

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

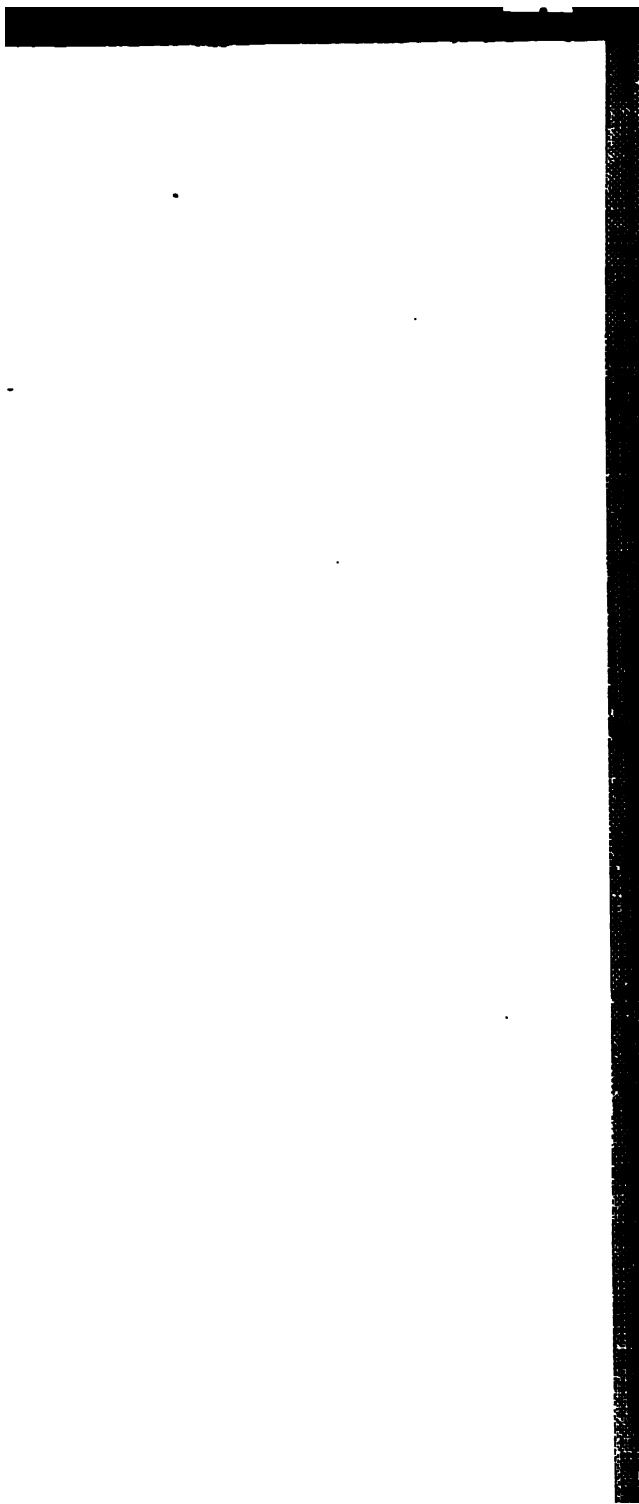
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

0

1875

1876

1877

12

12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1

1

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

1947 W3B
21004
YEAR 1947

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

CHEZ N. E. LEMAIRE, Éditeur, rue des Quatre Fils, n° 16, au Marais.

BARROIS l'aîné, libraire, rue de Seine, n° 10, F^{tes} St-Germ.

DE BURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.

F. DIDOT, imprimeur du Roi, rue Jacob, n° 24.

TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.

JUL. RENQUARD, libraire, rue de la Tourmon, n° 6.

BOSSANGE père, libraire, rue de Richelieu, n° 60.

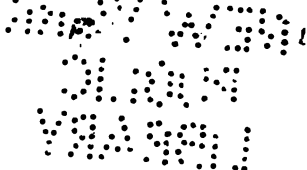
BRUNOT-LABBE, libraire, quai des Augustins, n° 33.

MONGIE aîné, libraire, boulevard Italien, n° 10.

H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.

ARTHUS BERTRAND, libraire, rue Hautefeuille, n° 23.

Et chez tous les libraires de France et des pays étrangers.

**CAII PLINII SECUNDI
HISTORIÆ NATURALIS**

LIBRI XXXVII

**EXCUDEBAT FIRMINUS DIDOT,
REGIS ET GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.**

**CAII PLINII SECUNDI
HISTORIÆ NATURALIS**

LIBRI XXXVII

**CUM SELECTIS COMMENTARIIS J. HARDUINI AC RECENTIORUM INTERPRETUM
NOVISQUE ADNOTATIONIBUS**

PARS PRIMA CONTINENS COSMOLOGIAM

CURANTE C. ALEXANDRE

RHETORICES PROFESSORE IN REGIO S. LUDOVICI COLLEGIO

VOLUMEN PRIMUM

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXVII

JAE
|

DE NOVA C. PLINII EDITIONE

AD LECTOREM BENEVOLUM

NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE.

PLINIANI operis rursus in lucem edendi, perpetuisque commentationibus adornandi, arduum sane et audax consilium erat, præsertim intra modici temporis angustias, quas instituti mei ratio lectorumque voluntas mihi circumscribit. Itaque quum nec vires, nec otium unius hominis huic labori sufficere possent, ac nemo se tanti vadimonii sponsorem desideranti mihi præstaret, nimis provinciam onus inter plures dividi oportuit. Viri litterarum amantes, antiquitatis curiosi, rerum naturalium periti, operam suam contulerunt: quibus tamen ut una præesset ratio et commune institutum, ut omnia vasti corporis membra in eandem formam coirent, neve partium discordia totius rei summa laboraret, singulari cura videbatur esse præcavendum.

Hæc igitur inter me et illos qui se proposito meo volentes adjunxerunt, prævia quasi stipulatione et quodam societatis ineundæ fœdere decreta sunt: Harduini textum, plerumque optimum, nisi quum paucissimis in locis melior aliqua lectio e codicibus oriretur, incorrupta manu expressum proponere; varias cæterarum editionum lectiones, et utramque veterem ac novam capitum divisionem

simul exhibere; Harduini commentarium pæne integrum servare, falsis tantum superfluisve rejectis; cæterorum interpretum notas, si qui præsertim meliores aut recentiores extiterunt, Gronovii, Rezzonici, Broterii, Durandi, Falconeti, aliorum, non avara quidem, sed nec prodiga manu excerptas, præsertim quum Harduino aliquid derogarent, adjicere; quæ ad textum intelligendum desiderarentur, omnia aut undequaque petitis auxiliis, aut ex novis conjecturis supplere; Plinii errores, sæpius ævi sui tenebris imputandos, hodiernæ scientiæ face collustrare; rursus ipsum, ubi falso erroris arguitur, novarum observationum patrocinio tutari; facere denique, id quod in omnibus hujus nostræ Collectionis partibus tentatum est, ut nova editio quum præteritarum omnium gerere vicem, tum nullius plenioris desiderium posset relinquere.

Hoc enim mihi semper ob oculos, hoc in mente et in animo fuit: qua professione abunde refelli puto nonnullorum criminationes, qui opera quædam a nobis edita commentationibus et excursibus in nimium excrevisse queruntur; non satis attendentes, illos præsertim libros, Virgillii dico et Taciti, omnium doctorum adnotationibus conjecturisque maxime fuisse obvios, et in tanta commentariorum silva, quos omnino præterire non licebat, multo plura fuisse a nobis neglecta quam electa.

Quoniam tamen, quo propius ad metam accedimus, eo magis properamus, otium post laborem anhelantes; curabimus ut materiam frustra se diffundentem arctiores intra limites coerceamus, neque semper quantum res feret exspatiemur; et magna spes animum subit, editionem nostram Plinii, Franziana illa felicior, infinito plura lectu digna intra voluminum minorem vel certe non ma-

jorem numerum, ipsis cum indicibus, qui in illa desiderantur, esse complexuram. Indices vero omnes revisere jamdiu cœpimus; et quos ne Harduinus quidem ipse in justum ordinem redigere, immensæ molis opus, aggressus est, sed confusos indigestosque reliquit, nos tam accurate perfectos, tamque omnibus numeris absolutos exhibebimus, ut nostris ad Virgilium, Ovidium et Martialem indicibus nihilo sint inferiores.

Nec vero illud omittemus, quod in plerisque ante nos editionibus perperam neglectum est, ut singulæ Pliniani operis partes, physica, geographica, zoologica, botanica, etc. tanquam distincta totidem opera, certo quodam voluminum numero comprehensæ prodeant, atque ita cum majore lectorum commoditate separatim volvi ac pertractari possint. Primo quidem tomo præfationes notitiæque complures non vestibulo tantum decorando, sed illustrando ædificio necessariæ, tanquam in ingressu ac limine collocatæ sunt. Sequitur Plinii ipsius præfatio, primus liber, sive Elenchus, adjuncto qui ad eum pertinet Auctorum Catalogo, et secundus, id est, Pliniana Cosmologia, cum erudita de antiquis ventorum nominibus disputatione, quam pro sua egregia in me voluntate communicavit doctiss. et celeberrimus GOSSELLIN, *Academ. Inscript. et Litt.* (Vide ad calcem hujus Tomi, p. 471.)

Nec solus ille incepto nostro favet, auxiliaturque; sed præter illos qui specialem huic editioni operam condixerunt, alii doctrina insignes viri dissertationes suas, ad Plinium illustrandum utiles, in singula pæne volumina promiserunt; nec invidet suos ad Plinium labores vir in omnibus quæ attigit studiis, verius dicam in nullo non eruditionis genere princeps, Carolus CUVIER.

His auspiciis difficillimam fortasse partem totius instituti mei aggredior, prius professus, nec mihi nec egregiis adjutoribus iisdemque amicis meis illud unquam fiducia venisse in mentem, ut speraremus in tanto mari, quantum remis velisque enavigare contendimus, omnes evitari posse scopulos. Sed periti rerum aestimatores magis quid profecerimus, quam ubi offenderimus, reputabunt: et si mihi publicus, ut opto, favor, quemadmodum antea semper, aspiraverit, Deo juvante, brevi me spero hanc quoque navem, sive potius classem, omnigenis antiquæ doctrinæ copiis gravem, egregiis vero armamentis instructam, et optimorum gubernatorum arte munitam, ad optatos portus feliciter esse deducturum.

N. E. L.

HARDUINI PRÆFATIO.

LECTORI.

FESTIVUM illud quidem, sed et verissimum eruditorum effatum est, in Plinianum opus cadere illum aptissime de nave ac muliere comici vatis jocum ¹:

Negotii sibi qui volet vim parare,
Navem ac mulierem, hæc duo comparato.
Nam nullæ magis res duæ plus negotii
Habent, forte si occeperis exornare:
Neque unquam satis hæc duæ res ornantur,
Neque ulla eis ornandi satis satietas est.

Annon enim prodigii simile est, rem tot tractatam curis ac vigiliis, minimam usque adhuc consummationem habuisse? Ut quamvis priorum interpretum nonnulli tersum se et integrum exhibere Plinium jactitarint, Lucinam eos, quod ille ait, inclamasse foetu nondum concepto eventus edoceat? nihil ut ad hunc diem opere illo depravatius, nihil inquinatius in lucem exierit; et in Pliniano adhuc agro,

Interque nitentia culta,
Infelix lolium, et steriles dominantur avenæ ²?

Quare Pliniani operis emaculandi explanandique provincia deposita fere ab eruditis est, quorum in animis scilicet insedit penitus ea persuasio, vel quantacumque

1. Plaut. in Pœnulo, Act. I, Sc. 2.

2. Virg. Georg. I, v. 153.

diligentia, vel quam longissimo ævo, vel quam diuturnis vigiliis, exhauriri vix unquam hunc laborem posse.

Nos igitur si, quod ambustum hactenus, truncum, mutilumque existit, nunc id tersum opus omni ex parte ac nitidum, atque integritati suæ post tot sæcula, post tot eruditorum sudores, veluti postliminio restitutum; si emendatissima, quæ mendosa hactenus; si explanata omnia, quæ tetris adhuc obducta tenebris credebantur, hoc operis hujusce limine profitemur; quis non arrogantius ambiciosiusque dictum, quam verius, putet? Atque id tamen ipsum nisi maxima ex parte sit præstitum, quis non nostram inaniter collocatam operam, ac spem deinde eruditorum delusam exclamet? Plane ut si plura polliceri videar, quam tot ingeniorum lumina videre potuerint, fides; vel si minus præstem, quam sit hominum exspectatio, fama hic nostra periclitetur, existimatioque operis.

Dicam tamen, nihil reprehensionem veritus, aut jactantiæ notam, quanto sum illis, qui ante me in hac arena desudarunt, ingenio industriaque inferior, tanto me plus laboris et diuturnæ curæ, quæ in hoc studiorum genere potissimum dominatur, tanto plus adeo opis ad operis hujus absolutionem attulisse. Facere itaque id sum aggressus, quod ante me nemo, ut silvam hanc litterariam, quanta quanta est, totam percurrerem, lustra scrutarer, monstraque errorum omnia, quibus ea scateret, minora quidem quam Herculea, sed multis longe partibus plura, profligarem.

Debet hujus operis suscipiendi expoliendique consilium litterarum respublica excellentissimo viro CAROLO SANCTAMAUREO, Duci Montauserii¹, non civili modo milita-

1. Ille est *virtutis veræ custos rigidusque satelles* non immerito vocatus, cujus laudationem olim a Flexerio institutam in Oratione funebri, rursus litterario certamine æmulandam proposuit Academia Gallica anno 1781. Is cum Huetio præcipuus auctor fuit edendorum *ad usum Delphini* clas-

rique prudentia inclyto, qua præter claritatem generis viam sibi ad gratiam Principis et summos honores fecit, sed litteratæ etiam sapientiæ alumno ac patrono : cui se ille sic addixit, ut jam studia et humanitatis artes per ipsum in Gallia patriam, sanguinem, spiritumque receperint : qui quum esset ab Christianissimo Rege LUDOVICO MAGNO Serenissimi Delphini institutioni præpositus, ut ei Veterum monumenta omnia pernoscendi cupiditatem afflavit, sic privata illius studia ut in publicam simul orbis totius redundarent utilitatem, auctor fuit. Accessit etiam viri illustrissimi JACOBI BENIGNI BOSSUETHI, Condomensis olim, nunc vero Meldensis Episcopi, auctoritas : quem virum quum divinis pariter humanisque litteris perpolitum inter doctissimos eloquentia, inter eloquentissimos doctrina excellere toties LUDOVICUS MAGNUS per se didicisset, quoties e sacris pulpitis perorantem audierat, Gallia interim universa non concionibus modo, sed scriptis quoque plurimis ad coercendam hæresim voluminibus applaudente, eum LUDOVICO filio Præceptorem adscivit. Nec minus fovit industriam nostram humanitate sua Vir clarissimus PETRUS DANIEL HUETIUS, Alnetanus Abbas, quem singulare acumen ingenii, mira suavitas morum, omne doctrinarum genus, librorum, quos publici juris fecit, copia et eruditio, commendavit orbi et, qui maximum orbis judicio calculi sui pondus adjecit, intelligentissimo Regi LUDOVICO MAGNO, a quo vocatus in partem tanti muneris est, moderandorum Serenissimi Principis studiorum.

Nos igitur tantorum virorum, quibus suas publicasque spes LUDOVICUS MAGNUS commisit, auctoritati parvimus, consiliis morem gessimus : ut quantum id oneris

sicæ latinitatis scriptorum, quorum collectio chartæ nitore, typorum elegantia, et in plerisque voluminibus eruditionis copia commendabilis, non inter ultima magui illius sæculi monumenta reputanda est. En.

est in Plinio illustrando, fidenti animo subiremus, et spartam hanc, quanta quanta est, exornandam aggredieremur.

Non fraudabimus tamen merita laude priores, quorum aliqua fuere in hoc ipso negotio partes : **et** quanquam haud trita ab ipsis orbita insistimus, singulos tamen cum honoris praefatione juvat hoc operis aditu appellare ; ut quid ab illis primo praestitum, quid a nobis deinde sit adjectum operae, quibus gradibus ad hanc operis absolutionem perventum sit, palam fiat. Sunt videlicet Veterum scriptorum libri, ac Plinii in primis, eodem quo arva fato; nisi cura versentur saepius diligentium virorum, sentes alunt et monstra, quibus tollendis e medio Hercules non unus sit satis. Itaque quid illi primum, quid nos deinde profecerimus, et quibus usi simus adjumentis, breviter commonstrandum.

Ut primum divino munere typis edendi libros ars est concessa mortalibus, publicandi statim Pliniani operis mentem viris quum nobilitate, tum omni virtutum ac doctrinarum genere clarissimis Numen injecit. Quanquam alias nemo tam obscurus fuit, quin illustris esse coeperit, posteaquam huic operi manus admovit. Vulgavit igitur illud omnium primus¹ JOANNES ANDREAS, Aleriensis Antistes in Corsica. Hunc ille primus omnium agrum aravit; sed sentibus, ut ita dicam, adhuc reliquit, rubisque plenissimum : quos extirpare deinde conatus est, nec infelici omnino exitu, vir genere, opibus, dignitate, ingenio, eruditione insignis, HERMOLAUS BARBARUS, Patriarcha Aquileiensis, idemque postea in numerum Purpuratorum Patrum adlectus. Is quidem anno MCCCXCII primum, iterumque adjectis anno subsequente castigationibus secundis², lucubratione viginti duorum fere mensium, cir-

1. Non primus ille, sed secundus; verum ignorabat Harduinus priorem uno anno editionem Venetam a Joanne Spirensi prolatam an. 1469, de qua fusius sub hujus editionis finem ad Plinianarum editionum Indicem disseretur. F.D.

2. Hermolai castigationes sine Pliniano contextu prodierunt, ut et

citer quinquies mille crassiora sanasse se vulnera gloriatur¹. Sed post messem adeo uberem, prædiviti adhuc et amplissimo spicilegio locum reliquit, si qui sagacius indagare vellent; et ipse in iis quæ attigit, sæpe nimium conjecturæ, memoriæ etiam plus, quam hominem deceat, tribuit: uti paulo acerbius eam ob rem invectus in eum Pintianus olim exprobravit². Sed concessa facile venia *μνημονικῶν ἀμαρτημάτων*, quod minus mirum sit memoriam excidere aliquarum rerum, quam constare omnium; at non venia dignus æque, quum neglectis veterum exemplarium vestigiis, et priscarum ante se editionum securus, plurima pro arbitrio, erudite magis quam caute ac vere, mutavit, vel plane pessumdedit: quum plurima ex iis quæ castigavit, non errata illa sint, sed parum intellecta. Tantum nihilominus auctoritati BARBARI subsecuta ætas, eruditionique tribuit, ut conjecturas illius, ceu totidem *κρίσις δόξας*, in contextum inseruerit, unde eliminandæ a nobis variis argumentis fuere. Sensit jamdudum hanc labem operi Pliniano illatam auctor Epigrammatis alias haud perelegantis, in Commentarios a Stephano Aquæo editos, de quibus agendum mox erit. Sic enim ille:

Dum facere Hermolaos medicinam Barbarus optat
 Non paucis lacero vulneribus Plinio,
 Perlæsum gravius conjecta vulnerat arte;
 Nec minus incauta plurima turba manu:
 In tantum, ut Latio jam deploratus abiret
 Ob multa in Stygias vulnera fessus aquas, etc.

Felicior aliquanto SIGISMUNDUS GELENIUS, qui uno duntaxat archetyporum præsidio, collatis inter se exem-

Gelenii Pintianique, de quibus mox fiet mentio: plus tamen per istos profecit Plinius quam per universos editores. Maxima laus post illum triumviratum Dalecampio debetur, quem frustra mox deprimere tentabit malo æmulationis studio Harduinus. Ed.

1. In Epist. ad Alex. VI, Pont. Max.

2. In Observ. Plinianis, lib. XXII, cap. 2.

plaribus, non pauca restituit, quæ Hermolaum latuerant, ediditque castigationum volumen haud contemnendum, anno MDXXXV. Vetustorum is auctoritati codicum ac fidei tantum tribuit, quantum detrudere iisdem visus est Hermolaus. Hic enim sua profert in medium, ductis ex multigena lectione conjecturis: Pliniana Gelenius ex conditivis duobus libris revocata affert, nec multa illa tamen, sed satis proba.

Gelenii methodum ac rationem imitatus deinde anno subsequente RHENANUS, cui prænomen BEATO, vel BILDIO fuit. Is e mendis pariter et ruinis veterum exemplarium germanam eruere scripturam quibusdam in locis conatus est, hoc est, aurum colligere ex stercore: atque in Pliniana præfatione, prioribusque libris quatuordecim, opellam suam quantulamcumque passim commodavit.

Quadriennio post STEPHANUS AQUÆUS (vulgo apud suos *De l'Aigue, de Beauvais,*) Biturico Galliæ agro oriundus, vir nobilis in primis, ac militia quoque exacta egregie sordidus, Commentarios scripsit in omnes libros: sed mole magis quam eruditione insignes. Nec vero emendationes ullas habet, quam quas a Rhenano mutuatus est: et ea fere in quibus salebrarum est aliquid aut ambagis, solet is, ceu foveam, securus prætergredi.

Anno MDXLIV, FERDINANDUS NUNEZ DE GUZMAN, ex perillustri Guzmanorum familia, patre Præfecto ærario Regis Hispaniarum, PINCIANUS a patria Salmantica scilicet, quæ et Pincia dicta, cognominatus, Observationibus suis, qua MSS. codicum ope, qua veterum auctorum lectione universum Plinii opus, præter librum postremum, reddere limatius aggressus est: ac si Lipsio credimus, « per Plinii sexcentas salebras et æstuantia vada pervasit, felici quodam ingenii et iudicii vento. » Usus est MSS. duobus, Salmanticensi, et Toletano: probatis illis quidem, sed mutilis magna ex parte, ac truncis. Contulit cum Pli-

nio e priscis auctoribus aliquos: sed ita ut neque Græcos sua lingua consulerit (id quod de Dioscoride in primis animadvertimus), et ad cæterorum mentem Pliniana sæpe scripta torqueat, textumque plane invertat, quum expedire se aliter nequit, nodumque scindat, cui solvendo se non esse parem intelligit, audaci magis quam laudando conatu. Fateri tamen illum necesse est, vel paulo, quam BARBARUS fuit, religiosiorem fuisse¹, qui conjecturas suas Pliniano operi sponte non inseruerit: vel haud æque instructum ab amicis, quibus inventa sua sic probaret, ut ea in contextum adderent.

Fuit modestiæ aut sortis non omnino absimilis JACOBUS DALECAMPIUS, Cadomensis e Neustria, non infimæ notæ ævo suo medicus: qui quum duplicis generis notas in Plinium ederet, alteras emendandi causa, alteras illustrandi, priores margine libri coercuit, jussitque intra eos fines continere sese, nec irrumpere in contextum. Et sunt sane omnes audaciusculæ conjecturæ, nec ullæ omnino sat felices. « Dalecampius, aiebat olim nonnemo², vir alioqui bene doctus, Plinium emendandum et excudendum suscepit: sed qua est audacia, omnia invertet et corrumpet; quia, quod multi solent, si hoc illudve vocabulum non arridet, statim immutat, ac sæpe in deterius. » Vates fuit, nec pauciores idcirco cum eo fere, quam cum amanuensibus qui Plinium corrumpere, conserendæ nobis pugnæ fuerunt. Animadvertimus etiam postmodum, quas ille, tanquam ex *Vet.* seu vetere exemplari, vel ex *M.* hoc est, manuscripto codice profert varias lectiones, non aliud

1. Quis ferat Hermolao temeritatem imputari, quæ si qua fuit, non ejus fuit, sed posteriorum editorum? Isti enim conjecturas ab illo veracunde propositas festinantius fortasse receperunt: quanquam non ex templo damnandi, si doctissimi viri opiniones plerumque rectas vulgatæ lectioni sæpius adulteratæ prætulerunt. ED.

2. Scaliger in Scaligerianis.

eas jure videri, quam eruditi cujuspiam unius alteriusve ad oram libri appositae conjectationes¹.

Quod ad posterioris generis Notas ab eo editas attinet, nec perpetuas illas fecit, nec satis argumento accommodatas, et plerasque etiam plenas inanitatis ac falsitatis. Nam neque Cosmographica omnino, nec Geographica fere attigit, quæ pars operis istius haud minima, nisi ut corrumperet obiter falsis oppidorum ac regionum interpretationibus. Ex Hadriano Junio deinde, Cælio Rhodigino, Alexandri ab Alexandro Genialibus diebus, atque istiusmodi sectæ hominibus, ubi se vel minima aura offert, multa congerit et confercit, quæ ad eruditionis famam aucupandam valeant aliquid sane, sed sint eadem a Pliniani operis illustratione aliena quam maxime. In re deinde herbaria, vir alioqui in eo genere, ut præ se tulit, exercitatus, qui volumina duo ingentia hoc de argumento effudit, mirum quot in errores ipse inciderit, quot Plinio idem objecerit, quorum expertem eum et immunem esse suis locis docturi sumus. Sed incredibile dictu est, quot in re medica, hoc est, in ea arte in qua excellere potissimum illum decuit, σφάλματα admiserit: sive quum medicamenta a Plinio proposita perperam accipit; sive quum allatis variorum codicum lectionibus, incerta ea remedia facit; sive quum ex iisdem correcto, vel corrupto potius Plinii contextu medicamenta falsa pro veris obtrudit; sive denique quum præpostera interpretatione Pliniana placita ad genus morbi transfert plane diversum ab eo quem Plinius intellexit, et interpunctione perversa remedia permiscet per-

1. Parvi sunt æstimandæ lectiones quæ generatim his verbis indicantur: *M. Vet.* aut *Alii*; illæ enim solæ fidem faciunt, quæ certi cujusdam ac bene noti codicis auctoritatem præ se ferunt. Nobis tamen optimum visum est, ne dubias quidem abjicere, nisi quum in mendo manifesto cubarent; nec quidquam Dalecampio relinquere voluimus quod in nostra editione desiderari posset. En.

mutatque, nimium sane quam periculose. Atque hæc tamen opera est, in qua sudasse se et anhelasse, ærumnamque decennem perpeßum esse, in præfatione operis contestatur.

At non omni ex parte nihilominus aspernandus viri labor. Debemus enim ei antiquissimi codicis, qui Chiffletii fuit, medici Vesontini, varias lectiones, quas summa fide ac diligentia margini suæ editionis attexuit: alteriusque, qui Cujacii fuit. Et ambos utique, ubi opus erit, in testes advocabimus adstipulatoresque emendationum nostrarum.

Hi fere sunt qui totum opus percurare quoquo modo aggressi sunt: cæteri, quorum est ingens turba, vel locos duntaxat aliquos saltuatim ex toto opere delibatos, ac veluti in transcurso, attingere; vel particulam aliquam ex tam immani corpore resectam delegere, in qua elaborarent.

Priorum e numero familiam ducit PHILIPPUS BEROALDUS, qui notulas breves editioni Parmensi subjunxit, tribus ferme pagellis comprehensas.

Annotationum Centurias duas, paucissimis quibusdam librariorum mendis velut in transcurso subnotatis, concipit M. ANTONIUS COCCEIUS SABELLICUS, Bibliothecæ, quam Venetiis BESSARION publicarat, Præfectus: in quibus sunt admodum pauca scite animadversa; cætera conjecturæ omnino infelicitis.

ROBERTUS DE VALLE, Rotomagensis, Compendium, sive Excerpta e Plinio, et Plinianorum difficilium in Naturalis Historiæ libris expositionem, ad Renatum Carnutensem Episcopum inscripsit, anno MD, opus nullius eruditionis, nulliusque fructus, aut pretii.

Adde his RAPHAELEM VOLATERRANUM, in libris de Geographia; GUILLELMUM BUDEUM, in libris quos de Pandectis inscripsit, et quos de Asse; HADRIANUM TURNEBUM, in Adversariis, aliosque Criticos, qui suas animadversiones, miscellaneas observationes, racemationesque, vel una ali-

qua in Plinium obiter adjecta nota nobilitari, symbolamque suam dare in hanc veluti cœnam, decori sibi esse duxerunt. Adde iterum, si lubet, ANTONIUM NEBRISSENSEM, quem in obscuriora Plinii loca; et JOANNEM ANDREAM STRA-NEUM, quem in omnes Plinii libros; et CHRISTOPHORUM LONGOLIUM, quem in undecim priores exarasse Annotationes aiunt: sed eas hactenus ineditas, ut quidem remur: uti et DIGVILI Grammatici excerpta ex Solino et Plinio, quæ in membranis exstare Salmasius ait, in Exercit. ad Solin. pag. 4. D. DE AYLVA similiter (forte, DE SYLVA) Frisii medici, Commentarios in Plinium, quos laudat Muntingius, opere singulari de herba Britannica, pag. 121, nec vidimus, nec vulgatos putamus. Denique Nicolaum Beraldum, sive BERAUD, quem nonnemo nuper prodidit aliquid in Plinium exarasse, prorsus nec vidimus, nec novimus¹.

Jam qui partem hujus operis aliquam sibi sumpsere, ut in ea potissimum elaborarent, hi fere sunt:

In præfationem ad Titum. MARINUS BECICHEMUS Scodrensis, anno MDXIX. NICOLAUS PEROTTUS, Episcopus Sipontinus, auctor Cornucopiæ: quo opere ea elucubratio continetur, p. 1033, cum CORNELII VITELLII in eandem Plinii Epistolam annotationibus. FRANCISCUS DE VILLALOBOS, Glossam Naturalem edidit in Plinii Historiæ Naturalis primum et secundum librum, Compluti, apud

1. De Christophori Longolii laboribus in Plinium multa reperiri dicuntur in vitis philosophorum a Melchiore Adamo collectis, laudanturque Gesnero ejus commentarii in Biblioth. Universali. Jacobi quoque Susii et Brugensium notas prædicavit Andreas Schottus in epistola ad Ortelium quæ Pomponio Melæ subjecta est. Petri Ciacconii Toletani Vigilæ Plinianæ; Petri Pierii Smensæ cujusdam patria Schotani, necnon Roberti Constantini emendationes in Plinium a nonnullis citantur. Octavius Ferrarius commentationem Plinianam instituerat, quam ad librum duodecimum propectam mors abruptit. Plura de iis vide apud Fabricium. Ed.

Mich. DE EQUIA, MDXXIV, *in-folio*. Nec scriptoris hujus, nec trium subsequentium lucubrationes in manus nostras adhuc pervenere. MARTINUS DE FIGUERO, Commen- tum in Plinii Natur. Hist. Prologum, Olisipone MDXXIX, *in-folio*. ANTONIUS FERRARIENSIS, laudatus a Pictorio in scholis ad Marbodei librum de gemmis, fol. 38, quem librum Pictorius edidit, anno MDXXXI. ANTONIUS FLAMI- NIUS (sunt qui Lucii prænomen fuisse ei velint) in Plinii Procœmium Naturalis Historiæ commentariolum scripsisse perhibetur. HADRIANUS TURNEBUS, qui suas in præfatio- nem Plinii notas debere se viro Cl. Guillelmo PELLICERIO Monspensuli Episcopo profitetur. POLYCARPUS PALERMUS Veronensis, libros tres, De vera C. Plinii Secundi patria, eaque Verona scilicet, scripsit, ad eum præfationis Pli- nianæ locum, *Catullum conterraneum meum*: quibus PAULI CIGALINI medici Novocomensis, et aliorum, sen- tentia confutatur¹. Veronæ, MDCVIII, 4°.

In librum secundum. GEORGIUS VALLA, Venetiis MDII, *in-4°*. Neque hujus Commentarium videre adhuc licuit. JACOBUS ZIEGLERUS Bavarus, Basileæ MDXXXI, *in-folio*. Addita eodem volumine GEORGII COLLINUTII, et JOACHI- MI VADIANI in eundem librum secundum scholia quæ- dam. JACOBUS MILICHIUS, Mathematicum Professor, in scho- la Wittembergensi, anno MDXXXIV, *in-4°*. RODOLPHUS GOELENIUS, Marpurgi Cattorum, MDCXII, *in-folio*².

In librum septimum. EDUARDUS FERNANDEZ paraphra-

1. Addere potuerat Harduinus Philippi Melanchthonis Plinianæ præfa- tionis paraphrasim, quæ cum duabus Demosthenis orationibus in latinum versis Hagenæ-prodiit anno 1527. Item Antonii Fabri in eandem præ- fationem commentarium, Romæ 1510; item Leodigarii a Quercu, Parisiis 1556 et Heidelb. 1600. De controversia inter Palermum et Cigalinum, vide nos infra, excurs. I ad Plinii vitam. Ed.

2. Præterea in libros I et II, Francisci de Villalobos exstat Glossa naturalis, Compluti 1524; in librum IV, Massarii castigationes, Basil. 1537, *in-4°*. Ed.

sin edidit Hispali ad hunc Plinii locum, cap. 50: *Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori*. Et Apologiam deinde pro sua illa paraphrasi, adversus Joannem de Luna Vega, doctorem medicum. FRANCISCUS XIMENEZ GUILLEN, *Quid sit per sapientiam mori apud Plinium*, Hispali quoque publicavit, cum Apologia pro sua expositione, adversus Joannem de Luna. JOANNES DE PINEDA, S. J. *De C. Plinii loco inter eruditos controverso: Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori*¹.

In librum nonum. FRANCISCUS MASSARIUS Venetus, in librum Plinii nonum Naturalis Historiæ, de natura aquatiliū Commentarium edidit. Prodidit Basileæ primum anno MDXXXVII, 4°. Scholia in Plinium et Oppianum de Piscibus CÆSARIUS edidit Argentorati, MDXXXIV, 4°.

In librum undecimum. NICOLAUS RIGALTIIUS, in laudem Card. Barberini, cujus in stemmate gentilitio visuntur apes, hujus libri particulam eam quæ de apum natura agit, ad fidem MSS. codicum emendatiorem edidisse perhibetur, haud illa tamen adhuc visa nobis².

In librum decimum tertium. Caput illud quod in papyri Ægyptiacæ explicanda natura ac forma est, singulis commentariis MELCHIOR GUILLANDINUS et JOSEPHUS SCALIGER prosecuti sunt, inter se conviciis etiam digladiantes de vero loci ejus intellectu: quem neuter plane est assecutus, ut suo loco dicemus³.

1. Totum hunc septimum librum interpretatus est Guglingerus, Cracoviæ 1526. *De morte per sapientiam sæpe et ab aliis disputatum est*, inter quos Beverovicus Quæst. epistol. et Wedelius Centur. I, Diss. medicophilolog. X, 10, Fabricio laudantur. Ed.

2. Ad eundem librum Antonii Vallisnerii dialogos inter Plinium et Malpighium legas in Musæo Minervæ Venetæ (*Galleria di Minerva*), tom. I, pag. 297, et tom. III, pp. 297, 353, quibus ingeniose refellitur generatio per putredinem. Ad librum vero XII pertinet Nicolai Maronæ commentarius in Plinium et Dioscoridem de amomo, Basil. 1600, in-4°. Ed.

3. Guillandini papyrus seu commentarius in tria Plinij de papyro

In librum decimum nonum et subsequentes, de re herbaria. NICOLAUS LEONICENUS libellum edidit de falsa quarundam herbarum inscriptione a Plinio, Argentorati MDXXXVI. Quo volumine comprehensa quoque PANDULPHI COLLINUTHI defensio adversus Nicolaum Leonicenum Pli-niomastigem.

In librum vicesimum cæterosque subsequentes libros. JOANNES FREDERICUS GRONOVIVS in aliquot posteriorum librorum loca Notas edidit anno MDCXLVIII, orsus a libri vicesimi capite decimo sexto : miscellaneas quoque fere duodenas animadversiones in libros priores. Sunt omnes eæ numero quidem paucae, aliquanto etiam prolixiores : at pleræque certe felici conjectura, quibus nostras esse similes universas optamus. Quanquam nec consuluisse fontes Græcos fere is videtur, in quibus singulare subsidium inesse ad hoc opus, lectori non omnino harum rerum rudi palam fore confidimus'.

Sed vicisse omnes existimari voluit vegrandi mole duorum voluminum, quibus Plinianarum Exercitationum in Solinum nomen fecit, CLAUDIVS SALMASIVS. Quo in opere ut sint quam plurima sane dicta erudite (quis enim id negat?) at sunt aliena tamen ab instituto, hoc est, a Plinio illustrando pleraque; et quæcumque in Plinio sunt difficilioris paulo explicatus, quæ sunt propemodum infinita, prætermissa interim ab eo, ac ne leviter quidem delibata : quidquid demum boni ac probabilis, quod ad Plinium quidem attineat, ea lucubratione continetur, id fere totum est ex alienis hortis subreptum, quos suis

capita, Venetiis prodiit an. 1572, iterumque Amberg. 1613, in-4°. Scalligeri vero animadversiones in hoc opus, Francof. 1612, in-8°. Ed.

1. In libri XXX, capita 1 et 2, commentarius argutissimi scriptoris, id est Johannis Trithemii, complectens magiæ naturalis rationem, prodiit Herbipoli 1548, in-4°, quo difficultates Plinianæ præsertim de magia explicantur et tolluntur, monente qui nobis facem in his omni-bus prætulit Fabricio. Ed.

locis indicabimus; quidquid de suo primum excogitavit ac protulit, quod eodem spectet, ei fere oportuit theta nigrum a nobis præfigi: id quod sine ulla tamen acerbitate facturi sumus, a qua longissime nostri mores absunt.

Libellum is præterea edidit, quem inscripsit *De Plinio Judicium*, et *De Homonymis*: ubi Plinio dicam scribit, quod sub diversis nominibus easdem omnino plantas diversis locis describat: perinde quasi non idem Galenus usurparit, libris de facultate simplicium medicamentorum inscriptis, in *Astere Attico*, et *Bubonio*, aliisque. Sed sunt et alia ejus libri *παροράματα*, quæ suis locis notabuntur¹.

Itaque post tot summorum virorum lucubrationes, si quis roget quid ab iis effectum sit tot curis, tot vigiliis, tot sudoribus, quid deinde laboris supersit; dicam audacter, quod est apud eruditos in confesso, plus uni mihi deinde superfuisse, quam quantum a singulis jam exhaustum sit, plus etiam quam quantum ab omnibus. Nam et vix partem operis millesimam attingere universi: et retractandæ nihilominus singulorum lucubrationes, discrepantes codicum lectiones simul excutiendæ, ut quæ sinceræ forent dijudicarem, quæve adulterinæ.

Γεωγραφικὰ, ut appellant, hoc est, terrarum situs, quam in partem maxime negligentia librariorum atque imperitia carnificinam exercuit, restituendus ac sanandus fuit: truncata, divulsa, confusa, conflataque nomina, quæ tamen fere, ceu genuina, Ortelii *Lexica cæterorumque* admisere, suo primum nitore, suoque deinde loco ac situ, unde perversa interpunctione exciderant, reddenda: quod quanti fastidii fuerit, vix ii intelligent, ad quos nulla pars tædii, sed operis utilitas una perveniet. Historicas deinde narrationes, placitaque propemodum innumera,

1. Non locis indicatis tantum, sed et in notis ad *Hist. Aug.* scriptores *Salmasius* complures *Plinii* locos attigit; quod etiam fecerunt *Bodæus* in *Asse*, *Scaliger* uterque passim, et alii minoris famæ. Ed.

in quibus lapsum errore Plinium vulgus credit, idoneis probatissimorum scriptorum testimoniis constabilienda: discutiendæ item curationes medicæ, et suis quæque aptandæ morbis, non alienis adscribendæ, quibus præpostera interpunctio remedia sæpe aliena affinxit: fides denique integerrimo ubique restituenda scriptori, fama ejusdem et existimatio sarcienda. Quod quidem quibus adjutus præsidii præstare sim conatus, qua tandem via et arte id effecerim, quod spondeo, ut non multo emendatior modo prodeat, quam hactenus fuit, sed et politior, nitidior, integrior, quam cæterorum ullus Latinorum scriptorum, nunc tandem aperire operæ pretium est.

Accurata primum ac diligens MSS. codicum collatio adhibita, et quidem plurimorum. E Bibliotheca primum Regia, cui nunc vir clarissimus nobisque conjunctissimus amicitia, THEVENOTIUS præest, duos præsertim utendos habuimus: alterum annorum octingentorum; quingentorum alterum, qui fere cum Chiffletiano superius laudato a me codice congruit. E Bibliotheca deinde Viri illustrissimi JOANNIS BAPTISTÆ COLBERTI, qui nuper in Suprema Ærarii Regii Præfectura obiit, omnino quatuor: quorum perhumaniter, ut solet, copiam nobis fecit Vir Cl. STEPH. BALUZIUS. In his codicibus quatuor, Thuanæus est, quem Salmasius sæpe testem advocat in Exercitationibus Plinianis. Itaque usi sumus iis exemplaribus, quæ tam publici juris esse possunt, quam nostri fuerunt: ne publicæ credulitati ignota laudando, nec satis certo loco delitentia, imponere videremur.

Usi præterea et altero optinæ notæ codice, quem Parisiensem nuncupamus, quod si tis in ea urbe in qua sumus, et in Bibliothecæ, quam curamus, scriniis reconditus.

Advocavimus interdum in partes Chiffletiani exemplaris fidem, et Fuxensis, vetustique item alterius, quorum discrepantem ab aliis scripturam Dalecampius in sua edi-

tionem exhibuit. Item Toletanum et Salmanticensem, quos Pintianus laudat. San-Victorinum quoque, etsi nunc amissum audio : cujus lectiones variæ in libros Plinii aliquot, eruditi cujuspian viri manu exaratae in Bibliotheca nostra asservantur.

Fecit et amicorum comitas, ut aliorum præterea exemplarium fidem atque auctoritatem, etsi procul abessent, in consilium adhibuerimus interdum de difficilioribus locis. E septem Vaticanis codicibus sumpta testimonia PETRO POSSINO debemus, qui tum Romæ agebat, viro e Societate nostra, editorum operum copia et multiplici doctrina celebratissimo. E Lugdunensi, P. CHARONERIO, Bibliothecæ ejus Collegii Præfecto. Ex alio denique, qui olim sancti Michaelis fuit, nunc est Cænobii Rhedonensis, P. MAURO AUDRENIO, e Benedictina familia.

Contulit præterea nonnihil opis, etsi perpusillum, Illustrissimi Viri GUILLELMI PELLICERII Episcopi Monspe-liensis, qui litterarum ævo suo, et idem ordinis sui decus atque ornamentum fuit, gemina lucubratio, manu ipsius exarata, qua Bibliothecam ipse nostram donavit : altera, quæ constat variantibus, ut aiunt, lectionibus plurimorum codicum, ad oram libri adnotatis; altera prolixior paulo, notis et conjecturis in libros Geographicos, tum sparsis subinde veluti flosculis in librum octavum, qui de animalium natura agit, tum nonnulla quoque ex parte in librum septimum, et nonum, ubi facto demum fine conquiescit. Verum in Geographicis ille, conjecturis modo et MSS. non utique probatissimis utitur : Græcum scriptorem, qui de situ terrarum egerit, laudat sequiturque neminem : in octavo, Aristotelem unum. Quoties tamen ex eo profece-

1. Nimirum is est codex, quem inter Regiæ nostratis Bibliothecæ libros manuscriptos N° 6808 inscriptum referemus. Habuimus et nos ad manus, sed sine fructu : quantum enim præsidii ex illo sperari potuit, jam præoccupaverat Harduinus. Ed.

rimus, non solum confitebimur, sed et prædicabimur, hominem, ut par est, cum honoris præfatione appellantes: atque ubi refellere opus erit, id salva tanti viri reverentia pariter facturi sumus, sæpe etiam ne nomine quidem tum appellato.

Posteriores hasce Pellicerii observationes, marginalesque alias ejusdem manu scriptas in decem priores libros, de quibus inferius dicturi sumus, vidit NICOLAUS RIGALTIVS, selectasque ex iis quamplurimas in oram libri sui transvexit. Inspectæ illæ sunt enim obiter a nobis et cursum, ante annos quinque, facta vix ejus libri quasi per transennam inspiciendi copia. Vidit et Rondeletius, qui suum de Piscibus librum ex iisdem annotationibus concinnavit, Thuano teste, libro xxxvii.

Verum nec unicum fuit, nec præcipuum in codicibus MSS. ut pristinam ad speciem nitoremque Plinii scripta revocaremus, subsidium præsidiumque: nedum ad illustrandum. Codices manuscripti, sive quos ipsi tractavimus, sive unde ad nos missæ sunt variæ lectiones, reipsa non excedunt annos sexcentos. In his malitia describentium notæ chronologicæ plurimæ sunt corruptæ, nec una ratione, dissentientibus inter se velut ex composito exemplaribus. Non habet hoc opus, ut alia plurima, lacunas aliquas, quæ suppleri debeant conjectura: integrum ad nos pervenit: nec detrahendo, sed addendo potius quædam, grassata in eo interpolatorum audacia est: at sunt ea per pauca; et a nobis quidem aut aperte reprehendentur, et certis rejicientur argumentis, aut quibusdam signis apposis esse ea temere infarta admonebit ipse orationis contextus.

Evolvenda vero fuere volumina sexcenta, tum prisca, tum recentia, tum Græce scripta, tum Latine: neque evolvenda solum, sed et diligenter conferenda alia cum aliis, cum Plinio singula: ut vel sic sincera loci emenda-

tio, germanusque intellectus non pateret modo, sed et ita communiretur, ut convelli deinceps non posset ulla vi criticae censura. Et illustrando quidem Pliniano operi, cætera; emendando vero, eorum inprimis scripta profuere, vel per quos profecisse se Plinius fatetur, qui sunt numero propemodum infiniti, mole librorum ac difficultate insignes; vel qui Plinium transcribere ipsi olim; vel denique qui ex iisdem fontibus hauserunt, unde suos Plinius hortos rigavit.

Hic demum Lydius lapis est, hæc obrussa: ad horum scripta Plinianæ scripturæ veritas metienda: quid in eo mendosum tinniat, quid subæratum, quid adulterina forma percussum. Nam si in vetustis exemplaribus hæreas modo, quum ipsa inter se sæpe dissideant, quum sint inquinata æque eruditorum conjecturis atque librariorum inscitia, quum verbis alioversum acceptis pro genuino auctoris sensu falsam ac depravatam interpretis sententiam recipere sæpe cogamur: quis demum litium finis est futurus, nisi probatissimis codicibus adstipulatorem quempiam e gravissimis auctoribus adhibeas, calculumque ejus adjungas, cujus ope sua demum orationi Plinianæ sententia integritasque constet?

Horum nos testimonia si proferimus sæpe in medium, si consensum proponimus antiquitatis totius cum Plinio, si rempublicam ingeniorum vadem pro eo sistimus; ut minus jucundum id nonnullis esse videatur, quis utile inficietur? aut quis jure succenseat, quum justi commentarii vice ea ipsa loca sint, quibus Plinii sententia emendatur, defenditur, intelligitur? Emendatur porro sic, ut nullus deinde supersit alteri conjecturæ locus; ita defenditur, ut tot suffragiis auctorum communitus nihil jam extimescat, sed sit extra maledicentiæ tela positus; sic demum intelligitur, ut ne nostræ quidem interpretationis lucem fere desideret. Sed quantæ præter hæc voluptatis fore putan-

dum est, deprehendi statim, quæ et unde mutua Plinius acceperit, expressis indicatisve locis, quæ secutus sit? ejusdem simul errata coargui, si quæ sunt, iisdem inter se collatis? Interdum in Dioscoridis concedere sententiam (placet enim in hoc exemplum statuere), ne mentitus; abire nonnunquam diversum, ne mutuatus ab eo quæ affert, existimetur. Potuisse enim equidem non diffiteor eum appellare inter cæteros per quos profecit (si tamen, quod multi verius negant, vetustior Plinio Dioscorides fuit¹): noluisse autem, tum quod ipsos præ manibus auctores haberet, ex quibus suam Dioscorides epitomen consarcinavit; tum quod jure aspernari potuit Dioscoridem Plinius, hoc est, homo Romanus externum hominem, quem sui quoque populares vel inscitæ sæpe coarguant, ut is, qui post annos aliquot vixit, vir judicii in eo genere limatissimi Galenus², ac deinde Photius; vel certe negligunt, ut Athenæus, qui quum in Græcis auctoribus appellandis minime alias parcus sit, Dioscoridem ne semel quidem laudarit.

. Hæc igitur subsidia, hæc laboris nostri adjumenta fuerunt, quibus in singulis conquirendis quantum laboris insumptum sit, facile ii æstimaturi sunt, qui hoc genus studiorum quam sit fastidii tædiique plenum per se ipsi norunt. *Veneficia mea, Quirites, hæc sunt*³, inquebat ille, qui quum in parvo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis: *nec possum, adjecit idem, vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliis, et sudores.*

Ne vero inaniter nostra collocata opera existimetur, scito

1. Melius ad Broterii præfationem, mox subsequituram, hanc nos disputationem aggrediemur, ubi vide Excursum II. Ed.

2. Galenus, lib. VII, de Fac. simp. medic. pag. 194, et lib. XI, pag. 301; Photius, cod. 178.

3. Apud Plin. lib. XVIII, sect. 8.

bis mille amplius a nobis sublata flagitia, propter quæ eximium opus non pauci, tanquam senticetum, aut pestilens lemuribusque infame domicilium, devitabant. Horum præcipua tum ex eorum Indice¹ intelliges, tum ex Emendationibus fusioribusque Notis², quas Lipsium imitatus ad Tacitum, in calcem cujusque libri conjeci, ubi plenis velis vectus omnia latius inflatiusque exponerem, tososque, ut ita dicam, rudentes laxarem, ac stylo liberius indulgerem. Quod in multis fieri fuit necesse: nam et emendationum ratio pluribus verbis reddenda, et altercationes dirimendæ, et innumera uberius explicanda, quæ vel difficultatem haberent, vel novitatem. Fuit illud interim simplicis ingenii, quod menda multa sine ullo verborum fuco expunximus, procul omni pompa ac venditatione³, præfationibus summotis omnibus, dissimulatoque etiam in plerisque rebus inveniendis labore, ne mirari nostra videremur, ac legentem defatigare prius, quam pascere:

A nostris procul est omnis vesica libellis:

Musa nec insano syrmate nostra tumet⁴.

Juvabit interim scriptorum veterum menda plurima, quæ nos primi sustulimus, animadvertere: recentium vero, qui de situ terrarum (Geographos appellant), quique de animalium, piscium, aviumque natura, et qui de re herbaria medicaque, volumina concinnarunt, errata non pauca, quæ nos indicabimus, intelligere. Neque enim nos diffitemur ab Ortelio, Holstenio, Aldrovando, Bellonio, aliisque, a Lexi-

1. Omisimus illum, ut inutilem, quum præscarum editionum lectiones sub recentiore textu accurate designemus. Ed.

2. Excerptimus ex iis quod inesse visum est optimi, cæterisque notis inseruimus. Ed.

3. Præclare; sed et admonendus erat lector, et auctoritates producendæ: quod passim omisit Harduinus, nos in primis curæ nostræ duximus. Ed.

4. Martial. lib. IV, Epigr. 49, 7 et seq.

cographis quoque ipsis sæpenumero dissidere, in locorum, et animalium, herbarumque vernaculis nominibus signandis : sed gravissima fuere dissentendi argumenta, ingentesque causæ, de quibus iudicium faciet omnis eruditorum senatus.

In Geographicis quidem vetustos auctores, Tabulas nauticas, Itineraria veterum recentiumve scriptorum, Inscriptiones antiquas, Notitias Ecclesiasticas Græcas pariter ac Latinas, veteres nummos, aliaque similia adjumenta adhibuimus, quæ prioribus aut latuere omnino, aut difficilioris visa sunt explicatus, molestique fastidii. Sed et viros præterea, qui loca ea lustrarunt, Asiæ maxime Græciæque, Syriæ ac Mesopotamiæ, in hac parte, indices locorum habuimus, et operis adjutores.

In animantium deinde natura explicanda, quantum est auctorum veterum ac recentium, qui sint in eo argumento versati, adscivimus. In re herbaria, non eos modo qui de ea commentati sunt, sed et eam, quæ hic maxime ac prope sola dominatur, *αὐτοψίαν* : quod et Plinius in suo hoc opere concinnando fecisse gloriatur. Pauca sunt enim ex herbis iis, quas Plinius attigit, quæ non fuerint a nobis in Horto Regio animadversæ diligenter, tum maxime quum singulari cura is coleretur, et totidem fere herbarum genera reapse exhiberet, quot in Indice typis edito, anno MDCLXV, continentur. Sunt singulæ, inquam, ibi præsertim, aliisque in hortulis, a nobis exploratæ, omnibusque fere notis congruere cum Pliniana delineatione deprehensæ.

Denique in re medica, et eos diligenter cum Plinio scriptores contulimus, a quibus ille mutuam accepit, et qui ab eodem deinde pariter mutuati. Horum autem omnium, ubi res poscit, verba proferimus : iisdem interdum, brevitate studio, supersedemus, designari locum satis esse rati, tanquam si non doceamus ibi, sed admoneamus docturos.

Ut multa vero sint ea quæ animadversuri sumus in Notis, non est verendum tamen, uti remur, ne prolixiores videamur iis, qui nihil de fæce, quod aiunt, haurire nos facile paterentur. Neque enim trita aut ante pedes posita afferemus: non congeremus fere præmissa a cæteris, nec hortum quem colimus, alienis irrigabimus rivulis: nec denique, quod noster monet, diligentiam affectabimus in supervacuis. Quamobrem si diffusum id nimis opus cuiquam nihilominus videatur, id responsi feret, quod reposuisse acute Plinius alter¹ perhibetur, quum villam aliquam perelegantem particulatim amico depingeret: « Non epistolam, quæ describit, sed villam quæ describitur, magnam esse. Brevem esse, qui facit quod instituit: si materiæ immoratur, non esse longum: non excursus hunc, sed opus ipsum esse.»

Ac frontem quidem ipsam Pliniani operis multo politiorum nitidiorumque, quam fuit hactenus, exhibemus: priore libro integro, qui cæterorum index est, quem priorum editorum negligentia abdicarat, ad fidem MSS. codicum, Reg. 1, 2, Colb. 2, et Thuanæi, nunc primum in lucem prolato; ablegato interim altero², quem imperiti audaculique viri ex officina sua, et ex lemmatibus capitum, quæ confinxerant ipsi quoque pro arbitrato, pro vero ac genuino, concinnatum obtruserant. At ubi nihilominus in eo ipso quem repræsentamus, qui nec Plinium ipsum fortassis auctorem sapit, excidisse quidpiam licuit suspicari, lacunam ibi ex conjectura supplevimus: diversoque, hoc est, Italico pingendi characterè edi curavimus. Additi denique numeri, qui sectionibus³ responderent, in quas singulorum librorum postea esset subsecanda materia.

1. Plin. lib. V, Epist. 6, 44.

2. Quem nos, ut habentem suas etiam e codicibus auctoritates, non omnino abjiciendum, sed inter generales indices sub totius operis finem removendum esse duximus. Ed.

3. Sive capitibus: vide infra, p. xxviii, not. 1. Ed.

Subjuximus deinde Auctorum Syllabum, qui toto opere a Plinio appellantur. Horum plerisque non sua modo nomina, detrita ante, truncata, corrupta, ignota, sed et famam quoque suam restituimus: ut jam et ipsi qui sint, et quæ ætas, quæ patria, quæ scripta denique (non omnia quidem: id enim nec nostri est instituti persequi, et est infiniti laboris; sed ea modo per quæ profecisse videri Plinius noster possit) manifesta sint. Quoties autem appelletur eorum quisque a Plinio, ex Indice singulari, quem in calce operis subtexemus, nullo negotio statim constabit.

E reliquo opere titulos¹ seu lemmata capitum plane sustulimus: et quod Plinium ea non habent auctorem; et quod nihil insulsius dici aut videri potest, quam præposterus plurimorum lemmatum situs, ut suis locis demonstraturi sumus. Quid quod et recepta hactenus capitum sectio, qua totum Plinii opus divisum ac dissectum est, in antiquioribus paulo ac melioris notæ libris nulla est: et alia in pervetustis editionibus, in sequentibus alia, in utrisque sæpe digna risu: ubi multa perperam distracta a superioribus, quibuscum ea cohærere oportuit; divulsæque sæpenumero sententiæ integræ, parte sua præcedenti capiti hæreant, altera faciant subsequenti initium? Atqui veterum quicumque lectos a se Plinii libros commemorant, Tertullianus, Augustinus, Gellius, Macrobius, aliique, librum quidem ii indignant, designantque; minutias capitulorum, nemo. Singulis enim libris continuata rerum series continetur, quamobrem et historia vocitatur: sic ut aliæ res nexæ ex aliis, narrationis serie cõpulatæ, et omnes inter se aptæ colligatæque sint, nullum ut pateat interstitium, fallente transitu, ut in historiarum Herodoti, Thucydidis, et Livii libris. Nos nihilominus in totidem particulas secui-

1. In antiquis editionibus singula capita titulos suos inter ipsum contextum distributos præferebant, quibus Plinianum opus non in membra, sed in frusta misere discerptum fuerat. ED.

mus, quas sectiones¹ eam ob causam libuit appellare, quot signatas ab ipso Plinio in Indice intelligere licuit : et priscos tamen numeros capitum, qui fuere in usu hactenus, asseruari in margine² voluimus, ut citata in libris ad hunc diem Plinii loca per capita, in hac quoque editione nostra vel sic occurrant.

Indicis³ denique facta accessio, non qualis primum a Joanne Camerte, e sacra Minorum familia, viro religioso et erudito, concinnatus est olim Viennæ Pannoniæ, anno MDXIV, etsi is deinceps in omnibus fere Plinii editionibus est adoptatus : sed verborum plane singulorum : quoniam bona pars Latinæ linguæ hoc uno continetur opere, in quo et vocum occurrit propemodum copia infinita, et significatio singularis.

Hanc porro rationem in explanando tam erudito tamque diffuso opere secuti sumus, ut ne sæpius a nobis eadem dicerentur ; ut semel tantum, propter institutam rationem brevitatis, abstrusiores paulo voces, et propriæ locorum, animalium, agricolationis, vindemiæ, morborum, herbarum, cæterorumque ejusmodi, explanarentur : quo autem loco, intelligendum ex Indice : priore enim fere loco ac numero res ea deceditur ; de qua, si quoties occurrit ea, disceptandum foret, in ingentem molem commentariorum istud volumen excresceret. Sic tamen interim habeto, nullam a nobis esse prætermisam voculam, cui difficultatis aliquid subesse suspicio foret ; nullam intentatam, indictamve : sic ut quum pauçæ quædam incerti nobis significatus essent, quas in tanta rerum bonarum copia præterire, non modo sine ullo famæ dispendio liceret, sed etiam tutum es-

1. Passim eas in nostris adnotationibus nunc *sectiones*, nunc *capita*, nullo discrimine vocabimus, quum manifestum sit, ubi Plinii locum aliquem indigitamus, nos ad nostrum, i. e. ad Harduini textum respicere. Ed.

2. Ex margine in ipsum paginæ corpus transtulimus illos, minore litterarum forma et intra parenthesim expressos. Ed.

3. Invenietur sub nostræ editionis finem, magna ex parte correctus. Ed.

et, vel dictante proverbio, *Quæ dubites, ne feceris*: ma-
uerimus tamen id ingenue profiteri, ac minus callidi in nos
existimationemque nostram, minusque astuti videri, quam
minus ingenui ac simplices.

Quanta nihilominus rei litterariæ ex hisce nostris lucu-
brationibus utilitas accessura sit, aliis æstimandum relin-
quimus: quanta vero ex hoc singulari opere, nunc scilicet
ad amussim emendato castigatoque, emolumenta speranda
sint, fecere jampridem iudicium eruditi viri. In infinita
prope veterum librorum non jactura, sed naufragio, non
clade, sed interitu, « Non suinus omnino superis odiosi,
inquirebat olim Hermolaus ad Picum Mirandulæ Comitem,
quando superstes est Plinius. Sustentat ille nos utcumque
mutilus, decurtatus, lacer. Nisi exstaret, actum esset, tun-
deremus aquam omnes: si eadem, quæ cæteros, ademisset
eum nobis calamitas, profligata spes omnis esset Latinæ
rei constituendæ. Nunc eo duce, quanquam semianimi et
exsanguis, vivimus: et nisi ipse mihi blandior, videtur in
dies proficere, habetur in manibus, celebratur, colitur.
Censetur indoctus, qui Plinium non legit: indoctior, qui
lectum contemnit: indoctissimus, cui non sapit. Debet æta-
ti nostræ plus, quam suæ, Plinius: sed nos ei magis, qui
per illum maxime subsistimus. Alii rem Latinam iuverunt,
ille ipse nobis est Latium. » Atqui id eo ævo pronuntiare
si vere licuit; si in uno hoc libro Latinæ rei puppis et
prora versari merito existimata est, quum tot adhuc sale-
bris horreret, tot mendis scateret, seu verius monstis:
quid iis feliciter profligatis, quid deterso eo opere, per-
purgatoque jam, uti confidimus, ac resplendente, sen-
tiendum, aut quid omnino non sperandum putemus?

Est operis certe per se ipsius susceptio, dispositio, con-
formatioque, grandis et capacis ingenii opus: idque eo
grandius et magnificentius existimari par est, quod nemo
unquam ex omni ævo præter eum repertus est, ne apud

Græculos illos quidem loquaces et otiosos, qui universam Naturæ historiam unius laboris et operis monumento consignarit. Ex orbe doctrinæ, quam ἰγκυκλοπαιδείαν vocant, quam sibi quisque particulam delegerit, Auctorum Index, quem subtexemus, priori libro declarabit. Nemo unus attingit universam. Nemo, ut noster, thesaurum, vel mundum verius rerum omnium cognitu dignarum, spirans ingenii sui monumentum, reliquit. Quare Plinium haud immerito, etsi novo more loquendi, *Naturæ Bibliothecarium* Langius, Heinsius *Primum omnium Secundum, et secundum nemini*, appellarunt; cæteri eruditi opus hoc unum cæterorum e Latio scriptorum, si ita necesse sit, jactura emendum pronunciarunt; civitates ipsæ nobilissimæ, Brixiensis Joanni Taberio anno MCVIII, Salmanticensis Pintiano, aliæque aliis, Plinii in publico Gymnasio interpretandi provinciam imposuerunt, salario etiamnum largissime ex ærario persoluto. Ut jam suæ petulantia pudere necesse sit eos, qui puerili παρωνυμία Plinium Planium hactenus appellarunt (quod viri nomen est apud Ciceronem, lib. IX Famil. Epist. XIII), planum, hoc est, mendacem volentes intelligi.

Nam quod multa Plinium attulisse in medium criminantur aliqui, quæ falsa sint, quæ commenta sapiant Magorumque vanitates, nihil id utique habet justæ reprehensionis. Nam quo eum argumento mendacii arguas, qui nihil comminiscatur, nihil afferat quod haberi pro certo ac confesso velit, quin sit illud idem ab aliis scriptoribus, extra omnem mendacii suspicionem positus, quos quidem suis locis appellaturi sumus, proditum similiter? qui dubia se suis reddere profiteatur auctoribus, quorum ad fidem provocat, ac legentes ablegat? qui denique Magorum commenta eo recitat, quod præ se fert ipse haud obscure passim¹, ut eorundem obiter coarguat vanitatem:

1. Lib. XXVII, sect. 14, et alibi passim.

quæ sub Nerone Principe, quod is hanc exercuerat artem, videri poterat in ipsa Urbe auctoritatem accepisse?

Fuit auctori prænomen CAIUS, nomen PLINIUS, cognomen SECUNDUS: *Plinius*, ex patre; *Secundus*, ex matre¹: quamobrem Pomponius Secundus vates affinis ei fuit, natus similiter ex Pomponio patre, et matre Secunda², Plinii Secundi matertera. Et ea causa fuit, cur Plinius Pomponii Secundi vitam retulerit, ut ipse prodidit, lib. XIV, sect. VI. Patria Pliniæ genti proinde, ut Pomponiæ, Roma fuit. Enimvero se ipse Romanum ubique fere profitetur, *Urbemque nostram Romam, Leges nostras*, quæ sunt XII tabularum, *Annales nostros*, quos Romani scripsere, *conditores nostros* Romulum Remumque, *avos majoresque nostros*, et *magistratus nostros* passim Romanos appellat, et *nostrum mare*, quod Campaniam alluit. Nec temere sane in Campania villam ei fuisse ex eo colligas, quod libro XV, sect. XXX, *duracena cerasa Campaniam dicit Pliniana appellare*. Denique, libro XXII, sect. XIX: *Nos ista, inquit, Romana gravitate, non ut medici, sed*

1. Levissime dictum. Mater enim Plinii quæ fuerit, ignoratur; nec matrum, sed patrum cognomina vulgo transferebantur ad filios. Secundi vero cognomen in quibusdam familiis natu minori filio imponi solebat: unde apud antiquos satis frequens occurrit. Sed patet ad distinguendas gentes familiasve, nihil certi ex hoc indicio argui posse. Cæterum quæ de Plinio ejusque vita hic aguntur, nullius pretii sunt et prorsus Harduino indigna. Longe rectiora pete, si libet, ex Broterii præfatione, quam nostris adnotationibus auctam paulo infra exhibebimus. Ed.

2. L. Pomponius Secundus, Q. frater, cujus vitam Plinius noster scripserat, ipso teste l. XXIV, 4, et Plinio juniore, Ep. 5 tertii libri, vir insignis, et idem poeta, consul, triumphalisque fuit, præstanti apud Romanos gente ortus, Pliniis vero nullatenus affinis, quod ipsa Junioris verba satis innuunt; libros enim ab avunculo scriptos ait *de vita Pomponii Secundi duo, a quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitum munus exsolvit*; vides affinitatis nullam fieri mentionem. Pomponii matrem Secundam sonniavit Harduinus, quam quidem Nostri materteram fuisse fingit, alias nobis incognitam. De L. Pomponio passim mentio apud Nostros. De ejus consulatu rebusque gestis vide Dionem, Tacitum aliosque Historicos. De scriptis ab ipso tragœdiis, Quintil. lib. X. De Quinto fratre, Tac. Ann. VI, 18, et alibi. Ed.

ut iudices salutis humanæ, diligenter distinguemus. Et libro xxv, sect. cvi: Nos eam Romanis experimentis diggeremus. Alibi etiam: Noster Sulpicius: Seneca apud nos, apud nos Cicero. Quid est Romanum se profiteri, si hoc non est? Novocomensem quidem eum Hieronymus facit, sed a scriptore vitæ Plinianæ impulsus in fraudem, quem Tranquillum esse Suetonium vulgus, sed falso, putat.

Ex eadem Pliniorum gente fuit is, qui Byzantii scriba fuit, temporibus Severi Alexandri Imperat. teste nummo antiquo, qui fuit in cimelio D. FOUCAULT, hac epigraphe: *BYZANTIΩΝ ΓΡ. ΠΑΙΝ. ΣΕΚΟΥΝΔΟΥ. Γραμματέως Πλινίου Σεκούνδου. Byzantium nummus, sub Scriba Plinio Secundo*¹.

1. Has omnes Harduini cavillationes probe confutat vel unus Ciceronis locus l. II de Legg. « Omnibus, inquit, municipibus duas censeo esse patrias, unam naturæ, alteram civitatis, ut ille Cato quum esset Tusculi natus, in populi Romani civitatem susceptus est; itaque quum ortu Tusculanus esset, civitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram juris. » Ita Cicero, quamvis ortu Arpinas, civitate Romanus fuit; ita Plinius, quamvis Novocomensis, Romam patriam appellare poterat. Vide quæ in hanc rem disseruntur a Rezzonico, lib. VI, p. 105. ED.

2. Numeratur etiam inter Græcos Plinius Secundus Atheniensis, fabri filius, unde et Ἐπίθυρος cognominatus est: quem Herodis Sophistæ præceptorem fuisse narrat Suidas (quamvis apud eum male Ἐπίουρος pro Ἐπίθυρος et Ἡρόδου pro Ἡρώδου legitur). Scripsit ille declamationes oratorias. De illo quoque mentio apud Philostratum et alias, sed vulgo Σεκούνδος tantum nuncupatur. Græculi isti Romano nomine insigniti poterant ab aliquo Pliniorum liberto stirpem duxisse: nec mirum, quum et illorum utriusque non mediocri fortuna fuerit; junioris vero etiam ingens opulentia, ac familia numerosissima, ut ex ejus litteris constat, nec minus ex elogio Mediolani asservato. Latini autem quos ante Græcos citare debuerat Harduinus, multi ejusdem nominis, sed variis cognominibus insignes, quorum quidam in municipiis suis magistratus gesserant, inter inscriptiones Comi, Mediolani, Bilaci, et in aliis Italiæ partibus repertas (vide nos ad Broterii præfationem) cum honore citati reperiuntur. Ex quibus unum C. Plinium Faustum Nostri patrem fuisse suspicatur Rezzonicus, fratremque natu majorem L. Plinium Fausti F. Sabinum, qui circa duodecimum vitæ annum mortuus in elogio legitur. Quæ si pro veris habenda essent, Secundus ab ordine nascendi dictus fuisset Plinius noster, idque cognomen sororis ejus filius per adoptionem sibi adscivisset. Ingeniosas Rezzonici conjecturas vide apud ipsum, Disquis. Plin. lib. V, p. 134, ex apud nos infra, pag. LV. ED.

Fuit et alter, C. **PLINIUS SECUNDUS CÆCILIVS**¹, scriptor epistolarum, et panegyrici Trajano dicti. Ex geminis unicum viri alias eruditi conflare², Eusebius in Chronico, Hieronymus in Isaiam et Ezechielem, Vincentius Bellocensis, et Antoninus. Quin et tertium ab utroque, vel cum seniore certe perperam nonnulli confundunt, qui de re medica volumen scripsit, quinque omnino libris comprehensum, cui cognomen **VALERIANI**³ fuit, patria Comum, uti vetustæ aliquot inscriptiones docent. Sed is multo recentior existit, quippe qui Galenum aliosque laudet inferioris ævi.

De reliquo genere vitæ ejus, et obitus, de scriptis ab eo voluminibus, quæ scire licet, ea cognosces ex unius Plinii junioris epistolis duabus, quas huic Præfationi subtexemus, cum Notis⁴. Vir fuit hic noster sane magni laboris et studii, quod ejus opera arguunt; sed magister idem ἀθρόοτος, cæcitate ingenti: quod mirere, quum fuerit is, ut scripta testantur, castis integerrimisque moribus; dum penitus Naturæ scrutatur arcana, Naturæ ipsius auctoris oblitus.

1. In nostra Plinii junioris editione, quæ jam prodiit, accuratam ipsius vitam operumque descriptionem cum judiciis doctorum hominum reperies. Ed.

2. Confer paulo infra Excursum I ad Broterii præfationem, pag. XLVI et seqq. Ed.

3. Plura de illo, pag. LIV et seq. Ed.

4. Duas illas præclarissimas epistolas, cum tertiæ fragmento, inter testimonia Veterum edemus, pag. LXXVII et seq. Notas tamen omittemus, ex ipsa Plinii Cæcili editione repetendas. Ed.

EX

BROTERII PRÆFATIONE

C. PLINII VITA ET SCRIPTA.

MAXIMUM Naturæ opus, cælum, terras, homines hominumque ingenia, infinita animalium, herbarum, medicinarumque genera, vitales aquarum fontes, metallorum opes, lapidum varietates, artium miracula, gemmarumque decora complexum, edere¹ eo libentius aggredior, quod, quum in Corn. Tacito², quid Romanorum prudentia illustrius ac splendidius habuerit, ostenderim, in C. Plinio, quid eorum eruditio scientiaque Historiæ Naturalis uberius atque magnificentius collegerit, sum propositurus. Certus quoque in his duobus potissimum libris contineri, quæ mores instruant, et vitam erudiant.

Caius Plinius Secundus, tanti operis scriptor, natus est C. Asinio Pollione et C. Antistio Vetere consulibus, anno Urbis conditæ DCCLXXVI³, Jesu Christi 23. De ejus nata-

1. Broteriana Plinii editio prodiit Parisiis anno 1776, *sex vol. in-12*, interque classicos a typographo BARBOU collectos insignem locum occupat: de qua plura disserentur in Catalogo editionum. ED.

2. Quantum operæ Tacito illustrando contulerit immensa Broterii eruditio ac perelegans ingenium, ex nostra Taciti editione discet qui egregia librorum deperditorum supplementa et confertos in ultimis voluminibus annotationum thesauros adire ac pervolvere voluerit. ED.

3. Hunc annum ipse Plinius, de nova equestris ordinis constitutione loquens, lib. XXXIII, cap. 2, Tiberii Caesaris nonum appellat, Urbis

lium gloria certant Novocomenses et Veronenses : nobili quidem studio, et virtutis laudisque æmulatione semper excusato. At quum Plinius ipse Catullum conterraneum suum esse fateatur, antiquique quidam libri, quos inter MS. Reg. 6801, nomen *Plinii Veronensis* præferant, nulla penes eruditos viros, quos partium vanitas non exagitat, suboriri debet difficultas¹. Primos pueritiæ ac juventutis annos egit per fœda Tiberii, et insana Caii Cæsaris tempora. Haud melior affulgebat spes sub Claudio hebetè, muliebribus aut servilibus imperiis. In hac temporum nequitia, juvenilis animus, publicis privatisque vitiis, quæ in urbe in qua fuit institutus continuo observabantur, intactus, id arripuit quod optimum supererat, totumque se vertit ad litterarum studia. Ne quis etiam foret otio aditus, omnigenæ eruditionis immensitatem amplexus est.

Eo tamen scientiæ impetu haud retardata civis officia. Ubi militiæ tempus affuit, in Germania² ita se approbavit

conditæ DCCLXXV, Fastorum scilicet æram secutus : nos Varronianam cum Harduino, Broterio, et editorum vulgo, sequimur. Cæterum natalis Plinii annus conjectura tantum elicitur ex ejusdem pereuntis ætate: obiit enim anno Titi principis primo, LVI annos natus, auctore sororis filio, qui fere solus de avunculi vita et operibus aliquid certi protulit, duabus illis ad Macrum et Tacitum epistolis, quas adeas necesse est inter testimonia Veterum. Ed.

1. Acriter diuque agitatam controversiam tandem aliquando conquiescere tempus esset. Excursum vide ad hunc locum, p. XLVI, ubi Novocomensibus omnino assentiendum esse demonstrabimus. Ed.

2. Anno U. C. DCCXCIX, quum annos 23 natus esset Plinius. Stipendia prima quo anno fecerit incertum, quanquam sub Claudio Cæsare necessario facta sunt : pauca nec manifesta indicia multo labore collegit Rezzonicus, quibus suspicio firmaretur, primam operam navali disciplinæ dedisse Plinium. Certum est illum in Africam navigasse ex ipsius verbis, lib. VII, cap. 4: « Ipse in Africa vidi; » et l. XVII, c. 5: « In Byzantio Africæ... vidimus. » Quod autem prodigium in Africa se vidisse testatur, virginis in virum mutatæ, M. Vicinio et T. Statilio coss. accidisse testatur Phlegon Trallianus, de Mirabil. cap. 6: anno igitur urbis Romæ DCCXCVIII; Plinii, 22. In Africa ergo prius quam in Germania militaverat. Ed.

L. Pomponio Secundo¹ legato, ut, quem sortitus erat du-
cem, amicum semper sit expertus. Ex ingenita autem litte-
rarum cupidine, ipsæ castrorum artes in studia cessere,
librumque de *Jaculatione equestri*² composuit, quum ipse
esset alæ præfectus. Devictis interim Cattis, Pomponius
triumphalem honorem assecutus est. At, gloriæ suæ non
diu superstes, novam Plinio scribendi materiem obtulit.
Hæc, vel in ipso luctu, tanto gratior accidit, quod in
scribenda *Pomponii vita*³, duces fortissimum, poetam
carminum laude præcellentem, spectatissimumque amicum
celebraret.

Tum in urbe e castrorum tumultu ad fori strepitum
accesserat: quam tuendæ patriæ armis, eandem defen-
dendis eloquentia civibus operam impensurus. His curis
intento alacritatem addebant haud illæta Neronis initia: in
principe, qui sub Burri et Senecæ disciplina adoleverat,
litterarum splendorem ominatus, tres libros, *Studiosorum*⁴

1. L. Pomponius Secundus, quem Plinius consularem poetam vocat,
lib. VII, c. 8, vatem civemque clarissimum, l. XIII, c. 26, perperam
a multis cum fratre Quinto confunditur, qui, Caligula pereunte anno
DCCXCIV, consulatum gerebat. Hic Lucius, Caio imperante, incertum quo
anno consul videtur suffectus fuisse, vel fortasse consularia tantum or-
namenta acceperat; quem longe antea, ut suspectum Sejani amicitie,
carceri mancipatum et in fratris custodiam fuisse traditum, ex Tacito
discimus. Post Caligulæ mortem, a Claudio principatum adveniente Ger-
manicæ præpositus est cum legati titulo; et aliquanto post, auctore eodem
Tacito, de Cattis triumphavit. Cujus vexilla quum sequeretur Noster,
se ad Chauco usque penetrasse innuit, libro XVI, capite 2; Danubii
vero fontem accessisse affirmat, lib. XXXI, cap. 19. Ed.

2. Post L. Pomponii triumphum, reverso Romam Plinio, vulgatum
fuisse reor id volumen. Meminit auctor ipse, lib. VIII, c. 42. Narrat
Rezzonicus, qua lætitia exultaverit, quum in quadam Romæ Bibliotheca
Plinianos codices recognoscens, initio chartacei voluminis, post geminas
Plinii Cæciliæ epistolas quæ avunculi scriptis præmitti solent, verba hæc
omnibus litteris exarata reperisset: *Incipit liber de jaculatione equestri
Plinii Secundi*; sed reliqua desiderabantur. Ed.

3. «Hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exsolvit.» Plin. Cæcil.
epist. ad Macrum. Ed.

4. Ad hos præcipue libros respexit Quintilianus ejusdem ferme argu-

inscriptos, et in sex volumina propter amplitudinem divisos, edidit, ut oratorem ab incunabulis institueret ac perficeret, eruditumque informaret illustribus exemplis ad declinandas controversiarum fraudes, in forum cuncta audendi libidine et præmiis sub prioribus principibus invectas. Simul *Germanica bella*¹, quæ jampridem componere erat aggressus, viginti voluminibus comprehendit: nobilissimum quidem historiæ argumentum, quo non modo immortalem Drusi ac Germanici memoriam revocabat, sed cum clarissimorum ducum gloria stipendia sua victoriasque connectere haud erat ingratum.

At nec solitaria, nec inertes erant apud Romanos litteræ: sua laude inclytos ad publica munera promovebant. Hæc Plinius per Hispaniam obivit; et, quæ equestris fuit nobilitas, res Cæsaris ibi procuravit². Publicas inter occupatio-

menti materiem tractans, Institut. III, cap. primo, et XI, ultima. Item Aulus Gellius, lib. IX, cap. 17: quorum testimonia vide. Ed.

1. Illa scribere cœpisse arbitror, quum prima Germanica stipendia mereretur, necdum alæ præfectus sub Pomponio militaret. . . . Ideoque prius de his bellorum historiis quam de jaculatione equestri et Pomponii vita cogitasse; postea vero digesta, atque in lucem edita verissimilius crediderim. REZZON. — Hujus operis consilium a Druso, in somnis viso, fuisse avunculo suo suggestum narrat Cæcilius, loc. cit. Exstare manuscriptum in Germania crediderunt, Augustæ Vindelicorum Conradus Gesnerus, alii Termonia in Westphalia, sed sine auctoritate ac sine spe. Symmachi certe sæculo, post Christum quarto, ægre jam inveniebatur, ut ex ipsius testimonio mox afferendo constat. Habuerunt illud ob oculos, nec semper cum laude citant Tacitus Suetoniusque, quorum vide testimonia. Ed.

2. Neronem Plinio procuratoris sui officium demandasse, et quidem in Hispania, circa hujus principis obitum res Cæsaris procurasse, nobilique in munere usque ad secundum Vespasiani imperantis annum perseverasse statuimus. Quo officio Cæsaris procuratores in provinciis fungerentur, pluribus persequuntur eruditi. Catanæus illorum munus definit, ut rationes omnium reddituum, qui ad principem spectarent, diligenter procurarent, cum facultate deferendi, et acquirendi, non alienandi aut distrahendi. Hos primum ab Augusto in provincias missos, ut publicos redditus colligerent, testatur Dio, lib. III. Verum non civiles tantum, sed militares quoque curas procuratoribus Cæsaris in-

xxxviii EX BROTERII PRÆFATIONE

nes, litterarum nunquam immemor, immo eis deditus, ne unum quidem effluere sinebat temporis momentum, quo non aliquid vel legeret, vel audiret, vel scriberet, vel enotaret¹. Illa sciendi aviditate in tantam molem famamque excrevere ejus adversaria (*Electorum commentarios*² appellabat), ut ea Lartius Licinius cccc millibus nummorum, *Gallicæ monetæ libris* 77,812³, in Hispania emere perceret. At cætera omnia sint auro venalia. Venale non est ingenium; unumque fortunam supereminet.

junctas fuisse ostendam... Strabo ad rem nostram opportune scribit, lib. III, pag. 115, in Hispania suo quoque ævo procuratores equestri ordinis exstitisse, qui militibus pecuniam ad vitæ necessitatem suppeditabant. REZZON. — Initio quidem ad privata duntaxat Cæsaris negotia pertinebat hoc munus, ex Taciti Annal. IV, 15, affirmante ibi Tiberio, se Lucilio Asiæ procuratori jus non dedisse, nisi in *servitiis et pecuniis familiares*. Postea vero Claudius senatusconsulto cavet, ibid. XII, 60, « parem vim rerum habendam a procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset, » inversa jam omni rerum ratione: sic enim fiscales homines iudicium præpositi sunt, quos postea difficile fuit a publicis magistratibus distinguere; quamquam non in omnibus provinciis ita constitutum fuisse crediderim, sed in minoribus tantum, et quæ præsidibus carerent. Vide Lipsii Excursum ad Taciti nostram editionem, tom. IV, pag. 504. Cæterum militari imperio caruisse illos satis constat, nisi quod fortasse provincialibus prædiis ad tuendam publicam quietem aut iudiciorum exsequendorum causa utebantur. Rezzonicum igitur in hoc munere extollendo nimium fuisse arbitror. Libentius illi assentior satis probabilibus argumentis colligenti, Tarraconensis Hispaniæ, in qua Lacetania est, procuratorem fuisse nostrum, non Bæticæ, ut quibusdam placuit. De Hispania certe consentiunt Cæcilius, epistol. ad Macrum, et Suetonius, vel quicumque alius brevem Nostri vitam antiquitus concinnavit. Equestrem fuisse hujus officii dignitatem, monet inter cæteros Tacitus, Agricolæ Vita, cap. IV. Ed.

1. Cuncta ex Plinii Cæciliæ epistola ad Macrum. Ed.

2. Rudis videtur et indigesta fuisse excerptorum moles, et materia potius quam ædificium; excrevisse novis semper annotationibus auctos per totam Plinii vitam hos commentarios, et plusquam clx libros implese docet Cæcilius loco citato; nec verisimile est unquam in lucem prodixisse. Ed.

3. Immo potius 66,170 fr. ex accuratis doctissimi LETRONNE tabulis, quas ultimo Livii nostri tomo, p. 113, pro sua benignitate adjecit. Ed.

Tantis auctus opibus, Plinius in Urbem reversus¹, cuncta in pejus ruisse reperit. Quanto diutius coercitæ Neronis libidines, tanto acrius efferbuerant; et ubi eruperunt, cuncta perditum ire: immanis statim foret visus, ni ipse singulos in dies fuisset atrocior. Accedebant cælestes iræ; Urbsque et Italia portentis pestibusque exagitata: sed portentum majus majorque pestis Nero. Opes, fama, nobilitas, virtus exitio vertebantur. Ne litterarum quidem perfugium, sapienti semper obvium, manebat apud principem litteraria etiam invidia ferocem. Nosci erat intutum, nec tutum latere. Prudenti celebritatem inter et obscuritatem temperamento, Plinius octo libros *Dubii sermonis*² edidit. Tenuitate quidem operis, quod abstrusos verborum sensus scrutabatur, principem adversus altiora erectum elusit: at vix ef-

1. Probare conatur, sed argumentis minime certis, Rezzonicus, Plinium ex Hispania non ante Vespasiani tempora rediisse. Broterius alteram opinionem amplexus, nimis fortasse pueriliter declamandi occasionem inde capit Ed.

2. *Studiosorum* libros Neronis principatu medio Plinium scripsisse coniecimus: illius vero novissimis annis *Dubii sermonis* opus, quod octo libris conclusum per id temporis invulgasse certo scimus... Opus hoc utique grammaticum atque in illo de vocum differentia, generibus, pronuntiatione, scribendique methodo disseruisse ultro fatemur. Ita tamen ut plura ad alias quoque facultates spectantia attigerit, quum diversæ adeo hærescos philosophorum rabiem et dentes exacuerit, ut auctorem post decimum etiam annum inani morsu oppetierint. REZZON. — Sæpe profertur a veteribus grammaticis Prisciano, Diomede et Charisio, librorum istorum auctoritas; in quibus multa e Virgilio annotasse Plinium Charisius præcipue ostendit. Alludit ad eos auctor ipse, Historiæ Naturalis præfatione, et libellos vocat, *quos de grammatica edidi*. Hunc profecto secundarium titulum gessisse illos oportet et de *Grammatica*, vel potius de *Arte grammatica* inscriptos fuisse: nam Priscianus, memoria lapsus, ut opinor, *Artium* vocat; Gregorius autem Tronensis, loco mox proferendo: «Plinius, inquit, auctor in tertio *Grammaticæ* libro.» Desiderandum quocumque sub nomine prodierit opus, aliquando fortasse felici fato emerget; siquidem quinto decimo adhuc sæculo Tortellius Arretinus Nicolao papæ V opus suum de Orthographia dedicans, *quatuor Plinii libris de Arte grammatica* usum se profitetur, locum citante Rezzonico. Ed.

fugit superciliosas grammaticorum minas, quas contemptu castigandas¹ censuit.

Dum illi infremebant, Nero scelerum suorum conscientia publicoque odio invisus ac miser, supremo scelere vitam sibi finivit: pacem terrarum orbi daturus, nisi ejus mortem exceperissent bella civilia. Assiduis per tot annos malis tandem subvenit salutaris Vespasiani exortus. Fatiscentem imperii molem sustinuit princeps priscae et majoribus laudatæ virtutis ac parcimoniae. Mores, leges, artes, litteræ revaluere: Plinius, qui interim Africam² lustraverat, in Urbem rediit, publicæ pacis et securitatis admiratione et laudibus præcipuus. Iis condecoravit xxxi *Historiæ libros*³, quos a fine Aufidii Bassi⁴ orsus, ad hunc resurgentis

1. Sub præfationis finem, quæ Naturalis Historiæ quasi vestibulum pandit. Ed.

2. Non eo tempore, sed quum adolescentior stipendia faceret, fuisse in Africa Plinium cum Rezzonico censemus. Vide supra, pag. xxxv, not. 2. Ed.

3. Hoc quoque opus Tito inscriptum fuisse suspicatur Rezzonicus ex initio Plinianæ præfationis: « Simul ut hac mea petulantia fiat, quod non fieri questus es *in alia procaci epistola nostra*. » Nondum tamen in lucem prodiisse, quum Historia Naturalis ederetur, ex eadem præfatione patet: atqui quum biennio post interierit Plinius, aut illo intervallo editos esse hos libros, aut post ejus mortem Cæcilii cura posthumum opus exstitisse crediderim. Cujus publicationem ideo dilatam a se scribit in præfatione Plinius, et hæredi suo mandatam, ne vivus ambitionis argueretur. Suspicionem adulationis ne sic quidem effugit: nam ad illum respicere videtur hæc Taciti sententia, Hist. lib. II: « Scriptores temporum, qui potente Flavia domo monumenta hujusce belli composuerunt, ... corruptas in adulationem causas tradidere. » Aperte vero hanc historiam designat, Hist. lib. III, cap. 28. Ed.

4. Aufidius Bassus (filius aut nepos ejus, quem ætate cassum et luminibus, se adhuc puero, græce scripsisse docet Cicero in Bruto) annales videtur de bellis civilibus scripsisse; quippe Ciceronis morientis constantiam laudasse dicitur a Seneca, Suasor. VI. Quodnam vero ad tempus historiam suam deduxerit, incertum: fortasse ad Neronis tempora, certe non ultra; jam enim admodum senio quassum depingit hunc Seneca, Epistola 30; et Plinii, qui ab ejus fine orsus est, testimonium haud semel adducit Tacitus de Neronis temporibus scribens. Ed.

Romæ splendorem deduxerat. In Vespasiani familiaritatem adscitus, quum per diem publica implevisset officia¹, noctu adibat principem², qui et ipse diurna imperii negotia indefessus sustinebat, noctibus sibi amicisque et litteris utebatur.

In hac dulcissima principis societate, quam Titi Cæsaris humanitas exhilarabat, meditatam opus, præsentis temporum felicitate dignissimum. Vi eloquentiæ et carminum gloria supra æmulationem evecta fuerat Roma. Una supererat Natura, Romanis pæne intacta³, quam noscere commune est votum, describere opus difficillimum. At arduo opere mens Plinii excelsior, non partes tantum, sed rei immensitatem amplexa est. Illam quoque ut præstantiorem atque utiliorem faceret, singularum rerum naturas earumque utilitates persecutus est, artes cum ipsa natura certantes mira dexteritate descripsit, et inter tot naturæ artiumque miracula hominem per virtutes et vitia miraculum majus semper exhibuit. Opus, cui par rerum amplitudine, doctrinæ copia, eloquii facilitate anteacta ætas non tulerat, post tot sæcula nondum superatum, nec forte unquam superandum, sub auspiciis Titi Cæsaris in lucem prodiit, Vespasiano Augusto VIII et Tito Cæsare VI consulibus⁴, anno Urbis conditæ DCCCXXX.

1. Quænam officia, vel cujus generis, plane incertum. Urbana fuisse, et ad ærarium pertinuisse Rezzonicus non immerito suspicatur. Ed.

2. Ante lucem, ut ait Plinius Cæcilius ad Macrum; salutandi causa, ut opinor: nam matutinæ admodum erant aulicorum visitationes, donec evigilaret princeps, in vestibulo expectantium: nec diu expectabatur Vespasianus, solitus maturius semper et de nocte vigilare, Sueton. in ejus vita. Hæc sane assiduitas Plinii gratiam apud Vespasianum et Titum adjuvit; nec in gratiam tantum, sed in amicitiam receptus est, ipso teste in præfat. et Cæcilio epist. cit. Ed.

3. Id ipsum præ se fert Plinius noster in præfatione *Naturalis Historiæ*, neque in laudem tantum, sed etiam in excusationem, adversus eos qui vitia ejus carpere malunt quam virtutes agnoscere. Ed.

4. De numerandis Vespasiani et Titi consulatibus non semper con-

Biennio post¹ pulcherrima terrarum Campania, furentibus intus ignibus, concussa est tremoribus, mirumque in modum ardere cœpit Vesuvius. Plinius, Misensis classis præfectus, præsens tum aderat. Ut amicis cæterisque periclitantibus opem ferret, ipse quoque naturam inter incendia explorandi avidus, montem adiit inter depluentes cinerum et pumicum turbines. Dum propius succedit, flammis et flammæ prænuntio odore sulphuris exanimatus est, anno ætatis suæ quinquagesimo sexto. Non, ut mortalium vulgus, ignava morte periit; sed, ut populi, ut urbes, magna clade, et inter humanitatis naturæque studia occidit: in hominum fama æternum victurus. Tantum quoque felicitatis assecutus est, ut sororis suæ filium², quem adoptaverat, nominis sui hæredem reliquerit, litterarum et virtutum gloria simillimum.

Historia Naturalis, quæ e tot Plinii operibus una nunc

venisse video inter doctos. Plerique tamen hodie Rezzonico et Broterio consentiunt, Vespasianum VIII, Titum VI consules hoc anno facientibus, qui Fastorum æra, DCCCXXIX; juxta Varronis calculos, DCCCXXX numerandus est. Consule Fastorum auctores, Pighium, Norisium, Muratorium; aut si tempus tibi, vel si voluntas deest, obiter interroga Annales nostros Plinianos quos accurate descriptos, inter Excursus ad hanc Plinii vitam, tertio loco subjiciemus. Cæterum hoc anno DCCCXXX Plinium Naturalis Historiæ opus absolvisse tradit et Muratorius, *Annal.* pag. 310, ad annum Christi 77. Sed anno sequenti publicatum fuisse ostendit Rezzonicus, primum quod ipse Plinius, lib. XIV, c. 5, et lib. XXVIII, cap. 3, octingentos triginta annos ab Urbe condita numeret; deinde quod, lib. VII, cap. 50, censum a Vespasiano Titoque actum memoret *intra quadriennium*, isque census, teste Censorino, Vespasiani quinto, Titi autem tertio consulatui respondeat, anno U. C. DCCCXXVII. Ed.

1. Anno U. C. DCCCXXXII, post Christum 79, quo anno Vespasianus novies consul maio mense decessit. Vesuvius exarsit *Calend. novembris*, aut, ut aliis placet (Plinii enim Cæcili textus variat), IX cal. septemb. autumno certe, κατὰ τὸ φθινόπωρον, teste Xiphilino, hora fere diei septima; mane sequenti exanimatum esse avunculum suum, Tacito narrat in epistola Cæcilius. Ed.

2. C. Plinium Cæcilium Secundum, C. Cæcili Comensis filium, et Plii-

C. PLINII VITA ET SCRIPTA. XLIII

superest, meis laudibus non indiget, publicis præconiis et septemdecim sæculorum utilitatibus commendata. Id solum observaverim in ea plus esse antiquitatis, doctrinæ, naturæ, artium, quam in cæteris omnibus Græcorum Romanorumque libris; maximamque totius ævi memoriam fuisse perituram, si unum hoc opus periisset.

At, obmurmurat aliquis, sunt in Plinio multi¹ errores. Sunt certe, et quidem plurimi, si numerentur. Perpauci tamen, si cum infinita rerum verissimarum multitudine conferantur. Erunt errores, donec erunt homines. Vivis nostris scriptoribus non obloquar, quos inter unus² eminet ingenii excelsitate, èloquii majestate Plinio proximus, major etiam futurus (nec tantæ enim gloriæ impar), si, quam maxima cum laude in multis Historiæ Naturalis partibus, hanc in omnibus operam præstitisset, eandemque naturæ, artium, sæculorum, morum publicarumque utilitatum amplitudinem tractare ausus, maximum et pulcherrimum

niæ, Nostri sororis, quæ amisso marito in domo fratris mansit, a quo jam filius adoptatus fuerat: unde *Plinius Cæcilius* dictus est, novo more: nam Reipublicæ temporibus, inflexa nominis naturalis terminatione, Plinius Cæcilianus dictus esset. *Secundus* quoque hinc vocitatus: nam patris adoptivi cognomen assumere jam antiquitus moris erat. ED.

1. De C. Plinii fide consulendi inprimis Paulus Cigalinus, lect. II, quæ Plinio *Variarum* præmissa est; et Rezzonicus, *Disquisit. Plinian.* lib. VII, ubi diffuse pro more suo hanc materiam tractat, et acriter in omnes Plinii censores invehitur. Nos vero operam abuti censemus, quisquis omnes, Plinii errores defendere conatur: satis sit, si bona fide auctores quos præsto habuit excerpserit, quos etiam ab illo non semper intellectos fatemur, et in editionis nostræ notis aliquoties monebimus. Gravissimum vero crimen, et Nostro indignissimum, quod ipse in præfatione sua quodammodo aversatur atque detrectat, speciali disquisitione, agitabimus: an scilicet impudenti furto et assiduo, quod nuper etiam litteris mandatum a doctissimo viro legimus, Dioscoridem pæne transcripserit ad verbum Plinius, nec nominaverit quidem. Vide, post hanc Broterii præfationem, *Excursum nostrum*, pag. LVI. ED.

2. Gloria immortalis BUFFON vivus laude sua fruebatur, et senectutem tantum inchoabat annos 69 natus, quum hæc Broterius scriberet. ED.

XLIV EX BROTERII PRÆFATIONE

scribendi argumentum unico opere paucisque voluminibus comprehendisset. Morte consecratos appellabo Naturalis scientiæ proceres in Astronomia Dominicum CASSINI, in Geographicis Guillelmum DE L'ISLE, in re Herbaria Josephum TOURNEFORT, in totius Naturæ classibus Carolum LINNÆUM. Quales quantosque viros! In hac tamen ipsorum novitate, iis jam errores imputantur. Stat ergo vel inter errores scientiarum decus, et eruditorum virorum gloria. Sic magna semper semperque veneranda est Natura, licet frugibus venena inseruerit. Sic in magnis viris emicat et irradiat claritas, licet humanis nonnunquam septa sit vitiis. Errores in Plinii libris arrodat inductus et malevolus: doctus æquusque lector eos prætervolat, ad recte egregieque dicta properat: iis proficit, et profecisse gloriatur.

Pro Plinio adhuc militat res observatione dignissima et certissima. Nempe quo magis hac nostra ætate amplificatur Naturæ scientia, quæ plures fiunt per Europam, Asiam Africanamque doctorum hominum peregrinationes, quo plura e terræ visceribus eruuntur antiquitatis monumenta, eo magis crescit Plinianæ diligentia ac veritatis fides. Immo et ultra terras, quas victor populus Romanus adierat, exoriuntur ejus doctrinæ argumenta. Comperi ex epistolis ab urbe *Peking* scriptis a viro in doctrina naturaque Sinensi exercitatissimo, se in libris, in agris Sinensibus singulari Plinii multis de Naturæ rebus peritiam comprehendere.

Haud mirum ergo, si per omnes retro ætates tanta fuerit Plinii veneratio¹; si tandiu scientias, agros, artes, valetudines unus rexit; si passim adhuc per urbes, per rura, divulgata occurrant ejus documenta²; si tot ad nos

1. Confer Harduini præfationem supra, pag. xxix et xxx; nec non Rezzonici librum supra citatum. Ed.

2. Plerasque de naturæ rebus superstitiosas opiniones, quas popularis error alit, e Plinio defluxisse, passim commentatione nostra demonstrabitur. Ed.

pervenerint manuscripti ejus codices¹; si, inventa typographica arte, pluries, quamvis ampla sit ejus moles, quam cæteri scriptores, fuerit recusus².

1. Quorum Indicem a Rezzonio accurate collectum in ultimo volumine post cæteros Indices exhibebimus. Ed.

2. Persequitur deinde Broterius variarum Plinii editionum brevem recensioem : cujusmodi laborem in Harduini præfatione inchoatum, in catalogo Bipontino pæne completum atque perfectum, novis etiam annotationibus auctum, sub nostræ editionis finem reperies. Sistendum hic igitur censemus. Sed quum in eo catalogo versabimur, excerpta Broterii judicia, quæ ad rem bibliographicam pertinent, tibi, lector, non invidebimus.

AD PLINII VITAM

EXCURSUS I.

DE

VERA PLINII PATRIA.

MOTA est jamdudum inter Veronenses et Comenses acerrima de Plinii natalibus controversia, quum eum honorem utrique ad se trahere velent: quam ego æmulationem non temere damnaverim, ut ex causis nobilissimis, amore patriæ et litterarum studio primum exortam; sed utrinque in furorem sane ridiculum evasit. Originem litis et progressus longa dissertatione secutus est Rezzonicus, Novocomensis ipse, ideoque suspectus, quoties opinionem suam argumentis effulcire conatur: minime vero quum facta tantum et nomina et auctoritates exponit; nemo enim in citando accuratior, in transcribendo fidelior inveniri queat.

Duo Plinii, Noster scilicet, et sororis filius, quamvis diversissimo ingenio præditi, et suo uterque modo præcellentes, propter similitudinem prænominis nominisque, et commune utrique *Secundi* cognomen agnomenve; jam antiquitus, ac suo prope sæculo (quis non miretur!), ab hominibus alias non indoctis in unum conflari solebant: quod Sammonico Sereno, sub Alexandri Severi temporibus viventi, accidisse manifestum facit, Macrobbii locus inter testimonia Veterum proferendus, ubi ex Sammonici opere hæc verba citantur: « Plinius (ut scitis) ad Trajani usque imperatoris venit ætatem »: citanturque sine nota, ut Macrobbium ab hoc ipsum errore non multum abstitisse credas. Divus item Hieronymus, vir immensæ scientiæ, Plinium Historiæ Naturalis scriptorem manifesto cum altero confundit, quum eum *oratore* et *philosophum* vocat. Nec acutius vidit Eusebius Cæsariensis, quum in Chronico scriberet: « Plinius Secundus Novocomensis orator et historicus insignis habetur, cujus plurima ingenii opera exstant: periit, dum invisit Vesuvium; » nec dubitavit Prosper Aquitanus, bona fide hæc Eusebii verba in Chronicum suum transferre.

• Manifesta insignis adeo hallucinationis ratio inde constare debet, quod a II Christi usque ad XII sæculum vix reperitur qui Juniorem Plinium ex epistolis noverit », inquit Rezzonicus, Sidonium tantum Apollinarem et fortasse Charisium grammaticum Ausoniumque poetam excipiens, quum Tertullianum et Eusebium addere debuisset, utrumque ad libri X epistolam 97 manifesto respicientem. Ego ut hoc non facile concesserim, opus pæne ignoratum per tot sæcula servari totiesque transcribi ac denique omnibus suis numeris absolutum ad nos pervenire potuisse; sic libenter agnoscam Cæciliæ epistolas multo minoris famæ antiquitus fuisse, et tanquam majoris Plinii leviores fetus, cæteris ejus operibus annexas in multorum manus devenisse. In Ricardiano quidem et aliis vetustissimis codicibus eodem quasi contextu eduntur Historia Naturalis et Epistolæ. Porro quum patriam suam Novocomum in Epistolis passim agnoscat Cæcilius, ii qui ex duobus unum conflaverunt Plinium, facile cum Eusebio adducti sunt, ut Novocomensem eum facerent.

Hæc igitur prævaluit sententia usque ad quartum decimum fere sæculum ne controversa quidem: quum ecce, anno 1313, Johannes presbyter Mansionarius ecclesiæ Veronensis, primus litem movit, in historiis suis, ut vocat, imperialibus, ad Trajani regnum ita scribens: « Eodem tempore Plinius, Orator et Historicus, natione Veronensis, ut in quadam ystoria legitur; floruit, qui Plinius Secundus, quum provinciam Syriam regeret, mitigavit imperatorem erga Christianos. » Attende verba, *ut in quadam ystoria legitur*. Utrum ex veritate addita sint, an ex industria, ut ficta auctoritate suam firmaret opinionem Veronensis presbyter, non constat. Utique non magni ponderis illa fuit auctoritas: nam manifesto, etiamsi Veronensis credi aut dici posset noster Plinius, hoc in ejus adoptivum filium nequaquam caderet, cujus patria bene cognita ne dubitationi quidem locum relinquit.

Cæterum idem Johannes primus, ut opinor, geminos Plinius, quamquam Veronenses ambos faceret, recte distinxit in dissertatiuncula vix latine scripta, quam in nonnullis utriusque Plinii codicibus, Lincolnensi, Bodleiano et tribus Vaticanis exstare docet Rezzonicus, hoc aut simili titulo (neque enim idem in omnibus): « Brevis adnotatio de duobus Pliniis Veronensibus oratoribus ex multis hinc inde collecta per Johannem Mansionarium Veronensem. » Ibi de utroque Plinio vera falsis mixta narrat; ridicula autem nonnulla, ut quæ audacter attribuit Suetonii libro, de Viris illustribus: « Dum idem Plinius legiones in Siciliam duceret, eruptione favillarum ab Ætna eructantium præfocatus interiit anno vitæ suæ quinquagesimo sexto, et in Sicilia tumulatur. » Vides inde quæ sithabenda fides homini. Pretiosa autem dissertatio hæc videri potest, quod ibi fontem opinionis suæ de Plinii utriusque patria indiget: nempe de Plinio seniore, initium præfationis, ubi Catullus *conterraneus* vocatur; de juniore autem, libri sexti epistolam ultimam ad Maximum, in qua de *Veronensibus suis* loquitur.

Post hunc alios complures enumerat Rezzonicus, Veronenses ut plu-

rimos, qui eandem sententiam propugnauerunt, quos inter eminent Pantheus et Becichemus; sed maxime Pantheus, qui sub quinti decimi sæculi fine de Veronæ laudibus scripsit, presbyter egregius, nec modestia minus quam eruditione commendabilis. Is auxilio partium suarum vocat, 1° vocem *conterraneus*; 2° effigiem antiquam Plinii Veronæ diu servatam et adhuc, ut opinor, incolumem; 3° elogium quoddam Veronæ repertum his verbis: **PLINIVS SECVNDVS AVGVR PATRI.. MATRI MARCELLE TESTAMENTO FIERI JVSSIT**

Silebat interea Novocomum, sive segnitias hæc fuit, sive conscientia, quum ex aliis urbibus doctissimi viri, solo veritatis amore compulsi, eorum causam tutarentur, inter quos primo loco reponendus est clarissimus in Venetis Hermolaus Barbarus, Plinianarum castigationum initio de voce *conterraneus* non contemnenda disputans.

Excitata demum æmulatione Novocomenses, tanquam factis prius quam verbis respondendum rati, avunculum et sororis filium, anno 1480, marmorea statua et inscripto elogio publice decoraverunt: signa intacta, elogium alterum priori paucis post annis substitutum, forsitan hodieque permanent. Hinc egregii patroni suæ civitatis exstiterunt, Benedictus Jovius, Gabriel et Basilius Paravicinus, Franciscus et Paulus Cigalinus: sed hic præcipue in erudita, gravi, diffusa ac sæpius obscura dissertatione, quam in Gronoviana (sive, ut vocant, Variorum) Plinii editione reperies. Dii boni! quam illic Pantheum exagitat! Sed ultionem attulit Polycarpus Palermus, Veronensis Jurisconsultus, « vir (ut ait Rezzonicus) in forensi pulvere quotidie versatus, sed cui eruditionis et politoris litteraturæ ornamenta minime defuerunt. »

Polycarpus ille tres de vera C. Plinii Secundi superioris patria, atque ea Verona, libros edidit, anno 1608, quibus Pauli Cigalini aliorumque contrariam sententiam refellere molitur: acriter profecto in adversarios suos invectus, et conviciis sæpius quam argumentis deprælians, parum tamen aut ferme nihil Mansionarii et Panthei rationibus adjiciens, præter elogium istud, in quo maxime triumphat, quod jam olim anno 1519 a Paulo Suardo prolatum erat in castigationibus ad Becichemi collectanea, prope Sirmionem ad Benaci ripas, si ita credere fas est, inventum, hujusmodi tenore: **C. PLINII... VERONENSIS... HISTORIARVM H. L... OMNIVM... NECNON... P... C... XXXV... CONS... MACER...**

Cujus tamen impetu minime deterritus, vixdum editos ejus libros Lælius Bisciola, Societatis Jesu, confutandos susceperat: sed nunquam editi sunt hujus labores, ac nemo posthac speciali opere controversiam hanc adortus est; quamvis divisi semper in duas partes remanserint docti: faventes quippe Veronensibus alii, ut Onuphrius Panvinius, Josephus Scaliger, Isaacus Casaubonus, Harduinus in prima editione, Fabricius, Scipio Maffei, Schwarzius ad Plinii Junioris panegyricum (cæteros vide apud Rezzonicum, tom. I, pag. 33); alii Novocomensibus, ut Georgius Merula, Johannes Andreas Aleriensis episcopus, Theo-

lorus Gaza, Christophorus Landinus, Angelus Politianus, Pincianus, Ortelius, Cluverius, Ezechiel Spanhemius, etc.

Quod si cui inter illos viros medium se interponere fas est, ego, ut res ad liquidum deducatur, Veronensium primo titulos (quoniam plurimos iis favere video, et ipse Broterius, omnis Rezzonici vestigiis, in eam partem pedibus concessit) bona fide recognoscendos existimo.

I. Plinius quidem initio præfationis Catullum *conterraneum suum* vocat, illudque verbum manuscriptorum pæne omnium consensu firmatum, frustra emovere tentarunt Hermolaus et Rezzonicus; frustra barbariem ejus incusat Harduinus, quo totam Plinii præfationem, ut spuriam eliminet: nam *castrense verbum* esse monuit ipse Plinius, et veniam pro illo tanquam minus urbano poposcit. Catullus vero, ut omnes sciunt, Veronensis fuit: Veronensis ergo Plinius, inquit aliquis. Immo vero si Veronensis fuisset, Plinius ad inusitatum vocabulum non decurrisset; Catullumque non *conterraneum*, sed *civem* aut *municipem* suum dixisset. *Conterranei*, ut opinor, vocabantur in castris, qui ex eadem terra sive regione geniti: Verona autem et Novocomum, quanquam facta ab Augusto divisione, non ad eandem Italiæ regionem pertineant (Verona enim, in decima regione quæ Venetia; Comum, in undecima, quæ proprie Transpadana appellatur), tamen utraque urbs Italiæ Transpadanæ, seu Galliæ Cisalpinæ diu adscripta fuerat, unde Catullus XXXIX, 13, quamvis profecto Veronensis, Transpadanos suos appellat hoc versu:

Aut Transpadanus, ut meos quoque attingam.

Quidni igitur Plinius, etiamsi Transpadanus, etiamsi Novocomensis, Catullum conterraneum suum vocaverit? Cæcilius sane, junior ille Plinius, quem Novocomensem fuisse nemo hodie negat, lib. VI, epist. ultima, *Veronensibus nostris promisisti*, inquit ad Maximum scribens: unde Veronensium patroni quidam colligunt, respexisse illum ad avunculi patriam: sed quanto verisimilius est, amicitie et vicinitati hoc pronomen datum; sicque *nostros* interpretandum esse, ut *meos* apud Catullum, ut *conterraneus* apud seniore Plinium?

II. Effigies Plinii, vetusto, sed ut manifestum est, non antiquo penicillo descripta, Veronæ diu servata fuit; sed et aliæ quædam Novocomi, ut docet Rezzonicus, I, 19, not. 1. Omnes vel ex ingenio compositæ sunt; vel ex aliqua veteris manuscripti pictura delineatæ. Rezzonicus in disquisitionibus suis, p. 126 et 190, duas exhibet, quarum una ab antiqua pingendi ratione minus forsitan distat, quam Thevetus, t. VIII, pag. 140, tanquam a Sicilia reportatam exhibuit.

III. Elogium Plinii Secundi auguris, Veronæ repertum, mille modis apud auctores variatur. Panthei lectionem jam edidimus. Matthæus Rufus sic legit: PLINIVS SECVNDVS AVGV. LERI. PATRI. MATRI. MARCELLE. TESTAMENTO FIERI IVSSIT.

L

AD PLINII VITAM

Alexander Benedictus :	Panvinius :	Achilles Statius.
INIVS	C. P. . INIV. .	C. P. . . . INIVS. .
CVNDVVS	NDV. DVS. . .
AVGVR	AVG	. . . AVG. . .
RCIVIAI	. . RCIVIAE	R. CIVIAE
RI	. . CELLAE	. . RI
ERI PATRI	. . RI	. . ERI PATRI
MAE MATRI	ERI PATRI	. . MAE MATRI
MARCELLAE	MAE MATRI	. . MARCELLAE
T. F. I.	MARCELLAE	. . T. F. I. . .

Certissima, immo sola alicujus momenti esse, nobis cum Rezzonico videtur Polycarpi Palermi lectio, «qui lapidem ipsum olim Ludovico comiti Nugarolæ in deliciis sibi a Carolo Tonso donatum diligentissime perscrutatus, indoluit tamen ignis vapore rimisque deductis reliquum marmoris dissiluisse.» Sic legit ille :

. . . . INIV. . .
 NDV. . .
 . . . AVG.
 . . . RCIVIAE.
 . . . CELLAE
 . . . RI
 ERI PATRI
 . . MAE MATRI
 . MARCELLAE
 T. F. I.

Plenior apud Gruterum legitur inscriptio, sed ex Panvini conjecturis restituta, ideoque nullius ponderis :

C. PLINIVS
 C. F. SECVNDVVS
 VIVIR AVG.
 SIBI ET ORCIVIAE
 MARCELLAE
 VXORI
 C. CELERI PATRI
 ET OPTIMAE MATRI
 MARCELLAE
 V. T. F. I.

EXCURSUS I.

LI

Viderint Veronenses utrum Plinii prænomen, nomen, cognomen, auguralem dignitatem, familiamque omnem ex his ruderibus cum Grutero educere possint: mihi quidem nihil tam ambiguum videtur. Nec inficias eo, potuisse olim prima elogii verba magis integro contextu legi; et fortasse ad aliquem Pliniorum referenda esse, quum alia multa hujus gentis monumenta per Italiam dispersa reperiri constet, infraque ostensuri simus: sed cur ad nostrum potissimum referatur mutila et trunca inscriptio, non liquet.

IV. Alterum elogium a Paulo Suardo, dein a Polycarpo Palermo nulla alia auctoritate prolatum, sic a priore legebatur C. PLINI. VERON.: HISTORIARVM.: N. L.: OMNIVM.: MEMORIAM.: DEDIT.: NECNON.: T.: C.: XXXV.: CONS.: MACER. Quam diverse sit a Palermo expositum, jam vidimus. Transcripserunt deinceps illud, et varie inflexerunt, Felicianus, Appianus, Rybischius, ipse Reinesius: sed jam olim a Borsærio derisum epigramma Muratorius inter commentitia relegavit, ut ex controversia natum quam Veronenses Comensesque de Plinii patria inter se agitaverunt. Nemo enim unquam illud a se visum gloriatus est: et prorsus a lapidario more abhorrent patriæ nomen, pro solita Romanæ tribus designatione, additum; inconcinnæ voces MEMORIAM DEDIT, et poetica vel oratoria copula, NECNON. Ridiculi vero sunt, qui litteras T. C. *Tiberis curatorem* interpretantur, quod Plinius Junior hoc olim munus gesserit; et numerum XXXV statim post eas notas additum nemo interpretatur: ut non sit diutius Pauli Suardi commento immorandum.

Omnia me recensuisse arbitror, nec quidquam sciens prætermisi quod Veronenses præ se ferre possint: nam falsa Plinii vita quam Harduinus inter veterum testimonia retulit, hoc initio: « C. Plinius Secundus Veronensis natus sub Tiberio, patre Celere, matre Marcella, etc. » manifesto ab ipsis conficta est ex mutilo quo se jactant epigrammate, supra n° III a nobis exagitato. Miror quidni potius objecerint Plinii ipsius locum, lib. XXV, c. 7, ubi tabulas quasdam Turpiliæ equitis pulcherrimas Veronæ exstare docet; nec dubito enim quin eas visu judicaverit (etiamsi magis hoc innuat quam affirmet,) ideoque Veronæ saltem in transitu fuerit. De lacu etiam Benaco, qui Veronæ proximus, tanquam sibi notissimo loquitur, lib. IX, c. 38. Sed simili jure ejusdem auctoris locos alios ad suam viciniam spectantes in medium proferre possit Novocomensium æmulatio, eosque præsertim qui de lacu Lario agunt, lib. IX, 32; lib. X, 41. Neutris, ut rerum dicam, multum favere possunt hujusmodi testimonia. Videamus igitur quæ firmiora in causam suam argumenta præsto habeant Novocomenses.

I. Eusebii et divi Prosperi testimonium, de quo jam supra diximus, juste hinc quidem labefieri potest, quod probabile sit Eusebium, duos inter se Plinios confundentem, Prospero fucum fecisse: sed omnino convelli, ac pro nihilo haberi juste æstimantibus, non potest.

II. Plinii vita, e Suetonii libro de Viris illustribus, ut vulgo creditur excerpta, non saepe indigna videtur hujus auctoris ingenio, si ad

optimam latinam respexeris; eoque forsitan majore fiducia digna est, quod de Plinii morte non serviliter Cæcilius vestigiis insistat. Non tamen diffitendum est eam, ut spuriam, non a Veronensibus modo, sed ab aliis eruditis reprobari. At quum ea litteris omnibus scripta reperiatur in Vaticanis codd. 1953 et 1954, qui circa XII sæculum, id est, ante motam controversiam exarati sunt; item in Toletano et Escorialensi, quos ipse Rezzonicus inspexit, non mediocris illos fidei, siquidem ad nonum decimumque sæculum referuntur; item in plerisque Regiæ bibliothecæ Parisiensis codicibus, quorum tres præsertim 4757, 4686, 4760 ad nonum aut decimum sæculum absque dubio pertinent: quumque semiharbaris illis ætatibus nemo sane auream augustei ævi latinam tam feliciter exprimere potuerit: manifestum est, si non a Suetonio, saltem antiquitus descriptam esse, hanc quæ circumfertur Plinii vitam. Nec refert, si vox difficilior *Novocomensis*, in *Novocomenses*, vel *novem menses*, depravata legatur apud quædam exemplaria, quum vera lectio neutiquam dubia esse possit, et in quibusdam exstet incorrupta. Jure itaque miratur diligentissimus Rezzonicus sublestam Harduini fidem sub testimoniis veterum ad hunc locum auctoris, « vocem *Novocomensis* in veris codicibus abesse, et abesse utique debere. » Necesse est, præoccupata opinione de Plinii patria, quem olim Veronensem, deinde Romæ natum credidit, vel caligasse Harduini oculos, vel obdormisse conscientiam.

IV. Plinii Junioris est locus, ubi orationis cujusdam apud municipales suos habitæ mentionem faciens, lib. I, Epistol. 8: « Onerabit, inquit, hoc modestiam nostram, quod cogimur quum de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. » Atqui verisimile est *parentes* hic vocari non Cæcilios modo, sed etiam Plinius, aut certe matrem Pliniam; cujus etiam prædia, dotalia sane, circa Larium lacum, in Novocomensi sita, commemorat filius, lib. XI, Epist. 11. Unde si non firmum ex omni parte argumentum, saltem conjectura haud improbabilis Novocomensium causæ accedit, ut etiam materno sanguine sibi haud alienum fuisse contendat epistolarum scriptorem.

V. Pliniorum elogia bene multa circa Novocomum effossa sunt, quorum pleraque adhuc in ea urbe, aut Mediolani visuntur, a Rezzonico, Disquisit. Plinian. lib. III, accurate descripta atque discussa. Ibi, ut jam ante ad præfationem Harduini lectorem commonefecimus, Plinii Pliniæque complures memorantur, variis et partim latinis, partim græcis cognominibus insignes, ut puta, Calvi, Cerdonis, Phænomeni, Philocali, Valeriani, Nigri, Phileti, Fatalis, Burri, Sabini, Fausti, Abascanti, Phosphori; et inter feminas, Tharsæ, Verecundæ, Plinianæ, Modestæ, Maximæ, Cycladis. Omnia huc referre supervacuum arbitror, quæ melius apud Rezzonicum ipsum quaerentur: unum pro omnibus suffecerit, quod inter primum et secundum ab urbe Como lapidem Arrebi in Divi Martini æde effossum producit Rezzonicus; habent præterea Muratorius aliique veterum epigrammatum conquisitores:

V. F.

C. PLINIUS

CALVUS VIV. R

SIBI ET PLINIIS

SVCESS. . . V. ORI

CHRVS. ET

L. CASTICIO L. F. OV

CATVLLO III VIR

AED. P. . . I. GENERO

L. CASTICIO L. F. OV

MAXIMO NEPOTI

PLINIIS THARSÆ ET

VERECVNDÆ PAT

PLINIO CERDONI FR

PLINIO PHÆNOMEN

AMICO

Pretiosum integritate sua marmor sic interpretatur Rezzonicus :
 • Vivus fecit Caius Plinius Calvus sexvir sibi et Pliniis successoribus ;
 • uxori Chrysantiæ ; et successoribus Lucio Casticio Lucii filio Oufentina (tribu) Catullo quatuor viro ædilitia potestate genero, Lucio Casticio Lucii (supradicti) filio Oufentina (tribu) Maximo nepotis Pliniis Tharsæ et Verecundæ patruelibus ; Plinio Cerdoni fratri ; Plinio Phænomeno amico. • Vides ibi totam pæne Pliniorum catervam. Veronæ autem, præter mutilum illud elogium de quo supra diximus, nescio an unquam vel unius Plinii mentio reperta sit. Dicent Veronenses plerosque Novocomi Plinius e Plinii Cæcili libertis originem nomenque duxisse : et favere videntur conjecturæ, 1° Græca quorundam cognominum etymologia, libertis bene conveniens ; 2° ipsa Abascanti et Phosphori cognomina apud Cæciliam obvia tanquam libertorum, lib. X, epist. 6, et quæ in epitaphio Romæ asservato leguntur : D. M. C. ABASCANTI C. PLINIUS POSPHORVS. 3° Libertorum mentio facta in ipso Cæciliæ testamento Novocomi reperto (edition. nostræ tom. I, pag. 60). Nonnulla tamen inter epitaphia Comensia quibus Pliniorum fit mentio, vel tenore suo, vel contextu, vel orthographia vetustissimam ætatem et Pliniis nostris superiorem aut æqualem præ se ferunt ; nec verisimile est libertinas familias tam prope ab auctorum suorum manumissione præcipuis in urbe sua muneribus honoratas fuisse, qualia plerumque Pliniis attribuunt horum lapidum inscriptiones.

Ex his aliisque multis elogiis quæ Romæ et in Italia passim inveniuntur, docte et studiose collatis, haud immerito collegit Rezzonicus,

1° Notissimum fuisse Pliniorum nomen, et præsertim secundo, tertio, quarto æræ nostræ sæculo vulgatissimum;

2° Pliniam gentem ad Oufentinam tribum pertinuisse;

3° Originem ejus ex Pliniorum nostrorum majoribus *et municipio Novocomo* duci.

Immo sibi omnem prope familiam Plinii Secundi historici reperisse visus est Rezzonicus, 1° in antiquissimi marmoris fragmento, quod in villa Bilacensi (hanc Plinius junior tragœdiam suam vocabat) effossum, verba præfert: M. PLINIUS OVF. 2° in altero celeberrimo elogio, quod Genævæ asservabatur, illuc nescio quo casu translatum:

ANNOR. XII	C. PLINIO M. F. OVF.
L. PLINIO	FAVSTO
FAVSTI FIL.	ÆDILI II VIRO
SABINO	IVL. EQ. FLAMIN.
	C. PLINIUS FAV
	VIVOS P.
	C

Hæc inter se rudera ita componit ingeniosus Rezzonicus, Disquis. Plin. tom. I, pag. 132, et seq. ut vel ostendat vel saltem ostendere conetur, M. Plinium fuisse nostri avum; patrem C. Plinium Faustum, cujus filius natu major C. Plinius Sabinus impuber mortuus sit, secundus vero natu et cognomine Naturalem Historiam scripserit. Sed hæc, ut curiosa magis quam firma, in medium relinquo. Nec addiderim, inter elogia Pliniorum Mediolani servata unum exstare, in quo SECVNDÆ cognomen Pliniæ cujusdam nomini videatur esse additum: videatur, inquam; ipsum enim nomen vetustate interiit, Rezzonico fatente, pag. 70. Novissimum subjiciam epitaphium quod in æde divi Proбини, lustralis aquæ labello suppositum, Comi legebatur:

D. M.

C. PLINI

VALERIANI

MEDICI

QVI VIXIT

ANN. XXII. M. VI. D. V.

PARENTES.

Habent hoc epitaphium Paulus Jovius, Cigalinus, aliique; novit et subindicat Harduinus in præfatione sua; diligenter vero, ut solet,

excitit Rezzonicus, lib. cit. pp. 69, 73, 74 : non indignum sane doctorum attentione; quippe in quo prænomen, nomen, cognomen, ipsaque artis mentio, ad scriptorem quemdam antiquitatis adhuc superstitem referri posse videantur.

C. Plinius Valerianus inter medicos veteres recensetur; cujus opera non semel edita sunt, quum separatim, tum etiam in corpore medicorum latinorum; etsi hodie, separatim saltem, inventu difficiliora sunt. De illis vide doctissimi Clerici dissertationem, sive apud ipsum in sua Medicinæ historia, parte III, lib. III, cap. 2; sive apud Mangetum, Biblioth. script. medic. verbo *Plinius*. Quinque libri sunt, quorum primus de capitis morbis, alter de pectoris et ventris incommodis, tertius de febribus morbisque gravioribus, quartus de herbarum esculentarum virtutibus, quintus de diætâ, qui solus ex Plinio seniore non desumptus est; nam in cæteris, si formulas quasdam excipias medicamentorum compositorum, omnia pæne ipsi verbis expressa sunt e Plinio, et serie duntaxat commodiore per morborum ordinem capitulatim digesta. Ipse, quid sibi proposuerit, in proœmio docet. « Morbi, inquit, quibus in peregrinationibus variis agitata sui, quosque domestici mei passi sunt, mihi sæpe occasionem præbuere medicorum fraudes experiri. Quidam nullius fere pretii medicamenta mihi maximo vendiderunt pretio. Alii, etc. Ea causa est cur undique remedium formulas collegerim, in compendiumque redegerim, ut mihi medicis carere queam, atque illorum fraudationibus non amplius objiciar, etc. » Sed vel ex iis verbis aperte liquet, non hunc esse, cujus sepultura Novocomi exstet. Medicum enim se non fuisse, satis indicat, qui sic in medicos invehatur; et quæ ibi de *peregrinationibus*, aliasque de *domesticis in uxore servata experimentis* narrat, vix cum ætate xxii annorum conciliari possunt. Unde igitur tam bene concordant nomina? An ex eadem stirpe fuit? An (quod suspicatur Clericus) ex ipsa Comi inscriptione, conjecturaque Pauli Jovii satis temeraria, nomen Plinii et Valeriani cognomen ignoto scriptori accommodata sunt? qui quum ex Plinii libris varia medicinæ præcepta compilasset, titulum operi suo fecerat: *C. Plinii Secundi de re medica*. Sic enim affirmat Clericus in vetustis exemplaribus legi. Principes duntaxat operis istius editiones, aut manuscripti codices, si cui præsto essent, Clerici sententiam confirmare possent. Sed utcumque se res habeat, auctorem quinque librorum de Medicina antiquum esse non ambigitur. Tantum ex ejus stylo apparet quinto vel sexto illum sæculo et collapsa jam latinitate vixisse. Vero certe Plinio, si cognatus, saltem minime super fuit; seque ipse recentiore multo fatetur, quum aliquoties ad Galenum provocet, cujus ex operibus in ultimo præsertim libro non pauca mutuatur.

AD PLINII VITAM

EXCURSUS II.

DE PLINII FIDE

IN EXSCRIBENDIS CITANDISQUE AUCTORIBUS.

QUAM olim Fabricii notitiæ de Plinii vita scriptisque addere decreveram de ejusdem Plinii fide dissertationem, mutato consilio huc retuli, postquam primarius hujus editionis architectus, N. EL. LEMAIRE, brevitatis studio, in animum sibi mihiq̄e induxit supervacuum fore Fabricii operam, post insigne quod attulimus Broterii fragmentum; et potius in annotationibus excursibusque nostris, ubi se præberet occasio, Fabricianæ eruditionis exprimendum esse succum.

Hujus autem controversiæ, quam nunc aggredior, materiem Plinius ipse in operis sui præmio quodammodo proposuit his verbis: • Viginti • millia rerum dignarum cura . . . ex lectione voluminum circiter duum • millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum • materiæ, ex exquisitis auctoribus centum inclusimus triginta sex volu- • minibus . . . Argumentum stomachi mei habebis, quod in his volumi- • nibus auctorum nomina prætexui. Est enim benignum, ut arbitror, et • plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris: non ut plerique: « ex iis, quos attingi, fecerunt. Scito enim conferentem auctores me de- • prehensisse a juratissimis et proximis veteres transcriptos ad verbum • neque nominatos . . . Obnoxii profecto animi et infelicis ingenii est « deprehendi in furto malle quam mutuum reddere; quum præsertim • sors fiat ex usura. Præclare quidem, si vere. Utrum autem vere an falso hæc de se jactaverit Plinius, operæ pretium est inquirere: qua in re præ cæteris Salmasium sequar, in Prolegomenis ad Solinum, pag. 20, mira sagacitate Plinii virtutes et vitia dijudicantem.

Ac primum totius operis consilium meritis laudibus effert Salmasius: • De opere hoc, inquit, generatim id debet statui, quod olim alter Plinius pronunciavit *opus esse diffusum, eruditum, nec minus va- rium quam ipsam naturam* . . . Operis ipsius conceptio ac conformatio

dispositioque tota grandis et capacis ingenii opus; idque eo grandius et magnificentius existimari par est, quod nemo unquam ex omni ævo præter eum repertus sit, ne apud græculos quidem illos loquaces et otiosos, qui universam Naturalem Historiam unius laboris et operis monumento consignarit. . . . Plures plura simul, aut singula seorsim, scriptis voluminibus condidisse constat. Nemo unus hæc omnia. » Alias deinde Nostri virtutes candore simili commendat. « De styli ipsius, quo ista condidit elegantia, gravitate, granditate, tacere potius puto quam parum pro dignitate ejus ac merito dicere. Ἐν τῷ ᾠθικῷ plane regnat, et in parte quæ meliores non doctiores dimittit. . . . Nullam occasionem omittit medicinam faciendi moribus. . . Nemo acerbius reprehendenda coarguit, nemo altius laudanda exexit. . . . » Sed molesta succurrit exclamatio: « Atque utinam sicut huic parti satis superque ab illo esse factum videmus, ita reliquas impleret! »

Idem fere judicium, annis ante Salmasium haud ita multis, aspero, ut solet, sed gravi stylo exaraverat celeberrimus philosophiæ renascentis auspex, Baconus Verulamius, de Augm. scientiarum, libro II, cap. 2: « Itaque, inquit, natura omnia regit. Subordinantur autem illa tria, cursus naturæ, exspatiatio naturæ, et ars, sive additus rebus homo. Quod etiam C. Plinius magna ex parte fecit, qui Historiam Naturalem solus pro dignitate complexus est; sed complexam minime ut decuit, sed indignis modis tractavit. »

Cur autem tam præclaro operis instituto forma non idonea responderit, Verulamio reticente, Salmasius docet: Plinio nempe accidisse quod Veterum nonnullis, Arato, Nicandro, Celso, nec injuria exprobratum est, sæpius eos litteris mandasse quæ ipsi nescirent. « In scientiis et cognitione earum artium quas pertractat, usque adeo rudem ac tironem ubique se profitetur, ut manifesto appareat eum ante ad scribendum de his quam ad cognoscendum venisse. » Durius fortasse quam decuit, sed justius quam vellem, Plinio hæc objici fateor, saltem de quibusdam Historiæ Naturalis partibus. Nec inficias ibunt, quicumque paulo attentius hæc volumina pertractaverint, præsertim vero qui interpretanda, ut nos, susceperint. Ubi enim te ad commentandum accinxeris, quam multa aut omnino falsa aut etiam absurda occurrunt, quæ in honorem auctoris a te selecti, vel aliquo interpretandi artificio ad verum reducere, vel tentata lectione, si per manuscriptos liceret, corrigere velis! Discordia etiam, qua secum toties pugnat, magno interpretum fastidio, ex eodem fonte procedit: nam in tenebris implicantur cæci pedes, et vias inter se diversas ac sæpe contrarias locorum inscius tentat error. Sed nec ideo velim Plinio turpis ignorantiae notam inurere: « Nec sane mirandum est (Salmasii ipsius verba sunt) unum aliquem hominem, qualis existit Plinius non omnia exhibuisse quæ desiderabantur ad tantam illam molem, quantam animo conceperat, perficiendam. . . Tot scientias non unum pectus capit, vix una plurium atas percipit, vix plura sæcula perficiunt. » Quod si doctior ideoque sui diffidentior fuisset Plinius, forsitan a pulcherrimo posterisque utilis-

simo operis hujus consilio abstinisset. Unus omnia scire non potuit; nihil tamen penitus ignorasse, satis illi pulchrum sit. Et vide ne isti, quod omnes laudamus, consilio ad effectum perducendo aptior fortasse fuerit unus homo mediocris in omnibus doctrinæ, quam plures in sua quisque parte egregii, in cæteris plane ignorantés. Quot, obsecro, menda, quot errores, quot ineptiæ subreperunt in illud quoque clarissimum patrum nostrorum ætate monumentum, Gallicam dico Encyclopædiam, quæ tantum in ortu suo decantata, tam hodie deserta et obsoleta fastiditur! Miraris adhuc apud Plinium manca quædam occurrere! Verum enimvero collige, si potes, universos quibus usus est ille, scriptores; quantam doctorum turbam! ordina, ut licebit, et consue illorum opera, ipsis auctorum verbis expressa. Longissimam quidem et fastidiosissimam, sed plenissimam habebis antiquæ doctrinæ encyclopædiam. Credisne minores illic numero vel gravitate occursos tibi errores? Addiderit de suo menda non pauca Plinius; plura tamen ab illo exclusa et eliminata dubitare noli: tam rudes illo tempore, tam inaniis et fabulis oppletæ erant scientiæ, quæ vix duobus abhinc sæculis sibi viam ad verum investigandum moliri feliciter cœperunt.

Fecit Plinius quod unum ab illo efflagitari poterat; parum aut nihil de suo excogitavit; sed ex infinitis multa elegit, transcripsit, ordinavitque, et ut Salmasium rursus testem adducam, « hoc solo nomine gratiam meretur præcipuam, quod, deperditis auctoribus unde accipit, diligentia illa sua legendi ac colligendi, qua omnes vicit, res innumerabiles nobis transmisit, quarum memoria hodie omnis, absque illo esset, funditus intercidisset. » Inter auctores vero, optimosne potissimum adhibuerit, vix ambigi potest, quum et ratio id evincat, et ipsorum auctorum nomina in promptu sint, proposita ab ipso non solum in elencho, sed passim in totius operis decursu. Nullum ibi alicujus famæ, præter unum fortasse Dioscoridem, de quo fusius infra agemus, omissum deprehendes: eorum, qui supersunt, opera cum Plinii libris conferre licet, et quantum per illos profecerit, agnoscere; satis apparebit, non honoris causa, neque ut fucus lectoribus fieret, doctissimos gravissimosque in utraque lingua scriptores ab illo toties esse nominatos.

In eorum vero excerptis operibus aliquando fortasse parum attendit, num certissima et probatissima eligeret. Nemo, ut opinor, a Plinio postulabit tam subtile iudicii acumen, ut quid in celeberrimis auctoribus claudicaret, primo statim aspectu intelligeret: prorsus enim doctior illis omnibus fuisset; et non modo ætatis suæ, sed et priorum et sequentium universa vicisset ingenia, siquidem hodieque de multis opinionibus Veterum ambigitur, utrum pro veris accipiendæ, an pro falsis et commentitiis aspernandæ sint. Fatebor tamen illum nimio fortasse studio arcana et mirabilia secutum esse; astrologiæ commentis et antiquæ medicinæ vanissimis superstitionibus præter modum indulsisse. Sed hoc illi cum Veteribus plerisque commune vitium est: nec minus quam Noster de plantarum occultis virtutibus delirant Theophrastus et Dioscorides; astrologia vero sub Tiberio præsertim ejusque successo-

ribus, in laudem et gratiam evecta, omnes mortalium animos, arctissimis illis vinculis adstringere cœperat, quæ, sæculo decimo septimo ineunte, quanquam laxata forsitan et soluta, nondum, ut hodie, fracta comminutaque erant.

Aliud quæritur, utrum recte omnia excerpterit, utrum excerpta recte transcripserit Plinius. In quo peccasse illum sæpe, fateor; et hoc multis de causis factum existimo. Primum, quod aliqua, ut jam diximus, parum aut male intelligeret, arcanis doctrinæ haud satis initiatus. Deinde, quod græcos plerumque auctores latinus homo sequeretur, quorum linguam etiamsi apprime callebat, interdum tamen verbis quibusdam insolentibus alienum sensum affingere potuit. Potuit etiam, quam vel latinos transcriberet, nimia eloquii cura, verbis interdum magis quam rebus attendere, et sententias non tam ornare quam adulterare. Sed non minus Plinio offecit, quod illum, ut recte monet Salmasius, « in tanto labore et tam operosa tot rerum coactione, aliena opera usum esse, credi par est. Proinde sæpissime constat deceptum ab his quibus aliquid quærendum injunxerat. Aliquando etiam video illum non recte audisse, quæ pronunciarat anagnostes, atque ex aurium vitio non raro prolapsum in plures pœnitendos errores. Nam ex Plinio nepote discimus lectori solitum illum dare operam, quo legente ipsemet excerptebat annotabatque. Multa sane commisit, in quæ non poterat cadere, si oculos suos lectioni ipse commodasset. »

Exempla talium hallucinationum multa profert Salmasius, quorum nonnulla paulo infra exponemus. Ea vero multum fidei, multumque pretii Pliniano operi detrahere, non dissimulandum est. Nam si, observante eodem Salmasio, « Græca Theophrasti aut Aristotelis, quæ in promptu sunt, cum Plinianis comparata, quid in istis mendosum tinniat, quid subæratum sit, aut adulterina forma percussum, vel primo oculorum conjectu intuentem et intentum advertunt. . . in cæteris qui interciderunt, non arduum tantum negotium, sed omnino inexplicabile. . . . Quis (autem) mediocriter intelligens credere posset Plinium meliori fide aut majori diligentia usum fuisse, dum excerpteret ac verteret auctores, qui desiderantur, quam usus est in his quorum scripta extant? »

Quæ tamen plus minusve felici cura undique convasavit Plinius et in suam rem convertit, videamus quonam ordine disposuerit. In hoc quoque nimiam festinationem aut incusare, aut saltem deplorare licebit. « Fuisse diligentissimum credimus, sed eundem occupatissimum quoque fuisse discimus, districtum impeditumque qua officiis maximis, qua amicitia principum: deinde nec vitam illi contigisse longam. Postremo cogitandum non hæc sola volumina quibus omnes naturæ partes et opera scrupulose exposuit, sed alia innumera hominem alias occupatum et ævi brevis absolvisse. Non hæc tot ac tanta peragere, quin interdum nimis properasset, et nimia festinatione propositum urgeret, potuit. Quod illi sæpe fraudi fuisse præcipue in his de natura historiis, animadverti passim datur. *Super cœnam*, inquit ejus Nepos, *liber*

legebatur, annotabatur, et quidem cursim. Ex annotationibus hujusmodi cursim et prophanter excerptis hos libros Naturalis Historiæ compositos liquet. *Post cibum sæpe*, ut scribit idem Nepos, *ætate, si quid otii, jacebat in sole: liber legebatur, annotabat excerpebatque. Nihil enim unquam legit quod non excerperet.* Videtur igitur, priusquam manus admoverit institutæ scriptioni, quidquid ad eam rem pertinere intelligeret, quam in animo et cogitatione formatam præceperat, ex variis auctoribus id adnotasse, excerptisse, et in opistographos commentarios sive *adversarius* retulisse. *Aversaria* enim proprie chartæ etiam in aversa parte scriptæ, quum de more esset chartas in altero tantum latere scribi. *Aversaria* itaque potius quam *adversaria* debere dici crediderim. . . Hujusmodi opistographos electorum commentarios, usque ad CLX, sibi reliquisse avunculum suum tradit Plinius et minutissime quidem scriptos. . . Sub certis (ibi) posuisse titulis quæcumque lectitasset ac notasset, uno sed illustri exemplo patefaciam. Theophrastus, de Historia Plantarum, libro IX, cap. 9, morem superstitiosum tangit in certis colligendis herbis apud medicamentarios et herbarios usitatum, præsertim in Panace asclepico et Xyride: de his hæc verba scripsit: Οἶον τὸ πανακίς ἀσκληπίειον τέμνοντες ἀντεμβάλλειν τῇ γῆ παγκαρπίαν μελιτοῦτταν· ὅταν δὲ τὴν ξύριν, τριμήνους μελιτοῦττας ἀντεμβάλλειν μίσθον. Τέμνειν δὲ ἀμφὴκεὶ ξίρει, περιγράψαντες εἰς τρεῖς. Ratio et similitudo superstitionis in utraque hac herba legenda solemnibus, postulare videbatur ut locus non divelleretur, sed totus et integer afferretur. At Plinio dividuum facere ac scindere placuit. Alteram partem, quæ de Panace est, retulit lib. XXV, cap. 4 (ed. nostræ c. 11). Alteram de Xyri exposuit lib. XXI, cap. 7 (ed. nostræ cap. 19), ubi de Iridis herbæ generibus ac differentiis agit, et in verbis Theophrasti τὴν Ἰριν pro ξύριν legit. Sub titulo igitur *de Iride* verba philosophi de modo evellendæ Xyris adscripsit: sub titulo *de Panace*, locum illum alterum. »

Idem fere sensisse Scaligerum docet Fabricius, in Scaligerianis primis, pag. 85, scribentem: « Accuratus Plinii lector deprehendet, ipsum omnia quæ ex variis auctoribus excerpebat, ordine litterarum sive alphabetico in sua digessisse adversaria, neglecto ordine naturali, qui potior erat. » Favent præsertim huic opinioni libri XXVII, XXXII sub finem, XXXVII, ordine adhuc alphabetico partim aut in totum digesti. At quæcumque fuerit adversariorum distributio, id saltem Salmasio facile quivis concedet, Plinium non tam casu aliquo quam ipsa rerum necessitate, « dum sequitur calorem et impetum ingerendi chartis, quidquid occurreret inter legendum excerpti dignum, et quod faceret ad institutum, ordinis sæpe præ festinatione non magnam habuisse curam. Hanc illi fuisse sylvam ad destinatum opus: mox dum eam repetit ut componeret ac stylo indueret, quæ nuda notaverat, nonnulla quidem meliori situ ac serie disposuisse, sed magnam partem sicut erat in excerptis indigestam et inordinatam reliquisse, oratione modo perpolitam et verborum splendore illustratam: cui parti eum magis attendisse quam rerum veritati, indubitata fides. »

Ex hac tumultuaria compilandi ratione cætera pæne omnia derivantur apud Plinium vitia. Hinc illi sæpe accidit, ut in diversis operis sui locis idem bis aut pluries afferat, quod vel unus secundus liber demonstrat, qui si casu aliquo deperditus esset, dispersis per cæteros libros fragmentis totus fere posset resarciri. Hinc sæpe a se ipso discrepat atque dissentit, sive quod discordes secutus auctores ab illis conciliandis abstinerit, neque satis observarit, monente Georgio Agricola, præf. ad librum X, de Natura Fossilium, « interdum a diversis scriptoribus unam rem duobus vel pluribus vocabulis appellari, interdum contra res duas vel plures uno vocabulo ; » sive quod nonnunquam easdem sententias sub diversis a se titulis inter excerptum collocatas, quum raptim ac festinantes relegeret, easdem non eodem sensu acceperit: ut ex Theophrasti loco supra allato quum duos facere libuisset, *πυχκαρίαν μελιούταν*, id est, placentam omnigenis seminibus conditam, l. XXV, pro frugum fasciculo accepit, sic interpretans: « Scrobem repleri vario genere frugum religio est; » lib. autem XXI, *μελιούταν* istam, sive placentam, ridiculo magis errore, in aquam mulsam liquefecit: « Fossuri, inquit, tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa terræ blandiuntur. » Hinc denique nomina quædam plantarum sive lapidum in alienos prorsus locos conjecta se mirantur: ut *βράβυλα*, id est, *ἀγριοκικυμύλλα*, sylvestria pruna, styptico sapore notissima, quum aliquo fortasse casu sub Herbarum titulo annotavisset, oblitus deinde quid significarent, Brabylam herbam excogitavit interque plantas reposuit, lib. XXVII, c. 32, his verbis: « Brabylla spissandi vim habet, cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt auctores. » Sic *λευκογραφίδα*, cretaceum quemdam lapidem, libro XXVII, cap. 78, male inter herbas referri contendunt Pinetus et Salmasius, contradicente tamen Harduino.

Hæc sunt quæ Plinio, tanquam levitatis aut negligentiae manifesto, objicienda censeam potius, quam innumeros, quos ex auctoribus decerpserit, errores; quum, ut dixi, nec aliter facere potuerit; et, ut recte observatum video in Fabricii sive Ernesti bibliotheca, non semper eorum quæ transcribit vadem prædemque se faciat. Libro II, 54: « Sint ista, inquit Plinius, ut rerum naturæ libuit, aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda: nos cætera quæ sunt in his memorabilia non omittemus. » Et eodem libro, cap. 98: « Ut nihil quod equidem noverrim præteream. » Libro VII, cap. 1: « Nec tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam, potiusque ad auctores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modo ne sit fastidio Græcos sequi. » Lib. VIII, cap. 34: « Homines in lupos verti rursusque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot sæculis comperimus. Unde tamen ista vulgo infixæ sit fama, . . . indicabitur. . . . Mirum est quo procedat græca credulitas: nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. »

Redundent ergo in fontes, unde hansta sunt, pleraque Plinii errata, si modo nihil tanquam suum protulit, et eos auctores, quorum opera usus est, bona fide indicavit. Sed ecce gravius crimen oritur: falso fidem

suam prædicasse Plinium in citandis, per quos profecerat, scriptoribus: quosdam enim ab eo præteritos, ex quibus manifesto multa hauserit; eoque pudenda magis ejus furta, quod in cæterorum plagiariorum impudentiam, turpissimus ipse plagiarius, invehi ac declamare in præfatione sua sustinuerit.

Tres quippe testes, seu potius accusatores, in Plinium suscitavit criticorum invidia, Julium Solinum, Antonium Musam et Dioscoridem: ac si illos, impudenter a se spoliatos, dolo malo reticuisset.

Sed de Solino jam omnes consentiunt, actionem potius Plinio in eum quam ei in Plinium competere. Grammaticus ille, Plinii simius non immerito cognominatus, junior eo fuisse multis argumentis a Salmasio demonstratur in *Exercit. Plin.*, sed vel uno maxime, tom. I, p. 271.

Antonii Musæ de *Herba Vettonica* opusculum, multa Plinio ministrasse videtur, ut lib. XXV, cap. 46, lib. XXVI, cap. 34, et passim alias per hunc utrumque librum; nec tamen in elencho nominatur, unde adversus Nostrum calumnia. Sed quivis æquus judex animadvertet: Plinium, brevitate causa, in elencho scripsisse tantum ad hos libros; *Ex auctoribus iisdem quibus supra aut quibus anteriore libro*; quare non mirum est Antonii Musæ mentionem excidisse, nulla tamen Plinii mala in eum voluntate, siquidem in operis decursu clarissimum illum Augusti medicum bis cum honore nominat, libro XXIX, cap. 5, et libro XXX, cap. 39.

De Dioscoride major lis est, et quanquam in ea tractanda multum desudaverint eruditi, fateor me inter diversas eorum sententias adhuc hæere subambiguum. Ante omnia pretium operæ foret Dioscoridis ætatem probe cognoscere; jam enim disputationi ne locus quidem relinqueretur, si, quod Paulus Cigalinus eruditissima dissertatione demonstrare conatus est, Dioscorides Anazarbeus non Augusti tempore, ut quidam volunt, non Neronis, ut alii, sed Nervæ aut Trajani tempore scripsisse constaret, Plinio igitur nostro posteriorem.

Quare, quid de Dioscoridis ævo nosci aut saltem conjici possit disquirere haud alienum erit. Sæculorum injuria Dioscorides tam male multatus ad nos pervenit, ut neque de ejus nomine constet: Pedacium alii vocant, alii Pedanium, dissentientibus manuscriptis; neque de patria: Anazarbeus in codicibus dicitur, Alexandrinum tamen fuisse multi crediderunt; neque de persona ipsa: siquidem unusne, an duo an plures fuerint, ambigitur. Itaque difficile admodum est de tempore, quo vixerit, quidquam certi statuere.

Oribasius, Actius, Paulus Ægineta, Plinius Valerianus, Serapio, qui Dioscoridem continuo exscribunt, ac sæpe cum honore nominant, de patria tamen reticuerunt; nisi quod Paulus Ægineta libro IV, Dioscoridem quemdam Alexandrinum semel nuncupat. Omnibus antiquior Erotianus, observante Cigalino qui hæc omnia testimonia congessit, Erotianus, inquam, Neroni coævus, Dioscoridem quemdam cognomento Phacam appellatum fuisse narrat; sed auctorem tamen materie medicæ quum clarius designat, solo Dioscoridis nomine significat. Apud Hierony-

num, Cassiodorum, sine patriæ mentione laudatur. Galenus qui in ejus commendatione multus est, nunc nudo nomine, nunc Anazarbeum vocat; cujus testimonii maxima est auctoritas, quod Galenus et doctissimus et Dioscoridæ doctrinæ addictissimus fuit. Stephanus Byzantius Anazarba quoque Dioscoridis medici patriam denunciat. Suidas denique, in Lexico, Dioscoridem medicum ait, patria Anazarbeum, cognomento Phacam, sub Antonio et Cleopatra floruisse, librosque XXIV de plantis reliquisse.

Qui Suidæ locus quum plurimum lucis afferre primum intuentibus videntur, densiores immo tenebras controversiæ nostræ offundit. Non quod aliqua veritatis specie destituatur. Areo enim cuidam, docto viro et gravi, nuncupatur Dioscoridis opus; et ecce Plutarchus in Antonii vita, Dio histor. libr. II, Augustum narrat, quum victor, Antonio et Cleopatra sublatis, Alexandriam ingrederetur, Areum philosophum pro civibus suis supplicem tanta cum veneratione excepisse, ut in ejus gratiam Alexandrinis parceret. Sed primum, isne fuit Areus, qui in Dioscoridis præfatione nuncupatoria, dicitur cum Licinio quodam Basso illustri viro, et Romano certe potius, quam Ægyptio, licet ignoto, familiarissimus fuisse? Deinde se militarem egisse vitam docet ipse Dioscorides in præfatione, et sic Asiam minorem, Græciam, Italiæ et Galliæ partem peragrare videtur, quod quidem Ægyptio viro his temporibus viventi, parum convenit. Et si Cleopatræ tempore vixit, mirum est Anazarbeum dici, quum teste ipso Suida, et Stephano Byzantio, urbs Ciliciæ Anazarba, olim Gyinda, inde Diocæsarea dicta, denique terræ motu eversa, a quodam Zarba vel Azarba Nervæ imperatoris jussu restituta fuerit, nomenque suum illud novum ex ipso conditoris nomine conflaverit. Ubi vero sunt quos narrat Suidas, de plantis libri XXIV? quum quinque tantum circumferantur inscripti de materia medica, *περὶ ὀλῆς ἱατρικῆς*, et quinque tantum agnoscant optima Galeni exemplaria, et initio quinti libri Dioscorides ipse de vinis se acturum significet *ἐν τούτῳ τελευταίῳ*, in hoc ultimo volumine. Addantur his, per me licet, tanquam ab eodem auctore scripta, et tanquam in duos dividenda libros, (etsi hoc utrumque dubitari potest), *θηριακὰ* et *ἀλεξίφάρμακα*, septem omnino libros habebimus, non viginti quatuor, neque de plantis, sed de omni pharmacorum genere scriptos. Qui tamen Suidæ testimonio adherent, plantarum meminisse illum contendunt, eadem ratione qua hodieque Dioscorides Botanicis vulgo annumeratur, quod scilicet medicamentorum maxima pars ex officinis herbariorum petatur: XXIV autem libros numerasse, quod ejus tempore Dioscoridis opera commodioris usus gratia discerpta et ordine alphabetico in XXIV titulos digesta circumferri solerent: idque etiam in nonnullis vetustissimis codicibus observari. Esto, nisi ambages aliæ statim occurrunt. Cratevam inter Veteres recenset Dioscorides in præfatione sua: qui tamen Mithridati vel coævus vel junior erat, siquidem teste Plinio, Hist. XXVI, 6: «Ipsi Mithridati Cratevas adscripsit unam Mithridation appellatam (herbam).» Ergo Mithridate,

et Pompeio, et Cleopatra, fere coævis inter se nominibus, multo recentior erat Dioscorides, qui Cratæ antiquitatem venerabatur. Idem libro III, Euphorbii meminit, quod in Libya inventum Juba regnante narrat: Plinius consentit, Hist. Nat. V, 1, et XXV, 7; ibique Jubam hunc Ptolemæi patrem appellat, et primum utrique Mauritanix imperasse dicit; addit etiam ab Euphorbio Jubæ medico, Antonii Musæ Augusti medici fratre, sic appellatum remedium: ut jam dubitare nefas sit, Jubam regem hunc ipsum esse, quem infantem in triumphum a Cæsare ductum narrant historici, hujus nempe filium quem pro Pompeianis partibus in Africa fortiter stetisse omnes sciunt. Patre felicior, Juba filius liberalitate Cæsarum in avito regno restitutus fuit, ac Tiberio dominante senex obiit. Dioscorides ergo quoniam Euphorbii meminit illo regnante reperti, sane ejus regno superfuit; et recte monet Cigalinus neminem de hoc remedio apud Latinos egisse, ante Scribonium Largum qui sub Claudio vixit. Eodem redit quod Dioscorides Britannicæ herbæ mentionem facit: quam tamen Plinius, Hist. XXV, 3, in Germania inventam narrat, «trans Rhenum castris a Germanico Cæsare promotis» id est, aut extremo Augusti ævo, aut Tiberii primis. Iberidis quoque historiam verbum de verbo ex Democrate descriptam apud Dioscoridem legere est; de qua Plinius: «Invenit nuper et quam Iberidem Democrates appellavit.» Porro Democratem sub Nerone vixisse, Andromacho hujus principis medico juniorem, plusquam probabilibus conjecturis ostendit Cigalinus.

Jam igitur vel inviti accedimus ad eorum opinionem qui Dioscoridem non ante Neronis tempora scripsisse contendunt; et Suidam aut ignorantia peccasse fatendum est, quum ex pluribus unum Dioscoridem conflaret, (plures enim a Galeno citantur, unus Anazarheus, alter cognomine Phacas et Herophili sectator, Junior tertius qui et Erotiano cognitus, quartus denique Tarsensis), aut in allato Suidæ loco *Ἀναζαρθεύς*, non *Ἀναζαρέυς* legendum esse, quæ Cigalini et nostra est opinio. Prava enim emendatione, semidoctus librarius qui de Anazarbeo tantum audierat, fœdissimum errorem Suidæ inoculavit contra doctissimi viri mentem qui Dioscoridem unum ob oculos habuerat, Phacam nempe illum, Alexandrinum, Cleopatrx coævum, Herophili assecram, forsitan et ipsum rei herbariæ diligentem, librorumque de plantis XXIV auctorem, nisi hæc ultima de glossa quoque addita sunt.

Quod si Dioscorides noster, non Alexandria, non sub Cleopatra vixit, quemnam igitur illum esse dicemus, ad quos omnes operis sui libros diserte inscripsit? Quemnam, dubito. Satis est tamen si, duce Cigalino, alios fuisse Areos ostenderim, in quos hæc suspicio cadere possit. Præter Augusti præceptorem, quem licet philosophum fuisse constet, non sequitur fuisse medicum qualem amicum suum fecisse Dioscorides videtur, meminit Arei Asclepiadei, IV de Comp. med. secundum loca, cap. 7, Galenus, et V, cap. 7, necnon V de Comp. med. secund. genera, cap. 15, ad quem exstat medicamentum a Dioscoride Tarseo missum pro sanguine supprimendo præstantissimum. Tar-

sensis vero Arei, IX de Comp. medic. sec. loc. cap. 21. Sed Lecanii Arei mentio legitur in Galeno, V de Comp. med. sec. gen. cap. 13; capite vero 11, bis Areum simpliciter idem Galenus vocat, quemadmodum et 14; ac X de Comp. med. sec. loc. cap. 2. Quorum utri suum opus Dioscorides dicaverit, quum incertum mihi sit, nihil temere statuo: inclinatur tamen animus ut credam Lecanio Areo, pro ea quæ Areo Dioscoridis cum Licinio Basso necessitudo intercessit; *Lecanio* enim forte legendum est, non Licinio, lapsu ob verborum similitudinem facto, qualem antiquus Frontini de aquæductibus impressor commisit, libro II pro *Lecanio Basso* consule sub Nerone *Licinium* dicens. » Hæc Cigalinus: quibus addo, eundem fortasse Areum Asclepiadeum ob professionem et sectam dictum esse, Tarseum sive Tarsensem ob patriam, *Lecanium* vero, quod vel adoptatus a Lecanio fuerit, vel Lecanii libertus. Multi enim e Cilicia servi Romam mittebantur, quorum nonnullos in medicina profecisse, et dominis suis caros, postque manumissionem præpotentes fuisse, nemo mirabitur qui cum moribus Romanis vel levissime consueverit. Ad hunc ergo Dioscorides scripserit, Clix ipse patria et medicus, quo facilius inter illos amicitia coalescere potuerat; et forte alteri eorum patronus, utrique certe amicus fuerit C. Lecanius Bassus, quem consulem Nero fecit anno DCCCXVII, cum L. Licinio Crasso, nescio an ludicræ paronymiæ causa, quemque testis est Plinius, libro XXVI, cap. 4, se scribente, id est ultimis Vespasiani annis, carbunculo periisse.

Ergo Neroni coævum credo vixisse Dioscoridem, non vero quod Cigalinus putat, Nerone et Plinio recentiore, quoniam, ut supra diximus, Erotianus, quem scimus Andromacho Neronis archiatro de vocibus Hippocrateis opus suum inscripsisse, diserte nostri Dioscoridis et ejus *ἄλλος ἱατροκῆς* meminit. Nullæ hic ambages, nullus controversiæ locus. Nam quis Cigalino concedat, Nerone mortuo, titulum ejus archiatri tam sedulo retinuisse Andromachum? At enim sub principatu Neronis Anazarba nomine isto adhuc carebant, ut diximus. Sed Dioscorides etiamsi sub Nerone scripserit, Domitiano superesse potuit, et Anazarbus senescere ac mori: potuit etiam novum patriæ cognomen et mortuo imponi, quo distingueretur a Dioscoride juniore. Quidquid id est, nec ante Claudium, nec post Neronem, scripserit, ex his quæ diximus apparet.

Coævus igitur Plinio vixit, et prior opera sua publici juris fecit; ut, si alterum ab altero transcriptum esse constet, Plinius non Dioscorides plagii sit manifestus. Porro tot loca apud utrumque reperies, quantum per linguarum diversitatem licuit, plane iisdem verbis concepta, ut difficile tibi persuadeas non se Dioscoridis interpretem fecisse Plinium. Conferendi omnia nec tempus nec voluntas nobis suppetit: quem laborem si quis suscipere voluerit, dux erit Harduinus passim in suis ad Plinium annotationibus similes e Dioscoride locos adducens, qui et in editione nostra plures reperientur. Maxima vero furti indicia congescit eruditus Salmasius: verba enim ostendit quædam apud Dioscoridem

pulchre sonantia, quæ Plinius illo, quo diximus, vitio, vel male sibi recitata, vel in depravatis exemplaribus lecta, vel negligenter a se transcripta, syllabarum similitudine delusus, contrario ac interdum ridiculo sensu accepit. Sic græce dicitur elæomeli in Palmyrene Syriæ parte colligi, κατὰ Πάλμυρα τῆς Συρίας; apud Plinium, libro XV, cap. 7, in *Syriæ maritimis*, tanquam κατὰ τὰ ἄλμυρα. Glycyrrhizæ folia græcus auctor dicit ἁμοια σχίνω, schini foliis esse consimilia; quæ Plinius echinata facit, lib. XXII, cap. 11, quum sine dubio legisset, ἁμοια ἐχίνω. Florem smilacis vernum esse, ἥρινόν, græca vox indicat; quem florem Plinius, lib. XVI, cap. 63, *lilium olere* scribit, λείρινον. Facetissimum autem, quod quum in Dioscoride scriptum fuerit de melicrato sive aqua mulsa: τῷ δὲ ἀφιψημένῳ ἐπὶ τῶν μικροσφύκτων καὶ ἀσθενῶν καὶ βησσόντων, Plinius μικροσφύκτων intelligat, libr. XXII, cap. 51, contendatque « hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis et præparci, quos illi dixere *micropsychos*. » Ita vult Noster avaris ac sordidis eandem ingeri potionem quam anhelis aut hecticis, aquam mulsam, i. e. melle conditam; mirum sane adversus hanc animi tabem remedium, multoque facilius, præstantius multo, inutilibus plerumque ac frustra eloquentibus philosophiæ præceptis.

Quæ, quum ridicula nimis sint, omitto jam, et quæro cur Plinius Dioscoridis verba manifesto, ut videtur, transcribens, tam pertinaciter ejus nomen reticuerit. An furta sua clam fore speravit, adhuc vivente Dioscoride, qui rem suam ipse vindicaret; aut paulo ante mortuo, superstitibus ejus amicis, aut qui ejus libros optime norant, ipso fortasse Areo, Andromacho, Erotiano? Non dubitavit gravissimus vir, quum ad imperatorem Titum scriberet, turpissimo se mendacio implicare, et non in famæ tantum, sed in gratiæ discrimen ultro venire? Non timuit, quum in præfatione sua plagiariorum insectaretur, ne flagella sibi pararet? Non expavit grammaticorum furores jam olim in se concitatos? quanto scilicet magis exarsuros, oblata tam præclaræ ultionis materia!

His utrinque vitandis ambagibus media via excogitata est, quam video Cornario et Gesnero placuisse: nec Plinium scilicet, nec Dioscoridem mutuo sibi suffuratos esse quæ scripsissent; sed eosdem utriusque auctores ad manum fuisse, ex quibus Dioscorides eadem græce transcripserit, quæ Plinius latine vertit. Scio majoris famæ quibusdam videri Dioscoridem, quam ut in tantum virum hujusmodi suspicio cadere possit: sed neque me fallit Dioscoridis famam nimium quantum exaggeratam fuisse Galeni laudibus, Oribasii, Pauli Æginetæ aliorumque servili adoratione; et scio quantacumque demum illa sit, non statim in tantum exerevisse: Plinius enim nobilissimum auctorem reticere sane nullo modo potuisset, si nobilissimus tempore suo fuisset. Sit tamen ille, quanta volunt, gloria conspicuus; quæro num ulli possit in mentem venire, quæcumque Dioscorides in libros suos congestit, ex suis ipsum observationibus vel ex ingenio suo desumpsisse? Confer hodieque botanicorum nostrorum libros; nonne in describendis plantis et eorum usu notando sic inter se conveniunt, ut plerumque easdem res ipsissimis

verbis efferant? Quis tamen idcirco litem illis movet? An Dioscorides non potuit, immo non debuit eadem venia uti? Salmasius quidem ita factum non negat, etsi plerumque Dioscoridi magis quam Plinio favet, unde minus detrectandum est ejus in tali re iudicium : « Dioscoridem quoque ipsum, ait, omnia fere ab anterioribus accepisse certa apud me fides, ut Sextio Nigro, Julio Basso, et aliis plerisque. Quamvis enim multam operam huic studio se dedisse jactet, et Sextium Nigrum in quibusdam reprehendat quod ex aliorum relatione, non ex propria experientia et ἀρετήν herbas cognosset, infinita tamen illum ex eodem mutuatum esse video. Quod ex Plinio facile conjectare est, qui quum in omnibus ferme Sextii Nigri scrinia compilarit, in plerisque plantarum descriptionibus, quas e Sextio hausit, pares eas omnino cum his habet, quæ apud Dioscoridem habentur earundem herbarum historiæ, iisdem verbis descriptæ. » Utrum hæc vere an falso dicta sint, disputationis nostræ tantum interest, ut ab exemplis proferendis abstinere nequeam, in quo mihi præerit Cigalinus. De fibro scribit Dioscorides libro II, temere proditum esse amputari testes ab ipsis in fuga, quum capiuntur; nec enim adimere sibi eos possunt substrictos et adhærentes, ut subibus. Plinius vero Nat. Hist. libro XXXII, cap. 13, ex Sextio de eodem sic : « Amputari testes ab ipsis quum capiuntur, negat Sextius diligentissimus medicinæ; quin imo parvos esse, substrictosque et adhærentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. » Ex eodem libro Nat. Hist. XXIX, cap. 23, Plinius negat a Salamandris ignem restingui; de quo Dioscorides lib. II : « Temere creditum est Salamandram non sentire flammam. » A quo, libro IV, pag. 80, habemus : « Narbonensi taxo vis tanta, ut si qui sedeant sub ea somnumve capiant, lædantur; sæpe vero etiam moriantur : quæ omnia Plinius Nat. Hist. libro XVI, cap. 20, in Sextium Nigrum refert hoc modo : « Sextius Nigër dixit taxum esse in Arcadia (vel ut alii, in Gallia) tam præsentis veneni, ut qui obdormiant sub ea cibumve capiant moriantur. » Alia profert exempla Cigalinus, ut Nicandri poetæ de Thracio lapide testimonium, quod ab illo mutuantes Plinius et Galenus auctorem suum nominaverunt, Dioscorides reticuit. Satis autem ex supra dictis apparet, Dioscoridem sæpe ex iisdem hausisse fontibus, quibus Plinium. Ex primo præsertim et tertio exemplo constat non sententias modo, sed verba ipsa auctorum sublegisse Dioscoridem, dissimulato furto, quoniam hoc furtum vocari volunt; ut venia quodammodo dignus sit Plinius, etiamsi furem spoliaverit; prorsus autem extra causam sit, si ex Nigro aliisque auctoribus pleraque desumpsit, quæ nobis e Dioscoride desumpta vulgo videntur. Nam si eadem Sextius et Dioscorides græce dixerunt, utrius tandem interpres habendus erit Noster?

Nec tamen Dioscoridis opus affirmaverim Plinio ignotum fuisse : nam de illo præsertim scriptum existimo quod in Historiæ Naturalis præfatione legimus : « Scito enim conferentem auctores me deprehendisse a juratissimis et proximis Veteres transcriptos ad verbum neque nominatos. » Attende, verba quid valeant. *Proximis*, inquit. Annon tempore

proximi erant Dioscorides sub Nerone scribens, Plinius sub Vespasiano? *Juratissimis*. Nonne ausus est Dioscorides in proœmio suo ad primum librum Veteres omnes insectari, tanquam negligentiae aut imperitiæ reos; Sextium vero Nigrum cursim ac pæne cum fastidio inter cæteros nominare, cujus ope videmus illum adeo profecisse? *Transcriptos ad verbum*. Nonne id ipsum modo demonstravimus? Idque maxime Plinio nostro patrocinator, cujus parum interfuit utrum Veteres an Dioscoridem sequeretur, iisdem prorsus verbis utentes. *Ne nominatos quidem*. Dubito an in operis sui decursu semel nominaverit Dioscorides Sextium Nigrum, quem in præfatione carptimi attigerat. Constant ergo verba omnia; et affert ecce Salmasius alterum Plinii locum, qui pari jure eodem referri potest. « Postquam e Dioscoride hæmatitis et schisti naturam et remedia descripsit Plinius, lib. XXXVI, cap. 37, subjicit: « Hæc est sententia eorum qui nuperime scripserunt, sed Sotacus, e vetustissimis auctoribus, etc. » quibus verbis palam est eum de Dioscoride loqui. Nam omnia quæ præcedunt ab illo sumpta: « Hæmatites invenitur in metallis » Dioscorides: ἡ δὲ αὐτοφυῆς μεταλλεύεται. « Uritur ut phrygius, sed non restinguitur vino. » Καίεται δὲ ἔμφορῶς τῷ φρυγίῳ λίθῳ, τοῦ οἴνου παρηρημένου. « Oculis cruore suffusis mire congruit, et sistit profluvium mulierum. » Πρὸς ῥοῖκας καὶ ὑφαίμους ὀφθαλμούς. « Sanguinis rejectionibus cum succo punici mali et vitis vesicæ efficac (ita scribendum). » Græca Dioscoridis: πίνεται δὲ σὺν οἴνῳ πρὸς δυσουρίαν, καὶ πρὸς αἵματος πτύσεις σὺν χύλῳ ῥοῖας. De schisto: « Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem vocant Schiston. » Dioscorides: δύναμιν δὲ τὴν αὐτὴν τῷ αἱματίτῃ εἰσφέρεται, τῇ εὐτονίᾳ μόνον λιπόμενος, etc. Quum totum itaque hunc locum de hæmatite et schisto e Dioscoride expresserit Plinius, subjiciatque hanc eorum esse sententiam qui nuperime scripserunt, cuius jam inde patere potest, paulo antiquiorem eum Plinio fuisse, et paulo ante scripsisse, quam opus suum ederet Plinius. Quo uno telo satis revincuntur qui contra sentiunt, e Plinio quæ scripsit hausisse Dioscoridem et posterius vixisse: qua de re nos alibi fusius. » Hæc Salmasius; cum quo, si ita placet, fatebor Dioscoridem non modo anteriorem Plinio, sed etiam illi scribenti haud inutilem fuisse. Sed his verbis *qui nuperime scripserunt*, si ad Dioscoridem pertinent, magis magisque confirmatur, verba quoque *a proximis*, modo ex Plinii præfatione allata ad eundem referri. Hinc apparet causa, cur Dioscoridem non inter alios nominaverit Plinius. Cognovit scilicet, et (fateri volo) nonnunquam etiam in usum vertit, sed contempsit tamen ac sine ulla honoris mentione prætereundum putavit hominem græcum qui semibarbaro stylo cæterorum opera compilasset; cujus ipse operibus sic usus est, ut nihil pæne sumeret ex illis, quod non antea in excerptis suis annotatum a se transcriptumque reperiret.

Ut tamen scias veteribus clarisque scriptoribus multo magis adhæsisse Plinium, quam isti recentiori et inglorio, congesta quædam a Cigalino exempla huc proferam. Alyssum Plinius diversis a Dioscoride notis

repræsentavit, lib. XXIV, cap. 57, Aetio consentiente qui tribus post hunc sæculis, græce scribebat. Euphorbii plantæ, lib. XXV, cap. 38, folia achantina tribuit a Dioscoride prætermissa, a Galeno forte admissa qui euphorbii plantam spinosam esse dixit. Britannicæ figuram referens, libro XXV, cap. 6, caulis, quem haud magnum esse Dioscorides dixit, silentio involvit, quemadmodum et radicis, magnitudinem: colore nigram esse scripsit, de quo nihil Dioscorides, qui floris quoque mentionem omisit, quam Plinius attigit. . . Plinius Bechii duo fecit genera, unum quod nomine proprio *Tussilago* a Latinis diceretur foliis hederæ, libro XXVI, cap. 16: alterum quod Græci *Chamæleucen* appellassent, Latini *Farfarum* sive *Farfugium*, folio populi, scilicet ampliore, libr. XXIV, cap. 85; cujus opinioni videntur subscripsisse Galenus, Oribasius et Paulus, *Bechii* et *Chamæleuces* duobus distinctis locis mentionem facientes. Tussilagini semen, florem et caulem ademit, de quo medicos vetustiores Dioscorides reprehendit, in reliquis motis cum Plinio sentiens; nec in præfatione tantum Dioscoridis, quam fortasse Plinius legere neglexisset, sed iterum in historia tussilaginis apud Dioscoridem, libro III, reperitur hæc censura: unde manifestum est Dioscoridis sententiam aut ignorasse Plinium, aut cæterorum opinioni posthabuisse. Huc referendum est quod Turnefortius observavit: Nigrum Sextium a Dioscoride in præfatione reprehensum, quod fossilem aloen in Judæa reperiri scripsisset; item, quod euphorbium pro herbæ chamelææ succo veuditasset; utramque autem sententiam a Plinio exhiberi, unam libro XXVII, cap. 5, alteram, lib. XXV, cap. 38, sed non sine aliquo temperamento. Hypericum vero et androsæmum herbas a Sextio Nigro in unam male conflatas Plinius cum Dioscoride distinguit: ut fatearis illum iudicio usum esse, nec temere quidquid in auctoribus legisset, in adversaria sua retulisse, qua calumnia video illum apud doctos nostri sæculi viros laborare. Denique quamvis multo plures habeat plantas, quam quæ a Dioscoride memoratæ sunt, Dioscorideas quasdam præteriit, ut petasidem, catanancen; quo fit apertius id quod jam ante dixeramus, tunc quidem ex conjectura, nunc pæne certis ex argumentis, Dioscoridis opera forsitan ob oculos habuisse Plinium, sed negligenter ac cursim pervoluta idcirco sprevisse, quod eadem se et tutiora ex ipsis fontibus, unde hausisset Dioscorides, petiturum esse intelligeret. Non denique magis Plinius Dioscoridem spoliavit, quam Solinum aut Martianum Capellam spoliasse dicendus esset, qui ex Plinii operibus eadem, quæ Solinus aut Martianus, desumpsisset.

AD PLINII VITAM EXCURSUS III.

ANNALES PLINIANI

EX REZZONICI TABULIS PLINIANIS DESUMPTI ET AD VARRONIS ÆRAM REDACTI.

ANNO AB U. C.	ANNO POST C. K.	ANNO CÆSARUM.	CONSULES.	ANNUS PLINII.	RES A PLINIO GESTÆ.
776.	25.	Tiberii, IX, X.	C. Asinius Pollio, C. Antistius Vetus. C. Cæsar Imp. Aug. II, L. Apronius Cæstianus, gubus vicissim successi:	1.	Nascitur Plinius.
792.	41.	Caligulae, II, III.	M. Sanguinius Maximianus, Cn. Domitius Corbulo, Cn. Domitius Afer. C. Cæsar III, solus, cui successi: L. Gellius Publicola, M. Cocceius Nerva, Sex. Julius Celer, gubus successi:	16.	Videt Plinius, Romæ, ut opti- nor, Lolliam Paulinam Caligulae uxorem, lib. IX, cap. 58.
793.	42.	Caligulae, III, IV.	Sex. Nonius Quinctilianus.	17.	

EXCURSUS III.

LXXI

ANNO A. U. C.	ANNO POST C. N.	ANNO C. A. S. A. R. U. M.	CONSULES.	ANNUS PLINII.	RES A PLINIO GESTÆ.
794.	43.	Calligulæ IV Claudii I.	C. Cæsar IV, <i>cui postea suffectus</i> : Cn. Sentius Saturninus, Q. Pomponius II.	18.	
795.	44.	Claudii I, II.	Tib. Claudius Aug. II. C. Allienus Cæcina Largus.	19.	Orcam oppugnatam in porto Ostiensis videt Plinius, lib. IX, cap. 5.
796.	45.	Claudii II, III.	Tib. Claudius Aug. III. L. Vitellius II.	20.	
797.	46.	Claudii III, IV.	L. Quintius Crispinus II. M. Statilius Taurus.	21.	
798.	47.	Claudii IV, V.	M. Vinicinus II. T. Statilius Taurus Corvinus.	22.	Hoc anno Plinius in Africa pro- digium vidit femine in marem mutare, lib. VII, cap. 3.
799.	48.	Claudii V, VI.	M. Valerius Asiaticus. M. Junius Silanus.	23.	Plinius in Germania militat sub Pomponio Secundo.
800.	49.	Claudii VI, VII.	T. Claudius Augustus IV. L. Vitellius III. A. Vitellius,	24.	Circa hoc tempus præfectus alie renunciatus est.
801.	50.	Claudii VII, VIII.	<i>cui postea suffectus</i> : L. Vitellius IV. L. Vipsanius Publicola.	25.	

C 34

ANNO AB U. C.	ANNO POST C. N.	ANNO CÆSARUM.	CONSULES.	ANNUS PLINII.	RES A PLINIO GESTÆ.
802.	51.	Claudii VIII, IX,	A. Pompeius Longinus Gallus, Q. Veranius.	26.	Librum de <i>Jaculatione equestris</i> scribit.
803.	52.	Claudii IX, X	C. Antistius Vetus, M. Sullius Nervilius, Ti. Claudius Augustus, V, Ser. Cornelius Orfitus,	27.	Cam Pomponio triumphante Romanam redit. Librum de <i>Jaculatione equestris</i> publicat.
804.	53.	Claudii X, XI.	T. Flavius Vespasianus, P. Cornelius Sulla Favianus, L. Salvius Ottho Titianus, D. Junius Silvanus,	28.	Jurisprudentiæ operam dat. <i>Vitam</i> scribit L. Pomponii <i>Secundi</i> .
805.	54.	Claudii XI, XII.	Q. Haterius Antoninus, M. Asinius Marcellus, M. Acilius Aviola,	29.	
806.	55.	Claudii XII, XIII.	Nero Claudius Imp. Aug. L. Antistius Vetus, Q. Volusius Saturninus, P. Cornelius Scipio,	30.	
807.	56.	Claudii XIII, XIV.	Nero Claudius Imp. Aug. II. L. Calpurnius Piso.	31.	
808.	57.	Neronis I, II.	Nero Claudius Imp. Aug. III. Valerius Messalla.	32.	<i>Bella germanica</i> scribere incipit.
809.	58.	Neronis II, III.		33.	
810.	59.	Neronis III, IV.		34.	
811.	60.	Neronis IV, V.		35.	

AB U. C.	POST C. N.	CAESARUM.		PLINII.
812.	61.	Neronis V, VI.....	C. Vipstianus Apronianus. C. Fonteius Capito.	36.
813.	62.	Neronis VI, VII....	Nero Claudius Imp. Ang. IV. Cosus Cornelius Lentulus.	37.
814.	63.	Neronis VII, VIII...	Cosus Casonius Paetus. P. Petronius Turpilianus.	38.
815.	64.	Neronis VIII, IX...	P. Marinus Celsus. L. Asinius Gallus.	39.
816.	65.	Neronis IX, X.....	C. Memmius Regulus. L. Virginius Rufus.	40.
817.	66.	Neronis X, XI.....	Q. Lecanius Bassus. M. Licinius Crassus Mucianus. A. Licinius Nerva Silianus, A. Plautius Lateranus <i>quibus viticium suffecti:</i>	41.
818.	67.	Neronis XI, XII....	M. Vestinus Atticus, M. Anicius Cerealis.	42.
819.	68.	Neronis XII, XIII..	L. Pontius Telesinus. C. Suetonius Paullianus.	43.
820.	69.	Neronis XIII, XIV.. Capito. C. Julius Rufus.	44.

Plinius *Studiosorum* libros publicat : nascitur ex ejus sorore C. Cecilius.

Circa hoc tempus edit Plinius octo *Dubii sermonis* libros.
Circa hunc annum res Caesaris in Hispania procurare cepit.

ANNO AB U. C.	ANNO POST C. N.	ANNO CÆSARUM.	CONSULES.	ANNUS PLINII.	RES A PLINIO GESTÆ.
821.	70.	Neronis XIV. Galbæ I.	C. Silius Italicus, M. Galerius Trachalus, <i>quibus se Nero unum suffecit:</i> <i>ipsi mortuo sufficiuntur:</i> C. Bellienus Natalis, P. Cornelius Scipio Asiaticus.	45.	
822.	71.	Galbæ I. Othonis I. Videllii I. Vespasiani I.	Ser. Sulpicius Galba Imp. II, T. Vinus Rufinus, <i>quibus multi alii vicissim suffecti sunt.</i> T. Flavius Vespas. Aug. II, T. Flavius Vespas. Caesar,	46.	
823.	72.	Vespasiani I, II.	M. Licinius Crassus Mucianus II, P. Valerius Asiaticus, <i>quibus suffecti:</i> L. Anninus Bassus, C. Carcina Pactus.	47.	
824.	73.	Vespasiani II, III.	T. Flavius Vespas. Aug. III, M. Cocceius Nerva, <i>quibus suffecti:</i> T. Flavius Domitianus Caesar, Cn. Pectus Castus.	48.	Redit Romam ex Hispania Plin- ius cum novo officio.

EXCURSUS III.

LXXV

ANNO AB U. C.	ANNO POST C. N.	ANNO CÆSARUM.	CONSULES.	ANNUS PLINII.	RES A PLINIO GESTÆ.
825.	74.	Vespasiani III, IV...	T. Flavius Vespas. Aug. IV. T. Flavius Vesp. Cæsar II.	49.	Plinius fortasse Historiæ Natu- rali manum admovet.
826.	75.	Vespasiani IV, V....	T. Flavius Domitianus Cæsar II. M. Valerius Messalinus.	50.	
827.	76.	Vespasiani V, VI....	T. Flavius Vespas. Aug. V. T. Flavius Vesp. Cæsar III, <i>cui suffectus</i> : T. Flavius Domitianus Cæsar III.	51.	Consules, pater et filius, censum agunt passim a Plinio memora- tum.
828.	77.	Vespasiani VI, VII...	T. Flavius Vesp. Aug. VI, T. Flavius Vesp. Cæsar IV, <i>quibus suffecti</i> : T. Flavius Domitianus Cæsar IV, M. Licinius Crassus Mucianus III.	52.	
829.	78.	Vespasiani, VII, VIII.	T. Flavius Vesp. Aug. VII, T. Flavius Vesp. Cæsar V, <i>quibus suffecti</i> : T. Flavius Domitianus V, T. Plautius Sylvanus Ælianus.	53.	
830.	79.	Vespasiani VIII, IX.	T. Flavius Vesp. Cæsar VI, <i>quibus suffecti</i> : T. Flavius Domitianus Cæsar VI, Cn. Julius Agricola.	54.	

ANNO AB U. C.	ANNO POST C. F.	ANNO CENSURAE.	CONSULES.	ANNUS PLINII.	RES A PLINIO GESTE.
831.	80.	Vespasiani IX, X....	L. Caelonius Commodus. D. Novius Priscus.	55.	Plinius <i>Naturalem Historiam</i> Tito Caesari dicat.
83a.	81.	Vespasiani X..... Titi I.....	T. Flavius Vesp. Aug. IX, T. Flavius Vesp. Caesar VII, <i>quibus successi fortasse:</i> M. Titius Frugi, T. Vinius Julianus.	56.	Clade a Vesuvio illata Plinius involuitur.

TESTIMONIA VETERUM

DE

C. PLINIO SECUNDO*.

C. PLINIUS CÆCILIUS MACRO SUO S**.

Libro III, epist. 5.

PERGRATUM est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quærasque, qui sint. Fungar indicis partibus: atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non injucunda cognitio. *De Jaculatione equestri, unus.* Hunc, quum præfectus alæ militaret, pari ingenio cura-que composuit. *De Vita Q. Pomponii Secundi duo*, a quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exsolvit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia quæ cum Germanis gessimus bella, collegit. Inchoa-

* Hæc partim ab Harduino, partim a Rezzonico, partim a nobis collecta sunt. Apud Harduinum præcipua, sed pauca tantum exstabant. In his exponendis, post desumpta e Plinio juniore testimonia, temporum rationem, quantum licuit, observavimus. Ed.

** Hujus et duarum, quæ subsequuntur, epistolarum plenissimum invenies commentarium, quum in Broteriana Plinii avunculi vita, quam supra attulimus, tum in junioris Plinii editione nostra, tom. I, pp. 149, 296 et 348. Ed.

LXXVIII TESTIMONIA VETERUM

vit, quum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissime victor ibi periit. Commendabat memoriam sui, orabatque, ut se ab injuria oblivionis assereret. *Studiosi tres*, in sex volumina propter amplitudinem divisi, quibus Oratorem ab incunabulis instituit, et perficit. *Dubii sermonis octo* scripsit sub Nerone novissimis annis, quum omne studiorum genus paulo liberius et erectius, periculosum servitus fecisset. *A fine Aufidii Bassi*, xxxi. *Naturæ historiarum* xxxvii, opus diffusum, eruditum, nec minus varium, quam ipsa Natura. Miraris quod tot volumina, multaque in iis tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si scieris illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno vi et l, medium tempus distentum impeditumque qua officii maximis, qua amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi; statim a nocte multa: hieme vero hora septima, vel quum tardissime, octava, sæpe sexta. Erat sane somni paratissimi, nonnunquam etiam studia instantis, et deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum erat temporis, studiis reddebat. Post cibum sæpe, quem interdum levem et facilem veterum more sumebat, æstate, si quid otii, jacebat in sole: liber legebatur, annotabat, excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset. Post solem plerumque frigida lavabatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur, annotabatur, et quidem cursim. Memini quemdam ex amicis, quum lector quædam perperam pro-

nunciasset, revocasse, et repeti coegisse: huic avunculum meum dixisse: « Intellexeras nempe? » Quum ille annuisset: « Cur ergo revocabas? Decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. » Tanta erat parcimonia temporis! Surgebat æstate a cœna, luce, hieme intra primam noctis, et tanquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores urbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum destringitur, tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro et pugillaribus: cujus manus hieme manicis muniebantur, ut ne cæli quidem asperitas ullum studiis tempus eriperet. Qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo, cur ambularem: « Poteras, inquit, has horas non perdere. » Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem, et minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio cccc millibus nummum, et tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia Principum fuisse? Rursus, quum audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, quum me quidam studiosum vocant: qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno et inertiae deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc

solum, quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura, quæ te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIUS CAPITONI SUO S*.

Libro V, epist. 8.

Suades, ut historiam scribam, et suades non solus: multi me hoc sæpe monuerunt, et ego volo; non quia commode facturum esse confido (id enim temere credas, nisi expertus). . . . Me vero ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. Avunculus meus, idemque per adoptionem pater, historias et quidem religiosissime scripsit. Invenio autem apud sapientes, honestissimum esse, majorum vestigia sequi, si modo recto itinere præcesserint, etc.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Libro VI, epist. 16.

Petis ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video morti ejus, si celebretur a te, immortalam gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus occiderit, quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit, multum tamen perpetuitati ejus scriptorum tuorum æternitas addet.

* Aldino codici, ut solemus, hoc etiam loco adhæsimus, cui Medicæus et reliqua exemplaria subscribunt. Apollinaris Sidonius (lib. IV, 21) non Capitonis, sed Cornelii Taciti nomen legisse innuit. REZZON.

Equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, deosco etiam, quod injungis. Erat Miseni, classemque imperio præsens regebat. Nonum Cal. Septemb. hora fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata et magnitudine, et specie. Usus ille sole, mox frigida, gustaverat jacens, studebatque. Poscit soleas, ascendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo monte (Vesuvium fuisse postea cognitum est), oriebatur: cujus similitudinem et formam non alia magis arbor, quam pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo, quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum, propiusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Jubet liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam. Respondi studere me malle: et forte ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo: accipit codicillos. Retinæ classarii, imminenti periculo exterriti, (nam villa ea subjacebat, nec ulla, nisi navibus, fuga), ut se tanto discrimini eriperet, orabant. Vertit ille consilium, et quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes: ascendit ipse, non Retinæ modo, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium: properat illuc, unde alii fugiunt, rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet: adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Jam navibus cinis inciderat, quo propius accederet, calidior et densior: jam pumices

LXXXII TESTIMONIA VETERUM

etiam, nigrique et ambusti et fracti igne lapides: jam vadum subitum, ruinaque montis littora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti: « Fortes, inquit, fortuna juvat: Pomponianum pete. » Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque littoribus mare infunditur. Ibi quamquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, et quum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset. Quo tunc avunculus meus secundissimo invecus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem ejus sua securitate leniret, deferri se in balineum jubet, lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod est æque magnum, similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimæ flammæ altaque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, et quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita jam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, cæterisque qui pervigilant, reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus quamquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur: quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus decidentia fuit. Jam dies alibi, illic nox

DE C. PLINIO SECUNDO. LXXXIII

omnibus noctibus nigrior densiorque : quam tamen faces multæ variæque lumina solvebant. Placuit egredi in littus, et e proximo adspicere ecquid jam mare admitteret, quod adhuc vastum et adversum permanebat. Ibi super adjectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammæ, flammarumque prænuntius odor sulphuris, alios in fugam vertunt : excitant illum ; innixus servis duobus assurrexit, et statim concidit, (ut ego conjecto) crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus, et angustus, et frequenter interæstuans erat. Ubi dies redditus (is, ab eo, quem novissime viderat, tertius), corpus inventum est integrum, illæsum, opertumque ut fuerat indutus. Habitus corporis quiescenti, quam defuncto, similior. Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam. Nec tu aliud, quam de exitu ejus, scire voluisti : finem ergo faciam. Unum adjiciam, omnia me, quibus interfueram, quæque statim, quum maxime vera memorantur, audiveram, vere persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

M. FABIVS QVINTILIANVS, *Instit. lib. III, cap. I.*

Scrispit de eadem materia (*de Arte oratoria*) non pauca Cornificius, aliqua Stertinius, nonnihil pater Gallio, accuratius vero priore Gallione Celsius et Lenas, et ætatis nostræ Virginius, Plinius, Rutilius. Sunt et hodie clari ejusdem operis auctores. sed parco nominibus viventium.

IDEM, *Instit. lib. XI, cap. ultimo.*

Togam Veteres ad calceos usque dimittebant, ut Græci pallium ; idque ut fiat, qui de gestu scripserunt circa tem-

LXXSIV TESTIMONIA VETERUM

pora illa, Plotius Nigidiusque præcipiunt. Quo magis miror Plinii Secundi, docti hominis et in hoc utique libro pæne etiamnum curiosi, persuasionem, qui solitum id facere Ciceronem velandarum varicum gratia tradit, quum hoc amictus genus in statu is eorum quoque, qui post Ciceronem fuerunt, appareat. Quum vero magna pars est exhausta orationis, utique afflante fortuna pæne omnia decent, sudor ipse, et fatigatio, et negligentior amictus, et soluta ac velut labens undique toga. Quo magis miror hanc quoque succurrisse Plinio curam, ut ita sudario frontem sicari juberet, ne comæ turbarentur: quas componi post paulum, sicuti dignum erat, graviter et severe vetuit.

CORNELIUS TACITUS, *Annal. I, 69.*

Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse (*Agrippinam*) apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem.

IDEM, *Annal. XIII, 20.*

Plinius et Cluvius nihil dubitatum de fide præfecti (*Burrhi*) referunt.

IDEM, *Annal. XV, 53.*

Quod C. Plinius memorat (*de conjuratione adversus Neronem*), nobis quoque modo traditum, non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur.

IDEM, *Histor. III, 28.*

Homini - ne ad ingenium, ut Messala tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim.

SÜTONIUS in C. Cæsare, VIII.

Ubi natus sit (*Caligula*), incertum diversitas tradentium facit. Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit; Plinius Secundus in Treveris vico Ambiatino supra Confluentes: addit etiam pro argumento aras ibi ostendi inscriptas ob Agrippinæ puerperium. . . . Gætulicum refellit Plinius quasi mentitum per adulationem, ut ad laudes juvenis gloriosique principis aliquid etiam ex urbe Herculi sacra sumeret, abusumque audentius mendacio, quod ante annum fere natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus et ipse C. Cæsar. . . . Plinium arguit ratio temporum, etc.

EJUSDEM (ut creditur) ex libro de Viris illustribus, CAII
PLINII VITA¹.

Plinius Secundus Novocomensis², equestribus militiis

1. Altera Plinii vita circumfertur quam et Harduinus inter Veterum testimonia protulit, his verbis: • Caius Plinius Secundus Veronensis, natus sub Tiberio, patre Celere, matre Marcella, omnibus liberalibus disciplinis operam dedit: unus omnium mirifice studiosissimus. Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Opera edidit, in quibus multa scrupulosa absolvit: et nihilominus causas aliquando actitavit. Augur fuit: officia publica administravit: etiam procurator in Hispania. Floruit maxime sub Imp. Vespasianis, Tito non mediocriter carus, cui libros Naturalis Historiæ dicavit: opus diffusum, eruditum, varium, stilo duriusculum. Fuit opinioni Epicuræ nonnunquam adstipulator: ubique tamen vitiorum acerrimus insectator. Perit sub Tito, anno ætatis sexto et quinquagesimo, Kal. Novemb. quum Miseni classem imperio regeret, spiritu obstructo, clausoque stomacho, (invalidus enim illi, et angustus erat), ex caligine nubis ortæ e Vesuvio monte, et ad quam noscendam propius accesserat. • Sed hanc vitam, incerto et, ut credibile est, recentissimo auctore, prima exhibuit Brixiana editio, anno 1496, conflata videlicet ab aliquo istius sæculi Veronensæ qui Plinium civibus suis adscribere vellet. Consule Rezzonici hac de re disputationes. En.

2. In veris codicibus vox ea (*Novocomensis*) abest, et abesse utique

LXXXVI TESTIMONIA VETERUM

industrie functus, procurationes quoque splendidissimas atque continuas, summa integritate administravit : et tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quæ unquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item Naturalis Historiæ triginta septem libros absolvit. Periit clade Campaniæ. Nam quum Miseneñsi classi præesset, et flagrante Vesevo, ad explorandas propius causas, liburnicas prætendisset, neque, adversantibus ventis, remeare posset, vi pulveris ac favillæ oppressus est : vel, ut quidam existimant, a servo suo occisus, quem, deficiens æstu, ut necem sibi maturaret, oraverat.

AULUS GELLIUS, *Noctium Atticarum*, III, 16.

Visum est non prætereundum, quod in Plinii Secundi libro septimo Naturalis Historiæ legimus. Id autem quia extra fidem esse videri potest, verba ipsius Plinii posuimus : « Masurius auctor est, L. Papium prætorem, secundo hærede lege agente, honorum possessionem contra eum dedisse, quum mater partum se tredecim mensibus tulisse diceret, quoniam nullum certum tempus pariendi statum esse videretur. » In eodem libro Plinii Secundi verba hæc scripta sunt : « Oscitatio in nixu lethalis est, sicut sternuisse a coitu abortivum. » (*Vid. Plin. VII, 4 et 5.*)

IDEM, *ibidem*, IX, 4.

Libitum tamen est in loco hoc miraculorum notare id etiam quod Plinius Secundus vir in temporibus ætatis

debet. HARD. — *Novocomensis*, cod. Toletanus. Antiquissimus Escorial. I, nitide *Novocomensis*. Codices alii, *novem menses*. REZZONIC. — Confer excursus I ad Plinii vitam. ED.

DE C. PLINIO SECUNDO. LXXXVII

suæ ingenii dignitatisque gratia auctoritate magna præditus, non audisse, neque legisse, sed scire sese atque vidisse in libro *Naturalis Historiæ* septimo scripsit: quæ profecto faciunt, ut neque respuenda neque ridenda sit notissima illa veterum poetarum de Cænide et Cæneo cantilena. « Ex feminis, inquit, mutari in mares non est fabulosum. Invenimus enim in *Annalibus*, Q. Licinio Crasso, C. Cassio Longino Coss. C. Asinii puerum factum ex virgine sub parentibus, jussuque haruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit visum esse a se Argis Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset; nupsisse etiam; mox barbam et virilitatem provenisse, uxoremque duxisse: ejusdem sortis et Smyrnæ puerum a se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem die nuptiarum L. Cossicium civem Thysdritanum: vivebatque quum proderem hæc. » Idem Plinius eodem in libro verba scripsit: « Gignuntur homines utriusque sexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos et in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis. » (*Vid. Plin. VII, 3.*)

IDEM, *ibid.* IX, 16.

Plinius Secundus existimatus est esse ætatis suæ doctissimus. Is libros reliquit, quos *Studiosorum* inscripsit, haud medius fidius usquequaque aspernandos. In his libris multa varie ad oblectandas eruditorum hominum aures ponit. Refert etiam plerasque sententias, quas in declamandis controversiis lepide arguteque dictas putat.

Sicut hanc quoque sententiam ponit ex hujuscemodi controversia: « Vir fortis præmio, quod optaverit, donetur. Qui fortiter fecerat, petiit alterius uxorem in matrimonium, et accepit. Is deinde, cujus ea uxor fuerat, fortiter fecit: repetit eamdem: contradicitur. » Eleganter, inquit, et

LXXXVIII TESTIMONIA VETERUM

probabiliter ex parte posterioris viri fortis uxorem sibi reddi postulantis, hoc dictum est : « Si placet lex, redde : si non placet, redde. » Fugit autem Plinium sententiolam istam, quam putavit esse argutissimam, vitio non carere quod Græce ἀντιστρέφον dicitur.

IDEM, *ibid.* X, 12.

Librum esse Democriti nobilissimi philosophorum de vi et natura chamæleontis, eunque se legisse Plinius Secundus in Naturalis Historiæ vicesimo octavo refert; multaque vana atque intoleranda auribus deinde quasi a Democrito scripta tradit. Ex quibus pauca hæc inviti meminimus, quia pertæsum est : « Accipitrem avium rapidissimum a chamæleonte humi reptante, si cum forte supervolet detrahi et cadere vi quadam in terram, cæterisque avibus laniandum sponte sua objicere sese et dedere. » Item aliud ultra humanam fidem : « Caput et collum chamæleontis si uratur ligno quod appellatur Robur, imbres et tonitrus fieri derepente, idque ipsum usu venire, si jecur ejusdem animalis in summis tegulis uratur. » Item aliud, quod hercle an ponerem dubitavi; ita est deridiculæ vanitatis : nisi idcirco plane posui, quod oportuit nos dicere quid de ejusmodi admirationum fallaci illecebra sentiremus, qua plerumque capiuntur et ad perniciem elabuntur ingenia maxime solertia, eaque potissimum quæ discendi cupidiora sunt. Sed redeo ad Plinium. « Sinistrum pedem, ait, chamæleontis ferro ex igni calefacto torreri cum herba quæ appellatur eodem nomine chamæleontis, et utrumque macerari unguento, colligique in modum pastilli, atque in vas mitti ligneum, et eum qui id vas ferat, etiamsi is in medio palam versetur, a nullo videri posse. » His portentis atque præstigiis a Plinio Secundo scriptis non dignum esse cognomen Democriti

DE C. PLINIO SECUNDO. LXXXIX

puto. Ut illud quale est, quod idem Plinius in decimo libro Democritum scripsisse asseverat? « Aves quasdam esse certis vocabulis; ex earum avium sanguine gigni serpentem; tum, si quis ederit, linguas avium et colloquia interpretaturum. » Multa autem videntur ab hominibus istis male solertibus hujuscemodi commenta in Democriti nomen data, nobilitatis auctoritatisque ejus perfugio utentibus. (*Vid. Plin. XXVIII, 29, et X, 70*).

IDEM, *ibid. XVII, 15*.

Sed « Elleborum sumi posse tutissime in insula Anticyra » Plinius Secundus in libris Naturalis Historiæ scripsit; « propterea Livium Drusum, qui tribunus plebi fuit, quum morbum, qui comitalis dicitur, pateretur, Anticyram navigasse et in ea insula Elleborum bibisse » ait, « atque ita morbo liberatum ».

Præterea scriptum legimus « Gallos in venatibus tinguere elleboro sagittas; quod his exanimatæ feræ teneiores ad epulas fiant: sed propter ellebori contagium vulnera ex sagittis facta circumcidere latius dicuntur. » (*Vide Plin. XXV, 21 et 25*).

Q. SERENUS SAMMONICUS, *de Medicina, v. 848*.

Si vero horrendum vulnus fera fecerit aspis,
Urinam credunt propriam conducero potu:
Varronis fuit ista senis sententia; nec non
(Plinius ut memorat) sumpti juvat imber aceti.

(*Vid. Plin. XXIII, 27*).

MACROBIUS, *Saturnal. II, 12*.

Nec inficias eo, temporibus Trajani hunc piscem (*acipenserem*) magno in pretio non fuisse, teste Plinio Se-

cundo, qui in Naturali Historia, quum de hoc pisce loqueretur, sic ait : « Nunc nullo in honore est, quod quidem miror, quum sit rarus inventu. » Sed nec diu stetit hæc parcimonia; nam temporibus Severi principis, qui ostendebat duritiem morum, Sammonicus Serenus vir sæculo suo doctus, quum ad principem suum scriberet, faceretque de hoc pisce sermonem, verba Plinii Secundi, quæ superius posui, præmisit, et ita subjecit: « Plinius, ut scitis, ad Trajani usque imperatoris venit ætatem. » Nec dubium est, quod ait nullo honore hunc pisces temporibus suis fuisse, verum ab eo dici: apud antiquos autem in pretio fuisse, ego testimoniis palam facio. . . Sed quod ait Plinius de acipenseris squamis, id verum esse maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus ostendit in ejus libro de animalibus quarto (*Vid. Plin. IX, 27*).

IDEM, *V*, 1.

Quatuor sunt genera dicendi: copiosum in quo Cicero dominatur; breve, in quo Sallustius regnat; siccum, quod Frontoni adscribitur; pingue ac floridum, in quo Plinius Secundus quondam, et nunc nullo Veterum minor noster Symmachus luxuriatur¹.

AURELIUS SYMMACHUS, *libro IV, epist. 18, ad Protadium.*

Sume ephemeridem C. Cæsaris decerptam bibliothecæ meæ, ut tibi munceri mitteretur: hæc te origines, situs, pugnas, et quidquid fuerit in moribus aut legibus Gallia-

1. Nobis hæc videntur de Plinio juniore dicta, quamvis aliter sentiat Rezzonicus. Quid enim Plinio nostro cum Symmacho, quum in diversissimis scribendi generibus sese exercuerint? Ed.

rum docebit. Enitar, si fors juvat, etiam Plinii Secundi Germanica bella conquerere¹.

IDEM, *libro I, epist. 24, ad Ausonium.*

Si te amor habet iste Historiæ Naturalis, quam Plinius elaboravit, en tibi libellos quorum præsentanea copia fuit, in quibus, ut opinor, opulentia eruditionis tuæ negligens veritatis librarius displicebit: sed mihi fraudi non erit emendationis incuria; malui enim tibi probari muneris celeritate quam alieni operis examine.

AUSONIUS, *epigr. LXIX.*

Vidit semivirum fons Salmacis hermaphroditum;

Vidit nubentem Plinius androgynum. (*Vid. Plin. VII, 3*).

SERVIVS *ad Virgiliti Georgica, I, 410.*

Plinius in Naturali Historia dicit « corvos esse obli-
viosos et plerumque minime ad nidos suos reverti; sed
quadam ratione naturæ hæc congerunt ad suos nidos, quæ
vermes possint creare, ex quibus relictis eorum pulli alun-
tur interdum. » Horum oblivionem probat etiam ex rebus,
quas, quum absconderint, derelinquunt. Quod etiam
mustelæ dicuntur efficere².

IDEM, *ad Æneid. III, 113.*

Irata dea . . . præcepit ne secum unquam leones coi-

1. Apparet etiam Symmachi ævo hæc Germanicorum bellorum volu-
mina minus obvia fuisse. REZZONICUS.

2. Fallit Servius aut fallitur, quum neque apud Plinium, neque apud
ullum qui Servium præcesserit, dignum fide scriptorem, simile quid-
quam legatur. HARDUINUS.

rent. Nam et Plinius in Naturali Historia dicit leonem cum pardalide et pardum cum læna concumbere¹.

IDEM, *ad Æneid. VII, 678.*

De civitatibus totius orbis multi quidem scripserunt; ad plenum tamen Ptolemæus græce, latine Plinius.

PHYLARGYRIUS, *ad Virgiliti Georg. IV.*

Revocare autem apes vel lacte vel aqua mulsa Plinius docet.

IDEM, *ibidem ad vers. 244.*

Plinius in libris Naturalis Historiæ quasi imperfectas apes dicit, et habere aculeum negat, etc. (*Vid. Plin. XI, 11.*)

CHARISIUS, *de Instit. Gramm. libr. I.*

Amforum [pro *Amphorarum*, contracta terminatione]. Romanus in septimo refert sic: « *Amforum*, ut Plinius eodem libro Sexto, et Livius. » (*Pag. 41, editionis Putschianæ anno 1605.*)

M. Varro de gente pop. Rom. III, *a mare operta oppida*, pro *a mari*, ut refert Plinius. (*Pag. 45.*)

Balteum Plinius vult masculino genere vinculum significare; neutro autem genere lora ad ligandum apta. (*Pag. 59.*)

Clypeum Plinius, Dubii sermonis secundo, indistincto genere dici ait, sed littera differre, ut pugnatorium per I

1. Quibus verbis (Servius) non solum rem falsissimam pro vera affert, sed etiam a Plinio proditam mentitur. HARD. — Recte tamen annotavit Rezzonicus videri hæc desumpta ex Hist. Natur. libro VIII, cap. 17. EDIT.

clipeum dicamus, quod est a *clepere*, id est, *celare* dictum; imaginem vero per *U clupeum*, a *cluendo*. (Pag. 59.)

Luci, *Corneli*, *Lucili*, Plinius quoque Dubii Sermonis quinto dicit esse quidem rationem per duo *ii* scribendi, sed multa jam consuetudine superari. (Pag. 60.)

Plinius *gibbus* vitium ipsum, ut *ulcus*, maluisse consuetudinem tradit : quod mihi displicet. (Pag. 65.)

Vertex a *vertendo* dicitur, *vortex* a *vorando*; et vult Plinius *verticem* immanem vim impetus habere, ut *ingens a vertice pontus* : *vorticem* vero circumactionem undæ esse, ut *et rapidus vorat æquore vortex*. (Pag. 68.)

Saga neutro genere dicitur; sed Afranius in Deditioe masculine dixit : *quod quadrati sunt sagi*. Et Ennius : *Sagas cærulea purpureis gemmavit pampinus uvis*. Cujus moveremur, inquit Plinius, auctoritate, si quidquam eo carmine puerilius dixisset. (Pag. 81.)

Consuetudo, ut ait Plinius libro VI Dubii Sermonis, *alacer* dicit, ut *equester ordo*. (Pag. 88.)

Amicitias, Plinius Secundus Sermonis Dubii libro sexto, ut *planities*, inquit, *luxuries*, *mollities*, et similia, veteri dignitate. Cæterum rationis via debet *amicitia* dici. (Pag. 94.)

Autumnal. Varro *æquinocetium autumnal*, quod idem Plinius eodem libro sexto notat. (Pag. 94.)

Nomina quædam sunt principalia, quæ Plinius Secundus eodem libro *faciendi* appellat, ut *aqua* : ex quibus possessiva nascuntur quæ *patiendi* vocat, ut *aquale*. (Pag. 94.)

Aqualium, an potius *aquarium* dici debeat, quærit Plinius Secundus : putat ut *laterale laterarium*, *sentale sentarium*, et *manuale saxum*, *manuarium vas*, proin *aquale et aquarium* dici. (Pag. 95.)

Plinius Secundus *animal non animale* ait dici debere. (Pag. 59.)

Quædam sunt, inquit Plinius Secundus, quæ ad nos usque proprios gentis suæ vultus formamque custodiunt, ut *Pluton, Xenophon*. (Pag. 95.)

Æstifer, Plinius in eodem libro VI, ut *facifer et aurifer et armiger et lucifer* dici debet. (Pag. 96.)

Plinius Secundus eodem libro sexto : a finita nomina singulari nominativo *as* declinabant, ut *maia, maias*, (Pag. 96.)

Varro de Originibus scenicis secundo, a *Claudio, Pulchro Ædile*: quod cum ratione dictum esse demonstrabis, ut ait Secundus, *Sermonis Dubii* libro tertio, quod nomina quæcumque genitivo singulari in *is* syllaba finiunt, exceptis iis quæ similiter faciunt nominativo, oportet ablativo singulari *e* littera terminari, a *prudente, ab homine*. Quod si adjicias aliquid, idem in eodem Plinius per *i* debet dici, a *prudenti consilio*. (Pag. 96.)

Agile, ab Agile, si de persona dicatur, dici debet: quod si rem significabis, *ab hoc agili* dici debet, ut idem Plinius eodem libro. (Pag. 96.)

Agreste, Sallustius Historiarum primo, quod idem Plinius eodem libro, in animali, inquit, significatione. (Pag. 97.)

Auxiliaris homo, ab hoc Auxiliare homine, ut idem Plinius. (Pag. 97.)

Aurelii genitivus non tantum crescit cum nominativo, sed et par fit dativo casui, ut Plinius eodem libro scribit. (Pag. 98.)

Amantum Cæcilius, ut etiam Plinius notat. (Pag. 98.)

Omnium nominum quæ sunt neutri generis et in *e* terminantur, ait Plinius Cæsarem scisse eosdem esse ablativos quales sunt dativi singulares. *Ar* litteris nomina

neutralia terminata, idem non minus ait Cæsar, quod dativo et ablativo pari jure funguntur, ut idem Plinius scribit. (Pag. 98.)

Maro : *Secundo defluit amni* ; ubi Plinius, eodem libro : Ab antiquis, inquit, quos Varro reprehendit, observatio omnis illa damnata est, non quidem in totum : dicimus enim, inquit, *ab hoc canali, siti, tussi, febri*. Majore tamen ex parte forma mutata est. *Ab hoc enim cane, orbe, carbone, turre, fulce, igne, veste, sine, monte, fonte, ponte, strigile, tegete, asse, axe, nave, classe*, dicimus. Ac ne illa quidem ratio recepta est, quam C. Cæsar ponit in fœmininis, ut *puppin, restim, pulvin*. Hoc enim modo et *ab hoc cane* et *ab hac cane*. (Pag. 98.)

Ænigmatis, Varro de Utilitate sermonis quarto. Ait enim Plinius, quanquam *ab hoc poemate, his poematibus* facere debeat, tamen consuetudini et suavitati aurium censet summam esse tribuendam, ut in *Aceste*, et in *Anchise* Maroni placitum est; et quod græca nomina non debent latinis regulis alligari. (Pag. 98.)

Maro : *Hyrçanisve Arabisve parant*. Ubi Plinius : *es* numero plurali finita nominativa, dativo *bus* recipiunt, idque commentatores jubent. Quid ergo si sic declinavit ut Plaut. in Bacchidibus, *Arabus*, et in Pænulo, *Myrrhinus odor Arabus*. Lucilius XXV, *Arabus artemo*. (Pag. 99.)

Cervicium. Ubi Plinius eodem libro : Exceptis monosyllabis, cætera α finita nomina seu vocabula, absque cognominibus, genitivo plurali quanquam ante *um i* non recipiant, ut *fruticum, filicum*; *radix* tamen, ut *cervix, radicium* facit. (Pag. 100.)

Terentius in Phormione : *nova compluria*. Ubi Plinius : Modestus, inquit, ita definiit. Quæ nomina comparandi fuerint, et accusativis pluralibus in *is* exient; scilicet *fortioris fortiorum* facere debet non *fortiorium*, id est, ante *um* syllabam *i* recipere non debet : ita *complura* et *com-*

plurum esse dicendum. Consuetudo tamen et *hos plures* dicit et *hæc pluria*. (Pag. 100.)

Cetariis Pomponius Secundus ad Thraseam, quum ratio *cetaribus*, inquit Plinius, poscat, ut *mænia mænibus, ilia ilibus, parilia parilibus*. Ea enim nomina quæ *i* ante *a* habent, ut *cetaria* in *bus* necesse est desinant. (Pag. 100.)

Diligente, Verrius Flaccus, inquit Plinius; eorum nominum quæ *ns* finiuntur casu nominativo, ablativus in *e* dirigendus est: itaque Cæsar epistolarum ad Ciceronem: *Neque*, inquit, *pro cauto ac diligente se castris continuit*. (Pag. 101.)

Atteius philologus librum suum sic edidit inscriptum: «an amaverit Didun Æneas, » ut refert Plinius, consuetudinem dicens facere *hanc Callisto, hanc Calypso, hanc Io, hanc Alecto*. (Pag. 102.)

Bibaculus, *duplici*, inquit, *toga involutus*, non *duplice*. » Unde quidam errant qui *x* littera nominativo singulari finita nomina, ablativo *e* tantummodo putant claudi, quum *mendaci animo et artifici ingenio et salaci et minaci proposito et ab atroci facto et atroci vultu*, ait Plinius, recte dicamus. (Pag. 102.)

Varro: *sub Ruminali ficu*. Itaque Plinius Secundus recte arborem ita dici ait, pomum vero per *o* litteram dici. (Pag. 103.)

Fabrum pro *fabrorum*, ubi Plinius eodem libro sexto: Hoc recte, inquit, usus, et *sestertium tot nullia*. (P. 103.)

Filiabus in testamentis ob discrimen sexus ait Plinius dici consuesse. (Pag. 103.)

Febrim ut *tussim, sitim*, ait Plinius: exceptis his tribus, cætera accusativo in *em* exeunt. (Pag. 104.)

Funes, licet grammatici velint *hos funeis*, quam regulam negat Plinius vires habere potuisse. Errant enim qui putant ea nomina, quæ nominativo singulari et genitivo per *is* terminantur et genitivo per *ium* loquuntur,

accusativo *funéis* posse dicere, quod negat Plinius. (P. 104.)

Faciliores Cæcilius, inquit Plinius, idem et *sanctiores* ait. (Pag. 104.)

Fros (de arborum coma) sine *n* littera; ne faciat, inquit Plinius, quasi non dicatur nisi *frons* τὸ μέτωπον. (Pag. 105.)

Glossemata, ut *toreumata* et his similia, Varronis regula, inquit Plinius, dativo et ablativo plurali in *bus* dirigit, quia singularis ablativus *e* littera finiatur; melior tamen ratio est quam sub *A* littera dedi¹. (Pag. 106.)

Herculi pro *Herculis* et *Ulyxi* pro *hujus Ulyxis*, inquit, dici cœptum est, Plinius eodem libro sexto. Quomodo regula, inquit, illa: si genitivo singulari ους litteris nomina finientur græca, ut τοῦ Εὐμένους, τοῦ Διογένους, nos quoque *hujus Eumenis*, *hujus Diogenis* oportet proferre: at si τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Χρύσου, tunc demum nostros *s* subtrahere debere. Itaque *hujus Euripidi*, *Chrysi* debere censi, ut *fortis Achatii* et *acris Oronti*. Sed nostra, inquit, ætas in totum istam declinationem abolevit, *Achillis* enim potius, et *Herculis*, et his paria per *is* dicimus. Ἡπάρ, ἤμαρ, ἔαρ, ὕδωρ, κρέας, δέπας, κέρως, τέρας, ne apud ipsos quidem Græcos rationem declinationis certam tenere potuerunt. (Pag. 107.)

Ibes, *hæ ibes*, Plinius libro sexto Sermonis dubii: antiquorum, inquit, regula: quando quæ *is* nominativo singulari sunt terminata, in *es* plurali nominativo clauduntur. (Pag. 108.)

Plinius ait inter cætera etiam istud Cæsarem dedisse præceptum, quod neutra nomina in *ar* nominativo clausa,

1. Vide supra, pag. xcv, ubi rationem hujus anomalix retulit Plinius ad solam aurium voluptatem. Quod si verba, *quam sub A littera dedi*, non Charisii sunt, sed Plinii, ut videntur, constabit Dubii sermonis libros saltem ex parte digestos per alphabetum fuisse. Ed.

per *i* dativum ablativumque singulares ostendant. *Jubar* tamen et *far* ab hac regula dissidere. (Pag. 108.)

Cato *his jugeris*, ut notat Plinius eodem libro VI. *Jugeribus* quidam grammatici, Plinius inquit, dicendum putant, quasi sit *hoc juger* tanquam *hoc tuber*. (P. 108.)

Imber et *september*, *october*, etc. quando nec collationem recipiunt, nec in neutri generis cadunt formam, ut Plinius eodem libro VI loquitur, non *is* casu nominativo, numero singulari, sed in *er* debent vocis exitum ducere. (Pag. 109.)

Laterale, an *laterare*? Ubi Plinius eodem libro VI: Si *r* littera præcesserit in pænultima syllaba, sequi debet *l*, ut *augurale*; contra si *l* præcesserit, sequi debet *r*, ut *molare*. (Pag. 109.)

Ait Plinius *huic lauro*, et tamen *ab hac lauru* et *laurum* facere. (Pag. 110.)

Plinius eodem libro VI: *Hic mugil*, inquit, et *vigil*; ablativo enim singulari detracta vocali, qualem oporteat nominativum singularem esse dignosces, ut *ab hoc consule*. (Pag. 110.)

Cicero, de Deorum natura lib. II: *Murum aut formicarum causc.* Ubi Plinius eodem libro VI: Pro *murium*, inquit: quoniam non ut *fures furum*, et *augurum*, et *celerum* dicimus, ita *murum* censere debemus. Quæcumque enim *r* littera nominativo singulari sunt terminata, oportet ea genitivo plurali *um* non *ium* recipere debere. Itaque Trogum de animalibus, libro X: *Parium numerorum et imparium* non recte dixisse, sed *parum* et *imparum*. (Pag. 110.)

Varro, de Gente populi Romani III: *A mare operta oppida*, pro *a mari*, ut refert Plinius. (Pag. 111.)

Licet Pomponius Secundus poeta, ut refert Plinius, propter homonymum nominativi, accusativo casu *omnis* non putat dici, sed *omneis*, tamen idem Plinius in eodem

permanet dicens, *omnes* tum demum posse dici accusativo, ut *canes*, quod genitivus pluralis *horum canum* ante *um i* non habet. (Pag. 111.)

Cicero, ut Plinius eodem libro notat, *majores*, [non *majoreis*]. (Pag. 111.)

Cicero, rationis memor, *parentium* sæpe dicit. Fronto pro Ptolemæensibus *parentum tuorum*, ut ait Plinius, alias poetarum vicem, qui regulam satis idoneam sopierunt. (Pag. 111.)

Cicero de jure civili: *Aliquo excellente ac nobile viro*; id etiam Plinio asserente. (Pag. 111.)

Os monosyllabum extra analogiam esse, Plinius eodem libro sexto scribit, et addit eo magis consuetudinem in eo esse retinendam. (Pag. 112.)

Ossu quidam ut *genu*, *veru* putarunt, inquit Plinius eodem libro sexto, posse censi: nam ut *verubus*, *genubus*, *ossibus* quoque dici posse manifestum est. (P. 112.)

Os, *oris*. Omne enim *s* littera terminatum nomen, quod neutri generis est, non potest in declinatione non per *r* litteram strepere, ut idem Plinius eodem libro scribit; et addidit: licet *os* corporis correptius diceretur, *os* vero faciei productius. (Pag. 112.)

Oscen augurium, consuetudo dicit. Cicero tamen, inquit Plinius, de Auguriis, et *hic oscinis* dixit. (Pag. 112.)

Ossu. Varro ad Cicer. XIII, *olivo* et *osso* putat, inquit, fieri, Plinius Sermonis dubii libro sexto. (P. 112.)

Orbi pro *orbe*. Frequenter Santra ita locutus, ut Plinius eodem libro sexto notat. (Pag. 112.)

Pacium an *pacum*, et *lucium* an *lucum*, dubitari etiam nunc ait Plinius: quoniam nec finitionem ullam in monosyllabis, inquit, grammatici tentaverunt. (Pag. 113.)

Consuetudo, inquit Plinius, fecit *partium*, ut *prægnantium*, *optimatum*. (Pag. 114.)

Varro ad Ciceronem, XXII: *Rure veni*. Quem Plinius

c TESTIMONIA VETERUM

ad eundem XI, *rure ordinatum arbustum* dixisse laudat. (Pag. 115.)

Senatus, ut *fluctuis*, ita genitivum, inquit Plinius, declinabant, ut C. Fannius consul contra C. Gracchum : *Senatus consulta*. (Pag. 116.)

Turbo, *Turbonis*, si proprium sit hominis nomen : *turbinis*, si procellam voluerimus exprimere; aut in co, inquit Plinius, qui est in lusu puerorum. (Pag. 117.)

Tanais Varro Antiquitatum humanarum XIII, non hujus *Tanais*, ut *Tiberis*, inquit Plinius. (Pag. 117.)

Titanas, inquit Plinius, nec *Pæanas* accusativo recte dicimus. Nullum enim nomen accusativo plurali in *as* venit, nisi quod nominativo plurali in *æ* sonabit. (Pag. 117.)

Venali per *i*, non etiam per *e*, ablativus est finiendus, quoniam et de homine, inquit Plinius, dicimus, et de negotio. (Pag. 119.)

Volucrum, Mæcenas in dialogo secundo, et consuetudo, ut idem ait Plinius. (Pag. 119.)

Volucris, non *volucer*; sed *equester*, ait Plinius dici debere. (Pag. 120.)

IDEM CHARISIUS, libro II.

Plinius Secundus inter adverbia qualitatis posuit *dicendo*, *legendo*, *dicendi*, *legendi*. (Pag. 167.)

DIOMEDES, de *Arte Grammatica*, lib. I.

Parcere facit participium futuri *parsurus*, ut ait Varro in Laterensi; sed Plinio displicet. (Pag. 365 ed. Putsch.)

Sunt præterea conjunctiones, ut ait Plinius, illativæ hæ: *quanquam*, *quamvis*, *etsi*, *tametsi*.... Sunt aliæ ad aliquid relativæ, ut ait idem Plinius, sive comparativæ, ut *magis*, *potius*, *immo*, in hunc modum : *hic erat*, *immo*

DE C. PLINIO SECUNDO.

GI

ille, vel potius ille. Idem ait comparandi potestatem habere *tanquam* et *tam.* (Pag. 410.)

Differunt *meditor* et *melito*, ut putat Plinius : *meditantem* esse secum cogitantem ; *melitantem*, voce dicentem. (Pag. 573.)

PRISCIANUS, *Grammaticæ, lib. I.*

O aliquot Italiæ civitates, teste Plinio, non habebant, sed loco ejus ponebant *u*, et maxime Umbri et Thusci. (Pag. 553 edit. Putschii).

L triplicem, ut Plinio videtur, sonum habet : exilem, quando geminatur secundo loco posita, ut *ille, Metellus*; plenum, quando finit nomina vel syllabas, et quando habet ante se in eadem syllaba aliquam consonantem, ut *sol, silva, flavus, clarus*; medium in aliis, ut *lectus, lecta, lectum.* (Pag. 555.)

N transit in *m*, sequentibus *b* vel *m* vel *p*, auctore Plinio, et Papiriano, et Probo. (Pag. 556).

IDEM, *libro III.*

Plinius, in sexto Naturalis Historiæ : *Dyrrachium, Canusium, Apuliæ extrema.* (Pag. 608.)

IDEM, *lib. VI.*

Aper, apri, cujus femininum Veteres protulerunt *apra*, ut Plinius Secundus in primo Artium. (Pag. 698.)

Plinius in II Nat. Hist. *ab Euclide.* Idem in III, *Thucydide.* Idem in IV, *Philistide, Anticlide, Philonide.* In V, *Sotade.* In VI, *Simonide minore.* In VII, *Agatharchide, Apollonide, Duride, Heraclide Pontico, Ascle-*

*piade. In XI, Menecrate. In XII, Mneside. In XV, Com-
miade. In XXXVI, Euripide. (Pag. 706'.)*

IDEM, *libro VIII.*

*Amplecto quoque pro amplector, et complecto pro
complexor: sed et eorum et superiorum omnium usus
[verborum deponentium activa forma elatorum] tam apud
Caprum quam apud Plinium et Probum invenies. (P. 797.)*

IDEM, *libro X.*

*Nanciscor etiam nactum facit absque n, ut Probo et
Capro et Plinio placet. (Pag. 888.)*

IDEM, *libro XII.*

Antiquissimi in plurali primæ personæ, cæcephati causa,
solebant per anastrophen dicere *nobiscum*, non *cum no-
bis*; itaque propter hoc reliquarum quoque personarum
ablativos similiter præpostere proferre cæperunt, teste Pli-
nio, qui hoc in II lib. Sermonis dubii ostendit. (Pag. 949.)

EUSEBIUS, *Chron. ad annum Trajani XII.*

Plinius Secundus Novocomensis, orator² et historicus
insignis habetur, cujus plurima ingenii opera exstant;
perit dum invisit Vesuvium.

1. Hoc testimonium vel unum satis per se valet ad confutandam
Harduini cæterorumque sententiam, qui primum librum sive elenchum,
unde hæc omnia auctorum nomina desumpsit Priscianus, tanquam
spurium ac suppositum, Plinio abjudicare tentant. ED.

2. Ambo Plinii jam illo ævo confundi cæperant ut diximus. ED.

[DIVUS HIERONYMUS, *Epist. ad Domnionem et Rogatianum.*

Optima quæque, ut ait Plinius, malunt contemnere plerique quam discere¹.

IDEM, *Epist. XCV ad Rusticum Monachum.*

Cuidam fratri, qui ex Hebræis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina, Ciceronis fluvios, gravitatemque Frontonis, et lenitatem Plinii², alphabetum discerem, et stridentia anhelantiaque verba meditarer.

IDEM, *Adversus Jovinianum, lib. II.*

Plinium quoque Secundum et Dioscoridem et cæteros tam physicos quam medicos, qui nullam herbam, nullum lapidem, nullum animal tam reptile quam volatile et natale non ad suam artem referunt.

IDEM, *Comment. in Isaiam.*

Plinium Secundum, eundem apud Latinos oratorem et philosophum, qui in opere pulcherrimo Naturalis Historiæ tricesimum septimum librum, qui et extremus est, lapidum atque gemmarum disputatione complevit.

1. Hujusmodi videntur in deperditum Plinii librum rejicienda. Ante Plinium Horatius cecinit, Art. Poet. 85:

Car nescies, pudens prave, quam discere malo?

et pressius auctor dialogi de Oratore: *Aper communi eruditione imbutus contemnebat potius litteras quam nesciebat.* REZZON.

2. Ad Plinium Juniorem melius hæc laus pertinet. Ed.

IDEM, *Comment. in Ezechielem.*

Tricesimus septimus liber Plinii Secundi Naturalis Historiæ post multiplicem rerum omnium scientiam de gemmis et lapidibus disputat.

IDEM, *in Jeremiam, cap. 17.*

Aiunt scriptores Naturalis Historiæ. . . . (quorum principes sunt apud Græcos Aristoteles et Theophrastus, apud nos Plinius Secundus), hanc perdicis esse naturam, ut ova alterius perdicis, id est, aliena furetur, et eis incubet foveatque; quumque fœtus adoleverit, avolare ab ea, et alienum parentem relinquere.

DIVUS AUGUSTINUS, *de Civitate Dei, XV, 9.*

Plinius Secundus, doctissimus homo, quanto magis magisque præterit sæculi excursus, minora corpora naturam ferre testatur (*Vide Plin. VII, 16.*).

THEODOSII *imperatoris Missi de mensura orbis terræ.*

Juxta Plinium Secundum, longitudinem provinciæ Narbonensis CCCLXX. m. passuum Agrippa tradidit : latitudinem CCCXLVIII (*Vide Plin. III, 6.*).

MARCELLUS EMPIRICUS, *ad filios.*

Secutus opera studiosorum virorum, qui licet alieni fuerint ab institutione medicinæ, tamen ejusmodi causis curas nobiles intulerunt, libellum hunc de Empiricis quanta potui solertia diligentiaque conscripsi. . . . Nec solum

veteris medicinæ artis auctores latino duntaxat sermone perscriptos (cujus rei operam uterque Plinius¹, et Apuleius, et Celsus, et Apollinaris, et Designatianus, aliique nonnulli etiam proximo tempore illustres honoribus viri, cives ac majores nostri, Siburius, Eutropius atque Ausonius² commemorarunt) lectione scrutatus sum; sed etiam ab agrestibus et plebeis remedia fortuita atque simplicia, quæ experimentis probaverunt, didici.

DIVUS PROSPER, *in Chronico.*

Plinius Secundus Novocomensis insignis orator habetur; dum invisit Vesuvium, periit.

SIDONIUS APOLLINARIS, *lib. IV, epist. 3 ad Claudianum.*

Varrones, vel Terentius, Plinii vel avunculus vel Secundus.

DIVUS GREGORIUS TURONENSIS, *Prologo ad vitas Patrum.*

Complures alii philosophorum *vitas* dicere voluerunt; nam Plinius auctor in tertio Artis Grammaticæ libro ait: «*Vitas cujusque nostrum dixerunt;*» sed grammatici pluralem non putant habere *vitam*.

DIVUS ISIDORUS, *Originum XII, 2.*

Plinius dicit animalia cum acutis unguibus frequenter parere non posse. Vitiantur enim intrinsicè se moventibus catulis (*Vide Plin. VIII, 17.*).

1. Noster scilicet, et ille cujus inter rei medicæ scriptores opera quædam servantur, quem codices C. Plinium Secundum Valerianum vocant. Quod Rezzonicus quoque annotavit. ED.

2. Crediderim de Julio Ausonio illustris poetæ patre, qui medicinam fecit, loqui Marcellum. REZZONICUS.

IDEM, paulo infra.

Lynces dixit Plinius Secundus extra fœtum unum non admittere (*Plin. ibid. sed de læna.*)

VENERABILIS BEDA, de *Ratione temporum*, XXVIII.

Plinius Secundus idem orator et philosophus, in libro secundo Naturalis Historiæ: «Sol autem inquit ipse, quatuor differentias habet.»

IDEM, in *Chronico*.

Plinius Secundus Novocomensis, orator et historicus insignis, cujus plurima ingenii opera exstant.

ALCUINUS, *Epist. V ad David regem*.

Quid acutius, quam quod naturalium rerum devotissimus inventor Plinius Secundus de cælestium siderum ratione exposuit, investigari valet?

Nunc quoniam ad Caroli Magni tempora devenimus, omnesque fere auctores antiquos recensuimus, a quibus Plinii nostri nomen prolatum est (neque enim clandestinos illius plagiaros annumerare oportuit¹), recentiores auctoris nostri laudatores ad nomen citare, quod infinitæ esset operæ, supersedemus: duorum tantummodo virorum testimonia subjicientur, quos non pares tantum et æmulos, sed magistros et iudices agnosceret ipse Plinius.

1. Tertullianus multa transcripsit a Plinio, dissimulato ejus nomine, ut in operis decursu suis locis indicaturi sumus. HAARD. — Solinus operis sui majorem partem e Plinianis fragmentis conscripavit, quod Salmasius Exercitationibus suis demonstrat. Marcius Capella, multa ex secundo præsertim libro pæne ad verbum exscripsit, ita plagii manifestus, ut interdum codicibus depravatis inductus sit in miras quasdam hallucinationes: vide lib. II, cap. 72. Q. Summanicus Severus, quam semel aut bis nostrum memoret, ab illo tamen infinita prope mutuatus arguitur. Divus Isidorus, grammatici ac polygraphi omnes antiqui, quantum abest ut toties Plinium nominaverint, quoties ab ejus scriptis aliquid vel mutuo acceperunt vel fusto subriperunt! ED.

BUFFON, Discours premier sur l'Histoire Naturelle.

Pline a travaillé sur un plan bien plus grand (*que celui d'Aristote*) et peut-être trop vaste. Il a voulu tout embrasser, et il semble avoir mesuré la nature, et l'avoir trouvée trop petite encore pour l'étendue de son esprit. Son *Histoire Naturelle* comprend, indépendamment de l'histoire des animaux, des plantes et des minéraux, l'histoire du ciel et de la terre, la médecine, le commerce, la navigation, l'histoire des arts libéraux et mécaniques; l'origine des usages, enfin toutes les sciences naturelles et tous les arts humains; et ce qu'il y a d'étonnant, c'est que dans chaque partie Pline est également grand : l'élévation des idées, la noblesse du style relèvent encore sa profonde érudition. Non seulement il savait tout ce qu'on pouvait savoir de son temps, mais il avait cette facilité de penser en grand qui multiplie la science; il avait cette finesse de réflexion, de laquelle dépend l'élégance et le goût; et il communique à ses lecteurs une certaine liberté d'esprit, une hardiesse de penser qui est le germe de la philosophie. Son ouvrage, tout aussi varié que la nature, la peint toujours en beau : c'est si l'on veut une compilation de tout ce qui avait été écrit avant lui, une copie de tout ce qui avait été fait d'excellent et d'utile à savoir : mais cette copie a de si grands traits, cette compilation contient des choses rassemblées d'une manière si neuve, qu'elle est préférable à la plupart des ouvrages originaux qui traitent des mêmes matières.

CUVIER, *Biographie universelle*, tom. xxxv.

. . . Ce grand ouvrage est le seul de Pline qui soit arrivé jusqu'à nous. Il est en même temps l'un des monumens

les plus précieux que l'antiquité nous ait laissés, et la preuve d'une érudition bien étonnante dans un homme de guerre et un homme d'État. Pour apprécier avec justice cette vaste et célèbre composition, il est nécessaire d'y distinguer le plan, les faits et le style. Le plan en est immense. Pline ne se propose point d'écrire seulement une Histoire Naturelle dans le sens restreint où nous prenons aujourd'hui cette science, c'est-à-dire un traité plus ou moins détaillé des animaux, des plantes et des minéraux : il embrasse l'astronomie, la physique, la géographie, l'agriculture, le commerce, la médecine et les arts, aussi bien que l'Histoire Naturelle proprement dite; et il mêle sans cesse à ce qu'il en dit des traits relatifs à la connaissance morale de l'homme et à l'histoire des peuples, en sorte qu'à beaucoup d'égards on a pu dire de cet ouvrage qu'il était l'Encyclopédie de son temps. . . Il était impossible qu'en parcourant, même rapidement, ce nombre prodigieux d'objets, l'auteur ne fit connaître une multitude de faits remarquables, et devenus pour nous d'autant plus précieux, qu'il est aujourd'hui le seul écrivain qui les rapporte. Malheureusement la manière dont il les a recueillis et exposés, leur fait perdre beaucoup de leur prix par le mélange du vrai et du faux qui s'y trouvent en quantité presque égale, mais surtout par la difficulté, et même dans la plupart des cas, l'impossibilité de reconnaître de quels êtres il a précisément voulu parler. Pline n'a point été un observateur tel qu'Aristote; encore moins un homme de génie, capable, comme ce grand philosophe, de saisir les lois et les rapports d'après lesquels la nature a coordonné ses productions. Il n'est en général qu'un compilateur, et même le plus souvent un compilateur qui, n'ayant point par lui-même d'idée des choses sur lesquelles il rassemble les témoignages des autres, n'a pu apprécier la vérité de ces témoignages, ni même

toujours comprendre ce qu'ils avaient voulu dire. C'est en un mot un auteur sans critique qui, après avoir passé beaucoup de temps à faire les extraits, les a rangés sous certains chapitres en y joignant des réflexions qui ne se rapportent point à la science proprement dite, mais offrent alternativement les croyances les plus superstitieuses ou les déclamations d'une philosophie chagrine qui accuse sans cesse l'homme, la nature et les dieux eux-mêmes.

Si Pline a pour nous aujourd'hui peu de mérite comme critique et comme naturaliste, il n'en est pas de même de son talent comme écrivain, ni du trésor immense de termes et de locutions latines dont l'abondance des matières l'a obligé de se servir, et qui ont fait de son ouvrage l'un des plus riches dépôts de la langue des Romains. . . Il est certain aussi que partout où il lui est possible de se livrer à des idées générales ou à des vues philosophiques, son langage prend de l'énergie et de la vivacité, et ses pensées quelque chose de hardi et d'inattendu qui dédommage de la sécheresse de ses énumérations, et peut lui faire trouver grâce près du grand nombre des lecteurs pour l'insuffisance de ses indications scientifiques. Peut-être cherche-t-il trop les pointes et les oppositions, et n'évite-t-il pas toujours l'emphase; on lui trouve quelquefois de la dureté, et dans plusieurs endroits une obscurité qui tient moins au sujet qu'au désir de paraître pressant et serré; mais il est toujours noble et grave, et partout plein d'amour pour la justice et de respect pour la vertu, d'horreur pour la cruauté et pour la bassesse dont il avait sous les yeux de si terribles exemples, enfin de mépris pour le luxe effrené qui, de son temps avait si profondément corrompu le peuple romain. On ne peut trop louer Pline sous ces divers rapports, et malgré les défauts que nous sommes obligés de lui re-

connaître quand nous le considérons comme naturaliste, nous ne le regardons pas moins comme l'un des auteurs les plus recommandables et les plus dignes d'être placés au nombre des classiques parmi ceux qui ont écrit après le règne d'Auguste.

COMPENDIORUM

QUE PASSIM IN NOTIS AD PLINIUM OCCURRUNT
BREVIS ELENCHUS*.

AMEROS. Codices Ambrosianæ seu Vaticanæ Bibliothecæ ab Harduino et Rezzonico citati. Vide infra *Vatic.*

Basil. Editiones Basileenses, a Frobeniis vulgatæ, quarum prima, anno 1525 prodiit.

Brix. Editio Brixienſis, anno 1498, e castigationibus Hermolai Barbari novum textum exhibens.

Brot. Broterii notæ, ad editionem Barbou, 1779.

Colbert. Harduino *Colbertinus* 1, at Bibliothecæ nostræ regiæ n° 6800. *Colb.* 2, n° 6799? *Colb.* 3, n° 6796? Quartus *Colbertinus*, recentioris notæ, a Broterio vocatur *Reg.* 6, asservaturque n° 6803.

Chiff. Satis probatæ notæ, sed a cæteris plerumque discrepans codex vetustus, Dalecampio datus ab amico suo Chiffletio, Vesuntino medico.

Cod. Codd. Codex, codices.

Cujac. Vetus codex, olim Cujacii, quo Dalecampius usum se profitetur.

Dalec. Ipse Dalecampius, vel ejus editio, anno 1587.

Ed. Editoris notæ.

Elz. Elzeviriana editio, a Johanne de Laët (Latio vel Lætio) procurata, anno 1635.

Escorial. Manuscriptus Bibliothecæ Escorialensis, a Pintiano collatus.

Fuz. Vetus Dalecampii manuscriptus, qui Tolosani gymnasii fuit, cæterum ignotus.

Gelen. Gelenii castigationes, in editione Basileensi, anno 1535, aliisque.

Gronov. Joann. Fred. Gronovii notæ ad edit. Leydensem, 1669.

Hard. Harduini secunda editio, anno 1723.

Hermol. Hermolai Barbari castigationes, annis 1492 et 1493, primum separatim editæ, mox in sequentes Plinii editiones receptæ.

* Amplior multo in totius operis fine catalogus edetur, quum Plinianorum omnium qui exstant codicum MSS. tum etiam omnium quæ vel hæcenus vel interea prodierint editionumq. Nullos ibi præmittemus recentiorum labores, qui Plinium quocumque modo attigerint. Adde-ter, quod editioni suæ præfixit Harduinus, inventarium quoddam librorum qui in ejus notis pagina tantum indicata citantur: quo de illorum editionibus certior factus, ipsos fontes adire possit qui voluerit. Ed.

Lang. Collatio quædam codicum Belgicorum per Carolum Langium manuscripta ad exemplar Basileense anni 1545; citatur a Broterio.

Lugd. Lugdunenses editiones, 1561 et 1563.

Leyd. Editiones Lugduni Batavorum datæ, prima apud Elzevirios anno 1635, quam nos *Elzev.* designamus; altera, *Variorum seu Gronovii* vulgo dicta, anno 1669.

Miller. Millerus in editione sua Plinii, Berolini, 1766.

MS. MSS. Manuscriptus, manuscripti.

Murbac. Vetus exemplar a Rhenano detectum in Murbacensi Alsatiae superioris monasterio.

Parm. Parmenses editiones veteres 1476 et 1481.

Paris. Vetus codex Parisiis in collegio Patrum S. J. diu asservatus.

Pint. *Pintianus seu Pincianus*, qui Plinium ex Hispaniensibus codd. castigavit, anno 1544.

Pr. ed. Princeps editio, quæ Harduino est Romana, 1470; Broterio, Veneta, 1469. Hanc uno anno anteriorem ignoraverat Harduinus.

Reg. Regiæ bibliothecæ Parisiensis codices, qui Harduino et Broterio sunt *Reg. 1*, n° 6795; *Reg. 2*, n° 6797. Broterio, *Reg. 3*, n° 6798; *Reg. 4*, n° 4860; *Reg. 5*, n° 6801; *Reg. 6*, n° 6803; *Reg. 7*, n° 6804.

Rhedon. Codex antiquus in bibliotheca Benedictinorum Rhedonensium olim asservatus.

Rezzon. Rezzonicus in Disquisitionibus Plinianis.

Rom. ed. Romana editio, anno 1470.

Salmant. Codex Salmanticensis a Pinciano collatus.

Tarvis. Tarvisana editio, anno 1479.

Tolet. Toletanus codex a Pinciano collatus.

Torrent. Lævinus quidam Torrentius, cujus manu collatos codices Belgicos ad marginem exemplaris Basileensis, 1554, præsto habuit Broterius.

Thuan. Thuanæ olim, postea Colbertinæ, ac demum Regiæ Bibliothecæ codex: n° 6803?

Vatic. Vaticanæ bibliothecæ codices, quos sic designare solet Harduinus: *Vatic. 1*, n° 1950; *Vatic. 2*, n° 1951; *Vatic. 3*, n° 1952; *Vatic. 4*, n° 1953; *Vatic. 5*, n° 1954; *Vatic. 6*, n° 3533? *Vatic. 7*, n° 9939?

Venet. Apud Harduinum plerumque sic designatur editio Veneta anni 1472.

Vet. Vett. Veterum editionum varias lectiones sic indigitare solet Dalecampius: interdum etiam ad vetustum quemdam codicem suum respicit.

Vict. Manuscriptus in bibliotheca sancti Victoris, in suburbio Parisiensi, ab Harduino inspectus.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS' HISTORIÆ

LIBER I.

PRÆFATIO.

C. PLINIUS SECUNDUS VESPASIANO³ CÆSARI SUO S.

LIBROS³ Naturalis Historiæ, novitium⁴ Camœnis Qui-

1. *Naturalis historiæ.* Titulus variat in nonnullis codd. et edd. Olim quippe lectum est a quibusdam: *historiæ mundi, naturæ historiarum, etc.* Sed profecto verus est hodiernus titulus, quem A. Gellio, quem aliis antiquorum innotuisse constat; præterquam quod ipsius Plinii, in præfatione sua, testimonio confirmatur. Ed.

2. *Vespasiano Cæsari suo.* Titus ille est Vespasianus, amor ac deliciae generis humani, quantum per biennii regni brevitatem licuit. Huic, non fratri Domitiano, Plinianum opus inscribi, satis ex ipsa præfatione apparebit. Prænomen *T.* aut *Tito*, in plerisque omissum, a Rezzonico restitutum est ex MS. Vatic. 1951; sed rectius abest, quum Titum Cæsarem a patre et fratre nulatenus secernat. Fratres enim prænomine gaudebant eodem, solo cognomine dispares: pater vero et filius major, ut cognomine, ita

prænomine similes, titulo solo differerebant, quum alter Augustus, alter Cæsar tantum diceretur. Itaque prænomen quidem inducendum, quod in nullo codice reperimus; titulum vero *Cæsari*, quod in plerisque edd. deerat, ex codd. Puteano et Colbert. 2, reponendum censuimus: nam sic omnis controversia tollitur, et ad solum Titum Cæsarem nuncupatio referri potest. Ed.

3. *Libros naturalis historiæ etc.* Contendit Harduinus, in altera editione sua, spuriam hanc esse præfationem; spurium vero totum librum qui hodie primus circumfertur. Quam vanis hoc fretus argumentis contendat, ex ipso melius discet, qui operam abuti volet. Præcipua quidem hæc sunt: 1° *Conterraneum* (quod Plinius ipse castrense verbum esse monuit); item, *auctores pro scriptoribus*, et alias nonnullas voces homo Gallus satis latinas esse ne-

ritium tuorum opus, natos⁵ apud me proxima fœtura, licentiore epistola narrare⁶ constitui tibi, Jucundissime⁷ Impe-

gat; 2° sententias quasdam cum ipso corpore historiæ naturalis pugnantes, aut male consonantes, primus in hac epistola deprehendit, vel deprehendere sibi visus est; 3° elenchum præfationi adtextum diversis omnino modis in MSS. exscriptum reperisse se testatur. Sed omissis aliis rationibus, quas suo loco trademus, præfationem hanc tanta antiquitatis scientia refertam sequiori ævo barbarorumque hominum ingenii quis præter Harduinum ausit imputare? Sit mutila, sit corrupta, sit interpolata; tamen de superstitibus ex ea reliquiis idem judicium feremus quod apud Phædrum anus quædam de reperta amphoræ testa: « O suavis anima, quale in te dicam bonum Antehac fuisse, tales quum sint reliquiæ! » ita omni ex parte antiquitatem redolent ea quæ tam levibus de causis abjicienda censet Harduinus. De elencho nihil hic dicemus; alias locus erit. Interim valde dolemus Harduinum errore suo præoccupatum negligentius in hoc operis vestibulo versatum esse. Unde nos, quanquam Rezzonici copiis aucti, plura tamen in præfatione quam in reliquiis de nostra penu expromere coacti sumus. Faveat lector, vel ignoret. Ed.

4. *Novitium Camænis Quiritium tuorum opus.* Sic infra: « Nemo apud nos qui idem tentaverit. » Ed.

5. *Natos.* In plerisque *natum* legitur. Restituit *natos*; auctore Durando, Rezzonicus, et post illum Millerus; atque ita codd. Escur. et

Tolet. recte, ut videtur. *Libros enim recens natos* agnis nascentibus comparari innuit vox *fœtura*; sed quum opus proxime præcederet, facile inducti sunt librarii ut *natum* pro *natos* rescriberent. Ed.

6. *Narrare.* Hoc verbum sensu vulgari cum præcedentibus ita construi potest: *narrare constitui tibi, libros apud me natos esse.* Nec opus est *sacrare* aut *nuncupare* in textum reponi, MSS. omnibus refragantibus. *Narrare* Rezzonico est *argumentum exponere*, ut in illo Terentii And. prol. v. 5: « Non qui argumentum narret. » Probabilis quidem interpretatio; sed nostra simplicior. Ed.

7. *Imperator.* Titus captis Hierosolymis inter fumantes templi ruinas imperator a militibus consalutatus est. Joseph. de bello Jud. VII, 32. Reversus Romam hunc titulum contra morem retinuit, invito fortasse, sed nihilominus annuente patre, « neque ex eo destitit participem atque etiam tutorem imperii agere; » Sueton. in Tit. capp. 5 et 6. Inde apud nostrum Plinium, II, 10: « Imperatoribus Vespasianis, patre IV, filio iterum Coss.; » item, VII, 50: « Imperatores Cæsares Vespasiani pater filiusque, » et sic passim, etiam apud alios auctores. Inde in inscriptionibus antiquis, adhuc Vespasiano vivente exaratis, T. CÆS. IMP. VESPASIANVS vocatur, quum frater sit tantum CÆSAR DIVI AVG. VESP. F. DOMITIANVS. Neque enim Domitianus, priusquam ad principatum eveheretur, Imperator dictus est. Ed.

rator (sit enim hæc tui præfatio⁸ verissima, dum Maximi⁹ consenescit in patre) :

namque¹⁰ tu solebas

Meas esse aliquid putare nugas,

ut objicere¹¹ moliar Catullum conterraneum¹² meum (agnoscis et hoc castrense verbum): ille enim, ut scis, ¹³per-

8. *Præfatio.* Appellatio nomini præposita, vox nempe illa *jucundissime*, quæ in Titum imperatorem a contubernalibus summopere deamatum omni ex parte conveniebat; quum interim *maximi* appellatio non posset nisi Vespasiano patri recte decerni. Regnabat enim pater, et hunc honorem cum illo consensere æquum erat. Ipse Plinius, Harduino notante, lib. II, c. 5: «Hac, inquit, cælesti passu cum liberis suis vadit, maximus omnis ævi rector Vespasianus Augustus.» Ed.

9. *Maximi.* Plerique codd. *maximo* habent vel *maxime*; nullus fere *maximi*, quod tamen in edd. prævaluit; nec injuria, propter sensus elegantiam et nitorem. Restituit Harduinus ac defendere tentavit desperatam lectionem *maximo*, unde nihil sani elicere potuit. Quod si *maxime* legendum esset, in vocativo casu acciperem. Ed.

10. *Namque tu solebas.* Catull. ad Cornelium Nepotem, Carm. I, v. 3. Ed.

11. *Ut objicere moliar Catullum.* Ut factum meum defendam exemplo Catulli. HARD.—*Objicere* præsertim de clipeo dicitur, et hic metaphora militari adhibitum est. De hujus loci lectione disputabitur infra, pag. 4, not. 17. Ed.

12. *Conterraneum meum.* Ex eadem

terra et patria. Veronensem fuisse Plinium colligunt ex hoc verbo Polycarpus Palermus singulari opere de Plinii patria et Scalig. in Euseb. chron. pag. 190; sed illis non assentior. HARD.—Videre est in Harduini præfatione, quibus argutiis vir doctissimus, sed idem παραδοξότητος, Plinium Romæ natum esse contenderit. Alii, si non verius, at speciosius saltem, Plinium Novocornensibus annuerant, *conterraneum* non de eadem urbe accipi volunt, sed de terra seu regione eadem, Gallia nempe cisalpina vel transpadana. De vera Plinii patria vide nos ad Broterii præfationem. Ludunt Hermolaus et Rezzonicus, quum barbaram vocem *concernaneum* (*congerronem* sive *confabulatonem* interpretantur) verbo, ut ipse Plinius docet, in castris usitato, et quamvis minus eleganti, analogia tamen non carenti (siquidem *mediterraneus* et *subterraneus* latina sunt), substituere frustra conantur. Ed.

13. *Permutatis.* Sublatis per jocum ab Asinio Marrucino, Pollionis fratre. Catull. Carm. XII :

Marrucine Asini, manu sinistra
Non bello uteris in joco atque vino;
Tollis linteas negligentiorum . . .
Quare aut hendecasyllabos trecentos
Expecta, aut mihi linteum remitte
Quod me non movet æstimatione.

mutatis prioribus sætabis¹⁴, duriusculum¹⁵ se fecit, quæ volebat¹⁶ æstimari a Veraniolis¹⁷ suis et Fabullis. Simul ut hac mea petulantia fiat, quod proxime non fieri questus

Verum est μνημόσυον mei sodalis,
Nam sudaria sætaba ex Hiberis
Miserunt mihi muneri Fabullus
Et Veranius : hæc amem necesse est
Ut Veraniolum meum et Fabullum. Ed.

14. *Sætabis*. Setaba sudaria sunt e lino setabo quod a Setabi Hispaniæ oppido nomen accepit, ut dicemus ad cap. XIX, sect. 2. *Setaba* auctor simpliciter appellat quæ Catullus *sudaria setaba*, ut *cadurcum* dixere Juvenalis et alii pro *cadurca calcita*. HARD. — Scribendum *sætabis* ex inscriptionibus ac numismatis, adnotante Rezzonico. Inscript. apud Murator. : C. CORNELIUS. C. F. JUNIANUS. EX. HISPANIA. CITI-RIORE. SÆTABITANUS. etc. Sætabis urbs in historia Romana non ignobilis, diu *Xativa* dicta, nunc *San Felipe*, in Valentiniæ regno sita, a Philippo quinto jus suum armis vindicante, excisa est, vel certe mœnibus exuta nomen mutavit, anno 1707. Ed.

15. *Duriosculum se fecit*. Subiratus, offensus, amarioris ingenii voluit videri. Plinius alter lib. I, Ep. 16, de Pompeio Saturnino : « Præterea facit versus, quales Catullus meus aut Calvus. Quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris inserit! sane; sed data opera, molliusculos leviusculosque, duriosculos quosdam : et hoc, quasi Catullus meus aut Calvus. » Ut vocem eam, *duriosculum* non ad numeros, ut visum est hactenus eruditis, sed ad ærbitrarietatem carminis et acrimo-

niam pertinere manifestum sit. HARD. — Non manifestum forsitan, sed probabile, ut in Pliniano textu discutiendo paulo infra monstrabimus. Ergo *duriosculum* hoc sensu usurpatum fuerit, quo dici solet *durum responsum, durus exactor*. Ed.

16. *Quæ volebat æstimari*. Harduinus : *quoniam volebat æstimari ea*. De hac et totius loci lectione paulo infra disseretur. Ed.

17. *A Veraniolis suis et Fabullis*. Propter Veraniolum et Fabullum, quos diligebat, a quibus ea acceperat. HARD. — Ridicule olim legebatur *a vernaculis tuis et famulis*; quæ tamen codicum est vulgatissima scriptura. Rhenanus hanc primus emendavit. *Veraniolus* a *Veranio* derivatur, ut fortasse *Fabullus* a *Fabio*, per amatorium quemdam ὑποκρητισμόν. Vide iterum Catull. Carm. XII. Sed quoniam ad periodi finem pervenimus, monendi sunt lectores in Dalecampiana cæterisque ante Harduinum editionibus longe aliter legi totum hunc locum jam inde a verbis : *ut objicere moliar*. Habent enim : *ut obiter emolliam Catullum conterraneum meum (a. e. h. c. v.) : Ille enim ut scis permutatis prioribus syllabis, duriosculum se fecit, quam volebat existimari a Veraniolis suis et Fabullis*. Quod perinde interpretantur, ac si apud Plinium allati e Catullo versus ita legendi sint : ... *Namque tu solebas Nostras esse aliquid putare negas, vel ... Namque tu solebas Nugas esse aliquid meas puta-*

es in alia procaci epistola¹⁸ nostra, ut¹⁹ in quædam acta exeat; sciantque omnes quam ex æquo tecum vivat²⁰ Im-

re; ut permutatis prioribus secundi versus syllabis, phalæcus a spondeo incipiens mollior evadat. Quamvis enim frequens occurrat apud Catullam iambus in primo loco, diserteque hoc licere affirmant Grammatici veteres Terentianus Maurus, Victorinus, Serviusque Honoratus: iambus tamen convenire non videtur cum ejus versus natura qui mere est trochaicus trimeter brachycatalectus; et merito a recentioribus cœvisque Plinio poetis, Martiale, Statio, aliisque, ex illa sede remotus est. Credi etiam facile potest veram Catulli scripturam a librario imperito restitutam esse, quum Plinii mentem non assequeretur. Sed non æque verisimile est Grammatici partes sic egisse Plinium initio præfationis; quam, Dii boni, alieno loco! In codd. quidem varie admodum prima verba leguntur: *ut obiter molliam, ut obice remolliam, ut objicere moliar. Syllabis fere in omnibus; Aleriensis tamen Antistes in codice suo, quem Passionæum vocat Rezzonicus, setabis habuit, illique velut barbaræ voci, importuna emendatione superscripsit manu sua syllabis, sed ita ut prioris lectionis manifesta appareant vestigia. Rezzonicus in alio codice, Vatic. 1950, stabis invenit; Durandus in Londinense, sittis; in codice Pertusatino prior pars vocabuli deest, sic neque prioribus.... bis: unde apparet librariis omnibus vocem setabis difficiliorum esse visam, et ideo a plerisque corruptam. Scribit deinde Hardinnus:*

quoniam volebat æstimari ea a veraniolis, etc. Melius scripsisset: quoniam volebat ea æstimari a veraniolis, quod et aurium judicio gratius fuisset, et propius ad codicum fidem accessisset, ubi legitur volebat æstimari. Sed in nullo codice quoniam; in plerisque quam; in solo Colb. 3, quia. Unde non immerito suspecta esse potest Harduini lectio. Et jam olim suspicatus eram scripsisse Plinium quæ volebat æstimari, quum lectionem hanc optimam in codice Londinense repertam, jamque a Durando et Millero receptam, non sine gaudio cognovi. Quæ sequuntur verba, ut supra dixi, certissima Rhenani conjectura restituta sunt. Ed.

18. *Epistola.* Quænam illa fuerit, vel qua occasione scripta, ignoratur. Ed.

19. *Ut in quædam acta exeat.* Sic Puteanus et Colbertini codd. Agitur enim de libris Tito Cæsari nuncupatis. Alii volunt exeat, ut referatur ad *petulantiam* istam ceu licentiam familiaris scribendi, qua non modo non offensus erat Titus in alia simili epistola, ut contempnerit illam omnibus innotescere. *In acta*, hoc est, in publicas tabulas referri jubent, quæ posteris mandari volunt, principes. Porro hac dedicatione certius quam tabulis fastisque omnibus, Titi benignitas immortalitati consecrata est. Ed.

20. *Imperium. Pro civibus sub imperio viventibus, ut servitium pro servis, civitas pro civibus, etc.* Mira tamen et insolens locutio. Ed.

3 perium. Triumphalis " et censorius tu, sexiesque consul, ac tribunitiæ potestatis particeps, et, quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter et equestri ordini præstas, præfectus prætorio ejus: omniaque²² hæc Reipublicæ: et nobis quidem, qualis in castrensi contubernio. Nec quidquam in te mutavit fortunæ amplitudo, nisi ut prodesse 4 tantundem posses et²³ velles. Itaque, quum cæteris

21. *Triumphalis et censorius tu sexiesque consul*, etc. Turnebus legit *triumphale et censorium*, et ita distinguit, ut hæc epitheta ad imperium referantur. Pro *sexies*, Vet. *sextum*; Vet. Chalderii, *septimum*; sed utrumque male. Triumphum Titus cum patre egit, anno U. c. secundum Varronis æram, 824. Censor cum patre censum egit anno 827. Sexies cum patre consul fuit annis 823, 825, 827, 828, 829, 830; unde patet Plinii naturalem historiam inter huic annum 831, annumque 832 quo Titus septimum iniit consulatum, in lucem prodiisse; ideoque Plinius lib. XXVIII, c. 3, ubi numerus ipse legitur DCCCXXX, vel numerum rotundare voluit, vel fastorum Capitolinorum æram secutus est uno anno a Varroniana discrepantem. Tribunitiæ autem potestatis particeps jam fuerat Titus annis sex, quum in sextum designatus consulatum, quintum ageret, anno scilicet 829, ut ex inscriptione constat quam ex Muratorio Rezzonicus ad hunc locum attulit: TIT. CÆSARI AUG. F. VESPASIANO IMP. PONT. TRIB. POT. VI COS. DES. VI CENSORI D. D. Statim igitur in Italiam redux anno 824, cœperat hanc olim plebeiam, tunc principalem obtinere dignitatem. Idem præfecturam quoque præto-

rii suscepit teste Suetonio, « nunquam ad id tempus nisi ab equite Romano administratam, » simul patri securitatem præstans, simul equestri ordini decus, quum equestre munus Augusti filius non aspernaretur. Pace tamen Suetonii dictum sit: non primus, sed secundus senatorii ordinis Titus prætorio præfectus fuit, quum antea dignitatem hanc Mucianus Clementi detulisset. Vid. Tacitum Hist. IV, 68. Ed.

22. *Omniaque hæc Reip. et nobis quidem qualis in castrensi contubernio*. Tantus quum sis reipbl. respectu, nobiscum, inquit, ex æquo agere non dedignaris. Contubernalis illa familiaritas, quæ amplissimam Titi fortunam temporum ordine præcesserat, ut ex sequentibus patet, nasci potuit in Germania, ubi Titus adolescens prima stipendia fecerat. Plinium enim in ea regione meruisse constat, nec in Britannia aut in Judæa cum Tito unquam militasse videtur. Haud aliter sensit Rezzonicus, qui (ut obiter dicam) in textu vocem hæc post *omniaque* nescio cur omisit. Ed.

23. *Et velles*. Harduinus, ut *velles*, ex MSS. ut ipse ait. Plerique tamen codd. habent, et *velles*, eamque scripturam Dalecampius et veteres servavere. Quidni enim *tantundem* cum et construat, ut in

in²⁴ venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, et in nostra culpa tibi ignosces.

Perfricui¹ faciem, nec tamen profeci : quando alia via occurris ingens, et longius etiam submoves² ingenii fascibus. Fulgurat³ in nullò unquam verius dicta vis eloquentiæ, tribunitiæ⁴ potestatis facundia. Quanto tu ore⁵ patris laudis tonas! Quanto⁵ fratris amas! Quantus in poe-

illo Horatii lib. I, Sat. 3, v. 115 :
 • Nec vincet ratio hoc, tantumdem
 ut peccet idemque, Qui teneros
 caules alieni fregerit horti, Et qui
 nocturnus Divum sacra legerit. »
 lagrate præterea iterat Harduinus
 voculam *ut*, quæ proxime præces-
 serat. Cæterum bene et ad rem huc
 attulit similem Plinii Junioris lo-
 cum, Pan. ad Traj. 61 : • Ut enim
 felicitatis est quantum velis posse :
 sic magnitudinis velle quantum
 possis. » Ed.

24. *In venerationem.* Veneratio hic
 maximo illo sensu adhibetur, quo
 apud bonos scriptores; cultumque
 divinum significat. • In primis vene-
 rare Deos. » Virg. Georg. I, 338. Ed.

1. *Perfricui faciem, nec tamen profeci, quando, etc.* Etiamsi, inquit,
 debitam honoribus tuis reveren-
 tiam exuerim, alia tamen in te co-
 gor agnoscere quæ majorem mihi
 venerationem injiciunt. *Perfricare*
sutem faciem aut frontem, est pu-
dorem omnem exuere; notissimum
proverbium, cujus superflua sint
exempla. Nota paulo infra, ubi nos
cum Dalecampio legimus quando,
Harduinum ex MS. legere quoniam,
eodem sensu : quod obiter mo-
nuisse sufficiat. Ed.

2. *Submoves ingenii fascibus.* Du-

cta metaphora a lictoribus plebem
 submoventibus. Alii *facibus legant*,
 et pro *fulguribus* dictum putant,
 ob proximam vocem *fulgurat*. Ed.

3. *In nullo unquam verius dicta vis eloquentiæ.* Frequenter apud scrip-
 tores occurrunt verba hæc : *Vis eloquentiæ, vis orationis, vis dicendi;*
 nunquam tamen verius dicta quam
 de Tito, si Plinio adulanti fides.
 Modestiori quidem elogio Suetonius Titum declarat *in orando promptum et facilem fuisse; sed Entropius*
cum Plinio consentiens facundissimum vocat. Ed.

4. *Tribunitiæ potestatis facundia.*
 Tribunitiam potestatem Romani
 principes consulari imperio ad-
 junxerant, ut non modo leges, sed
 et, si quando opus esset, Plehi-
 scita ferre possent; videnturque,
 saltem primis imperii temporibus,
 sæpe hoc nomine apud populum
 egisse, popularitatem parvi emptam
 salva dominatione querentes. Ed.

5. *Quanto fratris amas?* Quanto
 ore fratris quoque laudes tonare
 amas! In aliqua fortassis oratione
 apud populum aut in senatu fra-
 trem laudaverat Titus : quod, velut
 immensum fraterni amoris testi-
 monium, admiratur Noster, et cum
 exclamatione prædicat. Ed.

tica es ! O magna fœcunditas animi ! Quemadmodum fratrem⁶ quoque imitareris, excogitasti. Sed hæc quis possit intrepidus⁷ æstimare, subiturus ingenii tui iudicium, præsertim lacessitum ? Neque enim similis est conditio publicantium, et nominatim tibi dicantium. Tum⁸ possem dicere : Quid ista legis Imperator ? Humili vulgo scripta sunt, agricolarum⁹, opificum turbæ, denique¹⁰ studiorum otiosis. Quid te iudicem facis ? Quum¹¹ hanc operam con-
6 dicerem, non¹² eras in hoc albo. Majorem te sciebam,

6. *Quemadmodum fratrem quoque imitareris, excogitasti.* Talis quidem laus minime aulicum redoleret, si Cæsar aut fratris minus amans fuisset, aut veræ laudis minus intelligens : quam sane non ex poeticis ludis, sed ex omnino diversis virtutibus quærebat. Domitianum aliquando Musis indulsisse constat ex Suetonio, qui in ejus vita, cap. 2 : « Simulavit, inquit, et ipse mire modestiam ; iuprimis poeticæ studium tam insuetum antea sibi quam postea spretum et abjectum. » Hoc unum erat quod Titus in fratre potuerit sine mendacio laudare ac sine pudore imitari. Imitatus est vero præsertim in carmine de Acontiiis, cujus meminit Plinius lib. II, c. 22. Ed.

7. *Intrepidus æstimare.* Id est, sine timore ullo perpendere, ut libro XV, in fine, *intrepide miranti.* Mox quum *lacessitum* dicit, intellige *nuncupatione provocatum.* Ed.

8. *Tum.* Si non dedicassem. Ed.

9. *Agricultorum, opificum turbæ.* Media enim volumina de plantis et agricultura, extrema de artium proventibus agunt. De agricolis recte monet Rezzonicus secum bene constare Plinium nostrum, qui lib.

XVIII, cap. 5. « Dicemus, inquit, et sidera siderumque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata, quandoquidem qui adhuc ea diligentius tractavere, quibusvis potius quam agricolis scripsisse possunt videri » ; et eodem lib. XVIII, 68 : « quid te rusticum quereris ? non per me stat quo minus cælum intelligas. » De opificibus pariter lib. XXXIII, ubi chrysocollæ mentio fit, « indocta, inquit, opificum turba tribus eam generibus distinguit. » Ed.

10. *Denique studiorum otiosis.* Iis qui, circa litteras et hujusmodi studi aversati, aliquid vacui et subcisivi temporis huic lectioni volent impendere. *Studiorum otiosis*, ut *infelix animi* et multa similia. Male in Elzev. legitur, *studiosum*, cum *u* circumflexo. Ed.

11. *Quum hanc operam condicerem.* Quum hoc opus in me susciperem ; videturque metaphora ducta a redemptoribus, qui faciendum aliquid conducentes, operam suam pro certa mercede condicunt. Legunt alii *conducerem* : quod eodem redit. Ed.

12. *Non eras in hoc albo.* Judici- bus te meis non adnumeraveram. *Album iudicum* vel paries dealbatus

quam ut descensurum huc putarem. Præterea est quædam¹³ publica etiam eruditorum rejectio. Utitur illa et M. Tullius, extra¹⁴ omnem ingenii aleam positus, et, quod¹⁵ miremur, per advocatum defenditur :

Nec¹⁶ doctissimum omnium

Persium hæc legere volo, Junium Congum volo.

vel tabula erat, qua nomina continebantur eorum inter quos iudices vel a prætore eligi vel sorte duci oportebat. Apud Suet. Claud. 16, splendidus quidam vir, quod latini sermonis ignarus esset, albo iudicium erasus fuisse dicitur. Ed.

13. *Est quædam publica etiam eruditorum rejectio.* Quum rei possint oblatos sibi iudices quibusdam de causis rejicere, idem sibi juris vindicare possunt qui scribunt, ut lectorum nimis eruditorum arbitrium detrectent. *Publicum* sæpe dicitur, quod communis est juris, ut apud Horatium, Art. poet. 131 : « Publica materies privati juris erit. » Plinius ipse multo sæpius quam quisvis alius *publicum pro communi* usurpat. Vide indices. Ed.

14. *Extra omnem ingenii aleam positus.* Cujus ingenium nihil debuit a iudicibus quibuslibet timere. En.

15. *Quod miremur.* Mirum sane, Ciceronem advocato uti, qui tot reis ipse adfuit. Ed.

16. *Nec doctissimum omnium Persium hæc legere volo.* Lectionem editionis principis per omnia fere restitimus; quod in re incerta visum est probabilissimum. Variant enim scripti et editi: nec multum præsidii ab ipso Cicerone expectandum, unde Lucilii verba desumpta videntur a Plinio, quum in fragmentis

librorum de Rep. nuper a cl. Angelo Maio detectis hic locus non exstet. Cæterum non semel in operibus suis Tullius ad istos Lucilii versus alluserat. Ipsum enim loquentem audire oportet, lib. II, de Or. « Nam ut Caius Lucilius homo doctus et perurbanus dicere solebat, ea quæ scriberet neque ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle, quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse quam ipse de se: quo etiam scripsit: *Persium non curo legere* (hic enim fuit, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus), *Lælium Decimum volo*, quem cognovimus virum bonum et non illiteratum, sed nihil ad Persium. » Idem Cicero, Brut. 99 : « Alii a C. Persio litterato homine scriptum esse aiebant, illo quem significat valde doctum esse Lucilius. » Idem de finibus, I, 7. « Nec vero, ut noster Lucilius, recusabo quominus omnes mea legant: utinam esset ille Persius! Scipio vero et Rutilius multo etiam magis! Quorum ille iudicium reformidans Tarentinis ait se et Cosentinis et Siculis scribere. Facete is quidem sicut alia, » etc. Ex his apparet non Persium modo, sed et Scipionem et Rutilium doctissimis annumeratos esse a Lucilio, quibus haud adeo verisimile est solum Lælium Decimum oppo-

Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit styli¹⁷ nasum, dicendum sibi putavit; si Cicero mutuandum, præsertim quum¹⁸ de republica scriberet: quanto¹⁹ nos causatius

situm fuisse; ut et Tarentinis, et Cosentinis, Siculisque, mediocris ingenii populis, Athenienses fortasse aut aliquem similis famæ populum crediderim fuisse oppositum. Itaque Lucilii locum non integrum ad nos pervenisse puto, sed Cicero-nem ex illo passim attulisse, quæ sibi in mentem veniebant; neque ipsa verba servasse, sed solum sententiæ tenorem: in republica vero ipsos Lucilii versus transcripsisse, quos inde mutuatus est Plinius. Nescio igitur, cur in illo fragmento quod a Plinio profertur e libris de Repub. Junii Congi nomen temere deleverint editores contra codd. omnium fidem. Potuit enim simul cum Lælio nominari. Nec ignotus ille vir aut obscurus, siquidem de illo mentio fit apud Cicero-nem in Bruto: « Fuit facilis et expeditus ad dicendum et vitæ splendore multo, et ingenio sane probabili T. Junius L. F. Tribunitius, quo accusante P. Sextius prætor damnatus est ambitus. » Cognomen vero illius, quum aliunde sit ignotum, quidni *Congus* aut *Congius* fuerit, quando illum cognomine caruisse non verisimile est? Servemus igitur codicum lectionem optimam: *Junium Congum*. Restat ut de primis fragmenti verbis disseramus. Editio Veneta prima: « Nec doctissimum omnium Persium hæc legere volo, » cui nos adstipulamur. Harduinus vocem *scribo* subaudiens: « nec doctissimis; Manium hæc Persium legere nolo. » Dalecam-

pius: « hæc doctissimum Persium legere nolo », sublati quæ morabantur vocalis; ac fatendum est tantam editionum scriptorumque codicum varietatem occurrere, ut difficile sit aliquid certi ex tot ambagibus expedire. Escorialensis, optimæ notæ codex, nec doctissimum habet, multique a Reazonico citati consentiunt; hanc quidem ego lectionem prætuli, quod illud Plinii doctissimum idem mihi est ac Ciceronis valde doctum: vide supra quæ ex Bruto allata sunt. Omnium vero cur potius rescripserim quam *Manium*, præsto est causa: quum Cicero Persium hunc prænomine vocet Caium, non Manium, nec suspecta sit in Cicerone, ut in Plinio, scriptura. Ergo pro trochaicis metris apud Harduinum claudicantibus, iam probe sonantes restitui, et si quid erravi, ponam non detracto: sciens enim et volens in hoc periculum incidi. ED.

17. *Styli nasum*. Id est, satyram, procax et nasutum dicendi genus. Durissima metaphora, quam ab antiquo poeta desumptam haud invitus crediderim. ED.

18. *Præsertim quum de rep. scriberet*. Hoc enim pulcherrimum opus quum scriberet, materiamque tractaret sibi tam bene accommodatam, suarum sibi virium conscius esse debuisset. ED.

19. *Quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimus*. Causatius, id est, meliorem de causa; apud Plinium alias quoque hæc vox occurrit:

ab aliquo iudice defendimus? Sed hæc ego mihi nunc patrocina ademi nuncupatione, quoniam plurimum²⁰ refert, sortiatur aliquis iudicem an eligat, multumque apparatus interest apud invitatum hospitem et oblatum. Quum apud Catonem²¹ illum ambitus²² hostem, et repulsis²³ tanquam honoribus indeptis gaudentem, flagrantibus²⁴ comitiis pecunias²⁵ deponerent candidati, hoc²⁶ se facere pro innocen-

male quidam *excusatus*. *Ab aliquo iudice*, id est, non ab omni, sed a nimiam docto. Pro *defendimus*, alii *defendimur* aut *diffidimus* Ed.

20. *Refert*. Sic MS. apud Dalec. Ipse Dalecampius, *interest*; sed male, quum eadem vox prope sequatur.

21. *Catonem*. Uticensem scilicet, de quo Senec. Consol. ad Helv. 13: « Quis ignominiam putet M. Catoni fuisse duplicem in petitione præturæ et consulatus repulsam? Illa præturæ et consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. » Ed.

22. *Ambitus hostem*. Qui cum civium suorum ambitu bellum gerere solitus esset. Audacior, quam fortasse decuit, metaphora. Ed.

23. *Repulsis tanquam honoribus indeptis gaudentem*. Sæpe apud antiquos mentio de Catonis adversus repulsas constantia. Vide Senecam, Epist. 15, et Consol. ad Helv. 13; item Pintarch. in vita Catonis, etc. Gaudebat enim magnus vir aliquem se meliorem in civitate inventum esse, et calamitate sua, tanquam publicæ libertatis indicio lætabatur. Unum est quod moretur, *indeptis* pro *acceptis* usurpatum. Sed *indeptus* ab *indipiscor*, ut *adeptus* ab *adipiscor*, passivo sensu potuit adhiberi, quod lexicographi pluribus exemplis docent. *Ineptis* apud Harduinum et alios; *inceptis* apud unum aut alte-

rum; apud Durandum *inemptis* legitur: quas lectiones paucis placituras confido. Ed.

24. *Flagrantibus comitiis*. Id est, quum comitia haberentur et maxime ferretur candidatorum ambitio. Sic Cicero, ad Att. l. IV, ep. 15, *ardere ambitum* dixit, et alibi: *calebant nundinæ, calent iudicia*. Ed.

25. *Pecunias deponerent candidati*. Qui videri volebant ab ambitu alienissimi, pecuniam apud sanctum aliquem virum deponere, qua scilicet multarentur, si unquam hujus criminis manifesti fierent. Ita Cicero scribens ad Quintum fratrem lib. II, Ep. 14: « Tribunitii candidati compromiserunt HS quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere ejus arbitratu, ut qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. » Additque: « quæ quidem comitia gratuita (i. e. *sine ambitu*) si fuerint, ut putantur, plus unus Cato fuerit quam omnes leges omnesque iudices. » Sed alias quoque ad hoc factum alluserat, neque enim reperitur, in iis saltem quæ ex ejus operibus ad nos pervenerunt, nobilis illa exclamatio: *O te felicem, M. Porci*..... cui affinis est Senecæ sententia, Consol. ad Marc. « Neminem ausurum coram Catone peccare. » Ed.

26. *Hoc se facere pro innocentia*,

tia, quod in rebus humanis summum esset, profitebantur.
 8 Inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio : O te felicem,
 M. Porci, a quo rem improbam petere nemo audet ! Quum
 tribunos²⁷ appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat
 Gracchus, hoc attestabatur, se vel inimico iudici appro-
 bari²⁸ posse. Adeo summum quisque causæ suæ iudicem
 facit, quemcumque²⁹ eligit : unde³⁰ *provocatio* appellatur.

Te quidem in excelsissimo humani generis fastigio po-
 situm, summa eloquentia, summa eruditione præditum,
 9 religiose adiri etiam a salutantibus scio. Et¹ ideo immensa
 præter cæteras subit cura, ut, quæ tibi dicantur, te digna
 sint. Verum² et Diis lacte rustici multæque gentes sup-
 plicant ; et mola tantum salsa litant, qui non habent thura ;
 nec ulli fuit vitio Deos colere, quoquo modo posset. Meæ
 quidem³ temeritati accessit hoc quoque, quod levioris

quod in rebus humanis summum esset, profitebantur. Aiebant nullum se ma-
 jus documentum innocentiae suæ
 præstare posse, quam si iudicem
 talem eligerent. ED.

27. *Quum tribunos appellaret L. Scipio Asiat.* Res narratur a Livio XXXVIII, 58, 59, 60 ; a Valerio Maximo IV, 1. L. Scipio Asiaticus, factione senatorum oppressus et peculatus crimine damnatus, quum in vincula duci iussus esset a præ-
 tore, tribunos appellavit. Illi tamen pronunciaverunt - se prætori non intercedere quo minus sua potestate uteretur. Sed ex illorum collegio Tib. Sempronius Gracchus intercessit, quamvis Scipioni inimicissimus : unde gratia inter illos reconciliata, Corneliam Africani filiam duxit. Tiberius ille Gracchus, ne cum filiis confundatur cavendum est, qui postea virtutibus clari, ambitione pessumdati sunt. ED.

28. *Approbari.* In nonnullis codicibus *probari*. ED.

29. *Quemcumque eligit.* Dalecampius, *quemcumque elegit* ; plerique codd. et edd. *quemcumque, quum eligit* ; Harduinus, *quemcumque, quum eligit*. Dubia est lectio. ED.

30. *Unde provocatio appellatur.* Qui enim iudicem eligit, quodammodo illius severitatem læcessit atque provocat. Unde *provocare et appellare* in iudiciis idem valet. ED.

1. *Et ideo, etc.* Dalec. *et ideo immensa præter cæteras subit cura.* Vet. apud Dalec. *et ideo curavi, ut, etc.* Deinde *pro te digna* legitur in vet. *condigna*. ED.

2. *Verum et Diis.* Et in M. deest. Infra quoque deest verbum *supplicat*, quod subaudiri potuit. ED.

3. *Meæ quidem temeritati accessit hoc quoque.* Non satis attendit Plinius hoc non esse temeritatis erga Cæsarem, quod vel erga Deos im-

operæ hos tibi dedicavi libellos. Nam nec ingenii sunt capaces, quod alioquin nobis perquam mediocre erat; nec admittunt excessus, aut orationes sermonesve, aut casus mirabiles⁴, vel eventus varios, non alia jucunda dictu aut legentibus blanda. Sterili materia⁵ rerum natura, hoc¹⁰ est, vita narratur, et hæc sordidissima sui parte,⁶ plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, immo barbaris, etiam cum honoris⁷ præfatione ponendis. Præterea iter est non trita auctoribus via, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentaverit; nemo apud Græcos, qui unus⁸ omnia ea tractaverit.

mortales licere ac nulli vitio dari confessus est. Ed.

4. *Casus mirabiles.* Codd. variant; plerique *casus*; at quidam *causas*, obscuriore sensu. Multi *mirabiles*, non pauci *miserabiles* exhibent. Interpretes in utramque partem disputavere. Lis adhuc pendet. Ed.

5. *Sterili materia*, etc. Est, inquit, hæc, ut ait Mela Pomponius in præf. operis sui, «facundiæ minime capax et longa magis quam benigna materia.» HARD. — Editores multi, quos inter Harduinus, aliter ac nos interpungunt, sic nempe: *non alia jucunda dictu, aut legentibus blanda, sterili materia. Rerum natura, hoc est, vita narratur.* Dalecampii lectionem multo potiore secuti sumus. Notandum hic est nomen *vita*, sensu etiam latiore usurpatum, quam in aliis Plinii locis, ubi mores hominum vel humanam societatem significat: hoc enim loco omnia comprehendit, quæ quotidie nobis in rerum natura obversantur. Ed.

6. *Plurimarum rerum.* Vulgo legitur *ut plurimarum rerum*, eodem

sensu. Nam *ut plurimum*, Græce *ὡς πλείστα*, sæpe pro simplici *plurimum* accipitur. Raro tamen *ut plurimum* pro *plurimus*. Cæterum voculam *ut* in quibusdam manuscriptis deesse testatur Dalecampius, eaque nata videtur ex proxima repetitione vocis *aut*. Delevimus itaque, ut supervacuum et insolentem et durum nec satis firma codicum auctoritate nixam. Ed.

7. *Cum honoris præfatione ponendis.* Venia scilicet a lectoribus impetranda, priusquam hæc impura aut monstrosa vocabula in lucem efferantur. Ed.

8. *Qui unus omnia ea tractaverit.* Sic Dalecampius et Harduinus. Rezzonicus autem, *qui unus ea tractaverit*, omissa voce *omnia*; nec cur veterem textum mutaverit nos admonet: codices tantum duos indicat, quos videtur secutus esse. Mihi quoque, ut verum fatear, non placet *omnia ea*; crediderimque in manuscriptis quibusdam *omnia*, in aliis notissimo compendio *ea* scriptum esse, quas lectiones simul admittendas putaverint primi edito-

Magna pars⁹ studiorum amœnitates quærimus : quæ¹⁰ vero tractata ab aliis dicuntur immensæ subtilitatis, obscuris
 11 rerum tenebris premuntur. Jam¹¹ omnia attingenda, quæ Græci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας¹² vocant : et tamen¹³ ignota aut incerta ingenii¹⁴ facta ; alia vero ita multis prodita, ut in fastidium sint adducta. Res ardua¹⁵, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscu-

res, quum vera sit Plinii lectio : *Qui unus omnia tractaverit.* In veteribus editionibus perperam ex glossa additum erat verbum *invenitur*, quod subauditum facile est. Ed.

9. *Magna pars studiorum amœnitates quærimus.* Rezzonicus optimo codice fretus, quem inter Ambrosianos recenset, *studiorum* omisit, vocem cæteroqui satis hoc loco inutilem. Ed.

10. *Quæ vero tractata ab aliis dicuntur immensæ subtilitatis.* Ultima duo verba nunc de rebus, nunc de hominibus usurpare solet Plinius. Sic XXII, 51, « ratio subtilitatis immensæ. » Sic etiam XVIII, 77, « vir immensæ subtilitatis. » Quibus exemplis plura addentur in verborum indice. Nunc autem utrum ad *aliis*, an ad *dicuntur*, an etiam ad *tractata* referas, hæc verba, parum interest. Quamcumque velis admittere syntaxim, sententia erit : Quæ nos audimus ab aliis tractata fuisse (immensæ subtilitatis opus!), desides negligimus, obvolvique tenebris et oblivione patimur. Ed.

11. *Jam omnia attingenda. Jam pro insuper.* Transit ad immensitatem operis, de cujus sterilitate questus est. Ed.

12. *Τὰς ἐγκυκλοπαιδείας.* Harduinius τῆς ἐγκυκλοπαιδείας. Sed prior syntaxis usitatior et clarior, quam-

vis ἐγκυκλοπαιδεία, id est, artium et doctrinarum omnium circulus, sæpius in singulari quam in plurali numero Græcis adhibitum reperitur. In plurali potius dicunt τὰ ἐγκύκλια, sub. παιδιύματα : quare legendum forte distinctis verbis τὰς ἐν κύκλῳ παιδείας ; et parum in hisce rebus valet codicum, etsi contraria, auctoritas, quum vulgo in latinis operibus græca nomina pessime transcribat imperitia librariorum. Video idem quoque Menagio visum, cujus notas ad marginem editionis Elzevirianæ manuscriptas habui. Ed.

13. *Et tamen, etc.* Præterquam, inquit, tot et tanta sunt, etiam id habent incommodi, quod a paucis memorata, vulgo ignorentur ; aut etiam dubia facta sint narrantium vitio, qui semper aliquid veritati addere solent. Ed.

14. *Ingeniis.* Id est, narrantium artificiosis commentis. Sic Plinius Junior in Panegyri. 49. « Exquisita ingenia cœnarum. » Ed.

15. *Res ardua vetustis novitatem dare.* Ἐπειδὴ εἰ λόγοι τριαύτην ἔχουσι τὴν φύσιν, ὡσθ' εἶόντες εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν πολλὰ ὡς ἐξηγήσασθαι, καὶ τὰ τε μεγάλα ταπεινὰ ποιῆσαι, καὶ τοῖς μικροῖς μέγθος προσθεῖναι, καὶ τὰ παλαιὰ καινῶς διεξιθεῖν, καὶ περὶ τῶν νεωστὶ γεγενημένων ἀρχαίως εἰπεῖν, οὐκέτι φευκτέον ταῦτ' ἔστι περὶ ὧν

ris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus¹⁶ vero naturam et naturæ sua omnia. Itaque¹⁷ etiam non assecutis, voluisse abunde pulcrum atque magnificentum est.

Equidem ita sentio peculiarem in studiis causam eorum¹² esse qui, difficultatibus victis, utilitatem juvandi prætulissent gratiæ placendi: idque¹ jam et in aliis operibus ipse feci; et profiteor mirari me T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas² repetit ab origine Urbis, quodam³ volumine sic orsum: «satis jam sibi gloriæ quæsitum, et potuisse se desinere, ni animus inquis pasceretur opere.» Profecto enim populi gentium victoris et Romani nominis gloriæ, non suæ, composuisse illa

ἵσταναι πρότερον εἰρήκασιν, ἀλλ' ἄμεινον ἰσάμενον εἰπῆν περιπατήσαν.... Isocr. in panegy. Ed.

16. *Omnibus vero naturam et naturæ suæ omnia.* Legunt omnes, et *naturæ suæ omnia.* Sed, ut opinor, *omnia naturæ suæ reddere est omnibus naturam suam reddere.* Idem prorsus valent hæc verba, utroque modo constructa: nec verisimilis est in scriptore admodum conciso pleonasmus adeo manifestus. Unde nullus dubitavi *sua* pro *suæ* reponere, sensusque hinc nitidissimus elucet quem sic gallice vertirim: *Rendre à chaque chose sa nature, et à la nature tout ce qui lui appartient.* Ingeniose luditur in verbo *natura* quod priori loco sumitur pro peculiari rerum indole, posterioris vero pro generali rerum natura; quod etiam in gallica metaphrasi observandum duxi. *Natura* vero simpliciter, pro *natura rerum* a Plinio frequens usurpatur. Exempla dabunt Indices. Ed.

17. *Itaque non assecutis, etc.* Notissima sententia, quæ Propertio:

« In magnis et voluisse sat est. » Pro *magnificum*, vet. apud Dalec. *magnum*. Ed.

1. *Idque jam et in aliis operibus ipse feci.* Præsertim in tractatu de *jarulatione equestri* aut in octo libris de *dubio sermone*, quorum mentio apud Plinium Juniorem, lib. III, Epist. 5. Nam cætera quæ ibi memorantur avunculi opera non utilitatis modo, sed etiam jucunditatis amplam materiem habebant. Ed.

2. *Quas repetit ab origine urbis.* Iisdem fere verbis Livius ipse initio præfationis utitur: « Facturusne operæ pretium sim, si a primordio urbis res populi Romani perscripserim, etc. » Ed.

3. *Quodam volumine.* Quotus iste liber incertum, sed aliquis deperditorum, et, quod ipsa Livii verba satis indicant, unus e postremis fuit. Cæterum quod Plinius Livii verba redarguit, id magis e sua re, quam ex bono et æquo facit: nimium enim severe agit. In iis pro *potuisse se desinere, etc.* MS apud Dalec. *potius se desiderare ut animus*

decurt : majus meritum est, operis amore, non animi causa perseverasse, et hoc populo Romano præstitisse, non sibi.

- 13 Viginti millia¹ rerum dignarum cura (quoniam, ut ait Domitius Piso², Thesauros oportet esse, non libros) ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiæ, ex exquisitis³ auctoribus centum inclusimus triginta⁴ sex voluminibus, adjectis⁵ rebus plurimis quas aut ignoraverant priores aut postea invenerat vita⁶. Nec dubitamus, 14 multa esse quæ et nos præterierint. Homines enim sumus, et occupati officiis⁷, subsecivisque⁸ temporibus ista cu-

inquiete posceretur opere, quam lectionem ut monstruosam rejicere debuisset Turnebus. ED.

1. *Viginti millia rerum.* Aut hic in numeris erratum, aut falsa erit in elencho subsequenti rerum et historiarum, et observationum summa, quæ dimidio major. ED.

2. *Domitius Piso.* Scriptor plane incognitus, qui ne ab Harduino quidem in indice auctorum memoratur. An scriptor fuerit, etiam dubitari potest. Eximie quidem ab eo dictum: *Thesauros oportet esse non libros.* Sensus est: nunquam librum fieri oportere ideo tantum ut liber fiat, sed ut ex eo tanquam ex thesauro depromi possit utilium rerum copia. Recte huc attulit Rezzonicus junioris Plinii de Aristone jurisconsulto testimonium, lib. VIII, Epist. 40: « Nihil est quod discere velis quod ille docere non possit; mihi certe, quoties aliquid abditum quæro, mihi thesaurus est. » ED.

3. *Exquisitis auctoribus centum.* Hos Plinius in elencho præfationi subjecto mira fide indicabit. ED.

4. *Triginta sex. Septem, alii.*

DALEC. — Quem nunc primum historiæ Plinianæ librum vocamus, hic non numeratur, quod sit operis index. HARD.

5. *Adjectis.* Operarum forte errore in utraque eruditi Harduini editione, *abjectis.* BROZ.

6. *Vita.* Hominum experientia, communis hominum usus, ut supra diximus. ED.

7. *Officiis.* Publicis nempe, quæ cujusnam ordinis fuerint, incertum; nam de sola præfectura Misensensis classis non est hic locus intelligendus. Scribit Plinius Junior avunculi sui tempus *distentum impeditumque, quæ officiis maximis, quæ amicitia principum fuisse.* « Erat, inquit, somni parcissimi, nonnunquam etiam inter ipsa studia instantis et deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem, nam ille quoque noctibus utebatur; inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat, etc. » ED.

8. *Subsecivis.* *Legæ subsecivis:* sic ea vox scribenda, ut est in utroque

ramus, id est, nocturnis, ne quid vestris⁹ putetis cessatum horis. Dies vobis impendimus: cum somno¹⁰ valetudinem computamus, vel hoc solo contenti, quod, dum ista, ut ait M. Varro, musinamur¹¹, pluribus horis vivimus. Profecto enim vita vigilia est.

Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso pro-¹⁵mittere, hoc¹ ipsum tu præstas quod ad te scribimus. Hæc² fiducia operis est, hæc indicatura. Multa valde pre-

cod. Regio, et Colb. 2, et in vet. inscriptione apud Grut. p. 1081. HARD. — Sed in illa inscriptione *subscivis* legitur. Multi quoque et optimi codd. *subsecivis* legunt, vel *subscivis*. Nec facile est eligere, quum eadem scriptionis varietas in omnibus veteris ævi monumentis deprehendatur. Sensus quidem hujus verbi non est ambiguus; tempora innuit libera, et ab officiis vacua. Metaphora ducta est ab agrorum divisione in coloniis deducendis fieri solita, quum aliqua pars soli *subsecabatur*, id est, reservabatur, quæ, nulli assignata, publici juris fieret. ED.

9. *Vestris horis*. Diurnis scilicet, quas Cæsariibus se debere dicit, ex quibus nihil audet ad studia decerpere, nihil inertibus Musarum ludis dare. Hoc enim sensu *cessatum* accipio. Harduinus et plerique codices: *ne quis vestrum putet his cessatum horis*, sed obscuro, aut exili sensu. Nos Dalecampium secuti sumus; cui favet paulum diversa codicis Joviani lectio hæc: *Ne quid nostris putes cessatum horis*. ED.

10. *Cum somno valetudinem computamus*. Dormio, inquit, quantum corpori curando satis est, nihil amplius; et cum Morpheo, quasi cum importuno exactore, supputo quid

illi, quid valetudini debeam. ED.

11. *Musinamur*. Commentamur lente, otiose scribimus, verbo, inquit Turnebus, a *Musis* deducto. Ita quibem scribitur in Colb. 2. At apud Festum et Nonium c. 2, pag. 543, *muginamur*. Festus: «*Muginari est nugari et quasi tarde conari*,» et Cic. lib. XVI, ad Att. Epist. 12: «*De Ocella dum tu muginaris, nec quidquam rescribis, cepti consilium domesticum*.» HARD. — In veteribus plerisque *musitamus*, quam lectionem frustra defendit Rezzonicus. *Musinari* vel *muginari* (nam sola differt orthographia) gallice est *muser*; cujus vocis etymon incertum, sive a *Musarum* otio, sive a *mussando* deducitur. Affine est anglicum verbum *to muse*, quod est *meditari*. ED.

1. *Hoc ipsum tu præstas*. Hoc saltem mihi præbes fiduciam, quod ad te scribere permisisti. ED.

2. *Hæc fiducia*, etc. Ex Ambrosiano Guarini Veronensis codice, antiquis editionibus et Alexandro Benedicto. Alterum Ambrosianum exemplar: «*Hæc fiducia operis, hæc est indicatura*.» REZZON. — Nobis quoque favet manuscr. reg. 5, apud Broterium. Gallice veterim: *C'est là toute ma confiance et*

tiosa ideo videntur, quia sunt templis dicata. Nos³ quidem, omnes, patrem, te, fratremque diximus opere⁴ justo, temporum nostrorum historiam orsi a fine⁵ Aufidii Bassi. Ubi sit ea quæris? Jampridem peracta⁶ sancitur⁷: et alioquin statutum erat hæredi mandare⁸, ne quid⁹ ambitioni
16 dedisse vita judicaretur. Proinde occupantibus¹⁰ locum

la seule recommandation de mon ouvrage. Harduinus et Broterius, Dalecampsio auctore, longe aliam lectionem receperunt: *Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura*, et ipsi codices suos præ se ferunt. Nostro tamen sensu melius constare credimus sententiarum ordinem. *Indicatura* alius quoque usurpabitur a Plinio pro *commendatione vel æstimatione*: proprie esse videtur rebus venalibus apposita pretii nota, Gallice *la marque, l'étiquette*. Ed.

3. *Nos quidem.* Parva sunt hæc quæ tibi offero, ne tamen, inquit, me semper in minimis hæere credas: equidem omnes vos, patrem, te, fratremque celebravi justo opere; verum hæc historia post mortem meam commodius vulgabitur. Ergo omnes ad sequentia verba referendum est, non ad nos quod proxime præcessit. Quid si vos quidem omnes legendum? sed manuscripti vetant. Ed.

4. *Opere justo.* Opus justum, id est certis legibus constans ac suis numeris absolutum, qualis est Historia. Levi operæ et quasi tumultuariæ opponitur. Ed.

5. *A sine Aufidii Bassi.* Hos quoque libros ante Naturalem Historiam inter avunculi opera junior affert Plinius, illosque triginta et unum fuisse docet; sed auctore vivo in lucem non exstitisse, verisimile est.

Videtur ad eos respexisse Tacitus, Hist. III, 28. *Finis autem Aufidii Bassi* intelligendus est non mors ejus, sed tempus ad quod suæ ipse perduxerat historias. Quodnam illud, ignoramus. De ipso Aufidio Basso, confer Auctorum catalogum, qui mox sequetur. Ed.

6. *Peracta*, id est absoluta, ad terminum deducta. Hocce vocabulo persæpe utitur Plinius: « Peracta cerealium quoque in medendo natura est, » lib. XXIII, initio. REZZ.

7. *Sancitur.* Id est, a tempore sanctionem quamdam et auctoritatem accipit. Temere hunc locum tetigit Harduinus, et *sancitur* pro *sancitur* edidit. Veram ac pristinam lectionem restituit clariss. Rezzonicus, nec tamen intellexit. Ed.

8. *Hæredi mandare.* Id Romani modestiæ vel alia de causa agere solebant. Martial. lib. IV, Epigr. 33: « Plena laboratis habeas quum scripnia libris, Emittis quare, Sosibiane, nihil? Edent, hæredes, inquis, etc. » REZZON.

9. *Ne quid*, etc. Ne vivus per ambitionem hoc fecisse viderer. In vetere quodam manusc. *studuisse pro dedisse*; sed male. Ed.

10. *Occupantibus locum faveo*, etc. Non impedio, quo minus alii me prævertant, immo vero illis ipsis plaudere paratus sum; ac ne posteris quidem invideo mecum de-

faveo: ego vero et posteris; quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus.

Argumentum hujus stomachi¹ mei habebis, quod in his voluminibus² auctorum nomina prætexui. Est enim benignum, ut arbitror, et plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris: non ut plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim conferentem auctores me deprehen- 17
disse a juratissimis³ et proximis⁴ veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos: non illa Virgiliana⁵ virtute, ut certarent: non Ciceroniana simplicitate, qui in⁶ libris de Republica Platonis se comitem profitetur; in⁷ consola-

certandi facultatem. Anceps locus, et quem pluribus modis legunt: alii *perinde vero occupantibus*; alii: *perinde vero occ. loc. faveo et posteris*. Harduinus Dalecampium secutus est, nos Harduinum. Ed.

1. *Stomachi*. Indolis: Gallice, *goût, humeur*. Ed.

2. *In his voluminibus auctorum nomina prætexui*. Sic libro XVIII, 5, - quos sequentes prætexuimus in hoc volumine. - Prætexit enim vero Plinius Auctorum nomina in elencho præfationi subjecto, tam benigne, ut ipse ait, tamque ingenue, ut perverse calumniati videantur, qui omissam ab illo Dioscoridis mentionem exprobrant, quum potius ipse et Dioscorides ex iisdem fontibus hauserint, ut diximus ad Fabricii notitiam de Plinio. Ed.

3. *A juratissimis*. Ab iis qui sua se scribere quovis sacramento jurarent, nec aliena se pro suis venditare prædicarent; quos religiosissimos et sanctissimos putes. HARD.

4. *Proximis*. Recentissimis. Ed.

5. *Virgiliana virtute*. Virgilius multa e Græcis præsertim mutuatus

est, quæ singulari opere collegit Fulvius Ursinus, et insigni commentario illustravit Germanus Valens Guellius. Morhofius ad rem nostram hæc referens: « Virgilius, ait, in Eclogis Theocritum imitatus est, in libris Æneidos Homerum, immo ipsos Latinos qui ante se scripserant, Ennium, Lucretium, Catullum, quos tamen ita imitatus est, ut... superaret. » REZZ.

6. *In libris de Republica*. Rezzonicus duo verba, *in libris*, tanquam supervacua eradi jubet, ex codd. Ambrosiano utroque, et Londinense. Ciceronis de Repub. libri, diu desiderati, reperti novissime, et magna ex parte restaurati ab ill. Angelo Maio, nunc in omnium manibus versantur: ubi tamen testimonium hoc de Platone frustra quæras. Sane ex deperdito libri primi initio desumptum erat; nam in sequentibus Cicero non se ipsum, sed alias personas inducit loquentes. Ed.

7. *In consolatione filiae*. Tullia ex partu mortua, Cicero solatium quærens librum a multis laudatum

tione filiæ, Crantorem, inquit, sequor; item⁸ Panætium, de Officiis: quæ⁹ volumina ejus ediscenda, non modo in ma-
 18 nibus quotidie habenda, nosti. Obnoxii¹⁰ profecto animi et infelicis ingenii est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere; quum præsertim¹¹ sors fiat ex usura.

Inscriptionis¹ apud Græcos mira felicitas: κηρίον in-

de consolatione scripsit, anno vitæ suæ 62. Pauca nunc fragmenta hujus libri supersunt. Pariter olim apud Græcos vetus academicus Crantor de consolatione librum scripserat, Cic. Tusc. I, 48, vel potius de luctu, Idem, Acad. IV, 135; græce, περί πένθους, Diog. Laert. in Crantoris vita. Ed.

8. Item Panætium, de officiis. Hæc non Ciceronis, sed Plinii verba videntur, repugnante quamvis verborum textura. Panætii philosophi stoici, qui περί τοῦ καθήκοντος scripserat, sæpe meminit Cicero in libris de Officiis. Ed.

9. Quæ volumina. Libros nempe de Republica, de Consolatione, de Officiis. Ed.

10. Obnoxii. Servilis et abjecti. Ita Phædrus, lib. III, Prol. - Servitus obnoxia. - Sueton. Tib. XII: - Enim vero tunc non privatum modo, sed etiam obnoxium et trepidum egit. - Ed.

11. Quum præsertim sors fiat ex usura. Quum magno fœnore id restituendum sit, quod subreptum est. Qui enim plagii aliquando damnatus fuerit, nihil jam de suo proferre posse videbitur. Metaphora ducta ab iis qui, magno fœnore mutuati pecuniam, usura sortem duplicant. Gallice, l'intérêt double le capital. Ed.

1. Inscriptionis. Titulorum operi-

bus suis inscriptorum. Totum hunc locum A. Gellius pæne ad verbum transcripsit, cujus hæc sunt verba, in præfationis principio: - Idcirco eas inscripsimus Noctium Atticarum, nihil imitati festivitates inscriptionum, quas plerique alii utriusque linguæ scriptores in id genus libris fecerunt. Nam quia variam et miscellam et quasi confusaneam doctrinam conquisiverant, eo titulos quoque ad eam sententiam exquisitissimos indiderunt. Namque alii Musarum inscripserunt; alii Sylvarum; ille κηρίον; alius κίρας Ἀμαλθείας; quidam lectionis suæ; alius antiquarum lectionum; atque alius πινακίδιον; et item alius ἰγχειρίδιον. Sunt etiam qui pandectas inscripserunt; sunt autem qui διατριβάς. Sunt adeo qui de disciplina regia, et de philosophia, et de natura humana. Est qui memoriales titulos fecerit, est qui studiosorum, et de ridiculis, et περί παικίλης ιστορίας. Est item qui historiae naturalis; est qui βιβλιοθήκην; est præterea qui pratum; est item qui ἐποπτιδίων; est qui scripsit συγγραφῆν; sunt item multi qui conjectanea; neque item desunt qui indices libris suis fecerint, aut epistolarum moralium, aut epistolarum questionum, aut confusarum; et quædam alia inscripta nimis lepida multasque prorsus concinnitates redolentia. - In his duo tituli studiosorum

scripsere, quod volebant intelligi² favum; alii κέρασ Ἀμαλθειάς³, quod Copiæ cornu; ut vel lactis gallinacei⁴ sperare possis in volumine haustum. Jam⁵ Μοῦσαι, πανδέκται⁶,

et *historiæ naturalis* manifesto ad Plinium spectant; cuius præfatio si, ut apparet, Gellio fuit ob oculos, eadem ab Harduino quam inique damnatur, velut supposita et spuria! Ed.

2. Κηπέον, *favum*. Quis hoc titulo usus fuerit, ignoratur. Scriptores vero, eos præsertim qui multiplicem tractant materiam, apum mellifico labori operam suam comparare, vulgo notum est. Sic Hor. lib. IV, Od. 2, 27: «Ego apis matinx more modoq.» Et Lucr. III, 11: «Florigeris ut apes in saltibus omnia libant, Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.» Hinc, κηπέον, sive *favus*, cognomen libro inditum. Ed.

3. Κέρασ Ἀμαλθειάς. Plinius hoc loco ad Phocionis Peripatetici librum alludit, qui ex Platonis et Xenocratis discipulo orator evasit, claruitque Demosthenis temporibus. Gellium audiamus, libro I, cap. 8: «Phocion ex Peripatetica disciplina haud sane ignobilis vir fuit. Is librum multæ variæque historiæ refertum composuit, eumque inscripsit κέρασ Ἀμαλθειάς. Ea vox ferme valet tanquam si dicas *cornucopia*.» Qui libros suos *Amalthæum*, *Amaltheam*, *Cornucopia* inscripserunt, Phocionem imitati sunt; Phocionem dico, non Sotionem, ut perperam post alios in Gellio Proustius, verum ab Henrico Stephano in errorem adductus, qui primus Phocionis vice Sotionem reposuit. Antiquam lectionem ex optimis exemplaribus atque ex Ari-

stophanis scholiaste (ad Plutum, p. 16, ed. 1607) restituit Harduin.

4. *Lactis gallinacei*. Proverbium de re singulari et admodum rara. Petron. in *Fragm.* «Onunia domi nascuntur lana, creta, piper; lac gallinaceum si quæsieris, invenies.» Meminit hujus adagii Mnesimachus comicus apud Athen. lib. IX; vide etiam Erasmus. Lucianus in *dramate de mercede conductis*, pag. 243, edit. Paris. 1615: καὶ ἔξει τὸ τῆσ Ἀμαλθειάς κέρασ, καὶ ἀμείλιξισ ὀρνίθων γάλα. HARD.

5. *Jam Μοῦσαι*. Variis modis quum apud MSS. tum in editis legitur, *jam musæ*, *jamjam musæ*, *jamjam Μοῦσαι*; apud Gelenium *jamjam musæ*; apud Alex. Benedictum, *jam ἴα, κύκμοσ*; apud Rezzonicum, *ἴα Μοῦσαι*; apud Broterium, *jam ἴα, μούσαι*, quod proposuerat Harduinus, qui tamen edidit, *jam musæ. ἴα*, quod est *viola*, sicut apud Gellium ἀνθηρῶν, id est, *floridorum*, accommodatus sane titulus florum suavium referto operi. Sed quis ex Græcis hac inscriptione usus sit, Rezzonicus ignorare se fatetur; idcirco non ausi sumus eam nos in textum recipere. *Musarum* autem nomine opus suum apud Græcos insignivit Herodotus. Item Alexander Ætolus poeta, apud Macroh. lib. V; Bion rhetor, apud Laertium in Bione; Aureliusque Opilius, qui philosophus, rhetor et grammaticus Smyrnæ consenuit, apud Sueton. ill. gramm. 6, et A. Gell. I, 25. Ed.

6. Πανδέκται. Quasi omnium re-

ἔγχειρίδιον⁷, λειμών⁸, πινακίδιον⁹, inscriptiones propter quas
 19 vadimonium desereri possit¹⁰. At quum intraveris, "Dii
 Deæque! quam nihil in medio invenies! Nostri¹¹ crassio-

rum receptacula. Tullius Tiro de variis quæstionibus libros composuit, quos *pandectas* inscripsit, teste Gellio, uti dicemus in Auctorum Indice. Dorothei *pandectæ* citantur a Clem. Alex. lib. I, Strom. p. 334. Horum exemplo veteres jurisconsulti volumen legum, *pandectarum* nomine vocavere. HARD.

7. Ἐγχειρίδιον. Manuale quod in promptu, paratūque foret. Gellius in præf. ἔγχειρίδια dixit. Sic Epicteti liber inscribitur. Glossæ Isidori: « Manuale, liber ad gerendum aptus, qui *enchiridion* dicitur. » Augustin. in Enchir. ad Laur. cap. 5: « tu autem *enchiridion* a nobis postulas, id est, quod manibus possit adstringi, non quod armaria possit onerare. » HARD.

8. Λειμών. Pamphilus Alex. grammaticus, apud Suidam, t. II, p. 415, hunc libro suo titulum præfixit, quasi variarum rerum collectanea varios pratorum flores referentia: ἔγραψε λειμῶνα ἵστι δὲ ποικίλων περιεχθῆ. HARD. — Non omissendus Cicero, qui adolescens poema edidit hoc *limonis* titulo, unde Ælius Donatus in vita Terentii quatuor attulit versus: « Tu quoque qui solus lecto sermone, Terenti, etc. » Quanquam ad hoc opus non respexit Plinius, quoniam de Græcis agit. Idem quod Plinio λειμών, Gellio est *pratium*. Cujus, ut obiter dicam, inscriptionis festivitatem multi recentiores imitati sunt. Huc affertur a Rezzonico libri cujusdam italice scripti mentio, cui titu-

lus inscribitur *prato fiorito*. Nos vero in hoc genere plurimos auctorum nostratum *hortos novimus*; *le Jardin des Racines Grecques*. ED.

9. Πινακίδιον. Id est *tabella*. Sic ad nos Cebetis πίναξ, sive *tabula* pervenit. Aurelii Opilii *pinax* a Suetonio etiam laudatur. Unde Harduinus legendum primo censuerat duobus verbis πίναξ, σχίδιον. Sed postea nec immerito ad πινακίδιον rediit. Nam σχίδιον, id est, ut exponit ipse, opusculum tumultuarium ac subitarium, gallicè *essui*, minime ad lectores invitandos fucata esset inscriptio. Hunc tamen titulum operi suo præposuisse dicitur Himerius sophista apud Photium in Biblioth. ED.

10. Propter quas *vadimonium desereri possit*. Tam multa pollicentur inscriptiones hujuscemodi, ut ad librorum lectionem fruendam vel vadimonium illud deserere, in quo de fortunis ageretur, in lucro ponas. HARD. — *Vadimonium deserere*, gallice: *manquer à l'assignation, faire défaut*. ED.

11. *Dii deæque* etc. Exclamandi formulam et verba Gellius imitatur Noct. Attic. XIV, 6: « accipio, inquit, cupidus ac libens, tanquam si copiam cornum nactus essem... et quæ scripta erant, Proh Jupiter! mera miracula. » REZZON.

12. *Nostri crassiores*. Nostri, id est latini, simpliciores in operibus inscribendis fuerunt. Pro *crassiores*, multi et optimi codd. *grossiores*, aut *grossioris*, barbare. ED.

res, Antiquitatum¹³, Exemplorum; Artiumque¹⁴, quam facetissimi, Lucubrationem¹⁵, puto, qui ait: «¹⁶Bibaculus

13. *Antiquitatum, Exemplorum.* Varro *antiquitatum* volumina sæpe laudata, sæpe desiderata; Cornelius Nepos, et post hunc Valerius Maximus, *exemplorum* libros ediderunt. Plinius vero genitivum usurpavit, quoniam in titulis operum frequens hic casus adhibetur, propter nomen *libri* quod proxime sequi solet, ut *Titi Livii historiarum, Plinii naturalis historiae, Ovidii metamorphoson*, etc. Infra quoque legemus βιβλιωδοξίας. Ed.

14. *Artiumque quam facetissimi.* Titulus hic a nescio quo adhibitus, quamvis admodum simplex si ad Græcorum delicias respexeris, Plinio tamen nimis exquisitus videbatur. Quidsi de Apuleii Floridis, de Gellii Noctibus Atticis, de Macrobio Saturnalibus audiisset? Sed alii aliter legunt ac dissentiunt. Vide notam proximam. Ed.

15. *Lucubrationem* etc. Corruptissimus locus, ad quem varias hic lectiones codd. et edd. præstantiorum exhibendas putavimus. Codd. Vatic. 1950, 1951, 1952: «Lucubrationem dico qui ait Bibaculus eram et vocabar. Pantomimus, asserit Varro in satyris sustulit et flexibula.» Vatic. 1953, cæteris antiquior: «Lucubrationem dico quia ut masculus erat et vocabatur. Paulo minus asserit Varro in satyris sustulit et flexiabula.» Escorial. I: «Nostri crassiores antiquitatum exemplorum artiumque quam facetissimi. Lucubrationem dico qui ait Bibaculus eram et vocabar. Pantomimus asserit Varro in satyris suis

sustulit et flexabula.» Murbacensis vetus quo Rhenanus usus est: «Nostri grossioris antiquitatum exemplorum artiumque facetissimi lucubrationem puto quia ut baculus erat et vocabatur paulominus. Asserit Varro in satyris suis sustulit et flexiabula.» Puteanus a nobis inspectus: «Nostri grossioris antiquitatum, exemplorum artiumque facetissimi lucubrationem puto. Quia vivaculus erat et vocabatur paulominus adserit Varro in satyris visus tulit et flexiabula.» Regius 6796, qui alio nomine Colb. 2: «puto q. ut baculus erat et vocabatur paulo minus. Asserit etc.» Primus proposuit Hermolaus: «Nostri crassiores, antiquitatum, exemplorum, artium: quam facetissimi lucubrationem, ut qui ait: Bibaculus eram et vocabar. Paulo nimis asserit Varro in satyris suis sesculixem et flexibula.» Rhenanus: «Nostri crassiores antiquitatum exemplorum artiumque facetissimi. Lucubrationem, puto, qui Antii civis erat et vocabatur, P. Valerius primus asserit: Varro in satyris suis sustulit et flexibula.» Verba hæc qui *Antii civis* ex Murbacense suo codice exprimere posse sibi visus est, ubi *qui ut baculus*; ad id sane adductus, propter Furiū Bibaculi nomen, quod illi Furiū Antiatis, ac deinde Valerii Antiatis memoriam attulit. Sequentes editores mixtas Hermolai et Rhenani conjecturas amplexi sunt. Legit Dalecampius: «Nostri crassiores antiquitatum, exemplorum, ar-

eram¹⁷ et vocabar,» paulo minus¹⁸ asserit¹⁹: Varr

tiumque quam facetissimi. Lucubrationem, puto, qui Antias civis erat et vocabatur, Valerius primus asserit. Varro in satyris suis sesculixem et flexibulas. — Pro Valerius primus, codices potius indicabant P. Valerius; sed antiquissimus ille historicus prænomen Quintum non Publium habuisse creditur. Lectio deinde, qui Antias civis, satis accedit ad Vatic. 1953, ubi qui ait masculus; sed ibi vox civis supervacat, et vix proprie dici potuit de eo qui quamvis genere Antias, in civitatem romanam receptus non ambigitur: insuper ille annales a multis laudatos, non lucubrationem scripserat, quem titulum tanquam recentiorem et affectationis plenum carpere videtur Plinius. Itaque Harduius, explosa Rhenani conjectura, non proposuit modo, sed etiam edidit: « Nostri crassiores antiquitatum, exemplorum artiumque: facetissimi lucubrationem, ut qui Bibaculus erat et vocabatur. Paulo minus serio Varro in satyris suis sesculixem et flexitabula. » Ut verum dicamus, locus iste desperatus videtur: verba quædam certioribus conjecturis restituta videntur; de reliquis his manet integra. Quod ergo unum in hoc discrimine faciendum supererat, fecimus: textum exhibuimus, quam potuimus codd. lectioni simillimum; sensum inde qualemcumque extudimus; varias lectiones et conjecturas ad hunc locum cumulavimus. Perfuncti munere nostro, cætera lectoris iudicio permittimus, donec aliquis fortasse interpretibus omnibus felicior hunc nodum solvat. Ed.

16. *Bibaculus.* Gramm fuisse Furium Bibaculum si Suetonius, de ill. Gram. c. Hunc inter Catulli et Horatii Quintilianus collocat, Instit cap. 1. Ciceronis aliorumque terum jocos et dicta ab eo testatur Macrobius, lib. II, cap. 1. Denique Hieronymi Chron. ad Olymp. 169, a. « M. Furius poeta cognomen baculus, Cremonæ nascitur. mina ejus aliquot. Pet. F. collegit, epigrammata, poem varia, pag. 36. HARD.

17. *Eram et vocabar.* Hermolaus hoc e Bibaculi bus desumptum esse qui scribit *Bibaculus eram et vocabar.* Antis imitatione de se idem cæcis, *κίνοπος δὲ πικρίσμα* recepta a nobis lectio quam antiquissimis editionibus minuat, codicibus certe Vatic. Escorialensi faventibus. Matasse aliquis legere cum *Hai ut qui Bibaculus erat et vocabatur* vel cum aliis, qui, ut ait, *B. erat et vocabatur*; vel etiam *bibaculus erat et vocabatur.* optio. Ed.

18. *Paulo minus.* Venia verbo petit Plinius, si cui serit audacius translata vi *Paulo minus pro quasi aut paulum*, frequens in sacra scriptura etiam hoc aut simili sensu tonio usurpatum reperitur, XXXIX: « Quod paulo minus evenit. » Ed.

19. *Asserit.* Pro suo vi et se novi tituli auctorem iur. Metaphora e jure civili

satyris suis Sesculixem²¹ et²² Flexibula. Apud Græcos desiit²³ nugari Diodorus²⁴, et Βιβλιοθήκης²⁵ historiam suam inscripsit. Apion²⁶ quidem grammaticus (hic quem Tiberius Cæsar cymbalum²⁷ mundi vocabat, quum publicæ

in quo *asserere* est injecta manu detinere, ac repossere tanquam suum. Translato sensu *aliquid sibi asserere* aut *vindicare*, notissima est apud bonos auctores locutio; Suetonius, Velleius et alii pronomen *sibi* omittere amant. ED.

20. *Farro in satyris suis*. Varronis satyras *sesculixem* vel *sesquulixem*, *flexibulas* vel *sextabula* (nam de orthographia adhuc certatur) Nonius Marcellus haud uno loco adducit. Notat Plinius Varronem his inscriptionibus usum, additque in *satyris suis*, id est, liberrimo scribendi genere, tanquam Varroni veniam petens. Inducendum fortasse epitheton *suis*, quod e sequentis verbi primis elementis nasci potuit. ED.

21. *Sesculixem*. Quasi sesqui-Ulysses, sive Ulysses unum integrum, et dimidium: pro summe astuto, ac veteratore plane exposito. Inde festivum illud apud Gallos adagium: *à trompeur trompeur et demi*. Quod sic latine reddas haud inconcinne: suus Ulyssis sesqui-Ulysses opponetur. HARD.

22. *Flexibula*. Variarum rerum ambages et quasi intortus circuitus hoc verbo significari videtur; quod non ἀπό βουλή, sed annotante Hermolao, communi apud Latinos terminatione formatum est, ut *rutabula*, *prostibula*, etc. ED.

23. *Desiit nugari*. Ironice dictum: Diodorus, inquit, cæterorum titulis tanquam modestioribus

non contentus, ipse altius quid sapere cœpit. ED.

24. *Diodorus*. Siculus nempe, cuius bibliotheca historica dimidia fere parte ad nos pervenit: hanc Noster magni fecisse non videtur. ED.

25. Βιβλιοθήκης. Notat Possevinus, quod licet *Bibliotheca historica* titulus præfigatur operi Diodori, alii eam plurali numero *bibliothecos* appellarunt. Eusebius: ὁ τὰς βιβλιοθήκας ἐπὶ ταῦτὸν ὀνόματι καταγαγών. Div. Justinus: ὁ τὰς βιβλιοθήκας ἐπιτεμών. REZZ. — Ergo βιβλιοθήκας legi vellet Rezzonicus, pro quo alii βιβλιοθήκην. Genitivum tamen in similibus usurpari jam vidimus. ED.

26. *Apion quidem*. De eo dicemus in Auctorum syllabo. H. — Particula *quidem* non vacat, sed sententias hoc fere modo connectit: Quid mirum si Diodorus emphatica inscriptione usus est, quum Apion, græculus alter, iis ad quos opera sua componebat, non dubitaverit immortalitatem quasi jure suo polliceri? ED.

27. *Cymbalum mundi... publicæ sumæ tympanum*. Cymbalorum tinnitus acutus et late resonans, unde apud D. Paulum, 1 Cor. 13: « æsonans, aut cymbalum tinniens. » Ergo Tiberius Apionem irridebat tanquam controversis suis, a quibus πλαιστονοίκου nomen accepit, omnia loca personantem. Plinius vero tanquam hominem omni laude indignum, et qui emendicatæ famæ

famæ tympanum potius videri posset) immortalitate donari a se scripsit, ad quos aliqua componebat. Me ²⁸ non pœnitet nullum festivorem excogitasse titulum; et ne videar Græcos in totum insectari, ex illis ²⁹ nos velim intelligi pingendi fingendique conditoribus, quos in his libellis ³⁰ invenies absoluta opera, et illa quoque, quæ mirando non satiamur, pendenti ³¹ titulo inscripsisse, ut **APELLES FACIEBAT**, aut **POLYCLETUS**, tanquam inchoata semper arte et imperfecta, ut contra judiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam, velut emendaturo ³² quidquid
 21 desideraretur ³³, si non esset interceptus ³⁴. Quare plenum

strepitu diutius omnium aures exsurdaverit, tympanum publicæ famæ vocari vult. Rhetores in Virgilio catalectis vocantur *inane cymbalon juventutis*, quod puerorum auribus obstrepant; Quintilianus pro vano et inerti verborum strepitu *tympana eloquentiæ* dixit. ED.

28. *Me non pœnitet.* Ambrosiani codd. et post illos Rezzonicus, *non me pœnitet*, sed male: nam de Græcis modo locutus est, nunc de se; itaque *me* pronomen initio sententiæ ponendum erat, quo transitus indicaretur. ED.

29. *Ex illis etc.* Pictoribus, qualis Apelles fuit; et statuariis, qualis Polycletus. Turnebus hunc locum corrigendo depravat, quum ait legi oportere: *ex illis non velim intelligi pingique conditoribus.* Quintilianus, lib. XII, cap. 10, Euphranorem laudat, quod « pingendi fingendique idem mirus artifex fuit. » HARD. — Recepimus Dalecampii et Harduini lectionem, quæ certissima, ut videtur, olim Gelenio placuerat. Rezzonicus legit: *ex illis nos velim intelligi fingique con-*

ditoribus. Scripti et editi libri variant. Nec mirum: nam propter similitudinem vocum, e duabus altera facile omitti potuit; deinde *fingi* aut *pingi* pro *fingendi pingendique* scriptum fuerit propter vocem proxime præcedentem *intelligi*; ac deinde *coloribus* ob verbum *pingi*. Sic plerumque error errorem trahit. ED.

30. *In his libellis.* Historiæ nempe naturalis. ED.

31. *Pendenti titulo.* Non dubio, vel pendulo, ut Dalecampius interpretatur: sed qui nondum absolutum opus significaret, verum adhuc pendere, velut imperfectum, ut Maro cecinit, *Æneid. IV, 88*: «pendent opera interrupta.» HARD.

32. *Emendaturo.* Ovidius pæne iisdem verbis *Trist. I, Eleg. 7, 37*: «Quoque magis faveas, non sunt hæc edita ab ipso, Sed quasi de domini funere rapta sui. Quidquid in his igitur vitii rude carmen habebit, Emendaturus, si licuisset, eram.» ED.

33. *Desideraretur.* Sic inesse docet in veteri codice Harduinus. Ipse

verecundiæ illud est, quod omnia opera tanquam novissima inscribere, et tanquam³⁵ singulis fato adempti. Tria, non amplius, ut opinor, absolute traduntur inscripta: ILLE FECIT³⁶, quæ suis locis³⁷ reddam; quo apparuit summam artis securitatem auctori suo placuisse, et ob id in magna invidia fuere omnia.

Ego plane meis adjici posse multa confiteor, sed et 22

tamen cum multis legit desideretur. Res est parvi momenti. Ed.

34. *Interceptus.* Fato. Sic paulo post: - tanquam singulis fato adempti -, hoc est, tanquam fato præcepti absolvere non potuerint. HARD. — Libro XXXV, c. 40, commemorans - suprema opera artificum imperfectasque tabulas, - hæc tradit: - In majori admiratione esse quam perfecta. Quippe... in lenocinio commendationis dolor est; manus quam id agerent extinctæ desiderantur. - REZZ.

35. *Tanquam singulis fato adempti.* Legit Dalecampius in manuscripto vetere: *tanquam aliquid singulis fato sit ademptum*; et hæc est veterum editionum scriptura. Rezzonius in cod. Ambros. 1: *fato ademptum*; in Ambros. 2 sive Guarignano, *tanquam aliquid singulis fato adempti*. Ed.

36. *Ille fecit.* Legitur in manuscripto: *tria non amplius, ut opinor, traduntur, quæ absolute inscripta ille fecit: sed male.* Nam ille Latinis est quod Græcis *ὁ δεινα*, nobis un tel. Citat Harduinus ex Marculfo illo, ut ita dicam, totius mediæ ævi protonotario, formulam hanc: - *Glorioso illi Regi in Dei nomine ille Rex.* - Ed.

37. *Quæ suis locis reddam.* Non

stetit promisso Plinius, et quænam hic intelligantur tria perfectæ artis opera dubitari potest, ipso reticente. Harduinus ex libro XXXV, 10 et 39, intellexit duas Niciæ tabulas et aliam Lysippi, in quibus inscriptum erat *ἐπίγραφοι*; sed Rezzonius dissentit, qui, secutus, doctissimos Herculaneus antiquitatum interpretes, Jovis Olympii inscriptionem adducit, a Pausania V, 10, memoratam: *Φιδίας Χαρμίδου υἱὸς Ἀθηναῖος μ' ἐποίησε*. Idem affert alias hujus modi inscriptiones inter antiquitatis vestigia repertas: 1° ad tabulam primam Herculaneusium picturarum, *ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΓΡΑΨΕ*. 2° Sub una e Regalis Musei statuis, *ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΕΠΟΙΗΣΕ*. 3° In pictura cujusdam vasis Etrusci, *ΜΑΖΙΜΟΣ ΕΓΡΑΨΕ*. Nobis, si quod in hac re judicium ferre licet, videtur Plinius ad Phidiæ Jovem sine dubio respexisse; de cæteris nihil certi, nisi quod Plinius sane non de universis artificibus, sed de celeberrimis tantum et in arte sua primis, hoc loco agere voluit. Mediocria enim ingenia raro modesta commendantur; nemo semidoctus dubitaverit vel rudi et inchoato operi subscribere illam phidiacam inscriptionem *ΕΠΟΙΗΣΕ*. Ed.

omnibus quæ edidi; ut obiter¹ caveam istos Homeromastigas², ita enim verius dixerim; quoniam audio et Stoicos et Dialecticos³, Epicureos quoque (nam⁴ de Grammaticis semper exspectavi), parturire⁵ adversus libellos quos de grammatica⁶ edidi, et subinde abortus facere jam decem
23 annis, quum celerius etiam elephantum⁷ pariant. Ceu vero nesciam adversus Theophrastum⁸ hominem in eloquentia

1. *Ut obiter.* Harduinus ex MSS. *ut ob id.* Minus eleganter. Ed.

2. *Homeromastigas.* Zoilus Amphipolites quum adversus Homerum multa scripsisset, *Homeromastix*, id est, Homeri flagellum, appellatus est; et post eum omnes qui boni alicujus scriptoris famam inique lacesiverunt. Gallice dicimus: *un Zoile.* Ed.

3. *Stoicos et Dialecticos.* Recte Stoicos a Dialecticis diversos facit, uti et Priscianus, lib. II, cap. de Oratione: «Partes orationis sunt secundum Dialecticos duæ, secundum Stoicos vero quinque sunt.» Cicero tamen Dialecticos et Stoicos pro iisdem sæpenumero videtur accipere: quod nimirum Stoici, et quicumque alii dialecticarum captivum amantes, Dialecticorum etiam plerumque appellatione censebantur: quanquam secta Dialectica fuit, propria ac peculiari nomenclatione appellata, cujus Clitomachus Carthaginensis princeps existit, ut auctor est Laertius in præf. HARD.

4. *Nam de Grammaticis semper exspectavi.* Quod argutiarum amantissimi, et quod æmulatio inter illos acerbissima. Ed.

5. *Parturire.* Puteanus codex, *parere*; Rezzonicus e Ricardiano, *parturisse.* Rectius cæteri MSS. et

edd. *parturire*: nondum enim pepererant prægnantes semper, semperque abortientes. Eodem verbo et metaphora simili Horatius Art. Poet. v. 139: «Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.» Ed.

6. *De grammatica.* Quos *dubii sermonis* inscripserat, libros octo, novissimis Neronis temporibus exaratos, ut ait Plinius junior, libri III Epistola quinta, quæ huic est præfixa operi. HARD. — Respice, si plura quæris, Broterii præfationem et Fabricii notitiam. Ed.

7. *Elephantum.* Simili, sed non ironica comparatione Quintilianus X, 3: «nihil, ait, rerum ipsa natura voluit magnum effici cito... ut majora animalia diutius visceribus parentum continentur.» De elephantorum partu Plinius ipse, lib. VIII, c. 10: «Decem annis gestare in utero vulgus existimat: Aristoteles biennio.» Vid. notas ad h. l. Ed.

8. *Theophrastum.* Cic. lib. I, de Natura Deorum: «Itisne fidentes somniis, non modo Epicurus, et Metrodorus, et Hermæus, contra Pythagoram, Platonem Empedoclemque dixerunt: sed meretricula etiam Leontium contra Theophrastum scribere ausa sit? Scito illa quidem sermone, et Attico: sed tamen tantum Epicuri hortus habuit licentiæ, etc.» HARD.

n ut nomen divinum inde⁹ invenerit, scripsisse etiam am, et proverbium inde natum *suspensio*¹⁰ *arborem di*. Non queo mihi temperare, quo minus¹¹ ad hoc entia ipsa censorii Catonis verba ponam, ut inde eat etiam Catoni de¹² militari disciplina commen- qui sub Africano, immo et sub Hannibale¹³ didicis- litare, et ne Africanum quidem ferre¹⁴ potuisset; nperator triumphum¹⁵ reportasset) paratos¹⁶ fuisse

nde. Ab oris nempe et elo- suavitare quasi divina. Tyr- initio dictus, *Euphrasti* co- bene tanquam loquentis in- ostremo *Theophrastus a θεός, εὐφράσις, elocutio*. Cic. in Quis Aristotele nervosior, iusto dulcior? » Rezz.

Suspensio arborem eligendi. ebementer indigna nec ullo leranda, vide Erasmi Chi- *suspensio* jam quærere mor- ortet vitæque renunciare, antum licentiæ vel feminæ xeritū homines sumant, ut in mos scribant. HARD. — Alii *eligendam*, ut subaudiatur ii *eligendum*, quæ græca est- axis, αἰσθητικὴ ἀρχή. Ma- sti variant. Ed.

Quominus. Quin ad hoc, M. alecampium. Ed.

De militari. Libros de mi- isciplina scripsisse Catonem ajorem, sive Censorium, au- sunt præterea Fl. Vegetius ap. 8, et Priscianus lib. VII. t igitur Turnebus audien- i hoc loco legit, *de militari a comminanti*. HARD. — tiam *comminanti* codd. Am- Londinensis, alii, sed male. onis militaribus scriptis no- stem attulit Rezzonicus A.

Gellium, lib. VII, c. 4, fragmentum ex illis recitantem. » Verum esse, inquit Gellius, quod supra dixi, Cato quoque in eo libro quem composuit de re militari, docet. Verba sunt hæc Catonis : Ut populus sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat, quam re male gesta coronatus veneat. » Ed.

13. *Sub Hannibale*. Quum ad- versus eum arma ferret, in Africa præsertim, ubi majoris Africani quæstor magistros simul habuit duos omnium præstantissimos, suum et hostium ducem. Ed.

14. *Ferre potuisset*. Livius, lib. XXXVIII: » Morte Africani crevere inimicorum animi, quorum prin- ceptus fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo allatrare ejus magnitudi- ni solitus erat. » HARD. — Cornelius Nepos in vita Catonis, c. I: » Quæ- stor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano consuli; cum quo non pro sortis necessitudine vixit, namque ab eo perpetua dissensit vita. » Idem fere Plutarch. in Catone. Ed.

15. *Triumphum*. Anno U. c. DLX, Fastorum capitulinorum DLIX, M. Porcius Cato pro consule ex Hispania citeriore triumphum egit. T. Liv. Plutarch. Sigonius in Fastis. Ed.

16. *Paratos fuisse*. Ad obtrectan- dum scilicet. Ed.

istos qui obtreccatione alienæ scientiæ famam sibi aucu-
 24 pantur. Quid enim ait in eo volumine? « Scio ego, quæ
 scripta sunt, si palam proferantur, multos fore¹⁷ qui viti-
 litigent¹⁸; sed hi potissimum, qui veræ laudis expertes
 sunt¹⁹. Eorum ego orationes sino²⁰ præterfluere. » Nec
 Plancus²¹ illepide, quum diceretur Asinius Pollio²² orationes
 in eum parare, quæ ab ipso aut liberis²³ post mortem
 Planci ederentur, ne respondere posset: « cum²⁴ mortuis
 nonnisi larvas luctari. » Quo dicto sic repercutit illas, ut
 apud eruditos nihil impudentius iudicetur.

25 Ergo securi etiam contra *vitilitigatores*, quos Cato ele-
 ganter ex *vitiis* atque *litigatoribus* composuit (quid enim
 illi aliud quam litigant aut litem quærunt?), ' exsequemur

17. *Multos fore.* Ambros. uterque, esse pro fore. REZZ.

18. *Qui vitilitigent.* Alii qui vel- licent; qui ita reprobent ut eligant; qui inviti legant. Sed post Camertem et Hermolaum, bene hunc locum interpretantes de vera lectione dubitandum minime fuit; hanc enim sequentia confirmant: « Ergo securi etiam contra vitilitigatores, quos Cato, etc. » Ed.

19. *Expertes sunt.* Ex Ricardiano, Londinensi, Harduino et Durando. In Ambrosianis reliquisque codd. τὸ sunt desideratur. REZZ.

20. *Sino præterfluere.* Ambrosiani et nonnulli codd. jejuno sensu habent sibi prætereo: hoc ex compendiosis notis quibus sino præterfluere in primigeniis exemplaribus reddebatur, procul dubio manavit. In Londinensibus membranarum, orones s. ptereo. Cicero, Tuscul. lib. V, cap. 33, de voluptate, iisdem Catonis verbis: « Nec præteritam præterfluere sinere. » REZZONICUS.

21. *Nec Plancus.* Lucius Muna- tius Plancus orator, et idem Cice- ronis auditor, qui cum Cæsare in Gallia militavit. HARD. — Idem a Plinio sæpe laudatur dux egre- gius et bis consul, annis post U. c. DCCCII et DCCXVIII. Ed.

22. *Asinius Pollio.* De quo mox agetur in Auctorum syllabo. Vir ma- gnus fuit, prono tamen ad obtrec- tandum ingenio, quod arguunt ejus cum Cicerone similitates. Ed.

23. *Aut liberis.* De Pollionis li- beris, inter quos eminebat Asinius Gallus, vide Senecam Controv. IV præmio, et Lipsii notam ad Tacitum, Anu. III, 72. Ed.

24. *Cum mortuis nonnisi larvas luctari.* Apud Rhodig. c. 32, 21, Philostratus Æliano Sophistæ mor- tui Ginnidis accusationem paranti, « miraturum se dixit, si vivum ac- cusasset. » DALEC.

1. *Exsequemur.* Ambrosiani codd. apud Rezzonicum, et MS. apud Dalecampium, exsequamur. Ed.

reliqua propositi. Quia vero² occupationibus tuis publico bono³ parcendum erat, quid singulis contineretur libris huic epistolæ subjunxi⁴, summaque cura, ne legendos⁵ eos haberes, operam dedi. Tu per hoc et aliis præstabis, ne perlegant; sed ut quisque desideraverit⁶ aliquid, id tan-

2. *Quia vero.* Codd. plerique *vero* non habent, quod et Harduinus omisit. Sed Ugoletus, Jovius, et ipse Dalecampius testantur hoc in membranis quibusdam legi, et in breviario Vallicelliano Rezzonicus. *Sensus* certe postulat. Ed.

3. *Publico bono.* Publicæ utilitatis causa. Sic Livius XXXIV, 5: -Accipe, quoties id fecerint, et quidem semper bono publico. - Plinius Horatium videtur imitari, lib. II, Epist. 1, 1, ad Augustum: -Quum tot sustineas et tanta negotia solus, ... in publica commoda peccem, Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar. - Ed.

4. *Subjunxi.* Quid Plinius epistolæ addiderit, re ipsa patet, nempe elenchum librorum omnium XXXVI, quæque in iis essent præcipua, suo quæque volumini adscripta; rerum, historiarum, observationum summam, Auctorumque in latinos externosque distributorum nomina. Paginarum etiam numerum non omisisse credi potest, ut omnia faciliori negotio Titus inveniret. Inde amanuenses naturalis historiæ libris sectiones seu capita improbe addiderunt. Quamvis in præfatione tot sustulerim errata, nec minora in atexto Indice lateant, quæ adhuc supersunt minime corrupta Harduiniani iudicii iniquitatem arguunt, quum primum Plinii librum ptoirseris ævi figmentum venditavit. Quis

enim barbaris sæculis tam doctus esse potuit, ut similia eruditionis et sapientiæ refertissima consarcians nusquam erraret? Quisnam Plinium Valerii Sorani sequi methodum nosset, nisi ipse de se talia affirmaret? REZZON. — Adde quod antiqui scriptores quotiescumque Plinium Majorem citant, ex ejusque libris fragmenta producant, eosdem numeros indicant, quos etiam nunc habemus. Quod si liber primus suppositus esset, qui hodie tricesimus septimus olim tricesimus sextus fuisset; iternque de reliquis. Rem autem aliter se habuisse patet ex Veterum testimoniis quæ attulimus. Ed.

5. *Legendos.* In plerisque codd. et edit. *perlegendos*, quod ex proximo verbo *perlegant* attractum videtur. Sed codd. Ambrosiani, Escorialensis, Londinensis, *legendos* habent, quod post Rezzonicum prætulimus; nobisque in Plinii sententia acumen idem esse videtur, quod in hoc Gallici cujusdam scriptoris dicto, quum fidelem et diligentem regni administrum laudaret: *il travaillait tous les jours à se rendre inutile.* Latine dixisset: -Id satagebat in dies, ut se faceret inutilem. - Plinius pariter operam se dedisse ait, ut libros suos ne legendos quidem haberet Titus: *perlegendos* minus esset acutum. Ed.

6. *Desideraverit.* Manusc. apud Dalecamp. *desiderabit.* Ed.

tum quærat, et sciat, quo loco inveniat. Hoc ante me fecit in literis nostris Valerius Soranus, in libris quos *epoptidon*⁸ inscripsit⁹. Vale¹⁰.

7. *Valerius Soranus*. Rursus de illo Plinius, III, 9. Plura conferentur in Auctorum Indicem. Singulare vero argumentum est Plinii verecundiæ, quod ne in minimis quidem plagii vult agi reus. Hinc etiam colligere cum Rezzonico possumus, hanc præfationem vere Plinii esse; non, ut Harduino visum est, alicujus neoterici fœtum; quis enim mediæ ævi interpolator Valerii Sorani meminisset? ED.

8. *Epoptidon*. Latinis litteris scribendam putavi latini operis inscriptionem, quamvis apud Gellium, laudato supra loco, *ἑποπτιδῶν* græce legatur, editorum forte incuria. *Epoptides* sunt quasi *arcana*, a mysteriorum inspectoribus qui græce *ἑποπταί*; verbum videtur eadem ana-

logia formatum, quo *ephemerides*. Itaque Rezzonico non adstipulor, legenti *ἑποπτιδῶν*. ED.

9. *Inscripsit*. Puteanus et Colbertinus 2, quos ad manum habui, *scripsit*: nec male forsitan; verum ex utraque lectione idem sensus existit. ED.

10. *Vale*. Hanc vocem recipiunt codices Ugoleti, Jovii, autographus Palmarii, et plures vetustæ editiones; et, quamvis a recentioribus typographis omissam, videtur exposcere titulus: *C. Plinius secundus T. Vespasiano suo salutem*, quæque licentiore *epistola* amico Cæsari narravit. Rezz. — Recepimus et nos, auctore Rezzonico, hanc vocem, quæ in Dalecampio, Harduino cæterisque deest. ED.

C. PLINII SECUNDI
HISTORIARUM MUNDI

ELENCHOS',

QUI ET LIBER PRIMUS.

LIBRO II continetur de Mundo et Elementis.

AN finitus mundus, et an unus.	CAP. I.
De forma ejus.	II.
De motu. Cur mundus dicatur.	III.
De elementis et planetis.	IV.
De Deo.	V.
De siderum natura. <i>De planetarum motu.</i>	VI.

1. *Elenchos*. Index iste in nullo exemplari manuscripto est integer: et qui locupletissimus ex iis repletus est, a nobis nihilominus augendus multis locis fuit, id quod Italico charactere fecimus. Ex eo autem indicio apparet, jure non videri esse hunc Plinii; hoc est, scriptoris perquam accurati fœtum. HARD.—Immo verissimus Plinii fœtus est *elenchus* iste, sive *index* (Plinio dicitur *elenchos*, græca terminatione); sed misere deformatus ad nos pervenit, incuria et fastidiolibrariorum, quibus jejuna sorderet nomenclatura. Harduino quidem non obji-

ciam Plinianæ præfationis testimonium, in qua compendium hoc totius operis diserte ac duobus locis prænunciari vidimus; nam Harduinus ne præfationi quidem parcat, eamque velut confictam et spuriam insectatur. Verum Plinius loco non controverso, lib. XVII, 2: « Aquilonis situm, inquit, ventorumque reliquorum nos diximus secundo volumine. » Idem lib. XVIII, 75, de Lunæ aspectu disserens: « neque, ait, facilius est observatio ac jam dicta a nobis secundo volumine. » Passimque alias secundum vocat, qui nobis secundus est liber, primus

De Lunæ et Solis defectibus.	CAP.	VII.
De magnitudine siderum.		VIII.
Quæ quis invenerit in observatione cælesti.		IX.
Quando recurrant Solis et Lunæ defectus.		X.
De Lunæ motu.		XI.
Errantium motus, et luminum canonica.		XII.
Quare eadem altiora, alias propiora videantur.		XIII.
Cur motus dissimiles eadem habeant.		XIV.
Catholica siderum.		XV.
Quæ ratio colores eorum mutet.		XVI.
Solis motus et dierum inæqualitatis ratio.		XVII.
Quare fulmina Jovi assignentur.		XVIII.
Intervalla siderum.		XIX.
De sideribus, Musica.		XX.

certe dicendus, si spuria essent præfatio et elenchus. Ab antiquis item auctoribus Gellio, Charisio, Prisciano, aliis, libri naturalis historiæ eodem ordine recensentur quem nunc habemus (vide illorum Testimonia); Cæcilius denique triginta septem libros ab avunculo scriptos ait, qui omisso elencho triginta sex numerandi essent, teste ipso Plinio in præfatione sua. Restat ut perisæe verum Plinii indicem et postea suppletum fuisse dicas ab aliquo recentiorum; sed quis inter neotericos tot auctorum nomina vix doctissimis nota in singulos libros congesserit? Et ecce Plinius ad elenchum nostrum ipse provocat, libro XVIII, 5, ubi complures magni nominis auctores de agrorum cultura scripsisse commemorat, «quos sequentes, inquit, præteximus in hoc volumine, non ingrante nominando M. Varronem.» Enimvero in hoc elencho ad librum decimum octavum M. Varro non ulti-

mus nuncupatur. Ac vide, quæso, verborum convenientiam. Dixerat in præfatione Noster: «in his voluminibus auctorum nomina prætexui.» Eundem stylum agnoscis. Primum ergo librum a Plinii manu profectum esse nemo sanus dubitabit, frustra obstrepente Harduino. Cæterum duæ hujus editiones admodum diversæ circumferuntur. Vetustiore illam, quam Dalecampius satis probe constituerat, Harduinus multis in locis refecit: capitulum numeros, textum ipsum sæpe mutavit; quædam addidit de suo, salva tamen fide, quoniam hæc diverso caractere scripsit. Porro quum se manuscriptis optimis usum testetur, ac plerumque illi adhærere soleamus, ne in hæc quidem parte deficere a duce nostro ausum; priscum tamen Dalecampii textum in fine Pliniani operis inter indices edendum curabimus, ut utrasque lectiones facile quisvis conferre possit. Eri.

De mundo , Geometrica.	CAP. XXI.
De repentinis sideribus , seu cometis.	XXII.
Natura , et situs , et genera eorum.	XXIII.
Hipparchea , de sideribus.	XXIV.
De cælestibus prodigiis , per exempla historica.	
Faces , lampades , bolides.	XXV.
Trabes cælestes , chasma cæli.	XXVI.
De cæli coloribus , et flamma cælesti.	XXVII.
De coronis cælestibus.	XXVIII.
De circulis repentinis.	XXIX.
Solis defectus longiores.	XXX.
Plures Soles.	XXXI.
Plures Lunæ.	XXXII.
Dierum lux noctibus.	XXXIII.
Clypei ardentes.	XXXIV.
Ostentum cæli semel notatum.	XXXV.
De discursu stellarum.	XXXVI.
De stellis quæ in terris marique existunt.	XXXVII.
De aere.	XXXVIII.
De statis tempestatibus.	XXXIX.
De Caniculæ ortu.	XL.
Vis temporum anni stata.	XLI.
De incertis tempestatibus et imbribus , et quare lapidibus pluat.	XLII.
De tonitribus et fulgetris.	XLIII.
Ventorum origo.	XLIV.
Ventorum observationes diversæ.	XLV.
Ventorum genera.	XLVI.
<i>Ventorum tempora.</i>	XLVII.
Naturæ ventorum.	XLVIII.
Ecnephias et Typhon.	XLIX.
Turbines , presteres , vortices , et alia prodigiosa genera tempestatum.	L.
De fulminibus : quibus in terris non cadant , et quare.	LI.

Genera fulgurum, et miracula.	CAP. LII.
Etrusca observatio in his, et Romana.	LIII.
De fulminibus evocandis.	LIV.
Catholica fulgurum.	LV.
Quæ nunquam feriantur.	LVI.
Lacte pluisse, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis.	LVII.
Armorum crepitum, et tubæ sonitum de cælo auditum.	LVIII.
De lapidibus cælo cadentibus. Anaxagorea de his.	LIX.
Arcus cælestis.	LX.
Natura grandinis, nivis, pruinae, nebulæ, roris, nubium.	LXI.
Proprietates cæli in locis.	LXII.
Natura terræ.	LXIII.
De forma ejus.	LXIV.
An sint Antipodes.	LXV.
Quomodo aqua terræ innexa.	LXVI.
An circumdatus terræ Oceanus.	LXVII.
Quæ portio terræ habitetur.	LXVIII.
Mediam esse mundi terram.	LXIX.
De obliquitate Zonarum.	LXX.
De inæqualitate climatum.	LXXI.
Ubi eclipses non appareant, et quare.	LXXII.
Quæ ratio diurnæ lucis in terris.	LXXIII.
Canonica de eadem re.	LXXIV.
Ubi, et quando nullæ umbræ.	LXXV.
Ubi bis anno : ubi in contrarium umbræ fe- rantur.	LXXVI.
Ubi longissimi dies, ubi brevissimi.	LXXVII.
De primo horologio.	LXXVIII.
Quomodo observentur dies.	LXXIX.
Differentia gentium ad rationem mundi.	LXXX.
De terræ motibus.	LXXXI.

De terræ hiatibus.	CAP. LXXXII
Signa motus futuri.	LXXXIII.
Auxilia contra motus futuros.	LXXXIV.
Portenta terrarum semel tradita.	LXXXV.
Miracula terræ motus.	LXXXVI.
Quibus locis maria recesserint.	LXXXVII.
Insularum enascentium ratio.	LXXXVIII.
Quæ et quibus temporibus enatæ sint.	LXXXIX.
Quas terras interruperint maria.	XC.
Quæ insulæ continenti adjunctæ sint.	XCI.
Quæ terræ in totum mari permutatæ.	XCII.
Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt.	XCIII.
Urbes haustæ mari.	XCIV.
De spiraculis terrarum.	XCV.
De terris semper trementibus : et de fluctuan- tibus insulis.	XCVI.
Quibus locis non impluat.	XCVII.
Acervata terrarum miracula.	XCVIII.
Qua ratione æstus maris accedant et recedant.	XCIX.
Ubi æstus extra rationem idem faciant.	C.
Miracula maris.	CI.
Quæ potentia Lunæ ad terrena, et maria.	CII.
Quæ Solis.	CIII.
Quare salsum mare.	CIV.
Ubi altissimum mare.	CV.
Mirabilia fontium et fluminum.	CVI.
Ignium et aquarum juncta miracula.	CVII.
De maltha.	CVIII.
De naphtha.	CIX.
Quæ loca semper ardeant.	CX.
Ignium per se miracula.	CXI.
Terræ universæ mensura.	CXII.
Harmonica mundi ratio.	CXIII.
Summa : Res, et historiæ, et observationes, CCCCXVII.	

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Sulpicio Gallo, ¹ Tito Cæsare Imperatore, Q. Tuberone, ² Tullio Tirone, L. Pisone, T. Livio, Corn. Nepote, Statio Seboso, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Muciano, Cæcina qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Julio Aquila qui item, Sergio Paulo.

Externis :

Platone, Hipparcho, Timæo, Sosigene, Petosiri, Nεcεpso, Pythagoricis, Posidonio, Anaximandro, Epigene Gnomonico, Euclide, Cœrano Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasylo, Serapione, Dicæarcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

LIBRO III continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt,

EUROPÆ in universum fines ac situs præmittuntur.

CAP. I.

Tum Hispaniæ totius.

II.

1. *Tito Cæsare.* In codd. MSS. *T. Cæsare Imp.* quod imperiti de Tiberio acceperunt, atque ita in libris ediderunt, qui hactenus sunt typis impressi. Vide quæ dicturi sumus lib. II, cap. 22. In veteribus nummis et inscriptionibus, T. Titum, Ti. Tiberium significat. **HARD.**

2. *Tullio Tirone.* Ita quidem

MSS. quos vidi. At Parmensis editio, aliæque vett. *Tullio Cicerone* : id quod fortassis sincerius est : plurima certe quidem in Tullianis libris similia esse hoc operis Pliniani secundo volumine, sumus ostensuri sæpissime : quid a Tirone acceperit, difficile est conjicere, præter locum fortassis unum, quem sect. 39. hujus libri indicaturi sumus. **HARD.**

Bæticæ.	CAP. III.
Hispaniæ citerioris.	IV.
Narbonensis provinciæ.	V.
Italiæ.	VI.
<i>Nona Italiæ regio.</i>	VII.
<i>Septima Italiæ regio.</i>	VIII.
<i>Prima Italiæ regio</i> : Tiberis, Roma.	IX.
<i>Tertia Italiæ regio.</i>	X.
Insularum LXIV. In his, Balearium.	XI.
Corsicæ.	XII.
Sardinia.	XIII.
Siciliæ.	XIV.
<i>Magna Græcia.</i> A Locris.	XV.
<i>Secunda Italiæ regio.</i>	XVI.
<i>Quarta Italiæ regio.</i>	XVII.
<i>Quinta Italiæ regio.</i>	XVIII.
<i>Sexta Italiæ regio.</i>	XIX.
<i>Octava Italiæ regio</i> : De Pado.	XX.
<i>Undecima Italiæ regio</i> : Italia trans Padum.	XXI.
<i>Decima Italiæ regio.</i>	XXII.
Istriæ situs et populi.	XXIII.
Alpium, et gentium Alpinarum.	XXIV.
Liburniæ, et Illyrici.	XXV.
Dalmatiæ.	XXVI.
Noricorum.	XXVII.
Pannoniæ.	XXVIII.
Mæsiæ.	XXIX.
Insularum Ionii, et Adriatici maris.	XXX.
Summa : Oppida et gentes ¹	
Flumina clara	
Montes clari	

1. *Oppida et gentes*, etc. Deest quum plerique numeri in hoc elenco turpiter depravati ad nos pervenerint. ED.

Insulæ

Quæ interciderè oppida aut gentes

Res, et historicæ, et observationes cccxxvi.

Ex Auctoribus :

Turannio Gracile, Corn. Nepote, T. Livio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Divo Augusto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Curione patre, Cælio, Arruntio, Seboso, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, ¹ Gelliano, Valeriano.

Externis :

Artemidoro, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro, Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Calliphane, Timagene.

LIBRO IV continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt,

EPIRI.	CAP.	I.
<i>Acarthaniæ.</i>		II.
<i>Ætoliciæ.</i>		III.
<i>Locridis, et Phocidis.</i>		IV.
<i>Peloponnesi.</i>		V.
<i>Achaiciæ.</i>		VI.
<i>Messeniciæ.</i>		VII.

1. *Gelliano*. In libris editis hactenus perperam legebatur, *C. Eliano*: in Regio 1 et 2, *Celliano*. Citatur

Gellianus sect. 17. Vide Auctorum Indicem, sub libri hujus calcem additum. *HAAD*.

LIBER I.

41

<i>Laconiaë.</i>	CAP. VIII.
<i>Argolidis.</i>	IX.
<i>Arcadiaë.</i>	X.
Atticaë.	XI.
<i>Bœotiaë.</i>	XII.
<i>Doridis.</i>	XIII.
<i>Phthiotidis.</i>	XIV.
Thessaliaë.	XV.
Magnesiaë.	XVI.
Macedoniaë.	XVII.
Thraciaë. <i>Ægæi maris.</i>	XVIII.
Insularum ante eas terras : inter quas,	XIX.
Cretæ,	XX.
Eubœæ,	XXI.
Cycladum,	XXII.
Sporadum.	XXIII.
Hellesponti, Mæotidis,	XXIV.
Daciaë, Sarmatiaë,	XXV.
Scythiaë,	XXVI.
Insularum Ponti : <i>Insularum Oceani Septem-</i> <i>trionalis.</i>	XXVII.
Germaniaë.	XXVIII.
Insulæ in Gallico Oceano xcvi, quas inter,	XXIX.
Britanniaë.	XXX.
Belgicaë Galliaë.	XXXI.
Lugdunensis Galliaë.	XXXII.
<i>Aquitanicaë Galliaë.</i>	XXXIII.
Citerioris Hispaniaë, ab Oceano Gallico.	XXXIV.
Lusitaniaë.	XXXV.
Insularum in mari Atlantico.	XXXVI.
Universæ Europæ mensura.	XXXVII.

Summa : Oppida, et gentes¹

1. *Oppida et gentes.* Numerus deest in omnibus MSS. HARD.

Flumina clara

Montium clari

Insulæ

Quæ intercidere oppida, aut gentes

Res, Historiæ, et observationes ¹

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Catone Censorio, M. Agrippa, Divo Augusto, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis :

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Diæarcho, Timosthene, Ephoro, Cratete Grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, ² Eumacho, Timæo Siculo, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menæchmo, ³ Aglosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, ⁴ Xenophonte, Pythea, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

1. *Observationes.* Numerus hic, ut in præcedentibus, deest. ED.

2. *Eumacho.* In editis hactenus legebatur, *Eumacho Siculo Musico.* In R. 1, 2, *Timæo Siculo Musseio.* In Colb. 2. *Timæo Siculo Mursilo.* Unde nos sinceram lectionem eruimus. Vide Indicem Auctorum. HARD.

3. *Aglosthene.* Ita restituimus, quum prius legeretur *Edosthene.* Vide Indicem Auctorum. HARD.

4. *Xenophonte.* Lampsaceno scilicet, cujus mentio apud Plin. libri hujus sect. 27, et in Indice prioris ac subsequentis libri. In editis hactenus corrupte legitur, *Menephonte.* HARD.

LIBRO V continentur situs, gentes, maria,
oppida, portus, montes, flumina, men-
suræ, populi qui sunt aut fuerunt,

MAURITANIARUM.	CAP. I.
Numidiæ.	II.
Africæ.	III.
Syrtium.	IV.
Cyrenaicæ.	V.
<i>Libyæ Mareotidis.</i>	VI.
Insularum circa Africam.	VII.
Aversorum Africæ.	VIII.
<i>Ægypti et Thebaidis.</i>	IX.
Nili.	X.
<i>Urbium in Ægypto.</i>	XI.
Arabiz, quæ est ad mare Ægyptium.	XII.
Syriæ.	XIII.
Idumææ, Palæstinæ, Samariæ.	XIV.
Judææ.	XV.
<i>Decapoleos.</i>	XVI.
Phœnices.	XVII.
Syriæ Antiochiæ.	XXVIII.
<i>Reliquiæ Syriæ.</i>	XIX.
Euphratis.	XX.
<i>Syriæ ad Euphratem.</i>	XXI.
Ciliciæ, et adjunctæ gentes.	XXII.
Isauricæ, et Homonadum.	XXIII.
Pisidiæ.	XXIV.
Lycaoniæ.	XXV.
Pamphyliz.	XXVI.
Tauri montis.	XXVII.
Lyciæ.	XXVIII.
Cariæ.	XXIX.

<i>Lydiæ.</i>	CAP. XXX.
<i>Ioniæ.</i>	XXXI.
<i>Æolidis.</i>	XXXII.
Troadis, et adjunctæ gentes.	XXXIII.
Insularum ante Asiam CCXII. In his,	XXXIV.
Cypri,	XXXV.
Rhodi,	XXXVI.
Sami,	XXXVII.
Chii,	XXXVIII.
Lesbi.	XXXIX.
Hellespontus, et Mysia.	XL.
Phrygia.	XLI.
Galatia, et adjunctæ gentes.	XLII.
Bithynia.	XLIII.
<i>Insulæ in Propontide.</i>	XLIV.

Summa : Oppida, et gentes'

Flumina clara

Montium clari

Insulæ, CXVIII

Quæ intercidere oppida aut gentes

Res, Historiæ et observationes

Ex Auctoribus :

Agrippa, Suetonio Paulino, M. Varrone, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Cl. Cæsare, Aruntio, Livio filio, Seboso, Actis triumphorum.

Externis :

Juba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicæarcho,

1. *Oppida et gentes.* Numerus insularum CXVIII manifesto in mendest in omnibus MSS. Numerus do cubat. Forte CCCXVIII. HARD.

Bætone¹, Timosthene, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panætio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timæo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio qui περίπλουν aut περιήγησιν, Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphane, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

LIBRO VI continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt,

PONTI et Maryandinorum.	CAP I.
Paphlagonum.	II.
Cappadocum.	III.
Themiscyrena regio, et in ea gentes.	IV.
Regio Colica, et gentes Achæorum, et cæteræ eodem tractu gentes.	V.
Bosporus Cimmerius.	VI.
Mæotis, et gentes circa Mæotim.	VII.
<i>Cappadociæ situs</i>	VIII.
Armenia major, et minor.	IX.
Cyrus fluuius, et Araxes.	X.
Albania, Iberia, et junctæ gentes.	XI.
Portæ Caucasæ.	XII.
Insulæ in Ponto.	XIII.
Gentes a Scythico Oceano.	XIV.
Caspium et Hyrcanum mare.	XV.

1. *Bætone*. Ita restituimus ex R. libri seq. rursus Dicæarcho, ut hic, Bæto subjungitur. HARD.

Adiabene.	CAP. XVI.
Media, et Portæ Caspiæ.	XVII.
Gentes circa Hyrcanum mare.	XVIII.
Scytharum gentes, et situs ab Oceano Eoo.	XIX.
Seres.	XX.
Indi.	XXI.
Ganges.	XXII.
Indus.	XXIII.
Taprobane.	XXIV.
<i>Gedrosi¹ et adjunctæ satrapicæ.</i>	XXV.
Navigaciones in Indiam.	XXVI.
Carmania.	XXVII.
Sinus Persicus, et Arabicus.	XXVIII.
Parthorum regna.	XXIX.
Mesopotamia.	XXX.
Tigris.	XXXI.
Arabia.	XXXII.
Sinus maris Rubri.	XXXIII.
Troglodytice.	XXXIV.
Æthiopia.	XXXV.
Insulæ Æthiopici maris.	XXXVI.
De Insulis Fortunatis.	XXXVII.
Terræ mensuræ ² comparatæ.	XXXVIII.
Digestio terrarum in parallelos, et umbras pares.	XXXIX.

Summa : Oppida, MCXCV.

Gentes, DLXXVI.

Flumina clara, CXV.

Montes clari, XXXVIII.

Insulæ, CVIII.

Quæ intercidere oppida aut gentes, XCV.

Res, Historiæ, et observationes, MMCCXIV.

1. *Gedrosi, etc.* Pro his Broterius legit : *Ariani et junctæ gentes.* ED.

2. *Mensuræ.* Brot. per *mensuras.* An ex idoneo codice? ED.

Ex Auctoribus :

M. Agrippa, M. Varrone, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Cæsare, Arrontio, Seboso, Fabricio Tusco, T. Livio, Seneca, Nigidio.

Externis :

Juba¹ rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Bætone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, ²Eumacho, Timæo Siculo, Alexandro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, ³Dalione, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

LIBRO VII continetur hominum generatio et institutio, atque inventio artium.

<i>De Homine.</i>	CAP. I.
Gentium mirabiles figuræ.	II.
Prodigiosi partus.	III.
De homine generando : Pariendi tempora per- illustria : Exempla a mensibus VII ad XIII.	IV.
Signa sexus in gravidis pertinentia ante par- tum.	V.
Monstruosi partus.	VI.

1. *Juba*. Ita R. 1, 2. In editis hactenus libris, *Polybio*, *Hecatæo* : male, quum *Polybius* iterum inferius repetatur. HARD.

2. *Eumacho*. Timæum Siculum rursus suo loco reddidimus ex iis-

dem codd. quum in vulgatis editionibus legeretur, *Eumacho Siculo*. HARD.

3. *Dalione*. Ita nos emendavimus, pro *Dialdon*. Laudatur *Dalione* sect. 35, libri hujus. HARD.

Pollione, Messala, Rufo, Corn. Nepote, Virgilio, Livio, Cordo, Melisso, Seboso, Corn. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, ¹ Fabiano, Catone Censorio, ² Actis, Fabio Vestale.

Externis :

Herodoto, Aristeia, Bætone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Phylarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro Polyhistoro, Xenophonte, Callimacho, Democrito, ³ Diyllo historico, Stratone qui contra ⁴ Ephori εὐρήματα scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui τραγωδούμενα, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlida, Critodemo.

LIBRO VIII continentur terrestrium
animalium naturæ.

DE elephantis. De sensu eorum.	CAP. I.
Quando primum juncti.	II.
De docilitate eorum.	III.
Mirabilia in factis eorum.	IV.

1. *Fabiano*. Prius in editis *Sabino*. Nos ita reposuimus ex R. 2, quum Sabinus habere locum in hoc libro nullus queat, præter Massurium Sabinum, jam antea in hoc ipso Indice laudatum. HARD.

2. *Actis*. Hanc vocem addidimus ex R. 1, 2, Colb. 2. HARD.

3. *Diyllo*. Prius *Duillio*, *Polyhi-*

store historico : male. Vide Auctorum syllabum. Expunximus et hanc vocem *Polyhistore*, ex superiori versu a librariis imprudenter iterum huc revocatam. HARD.

4. *Ephori*. Hunc locum ita correximus, quum antea legeretur, *contra Ephori theoremata*. Vide syllabum Auctorum. HARD.

LIBER I.

51

De natura ferarum ad pericula sua intelligenda.	CAP. V.
Quando primum in Italia visi elephantum.	VI.
Pugnæ eorum.	VII.
Quibus modis capiuntur.	VIII.
Quibus domentur.	IX.
De partu eorum, et reliqua natura.	X.
Ubi nascantur. Discordia eorum et draconum.	XI.
De solertia animalium.	XII.
De draconibus.	XIII.
Miræ magnitudinis serpentes.	XIV.
De Scythicis animalibus : de bisontibus.	XV.
De septemtrionalibus : alce : achli : bonaso.	XVI.
De leonibus. Quomodo gignantur.	XVII.
Quæ genera eorum.	XVIII.
Quæ propriæ naturæ.	XIX.
Quis primus leontomachiam Romæ. Quis plurimos in ea leones donavit.	XX.
Mirabilia in leonum factis.	XXI.
A dracone agnitus aut servatus.	XXII.
De pantheris.	XXIII.
Senatusconsultum et leges de Africanis. Quis primus Romæ Africanas : quis plurimas.	XXIV.
De tigribus. Quando primum Romæ visa tigris. De natura earum.	XXV.
De camelis. Genera eorum.	XXVI.
De camelopardali. Quando primum Romæ visa.	XXVII.
De chao. De cephis.	XXVIII.
De rhinocerote.	XXIX.
De lynce, et sphingibus. De crocotis. De cercothecis.	XXX.
Indiæ terrestria animalia.	XXXI.
Item Æthiopiæ. Bestia visu interficiens.	XXXII.
De basiliscis serpentibus.	XXXIII.

De lupis. Unde fabula versipellis.	CAP. XXXIV.
Serpentium genera.	XXXV.
De ichneumone.	XXXVI.
De crocodilo.	XXXVII.
De scinco.	XXXVIII.
De hippopotamo.	XXXIX.
Quis primus ostenderit eum Romæ, et crocodilum.	XL.
Medicinæ ab animalibus repertæ.	XLI.
Prognostica periculorum ex animalibus.	XLII.
Gentes ab animalibus sublatae.	XLIII.
De hyænis.	XLIV.
De corocottis. De mantichoris.	XLV.
De onagris.	XLVI.
De castoreo. De aquaticis, et iisdem terrestribus. De lutris.	XLVII.
De ranis rubetis.	XLVIII.
De vitulo marino. De fibris. De stellionibus.	XLIX.
De cervis.	L.
De chamæleonte.	LI.
De reliquis colorem mutantibus; tarando, lycæone, thoe.	LII.
De hystrice.	LIII.
De ursis: de fetu eorum.	LIV.
De muribus Ponticis, et Alpinis.	LV.
De herinaceis.	LVI.
De leontophono: de lynce.	LVII.
Meles: sciuri.	LVIII.
De viperis, et cochleis.	LIX.
De lacertis.	LX.
Canum naturæ. Exempla eorum circa dominos. Qui præliorum causa canes habuerint.	LXI.
De generatione eorum.	LXII.
Contra rabiem remedia.	LXIII.

Equorum natura.	CAP. LXIV.
Dè ingeniis equorum. Mirabilia quadrigarum.	LXV.
Generatio equorum.	LXVI.
Vento concipientes.	LXVII.
De asinis. Generatio in his.	LXVIII.
Mularum natura, et reliquorum jumentorum.	
Generatio in his.	LXIX.
De bubus, et generatio eorum.	LXX.
Apis in Ægypto.	LXXI.
Pecorum natura, et generatio eorum.	LXXII.
Genera lanæ et colorum.	LXXIII.
Genera vestium.	LXXIV.
<i>De pecorum forma et de musmone.</i>	LXXV.
Caprarum natura, et generatio.	LXXVI.
Suum item.	LXXVII.
De feris subus. Quis primus vivaria bestiarum instituit.	LXXVIII.
De semiferis.	LXXIX.
De simiis.	LXXX.
De luporum generibus.	LXXXI.
De nec placidis, nec feris animalibus.	LXXXII.
Quæ quibus in locis animalia non sint.	LXXXIII.
Ubi et quæ advenis tantum noceant : ubi et quæ indigenis tantum.	LXXXIV.
Summa. Res, et historiæ, et observationes,	DCCLXXXVII.

Ex Auctoribus :

Muciano, Proclio, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, ¹ Actis, Columella, Virgilio, Varrone, ² Lucilio, Metello Scipione,

1. *Actis*. Ita R. 1, 2, Colb. 2, ut in superiorum librorum Indice : in editis *Actio* mendose. HARD.

2. *Lucilio*. Ita restituimus ex R. 1, 2, quum antea perperam legeretur, *L. Metello Scipione*. HARD.

Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Mamilio¹ Sura.

Externis :

Juba rege, Polybio, Herodoto, Antipatro, Aristotele, Demetrio Physico, Democrito, Theophrasto, Evanthe, Agrippa qui ²Ὀλυμπιονίκας, Hierone rege, ³Attalo Philometore item, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Hegesia Maroneo, Menandris, Prienæo et Heracleote, Menecrate poeta, Androtione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, ⁴Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomēn fecit, Archelao rege, Nicandro.

LIBRO IX continetur aquatilium natura.

QUARE maxima in mari animalia.	CAP. I.
Indici maris belluæ.	II.
Quæ in quoque Oceano maximæ.	III.
De Tritonum et Nereidum figuris. De elephantorum marinorum figuris.	IV.
De balænis. De orcis.	V.
An spirent pisces : an dormiant.	VI.

1. *Mamilio*. Ex iisdem codd. tum hoc loco, tum in Indice lib. X. Antea *Manilio*, male. HARD.

2. Ὀλυμπιον. Qui de victoribus Olympiorum scripsit. HARD.

3. *Attalo*. Vide Auctorum Indicem : locum hunc a nobis emendatum intelliges. HARD.

4. *Lysimacho*. Hunc addidimus ex iisdem MSS. HARD.

LIBER I.

55

De delphinis.	CAP. VII.
Quos amaverint.	VIII.
Quibus in locis societate cum hominibus ¹ pi- scentur.	IX.
Alia circa eos mira.	X.
De tursionibus.	XI.
De testudinibus. Quæ genera aquatilium testu- dinum, et quomodo capiantur.	XII.
Quis primus testudinem secare instituerit.	XIII.
Digestio aquatilium per species.	XIV.
Quæ pilo vestiantur, aut careant: et quomodo pariant. De vitulis marinis, sive phocis.	XV.
Quot genera piscium.	XVI.
Qui maximi pisces.	XVII.
Thynni, cordylæ, pelamides. Membratim ex his salsura: melandrya, apolecti, cybia:	XVIII.
Amiæ: scombri.	XIX.
Qui non sint pisces in Ponto: qui intrent, et qui alias redeant.	XX.
Quare pisces extra aquam exsiliant.	XXI.
Esse auguria ex piscibus.	XXII.
In quo genere piscium mares non sint.	XXIII.
Qui calculum in capite habeant: qui lateant hieme: et qui hieme non capiantur, nisi statis diebus.	XXIV.
Qui æstate lateant: qui siderentur pisces.	XXV.
De mugile.	XXVI.
De acipensere.	XXVII.
De lupo: de asello.	XXVIII.
De scaro: de mustela.	XXIX.

¹ *Piscentur*. Ita recte Colb. etsi alii legant, *miscentur*. Sic in Ind. lib. seq. «Quibus in locis societate accipitres et homines aucupentur.»

Et sane quam diligentem ac fidam piscatoribus operam delphini navarent in captura mugilum, describitur a Plinio hoc libro, cap. 9. HARD.

Mullorum genera : et de sargo comite.	CAP. XXX.
Mirabilia piscium pretia.	XXXI.
Non ubique eadem genera placere.	XXXII.
De branchiis : de squamis.	XXXIII.
Vocales, et sine branchiis pisces.	XXXIV.
Qui in terram exeant. Tempora capturæ.	XXXV.
Digestio piscium in figuras corporis. Rhomborum et passerum differentia. De longis piscibus.	XXXVI.
De piscium pinnis, et natandi ratione.	XXXVII.
Anguillæ.	XXXVIII.
Murænæ.	XXXIX.
Planorum piscium genera.	XL.
Echeneis, et veneficia ejus.	XLI.
Qui pisces colorem mutant.	XLII.
Qui volitent extra aquam. De hirundine. De pisce qui noctibus lucet. De cornuto. De dracone marino.	XLIII.
De piscibus sanguine carentibus. Qui piscium molles appellentur.	XLIV.
De sepia, de loligine, de pectunculis.	XLV.
De polypis.	XLVI.
De navigatore polypo.	XLVII.
<i>Polyporum genera : solertia.</i>	XLVIII.
De navigatore nauplio.	XLIX.
Crusta intecti. De locustis.	L.
Cancrorum genera. De pinnotere, echinis, cochleis, pectinibus.	LI.
Concharum genera.	LII.
Quanta luxuriæ materia sit in mari.	LIII.
De margaritis, quomodo nascantur, et ubi.	LIV.
Quomodo inveniantur.	LV.
Quæ genera unionum.	LVI.
Quæ observanda in his. Quæ natura eorum.	LVII.

Exempla circa eos.	CAP. LVIII.
Quando primum in usum venerint Romæ.	LIX.
Muricum naturæ, et purpurarum.	LX.
Quæ¹ nationes purpuræ.	LXI.
Quomodo ex his lanæ tingantur.	LXII.
Quando purpuræ usus Romæ : quando lati clavi, et prætextæ.	LXIII.
De conchyliatis vestibus.	LXIV.
De amethysto tingendo : de hysgino, de cocco.	LXV.
De pinna et pinnotere.	LXVI.
De sensu aquatilium. Torpedo, pastinaca, scolopendræ, glanis. De ariete pisce.	LXVII.
De his quæ tertiam naturam habent animalium et fruticum. De urticis.	LXVIII.
De spongiis : quæ genera earum, et ubi nascantur : animal esse eas.	LXIX.
De caniculis.	LXX.
De his quæ silicea testa clauduntur. Quæ sine sensu ullo in mari. De reliquis sordium animalibus.	LXXI.
De venenatis marinis.	LXXII.
De morbis piscium.	LXXIII.
De generatione eorum.	LXXIV.
Qui intra se ova pariant, et animal.	LXXV.
Quorum in partu rumpatur venter, dein coeat.	LXXVI.
Qui vulvas habeant : qui se ipsi ineant.	LXXVII.
Quæ longissima vita piscium.	LXXVIII.
Quis primus vivaria ostrearum invenerit.	LXXIX.
Quis primus reliquorum piscium vivaria instituerit.	LXXX.
Quis murænarum vivaria instituerit.	LXXXI.
Quis primus cochlearum vivaria instituerit.	LXXXII.

1. *Quæ nationes. Libentius agnovverim, quæ ratianes. HARD.*

Pisces terreni.	CAP. LXXXIII.
De muribus in Nilo.	LXXXIV.
Quomodo capiantur anthiæ pisces.	LXXXV.
De stellis marinis.	LXXXVI.
De dactylorum miraculis.	LXXXVII.
De inimicitiis inter se aquatiliū, et amicitiiis.	LXXXVIII.

Summa. Res, et historiæ, et observationes, DCL.

Ex Auctoribus :

Turrano Gracile, Trogo, Mæcenate, Alfio Flavio, Corn. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Muciano, Ælio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Æmilio, Messala Corvino, Trebio Nigro, Nigidio.

Externis :

Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasylo, Hegesidemo Cythnio, Alexandro Polyhistore.

LIBRO X continentur volucrum naturæ.

DE struthiocamelo.	CAP. I.
De phœnice.	II.
Aquilarum genera.	III.
Natura earum.	IV.
Quando legionum signa esse cœperint.	V.
De aquila quæ in rogam virginis se misit.	VI.
De vulture.	VII.
Sanqualis avis, et immussulus.	VIII.
Accipitres : buteo.	IX.
In quibus locis societate accipitres et homines aucupentur.	X.

Quæ avis sola a suo genere interimatur : quæ avis singula ova pariat.	CAP. XI.
Milvi.	XII.
Digestio avium per genera.	XIII.
Cornices : inauspicatæ aves.	XIV.
De corvis.	XV.
De bubone.	XVI.
Aves quarum vita aut notitia intercidit.	XVII.
Quæ a cauda nascantur.	XVIII.
De noctuis.	XIX.
De pico martio.	XX.
De his qui uncos ungues habent.	XXI.
De pavonibus.	XXII.
Quis primum pavonem cibi causa occiderit. Quis farcire instituerit.	XXIII.
De gallinaceis.	XXIV.
Quomodo castrentur. De gallinaceo locuto.	XXV.
De ansere.	XXVI.
Quis primum jecur anserinum instituit.	XXVII.
De conmageno.	XXVIII.
Chenalopeces, chenerotes, tetraones, otides.	XXIX.
Grues.	XXX.
De ciconiis.	XXXI.
De oloribus.	XXXII.
De avibus peregrinis quæ veniunt. Coturnices, glottides, cychramus, otus.	XXXIII.
Hirundines.	XXXIV.
De avibus nostris quæ discedant, et quo abeant: tardi, merulæ, sturni. De avibus quæ plu- mas amittunt in occultatione : turtur, pa- lumbes. Sturnorum, et hirundinum vo- latus.	XXXV.
Quæ avium perennes, quæ semestres, quæ trimestres : galguli, upupæ.	XXXVI.

Memnonides.	CAP. XXXVII.
Meleagrides.	XXXVIII.
Seleucides.	XXXIX.
Ibis.	XL.
Quæ quibus locis aves non sint.	XLI.
De oscinum generibus, et quæ mutant colorem, et vocem.	XLII.
De lusciniis.	XLIII.
De melancoryphis, erithacis, phœnicuris.	XLIV.
OEnanthe : chlorio : merulæ : ibis.	XLV.
Tempus avium genituræ.	XLVI.
Halcyones : dies earum navigabiles.	XLVII.
De reliquo aquaticarum genere.	XLVIII.
De solertia avium in nidis. Hirundinum opera mira. Ripariæ.	XLIX.
Acanthyllis, etc.	L.
Merops. De perdicibus.	LI.
De columbis.	LII.
Opera earum mirabilia, et pretia.	LIII.
Differentiæ volatus, et incessus.	LIV.
Apodes, sive cypseli.	LV.
De pastu avium. Caprimulgi : platea.	LVI.
De ingeniis avium. Carduelis, taurus, anthus.	LVII.
De avibus quæ loquuntur. Psittaci.	LVIII.
Picæ glandares.	LIX.
Propter corvum loquentem seditio Populi Romani.	LX.
Diomedææ.	LXI.
Quæ animalia nihil discant.	LXII.
De potu avium. De porphyrione.	LXIII.
Hæmatopodes.	LXIV.
De pastu avium.	LXV.
Onocrotali.	LXVI.
De peregrinis avibus. Phalerides, phasianæ, numidicæ.	LXVII.

Phœnicopteri, attagenæ, phalacrocoraces, pyr- rhocoraces, lagopodes.	CAP. LXVIII.
De novis avibus. Bibiones.	LXIX.
De fabulosis avibus.	LXX.
Quis gallinas farcire instituerit : quique hoc primi censores vetuerunt.	LXXI.
Quis primus aviaria instituerit. De Æsopi patina.	LXXII.
Generatio avium. Quæ præter aves ova gignant.	LXXIII.
Ovorum genera, et naturæ.	LXXIV.
Vitia, et remedia incubantium.	LXXV.
Augustæ ex ovis augurium.	LXXVI.
Quales gallinæ optimæ.	LXXVII.
Morbi earum, et remedia.	LXXVIII.
Quando aves, et quot ova pariant.	LXXIX.
Quæ ova hypenemia : quæ cynosura. Quo- modo optime servantur ova.	LXXX.
Quæ volucrium sola animal pariat, et lacte nutriat.	LXXXI.
Quæ terrestrium ova pariant. Serpentium ge- nera.	LXXXII.
Terrestrium omnium generatio.	LXXXIII.
Quæ sint animalium in uteris porrecta.	LXXXIV.
Quorum animalium origo adhuc incerta sit.	LXXXV.
De salamandris.	LXXXVI.
Quæ nascantur ex non genitis. Quæ nata ni- hil gignant. In quibus neuter sexus sit.	LXXXVII.
De sensibus animalium. Quibus visus præci- pius : quibus odoratus : quibus auditus. De talpis. An ostreis auditus.	LXXXVIII.
Qui ex piscibus clarissime audiant.	LXXXIX.
Qui ex piscibus maxime odorentur.	XC.
Diversitas animalium in pastu.	XCI.
Quæ venenis vivant.	XCH.
Quæ terra. Quæ fame aut siti non intereant.	XCHH.

De diversitate potus.

CAP. XCIV.

Quæ inter se dissideant. Amicitiam animalium

esse : et affectus animalium.

XCV.

Exempla affectus serpentium.

XCVI.

De somno animalium.

XCVII.

Quæ somnient.

XCVIII.

Summa. Res, et Historiæ, et observationes, DCCXCIV.

Ex Auctoribus :

Manilio, Corn. Valeriano, Actis, Umbricio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Æmilio, Melisso, Muciano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, ¹ D. Eculeone, Hygino, Sasernis ², Nigidio, Mamilio Sura.

Externis :

Homero, Phe-monoe, Philemone, ³ Bœo qui ὀρνιθογο-
 νίαν, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Cal-
 limacho, Æschylo, Hierone rege, Philometore rege, Ar-
 chyta Tarentino, Amphilocho ⁴ Atheniense, Anaxipoli
 Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Anti-
 gono Cimæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno,
 Aristandro Atheniense, Bacchio Milesio, Bione Solense,
 Chærea Atheniense, Diodoro Prienæo, Dione Colopho-
 nio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio,
 Evagone ⁵ Thasio, Euphronio Athenæo, Juba, Androtione
 qui de agricultura, Æschrione qui item, Lysimacho qui

1. *D. Eculeone*. Ita correximus, pro *Desulone*, quæ nihil vox est. Vide syllabum Auctorum. HARD.

2. *Sasernis*. Male antea *Sarsenis*. Vide Auctorum syllabum. HARD.

3. *Bœo*. Nos ita emendavimus, quum prius *Boëto* et *Boëtho* legere-

tur. Vide syllabum Auctorum. HARD.

4. *Atheniense*. Plinius *Atheniensi* diceret. HARD. — Utrumque recte dici grammatici docent. ED.

5. *Evagone*. In editis prius *Eva-
 gora*, male. Nos *Evagone*, ex R. 1,
 2. Colb. 2, et Th. HARD.

item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Nieandro, Onesicrito, Phylarcho, Hesiodo.

LIBRO XI continentur insectorum animalium genera.

SUBTILITAS in his rebus naturæ.	CAP.	I.
An spirent, an habeant sanguinem.		II.
De corpore eorum.		III.
De apibus.		IV.
Qui ordo in opere earum.		V.
Quid sit in eo commosis, pissoceros, propolis.		VI.
Quid erithace, sive sandarace, sive cerinthos.		VII.
Ex quibus floribus opera fiant.		VIII.
Apium studio capti.		IX.
Ratio operis.		X.
De fucis.		XI.
Quæ natura mellis.		XII.
Quæ optima mella.		XIII.
Quæ genera mellis in singulis locis.		XIV.
Quomodo probentur. De erice, sive tetradice, sive sisyro.		XV.
Quomodo apes generent.		XVI.
Quæ regiminis ratio.		XVII.
Aliquando et lætum omen esse examinum.		XVIII.
Genera apium.		XIX.
De morbis apium.		XX.
Quæ inimica apibus.		XXI.
De continendis apibus.		XXII.
De reparandis.		XXIII.
De vespis et crabronibus. Quæ animalia ex alieno suum faciant.		XXIV.

De bombyce Assyria.	CAP. XXV.
De bombyliis necydalis. Quis primum inven- rit bombycinam vestem.	XXVI.
De bombyce Coa. Quomodo conficiatur Coa vestis.	XXVII.
De araneis. Qui ex his texant : quæ materiæ natura ad texendum.	XXVIII.
Generatio araneorum.	XXIX.
De scorpionibus.	XXX.
De stellionibus.	XXXI.
De cicadis : sine ore esse, sine exitu cibi.	XXXII.
De pinnis insectorum.	XXXIII.
De scarabæis. Lampyrides. Reliqua scarabæo- rum genera.	XXXIV.
De locustis.	XXXV.
De formicis.	XXXVI.
Chrysallides.	XXXVII.
De his animalibus, quæ ex ligno, aut in ligno nascuntur.	XXXVIII.
Sordium hominis animalia. Quod animal mi- nimum. Etiam in cera animalia.	XXXIX.
Animal cui cibi exitus non est.	XL.
Tineæ, cantharides, culices. Nivis animal.	XLI.
Ignium animal : pyralis, sive pyraustes.	XLII.
Hemerobion.	XLIII.
Animalium omnium per singula membra, na- turæ et historiæ. Quæ apices habent, quæ cristas.	XLIV.
Cornuum genera. Quibus mobilia.	XLV.
De capitibus, et quibus nulla.	XLVI.
De capillo.	XLVII.
De ossibus capitis.	XLVIII.
De cerebro.	XLIX.
De auribus. Quæ sine auribus, et foraminibus audiant.	L.

LIBER I.

65

De facie, de fronte, et superciliis.	CAP.	LI.
De oculis. Quæ sine oculis animalia : quæ singulos oculos tantum habeant.		LII.
De diversitate oculorum.		LIII.
Quæ ratio visus. Noctu videntes.		LIV.
De natura pupillæ. Quæ non conniveant ¹ .		LV.
De palpebris, et quibus non sint : quibus ab altera tantum parte.		LVI.
Quibus genæ non sint.		LVII.
De malis.		LVIII.
De naribus.		LIX.
De buccis, labris, mentis, maxillis.		LX.
De dentibus. Quæ genera eorum : quibus non utraque parte sint : quibus cavi.		LXI.
De serpentium dentibus : de veneno eorum. Cui volucris dentes.		LXII.
Mirabilia dentium.		LXIII.
Ætas animantium ² ab his.		LXIV.
De lingua, et quæ sine ea. De ranarum sono.		
De palato.		LXV.
De tonsillis. Uva, epiglossis, arteriæ, gula.		LXVI.
Cervix, collum, spina.		LXVII.
Guttur, fauces, stomachus.		LXVIII.
De corde, sanguine, animo.		LXIX.
Quibus maxima corda : quibus minima : quibus bina.		LXX.
Quando in extis aspici cœpta.		LXXI.
De pulmone : et quibus maximus, quibus minimus; quibus nihil aliud quam pulmo intus. Quæ causa velocitatis animalium.		LXXII.

1. *Conniveant.* MSS. *colluceant*, male. HARD.— Plinius ipse, XI, 55: « non connivere diximus, etc. » ED.

2. *Animantium.* Ita emendavimus, quum in MSS. *perperam ruminantium* legatur. HARD.

De bombyce Assu

De bombyli

rit

De

De

na

Gener.

De scorj

De stellio

De cicadis

De pinnis in.

De scarabæis.

rum genera.

De locustis.

De formicis.

Chrysallides.

De his animalibus, qu

nascuntur.

Sordium hominis animal

nimum. Etiam in cera

Animal cui cibi exitus non

Tineæ, cantharides, culices.

Ignium animal : pyralis, sive f.

Hemerobion.

Animalium omnium per singula m.

turæ et historiæ. Quæ apices hal

cristas.

Cornuum genera. Quibus mobilia.

De capitibus, et quibus nulla.

De capillo.

De ossibus capitis.

De cerebro.

De auribus. Quæ sine auribus, et foraminibus

LIBER I.

67

	CAP.	XCIH.
ergoris.		XCIV.
æ volucrum mammas ha-		
animalium in uberibus.		XCv.
is, de caseis : ex quibus non		
o. Genera alimenti ex lacte.		XCvI.
		XCvII.
orum hominum a reliquis		
		XCvIII.
chiis.		XCIX.
tudine.		C.
		CI.
tibus.		CII.
rporis humani sacra religio.		CIII.
		CIV.
et cruribus.		CV.
		CVI.
		CVII.
d centenos. De pu-		
		CVIII.
oditis.		CIX.
miviri.		CX.
		CXI.
		CXII.
		CXIII.
membris ho-		
		CXIV.
		CXV.
t, et gustata		
		CXVI.

inquam in hoc elencho
unt pariter incorrecta.

De jocinere, et quibus animalibus, et in quibus locis bina jocinera ¹ .	CAP. LXXIII.
De felle : ubi, et in quibus geminum. Quibus animalium non sit : et quibus alibi quam in jocinere.	LXXIV.
Quæ vis ejus.	LXXV.
Quibus crescat cum luna et decrescat jecur. Haruspicum circa ea observationes, et prodigia mira.	LXXVI.
Præcordia. Risus natura.	LXXVII.
De ventre, et quibus nullus. Quæ sola vomant.	LXXVIII.
Lactes, hillæ, alvus, colon. Quare quædam insatiabilia animalia.	LXXIX.
De omento, et de splene, et quibus animalium non sit.	LXXX.
De renibus, et ubi quaterni animalibus : quibus nulli.	LXXXI.
Pectus : costæ.	LXXXII.
Vesica : et quibus animalibus non sit.	LXXXIII.
De vulvis : de suum vulva : de sumine.	LXXXIV.
Quæ sebum habeant, quæ non pinguescant.	LXXXV.
De medullis, et quibus non sint.	LXXXVI.
De ossibus et spinis. Quibus nec ossa, nec spina. Cartilagines.	LXXXVII.
De nervis. Quæ sine nervis.	LXXXVIII.
Arteriæ, venæ. Quæ nec venas, nec arterias habent. De sanguine et sudore.	LXXXIX.
Quorum celerrime sanguis spissetur; quorum non coeat : quibus crassissimus, quibus tenuissimus, quibus nullus.	XC.
Quibus certis temporibus anni nullus.	XCI.
An in sanguine principatus.	XCII.

1. *Jocinera*. Plinius *jecinera* scribit, non *jocinera*. HARD.

De tergore.	CAP.	XCIII.
De pilis et vestitu tergoris.		XCIV.
De mammis, et quæ volucrum mammas habeant. Notabilia animalium in uberibus.		XCv.
De lacte, de colostris, de caseis : ex quibus non fiat ¹ : de coagulo. Genera alimenti ex lacte.		XCVI.
Genera caseorum.		XCvII.
Differentiæ membrorum hominum a reliquis animalibus.		XCvIII.
De digitis : de brachiis.		XCIX.
De simiarum similitudine.		C.
De unguibus.		CI.
De genibus, et poplitibus.		CII.
In quibus membris corporis humani sacra religio.		CIII.
Varices.		CIV.
De gressu, et pedibus, et cruribus.		CV.
De unguis.		CVI.
Volucrum pedes.		CVII.
Pedes animalium, a binis ad centenos. De pumilionibus.		CVIII.
De genitalibus. De hermaphroditis.		CIX.
De testibus. Trium generum semiviri.		CX.
De caudis.		CXI.
De vocibus animalium.		CXII.
De agnascentibus membris.		CXIII.
Vitalitatis et morum notæ, ex membris hominum.		CXIV.
De anima et victu.		CXV.
Quæ veneno pasta ipsa non pereunt, et gustata necant.		CXVI.

1. *Non fiat.* Subintelligitur caseus. Sed mihi videtur potius legendum, *non fiant*; vel paulo ante,

de caseo. Quanquam in hoc elencho multa occurrunt pariter incorrecta. E.D.

- Quibus de causis homo non concoquat. De remediis cruditarum. CAP. CXVII.
- Quemadmodum corpulentia contingat : quomodo minuatur. CXVIII.
- Quæ gustu famem sitimque sedent. CXIX.
- Summa. Res, et historiæ, et observationes, MMLCLXX.

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Hygino, Scropha, Saserna, Cælo Cornelio, Æmilio Macro, Virgilio, Columella, Julio Aquila qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquutio qui item, Umbricio qui item, Catone Censorio, Domitio Calvino, Trogo, Melisso, Fabiano¹, Muciano, Nigidio, Mamilio², Oppio³.

Externis :

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui μελιτουργικά⁴, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Herophilo⁵, Erasistrato, Asclepiade⁶, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris Prienense et Heracleote, Euphronio Athenæo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

1. *Fabiano*. Vulgo in editis, *Favonio Fabiano* : voce una scilicet eademque bis posita, et ex unico auctore duobus confictis. HARD.

2. *Mamilio*. Nempe Mamilio Sura, qui cum Nigidio in superiore Indice pariter jungitur. Ita Chiffi. cod. R. 1, 2. In editis, *Manilio*, male. HARD.

3. *Oppio*. Ita Chiffi. R. 1, 2. Colb. 2. Prius *Opio*, male. Nota gens Oppia. HARD.

4. *Μελιτουργικά*. De ratione mellis parandi. HARD.

5. *Herophilo*. Ita emendavimus, quum prius legeretur, *Eriphilo*. Reg. 1, 2. *Erophilo*. Vide Auctorum syllabum. HARD.

6. *Asclepiade*. In editis *Asclepio* : sed mendose. Is est Asclepiades medicus, de quo in sequentibus Indicibus mentio erit : nos de eo in syllabo Auctorum ampliora dicemus. HARD.

LIBRO XII continentur arborum naturæ.

HONOR earum.	CAP. I et II.
De peregrinis arboribus. Platanus quando primum in Italia, et unde.	III.
Natura earum.	IV.
Miracula ex his.	V.
Chamæplatani. Quis primum viridaria tondere instituerit.	VI.
Malum Assyrium quomodo seratur.	VII.
Indiæ arbores.	VIII.
Quando primum Romæ visa ebenus. Quæ genera ejus.	IX.
Spina Indica.	X.
Ficus Indica.	XI.
Arbor pala : pomum ariana.	XII.
Indicarum arborum formæ sine nominibus. Lini-feræ Indiæ arbores.	XIII.
Piperis arbores. Genera piperis : brecma. Zingiberi, sive Zimpiberi.	XIV.
Caryophyllon. Lycium, sive pyxacanthum Chironium.	XV.
Macir.	XVI.
Saccharon.	XVII.
Arbores Arianae gentis. Item Cedrosiæ. Item Hyrcaniæ.	XVIII.
Item Bactriæ. Bdellium, sive brochon, sive malacham, sive malodacum. Scordacti. In omnibus odoribus aut condimentis dicuntur adulterationes, experimenta, pretia.	XIX.
Persidis arbores.	XX.
Persici maris insularum arbores. Gossypinon arbores.	XXI.

Chynas arbor. Ex quibus arboribus lina in Oriente fiant.	CAP. XXII.
Quo in loco arborum nulla folia decident.	XXIII.
Quibus modis constant arborum fructus.	XXIV.
De costo.	XXV.
De nardo. Differentiæ ejus XII.	XXVI.
Asaron.	XXVII.
Amomum : amomis.	XXVIII.
Cardamomum.	XXIX.
De thurifera regione.	XXX.
Quæ arbores thus ferant.	XXXI.
Quæ natura thuris, et quæ genera.	XXXII.
De myrrha.	XXXIII.
De arboribus quæ ferunt eam.	XXXIV.
Natura et genera myrrhæ.	XXXV.
De mastiche.	XXXVI.
De ladano, et stobolo.	XXXVII.
Enhæmon.	XXXVIII.
Bratus arbor.	XXXIX.
Stobrum arbor.	XL.
De felicitate Arabiæ.	XLI.
De cinnamo. De xylocinnamo.	XLII.
Casia.	XLIII.
Cancamum. Taron.	XLIV.
Serichatum. Gabalium.	XLV.
Myrobalanus.	XLVI.
Phœnicobalanus.	XLVII.
De calamo odorato : de junco odorato.	XLVIII.
Hammoniacum.	XLIX.
Sphagnos.	L.
Cypros.	LI.
Aspalathos, sive erysisceptrum.	LII.
Maron.	LIII.
De balsamo, opobalsamo, xylobalsamo.	LIV.

LIBER I.

Styrax.	CAP.	LV.
Galbanum.		LVI.
De panace.		LVII.
Spondylion.		LVIII.
De malobathro.		LIX.
De omphacio.		LX.
Bryon, œnanthe, massaris.		LXI.
Elate, vel spathe.		LXII.
Cinnamum, comacum.		LXIII.
Summa. Res, et historiæ, et observationes, DCCCCLXXIV.		

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flavio¹, Procilio, Trogo, Hygino, Claudio Cæsare, Corn. Nepote, Sextio Nigro qui Græce de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis :

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono², Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlido, Charete Mitylenæo³, Menæchmo, Dorotheo Athenæo⁴, Lyco, Antæo, Ephippo, Chærea, Democle, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Juba,

1. *Flavio*. Is est Alfius Flavius, de quo in Auctorum Indice. Alter Procilius, de quo ibi etiam dicturi sumus. Nos ita edidimus ex utroque R. cod. Hactenus in editionibus *Flavio Proculo* legebatur, duobus scriptorum nominibus in unum procutis. HARD.

2. *Isigono*. Vulg. *Isidoro*. At secu-

ti sumus R. 1, 2. Chiff. Colb. 2. H.

3. *Charete*. Ita emendavimus, pro *Charace*, ex Colb. 2. Vide et Auctorum syllabum. HARD.

4. *Dorotheo*. Ita codices laudati, in quibus abest vox *Xenia*, quam libri impressi habent: haud gravi jactura, quum nusquam in toto opere appelletur a Plinio. HARD.

Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item¹, Euphronio item, Mneside item², Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio³.

LIBRO XIII continentur historiae de peregrinis arboribus, et unguentis.

DE unguentis : quando cœperint.	CAP. I.
Genera eorum, et compositiones XII.	II.
Diapasmata, magmata : et probatio unguenti.	III.
Quanta in unguentis luxuria.	IV.
Quando primum Romanis in usu.	V.
De palmis.	VI.
De natura earum.	VII.
Quomodo serantur.	VIII.
Genera earum, et insignia.	IX.
Syriæ arbores. Pistacia, cottana, damascena, myxa.	X.
Cedrus. Quæ arbores trium annorum fructum pariter habeant.	XI.
Terebinthus.	XII.
Rhus.	XIII.
Ægypti arbores. Ficus Alexandrina.	XIV.
Ficus Cypria.	XV.
Siliqua ceraunia.	XVI.
Persica arbor : et quibus arboribus subnascantur fructus.	XVII.

1. *Democede*. Vulgato editiones, *Democlide*, gravi errore. Vide Auctorum Indicem. Item *Euphronio* pro *Euphrone*, emendamus, ex iisdem codd. HARD.

2. *Mneside*. Ita reponimus ex R. 2, et ex Prisciano Grammatico. In vulg. edit. *Obsenide*, absurde.

Ex Indice librorum sequentium error deprehenditur. HARD.

3. *Xenocrate*. Ita codd. R. 1, 2. Colb. 2, habent, tum hoc loco, tum in sequenti Indice : non, ut libri editi, *Xenocrito*. HARD. — Post verba *Xenocrito Ephesio*, addit Dalecampius *Eratosthene*. Ed.

Cuci.	CAP. XVIII.
Spina Ægyptia.	XIX.
Gummiu genera IX. Sarcocolla.	XX.
De papyro, de chartæ usu, quando cœperit.	XXI.
Quomodo fiat.	XXII.
Genera ejus IX.	XXIII.
Probatio chartarum.	XXIV.
Vitia chartarum.	XXV.
De glutino chartarum.	XXVI.
De libris Numæ.	XXVII.
Æthiopiæ arbores.	XXVIII.
Atlantica arbor. De citri arbore, et de citreis mensis.	XXIX.
Quæ probentur, aut vituperentur in his.	XXX.
Malum citreum.	XXXI.
Lotos.	XXXII.
Cyrenaicæ arbores. Paliurus.	XXXIII.
Punici mali genera IX. Balaustium.	XXXIV.
Asiæ et Græciæ arbores. Epipactis ¹ , erice, granum Cnidium, sive thymelæa, sive chamelæa, sive pyrosachne, sive cnestrum, sive cneorum.	XXXV.
Tragion : tragacantha.	XXXVI.
Tragos sive scorpio : myrice sive brya : ostrys.	XXXVII.
Evonymus.	XXXVIII.
Eon arbor.	XXXIX.
Andrachle.	XL.
Coccygia : apharce.	XLI.
Ferula.	XLII.
Thapsia.	XLIII.
Capparis, sive cynosbaton, sive ophiostaphylon.	XLIV.
Saripha.	XLV.

1. *Epipactis*. *Epicactis* in omnibus sed male. Vide ad h. l. Ed.

Spina regia.	CAP. XLVI.
Cytisus.	XLVII.
Arbores et frutices in mari nostro. Phycos, sive prason, sive zoster.	XLVIII.
Bryon marinum.	XLIX.
In mari rubro.	L.
Item in Indico.	LI.
Item Troglodytico. Isidis plocamos. Charitoble- pharon.	LII.
Summa. Res, et historiæ, et observationes, CCCCLXVIII.	

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio¹, Hygino, Trogo, Procilio, Claudio Cæsare, Corn. Nepote, Sextio Nigro qui Græce de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiato.

Externis :

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono², Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlido, Charete Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antæo, Ehippo, Dione, Adimanto, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Juba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item, Euphronio item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

1. *Fabio*. Est is Fabius Pictor, ut ex Indice libri sequentis plane apparet. HARD.

2. *Isigono*. Sic MSS. omnes, *Isi-*

doro, ut habent editi. Iterum in hoc Indice emendamus, uti supra *Charede*, *Democede*, *Euphronio*, *Charace*, *Democlide*, *Euphrone*. H.

LIBRO XIV continentur fructiferæ arbores.

VITIVM natura. Quibus modis ferant.	CAP. I et II.
De uvarum natura, et cura vitium.	III.
Earum genera XCI.	IV.
Insignia culturæ vinearum.	V.
<i>Quæ vina antiquissima.</i>	VI.
De natura vini.	VII.
Vina generosa L.	VIII.
Vina transmarina XXXVIII.	IX.
Vini falsi genera VII.	X.
Dulcium genera XVIII. De passo, et hepsemate.	XI.
Secundarii vini genera III.	XII.
Quam nuper cœperint vina generosa in Italia.	XIII.
De vini observatione a Romulo rege posita.	XIV.
Quibus vinis usi antiqui.	XV.
Notabilia circa apothecas. De vino Opimiano.	XVI.
Quando primum vini quatuor genera posita.	XVII.
Ex labrusca usus : et quis frigidissimus natura succus.	XVIII.
Vini fictitii genera LXVI.	XIX.
Hydromeli, sive melicraton.	XX.
Oxymeli	XXI.
Vini prodigiosi genera XII.	XXII.
Quibus vinis ad sacra uti non sit fas.	XXIII.
Quibus generibus musta condiant.	XXIV.
De pice, resinis.	XXV.
De aceto : de fæce.	XXVI.
De vasis vinariis : de cellis.	XXVII.
De ebrietate.	XXVIII.
Ex aqua et frugibus vini vim fieri.	XXIX.

Summa. Res, et historiæ, et observationes, DX.

Ex Auctoribus :

Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sasernis patre et filio, Scropha, Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Julio Attico¹, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno², Scævola, Ælio, Atteio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenæo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis :

Hesiodio, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo Philometore rege, Hierone rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo³, Androtione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Juba rege.

LIBRO XV continentur naturæ frugiferarum arborum.

DE olea. Quandiu apud Græcos tantum fuerit.

Quando primum in Italia, Hispania, Africa, esse cœperit.

CAP. I.

1. *Julio Attico*. Sic emendamus ex R. 1, 2. Colb. 2, et Th. quum prius corrupte legeretur, *Græcino Julio, Actio*. HARD.

2. *Dosseno*. In vulg. *Dorseno*. H.

3. *Euphronio*. Ita codd. omnes supra laudati. Male in editis hactenus libris, *Euphrone*. HARD.

LIBER I.

77

Quæ naturæ olivæ, et olei incipientis.	CAP.	II.
De oleo. Nationes, et bonitates olei.		III.
Olivarum genera XV.		IV.
De natura olei.		V.
Cultura olearum. De servandis olivis. Quomodo faciendum sit oleum.		VI.
Olei fictitii genera XLVIII.		VII.
De amurca.		VIII.
Genera pomorum, et naturæ. Nucum pinearum genera IV.		IX.
Cotoneorum genera IV. Struthiorum genera IV.		X.
Persicorum genera IV.		XI.
Prunorum genera XII.		XII.
De perseæ.		XIII.
Malorum genera XXX. Quo quæque tempore ex- terna poma venerint in Italiam, et unde.		XIV.
Quæ novissime.		XV.
Pyrorum genera XLI.		XVI.
De insitorum varietate, et fulgurum expiatione.		XVII.
De pomis servandis, et uvis.		XVIII.
Ficorum genera XXIX.		XIX.
De ficis historica.		XX.
De caprificatione.		XXI.
Mespilorum genera III.		XXII.
Sorborum genera IV.		XXIII.
Nucum genera XI.		XXIV.
Castanearum genera XVIII.		XXV.
Siliquæ.		XXVI.
De carnosis pomis. De moris.		XXVII.
De unedone.		XXVIII.
Acinorum naturæ.		XXIX.
Cerasorum genera IX.		XXX.
Corna. Lentisci.		XXXI.
Succorum differentiæ XIII.		XXXII.

<i>De colore succi, et odore.</i>	CAP. XXXIII.
<i>Pomorum naturæ diversæ.</i>	XXXIV.
Myrtus.	XXXV.
Historica de myrto.	XXXVI.
Genera ejus XI.	XXXVII.
<i>Usus Romæ in ovatione.</i>	XXXVIII.
Laurus : genera ejus XIII.	XXXIX.
<i>Historica de lauro.</i>	XL.

Summa. Res, et historiæ, et observationes, DXX.

Ex Auctoribus :

Fenestella, Fabiano, Virgilio, Corn. Valeriano, Celso, Catone Censorio, Sasernis patre et filio, Scropha, M. Varone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcimo, Attico Julio, Massurio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Pompeio Lenæo, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scævola, Ælio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis :

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Attalo Philometore rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno¹, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androtione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen

1. *Apollonio*. Ita restituimus ex ac lib. xvii, pro *Apollodoro* quem R. 1, 2, Colb. 2, et ex Indice libri sup. vitiose libri impressi habent. H.

fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditura vini, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Juba rege.

LIBRO XVI continentur silvestrium
arborum naturæ.

GENTES sine arbore.	CAP.	I.
Miracula in septemtrionali regione arborum.		II.
De glandiferis. De civica corona.		III.
De coronarum origine.		IV.
Qui frondea corona donati.		V.
Glandium genera XIII.		VI.
De fago.		VII.
De reliquis glandibus. De carbone.		VIII.
De galla.		IX.
Quam multa præter glandem ferant eadem arbores.		X.
Cachrys.		XI.
Coccum.		XII.
Agaricum.		XIII.
Quarum arborum cortices in usu.		XIV.
De scandulis.		XV.
De pino.		XVI.
De pinastro :		XVII.
Picea : abiete :		XVIII.
Larice : tæda.		XIX.
De taxo.		XX.
Quibus modis fiat pix liquida. Quomodo cedrium fiat.		XXI.
Quibus modis spissa pix fiat.		XXII.
Quibus resina zopissa.		XXIII.
Quarum arborum materiæ in pretio. Fraxini genera IV.		XXIV.

Tiliæ genera II.	CAP. XXV.
Aceris genera X.	XXVI.
Bruscum : molluscum : Staphylodendron.	XXVII.
Buxi genera III.	XXVIII.
Ulmorum genera IV.	XXIX.
Arborum natura per situs. Quæ montanæ : quæ campestres.	XXX.
Quæ siccanæ : quæ aquaticæ : quæ communes.	XXXI.
Divisio generum.	XXXII.
Quibus folia non decidant. De rhododendro.	
Quibus non omnia folia cadant. Quibus in locis nulli arborum.	XXXIII.
De natura foliorum cadentium.	XXXIV.
Quibus foliorum varii colores : quorum folio- rum figuræ mutantur. Populorum genera III.	XXXV.
Quæ folia versentur omnibus annis.	XXXVI.
Foliorum e palmis cura, et usus.	XXXVII.
Foliorum mirabilia.	XXXVIII.
Ordo naturæ in satis.	XXXIX.
Quæ arbores nunquam floreat. De juniperis.	XL.
De conceptu arborum : de germinatione : de partu.	XLI.
Quo ordine floreat.	XLII.
Quo quæque tempore ferant. De cornu.	XLIII.
Anniferæ. In triennium ferentes.	XLIV.
Quæ fructum non ferant : quæ infelices existi- mentur.	XLV.
Quæ facillime perdant fructum, aut florem.	XLVI.
Quæ ubi non ferant.	XLVII.
Quomodo ferant.	XLVIII.
Quibus fructus, antequam folia, nascantur.	XLIX.
Biferæ : triferæ.	L.
Quæ celerrime senescant, quæ tardissime.	LI.
In quibus plura rerum genera gignantur. Cratægum.	LII.

LIBER I.

81

Differentiæ arborum per corpora et ramos.	CAP. LIII.
De ramis.	LIV.
De cortice.	LV.
De radicibus.	LVI.
Arbores quæ sponte resurrexerint.	LVII.
Quibus modis sponte nascuntur arbores. Naturæ differentiæ, non omnia ubique generantis.	LVIII.
Ubi quæ non nascantur.	LIX.
De cupressis.	LX.
Nasci sæpe ex terra, quæ antea nata non sint.	LXI.
De edera, genera ejus XX.	LXII.
Smilax.	LXIII.
De aquaticis. De calamis : arundinum genera XXVIII.	LXIV.
De sagittariis, et scriptoriis calamis.	LXV.
De fistulatoriis. De Orchomenia arundine, et au- cupatoria, et piscatoria.	LXVI.
De vinitoria arundine.	LXVII.
De salice : genera ejus VII.	LXVIII.
Quæ, præter salicem, alligando utilia.	LXIX.
De scirpis, candelis, cannis, tegulis.	LXX.
De sambucis : de rubis.	LXXI.
De arborum succis.	LXXII.
<i>De arborum venis et pulpis.</i>	LXXIII.
De arboribus cædendis.	LXXIV.
<i>Catonis ea de re placita.</i>	LXXV.
De magnitudine arborum. De natura materia- rum.	LXXVI.
Igniaria e ligno.	LXXVII.
Quæ cariem non sentiant : quæ rimam ¹ .	LXXVIII.
Historica, de perpetuitate materiarum.	LXXIX.
Teredinum genera.	LXXX.

1. *Rimam*. Prius in editis, *ruinam*, male. HARD.

De materiis, architectonica.	CAP. LXXXI.
De materiis, fabrilia.	LXXXII.
De glutinanda materia.	LXXXIII.
De laminis sectilibus.	LXXXIV.
Arborum durantium vetustas. Ab Africano priore sata. In Urbe Roma D annorum arbor.	LXXXV.
Ab Urbe condita arbores.	LXXXVI.
Vetustiores Urbe in suburbanis.	LXXXVII.
Ab Agamemnone satæ arbores ¹ a primo anno belli Trojani. Ab Ilii appellatione arbores apud Trojam antiquiores bello Trojano.	LXXXVIII.
Item Argis ab Hercule satæ. Ab Apolline satæ. Arbor antiquior quam Athenæ.	LXXXIX.
Quæ genera arborum minime durent.	XC.
Arbores ex eventu nobiles.	XCI.
Quæ sedem nascendi suam non habeant. Quæ in arboribus vivant, et in terra nasci pos- sint. Genera earum IX. Cadytas: polypodion: phaunos: hippophæston.	XCII.
Visci tria genera. De visci et similium natura.	XCIII.
De visco faciendo.	XCIV.
<i>De visco, historica.</i>	XCv.

Summa. Res, et historiæ, et observationes MCCXXXV.

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Fetiale, Nigidio, Cornelio Nepote, Hy-
gino, Massurio, Catone, Muciano, L. Pisone, Trogo,
Calpurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Corn. Boccho,
Vitruvio, Græcino.

Externis :

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, De-
mocrito, Homero, Timæo mathematico.

1. *Arbores.* Totum hunc locum male interpunxit Harduinus. Ed.

**LIBRO XVII continentur sativarum arborum
naturæ.**

ARBORUM pretia mirabilia.	CAP.	I.
Cæli natura ad arbores. Quam partem cæli spectare vineæ debeant.		II.
Qualis terra optima.		III.
De terris quas Græciæ et Galliæ jactant : ge- nera VIII.		IV.
De cineris usu.		V.
De fimo.		VI.
Quæ sata uberiozem terram faciant : quæ urant.		VII.
Quibus modis fimo utendum.		VIII.
Quibus modis arbores ferant.		IX.
Semine nascentia.		X.
Quæ nunquam degenerent.		XI.
Plantis nascentia.		XII.
Avulsione nascentia : a surculo.		XIII.
De seminariis.		XIV.
De ulmis serendis.		XV.
De scrobibus.		XVI.
De intervallis arborum.		XVII.
De umbra.		XVIII.
De stillicidiis.		XIX.
Quæ tarde crescant : quæ celeriter.		XX.
Propagine nascentia.		XXI.
De insitione, quomodo inventa sit.		XXII.
Inoculatio.		XXIII.
Genera insitionum.		XXIV.
De vite inserenda.		XXV.
Emplastratio.		XXVI.
Ramo nascentia.		XXVII.
Quæ taleis : et quomodo serantur.		XXVIII.

Olearum cultura.	CAP. XXIX.
Operum surcularium per tempora anni digestio.	XXX.
De ablaqueandis, et accumulandis.	XXXI.
De salicto.	XXXII.
Arundineta.	XXXIII.
De cæteris ad perticas et palos cæduis.	XXXIV.
Vinearum ratio et arbustorum.	XXXV.
Ne uvæ ab animalibus infestentur.	XXXVI.
Morbi arborum.	XXXVII.
Prodigia ex arboribus.	XXXVIII.
Medicinæ arborum.	XXXIX.
Quomodo rigandum.	XL.
Mirabilia de riguis.	XLI.
Castratio ¹ arborum.	XLII.
<i>Alia arborum remedia.</i>	XLIII.
Caprificatio, et de ficis.	XLIV.
Quæ putationis vitia.	XLV.
De stercoratione.	XLVI.
Arboribus medicamenta.	XLVII.
Summa. Res, et historiæ, et observationes, MCCCLXXX.	

Ex Auctoribus :

Cornelio Nepote, Catone Censorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sasernis patre et filio, Scrophæ, Calpurnio Basso, Trogo, Æmilio Macro, Græcino, Columella, Attico Julio, Fabiano, Sura Mamilio, Dosseno Mundo, C. Epidio², L. Pisone.

Externis :

Hesiodo³, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theo-

1. *Castratio*. Rectius *scarificatio*.
HARD.

2. *C. Epidio*. Ita restituimus ex R. 2, et Th. Vide Auctorum syllabum. H. — Olim *Epidico* legebatur,

græcum, haud latinum nomen. ED.

3. *Hesiodo*. In editis prius *Isidoro*, legebatur. Nos secuti sumus R. 1, 2. Colb. 2, Th. ac libri sequentis Indicem. HARD.

pompo, Hierone rege, Attalo Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androtione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

LIBRO XVIII continentur naturæ frugum.

ANTIQUORUM studium in agricultura.	CHAP.	I.
Quæ prima Romæ corona spicea.		II.
De jugero.		III.
Quoties et quibus temporibus fuerit summa vilitas annonæ.		IV.
Qui illustres de agricultura præceperint.		V.
Quæ observanda in agro parando.		VI.
De villarum positione.		VII.
Præcepta antiquorum de agro colendo.		VIII.
Genera frugum.		IX.
Naturæ, per genera : frumenti :		X.
De farre :		XI.
De tritico :		XII.
Hordeo : oryza :		XIII.
Polenta :		XIV.
Ptisana :		XV.
Trago :		XVI.
Amylo :		XVII.
<i>Hordei natura.</i>		XVIII.
De arinca, et reliquis in Oriente generibus.		XIX.

De siligine : de similagine.	CAP. XX.
<i>De fertilitate tritici in Africa.</i>	XXI.
De sesama : de erysimo , sive irione : de hormino.	XXII.
De pisturis.	XXIII.
De milio.	XXIV.
De panico.	XXV.
De fermentis.	XXVI.
Panis faciendi ratio , et origo.	XXVII.
Quando pistorum initium Romæ.	XXVIII.
<i>De alica.</i>	XXIX.
De leguminibus : faba :	XXX.
Lente : Piso.	XXXI.
Ciceris genera.	XXXII.
Faseoli.	XXXIII.
De rapis.	XXXIV.
De napis.	XXXV.
De lupino.	XXXVI.
Vicia.	XXXVII.
Ervum.	XXXVIII.
Silicia.	XXXIX.
Secale , sive asia.	XL.
Farrago : cracca.	XLI.
De ocymo : ervilia.	XLII.
Medica.	XLIII.
Morbi frugum : de avena.	XLIV.
Remedia.	XLV.
Quod in quoque terræ genere debeat seri.	XLVI.
Diversitas gentium in sationibus.	XLVII.
Vomerum genera.	XLVIII.
Ratio arandi.	XLIX.
De occando , runcando , sarriendo , per genera frugum. De cratitione.	L.
De summa fertilitate soli.	LI.
Ratio sæpius anno serendi.	LII.

Stercoratio.	CAP.	LIII.
Seminum probatio.		LIV.
Quantum ex quoque genere frumenti in jugero serendum.		LV.
De temporibus serendi.		LVI.
Digestio siderum in dies et noctes terrestres.		LVII.
<i>Exortus, occasusque siderum.</i>		LVIII.
<i>Cardines temporum.</i>		LIX.
<i>Quæ sementis hibernæ tempora.</i>		LX.
<i>Quæ leguminum et papaveris serendi.</i>		LXI.
Rerum in agro agendarum, et quid quoque mense fieri in agro oporteat.		LXII.
<i>Quid bruma.</i>		LXIII.
<i>Quid a bruma in Favonium.</i>		LXIV.
<i>Quid a Favonio in æquinocetium verum.</i>		LXV.
<i>Quid ab æquinocetio.</i>		LXVI.
<i>Quid a Vergiliarum exortu. De fœno.</i>		LXVII.
<i>Solstitium.</i>		LXVIII.
Causæ sterilitatum.		LXIX.
Remedia.		LXX.
<i>Quid a solstitio fieri oporteat.</i>		LXXI.
De messibus.		LXXII.
De frumento servando.		LXXIII.
De vindemia, et autumnii operibus.		LXXIV.
Lunaris ratio.		LXXV.
Ventorum ratio.		LXXVI.
Limitatio agrorum.		LXXVII.
Prognostica : a sole :		LXXVIII.
A luna :		LXXIX.
Stellis :		LXXX.
Tonitribus :		LXXXI.
Nubibus :		LXXXII.
Nebulis :		LXXXIII.
Ignibus terrestribus :		LXXXIV.

Aquis :	CAP. LXXXV.
Ab ipsis tempestatibus :	LXXXVI.
Ab animalibus : ab aquatilibus : a volucribus :	LXXXVII.
A quadrupedibus :	LXXXVIII.
Ab herbis : a cibus.	LXXXIX et XC.

Summa. Res, et historiæ, et observationes, MMLX.

Ex Auctoribus :

Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turrano Gracile, D. Silano, M. Varrone, Catone Censorio, Scropha, Sasernis patre et filio, Domitio Calvino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ovidio, Græcino, Columella, Tuberone, L. Tarutio qui Græce de astris scripsit, Cæsare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calpurnio Basso, Atteio Capitone, Mamilio Sura, Accio qui Praxidica.

Externis :

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Attalo Philometore rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androtione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Calippo, Dositheo, Parmenisco, Metone¹, Critone, OEnopide, Zenone, Euctemone, Har-

1. *Metone*. Sic emendavimus. *Melitone* prius mendose legebatur. HARD.

palo, Hecatæo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arafto, Zoroastre, Archibio.

LIBRO XIX continentur lini natura, et
cultus hortensiorum.

LINI natura, et miracula.	CAP. I.
Quomodo seratur, et genera ejus excellentia	
xxvii.	II.
Quomodo perficiatur.	III.
<i>De lino asbestino.</i>	IV.
<i>Quando linum tingi coeptum.</i>	V.
Quando primum in theatris vela.	VI.
De sparti natura.	VII.
Quomodo perficiatur.	VIII.
Quando primus usus ejus.	IX.
De eriophoro bulbo.	X.
Quæ sine radice nascantur et vivant : quæ nascantur, et seri non possint.	XI.
<i>Misy, iton, geranion.</i>	XII.
De tuberibus.	XIII.
<i>Pezicæ.</i>	XIV.
De laserpitio, et lasere. Maspetum.	XV.
<i>Magydaris.</i>	XVI.
De rubia.	XVII.
De radícula.	XVIII.
Hortorum gratia.	XIX.
Digestio terræ.	XX.
Nascentium, præter fruges, et frutices.	XXI.
Natura, et genera, et historiæ nascentium in hortis rerum, xx. In omnibus dicitur quomodo quæque serantur.	XXII.
<i>Quæ cartilaginei generis : cucumeres : pepones :</i>	XXIII.

<i>Cucurbita.</i>	CAP.	XXIV.
<i>De rapis : napis :</i>		XXV.
<i>De raphanis :</i>		XXVI.
<i>Pastinaca :</i>		XXVII.
<i>Sisere :</i>		XXVIII.
<i>Inula :</i>		XXIX.
<i>Bulbis : scilla : aro.</i>		XXX.
De omnium earum radicibus, floribus, foliis.		
Quibus hortensiorum folia cadant.		XXXI.
<i>Cæparum genera.</i>		XXXII.
<i>De porro.</i>		XXXIII.
<i>De allio.</i>		XXXIV.
Quoto quæque die nascantur.		XXXV.
Seminum natura.		XXXVI.
Quorum singula genera, quorum plura sint.		XXXVII.
Natura, et genera, et historiae in horto satarum rerum xxiii. <i>De lactuca : genera ejus.</i>		XXXVIII.
<i>De intubis.</i>		XXXIX.
<i>De beta, genera iv.</i>		XL.
<i>De Brassica, genera ejus.</i>		XLI.
<i>De asparagis : de corruda.</i>		XLII.
<i>De carduis.</i>		XLIII.
<i>De reliquis in horto satis. Ocimum. Eruca.</i>		
<i>Nasturtium.</i>		XLIV.
<i>De ruta.</i>		XLV.
<i>De apio.</i>		XLVI.
<i>Menta.</i>		XLVII.
<i>Olusatrum.</i>		XLVIII.
<i>Careum.</i>		XLIX.
<i>Ligusticum.</i>		L.
<i>Lepidium.</i>		LI.
<i>Gith.</i>		LII.
<i>Papaver.</i>		LIII.
<i>Reliqua sativa æquinotio autumni.</i>		LIV.

LIBER I.

91

<i>Serpyllum, et sisymbrium.</i>	CAP. LV.
Ferulacea genera quatuor. Cannabis.	LVI.
Morbi hortensiorum.	LVII.
Remedia. Quibus modis formicæ necentur.	
Contra erucas remedia : contra culices.	LVIII.
Quibus salsæ aquæ prosint.	LIX.
Ratio rigandi hortos.	LX.
De succis et saporibus hortensiorum.	LXI.
De piperitide, et libanotide, et smyrnio.	LXII.
Summa. Res, et historiæ, et observationes, MCXLIV.	

Ex Auctoribus :

M. Accio Plauto, M. Varrone, D. Silano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Muciano, Celso, Columella, Calpurnio Basso, Mamilio Sura, Sabino Tirone, Licinio Macro, Q. Hirtio¹, Vibio Rufo, Cæsennio qui κηπουρικὰ² scripsit, Castritio item, Firino item, Petricho³.

Externis :

Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui Βιόγηστα⁴ scripsit, Anaxilao.

LIBRO XX continentur medicinæ ex his quæ seruntur in hortis.

CUCUMERE Silvestri, xxvi.	CAP. I et II.
Elaterio, xxvii.	III.
Anguino cucumere, sive erratico, v.	IV.

1. Q. Hirtio. In Th. et Colb. 2, Q. Hirrio. HARD. — Sic quoque in aliis legi testatur Dalecampius. ED.

2. Κηπουρικὰ. Hoc est, de rebus hortensibus. HARD.

3. Petricho. In editis *Petrisio*. Nos *Petricho* emendavimus. Vide Auctorum syllabum. HARD.

4. Βιόγηστα. Vitæ et victui utilia. HARD.

- Cucumere sativo, IX. CA
 Pepone, XI.
 Cucurbita, XVII.
 Colocynthide, X.
 Rapis, IX.
 Rapo silvestri, I.
 Napis, sive bunio, sive buniade, V.
 Raphanis et armoracia.
 Raphano sativo.
 Pastinaca, V. Hibisco, sive moloche agria,
 sive pistolochia, XI.
 Staphylino, sive pastinaca erratica, XXII.
 Gingidio.
 Sisere, XI.
 Sile, XII.
 Inula, XI.
 Cæpis, XXXVII.
 Porro sectivo, XXXII.
 Porro capitato, XXXIX.
 Allio, LXI.
 Lactuca, XLII. Caprina, IV.
 Cæsapo, I. Isati, I. Lactuca silvatica, VII.
 Hieracia, XVII.
 Beta, XXIV.
 Limonio, sive nevroide, III.
 Intubo, III.
 Cichorio, sive chresto, sive pancratiio, quæ
 ambubaia, XII.
 Hedypnoide, IV.
 Seris genera, III : medicinæ, VIII.
 Brassica, LXXXVIII. *Catonis placita.*
Græcorum placita.
 Cyma.
 Brassica silvestris, XXVII.

Lapsana, I.	CAP. XXXVII.
Marina brassica, I.	XXXVIII.
Scilla, XXIII.	XXXIX.
Bulbis, XXX.	XL.
De bulbine : de bulbo vomitorio.	XLI.
De asparagis.	XLII.
De corruda, sive lybico, sive hormino, XXIV.	XLIII.
De apio, XVII.	XLIV.
De apiastro, sive melissophyllo.	XLV.
De olusatro, sive hipposelino, XI. Oreoselino, II. Heleoselino, I.	XLVI.
Petroselino, I. Buselino, I.	XLVII.
De ocimo, XXXV.	XLVIII.
Eruca, XII.	XLIX.
Nasturtio, XLII.	L.
Ruta, LXXXIV.	LI.
Mentastro, XX.	LII.
Menta, XLI.	LIII.
Pulegio, XXV.	LIV.
Pulegio silvestri, XVII.	LV.
Nepeta, IX.	LVI.
Cumino, XLVIII.	LVII.
De ammi, X.	LVIII.
De cappari, XVII.	LIX.
Ligustico, sive panace, IV.	LX.
Cunila bubula, V.	LXI.
Cunila gallinacea, sive origano, V.	LXII.
Cunilagine, VIII.	LXIII.
Cunila molli, III. Cunila libanotide, III.	LXIV.
Cunila sativa, III. Cunila montana, VII.	LXV.
Piperitide, sive siliquastro, V.	LXVI.
De origano oniti, sive prasio, V.	LXVII.
Tragorigano, IX.	LXVIII.
Origano heraclio : genera, III : medicinæ, XXXIII.	LXIX.

Lepidio, III.	CAP. LXX.
Gith, sive melanthio, XXIII.	LXXI.
Aneso, sive aniceto, LXI.	LXXII.
<i>Ubi optimum, et reliquæ medicinæ ex eo.</i>	LXXIII.
Anetho, IX.	LXXIV.
Sacopenio, sive sagapeno, XIII.	LXXV.
Papavere albo, III. Papavere nigro, VIII. De sopore. De opio, I. Contra potiones quas ἀνωδύνους et ληξιπυρέτους, et πεπτικὰς, et κοιλιακὰς vocant. De meconio, I.	LXXVI.
Papavere rhœa, II.	LXXVII.
Papavere silvestri ceratiti, sive glaucio, sive paralio, VI.	LXXVIII.
Papavere silvestri heraclio, sive aphro, IV. Diacodion.	LXXIX.
Papaver tithymalum, sive paralium, III.	LXXX.
De porcilaca, quæ et peplis, XLV.	LXXXI.
De coriando, XXI.	LXXXII.
De atriplice, XIV.	LXXXIII.
Malva malope, XIII. Malva malache, I. Malva althæa, sive plistolochia, LVIII.	LXXXIV.
Lapatho silvestri, sive oxalide, sive lapatho cantherino, sive rumice, I. De hydrolapatho, I. Hippolapatho, VI. Oxylapatho, IV.	LXXXV.
De lapatho sativo, XXI. Bulapatho, I.	LXXXVI.
Sinapi, genera, III : medicinæ, XLIV.	LXXXVII.
De adarca, XLVIII.	LXXXVIII.
De marrubio, sive prasio, sive linostropho, sive philopæde, sive philochare, XXVIII.	LXXXIX.
Serpyllo, XVIII.	XC.
Sisymbrio, sive thymbræo, XXIII.	XCI.
Lini semine, XXX.	XCII.
Blito, VI.	XCIII.
De meo : de athamantico, VII.	XCIV.

Fœniculo, xxii.	CAP. xcv.
Hippomarathro, sive myrsineo, v.	xcvi.
De cannabi, viii.	xcvii.
De ferula, viii.	xcviii.
De carduo, sive scolymo, vi.	xcix.
Theriacæ compositio.	c.
Summa. Res, et historiae, et observationes, mdclx.	

Ex Auctoribus :

Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Lenæo, C. Valgio¹, Hygino, Sextio Nigro qui Græce scripsit, Julio Basso qui item, Celso, Antonio Castore.

Externis :

Democrito, Theophrasto, Orpheo, Menandro qui Βιόχρηστα scripsit, Pythagora.

Medicis :

Hippocrate, Nicandro, Chrysippo, Diocle, Ophelione², Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione³, Asclepiade, Crateva, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo⁴, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino⁵, Petricho, Mictone, Glaucia, Xenocrate.

1. *C. Valgio*. Ita emendavimus tum ex R. 2. Colb. 2, et Th. tum ex indicibus librorum sequentium: quam prius in editis legeretur, *Gallione*. HARD.

2. *Ophelione*. In editis, *Ophione*, R. 1, 2, et Colb. 2, *Ophlone*. Nos inde *Ophelione*, conjecimus, de quo in Auctorum syllabo. HARD.

3. *Philistione*. Vulgo libri præferunt *Plistione*. Sinceram lectionem

firmatam vidimus auctoritate MSS. Reg. 1, 2. Colb. 2, et Th. et ex lib. XX, cap. 48. HARD.

4. *Tlepolemo*. Ita prædicti codices: non, ut in libris, *Theopolemo*. HARD.

5. *Philino*. Tria hæc nomina sanavimus fœde corrupta, quæ prius ita legebantur, *Phyllino*, *Petreio Mictione*. Vide Auctorum syllabum. HARD.

LIBRO XXI continetur natura florum et
coronamentorum.

DE strophiolis : sarta.	CAP. I et II.
Qui invenerint miscere flores, et quando primum corollæ appellatæ, et quare.	III.
Quis primus coronas foliis argenteis et aureis dederit. Quare corollaria dicta. De lemniscis.	
Quis primum cælaverit eos.	IV.
Quantus honor coronarum apud antiquos fuerit.	V.
Severitas antiquorum in coronis.	VI.
Quem floribus coronaverit populus Romanus.	VII.
Pactiles coronæ. De sutilibus coronis : de nardinis : de sericis.	VIII.
<i>De floribus qui scripserint.</i> Cleopatraræ reginæ factum in coronis.	IX.
De rosa : genera ejus, XII.	X.
Lilii genera, IV.	XI.
Narcissi genera, III.	XII.
Quantum semen tingatur, ut infecta nascantur.	XIII.
Quemadmodum quæque nascantur, serantur, colantur, sub singulis generibus. Violæ colores, III. Luteæ genera, V.	XIV.
De caltha. Regius flos.	XV.
De bacchare. De combreto. De asaro.	XVI.
De croco : ubi optime floret. Qui flores Trojanis temporibus.	XVII.
De natura odorum.	XVIII.
Iris.	XIX.
De salianca.	XX.
Polium, sive teuthrion.	XXI.
Vestium æmulatio cum floribus.	XXII.
De amaranto.	XXIII.

Cyanos : holochrysos.	CAP. XXIV.
De petilio : bellio.	XXV.
De chrysocome, sive chrysi.	XXVI.
Qui frutices flore coronent.	XXVII.
Qui folio.	XXVIII.
Melothron, spiræa, origanum : cneoron sive casia, genera duo : melissophyllum sive melittæna : melilotos, quæ sertula Campana.	XXIX.
De trifolio, genera, III.	XXX.
Thymi genera, III. Flore nascentia, non semine.	XXXI.
Conyza.	XXXII.
Jovis flos. Hemerocalles. De helenio. Phlox. Quæ ramis et folio odorata.	XXXIII.
De abrotono. Adonium, genera II. Ipsa se propagantia. Leucanthemum.	XXXIV.
Amaraci genera duo.	XXXV.
Nyctegretum, sive chenomycos, sive nyctalops.	XXXVI.
Melilotos.	XXXVII.
Quo ordine temporum flores nascantur. <i>Verni flores</i> : viola : anemone coronaria : œnanthe herba : melanthium : heliochrysos : gladiolus : hyacinthus.	XXXVIII.
<i>Æstivi flores</i> : lychnis : tiphyon : amaracus Phrygius. Pothi genera duo. Orsinæ genera duo. Vincapervinca, sive chamædaphne. Quæ semper vireat herba.	XXXIX.
Quam longa cuique florum vita.	XL.
Quæ propter apes serenda inter flores. Cerinthe.	XLI.
De morbis earum, et remediis.	XLII.
De pabulo apum.	XLIII.
De venenato melle, et remediis ejus.	XLIV.
De melle insano.	XLV.
De melle quod muscæ non attingunt.	XLVI.
De alvis, et cura eorum.	XLVII.

Si famem apes sentiant.	CAP. XLVIII.
De cera facienda. Quæ optima ejus genera.	
De cera Punica.	XLIX.
Sponte nascentium herbarum in quibusque gentibus usus, naturæ, miracula. Fraga, tamnum, ruscum. Batis, genera duo. Pasti- naca pratensis : lupus salictarius.	L.
Colocasia.	LI.
De cichorio. Anthalium, cœtum, arachidna, ara- cos, candryala, hypochoëris, caucalis, an- thriscum, scandix, parthenium, strychnum, corchorus : aphacæ, acynopos, epipetron. Quæ numquam floreant, quæ semper.	LII.
Cneci genera iv.	LIII.
Aculeati generis herbæ : eryngion, glycyrrhiza, tribulus, ononis, pheos sive stœbe, hippo- phaes.	LIV.
Urticæ genera iv. Lamium, scorpio.	LV.
Carduus, acorna sive phonos, leucacanthos. Chalceos, cnecos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. Chamæleon, tetralix, acanthice mastiche.	LVI.
Ectacus, sive cactus, pternix, pappus, ascalia.	LVII.
Tribulus : ononis.	LVIII.
Herbarum genera per caules. Coronopus : au- chusa, anthemis, phyllanthes, crepis, lotos.	LIX.
Differentiæ herbarum per folia. Quæ particula- tim floreant. Quibus folia non decidant : heliotropium, adiantum.	LX.
Spicatarum genera : stanyopos, alopecuros, stele- phuros, sive ortyx, sive plantago. Thryallis.	LXI.
Perdicium. Ornithogale.	LXII.
Post annum nascentes. A summo florentes : item ab imo.	LXIII.

Lappa herba quæ intra se parit. Opuntia, e folio radicem faciens.	CAP.	LXIV.
Lasione , condrylla, picris, quæ toto anno floret.		LXV.
Quibus flos, antequam caules exeant : quibus caulis, antequam flos exeat : quæ floreat.		LXVI.
Cypros : medicinæ VIII. Thesion.		LXVII.
Asphodelus , sive hastula regia. Anthericus.		LXVIII.
Junci genera VI; medicinæ IV.		LXIX.
Cyperus : medicinæ XIV. Cyperis, cypira.		LXX.
Holoschœnos .		LXXI.
Medicinæ ex junco odorato, sive teuchite, X.		LXXII.
Medicinæ ex supradictis floribus : ex rosa, XXII.		LXXIII.
Lilio , XVI.		LXXIV.
Narcisso , XXVIII.		LXXV.
Violis , XXVIII.		LXXVI.
Bacchare , XVII. Combreto, I.		LXXVII.
Asaro , VIII.		LXXVIII.
Nardo Gallico , VIII.		LXXIX.
Herba , quam phu vocant, IV.		LXXX.
Croco , XX.		LXXXI.
Syrium crocomagma : medicinæ II.		LXXXII.
Medicinæ ex iride, XLI. Saliunca, III.		LXXXIII.
Polio , XIX.		LXXXIV.
Holochryso , III. Chrysocome, VI.		LXXXV.
Melissophyllo , XIII.		LXXXVI.
Meliloto , XIII.		LXXXVII.
Trifolio , IV.		LXXXVIII.
Thymo , XXI.		LXXXIX.
Hemerocalles : medicinæ IV.		XC.
Helenium : medicinæ V.		XCI.
Abrotonum : medicinæ XXII.		XCII.
Leucanthemum , I. Amaracum, IX.		XCIII.
Anemone , sive phrenion : medicinæ X.		XCIV.
OEnanthe : medicinæ VI.		XCv.

Heliochrysum : medicinæ XI.	CAP. XCVI.
Hyacinthus : medicinæ VIII.	XCVII.
Lychnis : medicinæ VII.	XCVIII.
Vincapervinca : medicinæ IV.	XCIX.
Rursum : medicinæ III.	C.
Batis : medicinæ II.	CI.
Colocasia : medicinæ II.	CII.
Anthyllium, sive anthyllum : medicinæ VI.	CIII.
Parthenium, sive leucanthes, sive amnacum : medicinæ VIII.	CIV.
Trychnon, sive strychnon, sive halicacabum, sive calliada, sive dorycnion, sive manicon, sive peritton, sive neuras, sive morion, sive moly : medicinæ VIII.	CV.
Corchorus : medicinæ VI.	CVI.
Cnecos : medicinæ III.	CVII.
Persoluta : medicinæ I.	CVIII.
Græcorum nominum in ponderibus et mensuris interpretatio.	CIX.
Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, DCCXXI.	

Ex Auctoribus :

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, Cæpione¹, Vestino, Vibio Rufino, Hygino, Pomponio Mela, Pomponio Lenæo, Cornelio Celso, Calpurnio Basso, C. Valgio², Licinio Macro, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Julio Basso qui item, Antonio Castore.

1. *Cæpione*. Male in editis *C. Helio Vestino*. In R. 1, 2. Colb. *Cælians*. Nos inde Cæpionem expressimus, qui laudatur a Plinio, cap. 10 libri hujus. HARD.

2. *C. Valgio*. Ex vestigiis codicum. R. 1, 2, in quibus legitur

Vargio, veram lectionem eruiamus, pro *P. Largio*, quem exemplaria hactenus impressa exhibent. Juvant et aliorum librorum Indices, in quibus idem fere observatur ordo nomenclaturæ scriptorum. HARD.

Externis :

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Mago-
ne, Menandro qui Βιόχρηστα scripsit, Nicandro, Homero,
Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis :

Mnesitheo qui de coronis¹, Callimacho qui item, Pha-
nia physico, Sino, Timaristo², Hippocrate, Chrysippo,
Diocle, Ophelione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apol-
lodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Pli-
stonico, Medio³, Dieuche, Cleophanto, Philistione, As-
clepiade, Crateva, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato,
Diagora, Andrea, Mneside, Damione, Dalione, Sosi-
mene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade
Thebana, Philino, Petricho, Mictone, Glaucia, Xeno-
crate.

LIBRO XXII continetur auctoritas herbarum et frugum.

GENTES herbis formæ gratia uti.	CAP. I et II.
Herbis infici vestes. Item de sagminibus, de verbenis, de clarigatione.	III.
De corona graminea : de raritate ejus.	IV.
Qui soli corona donati.	V.
Qui solus centurio.	VI.
Medicinæ ex reliquis coronamentis.	VII.
De erynge, sive eryngio.	VIII.
De centumcapite, xxx.	IX.

1. *Mnesitheo*. Editi libri, *Mne-
stheo*. Vide syllabum Auctorum. H.

2. *Timaristo*. Forte *Timareto*, ut
in Colb. 2. HARD.

3. *Medio*. Ita nos restituimus,

quum prius legeretur, *Plistonico Me-
dico* : etsi hanc lectionem incautus
approbet Reinesius, lib. II, Var.
Lect. cap. 6. Vide Indicem Aucto-
rum. HARD.

De acano, 1.	CAP. X.
Glycyrrhiza, sive adipso, xv.	XI.
Tribuli genera II; medicinæ XII.	XII.
Stœbe.	XIII.
Hippophyes : genera II; medicinæ XI.	XIV.
Urtica : medicinæ LXI.	XV.
Lamnium, VII.	XVI.
Scorpionis genera II; medicinæ I.	XVII.
Leucacantha, sive phyllos, sive ischias, sive polygonatos, IV.	XVIII.
Helxine, XII.	XIX.
Perdicium, sive parthenium, quæ urceolaris, sive acercum ¹ , XI.	XX.
Chamæleon, sive ixias, sive ulophyton, sive cynozolon : genera ejus, II; medic. XII.	XXI.
Coronopus.	XXII.
Anchusa, XIV.	XXIII.
Pseudoanchusa, sive echis, sive doris, III.	XXIV.
Onochilon, sive archebion, sive onochelis, sive rhexia, sive enchrysa, XXX.	XXV.
De anthemide, sive leucanthemide, sive cha- mæmelo, sive melanthio, genera III : me- dicinæ, XI.	XXVI.
Lotos herba, IV.	XXVII.
Lotometra, II.	XXVIII.
Heliotropion : genera II. Helioscopion, XIII.	
Tricoccon, sive scorpiurum, XIV.	XXIX.
De callitricho, sive adianto, sive trichomane, sive polytricho, sive saxifraga : genera II : medicinæ XXVIII.	XXX.
De picride, 1. Thesium, 1.	XXXI.
Asphodelum, LI.	XXXII.

1. *Acercum*. Forte *astericum* vel *altercum*. HARD.

Alimon, XIV.	CAP. XXXIII.
Acanthos, sive pæderos, sive melamphyllus, V.	XXXIV.
Buplevron, V.	XXXV.
Buprestis, I.	XXXVI.
Elaphoboscon, IX.	XXXVII.
Scandix, IX. Anthriscus.	XXXVIII.
lasione, IV.	XXXIX.
Caucalis, XII.	XL.
Sium, XI.	XLI.
Silybum.	XLII.
Scolymon, sive limonion, V.	XLIII.
Sonchos : genera II ; medicinæ XV.	XLIV.
Chondrillon, sive chondrille, III.	XLV.
De boletis. Proprietates eorum in nascendo.	XLVI.
De fungis. Notæ venenatorum. Medicinæ ex his, IX.	XLVII.
Silphium, VII.	XLVIII.
Laser, XXXIX.	XLIX.
De melle. Propolis, V. Mellis, XVI.	L.
Quo genere ciborum mores quoque mutantur.	LI.
De aqua mulsa, XVIII.	LII.
Mulsum, VI.	LIII.
Melitites, III.	LIV.
Cera, VIII.	LV.
Contra compositiones medicorum.	LVI.
Medicinæ ex frugibus. Siligine, I. Tritico, I. Palea, II. Farre, I. Olyra arinca.	LVII.
Farina per genera : medicinæ XXVIII.	LVIII.
Polenta, VIII.	LIX.
Polline, V. Pulte. I. Farina chartaria, I.	LX.
Alica, VI.	LXI.
Milio, VI.	LXII.
Panico, IV.	LXIII.
Sesama, VII. Sesamoide, III. Anticyrico, III.	LXIV.

Hordeo, ix. Hordeo murino, iii.	CAP. LXV.
Ptisana, iv.	LXVI.
Amylo, viii. Avena, i.	LXVII.
Pane, xxi.	LXVIII.
Faba, lv.	LXIX.
Lente, xvii.	LXX.
Elelisphaco, sive sphaco, quæ salvia, xiii.	LXXI.
De cicere, et cicercula, xxiii.	LXXII.
Ervo, xx.	LXXIII.
Lupino, xxxv.	LXXIV.
Irione, sive erysimo, quod Galli velam, xv.	LXXV.
Hormino, vi.	LXXVI.
Lolio, v.	LXXVII.
Miliaria herba, i.	LXXVIII.
Bromo, i.	LXXIX.
Orobanche, sive cynomorio, i.	LXXX.
De leguminum bestiolis.	LXXXI.
De zytho et cervisia.	LXXXII.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, DCCCCVI.

Ex Auctoribus :

Iisdem, quibus priore libro, et præter eos, Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

LIBRO XXIII continentur medicinæ ex arboribus cultis.

De vitibus, xx.	CAP. I et II.
De foliis vitium, et pampino, vii.	III.
De omphacio vitium, xiv.	IV.
De œnanthe, xxi.	V.
De uvis maturis, recentibus.	VI.
De uvis conditis, medicinæ xi.	VII.

LIBER I.

105

De sarmentis uvarum, I.	CAP. VIII.
De nucleis acinorum, VI.	IX.
De vinaceis, VIII.	X.
Uva theriace, IV.	XI.
Uva passa, sive astaphis, XIV.	XII.
Astaphis agria, sive staphis, sive labrusca, sive pituitaria, XII.	XIII.
Labrusca, XII.	XIV.
De salicastro, XII.	XV.
De vite alba, sive ampeloleucc, sive staphyle, sive melothron, sive archezostis, sive ce- dron, sive madon, XXXV.	XVI.
De vite nigra, sive bryonia, sive chironia, sive gynæcanthe, sive apronia, XXXV.	XVII.
De musto, XV.	XVIII.
De vino.	XIX.
De Surrentino, III. Albano, II. Falerno, VI.	XX.
Setino, I. Statano, I. Signino, I.	XXI.
De reliquis vinis, LXIV.	XXII.
Observationes circa vina, LXI.	XXIII.
Quibus ægris danda, et quando danda.	XXIV.
Quomodo danda. Observationes circa ea.	XXV.
De vinis fictitiis	XXVI.
De aceto, XXVII.	XXVII.
Aceto scillino, XVI.	XXVIII.
Oxymelite, VII.	XXIX.
De sapa, VII.	XXX.
De fæce vini, XII.	XXXI.
De fæce aceti, XVII.	XXXII.
De fæce sapæ, IV.	XXXIII.
De foliis oleæ, XXIII.	XXXIV.
De flore, IV. De olea ipsa, VI.	XXXV.
De olivis albis, IV : nigris, III.	XXXVI.
Amurca, XXI.	XXXVII.

De foliis oleastri, xvi.	CAP. XXXVIII.
De omphacio, iii.	XXXIX.
De œnanthino, et de omni oleo, xxviii.	XL.
De cicino oleo, xvi.	XLI.
Amygdalino, xvi.	XLII.
Laurino, ix.	XLIII.
Myrteo, xx.	XLIV.
Chamæmyrsinæ, sive oxymyrsinæ : cupres- sino, citreo, caryino, gnidio, lentiscino, balanino.	XLV.
De cypro, et cyprino, xvi. Gleucino, i.	XLVI.
De balsamino, xiii.	XLVII.
Malobathro, viii.	XLVIII.
Hyoscyamino, ii. Thermino, i. Narcissino, i. Raphanino, v. Sesamino, iii. Lirino, i. Selgitico, i. Iguvino, i.	XLIX.
De elæomeli, ii. De pissino, ii.	L.
De palmis, ix.	LI.
De palma myrobalano, iii.	LII.
Palmæ elatæ, viii.	LIII.
Medicinæ ex singulorum generum flore, fo- liis, fructu, ramis, cortice, succo, ligno, radice, cinere. Malorum observationes, vi.	
Cotoneorum, xxii. Struthiorum, i.	LIV.
Dulcium malorum, vi: austerorum, iv.	LV.
Citreorum, v.	LVI.
Punicorum, xxvi.	LVII.
Stomatice, xiv.	LVIII.
Cytino, viii.	LIX.
Balaustio, xii.	LX.
Punico silvestri.	LXI.
Pirorum observationes, cii.	LXII.
Ficorum, cxl.	LXIII.
Caprificorum, xlii.	LXIV.

Erineo herba , III.	CAP. LXV.
Prunis , IV.	LXVI.
De persicis , II.	LXVII.
De pruno silvestri , II.	LXVIII.
De limo , sive lichene arborum , II.	LXIX.
De moris , XXXVIII.	LXX.
Stomatice , sive arteriace , sive panchrestos , IV.	LXXI.
De cerasis , V.	LXXII.
Mespilis , II. Sorbis , II.	LXXIII.
De nucibus pineis , XIII.	LXXIV.
Amygdalis , XXIX.	LXXV.
Nucibus Græcis , I.	LXXVI.
Juglandibus , XXIV.	LXXVII.
Avellanis , III. Pistaciis.	LXXVIII.
De siliquis , V. De cornu , I. De unedone.	LXXIX.
De lauris , XLIX.	LXXX.
De myrto , XL.	LXXXI.
Myrtidano , XII.	LXXXII.
Myrto silvestri , sive oxymyrsine , sive chamaemyrsine , sive rusco , VI.	LXXXIII.

Summa. Medicinæ , et historiæ , et observationes ,
MCCCCXVIII.

Ex Auctoribus :

C. Valgio , Pompeio Lenæo , Sextio Nigro qui Græce scripsit , Julio Basso qui item , Antonio Castore , M. Varone , Cornelio Celso , Fabiano .

Externis , et Medicis :

Iisdem , quibus libro XXI.

**LIBRO XXIV continentur medicinæ ex
arboribus silvestribus.**

<i>DISCORDIÆ in arboribus et herbis , atque con-</i> <i>cordia.</i>	CAP.	I.
Medicinæ ex loto Italica , VI.		II.
Glandibus , XIII.		III.
Cocco ilicis , III.		IV.
Galla , XXIII.		V.
Visco , XI.		VI.
Pilulis. Cerro , VIII.		VII.
Subere , II.		VIII.
Fago , IV.		IX.
Cupresso , XXIII.		X.
Cedro , XIII.		XI.
Cedride , X.		XII.
Galbano , XXIII.		XIII.
Hammoniaco , XXIV.		XIV.
Styrace , X.		XV.
Spondylio , XVII.		XVI.
Sphagno , sive sphaco , sive bryo , v.		XVII.
Terebintho , VI.		XVIII.
De picea , et larice , VIII.		XIX.
Chamæpity , X.		XX.
De pityusa , VI.		XXI.
Resinis , XXII.		XXII.
Pice , XXXIV.		XXIII.
Pisselæo , sive palimpissa , XVI.		XXIV.
Pissasphalto , II.		XXV.
Zopissa , I.		XXVI.
Tæda , I.		XXVII.
Lentisco , XXII.		XXVIII.
Platano , XXV.		XXIX.

LIBER I.

109

Fraxino, v.	CAP. XXX.
Acere, I.	XXXI.
Populo, VIII.	XXXII.
Ulmo, XVI.	XXXIII.
Tilia, v. Oleastro, I.	XXXIV.
Sambuco, XV.	XXXV.
Junipero, XXI.	XXXVI.
Salice, XIV. Amerina, I.	XXXVII.
Vitice, XXXIII.	XXXVIII.
Erice, I.	XXXIX.
Genista, v.	XL.
Myrice, sive tamarice, LXV.	XLI.
Brya, XXIX.	XLII.
Virga sanguinea, I.	XLIII.
Silere, III.	XLIV.
Ligustro, VIII.	XLV.
Alno, I.	XLVI.
Ederis, XXXVIII.	XLVII.
Cistho, v.	XLVIII.
Cisso erythrano, II. Chamæcisso, II. Smilace, III. Clematide, XVIII.	XLIX.
Arundine, XIX.	L.
Charta, II.	LI.
Ebeno, v.	LII.
Rhododendro, I.	LIII.
Rhu: genera II; medicinæ VIII; stomatice I.	LIV.
Rhu erythro, IX.	LV.
Erythrodano, XI.	LVI.
Alysso, II.	LVII.
Struthio, sive radícula, XIII. Apocyno, II.	LVIII.
Rore marino, XVIII.	LIX.
Cachry.	LX.
Sabina herba, VII.	LXI.
Selagine, II.	LXII.

Samolo, II.	CAP. LXIII.
Gummi, XI.	LXIV.
Spina, Ægyptia, sive Arabica, IV.	LXV.
Spina alba, II. Acanthio, I.	LXVI.
Acacia, VIII.	LXVII.
Aspalatho, I.	LXVIII.
Erysisceptro, sive adipsatheo, sive diaxylo ¹ , VIII.	LXIX.
Appendice spina, II. Pyracantha, I.	LXX.
Paliuro, X.	LXXI.
<i>Agrifolio</i> . Aquifolia, X. Taxo, I.	LXXII.
Rubis, II.	LXXIII.
Cynosbato, III.	LXXIV.
Rubo Idæo.	LXXV.
Rhamni genera II; medicinæ v.	LXXVI.
De Lycio, XVIII.	LXXVII.
Sarcocolla, II.	LXXVIII.
Oporice, II.	LXXIX.
Trixagine, sive chamædrye, sive chamærope, sive teucro, XVI.	LXXX.
Chamædaphne, v.	LXXXI.
Chamelæa, VI.	LXXXII.
Chamæsyce, VIII.	LXXXIII.
Chamæcisso herba, I.	LXXXIV.
Chamæleuce, sive farfaro, sive farfugio, I.	LXXXV.
Chamæpeuce, X. Chamæcyparisso. Ampelo- praso, VI. Stachye, I.	LXXXVI.
Clinopodio, III.	LXXXVII.
Centunculo, I.	LXXXVIII.
Clematide, sive echite, sive scammonia.	LXXXIX.
Clematide Ægyptia, sive daphnoide, sive po- lygonoide.	XC.
De dracontio lis.	XCI.

1. *Diaxylo*. Vulgo *diatiron*, sed barbare. Fn.

LIBER I.

111

De aro, XIII.	CAP. XCII.
De dracunculo, II.	XCIII.
De ari, III.	XCIV.
Millefolio, sive myriophyllo, VII.	XCV.
Pseudobunio, IV.	XCVI.
Myrrhide, sive myrrha, sive myriza, VII.	XCVII.
Onobrychi, III.	XCVIII.
De magicis herbis. Coracesia, et callicia.	XCIX.
Minyade, sive corysidia, I.	C.
Aproxi, VI.	CI.
<i>A Democrito fabulose scripta.</i> De aglaophotide, sive marmaritime : achæmenide, sive hippophobade : theombrotio, sive semnio : adamantide, arianide, therionarca : æthiopide, sive meroide : ophiusa; thalassegle, sive potamucyde : theangelide, gelotophyllide, stiatoride, cassignete, helianthide, hermesiade, æschynomene, crocide, cœnotheride, anacampserote.	CII.
Eriphia.	CIII.
Herba lanaria, I. Lactoris, I. Militaris, I.	CIV.
Stratiotis.	CV.
Herba de capite statuæ, I.	CVI.
Herba in fluminibus, I.	CVII.
Herba lingua, I.	CVIII.
Herba de cribro, I.	CIX.
Herba de fimetis.	CX.
Herba a canum urina.	CXI.
Rhodora ¹ .	CXII.
Impia, II.	CXIII.
Veneris pectine, I.	CXIV.
Exedum, sive nodia, II.	CXV.

1. Rhodora. Colb. 2. Rodarum. HARD.

Philanthropo, I.	CAP. CXVI.
Tordylon, sive syreon, III.	CXVII.
De gramine, XVII.	CXVIII.
Dactylo, v.	CXIX.
Fœno Græco, quæ silicia, XXXI.	CXX.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes,
MCLXXVI.

Ex Auctoribus :

Iisdem, quibus anteriore libro.

LIBRO XXV continentur naturæ herbarum sponte nascentium, et auctoritas.

DE origine usus earum.	CAP. I.
Qui Latine usus earum scripserint.	II.
Quando ad Romanos ea notitia pervenerit.	III.
De Græcis auctoribus qui herbas pinxerunt.	IV.
Qui primi Græcorum de his scripserint.	V.
Herbæ mirabiliter inventæ : et quare minus exerceantur ea remedia. Exempla de cy- norrhodo : medicinæ II. De dracunculo caule, I. De britannica, v.	VI.
Nobilium herbarum inventores.	VII.
De moly, III.	VIII.
Dodecatheo, I.	IX.
Pæonia, quæ pentorobo, sive glycy-side, I.	X.
Panace, sive asclepio, II.	XI.
Panace heraclio, III.	XII.
Panace chironio, IV.	XIII.
Panace centaureo, sive pharnaceo, III.	XIV.
Heracleo, sive siderio, IV.	XV.
Ampelo chironia, I.	XVI.

Hyoscyamo, sive Apollinari, sive alterco : genera II ; medicinæ III.	CAP. XVII.
Linozosti, sive parthenio, sive hermupœa, quæ mercurialis : genera II ; medic. XXII.	XVIII.
Achillea sideriti, sive millefolio, sive panace heracleo, sive scopa regia, VI.	XIX.
Teucra, sive hemionio, sive splenio, II.	XX.
Melampodio, sive elleboro, quod veratrum : genera III. Quomodo colligatur, quomodo probetur.	XXI.
Medicinæ ex nigro XXIV. Quomodo sumendum.	XXII.
Item in albo : medicinæ ex eo XXIII.	XXIII.
Observationes circa utrumque genus, LXXXVIII.	XXIV.
Quibus non dandum.	XXV.
De mithridatia, II.	XXVI.
Scordoti, sive scordio, IV.	XXVII.
Polemonia, sive philetæria, sive chiliodyna- ma, VI.	XXVIII.
Eupatoria, I.	XXIX.
Centaurio, sive chironio, XX.	XXX.
Centaurio lepto, sive libadio, quod fel ter- ræ, XXII.	XXXI.
Centaureo triorche, II	XXXII.
Clymeno, II.	XXXIII.
Gentiana, XIII.	XXXIV.
Lysimachia, VIII.	XXXV.
Artemisia, sive parthenide, sive botry, sive ambrosia, V.	XXXVI.
Nymphæa, sive heraclio, sive rhopalo, sive mado : genera duo ; medicinæ XIV.	XXXVII.
Euphorbia : genera XI ; medicinæ IV.	XXXVIII.
Plantaginis genera XI ; medic. XXVI.	XXXIX.
Buglossos, III.	XL.
Cynoglossos, III.	XLI.

Buphthalmos, sive ¹ cachlas.	CAP. XLII.
Herbæ quas invenerunt gentes. Scythice, III.	XLIII.
De hippace, III.	XLIV.
Ischæmone, II.	XLV.
Vettonica, XLVIII.	XLVI.
Cantabrica, II.	XLVII.
Consiligine, I.	XLVIII.
Iberide, VII.	XLIX.
Herbæ ab animalibus repertæ. Chelidonia, VI.	L.
Canaria, I.	LI.
<i>Elaphoboscus</i> : <i>seseli</i> .	LII.
Dictamnus, VIII. Pseudodictamnus. Quibus locis potentissimæ herbæ. Propter herbas in Arca- dia lac potari.	LIII.
Aristolochia, sive clematidis, sive cretica, sive plistolochia, sive lochia polyrrhizos, quæ malum terræ, XXII.	LIV.
Usus herbarum contra serpentium ictus.	LV.
De argemonia, IV.	LVI.
Agaricum, XXXIII.	LVII.
Echios : genera II.	LVIII.
Hierobotane, sive peristereon, quæ verbenaca : genera II ; medicinæ X.	LIX.
Blattaria, I.	IX.
Lemonium, I.	LXI.
Pentapetes, sive pentaphyllon, sive chamæzelon, quæ quinquefolium : medicinæ XXXIII.	LXII.
Sparganion, I.	LXIII.
Dauci genera IV ; medicinæ XVIII.	LXIV.
Therionarca, II.	LXV.
Persolata, sive arcion, VIII.	LXVI.

1. *Cachlas*. Omnes MSS. et edd. *sive cachlam* ab inepto interpolatore *cachlam*; sed omnino solæce. Verba forsitan huc intrusa fuerint. Ed.

De cyclamino, quæ tuber terræ, XII.	CAP. LXVII.
Cyclamino cissanthemo, IV.	LXVIII.
Cyclamino chamæcisso, III.	LXIX.
Peucedano, XXVIII.	LXX.
Ebulo, VI.	LXXI.
Polemonia, I.	LXXII.
Verbasco, XV.	LXXIII.
Phlomis, I.	LXXIV.
Thelyphono, I.	LXXV.
Phrynio, sive nevrade, sive poterio, I.	LXXVI.
Alisma, sive damasonium, sive lyron, XVII.	LXXVII.
Peristereos, VI.	LXXVIII.
<i>Remedia adversus venena.</i>	LXXIX.
De antirrhino, sive anarrhino, sive lychnide agria, III.	LXXX.
Euplea, I.	LXXXI.
Pericarpo, vsie genera II; medic: II.	LXXXII.
Remedia ad vitia capitis, I. Nymphæa herac- clia, II.	LXXXIII.
Lingulaca, I.	LXXXIV.
Cacalia, sive leontice, III.	LXXXV.
Callithrix, XX.	LXXXVI.
Hyssopum, X.	LXXXVII.
Lonchitis, IV.	LXXXVIII.
Xiphion, sive phasganion, IV.	LXXXIX.
Psyllion, sive cynoides, sive chrysallion, sive sicelicon, sive cynomyia, I.	XC.
Remedia oculorum.	XCI.
Anagallis, sive corchoron, et quæ ferus oculus: genera II; medicinæ III.	XCII.
<i>Ægilops</i> , II.	XCIII.
Mandragoras, sive circæon, sive morion, sive hip- pophlomon: genera II; medicinæ XXIV.	XCIV.
Cicuta, XIII.	XCV.

Crethmos agrios, I.	CAP. XCVI.
Molybdæna, I.	XCVII.
Capnos prima, quæ pedes gallinacei, I.	XCVIII.
Capnos fruticosa, III.	XCIX.
Acoron, sive agrion, XIV.	C.
Cotyledon : genera II; medicinæ LXI.	CI.
Aizoum majus, sive bupthalthmon, sive zoophthalmon, sive stergethron, sive amerimnon, quæ sedum magnum, aut oculus, aut digitellus : medic. XXXI. Aizoum minus, XXXII.	CII.
Andrachle agria, quæ illecebra, XXXII.	CIII.
<i>Remedia ad narium vitia.</i>	CIV.
<i>Remedia ad dentium dolores.</i>	CV.
Erigeron, sive pappos, sive acanthis, quæ senecio, VIII.	CVI.
Ephemeron, II.	CVII.
Labrum Venereum, I.	CVIII.
Batrachion, quæ ranunculus, sive strumos : genera IV; medicinæ XIV.	CIX.
Stomatice, ad fœtorem.	CX.
Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, MCCXCII.	

Ex Auctoribus :

Iisdem quibus supra, et præter eos Xantho.

LIBRO XXVI continentur reliquæ ex herbis
per genera morborum medicinæ.

DE novis morbis.	CAP. I.
Quid sint lichenes.	II.
Quando primum in Italia cœperint.	III.
Item carbunculus.	IV.
Item elephantiasis.	V.

Item colum.	CAP. VI.
De nova medicina. De Asclepiade medico.	VII.
Qua ratione medicinam veterem mutaverunt.	VIII.
Contra magos.	IX.
Lichenis remedia. Lichen herba : medic: v.	X.
<i>Anginæ.</i>	XI.
<i>Strumis.</i>	XII.
Bellis, II.	XIII.
Condurdum, I.	XIV.
<i>Tussi.</i>	XV.
Bechion, sive chamæleuce, IV.	XVI.
Salvia.	XVII.
<i>Lateris, et pectoris, ac stomachi doloribus.</i>	XVIII.
Molon, sive syron. Amomon, III.	XIX.
Ephedra, sive anabasis, III.	XX.
Geum, III.	XXI.
<i>Hepati, renibus, vomitioni, I. Tripolium, III.</i>	XXII.
Gromphæna.	XXIII.
Malundrum, II.	XXIV.
Chalcetum, II. Molemonium ¹ , I.	XXV.
Halus, sive cotonea, V.	XXVI.
Chamærops, I. Stœchas, I.	XXVII.
<i>Alvi remedia.</i>	XXVIII.
Astragalus, III.	XXIX.
Ladanum, VIII.	XXX.
Chondris, sive pseudodictamnium, I. Hypocisthis.	XXXI.
Laver, sive sion, II.	XXXII.
Potamogeton, VIII. Statice, III.	XXXIII.
Ceratia, II. Leontopodion, sive leuceoron, sive doripetron, sive thorybetron. Lagopus, III.	XXXIV.
Epithymon, sive hippopheos, VIII.	XXXV.
Pycnocomon, IV.	XXXVI.

1. *Molemonium*. Barbare. *Lemonium*, an *Polemonium legendum*? Ed.

Polypodium, III.	CAP.	XXX
Scammonia, VIII.		XXXV
<i>Tithymalos characias.</i>		XXI
Tithymalos myrtites, sive caryites, XXI.		
<i>Tithymalos paralius.</i>		
<i>Tithymalos helioscopios.</i>		I
Tithymalos cyparissias, XIX.		XL
Tithymalos platyphyllos, sive corymbites, sive amygdalites, III.		X
Tithymalos dendroides, sive cobios, sive leptophyllos, XVIII.		:
Apios ischas, sive raphanos agria, II.		X
<i>Torminibus medendis.</i>		XL
<i>Lieni sanando.</i>		XL
<i>Calculis et vesicæ.</i>		X
Créthmon, XI. Cachrys.		
Anthyllion II. Anthyllis, II.		
Cepæa, I.		
Hypericon, sive chamæpitys, sive corison ¹ , IX.		
Caros, sive hypericon, X.		
Callithrix, I. Perpressa, I. Chrysanthemum, I.		
Anthemis, I.		
Silaus.		
Herba Fulviana.		I
<i>Testium ac sedis vitiiis.</i>		I
Inguinalis, sive argemo.		
<i>Ad panos.</i> Chrysispeos, I.		
<i>Ad venerem.</i>		
Orchis, sive serapia, V.		
Satyrium, sive erythraicon, IV.		I

1. *Corison.* Apud Dioscoridem *corion*, servata Græcæ linguæ analogia. *Corison* autem barbarum nescio quid redolet, ut vix scias, ad

cujus declinationis normas flectendum hoc nomen. Et hic et in ipso opere constantius nuscipi. Ed.

LIBER I.

119

<i>Ad podagram, et morbos pedum.</i>	CAP. LXIV.
Lappago, sive mollugo, I. Asperugo, I.	LXV.
Phycos, quod fucus marinus, genera III. Lappa boaria.	LXVI.
Ad mala quæ totis corporibus grassantur.	LXVII.
Geranion, sive myrrhis, sive myrtis: genera III; medicinæ VI.	LXVIII.
Onothera, sive onuris, III.	LXIX.
<i>Ad comitiales.</i>	LXX.
<i>Ad febres.</i>	LXXI.
<i>Ad phrenesim, lethargum, carbunculos.</i>	LXXII.
<i>Ad hydropicos. Acte, sive ebulum. Chamæacte.</i>	LXXIII.
<i>Ad ignem sacrum medendum.</i>	LXXIV.
<i>Ad luxata sananda.</i>	LXXV.
<i>Ad morbum regium.</i>	LXXVI.
<i>Ad furunculos.</i>	LXXVII.
<i>Ad fistulas sanandas.</i>	LXXVIII.
<i>Ad collectiones, et duritias.</i>	LXXIX.
<i>Ad ambusta.</i>	LXXX.
<i>Ad nervos et articulos.</i>	LXXXI.
<i>Ad sanguinis profluvium.</i>	LXXXII.
Hippuris, sive ephedron, sive anabasis, quæ equisetum: genera II; medic. XVIII.	LXXXIII.
Stephanomelis.	LXXXIV.
<i>Ad rupta et convulsa.</i>	LXXXV.
<i>Ad phthiriasin.</i>	LXXXVI.
<i>Ad ulcera et vulnera.</i>	LXXXVII.
Polycnemon, I.	LXXXVIII.
<i>Ad verrucas tollendas, et cicatrices sanandas.</i>	LXXXIX.
<i>Ad mulierum morbos.</i>	XC.
Arsenogonon, et thelygonon.	XCI.
Mastos.	XCII.

Ad capillos. Lysimachia. Ophrys¹. CAP. XCIII.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, MCXXVIII.

Ex Auctoribus :

Iisdem, quibus anteriore libro.

LIBRO XXVII continentur reliqua genera
herbarum, et medicinæ.

<i>Antiquorum circa hæc cura.</i>	CAP.	I.
Aconitum, sive thelyphonon, sive cammoron, sive pardalianches, sive scorpion: medicina næ IV.		II.
Æthiopis, IV.		III.
Ageraton, IV.		IV.
Aloe, XXIX.		V.
Alcea, XXIX.		VI.
Alypon, I.		VII.
Alsine, ad eadem quæ helxine, V.		VIII.
Androsaces, VI.		IX.
Androsæmon, sive ascyron, VI		X.
Ambrosia, sive botrys, sive artemisia, III.		XI.
Anonis, sive ononis, V.		XII.
Anagyros, sive acopon, III.		XIII.
Anonymos, II.		XIV.
Aparine, sive omphacocarpos, sive philan- thropos, III.		XV.
Arction, sive arcturum ² , V.		XVI.

1. *Ophrys.* In MSS. *Orbris.* H.
2. *Arcturum.* Legas *arcturus* ;
neque enim verisimile est neutro

genere hanc vocem extulisse Plin-
nium. Fortassis etiam interpolata
sunt verba, *sive arcturum.* ED.

LIBER I.

Asplenon , sive hemionios, II.	CAP. X.
Asclepias , II.	XVII.
Aster , sive bubonion, III.	XIX.
Ascyron , sive ascyroides, III.	XX.
Alfacate ¹ , III.	XXI.
Alcibium , I.	XXII.
Alectorolophus , quæ crista, II.	XXIII.
Alon , quod symphyton petræum, XIV.	XXIV.
Alga rufa , I.	XXV.
Actæa , I.	XXVI.
Ampelos agria , IV.	XXVII.
Absinthium : genera IV; medicinæ XLVIII.	XXVIII.
Absinthium marinum , sive Seriphium.	XXIX.
Ballotes , sive porrum nigrum, III.	XXX.
Botrys , sive ambrosia, sive artemisia, I.	XXXI.
Brabyla , I.	XXXII.
Bryon marinum , V.	XXXIII.
Buplevron , I.	XXXIV.
Catanance , I. Cemos, I.	XXXV.
Calsa , III.	XXXVI.
Calsa altera , sive anchusa, sive rhinochisia, II.	XXXVII.
Circæa , III.	XXXVIII.
Cirsion , I.	XXXIX.
Cratæogonon : genera III; medicinæ VIII.	XL.
Crocodilion , II.	XLI.
Cynosorchis , sive orchis, IV.	XLII.
Chrysolachanum : genera II; medic. III. Coagulum terræ, II.	XLIII.
Culicus , sive strumus, sive strychnos, VI.	XLIV.
Conferva , II.	XLV.
Coccum Gnidium , II.	XLVI.

1. *Alfacate*. In MSS. R. 1, et Colb. 2, *aplica*; forte *aphaca*. HARD.

Dipsacos, III.	CAP. XLVII.
Dryopteris, III.	XLVIII.
Dryophonon, I.	XLIX.
Elatine, II.	L.
Empetros, quæ calcifraga, IX.	LI.
Epipactis, elleborine, II.	LII.
Epimedion, III.	LIII.
Enneaphyllon, III.	LIV.
Filicis genera duo, quam Græci pterin, alii blachnon, item thelypterin, nymphæam pterin vocant.	LV.
Femur bubulum.	LVI.
Galeopsis, sive galeobdolon, sive gallico, VI.	LVII.
Glaux, I.	LVIII.
Glaucion, III. Collyrion, II.	LIX.
Glycyside, sive pæonia, sive pentorobon, XX.	LX.
Gnaphalium, sive chamæzelon, VI.	LXI.
Gallidraga, I.	LXII.
Holcus, I.	LXIII.
Hyosiris, I.	LXIV.
Holosteon, III.	LXV.
Hippophæston, VIII.	LXVI.
Hypoglossa, I.	LXVII.
Hypecoon.	LXVIII.
Idæa, IV.	LXIX.
Isopyron, II.	LXX.
Lathyrus, II.	LXXI.
Leontopetalon, II.	LXXII.
Lycapsos, II.	LXXIII.
Lithospermon, sive ægonychon, sive diospy- ron; sive heracleos, II.	LXXIV.
Lapidis muscus.	LXXV.
Limeum, I.	LXXVI.
Leuce, sive mesoleuce, et leucas, III.	LXXVII.

LIBER I.

123

Leucographis , v.	CAP. LXXVIII.
Medion , III.	LXXIX.
Myosota , sive myosotis, III.	LXXX.
Myagros , I.	LXXXI.
Nyma , I.	LXXXII.
Natrix , I.	LXXXIII.
Odontitis , I.	LXXXIV.
Othonna , I.	LXXXV.
Onosma , I.	LXXXVI.
Onopordon , v.	LXXXVII.
Osyris , IV.	LXXXVIII.
Oxys , II.	LXXXIX.
Polyanthemum , sive batrachios, III.	XC.
Polygonum , sive thalassias, sive carcine- thron, sive clema, sive myrtopetalos, quæ sanguinaria, sive oreos : genera IV; medic.	
XL.	XCI.
Panocratium , XII.	XCII.
Peplis , sive syce, sive meconion aphrodes, III.	XCIII.
Periclymenon , v.	XCIV.
Pelecinum , I.	XCV.
Polygala , I.	XCVI.
Poterion , sive phrynion, sive nevras, IV.	XCVII.
Phalangites , sive phalangion, sive leucacan- thon, IV.	XCVIII.
Phyteuma , I.	XCIX.
Phyllon , I.	C.
Phellandrion , II.	CI.
Phalaris , II.	CII.
Polyrrhizon , v.	CIII.
Proserpinaca , v.	CIV.
Rhacoma , XXXVI.	CV.
Reseda , II.	CVI.
Stœchias , III.	CVII.

Solanum, quam Græci strychnon, II.	CAP.	CVIII.
Smyrnium, xxxii. Sinon, II.		CIX.
Telephium, IV.		CX.
Trichomanes, v.		CXI.
Thalitruum.		CXII.
Thlaspi, IV.		CXIII.
Trachinia, I.		CXIV.
Tragonis, I.		CXV.
Tragos, sive scorpio, IV.		CXVI.
Tragopogon, I.		CXVII.
De ætatibus herbarum.		CXVIII.
Quomodo cujusque vires efficaciores.		CXIX.
Gentium vitia diversa.		CXX.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, DCCLII.

Ex Auctoribus :

Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græce scripsit, Julio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso.

Externis :

Theophrasto, Apollodoro Citiense, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui βιόγραστα scripsit, Nicandro.

Medicis :

Mnesitheo, et cæteris iisdem quibus in priore libro.

LIBRO XXVIII continentur medicinæ ex animalibus.

Ex homine remedia.	CAP.	I et II.
An sit in medendo verborum vis aliqua.		III.
Ostenta et sanciri, et depelli.		IV.

	CAP.	v.
<i>Varii mores.</i>		v.
Ex viro medicinæ, et observationes CCXXVI.		VI.
<i>Ex saliva.</i>		VII.
<i>Ex sordibus aurium.</i>		VIII.
<i>Ex capillo, dente, etc.</i>		IX.
<i>Ex sanguine, venere, etc.</i>		X.
<i>Ex mortuis.</i>		XI.
<i>Magorum commenta varia.</i>		XII.
<i>Ex sordibus hominis.</i>		XIII.
<i>Ab animo hominis pendentes medicinæ.</i>		XIV.
<i>Ex sternutamento.</i>		XV.
<i>Ex venere.</i>		XVI.
<i>Promiscua remedia.</i>		XVII.
<i>De urina:</i>		XVIII.
<i>Auguria valetudinis ex urina.</i>		XIX.
Ex muliere, medicinæ XLI.		XX.
<i>Ex lacte mulieris.</i>		XXI.
<i>Ex saliva mulieris</i>		XXII.
<i>Ex mensibus.</i>		XXIII.
Ex peregrinis animalibus. Elephanto, VIII.		XXIV.
Leone.		XXV.
Camelo, x.		XXVI.
Hyæna, LXXIX.		XXVII.
Crocodilo, XIX. Crocodilea, XI.		XXVIII.
<i>Chamæleone.</i>		XXIX.
Scinco, IV.		XXX.
Hippopotamo, VII.		XXXI.
Lynce, v.		XXXII.
Medicinæ communes ex animalibus feris, aut ejusdem generis placidis. Lactis usus, et ob- servationes, LIV.		XXXIII.
De caseis, XII.		XXXIV.
Butyro, xxv.		XXXV.
Oxygala, I.		XXXVI.

Adipis usus, et observationes, LII.	CAP. XXXVII.
De sevo.	XXXVIII.
De medulla.	XXXIX.
Felle.	XL.
Sanguine.	XLI.
Privatæ ex animalibus medicinæ digestæ in morbos. <i>Contra serpentes.</i> De cervis, III.	
Hinnuleo. Ophione. Apro, XII. Capris, et hædis, XCVI. Asino, LXXVI.	XLII.
<i>Contra canis rabidi morsus.</i> Ex vitulo, LVIII.	XLIII.
<i>Contra veneficia.</i>	XLIV.
<i>Contra venena.</i>	XLV.
<i>Ad caput, et alopecias.</i>	XLVI.
<i>Ad oculorum vitia.</i>	XLVII.
<i>Ad aurium dolores, et vitia.</i>	XLVIII.
<i>Ad dentium dolores.</i>	XLIX.
<i>Ad faciei vitia.</i>	L.
<i>Ad tonsillas, et strumas.</i>	LI.
<i>Ad cervicum dolores.</i>	LII.
<i>Ad tussim, et sanguinis exscreationes.</i>	LIII.
<i>Ad stomachi dolores.</i>	LIV.
<i>Ad jocineris dolores, et suspiria.</i>	LV.
<i>Ad lumborum dolores.</i>	LVI.
<i>Ad lienem sanandum.</i>	LVII.
<i>Ad alvum.</i>	LVIII.
<i>Ad tenesmum, tineas, colum.</i>	LIX.
<i>Ad vesicam, et calculos.</i>	LX.
<i>Ad genitalium et sedis vitia.</i>	LXI.
<i>Ad podagram et pedum dolores.</i>	LXII.
<i>Ad comitalem morbum.</i>	LXIII.
<i>Ad morbum regium.</i>	LXIV.
<i>Ad ossa fracta.</i>	LXV.
<i>Ad febres.</i>	LXVI.
<i>Ad melancholicos, lethargicos, phthisicos.</i>	LXVII.

<i>Ad hydropicos.</i>	CAP. LXVIII.
<i>Ad ignem sacrum, et eruptiones pituitæ.</i>	LXIX.
<i>Ad luxata, ad duritias, et furunculos.</i>	LXX.
<i>Ad ambusta. De glutino taurino probando, et medicinæ ex eo, VII.</i>	LXXI.
<i>Ad nervorum dolores, et contusa.</i>	LXXII.
<i>An sanguinem sistendum.</i>	LXXIII.
<i>Ad hulcera, et carcinomata.</i>	LXXIV.
<i>Ad scabiem.</i>	LXXV.
<i>Ad extrahenda quæ sunt infixæ corpori, et cicatrices sanandas.</i>	LXXVI.
<i>Ad muliebria mala.</i>	LXXVII.
<i>Ad infantium morbos.</i>	LXXVIII.
<i>Ad somnum et sudorem.</i>	LXXIX.
<i>Ad venerem, et ebrietatem.</i>	LXXX.
<i>Mira de animalibus.</i>	LXXXI.

Sunt medicinæ ex apro VII. Sue, LX. Cervo, III. Lupo, XXVII. Urso, XXIV. Onagro, XII. Asino, LXXVI. Polea, III. Equifero, XI. Equulei coagulo, I. Equo, XLII. Hippace, I. Bubus feris, II. Bove, LXXXI. Tauro, LIII. Vitulo, LIX. Lepore, LXIV. Vulpe, XX. Mele, II. Fele, V. Capra, CXVI. Hirco, XXXI. Hædo, XXI.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observat. MDCLXXXII.

Ex Auctoribus :

M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Valerio¹ Antiæte, Verrio Flacco, Catone Censorio, Servio Sulpicio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro qui Græce

1. Valerio Antiæte. Ex nostra id Verre Antiæte. HARD. Enimvero sic emendatione, quum prius legeretur, distinguebant : Verre, Antiæte. ED.

scripsit, Bythio Dyrracheno, Opilio¹ medico, Granio medico.

Externis ;

Democrito, Apollonio qui *μύρωσιν*², Mileto, Artemone, Sextilio, Antæo, Homero, Theophrasto, Iysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui *Διφυσίς*³, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo Thebano, Iolla, Mictone Smyrnæo, Æschine medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icetida medico⁴, Hesiodo, Dalione, Cæcilio, Bione qui *περὶ δυνάμεων*⁵, Anaxilao, Juba rege.

LIBRO XXIX continentur medicinæ ex reliquis animalibus, quæ aut placida non sunt, aut fera.

DE origine medicinæ.	CAP.	I.
De Hippocrate : quando primum clinice, quando primum iatraliptice.		II.
De Chrysippo, et Erasistrato.		III.
De empirice.		IV.
De Herophilo, et reliquis illustribus medicis.		
Quoties ratio medicinæ mutata sit.		V.
Quis primus Romæ medicus, et quando.		VI.
Quid de medicis antiquis Romani judicaverint.		VII.
Vitia medicinæ.		VIII

1. *Opilio*. Male prius *Ophilio* libri editi præferebant. HARD.

2. *Μύρωσιν*. Pro monstrosa voce *Myrsin*, sic emendavimus. Vide syllabum Auctorum. HARD.

3. *Διφυσίς*. Hactenus *Diophios* in omnibus libris. Ita, uti emendavi-

mus, scribi oportere, docturi sumus in Auctorum syllabo. HARD.

4. *Icetida*. Prius *Icacida*, male. In R. 1, 2. Colb. 2, *Ichatida*. H. — An potius *Hicetida*? ED.

5. *Περὶ δυνάμεων*. De virtutibus herbarum. HARD.

LIBER I.

129

Remedia ex lanis, xxxv.	CAP. IX.
De œsypo, xxxii.	X.
Ovis, xxi.	XI.
De serpentium ovis.	XII.
De comageno conficiendo. Medicinæ ex eo, iv.	XIII.
Remedia ex cane.	XIV.
<i>Remedia per morbos corporis digesta. Adversus serpentium ictus :</i>	
<i>Ex mure.</i>	XV.
<i>Ex mustela.</i>	XVI.
<i>Ex cimicibus.</i>	XVII.
<i>De aspidibus.</i>	XVIII.
<i>Ex basilisco.</i>	XIX.
<i>Ex dracone.</i>	XX.
<i>Ex vipera.</i>	XXI.
<i>Ex reliquis serpentibus.</i>	XXII.
<i>De salamandra.</i>	XXIII.
<i>Ex volucribus, adversus serpentes :</i>	
<i>Ex vulture.</i>	XXIV.
<i>Ex gallinaceis.</i>	XXV.
<i>Ex reliquis avibus.</i>	XXVI.
<i>Ex phalangüs. Eorum genera, et araneorum.</i>	XXVII.
<i>Ex stellione.</i>	XXVIII.
<i>Ex diversis insectis.</i>	XXIX.
<i>Ex cantharidibus.</i>	XXX.
<i>Contra venena aliqua.</i>	XXXI.
<i>Contra canis rabidi morsus.</i>	XXXII.
<i>Contra reliqua venena.</i>	XXXIII.
<i>Ad alopecias.</i>	XXXIV.
<i>Ad lendes et porrigines.</i>	XXXV.
<i>Ad dolores et vulnera capitis.</i>	XXXVI.
<i>Ad palpebras.</i>	XXXVII.
<i>Ad oculorum vitia.</i>	XXXVIII.
<i>Ad aurium dolores et vitia.</i>	XXXIX.

Ad parotidas.

CAP. XL.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, DCCCLIV¹.

Ex Auctoribus :

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiato, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro qui Græce scripsit, Cæcilio medico, Metello Scipione, Ovidio poeta, Licinio Macro.

1 In indice libri xxx hæc adduntur in fine, quæ ex codd. Reg. 1, 2, etc. Colb. summa fide repræsentamus, nunquam antehac edita : Medicinæ ex pecude, xxii, et sequente libro, lv : lxxvii.

Mustela, vi, et s. l. iii : ix.

Cane, xvi, et s. l. xli : lviii.

Cane rabioso, iii, et s. l. ii : v.

Ichneumone, i.

Mure, araneo, ii, et s. l. iii : v.

Glire, ii, et s. l. vi : viii.

Sorice, iv, et s. l. ii : vi.

Mustela, xix, et s. l. xxv : xliv.

Stellione, iv, et s. l. xii : xvi.

Herinaceo, v, et s. l. xiii : xviii.

Hystrice, ii, et s. l. i : iii.

Lacerta, xiii, et s. l. xxx : xliii.

Salamandra, i, et s. l. iii : iv.

Cochlea, xxvii, et s. l. lxxiv : ci.

Aspide, iv, et s. l. iii : vii.

Basilisco, iv.

Dracone, vi, et s. l. xxi : xxvii.

De vipera, xiv, et s. l. xxi : xxxv.

Hydro, i.

Bova, iv, et s. l. iii : vii.

Enhydride, i, et s. l. ii : iii.

Serpentibus cæteris, vii, et s. l.

viii : xv.

Scorpione, iv, et s. l. ii : vi.

Araneorum et phalangiorum genera, xi ; medicinæ ex eis, ix, et

s. l. xxv : xxxiv.

Gryllo sive tauro, i, et s. l. vii : viii.

Scolopendra, sive multipeda, sive millepeda, sive centipeda, sive onisco, sive tylo, medic. i, et s. l. xxi : xxii.

Admiratio naturæ nihil sine usu gignentis.

Limace, i, et s. l. iii : iv.

Eruca, i, et s. l. ii : iii.

Vern.e terreno, ii, et s. l. xxii : xxiv.

Verme ex arboribus, i, et s. l. iv : v.

Ex volucris : aquila, iv, et s. l. iii : vii.

Vulture, ix, et s. l. ix : xviii.

Gallinaceo, xxi, et s. l. xxxv : lvi.

Gallina, x, et s. l. xxi : xxxi.

Ovis, xxii, et s. l. xliii : lxxv.

Ansere, ix, et s. l. xv : xxiv.

Cygnus, i, et s. l. v : vi.

Corvo, ii, et s. l. iv : vi.

Cornice, i, et s. l. ii : iii.

Accipitre, ii, et s. l. ii : iv.

Milvo, ii, et s. l. vi : viii.

Cenchreide, ii.

Ciconia, ii, et s. l. i : iii.

Anate, ii, et s. l. xiv : xv.

Pico Martio, i.

Turture, iv, et s. l. i : ii.

Ulula, i, et s. l. i : ii.

Bubone, ii, et s. l. v : vii.

Vespertione, iv, et s. l. ix : xiii.

Externis :

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis.

Botrye, Apollodoro, Archidemo, Aristogene', Xenocrate, Diodoro, Chrysippo philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

LIBRO XXX continentur medicinæ ex animalibus reliquæ.

DE origine magices.	CAP.	I.
Quando, et a quo cœperit : a quibus celebrata sit.		II.
An exercuerit eam Italia. Quando primum Senatus vetuerit hominem immolari.		III.
De Galliarum Druidis.		IV.
De generibus magices.		V.
Magorum perfugia.		VI.
De talpis opinio magorum : medicinæ v.		VII.
<i>Ad dentium dolores.</i>		VIII.
<i>Ad oris saporem et ulcera.</i>		IX.
<i>Ad faciei maculas.</i>		X.
<i>Ad vitia faucium.</i>		XI.

Apibus, v, et sequent. l. VIII : XIII.

Buprestis, III, et s. l. III : VI.

Pityocampis, III, et s. l. IV : VII.

Naturæ benignitatem etiam fœdis animalibus inseruisse magna remedia :

Scarabæo, IX, et s. l. VIII : XVII.

De genere cantharidico, medic. ex his, v, et s. l. XI : XVI.

Cimice, IX, et s. l. VII : XV.

Musca, VII, et sequent. l. v : XII.

Locusta, IV, et s. l. IV : VIII.

Attelabis, I.

Formicis, III, et s. l. VIII. — HARD.

I. *Aristogene*. Ita nos edi curavimus, ex R. I, 2. Colb. 2, quum prius *Aristone* mendose legeretur. HARD. — Legebat Dalec. *Archidemo*, *Anaxilao*, *Aristone*, etc. ED.

<i>Ad anginas et strumas.</i>	CAP.	XII.
<i>Ad humerorum dolores.</i>		XIII.
<i>Ad præcordiorum dolores.</i>		XIV.
<i>Ad stomachi dolores.</i>		XV.
<i>Ad jocineris dolores, et rejectiones sanguinis.</i>		XVI.
<i>Ad lienem.</i>		XVII.
<i>Ad lateris et lumborum dolores.</i>		XVIII.
<i>Ad dysentericos.</i>		XIX.
<i>Ad ileon, et reliqua ventris vitia.</i>		XX.
<i>Ad calculos, et vesicam.</i>		XXI.
<i>Ad sedis et verendorum vitia.</i>		XXII.
<i>Ad podagras, et morbos pedum.</i>		XXIII.
<i>Ad mala quæ totis corporibus metuenda sunt.</i>		XXIV.
<i>Ad perfrictiones.</i>		XXV.
<i>Ad paralysin.</i>		XXVI.
<i>Ad morbum comitalem.</i>		XXVII.
<i>Ad morbum regium.</i>		XXVIII.
<i>Ad phrenesin.</i>		XXIX.
<i>Ad febres.</i>		XXX.
<i>Ad hydropisin.</i>		XXXI.
<i>Ad ignem sacrum.</i>		XXXII.
<i>Ad carbunculos.</i>		XXXIII.
<i>Ad furunculos.</i>		XXXIV.
<i>Ad ambusta.</i>		XXXV.
<i>Ad nervorum dolores.</i>		XXXVI.
<i>Ad unguium et digitorum vitia.</i>		XXXVII.
<i>Ad sanguinem sistendum.</i>		XXXVIII.
<i>Ad ulcera et vulnera.</i>		XXXIX.
<i>Ad ossa fracta.</i>		XL.
<i>Ad cicatrices, et vitiligines.</i>		XLI.
<i>Ad ea quæ extrahenda sunt corpori.</i>		XLII.
<i>Ad muliebria mala.</i>		XLIII.
<i>Ad partum juvandum.</i>		XLIV.
<i>Ad mammas servandas.</i>		XLV.

<i>Ad pilos tollendos.</i>	CAP. XLVI.
<i>Ad morbos infantium.</i>	XLVII.
<i>Ad somnos.</i>	XLVIII.
<i>Ad Venerem.</i>	XLIX.
<i>Ad phthiriasin, et alia nonnulla promiscua.</i>	L.
<i>Ad ebrietatem.</i>	LI.
<i>Notabilia animalium.</i>	LII.
<i>Reliqua mirabilia.</i>	LIII.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes,
DCCCLIV¹.

1. Adjecta hæc similiter ad calcem indicis libri xxx, quæ nunc primum ex iisdem codicibus MSS. exhibemus.

Medicinæ ex pecude, LV, et priore libro, XXII : LXXVII.

Lana, XXV, et pr. l. XXX : LV.

Œsypo, XX, et pr. l. XXXII : LII.

Mulis, III, et pr. l. VI : IX.

Caballis, III, et pr. l. I : IV.

Cane, XLI, et pr. l. XVI : LVII.

Cane rabioso, II, et pr. l. III : V.

Mure, XXVIII, et pr. l. XIV : XLII.

Mure araneo, III, et pr. l. II : V.

Glire, VI, et pr. l. II : VIII.

Sorice, II, et pr. l. IV : VI.

Mustela, XXV, et pr. l. XIX : XLIV.

Stellione, XII, et pr. l. IV : XVI.

Herinaceo, XIII, et pr. l. V : XVIII.

Hystrice, I, et pr. l. II : III.

Lacerta, XXX, et pr. l. XIII : XLII.

Salamandra, III, et pr. l. I : IV.

Cochlea, LXXIV, et pr. l. XXVII : CI.

Aspide, III, et pr. l. IV : VII.

Dracone, XXI, et pr. l. VI : XXVII.

Vipera, XXI, et pr. l. XIV : XXV.

Bova, III, et pr. l. IV : VII.

Enhydride, II, et pr. lib. I : III.

Amphisbana, III, et pr. l. IV : VII.

Serpentibus cæteris, VIII, et pr. l. VII : XV.

Scorpione, II, et pr. l. IV : VI.

Araneorum et phalangiorum genera XI. Medicinæ, XXV, et pr. l. IX : XXXIV.

Gryllo sive tauro, VII, et pr. l. I : VIII.

Troxalide, III.

Phryganione, I.

Scolopendra, sive multipeda, sive millepeda, sive onisco, sive tylo, XXI, et pr. l. I : XXII.

Admiratio naturæ nihil sine usu gignentis.

Limace, III, et pr. lib. I : IV.

Eruca, II, et pr. l. I : III.

Verme terreno, XXII, et pr. l. II : XXIV.

Verme ex arbore, IV, et pr. l. I : V.

Verme ex herba, IV.

Herpete, I.

Ricino, III.

Ex volucris :

Aquila, III, et pr. l. IV : VII.

Vulture, IX, et pr. l. IX : XVIII.

Ossifraga, VI.

Gallinaceo, XXXV, et pr. l. XXI : LVI.

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Græce scripsit, Licinio Macro.

Externis :

Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis :

Botrye, Horo, Apollodoro, Menandro, Archidemo', Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Nicandro, Apollonio Pitaneō.

Gallina, xxii, et pr. l. x : xxxii.	Galgulo, iii.
Ovis, xliii, et pr. l. xxii : lxv.	Vespertione, ix, et pr. l. iv : xiii.
Commageno, v, et pr. l. i : vi.	Cicada, i.
Cygnus, v, et pr. l. i : vi.	Apibus, viii, et pr. l. v : xiiii.
Corvo, iv, et pr. l. ii : vi.	Bupresti, iii, et pr. l. iii : vi.
Cornice, ii, et pr. l. i : iii.	Pityocampis, iv, et pr. l. iii : vi.
Accipitre, ii, et pr. l. ii : iv.	Naturæ benignitatem et fœdis animalibus inseruisse magna remedia :
Milvo, vi, et pr. l. ii : viii.	Scarabæo, viii, et pr. l. ix : xvii.
Grue, i.	Blattis, xii, et pr. l. vii : xix.
Ciconia, i, et pr. l. ii : iii.	De generibus cantharidum ; medicinæ ex his, xi, et superiore lib. v : xvi.
Ibide, iii.	Cimice, vii, et pr. l. ix : xvi.
Anate, xiv, et pr. l. ii : xvi.	Musca, v, et pr. l. vii : xii.
Ardeola, i.	Locustis, iv, et pr. l. iv : viii.
Palumbe, xiv, et pr. l. vii : xxi.	Formicis, v, et pr. l. iii : viii. —
Galerita, iv.	HARD.
Cuculo, i.	i. Archidemo. Archidemum et Aristogenem, tum ex cod. R. 2, tum ex Indice superioris libri, pro Archimede et Aristone hic restitui- mus. HARD.
Pico Martio, i.	
Turture, v, et pr. l. iv : ix.	
Turdus, iii.	
Merula, ii.	
Hirundine, xxiv, et pr. l. ix : xxxiii.	
Ulula, i, et pr. l. i : ii.	
Upupa, i.	
Bubone, i.	
Passere, i.	

LIBRO XXXI continentur medicinæ ex
aquatilibus.

AQUARUM mirabilia.	CAP. I.
Aquarum differentiæ.	II.
Aquarum medicinæ.	III.
Quales fœcunditatem faciant , quales insanix medeantur.	IV.
Quales calculosis.	V.
Quales vulneribus.	VI.
Quales partum custodiant.	VII.
Quales vitiliginem tollant.	VIII.
Quæ colorem lanis faciant.	IX.
Quæ hominibus.	X.
Quæ memoriam : quæ oblivionem.	XI.
Quæ sensus subtilitatem : quæ tarditatem : quæ canoram vocem.	XII.
Quæ vini tædium faciant : quæ inebrient.	XIII.
Quæ olei vicem præsent.	XIV.
Quæ salsæ, et amaræ.	XV.
Quæ saxa egerant : quæ risum, et ploratum faciant : quæ amorem sanare dicantur.	XVI.
Per triduum calentes haustu.	XVII.
Aquarum miracula. In quibus omnia mergan- tur : in quibus nihil.	XVIII.
Aquæ necantes : pisces venenati.	XIX.
Quæ lapideæ fiant, aut lapidem faciant.	XX.
De salubritate aquarum.	XXI.
De vitiis aquarum.	XXII.
Probatio aquarum.	XXIII.
De aqua Marcia.	XXIV.
De aqua Virgine.	XXV.
Aquas inveniendi ratio.	XXV

De his quibus in terra, et in aqua victus est.	
De castoreis, medicinæ et observationes,	
LVI.	CAP. XIII.
De testudine, medic. VII; observationes, LXVI.	XIV.
<i>Remedia ex aquatilibus in morbos digesta.</i>	XV.
<i>Contra venena, et veneficia. Ex aurata. Ex</i>	
<i>stella marina.</i>	XVI.
<i>Contra serpentium ictus, et canum morsus,</i>	
<i>et venenata. Ex dracone marino. Ex salsamentis.</i>	
<i>Ex sardis. Ex cybio.</i>	XVII.
Rana marina. Fluviatilis. Rana rubeta. Observationes circa eas, xxxv.	XVIII.
Enhydria, VI. Cancra fluviatilia, VII. Cochleæ fluviatilia, VII. Porcelli, sive porci.	XIX.
Vitulus marinus. Muræna. Echini.	XX.
Ostreorum genera, et observationes, ac medicinæ, IX.	XXI.
Alga marina, II.	XXII.
<i>Ad alopecias, et capillos, et capitis ulcera.</i>	
Hippocampus. Mus marinus. Scorpio marinus. Sanguisugæ. Murices. Conchylia, etc.	XXIII.
<i>Ad oculos, et palpebras. Piscium adeps. Callionymus. Coracini fel. Sepiæ. Ichthyocolla, etc.</i>	XXIV.
<i>Ad aurium vitia. Batia. Bacchus, sive myxon. Marini pediculi, etc.</i>	XXV.
<i>Ad dentium dolores. Canicula, etc.</i>	XXVI.
<i>Ad lichenas, et faciei maculas. Delphinus. Corytia, sive corytia. Halcyoneum. Thynnus, etc.</i>	XXVII.
<i>Ad strumas, parotidas, anginas, et faucium vitia. Mænæ. Scolopendra. Saurus. Conchæ. Silurus, etc.</i>	XXVIII.
Ad tussim, et pectoris vitia.	XXIX.
<i>Ad jocinoris, et lateris dolores. Strombus, sive</i>	

concha longa. Tethea, etc.	CAP. XXX.
<i>Ad alvi vitia.</i> Olus marinum. Myaces. Mituli. Pelorides. Seriphium. Mænæ. Erythinus, etc.	XXXI.
<i>Ad lienem, calculos, ac vesicæ vitia.</i> Solea piscis. Rhombus. Blendea. Urtica marina. Pulmo marinus. Onyches, etc.	XXXII.
<i>Ad enterocelas, et sedis vitia.</i> Ex colubro aquatico. Ex hydro. Mugile. Pelamide, etc.	XXXIII.
<i>Ad panos, et verendorum vitia.</i> Sciæna. Percæ. Squatinae. Smarides, etc.	XXXIV.
<i>Ad urinæ incontinentiam.</i> Ophidion, etc.	XXXV.
<i>Ad podagras, et pedum dolores.</i> Ex fibro. Bryon, etc.	XXXVI.
<i>Ad comitiales.</i>	XXXVII.
<i>Ad febres.</i> Ex asello pisce. Ex pagro. Ex ba- læna, etc.	XXXVIII.
<i>Ad lethargicos, cachecticos, hydropicos.</i>	XXXIX.
<i>Ad ambusta, et ignes sacros.</i>	XL.
<i>Ad nervorum vitia.</i>	XLI.
<i>Ad sistendum sanguinem, et ad extrahendum.</i> Ex polypo. Ex sanguisugis, etc.	XLII.
<i>Ad extrahenda corpori inhærentia.</i>	XLIII.
<i>Ad ulcera, carcinomata, et carbunculos.</i>	XLIV.
<i>Ad verrucas, et unguium scabritiem.</i> Ex gla- no, etc.	XLV.
<i>Ad mulierum morbos.</i> Ex glaucisco, etc.	XLVI.
<i>Ad pilos tollendos, psilothra.</i>	XLVII.
<i>Ad infantium morbos.</i>	XLVIII.
<i>Ad ebrietatem arcendam.</i> Rubellio. Anguilla. Uva marina.	XLIX.
<i>Ad Venerem inhibendam, vel concitandam.</i> Hippopotamia. Dens crocodili, etc.	L.
<i>Ad animalium morbos.</i>	LI.
<i>De reliquis aquatilibus.</i> Adarca, sive calamo-	

chnus. Calamus. <i>Sepiæ atramentum</i> , etc.	CAP.	LII.
Animalium omnium in mari viventium nomina,		
GLXXVI.		LIII.
<i>Apud Ovidium posita nomina.</i>		LIV.
Pisces a nullo auctore nominati.		LV.
Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes,		
DCCCXC.		

Ex Auctoribus :

Licio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Græce scripsit, Ovidio poeta, Cassio Hemina, Mæcenate, L. Atteio.

Externis :

Juba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle Thasio, Thrasyllo, Nicandro.

LIBRO XXXIII continentur metallorum
naturæ.

DE <i>metallis.</i>	CAP.	I.
De auro.		II.
Quæ prima commendatio ejus.		III.
De annulorum aureorum origine.		IV.
De modo auri apud antiquos.		V.
De jure annulorum aureorum.		VI.
De decuriis judicum.		VII.
De equestri ordine.		VIII.
Quoties nomen equestris ordinis immutatum.		IX.
De donis militaribus, aureis, et argenteis.		X.
Quando primum corona aurea data.		XI.
De reliquo usu auri feminarum.		XII.
De nummo aureo. Quando primum signatum est aurum et argentum. Antequam ea signa-		

rentur, quis mos in ære : et quæ prima maxima pecunia primo censu. Quoties et quibus temporibus auctoritas æreis nummis signatis.	CAP.	XIII.
<i>Æstimatio de cupiditate auri.</i>		XIV.
Qui plurimum auri et argenti possederint.		XV.
Quando primum argenti apparatus in arena.		
Quando in scena.		XVI.
Quibus temporibus plurimum in ærario Populi Romani auri et argenti fuerit.		XVII.
Quando primum lacunaria inaurata.		XVIII.
Quibus de causis præcipua auctoritas auro.		XIX.
Ratio inaurandi.		XX.
De inveniendo auro.		XXI.
De auripigmento.		XXII.
De electro.		XXIII.
Primæ aureæ statuæ.		XXIV.
Medicinæ ex auro, VIII.		XXV.
De chrysocolla.		XXVI.
Ratio ejus in picturis.		XXVII.
Ex chrysocolla, medicinæ VI.		XXVIII.
De aurificum chrysocolla, sive santerna.		XXIX.
Mirabilia naturæ, glutinandis inter se, et perficiendis metallicis rebus.		XXX.
De argento.		XXXI.
De argento vivo.		XXXII.
De stimmi, sive stibi, sive alabastro ¹ , sive larbaso, sive platyophthalmo.		XXXIII.
Ex eo medicinæ VII.		XXXIV.
De scoria argenti. Medicinæ ex ea.		XXXV.
De minio. Quam religiosum apud antiquos fuerit.		XXXVI.

1. *Sive alabastro.* Addit Hardui- rupta hæc sunt e sequentibus, *sive nus sive lithani*, sed manifesto cor- *larbaso.* Ed.

De inventione ejus, et origine.	CAP. XXXVII.
De cinnabari.	XXXVIII.
Ratio cinnabaris, et minii in picturis.	XXXIX.
Genera minii.	XL.
De hydrargyro.	XLI.
De argento inaurando.	XLII.
De coticulis aurariis.	XLIII.
Argenti genera, et experimenta.	XLIV.
De speculis.	XLV.
De Ægyptio argento.	XLVI.
De immodica pecunia. Quorum maximæ opes fuerint.	XLVII.
Quando primum Populus Rom. stipem sperit.	XLVIII.
De luxuria in vasis argenteis.	XLIX.
Frugalitatis antiquæ in argento exempla.	L.
Quando primum in lectis argentum additum.	LI.
Quando lances immodicæ factæ. Quando primum tympana facta.	LII.
Immodica argenti pecunia.	LIII.
De statuis argenti.	LIV.
Nobilitates operum, et artificum in argento.	LV.
De sile, et qui primi sile pinxerint, et qua ratione.	LVI.
De cæruleo.	LVII.
Medicinæ ex cæruleo.	LVIII.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, MCXXV.

Ex Auctoribus¹:

I. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Corn. Ne-

1. Totum hunc Auctorum Indicem ex MSS. refinimus, præsertim ex Regio 2. HARD. — Post *Messala*

quondam ita legebatur: « *Messala*, Rufo, Marso poeta, Julio Basso qui de medicinis græce scripsit,

pote, Messala, Junio Gracchano, Attico Pomponio, Muciano, Calvo Licinio¹, Boccho, Fetiale, Fenestella, Valerio Maximo, Julio Basso qui de medicina Græce scripsit, Sextio Nigro qui item, Marso poeta.

Externis :

Democrito², Theophrasto, Juba, Timæo historico qui de medicina metallica scripsit, Heraclide, Andrea, Diagora, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Attalo medico, Xenocrate item, Theomnesto, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Antigono qui de toreutice, Menæchmo qui item, Xenocrate qui item, Duride qui item, Menandro qui de toreutis, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Metrodoro Scepsio.

LIBRO XXXIV continentur æris metalla.

Æris metalla.	CAP. I.
Genera æris.	II.
Quæ Corinthia.	III.
Quæ Deliaica.	IV.
Quæ Æginetica.	V.
De candelabris.	VI.
De templorum ornamentis ex ære.	VII.
De tricliniis æreis.	VIII.

Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale. » Ed.

1. *Calvo Licinio.* Harduinus post hæc verba, nescio an aliud agens, male iterum inseruerat *Corn. Nepote*; nos sustulimus. Ed.

2. *Democrito.* Totus hic locus ante Harduinum sic legebatur : Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scri-

psit, Xenocrate qui item, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Nymphodoro, Timæo qui de medicina metallica scripsit, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Archimede, Dionysio, Aristogene, Democrito, Mnesicle, Attalo medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto. » Ed.

Quod primum Dei simulacrum Romæ ex ære factum. De origine statuarum, et honore.	CAP. IX.
Statuarum genera et figuræ.	X.
Quibus primum publice positæ : quibus primum in columna : quando rostra.	XI.
Quibus externis Romæ publice positæ.	XII.
Quæ prima Romæ statua equestris posita publice, et quibus Romæ mulieribus in publico positæ.	XIII.
Quando omnes privatim et publice statuæ ex publico sublatae.	XIV.
Quæ prima ab externis publice posita.	XV.
Fuisse antiquitus in Italia statuarios.	XVI.
De pretiis signorum immodicis.	XVII.
De colossis in Urbe celeberrimis.	XVIII.
Nobilitates ex ære operum, et artificum, CCCLXVI.	XIX.
Differentiæ æris, et mixturæ. De pyropo. De Campano ære.	XX.
De servando ære.	XXI.
De cadmia.	XXII.
Medicinæ ex ea, xv.	XXIII.
De scoria æris.	XXIV.
De stomomate æris. Medicinæ ex his, XLVII.	XXV.
Ærugo : medicinæ ex ea, xvii.	XXVI.
Hieracium.	XXVII.
Scolex æris : medicinæ ex eo, xvii.	XXVIII.
De chalciti : medicinæ ex ea, vii.	XXIX.
Sory : medicinæ ex eo, xiii.	XXX.
Misy : medicinæ ex eo, xiv.	XXXI.
Chalcanthum, sive atramentum sutorium : medicinæ ex eo, xvi.	XXXII.
Pompholyx.	XXXIII.
Spodium. Medicinæ ex his, vi.	XXXIV.

Antispodii genera, xv.	CAP.	XXXV.
Spegma.		XXXVI.
De diphryge.		XXXVII.
De triente Servilio.		XXXVIII.
De ferri metallis.		XXXIX.
Simulacra ex ferro. Cælaturæ ex ferro.		XL.
Differentiæ ferri, et temperatura.		XLI.
De ferro quod vivum appellant.		XLII.
Rubiginis remedia.		XLIII.
Medicinæ ex ferro, ix.		XLIV.
Medicinæ ex rubigine, v.		XLV.
Medicinæ ex squama ferri, xvii. Hygremplastrum.		XLVI.
De plumbi metallis : de plumbo albo : de nigri origine duplici.		XLVII.
De stanno : de argentario.		XLVIII.
De plumbo nigro.		XLIX.
Ex plumbo, medicinæ xv.		L.
Ex scoria plumbi, medicinæ xvi.		LI.
Spodium ex plumbo.		LII.
De molybdæna : medicinæ ex ea, xv.		LIII.
De psimmythio, sive cerussa : medicinæ vi.		LIV.
Sandaracha : medicinæ ex ea, xi. Arsenicum.		LV.
Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, MCCCXV.		

Ex Auctoribus :

Iisdem, quibus anteriore libro.

LIBRO XXXV continetur de pictura et coloribus.

Honos picturæ.	CAP.	I.
Honos imaginum.		II.
I.		10

Quando primum clypei imaginum instituti : et quando primum in publico positi.	CAP. III.
Quando in domibus.	IV.
De picturæ initiis : de monochromatis picturis: de primis pictoribus.	V.
Antiquitas picturarum in Italia.	VI.
De pictoribus Romanis.	VII.
Quando primum externis picturis dignitas Ro- mæ.	VIII.
Quando primum dignitas picturæ, et quibus pu- blice Romæ.	IX.
Qui victorias suas pictas proposuerunt.	X.
Ratio pingendi.	XI.
De coloribus nativis, et de coloribus factitiis, et de pigmentis, præter metallica.	XII.
De sinopide : medicinæ ex ea, XI.	XIII.
De rubrica. De terra Lemnia : medic. ex ea, XI.	XIV.
De Ægyptia terra.	XV.
De ochra.	XVI.
Leucophorum.	XVII.
Parætonium.	XVIII.
Melinum : medicinæ ex eo, VI.	XIX.
Cerussa usta.	XX.
Eretria terra : medicinæ ex ea, VI.	XXI.
Sandaracha.	XXII.
Sandyx.	XXIII.
Syricum.	XXIV.
Atramentum.	XXV.
Purpurisum.	XXVI.
Indicum : medicinæ ex eo, IV.	XXVII.
Armenium : medicina ex eo, I.	XXVIII.
Viride Appianum.	XXIX.
Annulare.	XXX.
Qui colores udo non inducantur.	XXXI.

LIBER I.

147

Quibus coloribus antiqui pinxerint.	CAP.	XXXII.
Quando primum gladiatorum pugnæ, et picturæ propositæ sint.		XXXIII.
De ætate picturæ. Nobilitates operum et artificum in pictura, CCCV.		XXXIV.
Picturæ primum certamen.		XXXV.
Qui penicillo pinxerint, et quæ quis primus invenit in pictura, et quid difficillimum in ea.		XXXVI.
De generibus picturæ.		XXXVII.
De avium cautu compescendo.		XXXVIII.
Qui encausto et penicillo pinxerint.		XXXIX.
Quis primus lacunaria pinxerit : quando primum cameræ pictæ. Pretia mirabilia picturarum.		XL.
De encausto.		XLI.
<i>De vestium pictura.</i>		XLII.
Plastics primi inventores.		XLIII.
Quis primum ex facie, et de signis, imaginem expresserit.		XLIV.
Nobilitates artificum in plasticæ.		XLV.
De figlinis operibus.		XLVI.
Terræ varietates. De pulvere Puteolano. Quæ in lapidem vertitur.		XLVII.
De parietibus formaceis.		XLVIII.
De lateritiis, et de laterum ratione.		XLIX.
De sulphure, et generibus ejus : medicinæ XIV.		L.
De bitumine, et generibus ejus : medicinæ XXVII.		LI.
De alumine, et generibus ejus : medicinæ ex his, XXXIX.		LII.
De terra Samia : medicinæ ex ea, III.		LIII.
Eretriæ terræ genera.		LIV.
De terra ad medicinas lavanda.		LV.
De Chia terra : medicinæ ex ea, III. De Selinu-		

sia : medicinæ ex ea, III. De pnigitide : medicinæ ex ea, IX. De ampelotide : medicinæ ex ea, IV.

CAP. LVI.

Cretæ ad vestium usus. Cimolia : medicinæ ex ea, VIII. Sarda : Umbrica : saxum.

LVII.

Argentaria. Qua liberti præpotentes notati.

LVIII.

Terra Galata, Clupea, Balearica, Ebusitana : medicinæ ex his, IV.

LIX.

Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, DCCCCLVI.

Ex Auctoribus :

Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Decio Eculeone, Muciano, Melisso, Vitruvio, Cassio Severo Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit.

Externis :

Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Parrhasio, Heliodoro qui ἀναθήματα scripsit Athenis, Metrodoro qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione Grammatico qui de metallica disciplina scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Iolla, Apollodoro, Diagora, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Democle¹, Mneside, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

LIBRO XXXVI continetur lapidum natura.

LUXURIA in marmoribus.

CAP. I.

Quis primum in publicis operibus marmor ostenderit.

II.

1. Democle, Mneside. Olim Democle, Mnesicles, mendose. Constat emendatio ex superiorum librorum Indice. HARD

Qui primus peregrino marmore columnas Romæ habuerit.	CAP. III.
Qui primum laudati in marmore scalpendo, et quibus temporibus. Nobilitates operum, et artificum in marmoribus, CCXXV.	IV.
Quando primum marmorum in ædificiis usus.	V.
Qui primi marmora secuerint, et quando.	VI.
Qui primus Romæ crustaverit parietes.	VII.
Quibus ætatibus quæque marmora in usu Romæ venerint.	VIII.
Ratio secandi marmora. De arenis quibus secantur.	IX.
De Naxio : de Armenio.	X.
De Alexandrinis marmoribus.	XI.
De onyche, de alabastrite. Medicinæ ex his, VI.	XII.
De Lygdino : Corallico : Alabandico : Thebaico : Syenite.	XIII.
De obeliscis.	XIV.
De eo qui pro gnomone in campo Martio.	XV.
Opera mirabilia in iis terris. Pyramides.	XVI.
Sphinx Ægyptiaca.	XVII.
Pharos.	XVIII.
Labyrinthi.	XIX.
Pensiles horti : pensile oppidum.	XX.
De templo Ephesiæ Dianæ.	XXI.
Aliorum templorum admirabilia.	XXII.
De lapide fugitivo. Echo septies resonans Cyzici. Sine clavo ædificia : et Romæ.	XXIII.
Romæ operum miracula, XVIII.	XXIV.
De magnete lapide : medicinæ VI.	XXV.
Scyrius lapis.	XXVI.
De sarcophago : medicinæ X.	XXVII.
De chernite : de poro.	XXVIII.

De lapidibus osseis : de palmatis : de Tæna- riis : de nigris marmoribus.	CAP. XXXIX.
De molaribus lapidibus. Pyrites : medicinæ ex eo, VII.	XXX.
Ostracites : medicinæ ex eo, II.	XXXI.
Gæodes : medicinæ ex eo, III.	XXXII.
Melitites : medicinæ ex eo, VI.	XXXIII.
Gagates : medicinæ ex eo, VI.	XXXIV.
Spongites : medicinæ ex eo, VI.	XXXV.
Phrygius.	XXXVI.
Hæmatites : medicinæ ex eo, V. Schistos. Me- dicinæ ex eo, VII.	XXXVII.
<i>Æthiopicus</i> . Androdamas : medic. ex eo, II.	
Arabicus. Miltites, sive elatites. Anthra- cites.	XXXVIII.
Aetites. Taphiusius. Callimus.	XXXIX.
Samius : medicinæ ex eo, VIII.	XL.
Arabus : medicinæ ex eo, II.	XLI.
De pumice : medicinæ ex eo, IX.	XLII.
De mortariis medicinalibus, et aliis. Etesius lapis, Thebaicus, chalazius.	XLIII.
Siphnius. Lapidés molles.	XLIV.
Lapis specularis.	XLV.
Phengites.	XLVI.
De cotibus.	XLVII.
De tophis.	XLVIII.
De silicibus naturis.	XLIX.
De reliquis ad structurâs lapidibus.	L.
Genera structuræ.	LI.
De cisternis.	LII.
De calce.	LIII.
Arenæ genera. Arenæ et calcis mixturæ.	LIV.
Vitia structuræ. De tectoriis.	LV.
De columnis. Genera columnarum.	LVI.

LIBER I.

151

Medicinæ ex calce, v.	CAP. LVII.
De maltha.	LVIII.
De gypso.	LIX.
De pavimentis : de asaroto œco.	LX.
Quando primum pavimentum Romæ.	LXI.
De subdialibus pavimentis.	LXII.
Græcanica pavimenta.	LXIII.
Quando primum lithostrotum. Quando primum cameræ vitreæ.	LXIV.
Origo vitri.	LXV.
Genera ejus, et ratio faciendi.	LXVI.
De obsidianis.	LXVII.
Miracula ignium.	LXVIII.
Ex igni et cinere, medicinæ III.	LXIX.
Prodigia foci.	LXX.
Summa. Medicinæ, et historiæ, et observationes, DXXIII.	

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Cælio, Galba, C. Ictio, Muciano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fetiale, Fabiano, Catone Censorio, Vitruvio.

Externis :

Theophrasto, Pasitele¹, Juba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro Polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero², Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Butorida³, Antisthene, Demetrio⁴, Demotele, Lycea.

1. *Pasitele*. Ita nos correximus ex R. 1, 2, et ex cap. 4 libri hujus. Antea *Praxitele* legebatur. HARD.

2. *Euhemero*. Dalec. et Elz. *Evehemero*, quod idem est nomen. ED.

3. *Butorida*. Ex iisdem codd. et

cap. 17 libri hujus, pro *Bucoridu*. HARD.

4. *Demetrio*. Ita codices antea laudati : non, ut est in editis, *Democrito*. Stabilitur hæc emendatio ex cap. 17 libri hujus. HARD.

LIBRO XXXVII gemmæ continentur.

ORIGO gemmarum.	CAP.
De Polycratis tyranni gemma.	
De Pyrrhi gemmis.	I
Qui scalptores optimi. Nobilitates scalpturæ.	I
Quæ prima Romæ dactyliotheca.	
Gemmæ in Pompeii M. triumpho translatae.	I
Quando primum inventa murrhina. Luxuria circa ea.	V
Natura murrhinorum.	VI
Natura crystalli : medicinæ ex ea.	I
Luxuria in crystallo.	
De succino : qui inventi sunt auctores de eo.	I
Genera succinorum, VI. Medicinæ ex his.	II
Lyngurium : medicinæ II.	XI
De gemmis per genera colorum principalium.	X
Genera adamantis, VI : medicinæ II.	II
De smaragdis.	X
Genera eorum.	XV
Vitia eorum.	XVI
Tanos. Chalcosmaragdos.	X
De beryllis : genera eorum, VIII. Vitia eorum.	II
De opalis : genera eorum, VII.	X
Vitia et experimenta eorum.	XX
De sardoniche.	XXI
De onyche : genera ejus.	XX
De carbunculis : genera eorum, XII.	XI
Vitia eorum, et experimenta.	XX
Anthracitis.	XXV
Sandrastos, sive sandaresus.	XXV
Lychnites : genera ejus, IV.	XX
Carchedonius.	XI

Sarda : genera ejus, V.	CAP. XXXI.
De topazio : genera ejus, II.	XXXII.
De callaina.	XXXIII.
De prasio : genera ejus, III.	XXXIV.
Nilion.	XXXV.
Molochites.	XXXVI.
De iaspide : genera ejus, XIV. Vitia eorum.	XXXVII.
De cyano : genera ejus.	XXXVIII.
Sapphiros.	XXXIX.
Amethystus : genera ejus, V.	XL.
Hyacinthus.	XLI.
Chrysolithus : genera ejus, VII.	XLII.
De chryselectro.	XLIII.
Leucochrysos : genera ejus, IV.	XLIV.
Melichrysi : xanthi.	XLV.
Pæderos, sive sagenon, sive Tenites.	XLVI.
Asteria.	XLVII.
Astrios.	XLVIII.
Astroites	XLIX.
Astrobolon.	L.
Ceraunia : genera ejus, IV. Betuli.	LI.
Iris : genera ejus, II.	LII.
Lepor ¹ .	LIII.
De gemmis litterarum ordine. Achates. Aco- pos : medicinæ ex ea. Alabastrites ² : medi- cinæ ex ea. Alectorix. Androdamas. Ar- gyrodamas. Antipathes. Arabica. Aromati- tes. Asbestos. Aspisatis. Atizone. Augitis. Aphidane, sive chrysocolla. Aphrodisiaca. Apsyctos. Ægyptilla ³ .	LIV.
Balanitæ. Batrachites. Baptes. Beli oculus.	

1. *Lepor*. Nomen dubium. Ed. fra *aromatitis*, *batrachitis*, etc. Ed.
 2. *Alabastrites*. Legendum vide- 3. *Ægyptilla*, vulgo *ægypulla*.
 tur *alabastritis*; legendum etiam in- Cod, R. 2. *agistilla*. Ed.

Belus. Baroptenus, sive Baripe. Botryites. Bostrychites. Bucardia. Bronte. Bolœ.	CAP. LV.
Cadmitis ¹ . Callais. Capnitis. Cappadocia. Cal- laica. Catochitis. Catopyritis. Cepitis, sive cepolatitis. Ceramititis. Cinædiæ. Ceritis. Circos. Corsoides. Coralloachates. Coral- lis. Crateritis. Crocallis. Cytis. Chalco- phonos. Chelidoniæ. Chelonia. Chelonitis. Chloritis. Choaspitis. Chrysolampis. Chry- sopis. Cepionides ² .	LVI.
Daphnia. Diadochos. Diphyes. Dionysias. Dracontites.	LVII.
Encardia, sive ariste. Enorchis. Exebenus. Erystalis ³ . Erotillos, sive amphicome, sive hieromnemon. Eumeces. Eumithres. Eupe- talos. Euneus. Eurotias. Eusebes. Epimelas.	LVIII.
Galaxias. Galactites, sive leucogæus, sive leucographias, sive synophitis. Gallaica. Gassidiana. Glossopetra. Gorgonia. Goniæa.	LIX.
Heliotropion. Hephæstitis. Horminodes ⁴ . He- xecontalithos. Hieracitis. Hammitis. Ham- monis cornu. Hormision. Hyæniæ.	LX.
Idæi dactyli. Icterias. Jovis gemma. Indica. Ion.	LXI.
Lepidotis. Lesbias. Leucophthalmos. Leuco- pœcilos. Libanochrus. Limoniatis. Lipare. Lysimachos. Leucochrysos.	LXII.
Memnonia. Medea. Meconitis. Mithrax. Mo- rochites. Morion, sive Pramniun, sive	

1. *Cadmitis*. In Regio 2, *calami-
tis*. HARD.

2. *Cepionides*. In Regio 2, *cepo-
nides*. H. — In textu item. ED.

3. *Erystalis*. In Regio 1, *ery-*

stallis. H. — In textu, *crystalis*. EN.

4. *Horminodes*. In Regio 2, *her-
meodes* : in cæteris *hermuredian*,
quam lectionem, ut nimis barba-
ram, ablegavimus. ED.

- Alexandrinum. Myrrhitis. Myrmecias. Myrsinitis. Mesoleucos. Mesomelas. CAP. LXIII.
- Nasamonitis. Nebritis. Nympharena. LXIV.
- Olca. Ombria, sive notia. Oritis, sive sideritis. Ostracias, sive ostracitis. Ophicardelos. Obsidiana. LXV.
- Panchrus. Pangonius. Paneros, sive pæderastos. Ponticarum genera IV. Phloginos, sive chrysitis. Phœnicitis. Phycitis. Perileucos. Pæantides, sive gæanides. LXVI.
- Solis gemma. Sagda. Samothracia. Sauritis. Sarcitis. Selenitis. Sideritis. Sideropœcilos. Spongitis. Synodontitis. Syrtitis. Syringitis. LXVII.
- Trichrus. Telirrhizos.* Telicardios, sive muchul. Thracia : genera III. *Tephritis.* Teolithos. LXVIII.
- Veneris crines. *Veientana.* LXIX.
- Zanthe. Zmilampis. Zoramea.* LXX.
- De gemmis, quæ a membris corporis habent nomina. Hepatitis. *Steatitis.* Adadunephros. Adaduophthalmos. Adadudactylos. Triophthalmos. LXXI.
- De gemmis quæ ab animalibus habent nomina. Carcina, echitis, scorpitis, scaritis, triglitis, ægophthalmos, geranitis, aetitis, myrmecitis, cantharias, lycophthalmos, taos. LXXII.
- Quæ a cæteris rebus.* Ammochrysos, cenchritis, dryitis, cissitis, narcissitis, cyamea, pyren, chalazias, pyritis, polyzonos, astrapias, polytrichos, leontios, pardalios, melichrus, melichloros, polias, spartopolia, rhoditis, melitis, chalcitis, sycitis, borsycitis, gemitis, ananchitis, synochitis, dendritis, etc. LXXIII.

De gemmis repente novis, ac sine nominibus : cochlides.	CAP. LXXIV.
De figuris gemmarum.	LXXV.
Ratio probandarum.	LXXVI.
Comparatio naturæ per terras. Laus Italiæ et Hispaniæ.	LXXVII.

Summa. Res, et historiæ, et observationes, MCCC.

Ex Auctoribus :

M. Varrone, Actis triumphorum, Mæcenate, Iaccho, Cornelio Boccho.

Externis :

Juba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Æschylo, Philoxeno, Euripide, Nicandro, Satyro, Theophrasto, Charete, Philemone¹, Demonstrato, Zenothemi, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timæo Siculo, Nicia², Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico³, Alexandro Polyhistore, Apione, Horo, Zoroastre, Zachalia⁴.

1. *Philemone*. Ex cap. 11, 23 et 51, hujus libri, rescripsimus *Philemone*, *Demonstrato*, *Zenothemi* : pro *Philomene*, *Democrate*, *Xenotimo*. In Regio cod. 1, *Demonstrato* legitur, et cap. 11 ac 23, hujus libri. HARD.

2. *Nicia*. Dalec. et Elz. *Nicea*. ED.

3. *Olympico*. Forte, *Olympiaco*. Vide Auctorum syllabum. HARD.

4. *Zachalia*. Ita scribitur sect. 60 libri hujus. In indice hactenus edito, *Zactalia* perperam. HARD.

HARDUINI INDEX' AUCTORUM

QUI A PLINIO VEL IN ELENCHO LIBRI PRIMI,
VEL IN IPSA NATURALI HISTORIA APPELLANTUR.

A.

ACCIUS, sive, ut alii malunt, **ATTIUS**: utramque scripturam approbant inscriptiones veteres apud Gruterum. Prænomen ei Lucius fuit. Floruit Olymp. CLX, anno U. C. DCXV, belli Numantini temporibus. Tragediarum scriptor haud ignobilis. Pacuvio seni, ipse 50 annis junior, sua scripta Tarenti recitavit. Laudatur Accius in Pragmaticis a Gellio lib. XX, cap. 3, quod opus illud ipsum est, quod a Plinio Praxidicum appellatur, lib. XVIII, cap. 55. Scripsit et annales carmine, quorum Macrobius meminit, lib. I, Saturn. cap. 7. Horum librum XXVII citat Festus, verbo *Metelli*.

ACCIIUS PLAUTUS. Vid. **PLAUTUS**.

* **ACOPAS**. Vide **AGRIOPAS**.

ACTA TRIUMPHORUM. Videntur esse ex Tabulæ Consulares et Triumphales, quarum fragmenta exstant apud Onuphrium Panvinium. Auctorem illarum sunt qui Verrium Flaccum putent, de quo nos inferius: etsi ille Tiberii principatu obiit.

ACTA POPULI ROMANI. Libro VIII, cap. 61. Acta Senatus laudat Suetonius in Augusto, cap. V. Acta publica, in Caligula, cap. VIII.

ACTA TEMPORUM AUGUSTI. Libro VII, cap. 11.

ADIMANTUS. Ἀδείμαντος Straboni, lib. XIII, pag. 589. Patria Lampsacenus.

* **ÆGLOSTHENES**. Vid. **AGLOSTHENES**.

* **ÆLIUS GALLUS**. Ægypti præfectus, Straboni familiaris, qui de illius expeditione Arabica multa scripto consignavit. Ejus mentio fit lib. VI, cap. 32.

1. Hic est Index sive Syllabus Auctorum, ad quem sæpe lectores dirigit Harduinus in notis, quum ad Plinii superiorem elenchum, tum ad reliquas operis partes. Unus igitur notarum pæne infinitarum locum tenet. Epitomen quidem ejus a Millero compactam, summæ fidei opus et omni laude dignum, ad manum habuimus. Meluimus tamen ipsum Harduini laborem edere, ut magis integrum. Nihil temere mutavimus: pauca tantum, quæ deerant, addidimus; quedam manifesto falsa aut mendosa omisimus, quæ de nostro aut ex Millero supplere cura fuit. Quæcumque sunt a nobis inserta, vel asterisco * notavimus, vel uncis quadratis [] inclusimus. Ed.

omnibus hodie pauca fragmenta habemus. Meminit Plinius lib. XXII, cap. 43].

ALEXANDER MAGNUS. Hujus Ephemerides sive Diarium citat Plutarchus in ejus vita, pag. 706, Epistolas idem, pag. 688. Libros de herbis, vetus interpres libri Physico-medici, qui Kiranidum Kirani Persarum regis falso inscribitur, pag. 2. Circumfertur ejusdem epistola ad Aristotelem, de mirabilibus Indiæ: [item alia de lapide philosophorum, a chemicis inter scriptores artis auriferæ relata, Basil. 1593 et 1610].

ALEXANDER POLYHISTOR. Vid. CORNELIUS ALEXANDER.

ALPIUS FLAVIUS. Cestii auditor, M. Senecæ æqualis, Tiberii temporibus floruit, ut liquet ex Controversia 14, pag. 127. De Bello Carthaginiensi scripasse, auctor est Festus verbo *Mamertini*, pag. 8.

AMONETUS. De Attacoris Indiæ populis editum ab eo volumen Plinius testatur, lib. VI, cap. 20. Eundem a Memphi ad Isidis fontem navigasse, Antigonus Carystius, Hist. Mirabil. cap. 164. Meminit ejusdem Ælianus, lib. XVII, de Animal. cap. 6, et Sotion in Excerptis de fluminibus et fontibus, pag. 140.

AMPHILOCHUS Athenæus a Varrone et Columella, cap. 1 operis sui, inter probatissimos rusticæ rei scriptores, nominatur. Edidisse de avena et cytiso volumen, auctor est Plinius, lib. XVIII, cap. 43.

ANACREON, Teius poeta dictus, ex urbe Ionis Teo. Floruit Olymp. LXII, ut scribit Euseb. in Chron. Scripta ejus omnia, si odaria quædam exceperis, quæ exstant hodieque, injuria temporum perierunt. Laudat Anacreontem ἐν τῷ πρὶ βίσητονικῆς, in libro de Re herbaria, Nicandri scholiastes in Theriacis, pag. 28.

***ANAXAGORAS**, Clazomenius, Euripidis, Socratis et aliorum præceptor, primus et phisicus Græcorum de causa rerum efficiente sollicitus, Olymp. LXXVIII, 2, cælestium litterarum scientia prædixisse fertur, quibus diebus saxum casurum esset e sole.

ANAXILAUS. De eo Hieronymus in Chron. pag. 154: « Anaxilaus inquit, Larissæus, pythagoricus et magus, ab Augusto, Urbe Italiaque pel-litur. » Medicus insignis fuit, qui ludicra quædam faceret, non maleficis artibus, sed arcanis quibusdam viis, quæ causæ ignaros rei novitate stupidos detineret. Refert ex iis quædam Plinius, lib. XXVIII, cap. 49, et lib. XXXV, cap. 50. Anaxilai παίγνια sive ludicra, (sic enim inscripsisse librum is videtur), citantur ab Epiphanio, lib. I, advers. hæres. hæres. 34, pag. 230. Item ab Irenæo adversus Marcum, lib. I, cap. 8.

ANAXIMANDER. Patria Milesius, Thaletis discipulus, Xenophonti æqualis fuit. Hunc Strabo primum exstitisse ait, lib. I. pag. 7, qui orbis situm in tabula descripserit. Idem testatur et Agathemerus, lib. I, Geogr. cap. 1. Obiisse Olymp. LVIII, auctor est Apollodorus in Chronicis, apud Diogenem Laert. in Anaximandro. Plura de eo dicemus, lib. II, cap. 78.

ANAXIMENES. Lampsacum ei patria fuit: magister, Diogenes Cynicus. Rhetoricorum librorum qui Aristoteli vulgo tribuuntur, auctorem

hunc Anaximenem eruditi aiunt. Scripsit et de rebus ab Alexandro gestis, cui in expeditionibus comes fuit. Laudatur in Indice libri XII, quo in libro eae arbores describuntur, quas in orbe Indico, ut Plinii verbis utar, mirata est Alexandri M. victoria.

* **ANAXIMENES MILESIUS**, Anaximandri auditor, scripsit opus physicum, e quo varias antiqui referunt sententias, primusque horologium quod appellant sciotericon Lacedaemone ostentavit. Nonnulli etiam epistolas hinc ad Pythagoram quas servavit Laertius, ipsius esse putant; quae vero supposititiae videntur.

ANAXIPOLIS THASIVS. Varroni et Columellae laudatus initio operis sui, cap. 1 inter scriptores rei rusticæ.

ANDREAS [ANDRAS vel ANDRON, medicus]. Meminere illius Celsus in præfat. lib. V; Dioscorides in præfat. Galenus in Explic. vocum Hippocr. tomo II, pag. 92, ubi Ἀνδρέας ὁ τοῦ Χρύσαρος vocatur; et scholiastes Nicandri in Theriac. pag. 32, qui librum ejus laudat, quem Νέφθαξ inscripserat. Ejus libri περὶ δακτύλων, de iis quæ morsu venenata sunt, et alterius, de iis quæ falso creduntur, mentio apud Athen. lib. VIII, pag. 312.

ANDROTION. Ἀνδροτίων Theophrasto, lib. II, hist. plant. cap. 8, et Athenæo, lib. III, pag. 75, Varroni et Columellæ initio operis sui laudatus inter scriptores rei rusticæ, quorum patriam non comperissent. Androtionis Georgicon citat Athenæus, lib. III, 75 et 82, quod opus de agricultura appellatur in Indice libri VIII. A Pausania rursum, lib. VI, pag. 357, et ab Harpocr. in Ἀμφίπολις, pag. 20. Ἀντίδος, hoc est, de rebus Atticis commentarios scripsisse dicitur.

ANNALES. Pontificum Maximorum Annales Tullius vocat, lib. I, de Legibus, pag. 295. De his idem, lib. II, de Orat. pag. 325: «Erat enim historia nihil nisi Annualium confectio: cuius rei, memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium Pontificem Max. res omnes singulorum annorum mandabat litteris Pontifex Max. efferebatque in album, et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi: iique etiamaunc Annales Maximi nominantur.»

ANNIUS FETIALIS. Laudatur a Plinio, lib. XXXIV, cap. 13. Historiam seu Annales rerum Romanarum condidisse is videtur.

ANTZEUS. Medici hujus mentio est in Indice libri XII [et XIII], et libro XXVIII, cap. 2.

ANTIAS. Vid. VALERIUS ANTIAS.

ANTICLIDES. Ἀντικλείδης Harpocrati in Καλαύρεια, pag. 161. Librum περὶ νόστων, hoc est, de reversione Græcorum ab expeditione Trojana, sive Argonautarum a Colchide, laudat Athenæus, lib. XI, pag. 465, et Euseb. lib. IV, Præp. pag. 157, opus libris ut minimum sedecim comprehensum. Suidas item, pag. 902, et Aristoph. Schol. in Nub. pag. 1321: Δηλιακὰ item, sive de rebus Deliacis scripsisse auctor est Schol. Apollonii, lib. I ad v. 1207. Ætas incerta. Laudatur

a Plutarcho in Alexandro, pag. 691, inter scriptores de rebus ab egestis.

ANTIGENES. Et hic a Plutarcho, loco proxime citato, inter scriptores rerum Alexandri M. nominatur.

ANTIGONUS CYMÆUS. Patria ei Cyme Æolidis fuit : unde cognomen A Varrone et Columella, lib. I, de Re rust. cap. 1, inter scriptores rei rusticæ adnumeratus. Est et alter ejusdem nominis

ANTIGONUS CARYSTIUS. [Vixit Ptolemæi Lagi et successoris ejus Philadelphii temporibus, scripsitque vitas illustrium virorum, Timonis Pyrrhonis, Polemonis, Antipatri, Menedemi etc., porro commentarium de animalibus, historiarum mirabilium collectanea, et alia. Harduinum eundem esse putat qui de Toreutice, seu arte cælatoria scripsit, nulli probabili argumento; quemadmodum et diversus videtur is, qui *d pictura*, ac *de tabulis pictorum* librum composuit.]

ANTIPATER. Lucius Cælius Antipater dictus est : certus Romanæ historiæ auctor, inquit Valer. Max. lib. I, cap. 7. Lucii Crassi Magister, inquit Cicero in Bruto, pag. 545. Scripsit historiam belli Punici ad L. Ælium Stilonem, Varronis magistrum : quam tanti fecisse M. Brutus dicitur, ut ex ea epitomen fecerit. Auctor Cicero, lib. XIII Epist. 8 ad Attic.

ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ ἐν τῷ περὶ ζώων laudatur a Schol. Apollonii, ad lib. II v. 89, qui ab illo diversus est; est enim ille **ANTIPATER**, qui inter externos scriptores laudatur in Indice libri VIII, qui totus est de animalium historia : Panætii, de quo sæpe Tuilius, magister : Tiberii Graccho æqualis. Patria Rhodius.

ANTISTHENES. Non ille quidem Laertio notus, aliisque scriptoribus sed ab iis omnibus qui eodem censentur nomine, plane diversus : quen de pyramidibus Ægypti scripsisse Plinius est auctor, lib. XXXVI, cap. 17, de cujus ætate dicemus in Butorida.

ANTISTIUS, Labeo cognominatus. Scripsit Commentaria juris Pontificii, quæ Festus citat. Proconsulem Narbonensis Provinciæ fuisse auctor est Plinius, lib. XXXV, cap. 7. Oblatum ab Augusto Consulatam aspernatus est, quo studiis plurimum operam daret, ut scribi Pompon. lib. I, Digest. tit. 2 orig. juris, § 47, ubi eum quadringentorum volumina (alii *quadraginta* legunt ex Gellio, lib. XIII, cap. 10) reliquias testatur. Libros ejus XV, de discipulis Etruscis, aliosque, citat Fulgentius, lib. de Prisco sermone, n. 4. Hujus arbitrio legendum Senatam Augustus permiserat, inquit Dio, lib. LIV, pag. 531.

ANTONIUS CASTOR. [Rhodius, a nonnullis Galata dicitur, quia in Galatia vixit Deiotari regis gener factus; quanquam ab eodem denique. ut a Strabone et Suida accepimus, una cum uxore occisus. Hic certus Chronographus insignis fuit, scripsitque de Babylone, de Nilo, de ignoratione temporum, de iis, qui imperio maris sunt potiti : et alia. Eundem vero esse a quo Plinius noster in re herbaria profecit, etiamsi nil dubitet Harduinus, persuaderi non possumus. Namque si is a Deiotaro interfectus est, qui Plinius, invisens hortulum ejus, scientiam

ejus in contemplandis herbis uti potuisset? Sed hic fortasse Chronographi filius, ac Dejotari nepos erat; is ipse scilicet, qui avum Romæ accusavit apud Cæsarem, quasi insidias hujus vitæ struxisset. Fortassis ille etiam ob id ipsum Philoromæus dictus est, ut qui Romanorum amore, ipsum avum accusare non dubitavit, et Romæ postea mansit ubi ætatem prospera valetudine ultra centesimum annum extendit.]

*ANTONIUS MUSA, princeps Augusti medicus, cujus quidem ille opera ex gravi et ancipiti morbo convaluit; quare populus Romanus ipsum ærea statua honoravit.

APELLES. Qui in Indice lib. XXXI et XXXII Apelles laudatur, medicus is est, Thasius a patria cognominatus: cujus meminit et Galenus, lib. II, de Antidotis, cap. 8, et lib. V, *κατὰ γένν*, cap. 14. Hunc Gesnerus in Bibliotheca cum Apelle pictore male confundit, quando hunc Thasium facit: quem errorem secutus est et Reinesius, lib. II, Variar. Lect. cap. 6.

APELLES alter Cous a patria dictus, pictor fama insignis: cujus vita, scripta, picturæ, cap. 36 libri XXXV, a Plinio prolixè narrantur.

*APICIUS CÆLIUS. Patria, ut nonnulli arbitrantur, Hispanus, qui, quam ingentem opum vim in culinam congestisset, ad extremum vero nonnisi 250000 coronatos de patrimonio sibi superesse intelligeret, veritus, ne sibi esuriendum, vel deliciis gulæ abstinendum esset, veneno vitam finiit. Exstant sub illius nomine de Obsoniis et Condimentis sive de Re culinaria.

ΑΡΙΩΝ. Græcis Ἀπίων. Cognomen huic multiplex fuit: Παιστονίκης, a crebris victoriis, uti ex Plinio liquet, lib. XXXVII, cap. 19, Gellio, lib. V, cap. 14, pag. 342, et Clemente Alex. lib. I. Strom. pag. 310, quanquam Suidæ Ἀπίων ὁ Παιστονίκευ dicitur, forte mendose; a parente, Posidonii F.; ab arte, Grammaticus; Alexandrinus, a patria, quod jus illius civitatis haberet, quanquam ipse Oasi, Ægypti civitate, natus. Denique ab ingenti eruditionis fama, hunc *cymbalum mundi* Cæsar Tiberius appellavit, ut scriptum est in præfatione ad Titum. Librum edidit adversus Judæos, quem Josephus libris adversus eum scriptis confutat. Scripsit et Ægyptiacorum libros quinque, uti prodidere Gellius et Clemens locis cit. Tatianus, orat. contra Gentes, pag. 185, et alii. Librum item de Apicii luxu, apud Athen. lib. VII, pag. 194. De Metallica disciplina, in Indice libri XXXIII. De Lingua Romana, *περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου*, Athen. lib. XV, pag. 680.

APOLLODORUS. Quem eo nomine laudat, in opere geographico, index libri quarti. Is ætatis incertæ scriptor est: cui Artemita cognomen fuit, a patria. Nam Mesopotamenus fuit. Hujus opus de Rebus Parthicis laudatur a Strabone passim, ut lib. II, pag. 118, et lib. XI, pag. 509, et Athen. lib. XV, pag. 682. Alterum ejusdem opus de Insulis et Urbibus Tzetzes cit. Chiliad. 3, hist. 100. Item ἐν νεῶν καταλόγῳ laudatur ab Athenæo, lib. III, pag. 82, et ab Apollonii Schol. ad lib. III, v. 1089, qui meminit et libri de Rebus Ponticis ab eo conscripti, ad lib. II, vers. 159.

APOLLODORUS LEMNIUS, rei rusticæ scriptor, cujus et Varro meminit, lib. I, cap. 1. Fuit et eo nomine tertius

APOLLODORUS, quem de Bestiis venenatis scripsisse, non solus auctor est Index libri undecimi: sed et Athenæus, lib. XV, p. 681, Ælian. lib. VIII, Hist. animal. cap. 7, et Schol. Nicandri in Theriac. pag. 33 et 39, ubi librum ejus περί θηρίων laudant. An idem cum isto, necne sit Apollodorus ille quem de Odoribus scripsisse idem Index ait lib. XII, Athenæus, de coronis et unguentis, περί μύρων καὶ στεφάνων, lib. XV, pag. 675, haud satis constat. Diversi certe ab istis, qui reliqui sunt.

APOLLODORI duo, **TARENTINUS**, et **CITIENSIS**, a patria cognominati: hic Citio Cypri, ille Tarento Italiæ civitate. Ætatis uterque incertæ, sed famæ insignis: Dioscoridi passim, ac reliquo veterum Medicorum choro celebrati. Citiensis, ut opinor, fuit, quem Plinius refert, lib. XIV, cap. 9, volumine quodam perscripsisse Ptolemæo regi, quæ vias biberet. Apollonium pariter Citiensem medicum appellat Strabo, lib. XIV, pag. 683, et Cælius Aurel. lib. I, Chron. cap. 4.

APOLLONIDES. Hujus ætas incerta. Europæ περίπλουν scripsit, quem laudat Apollonii Schol. ad lib. IV, v. 983. Meminit et hujus Strabo, lib. II, pag. 309.

APOLLONIUS PERGAMENUS. Inter rei rusticæ scriptores Varroni et Columellæ memoratus, lib. I, cap. 1. Hunc esse Apollonium arbitror, quem περί βοτανῶν, de Herbis edidisse volumen auctor est Scholiastes vetus Nicandri, pag. 27. De facile parabilibus medicamentis, τῶν εὐπερίστον φαρμάκων, Galenus, lib. XI, de facult. simpl. medic. cap. 1, pag. 314, et cap. 8, pag. 350.

APOLLONIUS qui Μύρωνιν (sic enim emendavimus, in Indice libri XXVIII, quum prius legeretur, qui *Myrsin*) hoc est, qui partem illam τῆς κοσμητικῆς attigit, quæ fucos et pigmenta docet. Hic Herophileæ sectæ Medicus fuit, Mūs cognominatus, ut auctor est Celsus in præfat. lib. V, et Strabo, lib. XIV, pag. 645. De Coronis et Unguentis, περί στεφάνων καὶ μύρων librum scripsit, unde Myronides est appellatus, apud Athen. lib. XV, pag. 691. Ex ejus libro *De unguentis* Plinius multa transcribit, lib. XIII, cap. 2, ut ibi dicemus in Notis. Is est fortassis, quem a patria Memphitem appellat Cælius Aurel. lib. III, cap. 8.

APOLLONIUS PITANEUS, in Indice lib. XXIX, a Pitane Laconici agri oppido cognomen accepit. An ille sit Apollonius, quem ἐν πρώτῳ τῶν Ἰπομνημάτων, lib. I. Commentariorum, citat Apollonii Schol. ad lib. I, v. 430, haud satis compertum.

APOLLOPHANES. [Seleuciensis, Antiochi M. medicus, magni ab eo habitus, non artis tantum sed et consilii in rebus arduis, prudentiæque causa].

AQUILA, cui Julius prænomen fuit. Scripsit hic de Cultura vitium librum singularem teste Columella, inquit Simlerus in epitome Gesneri: sed Julium Atticum, credo, voluit dicere: nam de Julio Aquila ne μὴ

quidē apud Columellam. De Etrusca Disciplina scripsisse dicitur in Indice libri XI.

ARATUS. Solensis e Cilicia fuit [ut plerique referunt; Tarsensis, ut alii], natus Olymp. circiter cxxiv. Scripsit Phænomena et Astrologica: in medicina quoque quæ ad anatomen et compositionem theriacorum attinent: ἰστιολογίαν, de ossibus; ἰατρικὰς δυνάμεις, de medicis facultatibus; διασημίας, de ostentis; ἀνθρωπογονίαν, de hominum generatione; aliaque, quæ commemorat auctor ipsius vitæ, quam Petavius edidit, pag. 268 et 410 in Uranologio. Arati Κανόνα laudat Achilles Tatius in Phænomen. cap. 19. [Hunc virum professione medicum omnes vitæ ejus scriptores referunt; grammaticum ac poetam ipsius scripta loquuntur. Cicero quidem eum ignarum astrologiæ ornatissimis atque optimis versibus de *Calo et Stellis* scripsisse memorat. Sed alii illum Aristoteri mathematici auditorem fuisse perhibent. Ejus phænomena jam olim plurimi illustrarunt, et Cicero etiam adolescentulus latino carmine reddidit. Nec recentiores in iisdem castigandis atque interpretandis operam suam desiderari passi sunt. Alia illius scripta temporum iniquitate interierunt.]

ARCHELAUS REX, Cappadociæ nimirum, ut auctor est Plinius, lib. XXXVII, cap. 11 et 25, ubi quæ ex Archelao refert de gemmis, ex eo libro deprompta esse certum est, quem περί λίθων, de Lapidibus, scriptum ab eo ait Plut. lib. de Flumin. pag. 1153.

ARCHELAUS, de quo in Indice libri XXVIII, quem scholiastes Nicandri ad Theriaca, pag. 38, laudat ἐν τοῖς διφύσει, hoc est, in libro de iis quæ sunt ancipitis naturæ: quo ex libro refert ea quæ ad murænarum coitum cum serpentibus attinent. Scripsit et epigrammata ad Ptolemæum regem, de mira animalium natura, ut auctor est Antigonus Carystius, Histor. mirab. pag. 23, ubi hunc fuisse patria Ægyptium docet: atque ab eo proinde diversum quem Χερρόνησιππὸν fuisse Athenæus ait, lib. IX, pag. 409, ubi eum laudat ἐν ἰδιφύσει, hoc est, in eo opere, quo agit de rebus quæ singulis in locis propria gignuntur.

ARCHIBIUS [medicus] scripsit ad Antiochum regem, teste Plinio, lib. XVIII, cap. 70. Laudatur a Galeno, lib. V, κατὰ γένε, cap. 14, pag. 798.

ARCHIDEMUS [vel ARCHIDAMUS], medicus. Hujus exstant capita aliquot de Mulomedicina, inter Veterinariæ Medicinæ scriptores Basileæ editos anno 1537.

ARCHIMACHUS vel **ARCHEMACHUS.** Conscripsit hic Rerum Euboicarum libros, quorum tertium citat Athenæus, lib. III, pag. 465. Ἀρχίμαχος ὁ Εὐβοεὺς appellatur. Ætatis incertæ, gente Euboicus.

ARCHIMEDES [Syracusanus, nobilissima familia natus, sed ingenio et rerum mathematicarum scientia operibusque admirandis, majorem gloriam adeptus, capta a Romanis patria ab irrumpente milite, inscius, dum nihil interroganti responderet, sed totus esset figuris in arena litoris delineandis, interfectus est. Libri ejus de Sphæris et Cylindro; de circuli Dimensione; de Figuris conoidibus, obtusis et sphaeroidibus; de

APOLLODORUS LEMNIUS, rei rusticæ scriptor, cujus et Varro meminit. lib. I, cap. 1. Fuit et eo nomine tertius

APOLLODORUS, quem de Bestiis venenatis scripsisse, non solus auctor est Index libri undecimi: sed et Athenæus, lib. XV, p. 681, Æliam. lib. VIII, Hist. animal. cap. 7, et Schol. Nicandri in Theriac. pag. 33 et 39, ubi librum ejus περί θηρίων laudant. An idem cum isto, necne sit Apollodorus ille quem de Odoribus scripsisse idem Index ait lib. XII, Athenæus, de coronis et unguentis, περί μύρων και στεφάνων, lib. XV, pag. 675, haud satis constat. Diversi certe ab istis, qui reliqui sunt.

APOLLODORI duo, **TARENTINUS**, et **CITIENSIS**, a patria cognominati: hic Citio Cypri, ille Tarento Italiæ civitate. Ætatis uterque incertæ, sed famæ insignis: Dioscoridi passim, ac reliquo veterum Medicorum choro celebrati. Citiensis, ut opinor, fuit, quem Plinius refert, lib. XIV, cap. 9, volumine quodam perscripsisse Ptolemæo regi, quæ vins biberet. Apollonium pariter Citiensem medicum appellat Strabo, lib. XIV, pag. 683, et Cælius Aurel. lib. I, Chron. cap. 4.

APOLLONIDES. Hujus ætas incerta. Europæ περίπλουσιν scripsit, quem laudat Apollonii Schol. ad lib. IV, v. 983. Meminit et hujus Strabo, lib. II, pag. 309.

APOLLONIUS PERGAMENUS. Inter rei rusticæ scriptores Varroni et Columellæ memoratus, lib. I, cap. 1. Hunc esse Apollonium arbitror, quem περί βοτανῶν, de Herbis edidisse volumen auctor est Scholiaster vetus Nicandri, pag. 27. De facile parabilibus medicamentis, τῶν εὐπορίστων φαρμάκων, Galenus, lib. XI, de facult. simpl. medic. cap. 1, pag. 314, et cap. 8, pag. 350.

APOLLONIUS qui Μύρωνσιν (sic enim emendavimus, in Indice libri XXVIII, quum prius legeretur, qui Myrsin) hoc est, qui partem illam τῆς κοσμητικῆς attigit, quæ fucos et pigmenta docet. Hic Herophileæ sectæ Medicus fuit, Μῦς cognominatus, ut auctor est Celsus in præfat. lib. V, et Strabo, lib. XIV, pag. 645. De Coronis et Unguentis, περί στεφάνων και μύρων librum scripsit, unde Myronides est appellatus. apud Athen. lib. XV, pag. 691. Ex ejus libro *De unguentis* Plinius multa transcribit, lib. XIII, cap. 2, ut ibi dicemus in Notis. Is est fortassis, quem a patria Memphitem appellat Cælius Aurel. lib. III, cap. 8.

APOLLONIUS PITANÆUS, in Indice lib. XXIX, a Pitane Laconici agri oppido cognomen accepit. An ille sit Apollonius, quem ἐν πρώτῳ τῶν Ἰπομνημάτων, lib. I. Commentariorum, citat Apollonii Schol. ad lib. I, v. 430, haud satis compertum.

APOLLOPHANES. [Seleuciensis, Antiochi M. medicus, magni ab eo habitus, non artis tantum sed et consilii in rebus arduis, prudentiæque causa].

AQUILA, cui Julius prænomen fuit. Scripsit hic de Cultura vitium librum singularem teste Columella, inquit Simlerus in epitome Geæneri: sed Julium Atticum, credo, voluit dicere: nam de Julio Aquila ne μῦ

quidem apud Columellam. De Etrusca Disciplina scripsisse dicitur in Indice libri XI.

ARATUS. Solensis e Cilicia fuit [ut plerique referunt; Tarsensis, ut alii], natus Olymp. circiter cxxiv. Scripsit Phænomena et Astrologica: in medicina quoque quæ ad anatomen et compositionem theriacorum attinent: ὀστεολογίαν, de ossibus; ἰατρικὰς δυνάμεις, de medicis facultatibus; διασημίας, de ostentis; ἀνθρωπογονίαν, de hominum generatione; aliaque, quæ commemorat auctor ipsius vitæ, quam Petavius edidit, pag. 268 et 410 in Uranologio. Arati Κανόνα laudat Achilles Tatius in Phænomen. cap. 19. [Hunc virum professione medicum omnes vitæ ejus scriptores referunt; grammaticum ac poetam ipsius scripta loquuntur. Cicero quidem eum ignarum astrologiæ ornatissimis atque optimis verbis de *Cælo et Stellis* scripsisse memorat. Sed alii illum Aristoteri mathematici auditorem fuisse perhibent. Ejus phænomena jam olim plurimi illustrarunt, et Cicero etiam adolescentulus latino carmine reddidit. Nec recentiores in iisdem castigandis atque interpretandis operam suam desiderari passi sunt. Alia illius scripta temporum iniquitate interierunt.]

ARCHELAUS Rex, Cappadociæ nimirum, ut auctor est Plinius, lib. XXXVII, cap. 11 et 25, ubi quæ ex Archelao refert de gemmis, ex eo libro deprompta esse certum est, quem περι λίθων, de Lapidibus, scriptum ab eo ait Plut. lib. de Flumin. pag. 1153.

ARCHELAUS, de quo in Indice libri XXVIII, quem scholiastes Nicandri ad Theriaca, pag. 38, laudat ἐν τοῖς διφύτοι, hoc est, in libro de iis quæ sunt ancipitis naturæ: quo ex libro refert ea quæ ad murænarum coitum cum serpentibus attinent. Scripsit et epigrammata ad Ptolemæum regem, de mira animalium natura, ut auctor est Antigonus Carystius, Histor. mirab. pag. 23, ubi hunc fuisse patria Ægyptium docet: atque ab eo proinde diversum quem Χιρρηνναίτην fuisse Athenæus ait, lib. IX, pag. 409, ubi eum laudat ἐν ἰδιφύτοι, hoc est, in eo opere, quo agit de rebus quæ singulis in locis propria gignuntur.

ARCHIBIUS [medicus] scripsit ad Antiochum regem, teste Plinio, lib. XVIII, cap. 70. Laudatur a Galeno, lib. V, κατὰ γένν., cap. 14, pag. 798.

ARCHIDEMUS [vel ARCHIDAMUS], medicus. Hujus exstant capita aliquot de Mulomedicina, inter Veterinariæ Medicinæ scriptores Basileæ editos anno 1537.

ARCHIMACHUS vel **ARCHEMACHUS**. Conscripsit hic Rerum Euboicarum libros, quorum tertium citat Athenæus, lib. III, pag. 465. Ἀρχίμαχος ἢ Ἐύβοεύς appellatur. Ætatis incertæ, gente Euboicus.

ARCHIMEDES [Syracusanus, nobilissima familia natus, sed ingenio et rerum mathematicarum scientia operibusque admirandis, majorem gloriam adeptus, capta a Romanis patria ab irrupente milite, inscius, dum nihil interroganti responderet, sed totus esset figuris in arena litoris delineandis, interfectus est. Libri ejus de Sphæris et Cylindro; de circuli Dimensione; de Figuris conoidibus, obtusis et spheroidibus; de

Quadratura parabolæ; de Numero arenæ etc., a diversis editi sunt; alii autem non pauciores dudum perierunt.]

ARCHYTAS, Tarentinus, [Philosophus Pythagoricus, Astrologus et Geometra, quem Varro et Columella inter scriptores rei rusticæ nominant. Doctum vero hominem et plane sapientem appellat Cicero. Ejus sub nomine exstat libellus, quo *Universa (les Universaux)* in decem classes, quas vulgo categorias seu prædicamenta vocant, distribuit; reliqua ipsius scripta jam diu desiderantur. De Educatione puerorum scripsisse dicitur a Philostrato, lib. VI, de Vita Apoll. c. 14.]

ARISTAGORAS. Scripsit *Ægyptiaca*, quorum Stephanus meminit in *Τάξεως*, et alibi sæpe. Eo in opere egit de pyramidibus, ex quo multa Plinius recitat, lib. XXXVI, cap. 17, quo ex capite colligimus fuisse Duridis Samii æqualem: atque adeo floruisse rege *Ægypti Philadelpho*, Olymp. circiter cXLIV.

ARISTANDES, Varroni et Columellæ, lib. I, de Re rust. cap. 1, Aristandrus Atheniensis dictus, inter scriptores rei rusticæ. Scripsit et de Portentis, auctore Plinio, lib. XVII, cap. 38.

ARISTARCHUS Sicyonius. In Indice, lib. V. De Rebus Geographicis scripsisse videtur. Eundem esse suspicor, quem Pausanias, lib. V, pag. 325, rerum Olympicarum scriptorem appellat.

ARISTEAS [vel **ARISTEUS**], Castrobii filius, Proconnesius poeta, inquit Herodotus, lib. IV, pag. 229, scripsit *Ἀριστᾶσπεια* carmina: *Θεογονίαν* versibus fere mille: vixit temporibus Cyri et Cræsi: vide Suidam, pag. 426. Vidisse se Aristææ libros testatur Gellius, lib. IX, cap. 4. De eo plura ad Plinii librum VII, 2.

ARISTIDES patria Milesius fuit. Scripsit libros *Rerum Sicularum*, *Italicarum*, ac *Persicarum*, quos laudat Plutarchus in *Parallelis*, pag. 305 et alibi passim. Scripsit et *Milesiacos*, lascivum opus, ut ait idem Plut. in *Crasso*, pag. 564. Aristidem laudat Pindari scholiastes, pag. 216, ἐν τῷ περὶ Κνίδου συγγράμματι. *Ætatis incertæ.*

ARISTOCRON. Terrarum, vel *Africæ* certe situm descripsisse videtur: quum laudetur a Plinio in opere geographico, lib. V, cap. 10, et lib. VI, cap. 35.

ARISTOCRITUS. Commentarium edidisse de Miletu, scribit Apollonii Scholiastes ad lib. I, v. 185.

ARISTOGENES. Gnidius a solo natali, a diuturna commoratione idem Thasius Suidæ appellatus, pag. 408. Chrysippi philosophi servus, et idem regis Antigoni Gonatæ medicus. Floruit Olymp. cxxx. Scripsit multa de *Rebus medicis*: in his, auxiliorum naturalium epitomen, φυσικῶν βεβηθημάτων, πρὸς Ἀντίγονον. De *Facultate medicamentorum*, περὶ δυνάμεως. De *Venenatis animalibus*, περὶ δακτιῶν, et alia, de quibus Suidas loc. cit.

ARISTOGITON, Græcis Ἀριστογείτων Medicus, in Indice lib. XXVII et cap. 14, ejusdem libri, Plinio memoratus.

ARISTOMACHUS, patria Solensis, Meliturgica scripsisse dicitur in Indice lib. XI, et cap. 9, ejusdem libri: cujus operis et Columella meminit,

lib. IX, cap. 13. De Conditura vini, in Indice libri XV. [Nec non *de Apibus*, ut ex ipso Plinio discimus lib. XI, cap. 9].

ARISTOMACHUS, alter Atheniensis, de quo in Indice lib. XIII, et cap. 47, ejusdem libri: de Plantis scripsisse videtur.

ARISTOPHANES, Milesius. Ita uno consensu libri omnes editi, et manu curati: quorum auctoritate stare si quis voluerit, ex iis Varronem emendabit, apud quem non Milesius ille, sed Mallotes, ex Mallo nimirum Ciliciæ oppido, appellatur, lib. I, cap. 1, ubi eosdem de agricultura scriptores recenset, quos Plinius laudat in Indice lib. VIII. Aristophanem hunc ipsum ἐν τῷ Γεωργίῳ citat Theocriti scholiastes, ad Idyll. I, v. 48.

ARISTOPHANES [incerta patria, sed civitate Atheniensis, comœdiæ veteris princeps, et ob atticum dicendi genus, a multis tanquam græcæ linguæ eximius auctor maxime commendatus, vixit etiamnum Olymp. XVII et comœdias plures reliquit, quarum vero nonnisi XI superstites habemus].

ARISTOTELES, Stagiritis [natus Olymp. XCIX, 1, Platonis auditor], Platonis magisterio, institutione Alexandri, scholæ Peripateticæ celebritate insignis. [Apud Chalcidenses, aconito hausto, dicessit e vita anno ætatis suæ 63. Opera quæ supersunt, nunc uno, nunc duobus, nunc quatuor voluminibus in lucem prodierunt].

ARRUNTIVS, sic enim in inscriptionibus antiquis scribitur, et apud Dionem, lib. LVIII, pag. 638. Δούκιος Ἀρρουντίος. De eo Seneca, Ep. 114, *Arruntius*, inquit, *vir raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit; fuit Sallustianus, et in illud genus nitens*, etc. Vixit Augusti principatu, cujus judicio dignus ipse Arruntius principatu fuit. [Quem vero Seneca, de Beneficiis lib. VI, captatorem testamentorum appellat, diversum ab eo fuisse satis liquet.]

ARTEMIDORUS, Ephesius. Vixit is Olymp. CLXIX, ut Marcianus Heracleotes testatur in Periplo, pag. 97. Terras descripsit, et maris περιελκων libris undecim, ut idem Marcianus docet, pag. 31, qui eos rededit in epitomen. Ipse scripsisse dicitur ἐπιτεκτῆν τῶν γεωγραφουμένων, a scholiaste Apollonii ad lib. III. Argon. v. 858. Artemidorum Ephesium lib. VIII, Γεωγραφουμένων, laudat Diodor. Sic. lib. III, Bibl. pag. 149.

ARTEMON, Medicus. In Indice lib. XXVIII et cap. 2 ejusdem libri.

* **ARRUNTIUS**. Vide **ARRUNTIUS**.

ASARUBAS, qui forte **ASDRUBAS** vel **ASDRUBAL** vocandus, laudatur a Plinio, lib. XXXVII, cap. 11. Plinio ipsi cœvus, ut ipse testatur, loco proxime notato.

ASCLEPIADES, medicus, quem nonnulli crasso errore cum Asclepiade Myrleano confundunt, qui Ptolemæi Evergetis ætate vixit. Hic quem Plinius laudat, lib. VII, XIV, XX, XXII, XXIII, XXIV, XXVI et XXIX, Prusæus ex Bithynia fuit, Philophysicus cognominatus, Pompeii M. temporibus, teste Strabone, lib. XII, pag. 566, et Plinio ipso, lib. XXV, cap. 3. Fuit primum is rhetor, sed a rhetorica postea

ad medicinam transit, teste Plinio, lib. XXVI, cap. 7, ubi plura de eo. Hinc *eloquens medicus* dicitur Ciceroni, lib. I, de Orat. pag. 283, qui se eo medico et amico usum esse gloriatur. Librum scripsit de Tuenda sanitate, cujus Celsus meminit, lib. I, cap. 3. • Multarum rerum, inquit idem Celsus, lib. IV, cap. 4, quas ipsi quoque secuti sumus, auctor bonus. • De Dando vino volumen, quod a Plinio laudatur, lib. XXIII, cap. 19: ejusdem libros de Hydropse laudat Caelius Aurel. lib. III, cap. 8, et alios alibi passim. Hujus denique ad Mithridatem scripta volumina de Medicis rebus, laudat Plinius, lib. XXV, cap. 3.

ASCLEPIADES [Isocratis discipulus], qui *Τραγωδοῦμνα* scripsit. Hunc Tragilem fuisse, ex Tragilo Thraciæ oppido, prope Cherrhonesum, et Macedoniam, ac libris sex scripsisse τὰ τραγωδοῦμνα, ea quæ in tragædiis decantantur, auctor est Stephanus, verbo *Τράγικος*. Meminere præterea Asclepiadæ ἐν ταῖς τραγωδοῦμναις, Athenæus, lib. X, pag. 456; Harpocration in *Ἀσσεῶλης*, pag. 90; Hesychius in *Πρῶταρχος*, pag. 814; et Schol. Apollonii, ad lib. II, v. 328.

ASCLEPIODORUS. Est in Indice libri XXXV, qui totus est de Picture Laude. Hunc igitur suspicor fuisse pictorem illum in symmetria admirabilem, quem Plinius laudat, cap. 36 libri illius [et Apelles quondam miratus est]. De sua arte scripserit is fortassis aliquid, quod et alii fecerunt.

ASCONIUS PEDIANUS, a Pedia gente, in quam qui primus est adoptatus, ita vocatus est. In vet. inscript. apud Gruter. pag. 987, PEDIANUS: etsi Suidas et alii Græci aliquando Παιδιανός scribant. Fuit is Virgilio familiaris, a quo audierat se fixisse crucem Grammaticis illo versiculo, Eclog. III, v. 105:

Tres patet cæli spatium non amplius ulnas.

Hujus exstant Commentarii in Orationes Ciceronia. Serius quam oportuit ejus obitum ponit Hieronym. in Chron. dum ad an. Vespasiani 7 sic loquitur. • Q. Asconius Pedianus scriptor historicus clarus habetur, qui LXXIII ætatis suæ anno captus luminibus, XII postea annis in summo omnium honore consenescit. • Obierit igitur is anno Domitiani septimo, annos tamen natus, quum obiit, tantum LXXXV, qui familiaris Virgilio fuit, ante annos centum et quinque mortuo. Neque vero idcirco necesse est diversum putare illum Asconium Hieronymi, ab eo cujus exstant Commentarii in Ciceronem, ut voluit Scaliger in Eusebii Chron. pag. 184. Quis enim scriptorem historicum clarum existimet, de quo cæteri scriptores silent? Silent autem profecto, si diversus a critico, quem unum omnes noverunt.

ASINIUS POLLIO. Hujus ad Ciceronem exstat epistola, lib. X, ad Fam. Huic Maro Eclogam inscripsit. Edidit ipse Historiarum Romanarum libros XVII, teste Suida in *Ἀσίνιος*, pag. 456. *Non minima pars Romani stili* appellatur a Valerio Maximo lib. VIII, cap. 13. Ad eum Horatius, lib. II, od. 1, 13 sq.: • Insigne mæstis præsidium reis, et consulenti Pollio curiæ. • [In Ciceronem infesto fuit animo, fortassis quia

nitorem et jucunditatem orationis quam in Tullio fere omnes admirabantur adsequi non potuit. Memoratur a Plinio in Præfatione et alibi.]

ASTYIOMUS. Laudat hunc Stephanus, in verbo Κύπρος. Geographica scripsisse videtur.

ATREIUS. Vide **ATTEIUS.**

ATTALUS. In Indice libri VIII, sic habent libri fere omnes editi: *Hierone rege, Attalo rege, Philometore item.* Atque importunum illud glossema *Rege*, quod insertum est post Attali nomen, incautum ita fecerit Fulvium Ursinum, in notis ad Varronem, pag. 12, ut existimarit duos hic diversos laudari a Plinio reges ac scriptores. Verum ex Varrone, lib. I, cap. 1, intelligimus unius ejusdemque geminum illud nomen esse, atque adeo legendum ἀπλῶς: *Hierone rege, Attalo Philometore item.* Fuit enim Attalus Pergami rex, Eumenis F. amicus populi Rom. quem moriens reliquit hæredem: Philometor idem cognominatus ob pietatem adversus matrem, uti ex Strabone liquet, lib. XIII, pag. 624. Plutarchus item scribens in Demetrio, pag. 897 Ἄτταλος ὁ Φιλομήτωρ ἐκίπτει τὰς φαρμακώδεις βοτάνας, ejus in re herbaria curanda diligentiam extollit. Ex his corrigendus est Columella, apud quem, lib. I, cap. 1 pariter legitur, *Attalus et Philometor, perperam.* Haud diversum ab eo puto Attalum esse eum, quem medicum appellat Index libri XXXII et XXXIII: quum hunc ipsum Pergamenorum regem, omnis generis medicamentorum perquam studiosum fuisse Galenus affirmet, lib. I, κατὰ γέννη. cap. 13, et lib. I, de Antidotis, cap. 1, de Medicinis ex animalibus scripsisse, lib. X. de Facult. simpl. medic. cap. 1.

ATTEIUS CAPITO, cui Lucius prænomen fuit. Hunc Augusti ævo Consulem fuisse cum Vibio Postumo, et Pomponius, lib. I. Digest. tit. 2, orig. Juris, § 24, et vetus testatur inscriptio, anno U. C. DCCLVIII. Sed suffectos Consules oportet fuisse, non ordinarios. Maximæ auctoritatis Jurisconsultus vocatur a Pomponio. Conjectanea illius, ac libri de jure Pontificio, a Gellio laudantur, lib. IV, cap. 5. Commentarius de judiciis publicis ab eodem, lib. X, cap. 5. Liber primus Sacrificiorum, a Macrobio, lib. III, Saturn. cap. 10. [Epistolæ quoque illius laudantur. Auctor fuit sectæ inter jurisperitos claræ Sabinianorum; quumque Labeo in jure novator esset, ipse a majoribus tradita mordicus tenebat, accommodato tamen imperantibus ingenio, ita ut quæ Augustus de novo instituebat, facile probaret. Diem suum obiit an. U. C. DCCLXXV.]

ATTEIUS PHILOLOGUS. De eo Suetonius, lib. de illustr. Gram. cap. 10: « Atteius Philologus, libertinus, Athenis natus: Hunc Capito Atteius Jurisconsultus, inter Grammaticos Rhetorem, inter Rhetores Grammaticum fuisse ait . . . Philologi appellationem assumpsisse videtur, quia sicut Eratosthenes, qui primus hoc cognomen sibi vindicavit, multiplici varisque doctrina censebatur. Coluit familiarissime C. Sallustium, et eo defuncto Asinium Pollionem.» Citatur a Festo,

verbo *Naucum*; ejus liber glossematorum, ab eodem, verbo *Ocrum*. Tertius *πινάκων*, a Sosipatro, lib. I, pag. 108. Pudentis Grammatici discipulum se fuisse ipse profitetur in inscriptione vetere apud Gruter. pag. 653.

ATTICUS JULIUS. Hunc sui temporis scriptorem, et Corn. Celso æqualem vocat Columella: eundemque ait, lib. I, cap. 1, de Una Specie culturæ pertinentis ad vites singularem librum edidisse.

ATTICUS POMPONIUS. Huic Titus prænomen fuit: idem post adoptionem, Q. Cæcilius Pomponianus Atticus Ciceronis familiaritate notissimus. Scripsit de virorum illustrium Imaginibus, teste Plinio, lib. XXXIII, cap. 2. Citantur ejus Annales, quibus et temporum seriem et origines familiarum amplexus est, ab Asconio Pediano in Orat. Cic. in Pison. pag. 6.

AUGUSTUS CÆSAR. Scripsisse eum de Vita sua libros XIII auctor est Suetonius in Augusto: unde decerptum illud quod Plinius refert, lib. II, cap. 23, etsi id quidem non aperte Plinius significat: sed ex Bæbii Macri verbis agnoscitur apud Servium in I Georg. eadem ex eo opere narrantis. Hosce commentarios rerum suarum ad Agrippam et Mæcenatem inscripsit, teste Plutarcho in Cicer. pag. 887, et in Antonio, pag. 947. Scripsit et Breviarium totius imperii, de quo idem Suetonius, cap. ult. Notitiam imperii posterior ætas vocasset. Ex ejus commentariis compositionem medicam exscribit et laudat Plinius Valer. lib. I, de Re med. cap. 18. Librum Epistolarum D. Augusti, quas ad Caium nepotem suum scripsit, laudant Quintilianus, lib. I, cap. 6. Gellius, lib. XV, cap. 7. Plin. lib. 18, cap. 38.

B.

BACCHUS [medicus empiricus, Herophileus Galeno, commentarios scripsit in lib. VI Epidemiorum Hippocratis, nec non in alios obscuriores Hippocratis libros; glossas item Hippocratis, auscultationes, et compendium de pulsibus. Hunc eundem esse conjicit Harduinus, ac scriptorem rei rusticæ a Varrone, Columella, et Plinio laudatum. Sed hic Milesius fuit; ille medicus autem ab antiquis patria Tanagræus fuisse dicitur].

BETON. Βαίτων Athenæo, lib. X, pag. 442, dimensor itinerum Alexandri, cui comes fuit, in eo libro quem inscripsit, Σταθμοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου περιείας, Stationes expeditionis Alexandri.

BASILIS. Inter eos qui Æthiopiæ mensuram litteris consignarunt, hic annumeratur a Plinio, lib. VI, cap. 35; ab Agatharchide, lib. de Rubro mari, cap. 31; apud Photium in Bibl. pag. 1360, cod. 250, inter eos qui Orientis loca descripserunt: Βάσιλις, καὶ Ἐκαταίς, etc. Denique ex ejusdem libro secundo Rerum Indicarum nonnulla refert Athenæus, lib. IX, pag. 390.

BASSUS CALPURNIUS, sic enim in vetustis omnibus Inscript. legitur apud Gruter. non uti vulgo CALPURNIUS. Laudatur in Indice libri XVI et sequentium.

BASSUS JULIUS. Vixit hic Augusti temporibus : ac licet homo Latinus, Græce tamen de Re medica scripsit, teste Dioscoride in Præfat. in qua Βάσσις ὁ Ἰούλιος, non ὁ Τύλιος vel Τολαῖος, uti et apud Epiph. lib. I, adversus hæres. num. 3, ubi ejus Bassi meminit inter insignes medicos, legi oportere viderunt ante nos eruditi. Julius Bassus a Scribonio laudatur in Compos. 29.

BEROSUS. Non Mosis ille temporibus, ut quidam statuunt, sed Alexandri M. æqualis, ut docet Eusebius, lib. X, Præpar. pag. 493. Scripsit Babylonica, sive Chaldaica, hoc est, de Patria sua, libris tribus, teste Tatiano, orat. contra Græcos, pag. 184, quos libros dicavit Antiocho τῷ Θεῷ, qui Soteri successit, teste eodem Eusebio. «Astrologia enituit, atque ob divinas prædictiones Athenienses ei publice in gymnasio statuum inauratione lingua statuere,» inquit Plinius, lib. VII, cap. 37. «Berossus, qui Belum interpretatus est,» inquit Seneca, lib. III. Natur. quæst. cap. 29.

BION SOLENSIS, a Solis Ciliciæ oppido, natali solo, nomen habet. Laudatur in Indice libri V et VIII. Æthiopica conscripsit, et est quintus ejusdem nominis apud Diogenem Laert. in Bione, pag. 111. Historicum vocat Plutarchus in Theseo, pag. 12. Fortassis ab eo diversus est natali solo et disciplina, quem patria non appellata, παρὶ δυνάμειον, hoc est, de virtute et usu herbarum scripsisse ait Index libri XXVIII.

BOCCHUS CORNELIUS. Laudat hunc inter auctores haud pœnitendos, Solinus, cap. 1. Ætas incerta.

BOEUS, qui hactenus in Plinianis libris *Boetus*, *Boetius* et *Boethus* perperam est appellatus. Nam ex Athenæo, lib. IX, pag. 369, et Antonino Liberali, in Metamorphosi, fab. 5, veram ejus nominis scripturam didicimus, quum ab iis Βοῦς ἐν ἐπιθεγενίᾳ non semel laudatur. Citatur a Plinio, lib. X, cap. 3, ubi de aquilis agit, et in Indice ejusdem libri, qui totus in avibus describendis versatur.

BOTRYS, medicus. Atheniensis hic fuit, ut est in Indice libri IV. Βότρυς compositiones medicas laudat Galenus, lib. III, κατὰ τόπους, cap. 1.

BRUTI Epistolæ laudantur a Plinio, lib. XXXIII, cap. 12. Ab Ovidio, lib. I, ex Ponto, Epist. 1, v. 23.

..... Antoni scripta legantur :
Doctus et in promptu scrinia Brutus habet.

A Diomede, lib. 1, pag. 383, et a Prisciano, lib. IX, pag. 863. Anteferre has solitus olim Platonis ipsius Demosthenisque scriptis, Marcianus quidam traditur, apud Photium, in Biblioth. cod. 158.

BUTORIDES. Habet hic locum, lib. XXXVI Pliniansæ Historiæ, cap. 17, inter scriptores duodecim, qui de Pyramidibus Ægypti litteris aliquid mandarunt: quibus in recensendis, quum rationem temporum servare Plinius videatur, licet existimare Butoridem, Antisthenem, Demetrium, Demotelem, nec Ptolemæo Lathuro antiquiores esse, cujus principatu floruit Alexander Polyhistor qui hos antecedit: nec rursus Tiberio Cæsare juniores, cujus ætate Apion vixit, qui postremo loco recensetur. Græcis Βουτορίδης; et Βουτορίδα hic appellatur.

BYTHUS DYRRACHENUS. Salmasius, pag. 27, Exercit. in Solin. mallet legi Bithum, quale nomen est gladiatoris apud Horat. Verum hanc scripturam esse sinceram docet inscriptio vetus Albæ reperta, quam Reinesius recitat, Epist. 41. pag. 352. CHIÆ. TI. CLAUDIUS. BYTHUS. BENE. MERIT. TRIBUIT. Laudatur in Indice libri XXVIII, et cap. 23 ejusdem libri.

C.

CÆCILIUS, medicus. Inter externos scriptores positus in Indice libri XXVIII; Achæus certe, quantum conjicio, fuit. Καϊκλον pro Καυκλιον contracte Athenæus vocat, lib. I, pag. 13, ac libros Halieuticon scripsisse refert; commentarios, Plinius ipse, libr. XXIX, cap. 27.

* **CÆCILIUS**, Calactinus Siculus, vixit Augusti tempore, et nobilis plane rhetor fuit. Ejus scripta sunt: Commentarii bellorum servilium; itemque de iis quæ ab oratoribus secundum historiam vel præter historiæ veritatem dicta sunt. Plinius quidem noster, lib. XXIX, cap. 27, Cæcili commentarios excitans, videtur commentarios intelligere medici argumenti qui adeo antecedenti medico rectius, quam huic rhetori, tribui possent. Memorandi tamen ambo, ne confundantur.

CÆCINA, sic in vetustis inscriptionibus legitur, non uti vulgo scribunt, *Cecinna*. De Etrusca disciplina, ut dicitur in Indice lib. II, volumen edidit; ex quo nonnulla de fulguribus recitat Seneca, lib. II. Natur. quæst. cap. 56, cum hoc elogio: « Facundus vir, inquit, qui habuisset aliquod in eloquentia nomen, nisi illum Ciceronis umbra pressisset. »

CÆLIUS LUCIUS. Vid. ANTIPATER.

CÆPIO. Tiberii principatu vixit. Scripsit de Floribus et Coronamentis.

CÆSAR [C. JULIUS], Dictator, Indice libri XVIII. Græce is dicitur, ut Tartutius fecit, astrologicum studium illustrasse. Ideo, credo, græce maluit quam latine, quod in eo astrologiæ studio familiariter uteretur Sosigene, homine Ægyptio græce perito, non item latine. Macrobius lib. I, Saturn. cap. 16: « Julius Cæsar, inquit, siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Ægyptiis disciplinis hausit. » Ex hoc opere Cæsaris, permulta de ortu siderum et occasu Plinius refert, lib. XVIII. An Commentarii de bello Gallico, qui

sub ejus nomine vulgo circumferuntur, illius sint, an Julii Celsi, lis est inter criticos. Priscianus tamen Cæsari adjudicat, lib. VII, pag. 770.

CÆSENNIVS. In Indice libri XIX dicitur κηπουρικᾶ scripsisse, hoc est, de Re hortensi. At qui illius meminisset præterea, reperi adhuc neminem. Animus aliquando fuit Cæsennium in Cæsellium mutare, cujus Commentarii Lectionum Antiquarum citantur a Gellio, lib. II, cap. 16, et lib. III, cap. 16; sed religio deinde fuit contra omnium codicum, quos vidi, fidem ire.

CALIPPUS, græce Κάλιππος, Cyzicenus a patria cognominatus apud Censorinum, cap. 18. Astronomus antiquissimus, cujus apud Geminum mentio in Elementis Astronomiæ, cap. 6, et Ptolemæum, lib. de Apparentiis pag. 93; apud Petavium in Uranologio, ubi Calippi observationes in Hellesponto factæ narrantur.

CALLICRATES. In Indice libri V. Geographica scripsisse videtur.

CALLIDEMUS. Indice libri IV. Laudatur a Solino, cap. 11.

CALLIMACHUS. Patria Cyrenæus: vixit ad Ptolemæi Evergetæ tempora. [Scripta composuit et reliquit, si Suidæ credamus, plura octingentis, et inter ea, multa historica, cujusmodi sunt: descriptio eorum qui in quavis disciplina clari fuerunt, lib. CXX; necnon et] κτίσεις, sive origines insularum et urbium; de Rebus in Peloponneso et Italia admirandis; de Piscibus; de Ventis; de Avibus, περί ὄρνιθων, cujus operis meminit et Isaac Tzetzes in Lycophr. pag. 82, et Schol. Apollonii ad lib. I, v. 1040; de Orbis terrarum Fluminibus; aliaque multa quæ ex Suida peti possunt, pag. 1360. Edidit præterea hymnos, qui hodieque exstant. De Asiæ Fluminibus edidisse volumen, auctor est Schol. Apollonii ad lib. I, v. 1165.

CALLIPHANES. In Indice, lib. III et VII, ac lib. VII, cap. 2, scripsit τὰ γεωγραφώμεινα.

* **CALLIPPUS.** Vide **CALIPPUS.**

CALLISTHENES. Patria hic Olynthius fuit, teste Æliano, lib. XVI, Hist. anim. cap. 3. Aristotelis auditor idem et consobrinus, teste Laertio in Theophrasto, pag. 123. Scripsit libros decem Rerum a Græcis gestarum, teste Diodoro Siculo, lib. XIV, pag. 325, et Athenæo lib. X, pag. 452. De radicum herbarumque Viribus, ut auctor est Epiphanius, lib. I, adv. hæc. num. 3. Ejusdem Macedonica laudat Stobæus, serm. 48, pag. 171, et Plutarchus in Parallelis, pag. 307. Thracica, idem pag. 313. Metamorphoses, idem pag. 306, et Stobæus loc. cit. pag. 172. Persica, Suidas tomo II, pag. 717, in Σαρδαναπάλευς. Strabo, lib. XVII, pag. 813, libros de Rebus gestis Alexandri. Denique Callisthenes ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ περίπλου laudatur ab Apollonii Schol. ad lib. I, v. 1040.

CALLISTRATUS. Laudatur a Plinio cap. 12 et 25, lib. XXXVII; quibus ex locis apparet scripsisse Callistratum περί λίθων, de Lapidibus pretiosis, sive de Gemmis.

CALPURNIVS. Vide **BASSUS CALPURNIVS.**

CALVINUS DOMITIUS. In Indice libri XI.

CALVUS (C. LICINIUS), poeta et orator. Catullo familiaris fuit, ut ex hujus ad illum hendecasyllabis liquet: cum Tullio de facundiæ principatu decertavit, ut testis est Seneca, lib. III, Controv. 19. Hujus in Julii Cæsaris famam exaratos versus recitat Suetonius in Julio, cap. 49, pag. 9. Ejusdem poema laudat Charisius, lib. I, pag. 120, Orationes, lib. II, pag. 203.

CASSIUS HEMINA. Laudat hunc Solinus, cap. 2. Nonius, cap. 2: «Cymbalissare, inquit, est cymbala quaterere. Cassius Hemina, lib. III: Mulier cantabat tibiis Phrygiis, et altera cymbalissabat.» Ejusdem librum Animalium primum citat Gellius, lib. XVII, cap. 21; secundum, Macrobius, lib. I Saturn. cap. 16; quartum, idem Nonius, cap. 2, verbo *Litterosus*. Vixit ludis sæcularibus quartis, C. Corn. Lentulo, L. Mummiō Achaico Coss. anno U. C. DCVII, teste quidem Censorino, cap. 17. Quare Simlerus hallucinatur, qui eum scripsisse ad Tiberium putat, quem imperare scimus cœpisse anno DCCLXVIII. Cassium Heminaem scilicet cum Cassio Severo confundit.

CASSIUS PARMENSIS, idem SEVERUS cognominatus: unus e Cæsaris percussoribus, qui omnium postremus parricidii pœnas luit, ut a Velleio proditum, lib. II. Scripsit ad Antonium epistolam, quam Plinius laudat, lib. XXXI, cap. 8. De eo Horat. lib. I, Epist. 4, v. 3:

Scribere, quod Cassi Parmensis opuscula vincat.

Hujus exstat Epigramma de Orpheo, inter Poematia vetera a Pithœo edita, Paris. 1590, lib. IV, pag. 185.

CASSIUS SEVERUS LONGULANUS, a natali solo, Italiæ oppido, sic appellatus, ut a Cassio Severo Parmensi distingueretur. Floruit extremis Augusti temporibus, et Tiberii principatu: insignis orator a Plinio vocatus, lib. VII, cap. 10, et a Quintil. lib. X, cap. 1, ubi eximie ejus ingenii forma, et acerbitas depingitur. Hactenus in Plinianis editionibus legebatur divisim, *Cassio Severo, Longulano*: unde Simlerus in epitome Gesneri, ut scriptorum, credo, numerus cresceret, Longulanum putavit proprium esse scriptoris nomen. Hujus Cassii Severi libellum scriptum ad Mæcenatem citat Charisius, lib. I, pag. 79, et Priscianus, lib. VII, pag. 759. Ad Tiberium librum secundum, Diomedes, lib. I, pag. 370.

* **CASSIUS SILANUS**, præceptor Cæsaris Germanici, Drusi filii.

CASTOR. Vide ANTONIUS CASTOR.

CASTRITIUS. Falso Simlerus alique existimant, laudari a Plinio T. Castritium Rhetorem, de quo mentio frequens apud Gellium, qui se eo usum esse magistro testatur, lib. XIII, cap. 21, Hadriani Imp. ætate. Hujus patrem potius fuisse oportet eum, quem scripsisse *κατακτά*, hoc est, de Re hortensi, Plinius ait in Indice libri XIX.

CATO CENSORIUS (M. PORCIUS). Laudat hunc breviter, at eximie Quintilian. lib. XII, cap. 11. De eo multa dicemus, lib. VIII, cap. 28. Scripsit de Re militari, ut in notis ad Præfat. diximus. Epistolam ad filium, cujus meminit Priscianus, lib. VII, pag. 762. Originum libros, quorum septem a Grammaticis citantur. Agricolationem latine loqui

primus instituit, inquit Columella, lib. I, de Re rust. cap. 1. Exstat hodieque hic ejus liber, de Re rustica.

* **CATULLUS Q. VALERIUS**, Veronensis poeta, prisca suavitate venustus, at ob sales carminibus adpersos, eosque paulo lasciviores, caute legendus, obiit Romæ circa A. U. dccv, quo bellum civile inter Pompeium ac Cæsarem exardere cœpit. Exstat etiamnum liber ejus epigrammatum variorumque poematum, diverso carminis genere scriptorum. Citatur in præfatione Plinii.

CELSUS. Vide **CORNELIUS CELSUS**.

* **CENSORIÆ** leges, sunt edicta censorum, ea, quæ ad civium disciplinam pertinebant, complexa; e quibus quædam Plinius.

CÆREAS ATHENÆUS, Varroni et Columellæ laudatus inter probatissimos rei rusticæ scriptores, lib. I, cap. 1.

CHÆRISTUS vel **CHÆRISTEUS**, Atheniensis, qui Columellæ *Chrestus*, Varroni rectius *Charisteus*: ab utroque loc. cit. annumeratus inter scriptores de agricultura.

CHARES MITYLENÆUS, quem Characem pro Charete scripsit haecenas Plinii editores in Indice libri XII. Hunc de gestis Alexandri scripsisse auctor est Plutarch. in ejus vita, pag. 696. Cujus historiæ librum decimum laudat Athenæus, lib. XII, pag. 538. Χάρης a Græcis dicitur. De eo plura Suidas. Characem quidem non diffiteor historiarum Græcarum condidisse libros XL, in quibus, ut idem Suidas ait, Augusti Cæsaris facta narrantur, et Neronis, et successorum: verum is, et Plinio junior, ut apparet, et Lampsacenus idem, non Mitylenæus fuit.

* **CHILO**, Lacedæmonius, unus e septem Græcis sapientibus, cujus tria Delphis in Apollinis templo dicta fuere consecrata, cujusque apophtegmatum alia exposita sunt a Stobæo serm. 28. Ejus epistolium ad Periandrum producit Laertius qui et versus illum circiter ducentos scripsisse contestatur.

* **CHIRON**, medicus, musicus et philosophus insignis, qui, quod equis venari docuisset, Centaurus appellatus est. Idem Æsculapii, Jasonis, Achillis aliorumque illa ætate heroum præceptor fuisse, herbarumque vires et medicamenta reperisse perhibetur.

CHYSANUS. Medicus hic fuit, cujus placita laudantur a Plinio, lib. XXII, cap. 32: ab historico cognomine, patria Corinthio, de quo Plutarchus, libro de Fluviis, pag. 1150, et Stobæus serm. 157, pag. 551, fortasse diversus.

CHYSIPPUS, philosophus, qui natus Solis, Ciliciæ oppido, Cleanthis auditor fuit. Vitam illius scripsit Laertius, lib. VII, pag. 207. Edita ab illo aiunt volumina septingenta septem. Vixit Ptolemæi Evergetæ, et Philopatoris ætate: obiit Olymp. cxxlii, ut Suidas refert. Libros ejus περὶ φύσιως laudat Plutarchus, lib. de Stoicor. repugnant., pag. 1045, aliaque opera.

CHYSIPPUS, medicus, Erasistrati magister, ut Plinius ait, lib. XXIX, cap. 3. Galenus, lib. de venæ Sectione contra Erasistr. cap. 2,

et Erasistratus ipse apud Laert. lib. VII, in Chrysippo, pag. 109. Vixit igitur is Alexandri M. et Ptolemæi Lagidæ temporibus : patria Cnidius fuit. Venæ sectionem improbabat. De brassica scripsisse scimus ex Plinio Laertioque. Sed et opus integrum *περί λαχάνων de Oleribus*, ab eo editum auctor est Schol. Nicandri ad Theriac. pag. 39. Chrysippum alium ab eo diversum, medicum pariter, sed Rhodium, laudat Schol. Theocriti ad Idyll. 16, vers. 128.

CICERO [MARCUS TULLIUS, natus ex equestri familia A. U. DCXLVIII, consulatum gessit anno Urb. DCXCI, nec tantum eloquentiæ Romanæ princeps, sed et philosophus tam insignis fuit, ut in sui admirationem Græcos omnes converterit. Quum M. Antonii furoribus, scriptis adversus illum orationibus Philippicis, paulo imprudentius se objecisset, periit annum ætatis LXIV ingressus, et Antonii jussu a Popilio quodam, quem homicidii reum aliquando defenderat, obruncatus est. Opera ejus quidem hodie multa supersunt, sed tamen multa etiam desiderantur quæ temporum injuria interierunt.]

CLAUDIUS CÆSAR [Imperator]. Scriptas ab eo historias, auctor est Seneca in *Ἀποκολοκυντώσει*, pag. 932. Suetonius in Claudio, cap. 41 et 42, historiam ait scribere illum aggressum in adolescentia, T. Livio hortante, Sulpicio Flavio etiam adjuvante : initium duxisse a Cæsaris cæde : reliquisse de hoc argumento XLIII volumina : octo, de vita sua : epistolarum, unum : *Τυρρηνικά* item et *Καρχηδονιακά*, etc.

CLEMPORUS vel CLAMPORUS [medicus, cui nonnulli adscribant librum de Virtutibus medicis herbarum, quem tamen pertinax fama et antiquitas vindicavit Pythagoræ].

CLEOBULUS. In Indice libri IV laudatur : quamobrem scripsisse *γεωγραφούμενα* potest videri. Diversus certe ab iis, quos eodem nomine fuisse appellatos prodidere Laertius et Stobæus.

CLEOPHANTUS. Vini rationem ab eo illustratam ait Plinius, lib. XXVI, sect. 8. De eo Celsus, l. b. II, cap. 14, agens de tertiana febris : « Quidam ex antiquioribus medicis Cleophantus, inquit, in hoc genere morborum, multo ante accessionem, caput ægri multa calida aqua perfundebat, deinde vinum dabat : quod, quanvis pleraque ejus viri præcepta secutus est Asclepiades, recte tamen præteriit : est enim anceps. » Asclepiadem igitur antecessit ætate : Prusiæum intelligo, qui Mithridatis et Pompeii M. temporibus floruit. Idem a frigida ægris danda *Δοσιδύχρος* cognominari voluit, ut dicitur lib. XXVI, cap. 8. Cleophanti Antidotus laudatur a Galeno, lib. II, de Antidotis, cap. 1.

* CLEOSTRATUS, Tenedius, astronomus, quem primum octaeteridis, seu periodi illius octo annorum auctorem fuisse, Censorinus existimat. Octaeteridem autem primam illius Dodwellus auspicatur ab Olympiadis LIX initio, ut Scaliger ab Olymp. LXI; idem primus in Zodiaco intellexit signa, et prima Arietis et Sagittarii.

CLITARCHUS. Comes hic fuit expeditionum Alexandri M. cujus res gestas libris pluribus consignavit, teste Athenæo, lib. IV, pag. 148, et lib. XII, pag. 530. Item Apollonii Schol. ad lib. III, v. 90C.

Citat eundem et Ælianus lib. XVII, Hist. anim. cap. 2. Curtius, non semel. Dinonis historici filius a Plinio vocatur, lib. X, cap. 70. Verum de eo parum honorifice Quintilianus, lib. X, cap. 1: «Clitarchi probatur ingenium, fides infamatur.»

CORRANUS. Ita hoc nomen scribitur in codd. R. 1, 2, et Colb. 2, Græcis Κορρανος. Græci ipse generis fuit, teste Tacito, Annal. XIV, cap. 59 (nost. edit. tom. II, pag. 394), qui eum sapientiæ doctorem appellat, Musonio æqualem. Vixit Neronis temporibus.

COLUMELLA. L. Junius Moderatus Columella dictus est, cujus exstant hodieque libri de Re rustica duodecim, ac de Arboribus liber singularis. Gaditanum fuisse ex ipso scimus, lib. V, cap. 5, et lib. VII, cap. 2. Floruit Imp. Claudii temporibus. Edidit ille præterea librum Lustrationum, Sacrificiorumque priscorum pro frugibus, cujus operis ipse meminit lib. III, cap. 22. Libros quoque adversus Astrologos et Chaldaeos, lib. XI, cap. 1.

COMMIANES, quem de conditura vini, in Indice libri XV, ac lib. XIV, cap. 24, de apparatus vini scripsisse Plinius ait. Codex Thuaneus, et Colb. uterque, Commiadem scribunt, et ante eos Priscianus, lib. VI, pag. 705, ubi ex Pliniano Indice quædam scriptorum nomina colligens: «Plinius, inquit, in XV Naturalis Historiæ, *Commiade.*»

COMBULO DOMITIUS, Claudii ac Neronis principatu vixit, vir consularis, domi militariæ clarus. Quibus ortus parentibus fuerit, Plinius docet, lib. VII, cap. 4. Descripsisse regionum illarum situm et oppida, in quibus militavit, ex variis Plinii locis intelligitur. Multa de eo Tacitus, Annal. lib. XIII.

CORDUS CREMUTIUS, cui Aulus prænomen, res ab Augusto gestas conscripsit, historiamque bellorum civilium, teste Sueton. in Augusto, cap. 35, et in Tiberio, cap. 61. Mortem ejus describit Seneca plenissime in Consolat. ad Marciam, cap. LXII.

CORNELIUS ALEXANDER, Polyhistor a multiplici doctrina nominatus. Patria hunc Milesium Suidas; Stephanus aliique, Cotyæi, quæ civitas Phrygiæ minoris est, natum dicunt. Cornelius a Lentulo dictus, cujus servus primum, deinde libertus ac magister exstitit. Idem Asclepiadæ filius, Crateris discipulus fuit. Vixit Syllanis temporibus. Scripsit Collectionem rerum mirabilium libris sex, ut auctor est Photius, cod. 188, pag. 468: *θρυμασιῶν συνηγορίν*. Librum de Rebus Indicis laudat Clemens Alex. lib. III, Strom. pag. 451. De Illyrico, Valer. Max. lib. VIII, cap. 13. Librum tertium Rerum Italicarum, Plutarchus in Parallelis, pag. 315. Opus de Venenatis animalibus, *περὶ θηριῶν*, Scholiastes Nicandri ad Theriac. in fine, pag. 42. Librum primum de Rebus Creticis, Schol. Apollonii, ad lib. IV, v. 1492. De Caricis idem, ad lib. I, v. 925. De Europa, Lybia, Ægypto etc., alii. De Judæis Assyriæ, Euseb. lib. IX, Præpar. pag. 418.

CORNELIUS BOCCHUS. Vide **BOCCHUS CORNELIUS**.

CORNELIUS CELSUS. Floruit Tiberii temporibus. Octo libris de Re medica scriptis, Latini Hippocratis nomen est adeptus. Laudat hunc eximie

Columella, lib. II, cap. 2. Et Quintil. lib. XII, cap. 11: « Cornelius Celsus, inquit, haud mediocri vir ingenio, non solum de his omnibus conscripsit artibus (historia scilicet, et eloquentia): sed amplius etiam rei militaris, et rusticæ etiam, et medicinæ præcepta reliquit: dignus vel ipso proposito, ut eum scisse omnia illa credamus.»

CORNELIUS NEPOS. Hostiliæ natus, quæ vicus Veronensium est, floruit Ciceronis temporibus, Augusti principatu obiit. Scripsit de Viris illustribus, quem forte Exemplorum librum inscripsit: nam hujus operis liber quintus laudatur a Gellio, lib. VII, cap. 18. Chronicorum item primus ab eodem, lib. XVII, cap. 21.

CORNELIUS VALERIANUS. [Post extrema Tiberii scripsisse videtur.]

CORVINUS MESSALA, cui Valerius prænomen fuit, ex nobili Messalarum familia, « orator nitidus et candidus, ut Quintiliani verbis utar, lib. X, cap. 1, et quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam.» Ut biennio toto ante obitum memoria omni defecerit, dicemus lib. VII, 24. Obiit extremis Augusti temporibus.

* **CORUNCANIUS,** e gente Junia incertæ ætatis scriptor.

COTTA MESSALINUS, Messalæ oratoris, de quo proxime ante egimus, filius a Plinio dicitur, lib. X, cap. 27. Vide quæ ibi dicturi sumus.

* **CRASSUS LUCIUS,** orator qui cum Antonio introducitur in libris de Oratore, summam ingenii non laudem modo, sed et admirationem consecutus. [Sæpe laudatur a Plinio.] Hujus frater C. Crassus, juris peritissimus, filium habuit M. Crassum omnium Romanorum ditissimum, ob multas res egregie gestas deinde consulem, censorem, ac denique cum Pompeio et Cæsare triumvirum. Hic est cujus Noster meminit lib. XV [cap. 38].

CRATES GRAMMATICUS, ab arte quam exercuit. Idem a patria Mallo, Ciliciæ oppido, MALLOTES appellatus, Μάλλωτης. « Primus, quantum opinamur, inquit Sueton. lib. de Ill. Gramin. cap. II, « studium Grammaticæ in Urbem intulit Crates Mallotes, Aristarchi æqualis, qui missus ad senatum ab Attalo rege, inter secundum et tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem, » etc. Laudat cum et Sextus Empir. adv. Math. cap. II. Librum ejus quintum de Lingua Attica, Athenæus, lib. XI, p. 497.

CRATES PERGAMENUS, a patria sic cognominatus, laudatur a Plinio, libro septimo, cap. 2. Eliano, Hist. anim. lib. XVII, cap. 9, Κράτης ὁ ἐκ τοῦ Μυσίου Περγάμου.

CRATEVAS, a Dioscoride in præf. ὁ ῥιζοτόμος cognominatus, quam vocem explicabimus in Metrodoro. A Plinio item lib. XXV, cap. 4. Ab Epiphonio, lib. I, adversus hæc. n. 3. Scripsit de plantis, quod opus ῥιζοτομικὸν appellavit. Scholiastes Nicandri in Theriac. pag. 32: Κρατεύας ἐν ῥιζοτομικῷ. Hujus operis fragmenta quædam Græce edidit, in opere de Simplicibus Italico sermone a se conscripto, Aloysius Anguillara, p. 27, et alibi. Alium ejusdem nominis medicum multo vetustiore, hoc est, Hippocratis ævo, fuisse scio. Hic Pompeii ætate vixit, quippe qui multas Mithridati, ut auctor est Plinius loc. cit. herbas adscripsit.

CREMUTIUS. Vide **CORDUS CREMUTIUS.**

CRITODEMUS, astrologus. Hujus Apotelesmatica exstare in Bibliotheca

Cæsarea Viennæ, cod. 141, auctor est P Lambecius, lib. VII, p. 284.

CAITON. Hunc in Imperatorum ædibus medicum fuisse, libros quatuor τῶν κοσμητικῶν hoc est, eorum quæ ad ornatum corporis attinent, scripsisse, refert Galenus, lib. I, κατὰ τόπους, cap. 3.

CRESIAS. Patria Gnidius, medicus Artaxerxis : cujus historici fidem laudat Aristoteles, lib. VIII, Hist. animal. cap. 28 ; Plutarchus in Artaxerxe, alique elevant. Excerpta Persicarum Indicarumque rerum, quas ille scripsit, exstant apud Photium plurima, in Bibl. 72. Indicas scripserat libro singulari : Persicas, voluminibus tribus et viginti. Librum primum τῶν περιόδων laudat Scholiastes Apollonii, ad lib. II, v. 1017. **Asis** Periplus Harpocraton, verbo Σμάποδος. Librum primum de Fluminibus, Plutarchus, lib. de Flum. pag. 1160. Librum de Tributis **Asis Athenæus**, lib. X, pag. 442.

CURIO PATER. Actiones Curionis patris, quibus Cæsaris famam perstrinxit, Suetonius commemorat in Julio Cæsare, cap. XLIX. Curionis filii Cicero meminit, lib. II, ad Att. Epist. 22.

D.

DALTON, medicus. Idem fortassis, qui primus in Æthiopiam ultra Merocem subvectus dicitur, lib. VI, cap. 35, ac de rebus Æthiopicis multa prodidisse. Herbarium Plinius appellat lib. XX, cap. 73.

DAMASTES. Δαμάστις Sigeensis ex Sigeo Troadis promontorio dictus, Herodoto σύγχρονος. Avienus de eo, Or. Mar. v. 46 : « Quin et Damastes nobili natus Sige. » Sua ex Hecatæo descripsisse, ac Periplus edidisse, auctor est Agathemerus, lib. I, cap. 1, pag. 2 : τὰ ἐκ τοῦ Ἑκαταίου μεταγράφας, περίπλου ἐγράψεν. Suidas, pag. 639, et Valer. Max. lib. VIII, cap. 13, hujus operis meminerunt : auctoris, lib. I, pag. 47, et lib. XIV, pag. 684, et Plut. in Camillo, pag. 138.

DAMION. Medicus, de Bulbis egisse dicitur lib. XX, cap. 40. Idem fortassis, qui ab aliis appellatur

DAMON Cyrenæus, quem de Philosophis scripsisse scimus ex Laertio in Thalete, pag. 10, quem medicum Plinius Valerianus appellat, lib. III, cap. 20, ubi Plinii nostri locum proxime a nobis laudatum transcribit. Ejus liber quartus Ἀττικῶς, sive tribuum Atticæ, laudat Athen. lib. III, pag. 96.

* **DAMOSTRATUS**. Vide **DEMOSTRATUS**.

DEMETRIUS PHYSICUS, **PHALEREUS** idem cognominatus, Theophrasti auditor, Alexandrinæ bibliothecæ præfectus, Ptolemæi Lagidæ et Philadelphii temporibus. Seriem ejus operum Laertius exhibet in ejus vita, lib. V, pag. 133, et Suidas, pag. 677. De quaternario numero scriptum ab eo quiddam Plinius ait, lib. XXVIII, cap. 17. De statu ei dicatis ab Atheniensibus, vide quæ dicturi sumus lib. XXXIV, cap. 12. Hunc potius a Plinio Demetrium hic designari autumo, quam Scepsium, aliumve quempiam ex iis xx qui ejusdem nominis fuisse dicuntur apud Laertium.

DEMETRIUS alter, cujus est mentio cap. 17, libri XXXVI. Is mihi

videtur esse Byzantinus historicus, qui, uti Laertius testatur, de Ptolemæi et Antiochi rebus gestis scripsit, ac de Libyæ statu.

DEMOCRDES MEDICUS, sic enim emendavimus, quum prius *Democrides* legeretur. Crotoniates hic medicus fuit, qui in Ægina insula medicinam exercuit, Polycraten Samiorum tyrannum curavit, a Dario deinde in Persidem est accersitus. Scripsit librum de Medicina. Narrant ista de eo Suidas, p. 489; Tzetzes, Chiliad. 3, hist. 97, v. 544; Dio, lib. XXXVIII, pag. 71; et ante eos Herodotus, lib. III, pag. 310. Ab his Δημοκρίδης vocatur. Nec sum nescius Δημοκρίδης quemdam ab Athenæo laudari, lib. IV, pag. 174, sed quem historicum potius quam medicum esse appareat.

DEMOCLES, Suidæ Δημοκλῆς. Ea prodidisse eum, quæ Plinius de Sipylo eversa narrat, lib. II, cap. 93, discimus ex Strabone, lib. I, pag. 50.

DEMOCRATES. Vide **SERVILIUS DEMOCRATES**.

DEMOCRITUS, Abderites a patria appellatus, quæ urbs est Thraciæ. Floruit circa Olymp. LXXX, Hippocrati æqualis. Scripta ab eo Laertius enumerat, lib. IX, pag. 249. Cosmographica, historica, agricolationem attingit. De Chamæleone scripsisse Plinius ait, lib. XXVIII, cap. 249, quod opus tamen a Laertio prætermisum. Ejus liber, qui inscribitur περί λοιμών ἢ λοιμικῶν κακῶν, laudatur a Gellio, lib. IV, cap. 13. A Columella, lib. XI, cap. 3. pag. 390, is quem γεωργικῶν appellavit. A Fulgentio, lib. II, Mythol. cap. de Peleo, pag. 145, liber φυσιολογουμένων. De opere, quod χειροκμητῶν erat inscriptum, dicemus, lib. XXIV, cap. 102. Plurima Doli Mendesi commentaria, ὑπερμύματα, quibus continentur curationes medicæ diversæ, sub ementio Democriti nomine apparuisse conqueritur Columella, lib. VII, de Re rust. cap. 5. Sed ibi legendum, *Boli*. Sic enim Suidas in littera Β. Βῶλος, Δημοκρίτιος φιλόσοφος, ἱστορίαν καὶ τέχνην ἰατρικὴν. ἔχει δὲ ἰάσεις φυσικὰς, etc. Et postea, Βῶλος Μενδῆσιος appellatur. Suidas genuinos Democriti partus duos agnoscit, quorum alter inscriptus esset μέγας διάκτισμος, alter περί φύσιως κόσμου. De Democriti peregrinationibus Plinium ipsum vide, lib. XXV, cap. 5.

DEMONASMAS. Milesius a patria cognominatus apud Stephanum, verbo Ἄντισσα. Citatur a Plinio, lib. VI, cap. 18, ubi perperam *Demonax* scribitur. Hunc se maxime sequi in itineribus Alexandri describendis Plinius profitetur. Librum de Halicarnasso edidisse dicitur ab Athenæo, lib. XV, pag. 682, a quo Halicarnasseus vocatur.

DEMOSTRATUS. Senatorem Romanum vocat Ælianus, lib. XV, cap. 19, a quo passim alibi laudatur. Δημοστράτου (nam et sic quoque ea vox effertur) ἀλευτικῶν, sive librorum de Piscatione, meminit præter Ælianum, Sosipater apud Photium in Bibl. cod. 161, pag. 339, et Suidas, pag. 640, qui libros ait fuisse omnino XX, hoc de argumento. Additque scripsisse item de Divinatione per aquam, περί τῆς ἐνὺδρου μαντικῆς, aliaque plurima ad historiam spectantia. Oratorem vocat Plutarchus in Alcibiade, pag. 200.

DEMOTBLES. Inter eos qui de Pyramidibus Ægypti scripserunt, numeratur, lib. XXXVI, cap. 17 et 19. Tertullianus libro de Spectaculis, cap.

VIII, auctor est, de Obeliscis quidpiam prodidisse litteris Hermatelem nescio quem : quam quidem vocem depravatam esse conjicio ; illumque hunc ipsum esse, quo de Plinius hoc loco agit ; atque adeo *Demotelem* ibi rescribendum.

DIAGORAS, medicus. Scripsit de Rebus hortensibus, seu περί φυτῶν, de *Plantia*. Laudat hunc Dioscorides, lib. IV, cap. 63.

DICÆARCHUS, Messenius e Sicilia fuit, Aristotelis auditor, teste Schol. Aristoph. in *Pace*, pag. 716, et *Suida*, pag. 730, a quo etiam accipiuntur, id quod Plinius tradit, lib. II, cap. 65, scripsisse eum Dimensiones montium Peloponnesi : libros deinde tres de Populis et civitatibus Græciæ : cujus operis meminit etiam Athenæus, lib. XIII, pag. 557, et Cicero, lib. II, ad Attic. Epist. 2, et lib. VI, Ep. 2. Ipsius Geographiam extare MS. in Bibliotheca Fuggerorum, ait P. Labbeus, in *Nova Bibl. librorum MSS.* pag. 169. Sed quæ forte haud alia est quam illa ejus ἀγεγραφή τῆς Ἑλλάδος πρὸς Θεόφραστον, quæ edita est Augustæ Vindel. an. 1600. Dicæarchi Παναθηναϊκὸν laudat Schol. Aristoph. in *Vespis*, pag. 467. Τριπολιτικὸν, Athenæus, lib. IV, p. 140.

DIΕΥΧΕΑΣ, medicus, Διεύχης Galeno, Comment. 2, in lib. Hippocr. de *Natura hom.* tom. III, pag. 137, et in proëm. lib. VI, de *Facult. simp. medic.* pag. 144. Scripsit de Brassica, et θεραπευτικά. Laudatur et ab Athenæo Διεύχης ἰατρός, lib. I, pag. 5. Ex Dieuchis Commentariis de perandis alimentis, multa refert Oribasius, lib. IV, pag. 50, et alibi passim.

ΔΙΚΟ, Clitarchi pater, Περσικῆς πραγμασιᾶς historicus, cujus historiae liber quintus ab Athenæo laudatur, lib. XIII, pag. 609, et a Laertio, in *proëmio*.

* **DINOCHEARES** architectus.

DIOCLES MEDICUS, idem Diocles Carystius, a patria, Fubæ oppido Carysto, appellatus, lib. XXVI, cap. 6, medicorumque secundus post Hippocratem ætate ac fama : Hesychio, in *Συγκομιστὸς*, p. 873, Διοκλῆς ὁ ἰατρός. Citatur liber ejus de Re herbaria a Scholiaste Nicandri, in *Theriac.* pag. 30 : Διοκλῆς ἐν τῷ ῥιζοτομικῷ. Ab Oribasio, lib. IV, cap. 3, liber de Alimentorum præparatione. A Galeno, lib. III, de *Locis affectis*, cap. 10, et a Cælio Aurel. lib. I, *Chron.* cap. 4, liber de *Passionibus*, et *curationibus*. Ab Athenæo, lib. III, pag. 110, liber primus, de *Tuenda valetudine* ; lib. VII, pag. 320, Ἰγυειῶν, sive *Salubrium* liber primus ad Plistarchum ; et lib. XV, pag. 681, περί θανασίμων φαρμάκων, de *Medicamentis letalibus*. Ab Erotiano in *Onomastico* vocum Hippocr. tom. III operum Galeni, pag. 110, liber κατὰ τὸ ἰατρικόν, de *Officina medendi*. Ab aliis denique alii. Exstat Dioclis Carystii epistola ad Antigonum Regem, de *Morborum Præsigniis*, et extemporaneis remediis per hortensia, latine reddita ab Antonio Mizaldo Medico, Paris. apud Feder. Morellum, 1573. Dioclis fragmentum insigne exstat apud Galenium, lib. II, de *Facult. simp. medic.* cap. 5, ex eo opere cui Archidani nomen inscripserat. Inter priscos maximosque medicos fuisse Dioclem, Celsus ait, lib. VI, cap. 5.

* **DIODORUS**, sapientiæ dialecticæ professor, pudore mortuus.

DIODORUS PRICHNEUS. Hunc sibi inprimis vindicasse agricolationis prudentiam, ait Columella, lib. I, cap. 1. Varroni pariter et Columellæ inter scriptores rei rusticæ annumeratur. Diodori Periegetæ, ejusque operis de Monumentis, *περὶ μνημάτων*, meminit Plutarchus in Themist. pag. 128.

DIODORUS SYRACUSANUS. Citatur in Indice libri III, et V. Is cujus Bibliothecam historicam habemus nullibi se Syracusanum vocat: immo lib. I, p. 5, Agyrium sibi solum natale dicit fuisse: *ἡμῖς γὰρ ἐξ Ἀγυρίου τῆς Σικελίας ὄντες*. [Noli tamen dubitare quin idem ille sit, qui, in præfatione Plinii, opus suum Βιβλιοθήκης inscripsisse dicitur.]

DIODORUS PETRONIUS [ab aliis **DIODORUS** dictus]. Dioscorides Diodotum sejunxit a Petronio, diversosque scriptores existimavit: Plinius e contrario dedita opera hæc duo nomina, lib. XX, cap. 32, et lib. XXV, cap. 64, conjunctim legit, nec nisi unicum scriptorem his duobus nominibus repræsentari putat. Dioscoridem secutus est sane Epiphanius, lib. I, adversus hæc. II, 3. Sed transcriptoris tantum munere ibi perfunctus, non critici vel judicis: *Περώνιος*, inquit, *Νίγερ*, καὶ *Διόδοτος*, et quæ sequuntur, cum Dioscoride. Ut ut est, *ἀπολογούμενα*, hoc est, florilegia scripsisse Diodotus a Plinio dicitur, lib. XX, cap. 32; *ἑμπειρικά*, cap. 48.

DIODORUS, itinerum Alexandri dimensor appellatus a Plinio, lib. VI, cap. 21, cum Bætone, quo de antea egimus.

DION COLOPHONIUS. Varro et Columella, lib. I, cap. 1, inter scriptores de re rustica hujus meminere.

DIONYSIUS, de quo in Indice lib. IV, [et libro VI, cap. 21]. Non ille Periegetes est, qui ab opere nomen accepit, idemque a patria, quæ Alexandria (Susianæ, non Ægypti,) Alexandrinus dictus est: is enim Augusti principatu floruit, id quod tum ex ejus carmine, tum ex Plinii testimonio, lib. VI, cap. 31, compertissimum est. Quem vero Plinius testem hic advocat, Alexandri M. expeditionum comes et scriptor fuit. Situs viresque gentium sub Ptolemæo Philadelpho litteris consignavit, teste eodem Plinio, lib. VI, cap. 12.

* **DIONYSIUS**, Periegetes cognominatus, et cui patria fuit Charax Spasinu in Susiana ad sinum Arabicum inter Tigrin et Eulæum fluvios, qua de re et a quibusdam Characenus appellatur. Eleganti poemate heroico scripsit Periegesim sive enarrationem orbis ætate sua cogniti, quæ hodiernum exstat, vixitque Augusti tempore. Citatur libro VI, cap. 31.

DIONYSIUS QUI MAGONEM TRANSTULIT, Cassius Dionysius vocabatur, idem a patria Uticensis cognominatus. Magonis libros quos Græca lingua libris XX transtulit, Sextilio Prætori misit. Ita Varro et Columella, lib. I, c. 1, de Re rust. Librum primum *ῥιζοτομικῶν* Dionysii Uticensis Stephanus citat in *Ἰτόκῃ*. Nicandri etiam Scholiastes ad Theriaca, pag. 25, *Λιούσιον* laudat ἐν τοῖς *ῥιζοτομικαῖς*.

* **DIONYSIUS**, qui de Pyramidibus Ægypti scripsit, lib. XXXVI, c. 17.

* **DIONYSIUS** pictor, Anthropographus cognominatus quod nihil nisi homines pinxit.

DIONYSIUS medicus, quem in partes advocat Index lib. XII et XXII.

Patria huic in Asia Miletum fuit, unde Milesius Galeno cognominatus, lib. IV, κατὰ τόπους, cap. 7, et Apollonii Scholiastæ ad lib. IV, v. 223. Dionysii medici meminit etiam Cælius Aurel. lib. II, cap. 13. Idem libros Ἀργυροῦτων scripsit, teste eodem Apollonii Scholiastæ, ad lib. IV, v. 1153.

DIONYSIUS SALLUSTIUS. Vide SALLUSTIUS.

* **DIONYSODORUS**, Melius, geometrica scientia nobilis, cujus epistola ad superos scripta, inventa fuit in sepulcro ejus. Libro II, cap. 112.

* **DIONYSODORUS**, musicus. Libro XXXVII, cap. 3.

DIOPHANES, « qui ex Dionysio epitomen fecit, » in Indice lib. VIII. Nempe Magonis libros, quos Dionysius Uticensis transtulerat libris XX, in sex libros ipse contraxit, ac Dejotaro regi dicavit. Horum sex librorum rursum epitomen aliam libris quatuor confecit Asinius Pollio, teste Suida, verbo Πωλλίων tom. II, pag. 579. Meminerit hujus Diophanis Varro et Columella, lib. I, de Re rust. cap. 1. Ille Nicæensem ab urbis natali solo, iste Bithynum a regione in qua Nicæa est, cognominat. Diophanes in Geoponicis, lib. X, cap. 29, et alias sæpe. Citatur et inter veterinarie medicinæ scriptores.

DIOTIMUS THEBANUS. Ille fortassis cujus librum quintum et sexagesimum, παντοδαπῶν ἀναγνωσμάτων omnigenarum lectionum laudat Stephanus, verbo Πασσαργάδα. Vel Διότιμος ὁ γυμναστής, quem Theophrastus ait scripsisse de sudoribus, opusc. de Sudor. pag. 153.

DUILLIUS, perperam hactenus in Plinianis libris *Duillius* appellatus. Atheniensis fuit, Διούλλος Harpocratiōni, verbo Ἀριστιῶν, pag. 47. Librum ejus historiarum nonum laudat Athenæus, lib. IV, p. 155, et lib. XIII, pag. 593. Historiam contexuit usque ad Philippi Macedonis obitum. Diodor. Sicul. lib. XVI, pag. 418, rerum Græcarum et Sicularum scriptos ab eo libros XXVII refert.

DOMITIUS CÆSAR, sive **DOMITIUS NERO**, cujus carmen in Poppæam laudat Plinius, lib. XXXVII, cap. 12, et quem disertissime scribere carmina solitum ait Seneca, lib. I, Natur. quæst. cap. 5.

DOMITIUS CALVINUS. Cui Domitii Calvinii mentio apud Festum, in fragm. pag. 4.

DOMITIUS CORBULO. Vide CORBULO.

* **DOMITIUS MARSUS.** Vid. MARSUS.

DOROTHEUS ATHENIENSIS. Laudatur a Phlegonte, Mirabil. cap. 26, Dorotheus medicus, cujus etiam scripta commendantur in prunis. Incerta ætas: nec multo id certius, num idem ille sit cujus librum sextum historiarum Alexandri laudat Athenæus, lib. VII, pag. 276. Primum Rerum Sicularum, Stobæus, Sermon. 148, p. 511. Quartum Italicarum, Eusebius, lib. IV, Præpar. pag. 157.

DOSIADAS. Laudat cum Plinius, lib. IV, cap. 20, dum de Creta agit. Et librum Dosiadæ quartum de Rebus Creticis citat Athenæus, lib. IV, pag. 143, et lib. VI, pag. 264. [Laudatur etiam a Diodoro Siculo et a Solino. Idem fortassis est, quem Epimenidis ex quorundam sententia parentem memorat Laertius. Δωσιάδας, Athenæo!; Δωσιδας Eusebio, lib. IV, Præpar. pag. 157.]

DOSITHEUS astrologus, auctor Octaeteridis, quæ Eudoxo tribuitur, teste Censorino, cap. 18. [Atticus fuit, e Colono vico oriundus.] Meminere hujus præter Plinium, lib. XVIII, cap. 74, et Censorinum, Geminus et Ptolemæus, in Uranologio Petavii. Vide ne hunc Dositheum astrologum cum historico confundas, cujus Plutarchus meminit.

DOSSENIUS MUNDUS, [fuerunt hæc ejus cognomina, nomen Fabius : multi sunt qui Dossennum duplicata littera vocent], poeta Comicus, Atellanarum scriptor haud ignobilis, cujus meminit Horatius, lib. II, Epist. 1, vers. 173 :

Quantus sit Dossenus edacibus in parasitis.

Inscriptum Dosseni monumento titulum recitat Seneca, Epist. 89.

DURIUS SAMIUS, qui se ex Alcibiadis genere ortum ferebat, teste Plut. in Alcib. p. 209, Philadelphi tempore floruit. Scripsit Macedonica libris XV, ex Scholiaste Aristoph. in Nub. pag. 150, et Apollonii Schol. ad lib. IV, v. 264. Libros ut minimum decem de historia Agathoclis, quorum meminit Athenæus, lib. XII, p. 541, qui aliarum historiarum librum XXII citat, lib. XII, pag. 546. De Pyramidibus Ægypti, ex Plinio, lib. XXXVI, cap. 17. De Euripide et Sophocle librum, ex Athen. lib. IV, pag. 184. Homo in historia diligens a Tullio vocatur, lib. VI, ad Attic. Ep. 1, pag. 167. Apud Suidam tom. II, pag. 8, verbo Δάμια, laudatur Δούρις ἐν δευτέρῳ Διόσκων (lege Δούρις), lib. II, Rerum Libycarum; et p. 726, verbo Σαλίνοσ στέφανος : Δούρις ἐν τῷ περὶ ἀγώνων, opere inscripto de Certaminibus. Apud Athenæum, lib. XV, pag. 696, scripsisse dicitur de Samiorum, hoc est, de patriæ suæ Finibus. Apud Laert. in Thalete, περὶ ζωγραφίας, de Pictura liber : de Toreutice sive cælatura, in Indice superiore, lib. XXXIV.

E.

ECULEO, cui Decius prænomen fuisse dicitur, lib. XXXV, cap. 10. In libris hactenus editis, ut ante monuimus, deformata hæc vox in Indice fuerat, atque in Deculonem conversa. Historiam quampiam de rebus gestis a Tiberio, vel certe de picturis volumen aliquod videtur condidisse. Tamen ut ne quid dissimulem, suspecta valde mihi hæc vox est, quam nusquam offendi in Romanis familiis. Atque inclinat quidem animus, ut scriptum fuisse suspicer, *D. Aculeo*, hoc est, *Decimus Aculeo* : Aculeonum enim [notum Romæ cognomen, quod Furis genti peculiare videtur fuisse; unde C. Furius Aculeo, quæstor L. Scipionis Asiatici, in bello contra Antiochum; C. Furius Aculeo, qui Tulliam, Ciceronis amitam, uxorem habuit, de quo Cicero, lib. II, de Oratore]. Notum et prænomen Decimi, quod quum unica littera D. in libris manu exaratis aliisque solet effingi, in Decii nomen sæpenumero librarii transformarunt.

ELIPHANTIS. Poetria fuit, de qua in Priapeis mentio, Carm. 3. Et apud Martialem, lib. XII, Epigr. 43 : «Nec molles Elephantidos libelli.» De κωμικαίς, hoc est, de rebus iis quæ ad corporis ornatum spectant, mandasse litteris aliquid dicitur a Galeno in libris κατὰ τόπους. De libris Elephantidis, ut impurissimis, Suetonius in Tiberio, cap. XLIII.

EMPEDOCLES Agrigentinus, Pythagoræ discipulus, vixit Olymp. circiter LXXXIV, ut auctor est Laertius in ejus vita, lib. VIII, pag. 231. Carmen edidit de Animalium Proprietate, Æliano teste, lib. XVI, Hist. anim. c. 29. Scripsit τὰ φυσικά, quorum librum tertium citat Tzetzes Chiliad. 7, v. 523, et Suidas, p. 890. De rebus etiam Persicis: de re medica: aliaque, quæ Laertius refert. Virum medicinæ peritum Celsus appellat, in Præf. lib. I, pag. 1. Empedoclis errantium inerrantiumque stellarum Sphæram libro uno comprehensam servari MSS. in Bibl. Stroziana, ait Labbeus in Bibl. Nova librorum MSS. pag. 170.

* **ΕΝΔΥΜΙΟΝ**, Cares et in Carie monte Iatmo sepultus, qui cælorum contemplationi operam vel maximam dedit qua de re noctu fere vigilabat, dormiebatque interdium, et hinc luna ejus amore capta dicebatur.

ΕΝΝΙΟΣ (QUINTUS), poeta, Annulium libros XVIII carmine scripserat; [belli Punici historiam libris II; satyras, comœdias, tragœdias: de quibus tamen præter fragmenta nihil exstat].

ΕΝΡΗΨΟΣ, Cumanus hic ortu fuit, Isocratis auditor. Historiarum libros scripsit XXX; Rerum admirabilium libros XV; aliaque, quæ videre licet apud Suidam, pag. 1110.

ΕΦΟΡΟΣ, Cuma Æolidis civitate oriundus, Isocratis auditor: de quo Cicero, lib. de Claris orat. pag. 575: « Isocratem, inquit, in acerrimo ingenio Theopompi, et lenissimo Ephori dixisse traditum est, alteri se calcaria adhibere, alteri frenos. » Seneca minus paulo honorifice, lib. VII, Natur. quæst. cap. 14: « Ephorus, inquit, non religiosissimæ fidei, sæpe decipit. » Scripsisse historiam vel ipsum, vel filium ejus libris XXX, auctor est Athenæus, lib. VI, pag. 232. De origine urbium, Polybius apud Strab. lib. X, pag. 465. Uterque miris eum effert laudibus. De rebus inventis, περι τῶν εὐρημάτων, idem Strabo, lib. XIII, pag. 622, et Athen. lib. VIII, pag. 352, et lib. IV, pag. 182. De civitatibus Thraciæ librum quartum laudat Harpocration, verbo Αἴνας, pag. XI. De Nili incremento, Apollonii Schol. ad lib. IV, v. 269. At de Ephori ipsius furtis libros duos scripsisse Lysimachum, auctor est Porphyrius apud Euseb. lib. I, Præpar. pag. 467.

ΕΠΙΧΑΡΜΟΣ [patria Cous, sed qui vix trimestris in Siciliam venit et hinc Siculus a plerisque habitus est. Philosophus fuit Pythagoricus, atque una veteris comœdiæ princeps, qui, Luciano teste, vivendo annos exegit xcv. Ex ejus fabulis LII, hodie nonnisi fragmenta supersunt. Ejus autem Commentarii physiologici, gnomologici, et medici, toti dudum perierunt. Columella speciatim laudat Medicinas pecudum ab eo editas, et Plinius illum etiam de Brassica scripsisse monet; nisi hoc postremum opus Epicharmo, Demolochi, comici Syracusani, patri tribuendum videatur.]

ΕΠΙΔΙΟΣ, cui prænomen Caius, ludum docendi aperiens, Rhetoricen docuit præter cæteros M. Antonium, et Augustum, ut ait Sueton. lib. de Claris Rhetor. cap. 4. Epidia gens Romæ notissima: ex qua Marullus Epidius Trib. pl. cujus meminit Suetonius in Julio, cap. LXXIX. Vide etiam Dionem, lib. XLIV, pag. 244.

ΕΡΙΓΓΕΝΕΣ RHODIUS, a Varrone et Columella, lib. I, cap. 1, inter scri-

ptores rei rusticæ annumeratur. Laudatur a Censorino, cap. 17. Plinius, lib. VII, cap. 57, gravem inprimis auctorem vocat: in Indice lib. II, Gnomonicum, ab ea astrologiæ parte, quam gnomonice vocant, quæ rationem umbrarum docet ad dignoscendas horas solisque motus. Apud Chaldæos studuisse se gloriabatur, inquit Seneca, lib. VII, Natur. quæst. cap. 3.

ERASISTRATUS, ex Julide urbe Cææ insulæ, Juliates et Ceius appellatus, teste Suida, pag. 1032. Aristotelis Stagiritæ ex filia nepos: Chryssippi medici, vel ut plerisque placuit, Theophrasti discipulus: quem male Samium ait fuisse Julianus in Misopog. pag. 72. Veterum medicorum nobilissimum appellat Macrob. lib. VII, Satur. cap. 15, pag. 632. Vide Plin. XXIX, cap. 3. Hujus lib. II, Salutarium præceptorum laudat Cælius Aurel. lib. II, Chron. cap. 7. Librum de Hydrope. lib. III, cap. 8. De Podagra quoque, lib. V, cap. 2. Denique περί θανάτων και θανασιμίων, de Medicaminibus et venenis, Dioscorides. lib. V, cap. 18. Ab eo Erasistrateorum medicorum schola nomen accepit, quam ab Hiccsio Smyrnæ excitatam Strabo prodidit, lib. XII, pag. 570. Horum sectam Galenus damnavit, pluribus adversus Erasistratum, ejusque assecias, scriptis voluminibus, tomo operum decimo.

ERATOSTHENES, patria Cyrenæus, a Ptolemæo Evergete I accersitus, Athenis in Ægyptum venit, ubi Alexandrinæ bibliothecæ præfectus fuit. Bibliothecam ipse librorum pæne scripsit: quorum hi præcipui. Geographia, cujus librum tertium laudat Apollonii Schol. ad lib. IV, v. 259. Eo in opere Timosthenis de portibus librum exscripsit, ut auctor est Marcianus in Periplo, pag. 97. Μέτρον τῆς γῆς περιεργείας, quod hodieque existat, et ex quo Eratosthenem orbis terrarum mensorem Censorinus vocat, cap. 15. Γελατικὰ, sive de Rebus Gallogræciæ, XL voluminibus, quæ citantur sæpius a Stephano. Χρονολογικὰ, quorum meminere Dionys. Halic. lib. I, pag. 60, et Harpocration in Εὔνοιας, pag. 130. De Ventis, ex Achille Tatulo in Phænom. pag. 158. De situ stellarum, ex Suida, pag. 1032, qui liber nunc editus, Καταστερισμοὶ inscribitur. Alia denique plurima, quorum series præfixa est editioni ejusdem opusculorum, Oxonii 1672. Appellari solitum aiunt Βῆτα τῶν φιλοσοφούντων, vel ut Marcianus Heracl. pag. 95, Βῆτα τοῦ Μωσαίου, quod secundas in quavis philosophiæ partes obtineret, vix in ulla primas. Is tamen a Plinio, lib. II, cap. 112, « in omnium quidem litterarum subtilitate, » et in circuitu terræ describendo, « utique præter cæteros solers » fuisse dicitur: quanquam in eo coarguendo mirum fuisse Hipparchum idem paulo post adjicit.

ERINNA. De ea dicimus lib. XXXIV, cap. 19.

EVAGON [vel EVAGORAS], Thasius, inter scriptores rei rusticæ laudatur a Varro et Columella.

EVANTHES, patria Milesius, auctore Laertio in Thalete, pag. 7. Heroicorum versuum poeta dictus Athenæo, lib. VII, pag. 296, « inter auctores Græciæ non spreus, » inquit Plinius, lib. VIII, cap. 34. Ἐβάνθης ἱστορεῖ ἐν τοῖς ποθεινῶν, inquit Apollonii Schol. ad lib. I, v. 1065.

* EVAX, rex Arabum, in Plinii codicibus quibusdam, lib. XXV, cap.

4x, de Simplicium effectibus ad Tiberium Neronem scripsisse dicitur; sed in optimis libris, manu exaratis, totus ille locus frustra quæritur.

EUCLIDES, mathematicus insignis, ætate Ptolemæi Lagidæ floruit. Scripsit Elementorum libros [qui adhuc exstant], Phænomena, aliaque plurima ad geometriam musicamque pertinentia.

ΕΥΚΤΕΜΟΝ, inter astronomos veteres a Gemino et Ptolemæo, quos Petavius Uranologio edidit, recensetur. Rursum a Ptolemæo, lib. III, Almag. cap. 2, p. 59, solstitiorum observator cum Metone, ante Alexandri M. tempora, laudatur Euctemon.

ΕΥΔΙΚΟΣ historicus. [Laudatur lib. XXXI, cap. 9.]

* **ΕΥΔΟΡΟΣ** pictor. Libro XXXV, cap. 40.

ΕΥΔΟΧΟΣ, « Platonis auditor, in astrologia iudicio doctissimorum hominum facile princeps, » inquit Tullius, lib. II, de Divin. Patria Cnidius fuit. Hujus scripta Laertius enumerat, lib. VIII, pag. 235. Γῆς περίεθρον et περίπλευν laudat Agathemerus, lib. I, pag. 2, et Sextus Empiricus, lib. I, Pyrrhon. hypot. cap. 14. Librum ejus operis sextum laudat Athenæus, lib. VII, pag. 288. Scripsit et Phænomena libris duobus, ex quibus Aratum hausisse plurima, auctor est Hipparchus in Comment. ad Arat. pag. 173, in Uranologio Petavii: ubi alium Eudoxi librum, quem ἑσπερον inscripsit, laudat idem Hipparchus, pag. 177.

* **ΕΥΔΟΧΟΣ**, Cyzicenus, qui Ptolemæi Evergetæ temporibus floruit, citatur libro II, cap. 67.

ΕΥΚΛΩΣ, Εὐκλωρ, medicus Athenæo, lib. II, pag. 46, ubi cisterninam aquam cæteris anteposit. Curationum libros scripsit, quorum quintus laudatur a Cælio Aureliano, lib. III, Chron. cap. 8.

* **ΕΥΚΛΩΣ** pater Parrhasii, et præceptor maximi pictoris, lib. XXXV, cap. 36.

ΕΥΗΜΕΡΟΣ, scriptor Græcus, quem Ennius in Latinum vertit eloquium, « inquit August. lib. VII, de Civit. Dei, cap. 26, post Tullium, lib. I, de Nat. Deor. pag. 49. Messanensis e Sicilia, Ptolemæi Lagidæ temporibus vixit. Laudatur et a Columella, lib. IX, cap. 2.

ΕΥΜΑΧΟΣ. Laudatur a Phlegonte Eumachus ἐν περιήγησει, seu Orbis terrarum Descriptione, cap. 18, rerum mirabil. pag. 86. Eumachus Neapolitanus, libro secundo Historiæ Hannibalis, apud Athen. lib. XIII, pag. 577.

ΕΥΦΡΑΝΟΣ, fictor idem et pictor egregius, volumina composuit de symmetria et coloribus, teste Plinio, lib. XXXV, cap. 40. Vide præterea, lib. XXXIV, cap. 19.

ΕΥΦΡΟΝΙΟΣ ΑΘΗΝÆΟΣ, inter rei rusticæ scriptores a Varrone et Columella reponitur, lib. I, cap. 1, de Re rust.

ΕΥΦΡΑΝΙΟΣ ΜΕΔΙΚΟΣ. Εὐφράνιος ἐν ὑπερμήμασι, in Commentariis, laudatur ab Athenæo, lib. XI, pag. 465.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ poeta Tragicus, Atheniensis, Platonis σύγγρονος, de quo alii satis multa. Inter eos numeratur qui de Nili incremento scripserunt. ab Apollonii Schol. ad lib. IV, v. 269. Priscianus, lib. VI, pag. 707, ex Indice superiore, scriptorum nomina quædam colligens, « Plinius, in-

quit, in XXXVII naturalis historiæ, *Neurips* : » corriges *Euripide*, quam et in Indice, et ipso lib. XXXVII, cap. 11, *Euripides poeta planissime* scribatur.

F.

FABIANUS PAPIRIUS, « naturæ rerum peritissimus, inquit Plin. lib. XXXVI, cap. 24. Egregius et vita et scientia, et quod post illa est, eloquentia quoque, » inquit Seneca, Epist. 40, quo adolescente floruit Fabianus, Tiberii principatu. Hunc idem cum Cicerone, Asinio Pollione, et Livio confert, Epist. 100. Fabiani libros de Animalibus, et Causarum naturalium sæpe in partes vocat. [An idem SABINUS FABIANUS vocatur in Indice libri XVIII; an, ut Millero placuit, alius?]

* **FABIUS DOSSENIUS**. Vide **DOSSENIUS**.

FABIUS PICTOR, cui prænomen Quinto fuit, scriptorum Romanorum antiquissimus vocatur a Livio, lib. I, pag. 16, in historia scribenda secutus Dioclem Peparethium, inquit Plutarchus in Romulo, pag. 19. Græco sermone scripsit, ut auctor est Dionys. Halic. lib. I, pag. 5. Vixit temporibus belli Hannibalicæ, ut Livius docet, lib. XXII, pag. 210. Fabii Maximi qui Hannibalem fregit, propinquus, συγγενής a Plutarcho dicitur in Fabio, pag. 184. Hujus liber primus Rerum naturalium citatur a Nonio, cap. 12, num. 3, verbo *Picumnus*. Juris Pontificii primus, a Macrobio, lib. III, Satur. cap. 2; ejusdem operis, ut videtur, liber XVI, a Nonio, cap. 15. De eo plura Suidas, et alii: nos quoque de tota Pictorum familia dicemus, lib. XXXV, cap. 7. Quæ ab Annio Viterbiensi, sub Fabii Pictoris nomine sunt edita, supposititia esse consentiunt eruditi.

FABIUS VESTALIS. In Indice lib. IX, etc.

FABRICIUS TUSCUS. In Indice libri III, et seq.

* **FAVONIUS** male in editionibus quibusdam dicitur is, quem supra laudavimus, **FABIANUS**.

FÆNESTELLA, prænomine Lucius, historiarum scriptor et carminum, obiit novissimo Tiberii Cæsaris principatu, inquit Plinius, lib. XXXIII, cap. 52. Annales exscripsisse scimus ex Nonio, cap. I. Annualium commentatorem vocat Tertullianus, adversus Valent. cap. XXXIV. Librum de Romanis magistratibus, qui sub ejus nomine circumfertur, *Andræ* Dominici Flocci factum esse eruditi norunt.

FETIALIS. Vide **ANNÆUS FETIALIS**.

FIGULUS. Vide **NIGIDIUS FIGULUS**.

FIRMUS. Scripsit *Κηροποιά*, seu de Re hortensi, ut dicitur in Indice lib. XIX.

FLAVIUS ALPHIUS. Vide **ALPHIUS FLAVIUS**.

* **FLAVIUS (CNEIUS) ANNII**, filius, Appii Cæci scriba qui fastos dies publicavit, ut quando lege agi posset, populus sciret.

G.

GALBA. Servium Galbam puto intelligendum, quem divinum hominem fuisse in dicendo, auctor est Tullius, lib. I, de Orator. pag. 275,

et in Bruto, pag. 539. [Alius est Sulpicius Galba, frater imperatoris, cujus mentio fit lib. XXXIII].

GALLUS. Vide SULPICIUS GALLUS.

GELLIANUS. Historicus [cæterum ignotus, laudatur lib. III, cap. 17].

GELLIUS. Cneius ei prænomen. Ejus Annalem tertium (sic enim appellat) laudet A. Gellius, lib. XIII, cap. 22. Quintum decimum Macrobius, lib. I, Satur. 16. Varroni cœvus.

GLAUCIAS, medicus empiricus, cujus Celsus meminit in præfat. lib. I, pag. 1. Heraclidæ Tarentini, de cujus ætate mox dicemus, magister fuit: Hippocratis libros Epidemiorum commentariis illustravit, teste Galeno Comment. 1, in lib. VI Epidem. Hippocr. Circa carduos diligentissimus scriptor a Plinio appellatur, lib. XX, cap. 99. Hesychio, verbo Σαμίδης, laudatur Γλαυκίας ὁ ἰατρός. Idem, ut quidem reor, qui GLAUCON etiam nominatur, lib. XXII, cap. 35.

GRACCHANUS. Vide JUNIUS GRACCHANUS.

GRACILIS. Vide TURRANIUS GRACILIS.

GRÆCINUS. Vide JULIUS GRÆCINUS.

GRANIUS MEDICUS. Gens Grania Romæ antiquissima fuit. Ex ea Granius Licinianus scriptor apud Macrob. lib. I, Satur. cap. 18. Quintus Granius præco apud Cicer. in Bruto, pag. 565. Ex ea pariter fuisse hunc medicum reor. Forte is ipse Granius Flaccus, proxime laudatus, quem scripsisse librum de Indigitamentis ad Cæsarem, auctor est Censorinus, cap. 3.

H.

HANNO. Apud Latinos scriptores aspiratur Hanno, Græci Ἄνωνα non aspirant. Dux Carthaginiensium fuit. Periplum Africæ Punica consignavit lingua, cujus meminit Athenæus, lib. III, pag. 83. Hujus fragmentum hodieque exstat Græce redditum, excusum Basileæ 1533, rursumque cum Gesneri scholiis, 1559, etsi neget Salmasius, pag. 1242, adhuc illud innotuisse. De eo multa passim Plinius: de ejus præsertim obitu, lib. VIII, cap. 21. De Commentariis ab eo scriptis, lib. V, cap. 1.

HARPALUS, insignis mathematicus, qui Cleostrati octaeterida emendavit: quemadmodum, ut Harpali rursum errores corrigeret, Meton enneadecaeterida, sive circulum decemnovennalem excogitavit, quem nos Aureum Numerum appellamus. Meminit Harpali Censorinus, cap. XII. Festus Avienus, ad Arati phænomena, fol. 65, b.

HECATEUS Milesius, vixit Olymp. LXV, ut Suidas ait, qui Herodotum ex ejus libris plurimum profecisse scribit. Ejus περιήγησις citat Rufus Festus Avienus in Descript. Oræ maritimæ, v. 42 et seqq., eos scriptores recensens quos secutus est:

Μυτὰ ζερον ἰυνκίμυς, (inquit)

Ex plurimorum sumpta commentariis:

Hecateus iste quippe erit Milesius,

Hellanicusque Lesbicus, etc.

Citat et Athenæus, lib. II, pag. 70, et lib. X, pag. 447. Stephanus item, verbo Γαλας. Hecatæi Milesii opus historicum laudat Eusebius, lib. X, de Præparatione, pag. 466. Scio apud Ælianum, lib. XI, cap. 1, ex Hecatæo Abderita referri ea, quæ Plinius de Hyperboreis narrat, lib. IV, cap. 26. Difficile proinde esse statuere, Abderitane potius quam Milesius a Plinio designetur. Abderitæ Hecatæi librum *κατὰ τῶν ὑπερβωρίων* laudat Apollonii Schol. ad lib. II, v. 677. Summa fide atque integritate virum, Alexandri expeditionum comitem Josephus appellat, qui ex libro singulari quem de Judæa Hecatæus scripserat, multa pro Judæis adducit adversus Apionem: quod et Eusebius facit, lib. IX, Præparat. pag. 408.

HEGESIAS MARONEUS, a Maronea Thraciæ oppido appellatus. A Varone et Columella, lib. I, cap. 1, inter scriptores rei rusticæ ponitur. A Vitruvio, lib. VIII, cap. 4, « magna vigilantia, et infinito studio, locorum proprietates, et aquarum virtutes, scriptis declarasse » dicitur.

HEGESIDEMUS CYTHÆIUS. Laudat hunc pariter Solinus, cap. XII.

HELIODORUS. Refert Athenæus, lib. VI, pag. 229, et lib. IX, pag. 406, excerpta quædam ex libris Heliodori Atheniensis Periegetæ *κατὰ ἀκροπόλεως*, de Athenarum arce. quod opus libris XV constabat. Meminit quoque Harpocratio, verbo Προπόλαια, pag. 255. Is ipse est nimirum, qui de Atheniensium anathematis scripsisse dicitur: ita fortassis librum inscripserit, *περὶ τῶν ἀναθημάτων τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει*: cujusmodi inscriptio Polemonis Periegetæ operi est præfixa, teste Strabone, lib. IX, pag. 592. Ejusdem liber de spectaculis Italicis laudatur a Stobæo, Serm. 242, pag. 792.

HELLANICUS Mitylenæus historicus, Herodoto annis XII vetustior, teste Gellio, lib. XV, cap. 23. Scripsit de urbium Originibus, *κτίσεις ἰθῶν καὶ πόλεων*, cujus operis varias partes laudant Athen. lib. I, pag. 447; Schol. Pindari, pag. 431; Isaac Tzetzes in Lycophr. pag. 45; et Schol. Apollonii ad lib. I, v. 916. Hellanicus in Ægyptiacis citatur a Gellio, lib. I, cap. 2, et Athenæo, lib. XV, pag. 679. Liber de Gentium nomenclaturis, *ἐν ταῖς ἰθῶν ὀνομασίαις*, ab eodem Athen. lib. XI, pag. 462, et Schol. Apollonii ad lib. IV, v. 322.

HEMINA. Vid. CASSIUS HEMINA.

* HERACLIDES non uno loco simpliciter citatur, unus e sequentibus.

HERACLIDES PONTICUS, ex Odesso Ponti civitate, Pontici nomen traxit. Hujus vitam et scripta Laertius tradit, lib. V, pag. 135. Aristotelis auditor fuit. Heraclidis librum de Origine urbium, *κτίσεις*, citat Clemens Alexandr. in Protreptico, pag. 25. Περὶ νόσων, de Morbis (forte *περὶ νόσων* legendum), et aliud opus ab isto diversum *περὶ τὴν ἄπνευον*, de Femina carente spiritu, Laertius in Empedocle, lib. VIII, pag. 226 et 228, et Galenus, lib. VI, de Locis affectis, cap. 5. An vero idem sit Heraclides, qui patria non appellata laudatur in Indice libri IV, an alius potius Cretensis, cujus librum de Urbibus Græciæ laudat Apollonius, cap. 19, Hist. Comment. pag. 22; an ad istum

pariter pertineat liber de Origine urbium citatus a Clemente, haud est ita proclive statuere.

HERACLIDES MEDICUS ERYTHRÆUS, ab Erythris haud procul Epheso, Asiæ civitate: Apollonii qui Mys cognominatus est, in schola socius, cujus meminit Galenus, lib. IV, de differ. puls. cap. 10, ubi eum omnium Chrysermi discipulorum clarissimum vocat, ac librum ejus septimum de secta Herophili, cui erat addictus, citat. Addit idem Galenus, Comm. 1, in lib. VI. Epidem. Hippocr. interpretatum esse hos ipsos Hippocratis libros: Aphorismos item, immo omnia Hippocratis opera commentariis illustrasse, Comm. 1, in lib. Hippocr. de Offic. med. Strabo, lib. XIV, pag. 645, sua ætate floruisse eum significat.

HERACLIDES TARENTINUS, medicus empiricus, inquit Celsus, in præf. lib. I, pag. 1. Librum ejus secundum Interiorum Curationum laudat Cælius Aurelianus, lib. I, Chron. cap. 4. Librum *περὶ θηρίων*, de Feris, Galenus, lib. II de antidotis, cap. 14. Libros de Simplicibus, [idem,] lib. I de antidotis. *Περὶ σκευασίας καὶ δεκμασίας φαρμάκων*, de Præparatione et probatione medicamentorum, [idem,] lib. VI de Simplic. medicam. in proëm. etc.

HERMIPPUS Smyrnæus, cujus diligentiam in conscribenda historia laudat Josephus, lib. I, contra Apionem. Callimachi auditor fuit, unde et Callimachus Athenæo dicitur, lib. III, pag. 58, et lib. V, pag. 213. Scripsit de Magis, ut auctor est Plinius, lib. XXX, cap. 2, cujus operis librum primum laudat Laertius in proëm. pag. 3; de Vitis illustrium virorum, de Sapiensibus, de Pythagora, aliaque quæ idem commemorat in Thalete, pag. 8 et 10.

* **HERMODORUS Ephesius**, legum decemviralium interpres.

* **HERMOTIMUS Clazomenius**, quem Plutarchus Hermodorum vocat, cujusque anima, relicto corpore vagans, multa annuntiare credebatur.

HERODOTUS Halicarnasseus, qui historiam suam, quæ omnium manibus teritur, Musas inscripsit.

HEROPHILUS medicus Calchedonius fuit, æqualis Phalaridi, quem morbo laborantem sanavit. Subtilioris sectæ conditorem appellat Plinius, lib. XXVI, cap. 6. Librum ejus Curationum primum citat Aurelianus, lib. II, cap. 13; et lib. IV, cap. 8, librum eum, quem ad Hippocr. prognosticon scripsit. Illustratam ab eo anatomicen Galenus fatetur. Mittebantur ad eum ob eam rem a regibus facinorosi e carcere, quos vivos dissecaret, ut auctor est Cornelius Celsus in præf. lib. I. Idcirco Tertullianus de eo, lib. de anima, cap. 10: « Herophilus ille medicus, aut lanuus, qui sexcentos exsecuit, ut naturam scrutaretur: qui hominem odit, ut nosset, etc. »

HERIODUS, Cuma Æolidis oppido oriundus, unde Ascræ Bœotiæ translatus, Ascræus vates dictus est. Scripsit de astrologia, teste Plinio, lib. XVIII, cap. 57, et Athenæo, lib. XI, pag. 491. Et vero ejus βίβλον ἀστρολογικὴν laudat Tzetzes, Chiliad. XII, hist. 399, v. 169, præter librum *ἑρῶν καὶ ἡμερῶν*, quem citat, v. 174, quique omnium manibus

teritur. Laudat et Theou, ut dictari sumus, lib. XVIII, cap. 57. Homero posteriorem fuisse multis argumentis probare nititur Gellius, lib. III, cap. 11. Tzetzes totis cccc annis recentiorem facit loc. cit. v. 109. Æqualem fuisse, ex Arcturi exortu, quem iste describit, eruditi artis illius colligunt, ut ait Petavius in Ration. Temp. lib. I, cap. 12. Ex Plinio, lib. XIV, cap. 1, vixisse Hesiodum annis fere dccccxxx ante Christum colligitur; ex libro VII, cap. 16, Homerum annis circiter dccccxx : utrumque Asa rege Juda regnante.

HIERISIUS, medicus Erasistrateus, Athenæo, lib. III, pag. 87, quem idem ait librum scripsisse *πρὶ ὅλης ἰατρικῆς*, de Materia medica, lib. VII, pag. 294. De Unguentis, *πρὶ μύρων*, lib. XV, pag. 689. De Piscibus, lib. VII passim. Non parvæ auctoritatis medicum vocat Plinius, XXVII, 14. De conditura vini scripsisse dicitur in Indice libri XV.

HIERON, Siciliae rex, quem inter scriptores de agricultura memorant Varro et Columella, lib. I, cap. 1, cum Attalo Philometore Pergami rege. Multa de eo præclara habet Valerius Max. lib. VIII, cap. 13.

HIMILCO, Carthaginensium dux, quem iter suum, seu *Περὶ πλοῦν* litteris Punicis consignasse testis est Festus Avienus his versibus, in Descriptione Oræ maritimæ, v. 412 et seqq.

Hæc olim Himilco Pænus Oceano super
Spectasse semet, et probasse rettulit :
Hæc nos, ab iniis Punicorum annalibus
Prolata longo tempore, edidimus tibi.

HIPPARCHUS Nicænus e Bithynia, ut Suidas ait, pag. 1264. Astrologorum sua ætate princeps. Floruit Olymp. cliv. Exstant illius libri tres Enarrationum ad Arati et Eudoxi Phænomena, Petavio nostro interprete. Scripsit et librum singularem de Mense lunari, ut auctor est Galenus, lib. III, de Diebus decretoriis, cap. 4. Alium item de stellarum inerrantium constitutione, teste eodem Suida. [Item de magnitudine ac distantia solis et lunæ; de duodecim signorum ascensione; de mutatione punctorum solstitialium et æquinoctialium, etc.]

HIPPOCRATES Coss, qui primus, ut Plinii verbis utar, medendi præcepta clarissime condidit; de quo Macrobius magnifice : « Hippocrates, qui tam fallere, quam falli nescit, » lib. I, in Somn. Scip. cap. 6. De eo plura, lib. VII, cap. 37.

HIRTIVS. Thuanæus codex, et Colb. 2, Q. Hirtium vocant.

HOMERUS, ille Græcorum poetarum princeps, [de cujus patria jam olim acris fuit contentio; quemadmodum et de ætate ejus nondum inter eruditos convenit. Illud certius, illum antiquissimum esse ex auctoribus, quos habemus, Græcis, ne Hesiodo quidem excepto; sive post Olymp. xxiii demum vixerit, ut Dodwellus autumat, sive longius ab ætate nostra sit remotus, ut plerumque aliis videtur.]

HORATIUS FLACCUS, lyricorum inter Latinos princeps [patria Venusinus, natus biennio ante Catilinariam conjurationem, Augusti amicus. Obiit anno Urb. cond. dcccxlvi].

* **HORRENSIUS** orator, Ciceroni amicissimus, qui caesarum rex ob eloquentiam dictus, etiamsi scripta ejus infra famam fuerint.

HOUS Assyriorum rex, qui multa medicamenta excogitavit. Laudat eam Plinius, lib. XXX, cap. 51.

HYGINUS [Caius Julius], cognomento Polyhistor, inquit Hieronym. in Chron. ad Olymp. cxcii, an. 4. De eo Suetonius, lib. de Illustr. Gramm. cap. XX: «C. Julius Hyginus, Augusti libertus, natione Hispanus... praeuit palatinae bibliothecae... familiarissimus Ovidio poetae», etc. Scripsit de Urbibus Italicis, ut testatur Macrobius, lib. I, Saturn. cap. 7: Quintum librorum, seu Commentariorum, quos in Virgilium fecit, laudat idem, lib. VI, Saturn. cap. 9. Meminit ejusdem operis Gellius quoque, lib. X, cap. 18, aliosque alibi libros recenset. Ascon. Pedian. in orat. in Pison. pag. 6, librum priorem de Viris claris. Secundum, de Agricultura, Charisius, lib. I, pag. 115. Egregium est Columellae de eologium, lib. IX, cap. 2: «De alveorum cura, inquit, neque diligentius quidquam praecipitur, quam ab Hygino jam dictum est, nec ornatius quam Virgilio, nec elegantius quam Celso. Hyginus veterum auctorum placita secretis dispersa monumentis industrie collegit; Virgilius poeticis floribus illuminavit; Celsus utriusque memorati adhibuit modum.» Scripsisse praeterea de apibus significat idem Columella, lib. IX, cap. 13. Exstat hodieque ejus Astronomicum poeticum. At liber de Limitibus constituendis alterius Hygini est multo recentioris.

HYLAS. Scripsit de auguriis, teste Plinio, lib. X, cap. 18. Inter externos scriptores censendus, nec Romanos.

I.

IACCHUS. Inter grammaticos Iacchus censetur apud Sueton. lib. de Illustr. Gramm. cap. III.

* **ICEESIUS** medicus. Vide **HICESIUS**.

ICETIDAS Medicus, de quo Plin. lib. XXVIII, cap. 23: perperam in Indice scriptus *Icacidas*. [Lectio tamen dubia est; nam *Hicetidas* potius quam *Icetidas* legendum esset.]

ICTIUS. Quis ille sit, adhuc incertum. In Indice edito legitur, *C. Ictio*. In cod. R. 2, et Colb. 2, *Ciccio*. An igitur scribendum *Cincio*, cujus liber quintus de Re militari laudatur a Gellio, lib. XVI, cap. 4. An *C. Icco*? Fuit enim Iccus Tarentinus medicus, qui lxxvii Olympiade vixit, cujus meminit Plato in Protagora, Ἰκκος ὁ Ταραντίνος ἰατρός, etc. Vix certe existimem Itium hic habere locum posse, ad quem est Horatii lib. I, Ode 29 inscripta, cujus est initium hujusmodi: «Iti, beatis nunc Arabum invides Gazis,» etc. Sic enim scribendum aiunt, non *Icti*, ut vulgo, tum ex vetustis exemplaribus, tum ex nummis Itiae gentis.

IOLLAS, Bithynus medicus, de quo Dioscorides in praefat. Ἰόλλας ὁ Βιθυνός. Laudatur a Galeno, lib. I de Antidotis, cap. 1, pag. 867. Scholiastes Nicandri in Theriac. pag. 32, Ἰόλαον vocat, ac de herbarum vir-

tutibus scripsisse ait. Cave hunc medicum cum historico Claudio Julio confundas, cujus Stephanus meminit : quod Salmasius facit, pag. 975, Exercit. in Solin.

ISIDORUS CHARACENUS. Charax, quæ urbs Parthiæ est, ortum ei et nomen dedit. Parthiam descripsit eo libro qui hodieque exstat, *Σταθμοὶ Παρθικοί* inscriptus. Augusti principatu claruit.

ISIDORUS NICÆNSIS, a patria sic appellatus a Plinio, lib. VII, cap. 2, Gellioque, lib. IX, cap. 4, a quo inter scriptores haud parvæ auctoritatis censetur, quorum libri pleni sunt rerum incredibilium. Hujus liber MS. *de aquis* in bibliotheca Florentina dicitur asservari. Liber secundus ἀπίστων, hoc est, incredibilium, laudatur a Sotione, in Collectaneis de fluminum fontiumque miraculis, 138.

ISMENIAS. Περὶ λίθων scripsisse videtur. Legato Græcorum Thebano id nomen est apud Ælian. lib. I, Var. hist. cap. 21.

J.

JUBA REX, Jubæ senioris filius, ejus qui Numidiæ ac Mauritanis alterius rex fuit : Romam in triumphum ductus a Cæsare, qua occasione Romanis institutus disciplinis, factus est, inquit Plinius, lib. V, cap. 1, studiorum claritate mirabilior etiam, quam regno. Πολυμαθέστατον Athenæus vocat, lib. III, pag. 83, quanquam eo loci auctoritatem ejus Democritus elevat his verbis : εἴ τι τούτων ἴσθας ἱστοροῦ, χαρῆς Διευκαῖσι βίβλιας, ἔτι δὲ ταῖς Ἄνωτος πλάναις. Scripsit ad C. Cæsarem Augusti F. de expeditione Arabica, teste Plinio, lib. VI, cap. 31. Ejusdem liber primus Libycorum citatur a Plut. in Parall. pag. 311. De rebus Assyriorum scripsisse auctor est Tatianus, orat. contra Græcos, pag. 184. De euphorbia herba volumen, Plin. lib. XXV, cap. 38, et Galenus, lib. IX, κατὰ τόπους, cap. 4. Librum Jubæ octavum de pictoribus, περὶ ζωγράφων, laudat Harpocration, verbo Παράσιος, pag. 236. Περὶ γραφικῆς, de pictura, in Πολύγνωτος, pag. 248, cujus operis librum alterum citat Photius in Bibl. cod. 161, p. 338. Librum quartum historiæ theatricæ, Athenæus, lib. IV, pag. 175; librum decimum septimum Photius in Bibl. cod. 161, pag. 341. Antonii et Cleopatras filiam duxit uxorem, ex qua Ptolemæum filium tulit, Mauritanis utriusque regem.

JULIUS AQUILA. Vid. AQUILA.

JULIUS ATTICUS. Vid. ATTICUS.

JULIUS BASSUS. Vid. BASSUS.

JULIUS CÆSAR DICTATOR. Ejus epistolæ laudantur a Plinio, lib. XIV, cap. 8, ubi nos plura de iis. Vid. supra, CÆSAR DICTATOR.

JULIUS GRÆCINUS « Julii Attici velut discipulus, inquit Columella, lib. I, cap. 1, « duo similia volumina præceptorum de vineis composita facetius, eruditius posteritati tradenda curavit. » Tacitus in vita Julii Agricolæ, cujus Græcinus pater fuit, « Julius Græcinus, inquit, cap. IV, vir Senatorii ordinis, studio eloquentiæ sapientiæque notus, iisque virtutibus

iram C. Cæsaris meritis. Seneca, de Benef. lib. II, cap. 21 : « Græcinus Julius, inquit, vir egregius, quem C. Cæsar (Caligula) occidit ob hoc unum, quod melior vir erat, quam esse quemquam tyranno expediret. » Celsum in libris suis transcripsisse a Plinio dicitur, libro XIV, cap. 4.

JUNIUS GRACCHANUS, quem Varro, lib. V, de L. L. pag. 50, Junium Gracchum vocat, a C. Graccho Trib. pl. nomen accepit, ut ait Plinius, lib. XXXIII, cap. 9. Hujus Commentarios historicos laudat idem Varro, lib. V, de L. L. pag. 64; Macrobius, lib. I, Saturn. cap. 13, aliique. Ulpianus Junium pariter Gracchanum vocat, lib. I, De offic. quæst. laudatque librum ejus septimum de Potestatibus.

L.

LABEO. Vid. ANTISTIUS LABEO.

LABERIUS MIMOGRAPHUS, Eques Rom. ita in scena dicax, ut ne adstanti quidem ipsi Cæsari parceret. Prænomen ei Decimus est, apud Macrobius, lib. II, Saturn. cap. 6, qui quidem fragmentum egregium recitat ex ipsius mimis, cap. 4, atque inter jocos quibus Cæsarem petiit, illum in primis : « Necessè est multos timeat, quem multi timent. » De eo Horatius, lib. I, Sat. 10, 6 :

Et Laberi mimos, et pulchra poemata miror.

Laberii vitam et fragmenta reperies in collectione veterum poetarum Latinorum, Lugduni edita, 1603. Decimo post C. Julii Cæsaris necem mense Puteolis obiit, inquit Hieron. in Chron. pag. 153.

LAIIS obstetrix [de abortu aut] de mulierum morbis scripsisse videtur. Geminam hoc nomine scio a Veteribus commendari : alteram matrem, filiam alteram, sive naturalem, sive adoptivam, ambas ob meretriciam artem celebratas : priorem quidem, Alcibiadis amicam, de qua Athenæus, lib. XIII, pag. 174; alteram juniorem, de qua scitum illud Demosthenis dictum Gellius refert, lib. I, cap. 8 : « Ego pænitere tanti non emo. » Num harum altera, num ab ambabus diversa quædam laudetur a Plinio, mihi non satis compertum.

LABREUS POMPEIUS. Hunc Pompeio Magno, cujus libertus fuit, in omnibus fere expeditionibus comitem fuisse, ac post patroni obitum schola se sustentasse, auctor est Suetonius, lib. de Illustr. Gramm. cap. XV. Inter primos fuisse, qui de re medica scripserunt apud Romanos, testatur Plinius, lib. XXV, cap. 3.

LICINIUS CALVUS. Vide CALVUS LICINIUS.

LICINIUS MACER. Repetundarum reus aliquando is factus, a Cicerone defensus est, teste Plutarcho in Cicer. pag. 865, et Cic. ipso in Epist. ad Attic. Historiarum ejus liber primus a Macrobio, lib. I, Saturn. cap. 10 et 13 laudatur. Inter scriptores annalium haud ignobiles recensetur a Dionys. Halic. lib. I, pag. 6.

LICINIUS MUCIANUS, Græcis Μουκιανός. Hic M. Licinius Crassus Mucianus dictus est, quod P. Mucii Scævolaë frater, e Mucia gente in Liciniam transierit a Crasso adoptatus. Consors imperii a Vespasiano, ob

eximia ejus in se merita, appellatus. Ter consul fuit, quo illum elogio ab aliis Mucianis distinguere Plinius solet. «Vir secundis adversisque juxta famosus,» inquit Tacitus, *Histor. I, cap. 10.*

LIVIVS (TITUS), historicus Patavinus [natus anno Romæ DCXCV, qui quum lactea quadam sermonis ubertate res Romanas ab Urbe conditæ usque ad bellum in Germania a Druso gestum, enarrasset, quarto Tiberii anno, ætatis suæ 76, diem obiit].

LIVIVS FILIVS. Laudatur in Indice libri V, nisi locus mendosus est et præpostera *Livii* repetitione, *Livii filii* conficta vox. Livii epistola ac filium scripta, de legendo Demosthene ac Cicerone, laudatur a Quintiliano, lib. X, cap. 1.

LUCILIUS [CAIUS] poeta, qui primus Latinorum Satyras scripsit. De eo diximus ad præfationem. Sub Publico Africano, Numantino bello eques militaverat, inquit Velleius, lib. II, num. 9.

LUCRETIUS (TITUS), poeta, Varroni fere æqualis, cujus exstant libri sex *De Rerum Natura* inscripti. [Philosophus Epicureus ac linguæ latinæ auctor egregius, qui amatorio poculo in furorem versus tandem ipse sibi vim intulit, anno U. c. DCCIII].

LYCEAS Naucratis a patria dictus est. Scripsit *Ægyptiaca*, quæ laudantur ab Athenæo, lib. XIII, pag. 560, et lib. XIV, pag. 616. Eius his decerpta videntur quæ de labyrinthis *Ægypti* Plinius refert, lib. XXXVI, cap. 13, Lyceam auctorem appellans. Poetam appellat Lycean Pausanias, lib. II, sive Corinth. pag. 118.

LYCUS Historicus, patria Rheginus, Lycophronis tragici adoptionis pater, de quo Suidas, tomo II, pag. 67 et 71. Libros historiarum *Libyæ* ac *Siciliæ* scripsit, teste Porphyrio, sive Malcho, in vita *Pythagoræ*, pag. 4, ubi quartus hujus operis liber citatur. [Scripsit etiam de fluminibus ac fontibus; de Alexandro, etc.]

LYCUS NEAPOLITANUS Medicus, sic enim a patria cognominatur, apud Plin. lib. XX, cap. 83. Ex eo multa Oribasius describit, lib. VIII, cap. 43, et lib. IX, cap. 25. [Non confundendus cum **LYCO MACEDONE** Empirico, qui teste Galeno scripsit *Commentarios in Hippocratem*, licet Harduinus aliter sentiat].

LYSIMACHUS, quem de agricultura scripsisse Index libri IV, Varr. et Columella, lib. I, de *Re rust.* cap. 1, consentiunt. Fortassis idem historicus ille Alexandrinus fuit, cujus librum τῶν Ἐθνικῶν laudat Apollonii Schol. ad lib. III, v. 1177.

M.

MACER ÆMILIUS. Vid. **ÆMILIUS.**

* **MACER CAIUS.** Vid. **LICINIUS MACER.**

MÆCENAS [C. CILNIUS]. Eques Rom. Augusto gratissimus, cujus regestas litteris consignavit, uti ex Solino discimus, cap. XII, pag. 32 *Græcis Μακρίνας*, in antiquis inscript. *Mæcenas*. Ejus *Dialogorum* librum X laudat Priscianus, lib. I, pag. 61.

MAGO Carthaginiensis, cujus Cicero meminit, lib. I, de Orat. pag. 325. Volumina octo et viginti, de re rustica scripserat, Punico sermone, quæ Dionysius, uti suo loco diximus, in Græcum transtulit. Vide Varonem, lib. I, cap. 1. de Re rust. Exstant illius capita aliquot de mulomedicina, inter veterinaris medicinæ scriptores. Columella, lib. I, cap. 1, rusticationis parentem appellat.

MALLOTES. Vid. **PHILISTIDES** et **CRATES GRAMMATICUS**. [Uterque enim a patria tulit hoc cognomen.]

MAMILIUS [male nonnulli **MANLIUS**] **SURA**, e Mamiliorum familia, cujus Festus meminit [rei rusticæ scriptor a Varrone etiam laudatus].

MANILIUS (**TITUS**), vir Senatorii ordinis, Marii ac Syllæ temporibus floruit, Jurisconsultus historiæ ac litteraturæ omnis indagator. **M. Manilium** vocat Cicero, lib. I, de Orat. et lib. VII, Epist. Fam. 10. Ab eo semper cum **P. Mucio Scævola**, Jurisconsultissimo, nominari conjunctum solet. Eum cujus Astronomicon libros habemus, ab eo longe diversum esse, neque etiam Augusti ætate, ut putat Scaliger, sed Constantini **M. vixisse**, eruditi viri opinantur.

* **MARCION SMYRNÆUS** de simplicibus (simplicium medicamentorum) effectibus scripsit. Dubitat autem Harduinus de nomine, quanquam in codicibus ita legitur, et *Mictionem* potius legi suadet.

MARSUS PORTA, cui Domitius prænomen [vel potius nomen] fuit, ut quidem ait Suetonius, de Ill. Gr. cap. IX. Scripsisse Hercules certamen adversus Amazonas, auctor est Martialis, lib. IV, Epigr. 29. Fabellarum liber nonus laudatur a Charisio, lib. I, pag. 55. Virgilio cœvus fuit.

MARSYAS MACEDO, ex oppido percelebri Pella, Antigoni frater, ejus qui post Alexandrum regnavit. Scripsit de Rebus Atticis libros XII. De Macedonicis, X. Cujus posterioris operis Harpocraton meminit, verbo *Ἀμφίπολις*. Utriusque Suidas, tomo II, pag. 100. Laudatur et a Plutarcho, in Demosth. pag. 854.

MASURIUS SABINUS [vel **MASSURIUS**], Græcis *Μασούριος*, vir equestris ordinis, Augustei ævi Jurisconsultus nobilissimus: de quo Persius, Satyra V, 90:

Excepto si quid Masuri rubrica notavit.

Libros ejus de Jure civili laudat Gellius, lib. IV, cap. 1. Memorialium librum undecimum, idem lib. V, cap. 6. Secundum, Macrobius, lib. III, Saturn. c. 6. Libros de triumphis Romanorum, Plinius, lib. XV, cap. 38.

MAXIMUS VALERIUS, libros Exemplorum, sive dictorum factorumque memorabilium scripsit. Quamquam in priore libro pars capituli primi postrema, a num. 5, ad caput 5 ejusdem libri, cui *De Ominibus* titulus est, non ipsius Valerii est, sed ejus potius, qui ex Valerio epitomen fecit, quod et præfationes illas exempla singula, quæ hoc intervallo continentur, egressusque non habent Maximo perfamiliares, et quod in vetustioribus exemplaribus ea desunt, quæ hic inseruntur, quorum loco notatum est *Deesse multa*. Sed qua demum ætate vixerit, Valerius ipse prodit, lib. II, cap. 6, dum se in Asiam esse profectum dicit cum Sexto Pompeio Nepote, qui, ut Fasti loquuntur, Consulatum eo anno

gessit, quo Augustus obiit. Tum vero maxime ejusdem libri, cap. 9 ubi a Claudio Nerone ortum ducere Tiberium ait, quem *Principe nostrum salutarem* appellat.

MEDIUS [vel **MEDUS**]. Inter vetustiores medicos laudantur a Galeno Medius et Plistonicus, *Μήδειος, καὶ Πλιστωνικός*, Comm. 2, in libr. *Hi pocr. de Natur. Hum.*

MEGASTHENES. Vixit is Ptolemæi Lagidæ principatu. Ejus historiam fidem derogat Strabo, lib. 11, pag. 76. Laudat eum *ἐν τῇ τρίτῃ τῆ Ἰνδοῦ*, Clemens Alexandr. lib. I, *Strom.* pag. 305, ubi cum Seleu Nicator vixisse tradit.

MEGES chirurgus, de quo lib. XXXII, cap. 24. Celsus chirurgicorum peritissimum vocat, lib. V, cap. 28, et in præfatione libri septimi.

MELA POMPONIUS, e Bætica provincia Hispanus, vixit Claudii Cæsaris principatu, ut quidem Vossius existimat post Vadianum. Vixisse dicturi sumus, lib. XIX, cap. 33. Edidit libros tres de Situ orbis quibus nihil est elegantius. In geographicis rebus describendis, ab eruditione Strabo, a diligentia Plinius, ab arte Mela commendatur. [Alium autem est Mela equestris ordinis, nempe **ANNÆUS MELA**, M. Annæi Senecæ filius, quem hausto porri succo exspirasse putat Plinius, et quidem sub Tiberio, quum Neronem dicere debuisset. Tacitus autem in luitis venis semetipsum interfecisse memorat.]

MELANTHIUS, pictor, de quo dicemus, lib. XXXV, cap. 32.

MELIOR UMBRICIUS. Vid. **UMBRICIUS**.

MELISSUS. Meminit Suetonius, lib. de Illustr. Gramm. cap. III, *Len Melissi*; capite vero XXI, Cæii etiam Melissi, quem Mæcenati gratissimum fuisse ait, ac bibliothecarum in Octaviæ porticu ordinandam curam suscepisse. A patrono suo C. Melissus Mæcenas dictus est. Fuit enim ille est, quem Mæcenatem Melissum scribi oportet apud Plinium lib. XXVIII, cap. 17, ut ibi dicturi sumus. Librum scripsit factiarum, sive jocorum, teste eodem Suetonio. Impetrare tamen a me vix possum ut credam, alterutrum ex his a Plinio vocari in parte. Illud potius existimaverim ab eo designari, quisquis is fuerit, Melissi scriptorem, cujus librum de Animalibus laudat Albertus M. lib. VI, *Animal. Tract. I*, cap. 6. Est et alter «Melissus Euboicus, inquit Fulgentius, lib. II, *Mythol.* cap. de cygno, qui omnium physiologorum sententias disputavit. » Alius rursus apud Laert. lib. IX, pag. 243. Sed neuter huc pertinet.

* **MELITUS**. Vid. **MILETUS**.

MENÆCHMUS Sicyonius, *Μέναιχμος* Suidæ, tomo II, pag. 89. De Artificibus, *περὶ τεχνιτῶν* scripsit librum unum, teste Athenæo, lib. XI, pag. 635. De arte sua, hoc est, de Toreutice, Plin. lib. XXXIV, c. 19. Statuarius fuit. Idem Sicyoniorum historiam libris sex complectitur, teste Athenæo, lib. III, pag. 271. Idem res gestas ab Alexandro auctor est Suidas loc. cit.

MENANDER COMICUS. Theophrastum Aristotelis discipulum, magistrum habuit, teste Laertio in Theophr. lib. V, pag. 122, novæ comædiæ præ-

ceps. Plurimas ejus fabulas citat Athenæus: citant et alii. De eo vide Plin. lib. VII, cap. 31.

MENANDRI duo, **PRIENÆUS**, et **HERACLIOTES**. Prioris, Varro et Columella, lib. I, cap. 1, inter scriptores de agricultura: posterioris solus Varro meminit. Illi Priene Ionis civitas, isti Heraclia, quæcumque illa sit, nomen dedit. [Uterque citantur a Plinio, et quidem simul, in Indice libb. VIII et XI.] Vel illorum alteruter, vel ab utroque diversus ille Menander est, qui Βιόχηστα scripsit, hoc est, vitæ utilia: de quo in Indice [libb. XIX, XX, XXI et XXII. Scriptor igitur non ignobilis].

MENECRATES, poeta Ephesius, quem de Re rustica carmen scripsisse auctor est Varro, lib. I, de Re rust. cap. 1. Hunc Plinius laudat passim: at in Indice lib. XI, Menecratem potius Syracusium medicum designari puto, de quo Athenæus lib. VII, pag. 289, et quem optimorum medicamentorum librum inscripsisse auctor est Galenus, libro VI, κατά τόκου, cap. 9.

MESSALA ORATOR. Vid. **CORVINUS MESSALA**.

MESSALA SENEX, idem Messala Censorius Plinio dictus, lib. VII, cap. 10. Augur Messala Gellio, lib. XIII, cap. 15, ubi librum de auspiciis ab eo scriptum dicit: vel, uti Festus ait, verbo *Marspedis*, de explanatione auguriorum. De Romanis etiam familiis scripsit, quo ex opere Plinius profecit, lib. XXXIV, cap. 38, et lib. XXXV, cap. 2, atque adeo, ut mihi quidem videtur, lib. XXXIII, cap. 14.

* **MESSALA RUFUS** citatur in Indice lib. VII, et in ipso libro, cap. 53.

MESSALINUS COTTA. Vid. **COTTA MESSALINUS**.

METELLUS SCIPIO, [Pompeii socer.] Dicemus de eo, lib. VIII, cap. 74.

METON [astronomus præstantissimus], qui Athenis, ac per Macedoniam observasse dicitur a Ptolemæo. Athenis Enneadecaeteridem promulgavit, [Olympiadis LXXVII, anno primo, circa belli Peloponnesiaci initia, Aureum nempe annorum numerum, quo solis et lunæ motus conciliantur, cum summo plausu et a posteris exceptum.]

METRODORUS. Alterum hic a patria, Scepsii: alterum ab odio Romani nominis, Misorumæi cognomen habuit, teste Plinio, lib. XXXIV, cap. 16. Est porro Scepsis Troadis oppidum. Hunc apud Tullium Antonius, lib. II, de Orat. pag. 545, adhuc ætate sua vixisse ait. Scripsit de ratione inungendi athletas, περί της ἀλειπτωτικής, teste Athenæo, lib. XII, pag. 552. Quum in Indice, lib. III, atque ejusdem libri cap. 20, appelletur, qui liber totus est in rebus geographicis explicandis, eundem esse existimo, qui in Indice librorum sequentium, quarti scilicet, et quinti, quamquam patria non designata, laudatur, quum in eodem illi versentur argumento: atque adeo hunc Metrodorum Scepsium περιήγησιν, seu terrarum orbis descriptionem instituisse, ex qua Plinius profecerit: unde et Periegeticus appellatus est a Placido Lactantio, sive ut alii aiunt, Lutatio, in librum tertium Thebaidos Statii, v. 478. Laudatur idem in πρώτῳ τῶν περὶ Τυγγάνων, ab Apollonii Schol. ad. lib. IV, v. 133.

METRODORUS, qui de Architectonice scripsit, ut dicitur in Indice lib.

XXXV, a Metrodoro Scepsio, diversitate argumenti in quo versatur, patria, et ætate dispar, ut dicemus libro XXXV, cap. 40.

ΜΕΤΡΟΔΟΡΟΣ, medicus, Chius, Hippocratis magister, τῶν ῥιζοτομομένων epitomen scripsisse dicitur, lib. XX, cap. 81, hoc est, de perfecta cognitione, dissectione, ac præparatione herbarum ad medicamentum conficienda. Plerique Veterum, qui de herbis medicis scripserunt, libri suos inscribere soliti sunt, παρὶ ῥιζοτομομένων, vel ῥιζοτομικόν. Ut Amrius apud Athen. lib. XV, pag. 681, ἐν ῥιζοτομικῷ, Eumachus Corcyraeus ἐν ῥιζοτομικῷ, ibidem. Metrodori Chii librum de Natura Tullius laudat lib. IV, Academ. quæst. pag. 58.

ΜΙΚΤΩΝ, medicus. Libro XX, cap. 96, in cod. Chiffi. legitur *Mycco* In Colb. I, *Mycon*. Lib. XXIX, cap. 38, *Picton*. In Indice hactent edito, et lib. XX, cap. 96, *Miction qui rhizotomumena*. Haud dubie *Micton* rescribendum: etsi Salmasius *Miccon Μικκῶν* legit vult. Nam Schliastes Nicandri in Theriac. pag. 29, laudat Μικκῶνα ἐν τῷ παρὶ ῥιζοτομικῶν. Quo ex loco rursus Plinius corrigendus, lib. XXVIII, cap. 7, ubi *Marcion Smyrnaeus*, pro *Micton Smyrnaeus*, perperam scribitur: idem enim est qui de simplicium scripsit effectibus, ut eo loci dicitur, et qui, quo idem est, ῥιζοτομούμενα adversus serpentes tractavit. In Indice librorum nondum editorum, confecto a Scipione Tettio, edito a P. Labbe in nova Biblioth. librorum MSS. pag. 172, exstare dicuntur in Florentina Bibl. *Mytionis Smyrnaei Gynæcia*, capitibus 1071 comprehensum. Scribe, *Mictonis*.

ΜΙΛΕΤΟΣ. Forte **ΜΕΛΙΤΟΣ** scribi satius foret, Μέλιτος, quem Suidas ait tragicum et oratorem fuisse, Socratis ævo: Aristoph. Schol. in Ranis pag. 273, et *Elían*. lib. X, Var. hist. cap. 3.

ΜΙΘΗΡΙΔΑΤΗΣ, ille Ponti ac Bithyniæ rex, [cui quondam xxii diversarum linguarum nationes subjectæ erant, quique omnes antecessore non regnandi tantum, sed et medendi arte superavit. Ejus est nobilissimum antidotum, ab ipsius nomine nuncupatum, et quo sumpto corpus ipsum ipse adversus veneni pericula tutum effecit]. De arcanis morborum remediis Commentarios scripsit, quos Pompeius eo devicto Romanus abstulit, atque a liberto suo Lenæo Pompeio verti latine jussit. Scripti suis multa ad historiam naturæ pertinentia intexuerat.

ΜΝΑΣΕΑΣ. Inter scriptores rei rusticæ a Varrone et Columella laudatus lib. I, cap. 1. Liber ejus tertius de Rebus Europæ, Εὐρωπαικῶν, laudatus ab Athenæo, lib. IV, p. 158, ex quo Fulgentium emendabis, qui librum de prisco sermone, Mnaseam citat in *Cecrope libro*, mendose, pro *in Europes libro*, ut Suidas appellat, pag. 584, tom. II, verbo Πραξιδίκῃ. Ipsumque vicissim Athenæum corriges, qui loco cit. *Μνασίαν τὸν Πατρίαν* vocat, quum *Πατρία* scribi oporteat. *Μνασίας ὁ Πατριάς* laudatur a Schol. Pindari, pag. 99 et 236. Fuit igitur is Patarensis, e Lyciæ civitate. Scripsit præter ista Mnaseas periplum, teste eodem Athen. lib. VIII, pag. 331, qui et librum secundum de Asia citat, pag. 346. Græcæ gentis non obscurus scriptor vocatur a Columella, lib. XII, cap. 4.

MNESIDES, medicus. Sic eum Priscianus vocat, lib. VI, pag. 707, ubi ex Indice quædam scriptorum nomina referens, sic ait: *In XI Mneserate. In XII Mneside*. Sic etiam scribitur apud Plinium ipsum, lib. XX, cap. 76, in MSS. Reg. 1, 2, Colb. etc.

MNESIGITON. Græcis Μνησιγίτων. [Auctor ignotus.]

MNESITHIUS, Atheniensis medicus, Μνησίθιος Plutarcho in *Quæst. natur.* pag. 918. Ejus epistolam *περί κωθωνισμοῦ* laudat Athenæus, lib. XI, pag. 483. Librum de Eduliis, *περί ἰδρυῶν*, lib. III, pag. 80, unde Varro quædam excerptis de variis vini generibus, quæ Gellius refert, lib. XIII, cap. 30. De coronis *egisse* dicitur in Indice libri XXI. Hic scripsit, inquit Athenæus, lib. I, p. 22, responso Pythiæ Atheniensibus jussum esse, ut Bacchum medicum venerarentur: hoc est, ut vi medica vini uterentur.

MOSCHION Græcus, de Raphano condidit volumen, teste Plinio, lib. XIX, cap. 26. Exstat in Gynæciorum libris *Μοσχίωνος περί γυναικίων παθῶν*, de Mulierum Morbis opus: cum aliis excerptis ex Cleopatra, et Moschione forte altero. Sed ex iis alterutrum a Plinio laudari existimo. Scripsit et alter fortassis *Μοσχίων* ab his diversus libellum de nave Hieronis Syracusii, apud Athenæum, lib. V, pag. 206, ex quo ætas scriptoris discitur.

MUCIANUS. Vid. LICINIUS MUCIANUS.

MUNDUS DOSSENUS. Vid. DOSSENUS MUNDUS.

MUSEUS poeta, Orphei discipulus, Eleusinius; [quanquam Vossius Musæum nunquam exstitisse, sed tantummodo nomen fuisse putat ab antiqua Phœnicum lingua, qua Cadmus usus fuit]. Fuit et alter eo nomine Thebanus, qui Trojani belli tempore Lyricos versus scripsit. Alter uterne ex iis, num ab iis diversus quispiam assignetur a Plinio, difficile est statuere. Hesiodo uterque, quem Plinius Musæo præponit, longe antiquior.

MYRSILUS Lesbius, [MYRTILUS a quibusdam vocatur], Μύρσιλος Διόβιος, inquit Clemens Alex. in *Protrept.* pag. 20. Lesbiaca composuit, ut auctor est Antigonus Carystius, cap. 5, 17 et 129. Laudat eum Strabo, lib. XIII, pag. 617. [Præter Lesbiaca, nonnulla etiam scripsisse testatur Millerus, inter quæ Paradoxa historica, etc.]

N.

NEARCHUS. Is Alexandri navium gubernator, cum eo militavit, ac de rebus ab eo gestis scripsit historiam, quam Strabo laudat, lib. XV, pag. 686, et alibi passim: Curtius item, Arrianus in *Indicis*, pag. 544, et Suidas. In insula, quam Indus amnis in ostio facit, Patale dicta, sepultum tradit Philostratus, lib. III, de Vita Apoll. cap. 15.

NECEPSOS, Græcis Νεχίψωσ, Ægypti imperator justissimus, et astrologus valde bonus, inquit Julius Firmicus, lib. IV, cap. 16. De illo Ausonius, *Carm.* 409, v. 20:

Quique magos docuit mysteria vana Necepsos.

Νεχιφῶς ὁ βασιλεὺς citatur a Galeno, lib. IX de Facult. simp. medi cap. 2, ἐν τῇ τισσαρακαίδεκάτῃ βίβλῳ.

NEOPTOLEMUS. Μελιτουργικά, hoc est, de ratione conficiendi serva- dique mellis, scripsisse dicitur in Indice libri XI. Laudatur ab Athenæo liber de Epigrammatis Neoptolemi Pariani, lib. X, pag. 454; lib- tertius glossarum, lib. XI, pag. 476; denique ejusdem Dionysias, li- III, pag. 82.

NEPOS CORNELIUS. Vide CORNELIUS NEPOS.

NICANDER Colophonius, idem poeta, idem medicus, idem insigu- grammaticus fuit: is est cujus Theriaca exstant, et Alexipharmac Vixit temporibus Attali, postremi Pergamenorum regis. Scripsit colle- tionem remediorum: item prognostica, quæ ex Hippocrate transtul- Hæc Suidas, tom. II, pag. 229. Scripsit et Georgica, quorum præ- Suidam meminit Athenæus, lib. II, pag. 72. Quo de opere ita Tulliu- lib. I, de Orat. pag. 284: « Constat inter doctos, hominem ignaru- Astrologiæ, ornatissimis atque optimis versibus, Aratum de cælo stelli- que dixisse: de rebus rusticis hominem ab agro remotissimum Nica- drum Colophonium, poetica facultate, non rustica, scripsisse præclare Ejusdem μελιτουργικά laudantur ab Athenæo, lib. II, p. 68; liber glc- sarum tertius, lib. VII, pag. 228; Ætolicorum, lib. VI, pag. 29 Bœoticorum, lib. VII, pag. 329; Colophoniorum quartus, lib. X- pag. 496; denique ἐπιτροιουμένων, sive transformationum, seu metamo- phoseon, lib. III, pag. 82; ejusdem operis liber quartus, lib. VI- pag. 305: ut ex iis et Apollonii Scholiasten, qui ad lib. I, v. 123! ἐπιτροιουμένων, et Suidam emendandum putem, qui sædum huic ope- titulum adfingit, ἐπιτροιουμένων βιβλία πέντε, de iis qui meretricis mo- vivunt. Meminit et Scholiastes Nicandri in Theriac. pag. 28, libri que ille Hyacinthum inscripserat, Νίκανδρος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἰακίνθῳ. Apo- lonii Schol. ad lib. IV, v. 57, libri secundi Εὐρώπης.

NICERATUS. Inter recentiores medicos Augustei sævi a Discoride r- censetur in præf. Librum Nicerati de Catalepsi laudat Cælius Aurelius lib. II, Chron. cap. 5. Hujus compositiones medicas refert Galenus lib. III, κατὰ τόπους, cap. 1, et lib. VII, cap. 5; scripsit quoque i- herbis.

NICIAS. [Nicias Mallotes, a patria dictus Mallo, Ciciiliæ oppido, hinc probe distinguendus a Nicia Solensi, qui Pyrrhi fuit medicus quod non cavet Harduinus in Indic. Auct. Scripsit autem περὶ λίθων, i- lapidibus sive gemmis.]

NICOBULUS, [alii Nicobule]. Videtur is cum Onesicrito et Nearchæ expeditionum Alexandri comes fuisse, vel cum Diogneto et Bætone it- nerum dimensor.

NIGER SEXTIUS, homo latinus, græce de medicina scripsit: sed herbis explicandis, Dioscoridi si credimus, in præf. multa peccav- Plinio contra, lib. XXXII, cap. 13, diligentissimus auctor medicis dicitur. De materia medica, περὶ ὕλης, scripsisse scimus ex Erotiani

in *Onomastico* vocum Hippocratis, tom. II, operum Galeni, pag. 125.

NIGER TREBIUS. Vid. **TREBIUS.**

NIGIDIUS FIGULUS, Senator, post M. Varronem Romanorum doctissimus: quo socio atque adjutore in extinguenda Catilinæ conjuratione Cicero usus est. Astrologica eum scientia præstitisse auctor est Dio, lib. XLV, pag. 270, imperiumque prædixisse Octavio Augusto, eo ipso quo natus est die. Maximum rerum naturalium indagatorem vocat Q. Serenus Sammonicus apud Macrob. lib. II, Saturn. cap. 22, ubi librum ejus quartum de Animalibus laudat, quo loco de Acipensere egit. Librum secundum ejusdem operis, Gellius, lib. VII, cap. 9, pag. 420. Secundum item, de Vento, lib. II, cap. 22. De Extis, lib. XVI, cap. 6. De Sphæra Barbarica et Græcanica, Serv. in lib. Georg. Unde ei Figuli cognomen adhæserit, docet August. lib. V de Civit. Dei, cap. 3. De eo Lucanus, lib. I, v. 639:

At Figulus, cui cura Deos, secretaque mundi
Nosse fuit, quem non stellarum Ægyptia Memphis
Æquaret visu numerique moventibus astra, etc.

NYMPHODORUS Syracusius, quem laudat Athenæus, lib. VII, pag. 321, ἐν Ἀσίας περίπλῳ; libro vero VIII, pag. 331, ἐν περίπλοις, ut non Asiæ solum, sed totius orbis periplum descripsisse videatur. Laudari hunc a Plinio citius existimaverim, quam alterum ejusdem nominis Amphipoliten, quem citat Clemens Alexandr. in Protrept. pag. 43, aitque scripsisse de ritibus legibusque barbaricis, ἐν νομίμοις βαρβαρικαῖς. Syracusium ab Æliano quoque citari arbitror, lib. XI, cap. 20, et lib. XVI, cap. 34 de Sicilia et Sardinia rebus admirandis: quæ quia fictitiæ fortassis erant et commentitiæ, inde auctori Nymphodoro θαυμαστοῦ πῶς potius, quam θαυματογράφῳ nomen videtur obtigisse apud Athen. lib. I, pag. 19.

O.

ŒNOPIDES CHIUS, [Democriti æqualis, astronomiæ quam ab Ægyptiis accepisse videtur, peritus, qui inventionem obliquitatis Zodiaci sibi tribuit, et annum magnum LIX annorum statuit]. Idem, cujus Diodorus meminit, lib. I, pag. 38; Ælian. lib. X; Var. cap. 7; Plutarch. lib. II, de Placitis Philos. cap. 12.

OLYMPIAS THEBANA. Laudatur hæc [a Plinio nostro in Elencho non semel]; a Plinio Valeriano, lib. IV rei medicæ, cap. 5. Citatur ejus epistola a Julio Polluce, lib. X, cap. 1.

OLYMPICUS. Scribendum fortassis **OLYMPIACUS**, ut sit medicus ille Milesius, cujus Galenus meminit in *Introd.* tom. II, cap. 4. Methodicæ sectæ addictus, [Apollonii Cyprii præceptor fuit].

OLYMPIODORUS. Videtur is Alexandri M. res gestas scripsisse, et cum Nearcho et Onesicrito, expeditionum ejus comes fuisse.

ONESICRITUS Astypalæus [vel Æginensis], Diogenis discipulus, Alexandro in expeditionibus comes, ac triremis ipsius gubernator: cujus institutionem, ut Xenophon Cyri παιδείαν, scripsit, teste Laertio in

Onesicrito, lib. VI, pag. 168. Onesicratum aliqui perperam apud Passim laudatur a Strabone.

OPHELION, medicus, Græcis Ὀφελίων: quale poetæ comici nomen Athen. lib. II, pag. 66, et apud Suidam, tom. II, pag. 399. I tamen Reg. Colb. Th. Chiffi. sæpe *Opinion*, interdum *Ophion* scilicet [nec de vero nomine constant interpretes].

OPILIUS MEDICUS, cui prænomen Aurelius. Ex libris illius de arboribus quædam Festus recitat, verbo *Fomites*. Oppius scribitur apud Macrob. lib. II, Saturn. cap. 14: "Vir doctus in libro quem fecit de silvestribus arboribus." Alium hunc esse ab eo qui libros suos Musarum inscripsit, laudatos a Gellio, lib. 25, et a Suetonio, lib. de Illustr. Gramm. cap. VI.

OPPIUS. Caium illum esse Oppium puto, qui auctor existimatur eorum voluminum, quæ Hirtio ab aliis tribuuntur, quemadmodum tonius docet, in Julio, cap. LII. Scripsit de Vita C. Marii, quæ nius laudat, lib. XI, cap. 45. De Vita Cn. Pompeii, unde et Plutarchus adducit, in Pompeio, pag. 623. De Vita Cassii, ex Cicerone lib. I, pag. 119. Denique de rebus Africani, ex Gellio, lib. VII,

ΟΡΦΕΥΣ. Primus exstitit, qui de herbis aliqua curiosius perit, inquit Plinius, lib. XXV, cap. 5. Ὀρφέως φυσικὸν laudat verbo τριτοπαύτρως, tomo II, pag. 247. Τὰ λιθικά, sive de gemmis Tzetzes Chiliad. 4, Hist. 140, v. 402, et Stobæus Serm. 32. De cultura, ἐν Γεωργίᾳ, idem Chiliad. Hist. 128, v. 172. De medicamentis compositis scripsisse auctor est Galenus, lib. II, de antidot. 7, pag. 908. Fuit ille porro bello Trojano antiquior. Qui falsè scripti libri fuerint, Suidas docet tomo II, pag. 338. In Indi XXVIII legitur, *Orpheo qui Dioplios*, mendose, ut monuimus quum sequatur statim, *Archelao qui item*, hoc est, qui in eodem volumine tractando versatus est; hunc autem suo loco ostendit ἐν τοῖς διψύτοις laudari a Nicandri Scholiaste: effici inde necesse Orpheum pariter διψύτοις scripsisse, hoc est, de iis animalibus sunt ancipitis naturæ, ut sunt murænæ, etc. Scio Reinesium, Var. Lect. cap. 1, conatum esse restituere ἰδιόψυτοις: sed coram felici, quum Archelaeum non viderit διψύτοις tractasse. I de medicamentis Orpheum hunc exarasse volumen, auctor est noster, lib. II, de antid. cap. 7. [Hodie sub ejus nomine circumferuntur Argonautica; hymni; de Lapidibus, qui libellus tamen a veteribus quibusdam Onomacrito tribuitur; et fragmenta quædam. Nihil horum remotam ætatem spirat].

OSTANES [vel OTANES]. Duo ejus nominis laudantur a Plinio XXX, cap. 2. Prior Xerxem in bello comitatus, posterior. Uterque magicæ professioni auctoritatem dedit, de ea artem utriusque voluminibus. De utroque ibi dicemus. Osthancem citat Lucius Placidus in lib. I, Thebaid. Statii, v. 710.

OVIDIUS NASO [eques Romanus et poeta egregius, natus Sulmo Pelignis; sed ab Augusto tandem, incertum quibus de causis,

in exilium missus, ubi etiam Tiberio imperante vita excessit. Ejus opera hodiernum exstant, sapissime edita].

P.

PANÆTIUS Rhodius, [Panætii, qui et ipse de officiis scripsit, filius, et hinc junior a quibusdam vocatus, Diogenis Babylonii et Antipatri Tarsensis discipulus, Lælii vero et Scipionis, qui eum domi et in legatione Ægyptiaca ante censuram comitem habuit, magister. Stoicus quidem fuit, sed ita ut nec acerbitatem illius sectæ nec disserendi spinas probaret. Scripsit de philosophorum sectis; de civili statu; de tranquillitate animi; de dolore patiendo; de Socrate; de officiis, etc.]

PAPIRIUS FABIANUS. Vid. **FABIANUS.**

PARMENISCUS. Grammaticus Aratum Commentariis illustrasse dicitur in fine opusculi Eratosthenis ad Arati Phænomena, pag. 267. Fabulosam præterea scripsit de sideribus historiam, cujus Hyginus meminit, lib. II, pag. 59 et 64. Ex Parmenisco fragmentum recitat Scholiastes Euripidis in Medeam.

PARRHASIUS, pictor nobilis, de quo multa Plinius, lib. XXXV, cap. 36.

PASITELES, qui Admirabilia, hoc est, qui quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe, ut ait Plinius, lib. XXXVI, cap. 4. Statusrius is fuit, in Magna Græcia natus, at civitate Romana donatus, ut idem scribit. Quare diversus ab illo Pasitele est, qui Phidiam habuit magistrum.

PATROCLES, [qui sub Seleuco Nicatoris mare Indicum classe lustravit, earumque regionum præfectus fuit. Geographiæ imprimis peritus, cui et præ omnibus aliis fidem esse habendam Strabo existimat. Si Pausaniæ fides, idem quoque tremibus Ptolemæi Lagidæ aliquando præfuit].

PAULINUS [CAIUS SUTTONIUS], Consulatum gessit cum L. Pontio Telesino, Caii Cæsaris Germanici principatu. Proprætor in Numidia, Mauros perdomuerat, ut præter Plinium Dio docet, lib. LX, pag. 670.

PAULUS SERGIUS. [Laudatur in Indice lib. II et XVIII.]

PEDIANUS ASCONIUS. Vid. **ASCONIUS.**

PELOPS. Fuit is Hippocratis interpres, novus anatomie scriptor, quem adolescens admodum Galenus audivit, ut est auctor ipse, lib. VI, de Hippocr. et Platonis Decretis, cap. 3. Fuit igitur Plinio σύγγραφος, quum Trajani principatu florere Galenus cœperit.

PERIANDER [Corinthius, qui, quum tyrannus esset factus in patria, a quibusdam inter septem Græciæ sapientes numeratus est, et Olymp. XLVIII, 4, vita excessit. Hic præcepta moralia versibus heroicis circiter bis mille edidit, et epistolia scripsit, quorum bina exstant apud Laertium. Alius autem fuit PERIANDER medicus, quem, componendis carminibus invita Minerva operantem Archidamus, Agesilai filius, Plutarcho teste, interrogavit: Ecce pro medico gratioso ma-

lus poeta vocari cuperet? Uter a Plinio nostro signetur, definire non possumus].

PETOSIRIS, Ægyptius mathematicus, de quo Juvenalis, Sat. VI, v. 581:

Capiendo nulla videtur

Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris.

Astrologica scripsisse auctor est Suidas tomo II, pag. 512. Hujus epistolam astrologicam ad Nechepsum [seu Necepsum] regem in Bibliotheca Cæsarea Viennæ extare MS. auctor est P. Lambecius, lib. VII, pag. 118, et in Bibl. MSS. Renati Moræi Med. Paris. P. Labbeus, in Nova Bibl. librorum MSS. pag. 213. Ejusdem Petosiris ad Nechepsum regem Organum Astrologicum asservari testatur idem Lambecius in Bibliotheca jam ante laudata, loc. cit. Petosirin et Necepsum Julius Firmicus, lib. IV, Mathes. in præf. 45, divinos viros appellat, atque omni admiratione dignos, quorum prudentia et ipsa secreta divinitatis accessit, etc.

ΠΕΤΡΙΧΟΣ. Sic enim illa vox scribi debet, ut in Colb. cod. 1, 2, lib. XX, cap. 96, aliisque quibusdam in locis. [Medicus fuit.] Ophiaca scripsisse a Plinio dicitur loco citato: et a Nicandri Scholiaste, ad The-riaca, pag. 27, Πέτριχος, ἐν ὄφιακῶς; et pag. 30, Πέτριχος ἐν τῷ ὄφιακῶ, hoc est, in eo libro, quo de serpentium natura disputat.

PETRONIUS. De eo diximus in Diodoro.

PHANIAS PHYSICUS, quem laudat Antigonus Carystius, Histor. Mirab. cap. CLXXI, patria Lesbios, ut ait Plutarchus in Solone, pag. 85, et in Themistocle, pag. 115; vel ut Athenæus ait, lib. II, pag. 51, et Laertius in Aristippo, pag. 49, Eresius: est enim Eresos Leabi insulæ oppidum. Aristotele magistro profecit. Hujus librum quintum περί φυτῶν, de plantis, laudat Athenæus, lib. III, pag. 84. De tyrannis Siciliae, lib. VI, pag. 232. Contra Sophistas, lib. XIV, pag. 648, etc. [Idemne Phœnias a Galeno vocatur? an plures fuerunt?]

ΠΗΜΟΝΟΣ. Φημονόην laudat in Thalete Laertius, pag. 10, atque ab ea profectum τὸ Γνώθι σεαυτὸν, quod vulgo Thaleti adscribitur, ex Antisthene refert. Hæc prima vates versibus heroicis fudit oracula apud Delphos, inquit Euseb. in Chron. 104, cui concinit Proclus in Chrestomathia, referente Photio in Bibl. cod. 239. pag. 981: τὸ μῦθος πρώ-τον μὲν ἐφέυρε Φημονόη ἢ Ἀπόλλωνος προφήτις. Primus illius versus hexameter hic fuit: Συμφέρετε περὰ τ' εἰωνοί, κηρὸν τε μέλισσαι. Delphis vixisse Φημονόην auctor est præterea Clemens Alex. lib. I, Strom. pag. 334 et alii. De ea Lucanus, lib. V, v. 186:

Sic plena laborat

Phemonæ Phæbo.

In Indice librorum nondum editorum, confecto a Scipione Tettio Neapolitano, quem edidit P. Labbeus in Nova Bibl. librorum MSS. pag. 172, recensetur Phemonoes ὀνεισοσίφτων, in quo similia multa sunt iis, quæ libro X, cap. 3, ex Phemonoe recitantur a Plinio.

* ΠΗΡΕΚΥΔΕΣ, Syrius, e Syro insula, non unus tantum apud Veteres celebratur: duorum enim apud Laertium diserte meminit Andron

Ephesius, quorum alter fuerit astrologus et præceptor Thaletis, alter autem theologus et præceptor Pythagoræ. Sed unus idemque tamen intelligi poterit, ut alii eruditorum ostendunt. Is, quem postremo loco nominavimus, scripsit de natura rerum ac Diis; epistola autem sub Phercydis nomine ad Thaletem, exstat apud Laertium.

PHILEMON, « mediæ comædiæ scriptor, fabulas cum Menandro in scena dictavit, certavitque cum eo, fortasse impar, certe æmulus, inquit Apuleius, lib. III, Florid. pag. 19; namque eum vicit sæpenu-mero, » etc. Floruit Alexandri M. temporibus. Hunc Suidas Syracusium facit, pag. 1052, fortassis quod ibi docendi ludum aperuerit: Strabo, lib. XIV, pag. 671, Pompeiopoli Ciliciæ oppido natum refert. De omni-
genis oraculis eum scripsisse narrat Athenæus, lib. IV, pag. 114. Cita-
tur a Diomede, lib. III, pag. 486, aliisque grammaticis.

PHILLIUS COUS, qui Empiriæ medicorum sectæ præfuisse dicitur, in Medico, cap. IV, pag. 363, tomo II operum Galeni: Φάλλιος Κῶος. In Plinianis libris *Phyllinus* perperam legebatur. Hunc laudat Athenæus, lib. XV, pag. 681, inter eos qui de plantis floribusque scripserunt. Phillini compositionem medicam commendat Galenus, lib. VII, κατὰ τόπος, cap. 5, et lib. III, κατὰ γένη, cap. 13.

PHILIPPUS, astronomus antiquissimus, cujus Geminus, cap. VI, meminit in Elementis Astronomiæ, et Ptolemæus, lib. de Apparentiis, pag. 89, et Hipparchus, lib. I, in Phænom. pag. 179. « Parapegmata astronomica composuit, » inquit Vitruvius, lib. IX, cap. 7.

* PHILISCUS THASIVS, qui in desertis apes colens Agrius cognominatus, scripsit de apibus. Citatur a Plinio libro XI, cap. 9.

PHILISTIDES MALLOTES, a Mallo Ciliciæ oppido cognominatus, uti Aristophanes Mallotes, et alii. Hoc verius multo arbitrator, Philistidis nimirum patriam hac voce, *Mallotes*, quam nomen viri proprium designari: quanquam nec sum nescius a Suida, tomo II, pag. 87, laudari Μάλλωτην tragicum poetam, ex urbe Dionysiade.

PHILISTION Siculus, Eudoxi Cnidii in medica disciplina magister: idem Locrensis appellatus, quod in ea Italiæ parte diu sit versatus. Gellius, lib. XVII, cap. 11, veterem medicum et nobilem vocat. Huic liber de Diæta a quibusdam adscribitur, qui inter Hippocratis opera exstat. Sed et hujus Philistionis frater libros scripsit de Adjutoriis, ad medicinam pariter pertinentes, quorum secundus ac vicesimus a Cælio Aureliano laudatur, lib. V, Chron. cap. 1.

PHILISTUS, historicus, Φάλιστος, ἢ Φάλιστος, inquit Suidas, tomo II, pag. 1085, Syracusanus fuit. Doctum hominem, et diligentem Cicero vocat, lib. I, de Divin. pag. 173. Dionysio seniori, cujus cognatus fuit, in constituendo principatu favit. Scripsit res Siculas libris XI, teste Diodoro, lib. XIII, pag. 222; Ægyptiaca, libris XII, Suida teste. Ἱστοριογράφος dictus a Tzetze, Chiliad. 10, Hist. 358, v. 829. In ratione historiæ conscribendæ « Thucydidis imitator, ait Quintilan. lib. X, cap. 1, et aliquatenus lucidior. » Desiisse tamen placere sua ætate scribit Cicero in Bruto, pag. 534. Qui μελιτεργικὰ scripsisse dicitur

in Indice libri XI, et cap. 9, ejusdem libri, Thasius patria quum fuerit, ab isto diversus plane exstitit. [Vid. PHILISCUS.]

PHILOMETOR. Vid. ATTALUS.

PHILONIDES. Medicus eo nomine Dyrrachenus fuit, cujus Stephanus meminit, verbo Δυρράχιον, [qui libros edidit XLV, de Arte medendi alter vero Catinensis Siculus laudatur a Galeno et Athenæo qui de coronis et unguentis, περι μύρων και στεφάνων, scripsit. Neutrum verum a Plinio signari Harduinus existimat, sed Philonidem Atheniensem quod ex fullone veteris comœdiæ poeta factus, nonnulla dramata scripsit quorum fragmenta collegit Hertelius.]

PHILOPATOR. Galenus, lib. de Cognosc. curandisque animi morbi cap. 8, tomo VI, pag. 532, Philopatoris Stoici meminit. Verum in cod. R. 1, 2, et Colb. 2, in Indice libri XXIX, non *Philopator* legitur, sed *Phalapato*, ut forte *Palæphato* legi scribere oporteat. Sunt autem plurimi ea appellatione magni nominis scriptores, quos videre est apud Suidam, tomo II, pag. 408 et 409. Est enim *Palæphatus* Atheniensis, vetustissimus post Phemonœon poeta, qui κοσμοποιίαν scripsit. Alter Prienæus, qui Artaxerxis ætate vixit: edidit *ἄπιστων*, hoc est, rerum incredibilium. Tertius Abydenus historicus qui Cypriaca, Deliaca, Attica, et Arabica scripsit, Aristoteli valde familiaris. Quartus Ægyptius, qui fabulosa conscripsit, etc.

PHILOSTEPHANUS, Callimachi Cyrenæi conterraneus, et σύγγραφος σινæqualis, et eidem familiaris fuit, ut auctor est Athenæus, lib. VIII pag. 331. De civitatibus Asiæ scripsisse idem narrat, lib. VII, pag. 297. *Περὶ εὐρημάτων*, de rebus inventis, Clemens Alexandr. lib. I, Strom pag. 308. De insulis, *περὶ νήσων*, Harpocration, verbo Στρώμη, p. 275. De Cyllene, *περὶ Κυλλήνης*, Scholiastes Pindari, p. 55.

PHILOXENUS, poeta Cytherius, ditbyrambicus vates Athenæo dictus lib. VIII, p. 341; cujus Δείπνον, sive Convivium laudat, lib. IV, p. 146. Hunc Dionysio juniori familiarem fuisse auctor est Pausanias in Atticis

PHYLARCHUS, Ptolemæi Evergetæ temporibus vixit. Ejus historiarum librum XXXV, laudat Athenæus, lib. IV, p. 141. Atheniensisne sit, an Naucratis dicendus, dubitat idem Athenæus, lib. II, p. 58, et Suidas, tom. II, p. 1098, apud quem hæc illius scripta recensentur in primis. *Περὶ εὐρημάτων*, de rebus inventis; *ἑπιτομὴ μυθικῆ*, compendium fabulosum: res ab Antigonon et Eumene gestæ, etc. Græcis Φύλαρχος scribitur ut apud Ælian. lib. VI, Hist. Anim. cap. 29, etc.

PISO. L. Calpurnius Piso Frugi: scripsit Annales, quos passim Gellius laudat, in primis lib. VI, cap. 9. Gessit Consulatum anno U. c. DCXXXI. Censor fuit cum Q. Cæcilio Metello Balearico, an. DCXXXIV. Unde Censorius appellatur, lib. XIII, cap. 27, ubi *C. Piso* perperam appellatur, quum *Lucius* dictus sit, et in Indice tum libri secundi, tum libri ipsius tertii decimi, et lib. II, cap. 54, et in MSS. R. 1, Colb. 2, disertè ac sine compendii nota *Lucius Piso* vocetur. Accedit Dionysii Halic. auctoritas, qui rem plane conficit, quum lib. II, p. 105, L. Pisonem virum

ensorium historicum vocat: ὡς Πίτων Αἰύκιος ὁ τιμαπικὸς ἱστορεῖ. Pisonis Frugi secundum Annalium citat Priscianus, X, p. 887.

PLATO, [Atheniensis, ille philosophus, natus olymp. LXXXVII, qui, quam primum audisset Socratem, varias regiones adiit, philosophiæ gratia; redux autem factus rempublicam gerere noluit, etiamsi consilii adfuit Dioni, aliisque viris principibus. Obiit Olymp. CVIII. Scripta ejus plus vice simplici junctim edita sunt].

PLAUTUS (M. ACCIUS), appellatus Comœdiæ Latinæ parens, [patria Sarsinas, fato concessit anno Urb. DLXX. E comœdiis illius quarum ætate Gellii centum et triginta circumferebantur hodie viginti exstant, sæpe numero ab eruditis viris editæ].

PLISTONICUS, Praxagoræ discipulus, arte medicus, ut auctor est Celsus in præf. lib. I, p. 2. Scripsisse de Humoribus, testatur Galenus, lib. de Atra bile, cap. 1. Scripsit etiam de commodis ex aquæ potu, teste Athenæo, lib. II, p. 45.

POLLIO ASIINIUS. Vid. ASIINIUS.

POLYBIUS. Megalopolitanus ex Arcadia, cujus historiarum libri quidam supersunt, et excerpta ex aliis qui interierunt. Obiit annis XVII ante Ciceronis natalem. Dicemus de eo plura, lib. VIII, cap. 18. Hic, quia Romanorum inprimis res scripsit, Romanis scriptoribus semel accensetur in Indice libri XXXI.

POLYCRITUS Mendæus, a Mendis Siciliæ oppido, cognominatus. Dionysii Siculi res gestas litteris mandavit, teste Laertio, lib. II, in Æschine, p. 48. Apud Plinium, lib. XXXI, cap. 2, Polyclitus mendose scribitur, pro Polycrito: uti ex Antigono Carystio constat, qui eadem ac Plinius narrat, Histor. mirab. cap. 150.

POLYHISTOR. Vid. CORNELIUS ALEXANDER.

POMPEIUS LENEUS. Vid. LENEUS.

POMPEIUS TROGUS. Vid. TROGUS.

POMPONIUS ATTICUS. Vid. ATTICUS.

POMPONIUS MELA. Vid. MELA.

POSIDONIUS, Apameensis idem et Rhodius appellatus, illud ab natali solo, istud a magistratu quem Rhodi gessit, nomen adeptus: Stoicus idem ab ea doctrina, in qua se exercuit. Strabo, lib. XI, p. 491, Pompeii amicum vocat. Idem illius librum de Oceano et æstu commendat, lib. I, p. 6. Librum XVI Historiarum, Athenæus, lib. X, p. 439.

PRAXAGORAS medicus laudatur a Celso, in præf. lib. I, pag. 1. Ejus liber secundus Curationum citatur a Cælio Aurel. lib. I, Chron. cap. 4. Tertius, ab eodem, lib. II, cap. 13. Hunc patria Coum, medicum antiquissimum vocat Athenæus, lib. II, p. 41. De veneno Pharico librum edidisse, auctor est Scholiastes Nicandri. De Humoribus, Galenus, lib. de Atra bile, cap. 1.

PROCILIUS. Laudatur a Varrone, lib. IV, de Ling. Lat. p. 36. Doctissimum sui temporis grammaticum vocat Trebellius Pollio, in Æmilianiano, p. 195, sed mendose ibi Proculus vocatur.

PTOLEMÆUS LAGI F. primus ejus nominis Ægypti principatum tenuit.

τόπους, cap. 2, ejusque simul operis, quod inscripserat, Φιλίατρ Librum integrum scripsisse carmine dicitur, de Confectione antidotum, lib. de Theriaca ad Pison. cap. 12, et lib. I, de Antidotis, ca 15; alterum item, qui Κλινικὸς vocabatur, lib. X, κατὰ τόπους, cap. M. Servilii consularis viri filiam sanasse dicitur a Plinio, lib. XXI cap. 20. Gessisse autem consulatum hunc invenimus, Augusti principatu, Urbis anno DCCLV, ante Plinii obitum LXXV.

SEAVIUS SULPICIUS, quem principem in jure civili Tullius vocat Consulem fuisse cum M. Marcello, anno U. C. DCCIII, Florus in epitheta Liviana libri CVIII testatur, quo tempore bellum ortum et Caesarem inter et Pompeium. Libros scripsit prope centum et octoginta teste Pomponio, lib. I, Digest. tit. 2, de Orig. juris, § 43. Cum legatione periisset, de qua Cicero in Philip. IX, statuam ei popul Rom. pro Rostris Augusti posuit.

SEVERUS CASSIUS. Vid. CASSIUS.

SEXTILIUS. Romanum in hac voce sonum agnosco, non peregrinum ut quo casu in numerum scriptorum externorum irrepserit, in Indi lib. XXXI, valde mirer. Toto opere ne semel quidem appellatur.

SEXTIUS NIGER. Vid. NIGER SEXTIUS.

SILANUS, cui prænomen Decimus fuit, qui paulo post Carthagine captam, Magonis Pœni volumina duodetriginta de Agricultura, e Punico sermone transtulit in Latinum, jussu Senatus. Ita Plinius, lib. XVIII, cap. 5; ubi vide quæ de familia ejus clarissima, ut ait Plinius, dicturi sumus.

SILENIUS historicus, de quo Cicero, lib. I de Divin. pag. 176: «Hic idem in Sileni, quem Cælius sequitur, Græca historia est: is autem diligentissime res Hannibalis persecutus est, etc.» [Si tamen Dionysium Halicarnassensem audias, teste Millero, non debita cura, sed ex fortuito rumoribus historiam composuit. Utrum credas? Is est, qui Harduin teste] Σιλανὸς συγγραφεὺς a Strabone appellatur, lib. III, pag. 172.

* SIMON, qui primus de equitatu scripsit, citatur libro XXXIV, cap. 15

SIMONIDES MINOR. A Simonide Ceo, et a Lyrico plane diversus, utroque recentior: quippe qui in insula Meroe, priorum ætate nondum cognita, de rebus Æthiopicis scripsit, ut auctor est Plinius, VI, 3!

SIMUS MEDICUS, a quo trifolium Simoniacum dictum Columellæ lib. VI, cap. 17, [si Harduino credas. Sed ut taceamus illud potius Simone quodam dictum videri, alii omnino negant esse trifolium Simoniacum vel Simonianum, et Simontanum legunt].

OLON SMYRNÆUS: hæc enim illius patria indigitatur, lib. XX, cap. 83. De re medica, et de herbaria scripsit. Σόλων διαιτητῆς, Solon Dietarius a Galeno laudatur, lib. III, κατὰ τόπους, cap. 1.

SOPHOCLES poeta Atheniensis, cujus exquisitum elogium et elegantis simæ brevitatis, vide apud Plin. lib. XXXVII, cap. 11. Scripsit fabulam, Triptolemium appellatam, anno ætatis vicesimo, ut dicturi sumus lib. XVIII, cap. 12.

SORANATIUS. In Indice libri XXXI, id nomen scriptoris legitur qui

dem : at in Reg. cod. 2, *Surnatino* scriptum vidi. An Soranus hoc loco reponendus? [Vid. infra VALERIUS SORANUS.]

SOSIGENES, astrologus Ægyptius, cujus opera usus est Cæsar Dictator, in anno ad solis cursum accommodando. Librum edidit περί τῶν ἀνελπτουσῶν, de Revolutionibus, ut auctor est Proclus, in Hypotyposi, p. 45.

SOSIMENES, medicus, scripsit de medicina ex re herbaria.

SOTACUS. Hunc περί λίθων, de lapidibus et gemmis scripsisse, ex Plinio multis locis, lib. XXXVI et XXXVII, atque ex Solino cognoscimus, cap. XXX. Simlerus in Bibliotheca Tacum nominat scriptorem de lapidibus, quem diversum facit a Sotaco : inductus in fraudem, corruptis, ut opinor, Apollonii Dyscoli exemplaribus, apud quem, cap. 36, Τάκος ἐν τῷ περί λίθων pro Σώτακος scribitur, ut Meursius adnotavit. Secutus est Simleri errorem Phil. Maussacus, in Proleg. ad Plutarch., p. 39.

SOTADES. Plurimi eo nomine scriptores occurrunt. Primus est Atheniensis, mediæ comediæ poeta, quem laudat Athenæus, lib. VII, pag. 293 et lib. IX, pag. 368. Alter Atheniensis philosophus, qui librum unum de Mysteriis scripsit, teste Suida, verbo Σωτάδης, pag. 784. Tertius Byzantinus philosophus, de quo Arist. apud Suid. loc. cit. Quartus Cretensis Maronita, apud Athen. lib. VII, pag. 293, et Pausan. lib. VII, Eliac. post. pag. 377.

SOTIRA, obstetrix. Scripsit de remediis februm, ut auctor est Plinius, lib. XXVIII. Græcis Σώτιρα. Sotiræ Gynæcia, τὰ γυναικία, exstare aiunt manu scripta in Biblioth. Florentina, ut testatur Index librorum nondum editorum, confectus a Scipione Tettio Neapolit. editus a P. Labbeo in Nova Bibl. pag. 173.

STAPHYLUS Medicus, Naucraticus, cujus meminere Athenæus, lib. II, pag. 45, et Clemens Alex. in Protrept. pag. 24. Στάφυλος ἐν τῷ περί Ἀρχαδίας, laudatur a Sexto Empir. advers. Mathem. lib. I, cap. 12. Ἐν τῇ τρίτῃ περί Θεταλῶν, ab Harpocrate, verbo Πινίσται, pag. 239. De Pelasgicis rebus, Schol. Apollonii ad lib. I, v. 580. Laudatur et a Tzetze, Chiliad. 9, hist. 290, v. 835.

STATIUS SEBOSUS, Catulo familiaris, ut Cicero significat, lib. II, ad Attic. Ep. 14. Scripsisse Periplum videtur, et de Indiæ mirabilibus. Laudatur a Solino, cap. LII.

* **STILO** L. ÆLIUS. Vid. ÆLIUS.

STRATON, cujus vitam Laertius describit, lib. V, pag. 128, quem Peripateticum Lampsacenum fuisse ait, et Athenis scholam rexisse, ibique περί εὐρημάτων ἐλέγχους δύο, opus historicum et confutatorium de rebus inventis scripsisse. Id quod et hæc verba Clementis Alex. significant, lib. I, Στρωμ. pag. 300 : Στράτων ἐν ταῖς περί εὐρημάτων. Hunc cum altero Stratone juniore Alexandrino confundit Vossius, lib. I, Histor. Græc. cap. 20. Hinc vides recte a nobis emendatum esse Plinianum Indicem, ac pro *Stratone qui contra Epori theorematu* scripsit, belle repositum, *qui contra Ephori εὐρήματα*. Nam et Ephorum de rebus inventis sive εὐρήματα pariter scripsisse suo loco monuimus. Stratonem hunc *Physieum* appellat Strabo, lib. I, pag. 49, et Cicero, lib. I, de Natura

Themisonis carmen versibus ducentis, teste Laertio, pag. 6 et 9.
 Methodiceus Syrus, Pompeii M. ætate vixit. Novam medicinam, teste Seneca, Ep. XCV. «Alia est, inquit, Hippocratis, alia Themisonis.» Hæc Methodica est nominata. Laudatur a Democrate apud Galenum, lib. VII, κατὰ τὸν Galenum; a Celso in præf. lib. I; a Juvenale, Satyra X, v. 221: Quot Themison ægros autumnò occiderit uno.

Themisonis liber de Passionibus, citatur a Cælio Aurel. I, Chron. cap. 1. Epistolarum, ab eodem, lib. III, cap. 6. Liber salutaris, de Elephantiasis curatione scripsit, in lib. IV, cap. 1. Singulare volumen de Herba plantagine, in lib. XXV, cap. 39.

Themisonis Rerum Libycarum, quas Theochrestus descripsit, in Apollonii Scholiastes, ad lib. IV, v. 1750.

Themisonis Syracusanus, bucolici carminis princeps. Floruit tempore Philadelphi quem et carmine celebrat. Ejus poemata a Plinio, lib. XXVIII, cap. 4.

Themisonis, medicus, quem Plinius laudat, lib. XX, cap. 40. Is Themisonem fuisse discipulum traditur a Laertio, in Aristippo, 58.

Themisonis. Quæ de electro scripsit referuntur a Plinio, XXXVII, 11. Themisonis. Hujus capita quædam exstant de Mulomedicina, inter medicinarum scriptores. Item de re rustica fragmenta quædam.

Themisonis, Aristotelis in schola Atheniensi alumnus idem et successores, Eresius, Menandri Comici magister: cujus operum elenchi habet, lib. V, pag. 124. Meursius libro singulari collegit, verbo Κεγγεσών meminuit opusculi περὶ μετὰλλων.

Themisonis Chius, Isocratis auditor. Scripsit de rebus Græcis, a Themisonis et Xenophontis, libros XII, inquit Diodorus, lib. XIV, terræ motibus, teste Phlegonte, lib. de Rebus mirab. cap. admirandis, teste Apollonio, Hist. comment. cap. 10. Philadelphus, teste Diodoro, lib. XVI, etc.

Themisonis Mendesium, Augusti ac Tiberii principatu vixit, teste pag. 37 et 51. Scripsit de lapidibus περὶ λίθων, ut auctor est de Flumin. pag. 1157. De rebus Ægyptiacis, idem pag. 8, Annal. VI, cap. 20. Chaldæorum artis, sive astrologiæ fuisse significat.

Themisonis, Peloponnesiaci belli scriptor omnibus notus.

Themisonis. Tauromenitam fuisse Athenæus docet, lib. II, pag. 250. Themisonis. Hujus Historiarum: librum vero XXII, citat, pag. 250. Scripsit et alia, de quibus Suidas. Pyrrhi bello auctor est Cicero, in Epistola ad Luceium, et quidem bello dicato volumine, ut ait Dionys. Halic. lib. I, pag. 5. Themisonis Siculi regis temporibus.

TIMÆUS MATHEMATICUS, ab historico Tauromenita, de quo proxime diximus, diversus. Locrus hic patria fuit, professione Pythagoreus philosophus. Scripsit Mathematica, unde illi cognomen adhæsit Mathematici, in Indice libri V, et lib. XVI. Vide Suidam, tomo II, pag. 910.

TIMÆUS qui de metallica medicina scripsit, ut dicitur in Indice libri XXXIII, a Siculo, et Mathematico, ut quidem videtur, diversus.

TIMAGENES Alexandrinus, Romæ docuit, Pompeio Cæsarique gratissimus. Periplum scripsit libris quinque. Hæc Suidas, tomo II, pag. 907. Scripsit et de antiquitatibus Galliæ, teste Ammiano Marcell. lib. XV, pag. 50, quod opus vehementer laudat. De eo Seneca pater, Controv. 34.

TIMARISTUS. De plantis scripsisse dicitur a Plinio, lib. XXI, cap. 105. At in Colb. 2, *Timaretus* appellatur.

TIMOSTHENES. Vixisse hunc ætate Ptolemæi Philadelphi auctor est Strabo, lib. IX, pag. 421, ubi dicitur ναύαρχος τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου. Et Marcianus Heracl. pag. 95, Τιμοσθένης ὁ Ρόδιός ἐστιν ἀρχικυβερνήτης τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου. Opus ejus περί λιμῶν, de Portubus, libros decem complexum laudabat Eratosthenes: sed errata in eo nec pauca, nec exigua, deprehendit Strabo, lib. II, pag. 92. Inter veteres primæ notæ geographos ponitur a Scymno Chio, pag. 5. Stephanus, verbo Ἀγάθη, ejus Σταδιασμὸν laudat, hoc est, dimensionem terræ per stadia. De eo Agathemerus, Geogr. I, 2: Τιμοσθένης δὲ ὁ γράψας τοὺς περίπλους, etc.

* **TIRO**. Vid. **TULLIUS TIRO**.

TITUS IMPERATOR CÆSAR. De eo diximus in præfatione ad ipsum inscripta superius, rursumque dicemus, lib. II, cap. 22.

TLEPOLEMUS [alii **THEOPOLEMUS**], medicus. Laudatur, lib. XX, cap. 73.

TREBIUS NIGER. De eo dicitur, lib. IX, cap. 48.

TROGUS POMPEIUS. Livii ætate, et Augusti principatu vixit. Gallum se ipse facit, lib. XLIII. Scripsit historiarum Philippicarum libros XLIV, hoc est, de imperio Philippico, sive Macedonico: quarum nunc epitomen solam a Justino concinnatam habemus. Libros ejus de Animalibus laudat Charisius, lib. I, pag. 79, unde hausisse aliqua Plinium constat, lib. XI, cap. 114, ubi auctorem severissimum Trogum vocat.

TUBERO. Cui Quintus prænomen datur in Indice libri II. Tuberonem distinguere hoc loco tergeminum, operæ pretium fuerit. Primus est Q. Ælius Tubero, Q. F. gener Pauli Æmilii Macedonici, ejusdem nepos a Cic. in Bruto, pag. 649, vocatus. Agit de eodem Valerius Max. lib. VII, cap. 5, et alii. Alter est L. Ælius Tubero historicus, qui Ciceronis legatus in Asia fuit, de quo ipse Tullius, lib. I, ad Q. Frat. Epist. 1. Tertius est, Q. Ælius Tubero, historici filius, qui multa scripsit de jure civili, quem Cicero propinquum suum appellat in Ligariana. Ex his apparet in Indice signari, non historicum illum, cui Lucii prænomen fuit, quod Vossius credidit, de historicis Latinis, lib. I, cap. 12, sed patrem ipsius, Q. Ælium Tuberonem.

* **TUCCIUS VALLA**. Vid. **VALLA**.

TUDITANUS. Is est C. Sempronius Tuditanus, qui Consulatum gessit cum M. Aquilio, anno U. C. DCXXV. Commentariorum ejus historicorum

meminit præter Plinium, Gellius, lib. XIII, cap. 15, ubi liber tertius decimus laudatur. Tuditanus idem libro tertio Magistratum laudatur a Macrobio, lib. I, Satur. cap. 13.

TULLIUS TIRO. De vita patroni sui Ciceronis, cujus libertus fuit, libros scripsit, quorum quartum citat Asconius Pedianus, in Orat. pro Milone, pag. 24. Gellius, lib. XXXI, cap. 9: « Tullius Tiro, inquit, M. Ciceronis alumnus, et libertus, adiutorque in litteris studiorum ejus fuit: is libros complures de usu atque ratione linguæ Latinæ, item de variis atque promiscuis quæstionibus composuit. In his esse præcipui videntur, quos Græco titulo Πανδέκτας inscripsit, tanquam omne rerum atque doctrinarum genus continens. » Præclarum hujus elogium exstat apud eundem Gellium, lib. VII, cap. 3.

TURRANIUS GRACILIS, sic enim scribi nomen illud mihi magis placet, omnibus codd. MSS. R. 1, 2, Colb. 2, et Chiff. tum in Indice, tum cap. 1, libri tertii, consentientibus, quam, uti antea legebatur, *Craccula*. Eelii Gracilis Tacitus meminit, Annal. XIII, cap. 53; Turrani, lib. I. Hunc Ovidius in poetarum albo collocat, ex Ponto, IV, Epist. 16, v. 29:

Musaque Turrani tragicis subnixæ cothurnis.

Hispanus fuit, prope Mellariam Bæticæ natus, auctore Plinio in præmio libri III. D. Turranium hominem χρηστομαθῆ appellat Cicero, lib. I, ad Attic. Ep. 6.

TUSCUS FABRICIUS. In Indice libri III.

U.

UMBRICIUS MELIOR, quem aruspicum suo ævo peritissimum appellat Plinius, lib. X, cap. 6. Is est aruspex Umbricius, qui sacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, tristia exta, instantes insidias, et domesticum hostem prædixit, ut refert Tacitus, Hist. I, cap. 27. De Etrusca disciplina librum scripsisse dicitur in Indice libri XI.

V.

VALERIANUS CORNELIUS. Vid. **CORNELIUS VALERIANUS.**

VALERIUS ANTIAS. Syllæ temporibus vixit. Scripsit Annales haud exiguæ molis opus: nam librum eorum septuagesimum quartum citat Priscianus, lib. IX, pag. 871. Gellius etiam quintum et septuagesimum, lib. VII, cap. 9. Vide et Macrobi. lib. I, Saturn. cap. 13. Plutarchum, in Romulo, pag. 25. Dionys. Halic. lib. I, pag. 6.

* **VALERIUS SORANUS.** Citatur in fine Plinianæ præfationis, et lib. III, cap. 9. Cic. in Bruto: « Q. et D. Valerii Sorani, vicini et familiare mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti et græcis litteris et latinis. » Uterque medicus fuit; Quintus clarior, qui vulgaverat inter alia et Hippocratis vitam. Meminit etiam Varro de L. L. lib. IV. Confer Rezzonicum ad Plinii præfationem.

VALENIUS MAXIMUS. Vid. MAXIMUS.

VALGIUS. Citatur a Gellio, lib. XII, cap. 3, secundus liber eorum quos C. Valgius Rufus inscripsit, *De rebus per epistolam quæsitis*. Laudatur a Plinio, lib. XXV, cap. 2, volumen ejus imperfectum, quod ad Augustum scripserat, de Herbarum usu. Meminit Valgii Festus, verbo *Secus*. Inter scriptores haud ignobiles reponitur a Seneca, Ep. LI.

VALLA L. TUCCIUS, medicus, dum mulsi potionem haurit, defunctus.

VARRO [M. TERENTIUS]. Romanorum omnium doctissimus et πολυγράφωτος M. Varro, præter libros de Re rustica, et de Lingua Latina, qui ad nos, cujusque modi sunt, pervenerunt, scripsit in primis Antiquitatum libros XLI, opere in duo volumina bipertito: quorum alterum inscriptum fuit titulo *Rerum Humanarum*, quod Plinius, et Priscianus, lib. X, pag. 894, appellant *Humanarum Antiquitatum*: alterum C. Cæsari dicatum, *Rerum Divinarum*. Ciceronem decennio fere antecessit. Scripsisse etiam de *Rebus Admirandis*, auctor est Nonius, cap. III, num. 177. Libros *Disciplinarum* laudat A Gellius, lib. XVIII, cap. 15. Sed de scriptis Varronis uberius egit Ausonius Popma, in libello quem inscripsit, *Bibliotheca Varroniana*.

VARRO ATACINUS. De eo Hieronym. in Chron. Eusebii ad Olymp. CLXXIV, an. 2. «P. Terentius Varro, vico Atace in Provincia Narbonensi nascitur. » Non a vico, ut putavit Eusebius, sed ab Atace fluvia ei nomen, de quo amne Plinius, lib. III, cap. 5, Vibius Sequester, et alii. Rectius Porphyrio in lib. I Horatii, Satyra 10: «Terentius Varro Narbonensis, Atacinus ab Atace fluvio dictus. » Quin ipsa Narbona olim colonia Atacinatorum est appellata, teste Pomponio Mela, lib. II, cap. 5. «Sed antestat omnes Atacinatorum Decumanorumque colonia, unde olim his terris auxilium fuit: nunc et nomen et decus est Martius Narbo. » Floruit Cæsaris Dictatoris, et Triumphorum temporibus. Scripsit *Argonautica*, et *Bellum Sequanicum*. Quis fuerit ei scribendi character, docet Quintil. X, 1.

VERRIUS FLACCUS. Caium et Lucium, Augusti nepotes, Romæ in Palatio docuit, atque exactæ ætatis obiit sub Tiberio, inquit Suetonius, lib. de Illustr. Grammi. cap. XVII. Libros rerum memoria dignarum ab eo conscriptos Gellius laudat, lib. IV, cap. 5. Tabulas Consulares ac Triumphales, quas Onuphrius edidit, creditur a quibusdam Verrius ipse confecisse. Ejus libellus, qui Saturnus inscribatur, citatur a Macrobio, lib. I, Saturn. cap. 4. Liber quartus de verborum significatione, a Gellio, lib. V, cap. 17.

* VESTALIS FABIUS. Vid. FABIUS VESTALIS.

VESTINUS. Fuit C. Julius Atticus Vestinus Consul, cum Silio Nerva, anno U. C. DCCCXVIII, extremis Neronis temporibus, a quo jussus sibi venas incidere. Tacitus, Annal. XV, cap. 48.

VETUS. Lucius Vetus, præfectus exercitus adversus Germanos, Neronis principatu, qui Mosellam et Ararim ducta fossa connectere parabat, ut navigabilia inter se mediterranei septentrionalisque oceani littora fierent, ut Tacitus refert, Annal. XIII, cap. 11.

VIBIUS RUFUS. Hujus mentio apud Senec. lib. I, Controv. 8, et Dio-

nem, lib. LVII. Sed conturbat me, quod in Indice libri XXI et XXII, Vibius Rufinus legitur, de quo quid statnam, certi nihil adhuc occurrit.

VIRGILIUS MARO, [poetarum Latinorum princeps, natus in agro Mantuano anno Urb. DCLXXXIV, Augusto imperatori et Mæcenati carissimus, obiit Brundisii anno Urbis DCCXXXV. Ex illius libris Georgicon, in quibus, ut Columella loquitur, agricolationem fecit carmine potentem, Plinius multum profecit].

VITRUVIUS, Augusti Cæsaris principatu claruisse creditur M. Vitruvius Pollio, cujus opus de Architectura manibus omnium teritur. [Citatur in Indice lib. XVI, XXXV, XXXVI, Pliniano ævo vetustiore qui negant fuisse, hoc uno Indice coarguuntur].

X.

ΧΑΛΤΗΣ [Candaulis Lydi filius], historiarum auctor vocatus, lib. XXV, cap. 5, Sardonius fuit: Olymp. circiter LXX floruit; scripsit de rebus Lydiæ, teste Strabone, lib. XII, pag. 572; Dionys. Halic. lib. I, pag. 22; et Athenæo, libro XII, pag. 515. Item Magica, teste Clemente Alex. lib. III, Stromat. pag. 431, et Laertio in præf. pag. 1.

ΧΕΝΑΓΟΡΑΣ. Hujus liber primus Chronicorum laudatur ab Apollonii Schol. ad lib. IV, v. 262. Liber περί νόμων, de Insulis, ab Etymologo, verbo Σφίχαια. Exstat is liber dicitur MS. in Bibl. Nova librorum MSS. pag. 174. Patria Xenagoræ incerta. Qui Syracusium faciunt, corrupto Plinii loco inducti sunt in fraudem, cujus loci vitium omne detegemus et sanabimus; lib. VII, cap. 57.

ΧΕΝΟΚΡΑΤΗΣ, [non ille quidem Platonis auditor, cujus vitam Laertius scribit, lib. IV, pag. 97, sed multo junior patria Aphrodisiensis, clarus Tiberii ætate]. Exstat Xenocratis de Alimento ex aquatilibus libellus, cum Jani Dubravii, de Piscinis et Piscium naturis, lucubratione excusus. Citatur hic Xenocratis liber ab Oribasio, lib. II, cap. 58. Idem multo locupletior asservatur in Bibl. Regia, teste P. Labbeo in nova Bibl. MSS. libror. pag. 127, et in Vaticana, cum libro ejusdem περί λίθων, de Gemmis, ut ait ideus, pag. 174. Scripsit et alia plurima, quorum Indicem Laertius exhibet, pag. 99.

ΧΕΝΟΚΡΑΤΗΣ, qui de toreutice scripsit, insignis fuit pingendi cælandique artifex. Tisicratis discipulus fuisse dicitur, lib. XXXIV, cap. 19; Tisicrates Lysippi. Fuit autem Lysippus Alexandri M. temporibus. Vixisse igitur necesse est hunc Xenocratem statuarium ætate Ptolemæi Philadelphii.

ΧΕΝΟΚΡΑΤΗΣ ΖΕΝΟΝΙΣ, de quo in Indice librorum XXXIII, XXXV et XXXVII. Ephesium hunc fuisse, eundemque Neronis ac Vespasiani ævo vixisse, Plinius docet, lib. XXXVII, cap. 11. De pictura scripsisse, lib. XXXV, cap. 35.

ΧΕΝΟΡΗΘΗ Atheniensis, cujus vitam Laertius describit, lib. II, pag. 45. Præter Κύρου παιδείαν, aliaque quæ exstant, scripsisse Periplus certum est, tum ex Valerio Max. lib. VIII, cap. 13, tum ex Plinio, lib.

VII, cap. 49; nisi forte is Xenophon, cujus Periplum eo loci appellat, alter ab illo Xenophonte fuerit, Ephesius fortassis, cujus Ephesiaca, libris octo comprehensa, servari ait in Bibl. Florentina Labbeus in nova Bibl. librorum MSS. pag. 174. Xenophontis prioris exstant fragmenta aliquot in Γεωπονικῶν libris, excerpta ex opere de Re rustica.

XENOPHON LAMPISACENSIS. Laudatur a Solino, cap. XIX.

Z.

ZACHARIAS BABYLONIUS, qui libros scripsisse de gemmis dicitur ad Mithridatem regem, lib. XXXVII, cap. 60. Ille fortassis, qui Apuleio, lib. II, Asin. aur. 213, Zachlas Ægyptius, Propheta primarius, hoc est, Magus appellatur.

ZENO [qui citatur a Plinio, lib. XXII, cap. 44, et in Indice libri XVIII]. Non illum stoicæ disciplinæ principem laudari a Plinio arbitror, sed medicum Herophileum, Laodicea, quæ ad Lycum est, oriundum, quem laudat Laertius in Zenone, lib. VII, pag. 172, et Galenus, lib. VI, κατὰ γένη, cap. 10. Scripserat de Notis morborum libellum, quem Aristoxenus Herophileus refutavit, ut docet idem Galenus, lib. IV, de Differ. puls. cap. 8.

*ZENO Citieus, stoicæ disciplinæ princeps, primum platonicos audivit, deinde Cratetem cynicum, et Heracliti simul libros legit, unde austerus evasit et cynicus. Tandem vero ipse novam condidit sectam, pluresque adscivit discipulos, qui ab ipso Zenonii, deinde autem a Pœcile Stoa, in qua docebat, Stoici appellati sunt. Scriptorum ejus magnus apud Laertium catalogus. Citatur a Plinio, XXV, 21, et XXXIV, 19.

ZENOTHEMIS, Τζετζῆ Ζηνοθεμῆς, Chiliad. VII, hist. 144, v. 163, inter eos scriptores laudatur, qui carmine aliqua tradidere de fabulosis hominum formis. Ejus deinde Periplum laudat idem, v. 684. Meminit illius etiam Ælianus, lib. XVII, Hist. animal. cap. 30, et Scholiastes Apollonii ad lib. II, v. 967.

ZOILUS MACEDO, Amphipolites fuit, quod Macedoniæ oppidum est; [quanquam a Veteribus quibusdam Ephesius dicitur. Vivendo superavit Philippum, Macedonum regem. Canis Rhetoricus, itemque Homero-mastix in vita cognominatus, ob libros IX adversus Homeri poesin compositos, et præterea Homeri vituperationem. Scripsit etiam de Amphipoli et rebus patriis. Inter Demosthenis magistros numeratur].

ZOROASTRES [vel ZOROASTER]. Unus hic fuerit, an multiplex, non satis constat, inquit Plinius, lib. XXX, cap. 2. Zoroastrem annis ante bellum Trojanum quingentis extitisse ait Suidas, pag. 1133: circumferri libros ejus quatuor περί φύσεως; alium περί λίθων; libros demum quinque, Πραῶditionum ex inspectione stellarum, ἀστερασκοπικὰ ἀποτελεσματικὰ, qui libri maxime illi argumento congruunt, quod Plinius libro XVIII pertractat, cujus in libri Indice Zoroastres advocatur, et libro ipso XVIII, cap. 55.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ LIBER II.

I. (1). **M**UNDUM¹, et hoc quod nomine alio cælum ap-

I. 1. *Mundum*, etc. Mundum primum appellat, orbem hunc aspe-ctabilem, earumque rerum univer-sitatem, quæ cæli ambitu conti-nentur; deinde cælum aliquando ipsum ea mundi appellatione pari-ter censi nos admonet: id demum quod ex utroque existit, numen esse credi vult. Cælum ipsum mun-di appellatione censi, apud La-tinos scriptores, tralatitium est. Apud Ciceronem legimus, lib. III, de Univers. « Omne igitur cælum, sive mundus, sive quo alio voca-bulo gaudet, hoc a nobis nuncupa-tum sit. » Et Manilius, Astron. I, 9, dum Augustum prædicat cælo di-gnum, quo jam pater Julius receptus post mortem putabatur, ita cecinit: « Concessumque patri mun-dum Deus ipse mereris. » Mela Geogr. lib. I, cap. 1: « Omne igitur, inquit, hoc quiddam est, cui cæli mundique nomen indidimus, unum id est, atque uno ambitu se cuncta-que complectitur, etc. » Accepit Mela fortassis ex Timæo Platonis, pag. 1047: ὁ δὴ πᾶς οὐρανός, ἢ κό-

σμος, ἢ καὶ ἄλλο, ὅτι πᾶσι ὀνομαζό-μενος μάλις' ἂν δέχοιτο, τοῦθ' ἡμῖν ὀνομάσθω. Sed multo certior auctor vetus interpret Ecclesiastici, et idem ipsius Ecclesiastici nepos, cap. LXIII, 10: « Species cæli gloria stellarum, mundum (hoc est, cælum) illumi-nans in excelsis Dominus. » Nulla magis Plinio nostro familiaris locu-tio est, toto præsertim hoc libro; et pariter κόσμον pluribus modis Græci accipiunt: tum ut sit collectum quiddam e cælo, atque terra et nat-uris utroque comprehensis: tum ut sit sola fixarum stellarum sphæra, ut diserte docet Laertius in Zenone, lib. VII, et Diodorus apud Achill. Tatium in Phænom. cap. 5, pag. 129. Quod ut verissimum sit atque explo-ratum, haud tamen assentior viri docti conjecturæ, existimantis ob id hanc Pliniani operis frontem ita refingendam: *mundum, hoc est, quod alio nomine cælum appellare libuit*: neque enim de cælo uno duntaxat, sed de universa rerum omnium complexione, toto hoc capite, atque adeo consequentibus, est instituta

pellare libuit, cujus circumflexu teguntur² cuncta, numen esse³ credi par est, æternum, immensum, neque genitum, neque interiturum unquam. Hujus⁴ extera indagare, nec interest hominum, nec capit humanæ conjectura mentis. Sacer est, æternus, immensus, totus⁵ in toto, immo

disputatio; neque reclamantibus libris omnibus quidquam in eo genere temere est audendum. HARD. — Monet Pintianus in Salm. et Tolet. codd. legi: *Mundum et hoc quodcumque cælum appellare libuit. Inde quodcumque pro quod ab Elzevirii editum est. Vet. apud Dalec. quocumque, et paulo infra appellari pro appellare. Ed.*

2. *Teguntur.* Placet quibusdam legi, *cujus circumflexu reguntur cuncta*: quod cælum inferioribus rebus sic dominari Veteres crederent, in primisque Stoici, ut quod ratio et mens est homini, id cælum toti mundo velut quamdam cælestem rationem, mentemque divinam, esse vellent. quos Manilius secutus Astron. I, vs. 27, cælum appellat « mundum, quo cuncta reguntur. » Sed aliena est Plinii cogitationibus hæc emendatio. Tum enim ille dixisset, *cujus motu, nutu, sapientia reguntur cuncta*, potius quam *circumflexu*. Haud ita vehementer abhorret a mente scriptoris ea lectio, quam Regius uterque codex præfert, et vetus Dalec. *cujus circumflexu degunt cuncta*: hoc est, intra cujus convexitatem degunt cuncta. Omnium sincerissima est recepta jam lectio, quam defendit hoc versiculo Ovidius, Metam. lib. I, v. 5: « et quod tegit omnia cælum. » H. — Chiffletii codex: *cujus circumflexu dicunt cuncta contineri. Pro circum-*

flexu, Menagius in notis manuscriptis ad editionem Elzev. *circumplexu* legendum censet; mera tamen et inani conjectura: *circumflexus* hic est circularis ac circumflexa figura. ED.

3. *Numen esse.* Hoc Pythagorei, hoc Stoici docuerunt, teste Epiphonio, lib. I, adv. hæreticos, hæc. 7, pag. 21, et in Anacephal. pag. 132. Quæ scholæ veteris deliramenta, de divinitate, atque æternitate mundi, refutare verbosius, neque est otii, neque instituti nostri. H. — Deum, optimum, maximum, rerum omnium conditorem potentissimum, rectorem providentissimum, non novit Plinius. Delirantium hominum fabulas secutus, mundum, portentosum numen, obtrudit, cui quæ Dei unius sunt affingit. Hæc errorum monstra profigavit melior altiorque philosophia, et, quæ certissimum validissimumque est philosophiæ adjumentum atque tutamentum, religio. Vere autem egregieque dixit Cl. Bacon, de Augmentis scientiarum, lib. I: « Certissimum est, atque experientia comprobatum, leves gustus in philosophia movere fortasse ad atheismum, sed pleniore haustus ad religionem ducere. » BROU.

4. *Hujus extera.* Quæ sunt extra mundum posita. HARD.

5. *Totus in toto.* Sic totum in se toto complexus nihil ut extra sit. HARD.

vero ipse totum : finitus, et infinito similis; omnium rerum certus⁶, et similis incerto; extra⁷, intra, cuncta complexus in se; idemque⁸ rerum naturæ opus, et rerum ipsa natura. Furor⁹ est, mensuram ejus animo quosdam agitasse, atque prodere ausos: alios rursus, occasione hinc sumpta, aut¹⁰ hinc data, innumerabiles tradidisse mundos, ut totidem¹¹ rerum naturas credi oporteret; aut, si¹² una omnes incubaret, totidem tamen Soles, totidemque Lunas, et cætera, ut¹³ jam in uno, et immensa et innumerabilia sidera: quasi¹⁴ non eadem quæstione semper in termino cogitationis occurrentia, desiderio finis alicujus; aut, si hæc infinitas naturæ omnium artifici

6. *Omnium rerum certus*, etc. Res omnes certis efficit et continet legibus; credas tamen incerto motu rapi. HARD.

7. *Extra, intra*. Immo vero omnia sunt intra, nihil extra, si mundus totum est. Sibi ergo non bene constat Plinius. ED.

8. *Idemque rerum*. Pergit eo acumine id profiteri, quod nunc piorum exhorrescant aures: mundum esse factum a nemine, sed sibi esse ipsum sui causam æternam: nec opus, ut par erat, a factore distinguit, ut ait August. lib. VII, de Civit. Dei, cap. 28, ubi hanc impietatem redarguit. HARD.

9. *Furor est*. « Mirum est, inquit ipse, cap. 21, quo procedat improbitas cordis humani, parvulo aliquo invitata successu.... ausique divinare Solis ad terram spatia, eadem ad cælum agunt, quoniam sit medius Sol: ut protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos, » hoc est, cæli ipsius vastitas, immensitasque describatur. HARD.

10. *Aut hinc data*. Sic M. apud Dalec. Quam lectionem amplexus est Lætius sive Lælius, Elzevirianæ editionis curator. Et hæc profecto est vera Plinii manus. Ex his, inquit, disputationibus alii subtiliores philosophi occasionem vel cupide arripuerunt, vel sibi datam acceperunt. Apud Harduinum, *aut his data*. ED.

11. *Totidem rerum naturas*. Totidem absoluta in se systemata, aut ut ipse modo aiebat, totidem numina, quot mundos. ED.

12. *Aut si una omnes incubaret*. Aut si una natura omnes mundos complecteretur. *Incubare* cum accusativo apud auctores declivis præsertim latinitatis haud rarum est, apud Plinium etiam frequens. ED.

13. *Ut jam in uno*. Dalec. etiam in uno. Docet Harduinus *ut jam c MSS.* ortum esse, quorum etiamsi deesset auctoritas, tamen ita legendum erat. *Ut jam in uno*, id est, ut in hoc nostro mundo, quem unum esse vulgo credimus. ED.

14. *Quasi non*, etc. Vet. apud Dalec. *quasi non eadem quæstiones*

possit assignari, non illud idem in uno facilius sit intelligi, tanto præsertim opere. Furor est, profecto furor, egredi ex eo, et tanquam interna ejus cuncta plane jam sint nota, ita scrutari extera: quasi vero mensuram ullius rei¹⁵ possit agere, qui sui nesciat, aut¹⁶ mens hominis videre, quæ mundus ipse non capiat.

II. (II). Formam ejus in speciem orbis absoluti globatam¹ esse, nomen in primis et consensus in eo mortalium, orbem appellantium, sed et argumenta² rerum docent: non solum quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese³, ac sibi ipsa toleranda est, seque includit et continet, nullarum egens compaginum, nec finem, aut initium ullis sui partibus sentiens; nec quia ad motum, quo subinde⁴ verti debeat, ut mox apparebit, talis aptissima est: sed oculorum quoque probatione⁵: quod convexus mediusque quacumque cernatur, quum id accidere in alia non possit figura.

semper in termino cogitationis sint occurruræ, si deerit finis aliquis. ED.

15. *Ullius rei.* Forte, *illius rei*, hoc est, spatii illius immensi, quod extra mundum late diffunditur, quodque mundus ipse non capit, quum extra mundum sit. Sed nihil immutandum verius arbitramur. HARD.

16. *Aut mens hominis.* MSS. Reg. 1, 2, et Colb. *aut miror homines videre.* H. — Vet. apud Dalec. *aut mereantur homines videre.* Chiff. *aut homines possint videre.* ED.

II. 1. *Globatam.* Vet. apud Dalec. *globosam.* ED.

2. *Argumenta rerum.* Argumenta ex ipsis rebus petita. HARD. — Speciosiora quidem hæc qualiacumque argumenta, quam consensus iste mortalium, qui in rebus extra sen-

sum intimum positus nullius omnino ponderis est. ED.

3. *Vergit in sese ac sibi ipsa toleranda est.* Hoc est, ut Tullius ait, de Nat. Deor. lib. II, pag. 97, quia globi seu sphaeræ partes omnes undique medium locum capessentes nituntur æqualiter. HARD.

4. *Subinde.* Delendum videtur, ut glossa τὸῦ *mox.* Deinde pro verbis *verti debeat, ut mox apparebit*, Vet. apud Dalec. *verti mox apparebit.* ED.

5. *Probatione.* Vet. apud Dalec. *probatione hoc declaratur*, in quo glossa manifesta est. Sed obiter notanda hujus argumenti vanitas. Rotundus videretur orbis, etiamsi non esset, vel ideo quod in spatium indefinitum porrectos ab oculis nostris radios, mensura deficiente, æquales videri necesse est. ED.

III. (III). Hanc ergo formam ejus æterno et irrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, viginti quatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus et occasus haud¹ dubium reliquere. An² sit immensus, et ideo sensum aurium excedens, tantæ molis rotatæ³ vertigine assidua sonitus, non equidem facile dixerim; non hercle magis, quam circumactorum simul tinnitus siderum, suosque volventium orbis: an⁴ dulcis quidam et incredibili suavitate concentus. Nobis, qui intus agimus, juxta diebus noctibusque tacitus² labitur mundus. Esse innumeras ei effigies⁵ animalium, rerumque cunctarum impressas; nec, ut in volucrum notamus ovis, lævitate continua lubricum corpus, quod⁶ cla-

III. 1. *Haud dubium reliquere.* Ita saltem credere debuerunt, qui terram stabilem atque immotam sibi fingebant. Ed.

2. *An sit immensus.* Vet. apud Dalec. *an autem sit immensus.* Paulo post ipse Dalecampius, *sensum aurium facile excedens*; sed male, quum prope sequatur *facile dixerim.* De sensu nihil dubium. Si tantus sit ille sonitus, auditu nostro, qui natura finitus est, infinitus ipse capi non potest. Ed.

3. *Rotatæ.* Vet. ap. Dalec. *rotata*, ac paulo post *assiduus sonitus.* Ed.

4. *An dulcis quidam.* Harmonici cælorum motus auctores fuere Pythagorei, inquit Achilles Tattius in Phænom. cap. VI. Ridet eorum sententiam Aristoteles, lib. I, de cælo, cap. 9. — *Dulcis quidam.* Sic Reg. 1, 2, Colb. 2, Chif. etc. Id vero ipsa sententia postulabat. Minus commode prius legebatur, *an dulci quidem*, etc. Adjuvat emendationem Censorinus, cap. XIII, pag. 81: « Ad hæc accedit, inquit, quod Pythagoras prodidit, hunc totum mun-

dum musica factum ratione: septem stellas, inter cælum et terram¹ vagas, quæ mortalium geneses moderantur, motum habere εὐρυθμον, et intervallo musicis diastematis congruum, sonitusque varios reddere, pro sua quamque altitudine, ita concordēs, ut dulcissimam quidem concinant melodiam, sed nobis inaudibilem. » ΗΑΝΘ.

5. *Effigies animalium.* Quas hic approbat Plinius effigies animalium rerumque cunctarum cælo impressas, et inde decidua rerum omnium semina, quæ in mari præcipue monstrificas gignant effigies, id vel memoratu adeo absurdum est, ut refutatione minime indigeat. Inde autem patet quam pudendos in errores delapsi sint, qui Deum, naturæ parentem, moderatorem et conservatorem non novere. Iis antiquorum ineptiis commemorandis non ultra immorabor. BRON.

6. *Quod clarissimi.* Tullius, de Natura Deor. lib. II, pag. 70, agens de figura mundi, sive cæli. « Quid enim, inquit, pulcrius ea

rissimi auctores dixerē, rerum⁷ argumentis indicatur : quoniam⁸ inde deciduis rerum omnium seminibus innumeræ, in mari præcipue, ac plerumque confusis, mon-
 3 strificæ gignantur⁹ effigies. Præterea visus¹⁰ probatione, alibi plaustrī, alibi ursi, tauri alibi, alibi litteræ¹¹ figura,

figura, quæ sola omnes alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum. » Et Plato, a quo Tullius hunc colorem est mutuatus, in Timæo mundum affirmat esse factum λαϊόν καὶ ἐμάλδον πανταχῆ, lævem atque omnino complanatum. Plinius contra negat esse læve, lubricum, inoffensum, ut sunt ovorum testæ; sed uti vasa sunt pleraque, signis asperum, cælatum imaginibus. HARD.

7. *Rerum argumentis indicatur.* Ita restitimus, secuti Pintianum, adductique familiari huic auctori nostro loquendi formula, qua etiam capite priorē usus est : *argumenta*, inquit, *rerum docent* : quam et apud Tertullianum meminī me legere. Plinius ipse iterum, lib. XII, cap. 20 : « Apparetque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. » In editis vulgo, *quod clarissimi auctores dixerē tenerum, argumentis indicatur.* Quam lectionem uti defendat Dalecampius, gemino utitur testimonio : Tullii altero, de Natura Deorum, lib. II, ubi de aere loquens, « qui terram tenero, inquit, circumjectu amplectitur. » Altero Virgilii Eclog. VI, 34 : « et ipse tener mundi concreverit orbis. » Quæ duo nemo non videt aliorum spectare, quam ad propositum Plinianum.

HARD. — Chiffletii codex teste Dalecampio : *terrenorum argumentis indicatur*; sed mendo manifesto. ED.

8. *Quoniam inde.* Fuit illa Veterum quorundam opinio, astrorum efficientiam omnem in res subjectas, effluvio quodam contineri corporum minorum, quæ ipsis deciderent : cujusmodi fere sunt ea quæ a magnete existere, ac sese in ferrum insinuare creduntur. Hæc esse rerum omnium æmina credebant. Germina stellarum vocat Apuleius, Asin. aur. lib. IV, pag. 369. Varr. de Re rust. lib. I, cap. 40 : « Primum, inquit, semen, quod est principium genendi, id duplex : unum quod latet nostrum sensum ; alterum quod apertum. Latet, si sunt semina in aere, ut ait physicus Anaxagoras, etc. » Eadem habet Theophr. de causis, lib. I, cap. 5. At illa astrorum ἀπόρροια explosa jamdudum est ab eruditis : neque, si vera foret, id eo argumento effici necesse esset, quod tam vehementer Plinius pugnat evincere, tales in cælis esse oportere effigies, ac figuras, quales in terris gignantur. HARD.

9. *Gignantur.* Vet. apud Dalec. generantur. ED.

10. *Visus probatione.* Idem quod supra oculorum probatione ; subaudi, *indicatur*, ex præcedentibus. ED.

11. *Litteræ figura.* Deltoton intelligit, notum astronomis sidus,

candidiore medio per¹² verticem circulo. (IV). Equidem et consensu gentium moveor. Nam quem κόσμον Græci, nomine ornamentī appellavere¹³, eum nos a perfecta absolutaque elegantia, mundum. Cælum¹⁴ quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. Adjuvat¹⁵ rerum ordo, descripto circulo, qui signifer vocatur, in duodecim animalium effigies, et per illas Solis cursus¹⁶ congruens tot sæculis ratio.

IV. (v). Nec de elementis video dubitari, quatuor ea esse. Ignium¹ summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem² Græci nostrique eo-

in septemtrionali parte Signiferi, sub emersum procedens Arietis. De quo Cicero in Arat. v. 71. « Deltoton dicere Graii Quod soliti, simili quia forma littera claret. » HARD.

12. *Per verticem.* Dalecampius ex Vet. *super verticem.* Semel aut bis Virgilius hoc sensu dixit *a vertice*, id est, supra caput, gallice *au zenith*. Locum hunc Plinii de Galaxia, sive lactea via, interpretantur omnes docti. ED.

13. *Appellavere.* Dalec. et Elz. *appellaverunt.* Paulo infra, Vet. apud Dalec. *dicimus pro diximus.* ED.

14. *Cælum quidem.* Varro, de Ling. Lat. lib. IV. « Cælum dictum scribit Ælius Gallus, quod est cælatum, » hoc est, sideribus distinctum, ac veluti insculptum. Et in Satyra Menippea, cui titulum fecit *Dolium*, pag. 13: « Mundus domus est maxima homulli, et appellatur a cælatura cælum. Græce ab ornatu κόσμος, Latine a puritie mundus. » Alii tamen παρά τοῦ κοίλου ἢ τῆς κοιλότητος, a concavitate, cælum dici rectius et scribi putant. HARD.

15. *Adjuvat.* Nobis adstipulatur

et argumentationem nostram nova ratione fulcit. ED.

16. *Solis cursus*, etc. Vet. apud Dalec. *solis cursui congruens tot circulorum ratio*: circulorum nempe, quos in Zodiaco describunt erratica sidera. Non contemnenda lectio; immo forsitan in textum recipienda. Vulgata lectione, quam secuti sumus post Dalec. Hard. Elzev. Brot. nomen *cursus* in generandi casu ponitur. ED.

IV. 1. *Ignium.* Ignium, inquit, elementum summum, id est altissima in sede collocatum est. Alii *ignem*, *ignitum* alii frustra reponunt; alii probabilius *igneum*, notante Harduino. Sed *ignium* in genitivo præstat; sic infra *spiritus*, pro quo Vet. apud Dalec. *spiritum* male rescripserat. Quod ad res attinet, vulgarem hic opinionem de quatuor elementis tradit Plinius, ac vestigiis insistere videtur Ciceronis, quem vide de Nat. Deorum, lib. II. ED.

2. *Quem Græci.* Cicero, de Nat. Deor. lib. II. « Hac animabili, inquit, spirabilique natura, cui nomen est aer: Græcum illud quidem,

dem vocabulo aera appellant. Vitalem hunc, et p
cta rerum meabilem, totoque³ consertum: hujus
spensam, cum quarto aquarum elemento, librar
spatio tellurem. Ita mutuo complexu diversitati
nexum: et levia ponderibus inhiberi, quo minus e
contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in
² tendentibus. Sic⁵ pari in diversa nisu, in⁶ suo
consistere, irrequieto mundi⁷ ipsius constricta ei
quo semper in⁸ se currente, imam atque mediam
esse terram, eandemque universi cardine⁹ sta
dentem, librantem¹⁰ per quæ pendeat: ita solam

sed receptum jam tamen usu a no-
stris; tritum est enim pro Latino. »
HARD.

3. *Totoque consertum.* Toto inser-
tum intextumque mundo. HARD.
— Vet. apud Dalec. *consertum*: et
statim, *cujus pro hujus*. ED.

4. *Diversitatis.* Elementorum na-
tura et pondere diversorum. ED.

5. *Sic pari.* Hoc vero similitudine
haud penitus aspernanda explicant
Archimedis discipuli apud Tatium
in Phænom. IV, pag. 126: « Ideo,
inquiunt, interprete Petavio, aquæ
terræque globi consistunt in medio,
quod, si quis omnium gravissima
corpora, puta plumbum, nec non
alia levissima velut suber, ad pon-
dus æquale capiat, et invicem allig-
get, illud accidet, neutrum ut ab
altero trahi possit. Ut si quis in
mare ista projiciat, neque suber in
profundum deprimatur a plumbo,
neque plumbum ad summam aquam
a subere possit attolli: sed ex æquo
utrinque tracta, suber et plumbum,
summam inter aquam fundum-
que suspensa teneantur. Quam-
obrem quum sint elementa qua-

tuor, accidit ut ignis et
sunt levissima, sursum su-
te, naturæque impetu,
etc. » HARD.

6. *In suo.* Nempe in
Dalecamp. et Elzev. *vi si*
nam potius mutua quam s-
stant. ED.

7. *Mundi ipsius.* Cæli. I
retur in sublime aer, i
coercitus, ipsa amplitud
redderetur infirmior. N
constrictus includente mu-
est, cælo, cogitur in justu
quod sufficiat terræ inn-
rendæ. HARD.

8. *In se currente.* Circa
revoluto. ED.

9. *Cardine.* Revolut
aiunt, centro. Idem Pl
ipso libro, cap. 64, te
cardinem esse dicet. ED

10. *Librantem.* Hoc e
nentem circum se fusa cc
ob innatam levitatem su-
ant: dum per eadem inte-
netur ipsa vicissim, ne
insitam gravitatem. Ita
Phars. I, v. 88: « Dum ter

bilem, circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus necti, eidemque¹¹ omnia inniti. (vi). Inter hanc, 3
cælumque, eodem¹² spiritu pendent, certis discreta spatiiis, septem sidera, quæ ab incessu vocamus errantia, quum¹³ errent nulla minus illis. Eorum medius Sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modo, terrarumque, sed siderum etiam ipsorum, cælique

terramque levabit Aer. » HARD.
— *Elzev. librantemque*, quod et Vet. apud Dalec. Ed.

11. *Eidemque omnia inniti.* Turnebus legit *omnia innecti*. LART. — Optime. Amat Noster has delicias verborum inter se ludentium: *necti, innecti*. Sic in præfatione: « Omnia vero naturam et naturæ sua omnia. » Ed.

12. *Eodem spiritu.* Hoc est, in aere, sive, ut Cicero ait, in æthere, quod et consuetudo loquendi, et olim Pacuvius cælum interpretabatur, apud eundem Tullium, de Nat. Deor. lib. II. « Hoc quod memoro nostri cælum, Graii perhibent æthera. » Ac Tullius ipse paulo post: « Restat ultimus, et a domiciliis nostris altissimus omnia ciuens et coercens cæli complexus, qui idem æther vocatur, extrema ora et determinatio mundi, in quo cum admirabilitate maxima igneæ formæ cursus ordinatos definiunt: ex quibus Sol, etc. » At cælum nunc Plinius peculiarem esse appellationem putat domiciliis non errantium stellarum. Quæcumque demum opinio Veterum fuit, de cælorum, in quibus planetæ voluntur, soliditate, ac concrectione, si tamen ulla fuit ejusmodi: id enim excutere diligentius neque est

otii, neque instituti nostri: sed si fuit illa cujusquam, ab ea certe abest longissime Plinius: neque consistentes reipsa siderum errantium orbis informavit animo, quibus illa intra statos continerentur cursus, non secus atque in stadio septa, atque in circensibus adduntur euripi, ut coerceantur equi et quadrigæ intra finem certum. Nam si *spiritus spatium* totum illud est, in quo feruntur, non idem certe concretioris cujuspiam naturæ est. *Si in eo spiritu pendent*, propria hæc septem sidera virtute niti oportet, non aliena fulciri. *Si certis discreta spatiiis*, non ea orbibus tanquam claustris sejuncta ac seclusa mutuo, aut intellexit ipse, aut vero intelligenda sunt. HARD. — Non in spiritu, sed in vacuo pendere sidera, mathematicis nunc rationibus constat; quæ si medio vel tenuissimo invehentur, necessario deflecterentur a cursu suo, nec ad solas gravitatis et mutue attractionis leges se moverent. Confer Encyclopædiæ Gallicæ partem physicam verbo *milieu*. Ed.

13. *Quum errent.* Tullius, de Nat. Deor. lib. II, pag. 71: « Maxime vero, inquit, admirabiles sunt motus earum quinque stellarum, quæ falso vocantur errantes. Nihil

rector. Hunc mundi esse totius animum¹⁴, ac planius¹⁵ mentem; hunc principale naturæ regimen, ac numen
 4 credere decet, opera ejus æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras: hic reliqua sidera occultat¹⁶, illustrat: hic vices temporum, annumque semper renascentem ex usu naturæ temperat: hic cæli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen cæteris¹⁷ quoque sideribus fœnerat. Præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi litterarum Homero¹⁸ placuisse in¹⁹ uno eo video.

1 V. (VII). Quapropter effigiem¹ Dei formamque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est Deus, si² modo est alius, et quacumque in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus³ animæ, totus animi, totus

enim errat quod] in omni æternitate conservat progressus, et regressus, reliquosque motus constantes et ratos. » HARD.

14. *Animum ac... mentem.* Animum, quod rebus hisce, inferioribus per radios, ceu spiritus quosdam, vitam impertiat. Mentem, quod consilio, et sapientia, et rata lege cælestia terrenaque regere ac moderari videatur. HARD.

15. *Planius.* Quidam plane. ED.

16. *Occultat, illustrat.* Hanc posteriorem vocem addidimus ex Reg. 1, 2. Chifflet. etc. sensusque est, non reliquis sideribus a sole lumen impertiri, hoc enim mox dicendum est: sed quemadmodum vices temporum ex usu naturæ temperat (ut statim subjungit), sic vices dierum alternat et noctium, quum sidera præsens occultat, illustrat absens. HARD.

17. *Cæteris.* Nimirum stellis errantibus. HARD.

18. *Homero.* Solem animatum esse tum alibi sensit Homerus, tum vero maxime *Odysæ.* µ'. 323, in fabula de bobus Solis. *Iliad.* III, v. 277: « Ἡδίσος θ', ἕς πάντ' ἑφορᾶς, καὶ πάντ' ἐπακούεις. » Quod Maro imitatus videtur, *Æneid.* lib. IV, v. 607: « Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras. » HARD.

19. *In uno eo.* De sole uno asserit hoc Homerus, non de cæteris astris. Harduinus locum non intellexit; Dalecampius eo redundare, nescio cur, existimavit. ED.

V. 1. *Quapropter.* Ideo, inquit, nullam aliam Dei formam aut imaginem quærere oportet, quam ipsum Solem. ED.

2. *Si modo est alius.* Si alius est Deus quam Sol. Verba hæc usque ad *totus animi*, in Chifflet. cod. non invenit Dalecampius. ED.

3. *Totus animæ.* Idem vitæ, idem mentis, consilii, rationisque plenissimus; idem totus juris sui, ut fe-

sui. Innumeros quidem credere, atque⁴ etiam ex virtutibus vitiisque⁵ hominum, ut Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Pœnam et Beneficium, majorem ad socordiam accedit. Fragilis et laboriosa mortalitas in partes ista⁶ digessit, infirmitatis suæ memor, ut portionibus coleret quisque, quo maxime indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, et numina in iisdem innumerabilia reperimus⁷; inferis quoque in⁸ genera descriptis, morbisque⁹, et multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoque etiam publice Febris¹⁰ fanum in Palatio dicatum est, Orbonæ¹¹ ad ædem Larium, et

licitatis suæ a se uno suspensas habeat rationes, neque aliunde pendeat. Anima est, qua vivimus; animus, quo sapimus: hoc brutæ carent: de quibus Juvenalis, Satyra XV, v. 148: -communis conditor illis Tantum animas: nobis animum quoque. • HARD.

4. *Atque etiam*, etc. Vet. apud Dalec. tamque ex virtutibus hominum quam vitiis. Cbiff. atque tam ex virtutibus quam ex vitiis hominum, quod probavit Pintianus. De re ipsa vide Ciceronem de Nat. Deor. lib. II. ED.

5. *Vitiisque*. Impudentiæ fanum, et Contumeliæ Athenis factum Cicero ait, de Leg. lib. II. HARD.

6. *In partes ista digessit*. In varios divisit Deos numen unicum, quod Plinio cælum est aut mundus: ejusque singulas partes aut, ut philosophi aiunt, attributa separatim coluit. Pro ista, quod habent Dalec. et reliqui, Harduius ita, sed sine auctoritate. Infra pro *coleret quisque*, alii *quisque coleret*. ED.

7. *Reperimus*. Chiff. *Invenimus*. De immensa Deorum multitudine

quos sibi finxerant Ethnici, facunde ut sibi mos est, noster Bossuet in Oratione de Histor. univ. parte II, cap. 3: *tout était Dieu, excepté Dieu même*. ED.

8. *In genera descriptis*. Vet. apud Dalec. in generis Deorum descriptis. Plura Deorum genera apud inferos: Manes, Eumenides, etc. ED.

9. *Morbisque*. De Febris quidem mox dicetur: de Scabie testatur Prudentius, in *Ōμαρτ.* v. 257: -Par furor illorum, quos tradit fama dicatis Consecrassæ Deas Febrem Scabieque sacellis. HARD.

10. *Febris*. Νεὶὼν καὶ βωμὸν, Febris templum et aram collocatam ait in Palatio Ælianus, Var. Hist. lib. XII, cap. 11. Vide et Valer. Max. lib. II, cap. 5. HARD.

11. *Orbonæ*. Orbona est orbitatis Dea. Quæ vocis originationi mirrorquemadmodum Pintiano, Vallæ, Sabellico, Hermolaoque latuerit. Arnobius, lib. IV, contra Gent.: -In tutela sunt Orbonæ orbatu liberis parentes. • Tertull. ad Nation. lib. II, cap. 14: -Orbona Dea,

3 ara¹² Malæ Fortunæ Exquiliis. Quamobrem major cæ populus etiam quam hominum intelligi potest, quinguli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant, Junosque¹³ adoptando sibi. Gentes vero quædam atria¹⁴, et aliqua etiam obscena¹⁵, pro Diis habent¹⁶ multa dictu magis pudenda, per¹⁷ fœtidos cibos et similia jurantes. Matrimonia quidem inter Deos (tantoque ævo ex his neminem nasci; et alios esse dævos¹⁸ semperque canos, alios juvenes atque patri¹⁹ coloris, aligeros, claudos, ovo editos, et al

quæ in orbitatem semina extinguat. » HARD.

12. *Et ara.* Dalecampius: *Orbonæ ad ædem Larium ara, et Malæ Fortunæ Exquiliis.* Etzev. item, nisi quod virgulam omisit; sed uterque male. *Ædes Larium, aut Larum, h. e. Diis Laribus dicata, fuit in regione fori Romani: ara Malæ Fortunæ in regione Esquilina.* ED.

13. *Junones.* Appositos sibi statim ab ortu custodes credebant, quos viri Genios, Junones feminæ vocabant. De utrisque Tibullus: « Magne Geni, cape thura libens. » Et « Natalis Juno, sanctos cape thuris honores. » Et Seneca, Ep. C: « Singulis aut Genium, aut Junonem dederunt. » HARD.

14. *Animalia, etc.* Dalec. *animalia etiam aliqua et obscæna.* Etzev. *animalia etiam, aliqua et obscæna.* Harduinum sequi malumus. ED.

15. *Obscæna.* Cotta apud Cicer. de Nat. Deor. lib. III, pag. 132: « Omne fere genus bestiarum Ægyptii consecraverunt. » Et pag. 136: « Cur barbarorum Deos repudiemus? Boves igitur, et equos, ibes, accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, feles, multas

præterea belius in Deorum ro reponemus. » Addit sca Arnobius, lib. I, adv. C. num. 19. HARD.

16. *Habent.* Dalec. et *habent.* Harduinus *habeant*, e ut ipse ait. ED.

17. *Per fœtidos.* Idem F lib. XIX, cap. 32: « Allium, cæpasque inter Deos in jurej habet Ægyptus. » Vide quæcturi sumus. HARD. — *Ch fœtidas cæpas, allia, et simi*

18. *Grandævos.* Acadentum apud Cicer. de Nat. lib. I: « Isto enim modo dicebit Jovem semper bar. Apollinem semper imberbesios oculos Minervæ, cærul Neptuni... Claudum igitur bimus Deum, quoniam de V sic accepimus, etc. » HARD. — *grandævos semper canosque.*

19. *Atri coloris.* Ita omnino *atricolores.* Erebum, N que significat. Ut quum aliquid, Mercurium: ovo editorem et Pollucem. Vide H in Astron. HARD. — Dalec. *atricolores*, quod sine di corruptis MSS. hauserunt.

diebus viventes morientesque, puerilium prope deliramentorum est. Sed²⁰ super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, mox jurgia et odia; atque etiam furtorum²¹ esse, et²² scelerum numina. Deus²³ est mortali juvare mortalem, et²⁴ hæc ad æternam gloriam via. Hac²⁵ proceres iere Romani: hac nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis ævi rector Vespasianus Augustus fessis rebus subveniens. Hic²⁶ est vetustissimus 5

20. *Sed super.* Sic etiam Tullius, de Nat. Deor. lib. I: «Nec enim multo absurdiora sunt ea, quæ poetarum vocibus fusa, ipsa suavitate nocuerunt: qui et ira inflammatos, et libidine furentes induxerunt Deos; feceruntque, utorum bella, pugnas, prælia, vulnera viderimus: odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, effusas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortalesque ex immortalibus procreatos.» Hoc loco Plinius Homerum, quem non intelligit, deridendum propinat. Vide tractatum, quem Gallicæ nuper scripsimus, de Iliadis argumento, et Diis Homericis. In historia naturali et civili, omnium profanorum scriptorum dignissimus cui fides habeatur, Plinius certe est habendus: at poesim coluisse, artemve poeticam calluisse, idem omnino non videtur. HARD.

21. *Furtorum.* Ut Mercurium, quem idcirco κλέπτην Phurnutus, κλέπτα Suidas appellatum dicunt: alii δόλιον, hoc est, doli ac fraudum artificem. HARD.

22. *Et scelerum.* «Quo ex genere» inquit Tullius, de Nat. lib. II, pag. 75, «Cupidinis, et Vo-

luptatis, et Lubentinae Veneris vocabula consecrata sunt, vitiosarum rerum, neque naturalium.» HARD.

23. *Deus est.* Hinc nata parcemia, *Homo homini Deus*, ἄνθρωπος ἀνθρώπου δαίμόνιον. HARD.

24. *Et hæc.* Et in Vet. deesse docet Dalecampius. ED.

25. *Hac proceres iere Romani; hac nunc,* etc. Simili prope modo Horatius, lib. III, Od. 3, 9 sqq.:

Hac arte Pollux et vagus Hercules

Enisus, arces attingit igneus;

Quos inter Augustus recumbens

Purpureo bibit ore nectar;

Hac te merentem, Bacche pater, tuæ

Vexere tigres, indocili jugum

Collo trahentes; hac Quirinus

Martis equis Acheronta fugit.

Hic, ut vides, apud Horatium Romanis e proceribus sive principibus soli Romulus et Augustus inter Divos relati censentur. Quibus adnumerandi erant jam Vespasiani tempore divus Julius et divus Claudius. Divas omitto Liviam, Drusillam, et Poppæam. ED.

26. *Hic est.* Tullius, de Nat. Deor. lib. II, pag. 76: «Suscepit autem vita hominum, inquit, consuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros in cælum fama ac voluntate tollerent. Hinc

referendi bene merentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribant²⁷. Quippe et omnium²⁸ aliorum nomina Deorum, et quæ supra retuli siderum²⁹, ex hominum nata sunt meritis. Jovem quidem, aut Mercurium, aliterve alios inter se³⁰ vocari, et esse cælestem³¹ nomenclaturam, quis non interpretatione³² naturæ fateatur? Irridendum³³ vero agere curam rerum humanarum illud quidquid est summum. Anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus, dubitemusve? Vix prope est³⁴ judicare, utrum³⁵ magis conducat generi humano, quando aliis³⁶ nullus est Deorum respectus, aliis pudendus. Externis³⁷ famulantur sacris, ac³⁸ digitis Deos gestant, monstraque³⁹, quæ colunt; damnant, et excogi-

Hercules, hinc Castor et Pollux, hinc Æsculapius. . . . Hinc etiam Romulus, quem quidam eundem esse Quirinum putant, etc. » HARD.

27. *Adscribant.* Dalec. et Elzev. *ascribantur.* ED.

28. *Omnium.* In Vet. non legitur, nec in Chiffi. vox *omnium.* DALEC.

29. *Siderum.* Planetarum nempe, qui omnes nomina mutuantur a Diis: Dii vero plerique ex hominibus facti sunt, grata superstitionum memoria. ED.

30. *Inter se.* Id est, ut invicem distinguantur. ED.

31. *Cælestem nomenclaturam.* Vet. apud Dalec. *cælestium*; alii *cælestes*; proponebat ipse Dalecampius *cælestes nomenclaturas*: sed nihil mutandum. *Nomenclatura* hic est arbitraria nominum impositio. ED.

32. *Interpretatione naturæ.* Diligentiore rerum naturalium observatione. Facile enim observando quisvis intelliget hæc sidera, non Deos, sed inertis materiæ partem

esse, inertia ipsa et inanima. ED.

33. *Irridendum.* Sapiunt ista Epicuri haram: cujus hæc *κωφία δόξα*, apud Tullium, de Nat. Deor. lib. I, « Quod beatum et immortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium. » HARD.

34. *Prope est.* Præsto est. ED.

35. *Utrum.* Mortalia curetne Deus, an non. ED.

36. *Externis.* Qualia sunt Phrygia sacra Cybeles, Bacchi orgia, Isiaca, Eleusinia, etc. HARD.

37. *Aliis nullus,* etc. Nullus aliis ob impietatem, aliis pudendus ob superstitionem. ED.

38. *Ac digitis.* Annulis, quibus onusti ornatique digiti. HARD.

39. *Monstraque, quæ colunt.* Monstra vere sunt Ægyptiorum Dii, canis aut bovis capite deformes, aliæque hujusmodi figuræ in annulis magicis sive mysticis frequentes. Dalecampius: *et monstra quoque colunt.* Harduinus, inverso totius loci sensu: *monstra quoque, quæ colunt, damnant; et excogitant cibos.* Respici

tant cibos⁴⁰; imperia⁴¹ dira in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quidquam aliud, nisi juvantibus⁴² sacris, deligunt. Alii⁴³ in Capitolio fallunt, ac fulminantem pejerant Jovem: et hos⁴⁴ juvant scelera, illos sacra sua pœnis agunt.

Invenit tamen inter⁷ has utrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de Deo conjectatio esset. Toto quippe mundo, et locis⁷ omnibus, omnibusque horis omnium vocibus Fortuna sola invocatur: una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur: volubilis, a plerisque vero et cæca³ etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque⁴ fautrix. Huic⁵ omnia feruntur accepta: et in tota

putat ad Ægyptios bovem Apim enecantes, ut videre erit lib. VIII, cap. 71. Cibos vero excogitatos intelligit alicani, carnes anserinas aliasque majoris pretii ac sumptus epulas quibus Dii Ægyptiorumalebantur. Nos aliter et legimus, et interpungimus. Ed.

40. *Damnant et excogitant cibos.* Cum Dalecampsio ceusemus damnatos a Judæis cibos hic innui, carnem suillam, sanguinem, adipem, etc. Sacratas autem apud illos epulas, agnum paschalem, panes azymos, etc. Ed.

41. *Imperia*, etc. Imperia dira in se ipsi Diis tribuunt, multis se ac molestissimis impediētes vanæ superstitionis ritibus, Deorum semper iram metuentes, unde δεισιδαιμόνης dicuntur, et ne in somnis quidem ab illorum metu respirantes, quum sæpe visionibus horrendis perturbentur. Ed.

42. *Juvantibus sacris.* In Dalec.

et Elzevir. legitur *jubentibus*. Ed. 43. *Alii.* Impii scilicet. Ed.

44. *Hos juvant scelera, illos*, etc. Dum impii perjuriis ac sceleribus non impunitis modo, sed fortunatis fruuntur, pii homines religionibus suis frustra cruciantur. Ed.

1. *Inter has utrasque sententias.* Atheismum et religionem. Ed.

2. *Locis omnibus.* Vet. apud Dalec. *omnibus locis.* Horatius lib. I, Od. 35, ad Fortunam, v. 6 et sqq.

... Te domusam æquoris,
Quicumque Bithyna lacescit
Carpathium pelagus carius;
Te Dacus asper, te profugi Scythæ,
Urbesque, gentesque, et Latium ferox,
Regumque matres barbarorum, et
Purpurei metuant tyranni. Ed.

3. *Cæca etiam.* In Chiff. deest vox etiam. Ed.

4. *Indignorumque.* Addidit Harduinus τὸ que ex MSS. Ed.

5. *Huic omnia expensa*, etc. Harduinus omissis sine auctoritate tri-

ratione mortalium, sola⁶ utramque paginam facit. Adeoque obnoxia⁷ sumus sortis, ut Sors⁸ ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.

8 Pars¹ alia et hanc pellit, astroque suo eventus assignat, nascendi² legibus: semelque in omnes futuros unquam Deo³ decretum; in reliquum vero otium datum. Sedere⁴ cœpit sententia hæc: pariterque⁵ et eruditum vulgus et rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorum præscita, aruspicum prædicta, atque etiam parva dictu, in auguriis sternumenta⁶, et offensiones pedum. Divus Augustus lævum prodidit sibi calceum præpostere⁷ inductum, quo die seditione militari prope

bus mediis verbis: *huic omnia feruntur accepta*. Nos veterem lectionem secuti sumus. ED.

6. *Sola utramque paginam facit*. Metaphora ducta e mercatorum libris, in quibus pars una paginae acceptum referebat, expensum altera. Mos hodieque servatus. ED.

7. *Obnoxia sumus sortis*. Ut supra *obnoxii profecto animi est*, nempe infelicis et servilis. ED.

8. *Sors ipsa pro Deo sit*. Sortem apud Romanos Deam fuisse negat Harduinus; ipse tamen nummum adducit, in quo dimidiata Deæ effigies cernitur imposita tabellæ in qua scriptum est SORS. Ego *Sortem* simpliciter hoc loco poni existimo pro *Fortuna*. ED.

1. *Pars alia*. Fatalis necessitatis opinio, alteri opposita quæ incertis omnia casibus adsignat. ED.

2. *Nascendi*. Dalec. et Elzev. *et nascendi*. ED.

3. *Deo decretum*. Decretam semel a Deo legem in omnes qui unquam futuri erant homines. Vet. apud Dalec. *Dei decreto*, ut cum astro et

legibus construat: nec multo post, *otio dato*, absolute. ED.

4. *Sedere*. Vigere, insidere hominum animis. HARD.

5. *Pariterque*, etc. Vet. apud Dalec. *pariterque et eruditi et rude vulgus*. *Rude et eruditum* optime inter se componuntur, voces eodem etymo prognatæ. ED.

6. *Sternumenta et offensiones pedum*. Dalec. et Elzev. *sternumenta*. Iisdem prope verbis Cicero de Divinat. «*Pedis offensio nobis, et abruptio corrigiæ, et sternumenta erunt observanda.*» Multum in hoc libro Plinius Ciceronis vestigiis insistit, quem tamen in elencho libri omisit, nisi pro *Tullio Tironè*, legendum est ibi *Tullio Cicerone*, ut jam observat Harduinus. ED.

7. *Præpostere inductum*. Vet. apud Dalec. *indutum*, sed male. Suet. in Aug. XCII: «*Auspicia quædam et omnia pro certissimis observabat: si mane sibi calceus perperam, ac sinister pro dextero induceretur, ut dirum, etc.*» Seditio hic apud Plinium agitur eadem, quæ apud Sue-

afflictus est. Quæ singula improvidam mortalitatem involvunt, solum ut inter ista certum sit, nihil⁸ esse certi, nec miserius quidquam homine, aut superbius. Cæteris quippe animantium sola victus cura est, in quo sponte naturæ benignitas sufficit: uno⁹ quidem vel præferendo cunctis bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, superque de morte non cogitant.

Verum in¹ his Deos agere curam rerum humanarum 10 credi, ex usu vitæ est: pœnasque maleficiis aliquando seras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas esse; nec ideo proximum illi genitum hominem, ut vilitate juxta belluas esset. Imperfectæ vero in homine naturæ præcipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Namque² nec sibi potest mortem consciscere, si velit, 11 quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis: nec mortales³ æternitate donare, aut revocare defunctos: nec facere⁴, ut qui vixit, non vixerit; qui honores gessit, non gesserit: nullumque habere in præterita jus, præterquam

tonium, Aug. XIV, in qua « minimum abfuit quin periret concursu et indignatione turbæ militaris. » ED.

8. *Nihil esse certi.* Inde Socrates aiebat, Cic. Acad. I, 15: « id unum scio, me nihil scire. » Inde Pyrrhonorum dubitatio universa, et celebrata apud nos MONTAIGNE nostri paræmia: *Que sais-je?* ED.

9. *Uno quidem.* Hoc quidem unico hono. ED.

1. *In his.* Inter has qualescumque sententias. ED.

2. *Namque nec.* Stolidum ac nefarium adsciscit argumentum: Neque enim id potentia est, sed impotentia, ut probat Anselmus, in Prosologii cap. VII: « Quia qui hoc potest, quanto magis potest, tanto magis adversitas et perversitas pos-

sunt in illum, et ipse minus contra illas, etc. » HARD.

3. *Nec mortales.* Hoc vero geminum caput de communicanda immortalitate et revocandis ad vitam fato functis, Christiana nos fides, Scripturis, ac certissimis armata testimoniis, futile ac falsum esse perdocet: nec disputari de eo patitur. HARD.

4. *Nec facere, ut qui vixit, non vixerit.* Absurda, sive impossibilia, mera sunt idearum simulacra et carentia veritate nomina, nec ut aliquid reapse existens a nobis unquam concipi possunt. Has vero Deus qualescumque species in nobis creare potest; ideoque extra potentiam ejus non cadunt, quamvis cadere videantur. ED.

oblivionis : atque (ut facietis quoque argumentis societas hæc⁵ cum Deo copuletur) ut bis dena viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse : per quæ declaratur haud dubie naturæ⁶ potentia, idque esse quod⁷ Deum vocamus. In hæc divertisse⁸ non fuerit alienum, vulgata propter⁹ assiduam quæstionem de Deo.

VI. (VIII). Hinc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera quæ

5. *Societas hæc.* Forsitan *hic vel heic*, non *hæc* legendum. Si *fas*, inquit, hic admiscere faceta prope argumenta inceptæ de Deo disputationi. ED.

6. *Naturæ potentia, idque esse.* Vet. apud. Dalec. *Naturæ potentiam id esse*, sensu eodem, sed apertiori forsitan. ED.

7. *Quod Deum vocamus.* Omnem igitur vim divinam, ut olim Strato physicus, de quo Cic. de Nat. Deor. lib. I, p. 19, in natura sitam esse censet, quæ causas gignendi, augendi, minuendive habeat. Par Senecæ impietas, de Beneficiis, libro IV, cap. 8 : « Ergo nihil agis, ingratisse mortalium, qui te negas Deo debere, sed Naturæ : quia nec Natura sine Deo est, nec Deus sine Natura ; sed *idem est utrumque*, nec distat. Officium si quod a Seneca accepisses, Annæo te diceres debere, vel Lucio ; non creditorem mutares, sed nomen, quoniam sive prænomen ejus, sive nomen dixisses, sive cognomen, idem tamen ille esset. Sic hunc *Naturam* voca, *Fatum*, *Fortunam* : omnia ejusdem Dei nomina sunt, varie utentis sua potestate. » Et lib. II, Natural. quæst. 45 : « Eundem quem nos Jovem » sapientissimi viri « intelligunt, custodem rectoremque universi, animum ac spiritum, mun-

dani hujus operis dominum et artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum *Fatum* vocare ? Non errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia : causa causarum. Vis illum providentiam dicere ? Recte dices. Est enim cujus consilio huic mundo providetur, ut inconcussus eat, et actus suos explicet. Vis illum *Naturam* vocare ? Non peccabis. Est enim ex quo nata sunt omnia, cujus spiritu vivimus. Vis illum vocare *Mundum* ? Non falleris. Ipse est enim *totum quod vides*, totus *suis partibus inditus*, et se sustinens. » Benigni interpretis eget officio Lactantius, lib. de Ira Dei, cap. X : « Natura, quam veluti matrem esse rerum putant, si mentem non habet, nihil efficiet unquam, nihil molietur. Ubi enim non est cogitatio, nec motus est ullus, nec efficacia. Si autem consilio suo utitur ad incipiendum aliquid, ratione ad disponendum, arte ad efficiendum, virtute ad consummandum, potestate ad regendum et continendum, cur Natura potius quam Deus nominetur ? » HARD.

8. *Divertisse.* Digressionem ab instituto nostro fecisse, et rem traxisse metaphysicam. ED.

9. *Vulgata propter*, etc. Codex unus MSS. habet *propter vulgatam assidue*, etc. HARD.

affixa diximus mundo¹, non illa, ut existimat vulgus, singulis attributa nobis, et clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis², ac pro sorte cujusque lucentia, annumerata mortalibus: quia³ nec cum suo quæque homine orta moriuntur; nec aliquem exstingui, decidua significant. Non tanta cælo societas nobiscum est, ut nostro fato mortalis sit ibi⁴ quoque siderum fulgor. Illa⁵ nimio, alimento tracti humoris ignea vi⁶ abundantiam reddunt, quum decidere creduntur⁷: ut apud nos quoque id, luminibus⁸ accensis, liquore olei notamus accidere. Cæterum æterna est cælestibus natura, intextentibus mundum,

VI. 1. *Mundo*. Scil. Cælo. HARD.

2. *Defectis*. Senio confectis. Sic Columella in præf. lib. I, «defectissimum quemque annis, et viribus» dixit. HARD.

3. *Quia*. Deest hoc verbum in priscis edd. nec, unde acceperit, Harduinus nos docet. ED.

4. *Ibi quoque*. Hoc est, in cælo. H. — Dalec. et Elzev. *ille quoque* per *emphasim*. ED.

5. *Nimio*. Epicuri et Zenonis hæc sententia fuit, sidera mariuis terrenisque humoribus longo intervallo extenuatis ali: de qua re Cic. de Nat. Deor. lib. II, pag. 68. Ex ipsis, quum redundat alimentum, ut in lucernis oleum, scintillas quasdam decidere: hasque stellas esse quas labi cælo putamus. Ex ea opinione Manilius cecinit, Astron. I, 822 et seqq.: «Præcipites stellæ passimque volare videntur, Quum vaga per liquidum scintillant lumina mundum, Et tenues longis jaculantur crinibus ignes.» Ridet hanc opinionem merito Seneca, Natur. quæst. lib. II, cap. 14. Et vero causa est alia stellarum discurren-

tium, alia natura. Propius terram hæ incenduntur, videnturque discurrere, quod aer viscoso plenus sit halitu, qui ubi est accensus, pabuli sui venam sequitur: uti apud nos quoque, inquit Seneca, Natur. quæst. lib. I, cap. 1, stramenta sulphure aspersa, ignem ex intervallo trahunt. Interim velut igne continuo totum iter signant: quia visus non subsequitur momenta currentis; sed videt simul unde exierit, et quo pervenerit: ut fit in titione circumfacto, qui speciem ignei circuli præbet. Adde his ea quæ dicturi sumus cap. 36. HARD.

6. *Ignea vi abundantiam*. Dalec. *igneam vim abundantiam*. Servato Harduini textu sic intellige: repleta sidera nimio alimento humoris, qui ignea vi tractus est, id reddere quod abundat. ED.

7. *Creduntur*. Caute omnino: neque enim stella labitur; sed ut Naso canit, Metamorph. II, vs. 322, opinione quidem vulgi: «Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.» HARD.

8. *Luminibus*. Alii *lucernis*. DALEC.

intextuque concretis⁹; potentia autem ad terram magno-
pere eorum pertinens. Quæ propter effectus, claritatem-
que, et magnitudinem, in tanta subtilitate¹⁰ nosci potue-
runt, sicut¹¹ suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque
cæli ratio in¹² terræ mentione aptius dicetur, quando ad
eam tota pertinet, Signiferi¹³ modo inventionibus non dila-
tis. Obliquitatem¹⁴ ejus intellexisse, hoc est, rerum¹⁵ fores

9. *Concretis*. Totius mundi compagine quasi devinctis inter se et solidatis. ED.

10. *Subtilitate*. Vet. apud Dalec. *sublimitate*. Sed nihil mutandum. *Subtilis* Plinio sæpe est *difficilis ac sagaci mentis acumine indigens*. Sic in præfatione et alias, « immensæ subtilitatis opus » dicitur. ED.

11. *Sicut suo*. In libris de Agricultura, operis hujusce XVII et XVIII. HARD. — Deleri velim verbum *sicut*, e subsequenti natum. ED.

12. *In terræ mentione*. Hoc est, in libris Geographicis, nempe sub finem libri sexti. Quid si legas, *in terræ mentione*, hoc est mensura? Subjicitur enim statim post æquorum ac terrarum mensuram, in calce libri sexti, hæc quam modo pollicetur, circulorum sphæralium, sive parallelorum explicatio. Et est latine recepta *mensio* pro dimensione, ac Tulliano ore consecrata vox. Tamen *in cæli mentione* dixit idem, lib. III, cap. 6, itaque nihil moveo. HARD.

13. *Signiferi modo inventionibus non dilatis*. Zodiaci inventoribus nunc statim appellatis. H. — Chiffli. *inventoribus*, nec male. ED.

14. *Obliquitatem*. Excogitata quidem multo ante Anaximandrum sphæra est ab Atlante, ut mox dicitur: at sine obliqui descriptione

circuli, sive signiferi, quem Zodiacum vocant. HARD.

15. *Rerum fores*. Hoc est, ad totius astronomiæ perceptionem, aditum fecisse, viam monstrasse. Hac loquendi forma usus iterum, lib. XXXV, cap. 36, de pictura: « Artis fores, inquit, apertas ab Apollodoro Zeuxis intravit. » Excogitata scilicet obliquitate signiferi, Cleostrato occasio ea fuit, signa in eum circulum transferendi, quorum emersu et occultatione prædictiones tempestatum, aliaque ejusmodi multa ducerentur. Plinium hoc loco Dalecampius in jus vocat, quasi *μνημενικῶ ἀμαρτήματι*, quod Atlanti modo adscribit, illud ipsum Anaximandro adjudicet, lib. VII, cap. 57; dum ait: « Astrologiam Atlas . . . sphæram in ea Milesius Anaximander. » At hoc posteriore loco sphæræ appellatione censeri puto non cælestem globum, ut aiunt, sed terrestrem, in quo situs gentium describuntur. Auctor ita conjiciendi Laertius in Anaximandro, ipso libri secundi initio: *καὶ γῆς, καὶ θαλάττης*, inquit, *περίμετρον πρῶτος ἔγραψεν, ἀλλὰ καὶ ὕψους κατεσκεύασε*. « Terræ et maris ambitum primus descripsit, et terræ molis similitudinem globo facto expressit, » descriptis scilicet, atque additis in eo, ut nunc mos

aperuisse, Anaximander¹⁶ Milesius traditur primus, Olympiade quinquagesima octava. Signa deinde in eo Cleostratus¹⁷, et prima Arietis ac Sagittarii. Sphæram¹⁸ ipsam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi¹⁹ ipsius corpore, reliqua inter cælum terrasque tractentur.

Summum esse, quod vocant Saturni sidus, ideoque 4 minimum videri, et maximo ambire circulo, ac trigesimo anno ad¹ brevissima sedis suæ principia regredi, certum est. Omnium autem errantium siderum meatus, interque

est, iisdem circulis, qui in cælesti globo pingi peculiariter solent. Primus certe omnium orbem terrarum descripsit in tabula, teste Agathemero, Geograph. lib. I, pag. 1: *Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος, ἀκουστῆς Θάλω, πρῶτος ἐτόλμησε τὴν οἰκουμένην ἐν πίνακι γράψαι.* HARD.

16. *Anaximander.* Pythagoræ alii, alii Œnopidæ Chio, inventum hoc assignant, ut scribit auctor libri de Hist. Philos. apud Galen. cap. XII. De Anaximandro diximus in Auctorum Indice. Erat autem is, anno secundo hujus Olympiadis LVIII, natus annos quatuor et LX, ut refert Laertius statim initio libri secundi. HARD.

17. *Cleostratus.* Tenedius Mathematicus, auctor *ὀκταετηρίδος*, de qua Petavius, de Doctr. Temp. lib. II, cap. 3. Refert Hyginus, Astron. Poet. lib. II, cap. de Heniocho, fol. 64, hunc Cleostratum hædos primum omnium inter sidera ostendisse. HARD.

18. *Sphæram.* Ita Diodorus Sic. Biblioth. lib. III, pag. 192. et lib. IV, pag. 255, Edit. Hanov. 1604. HARD. — Proposuit Dalec. edidit Lætius in Elzev. *sphæram ipso pendente mundo Atlas; sed cui bono?* ED.

19. *Mundi ipsius.* Cæli ultimi, cui affixa sunt sidera. HARD.

1. *Ad brevissima sedis suæ principia.* Principium vocat, punctum quoddamque Zodiaci, et quasi curriculi metam, unde stella movetur, quo Saturni sidus non ante tricesimum fere annum revertitur. Fere, inquam, ut caute locutus est Tullius, de Nat. Deor. pag. 72: *ὡς ἔγγιστα*, Geminus in Elem. Astron. pag. 4: *παχυμερῶς καὶ πλατικῶς*, ut minus accurate, et platice dicam, Tattius: cap. XVIII, pag. 137. Brevissima porro principia illa seu metas vocat, siderum errantium in Signifero limites, quos ubi unumquodque attigit sidus, non amplius excurrit. Saturno Ricciolus annos adscribit 29, et dies fere 190, tomo I, Almag. lib. VII, pag. 500. HARD. — Fateor me Harduini mentem non assequi, verbum *brevissima* interpretantis. Brevissima dicuntur sideris uniuscujusque principia, *punctum* ipsum sive *nodus* Eclipticæ, unde cursus ejus instituitur. Latini philosophicis et geometricis verbis carebant, multumque desudabant quum græcorum abstrusas voces in suam linguam convertendas haberent. Græci quod nos *punctum*, sua

ea Solis, et Lunæ, contrarium² mundo agere cursum, id est, lævum³, illo⁴ semper in dexteram præcipiti. Et quamvis assidua⁵ conversione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasum, adverso⁶ tamen ire motu per suos quæque passus: ita⁷ fieri, ne convolutus aer eandem in partem æterna mundi vertigine, ignavo globo torpeat, sed findatur, adverso siderum verbere⁵ discretus et digestus. Saturni autem sidus gelidæ ac rigentis esse naturæ, multoque⁸ eo inferiorem Jovis circumagitur, et ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis⁹ vocant, ignei¹⁰, ardentis a Solis vicinitate, binis¹¹ fere annis converti. Ideoque hu-

lingua modo *στυγὴν* appellabant; modo *ἀκαπίς*, id est *individuum*, *brevissimum*. Nec vero editionis Elzevirianæ lectionem admiserim, in qua Lætius edidit ex Vet. apud Dalec. *tricesimo anno quum brevissime ad sedis suæ principia regredi*. Minor enim triginta annis Saturni cursus. *Sedes* hic a Plinio usurpatum est pro *circulo* quem sidus agit, ex quo non egreditur. Ed.

2. *Contrarium mundo*. Hoc est, cælo inerrantium stellarum. II.

3. *Id est, lævum*. Plinius Latinorum sententiam secutus, quos laudabimus cap. 55, sinistram statuit ad ortivas partes, obversa spectantium facie ad Austrum; et planetas in lævam ferri ait. Græci contra in dexteram ire contendunt, uti ex Pindari Scholiaste, cæterisque scriptoribus probat Joan. Bapt. Bellus, lib. de Templo Augur. cap. III. HARD.

4. *Illo*. Cælo aut mundo. Ed.

5. *Assidua*. Quotidianæ. Ed.

6. *Adverso motu*. Annuo, quem per suos quæque passus faciunt;

nam pro sui cursus diuturnitate, aliquam hujus partem quotidie emetiuntur, ut, puta, sol $\frac{1}{365}$, luna $\frac{1}{30}$, etc. Ed.

7. *Ita fieri*, etc. Ridicula pro-rsus explicatio, sed veteribus philosophis ignoscenda, qui planetas per acrem discurrere crederent. Vide supra cap. 5. Ed.

8. *Multoque eo inferiorem*. Sic Dalec. et Elzev. Harduinus *multoque ex eo inferiorem*. Ed.

9. *Herculis*. Ἡρακλείου ἀστὴρ dicta Ægyptiis stella Martis, inquit Tattius, in Phænoimen. cap. XVII, pag. 136. Ita Hyginus etiam in *Astronomic. Poet. lib. II*, pag. 76. Apuleius, lib. de Mundo, pag. 169. Arist. de Mundo, cap. II, pag. 602, et alii. HARD.

10. *Ignæi*, etc. Vet. apud Dalec. *ignæa ardentis solis vicinitate*. Ed.

11. *Binis fere*. Cicero, de Nat. Deor. lib. II, pag. 72: *Quatuor et viginti mensibus, sex, ut opinor, diebus minus*. At recentes Astronomi, spatio unius anni, decemque mensium, et quindecim fere dierum,

jus ardore nimio, et rigore Saturni, interjectum ambo-
bus, ex utroque temperari Jovem, salutaremque¹² fieri.
Deinde¹³ Solis meatum esse partium quidem trecentarum 6
sexaginta; sed ut observatio umbrarum ejus redeat ad
notas¹⁴, quinos annis dies adjici, superque quartam par-
tem diei. Quam ob causam quinto¹⁵ anno unus intercalaris
dies additur, ut temporum ratio Solis itineri congruat.

Infra solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, 7
alterno¹ meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum
Solis ac Lunæ. Præveniens quippe et ante matutinum ex-
oriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter, diem ma-
turans: contra ab occasu refulgens nuncupatur Vesper,
ut prorogans lucem, vicemque Lunæ reddens. Quam
naturam² ejus Pythagoras Samius primus deprehendit,

signiferum lustrare orbem Martis
stellam aiunt. Vide Ricciolum, loco
ante appellato. HARD.

12. *Salutarem.* Hoc ad astrolo-
gicam vanitatem et natalitios side-
rum aspectus referendum est, ut
quod antea dictum est de rigore
Saturni, et Martis ardore. ED.

13. *Deinde Solis.* Solis quidem
cursus, ut et aliorum planetarum,
ccc et lx Zodiaci partibus, sive
gradibus, perficitur. Sed illas par-
tes ocyus alii, alii serius excurrunt.
Sol quidem certe quinque diebus
ad annum conficiendum additis,
et quarta parte diei, uti observa-
tum est ex notis umbrarum in pla-
nitiæ horologii cadentium, quas
umbras ad notas easdem anno ver-
tente regredi animadversum est;
quarta autem pars illa diei non-
nisi post plures annos est depre-
hensa. Quin etiam huic quartæ diei
parti, sive horis sex, deesse sensit
recentiorum accuratior observatio,

sexagesimam horæ partem, minu-
tam vocant, et fere dimidiam alte-
ram minutam, seu 23 minutas
secundas. HARD.

14. *Ad notas.* Ad easdem lineas
in solari horologio. HARD.

15. *Quinto anno.* Computatis sci-
licet duobus extremis, primo, et
quinto: utroque enim intercalatio-
nem fieri ne agricolæ quidem igno-
rant. HARD.

1. *Alterno meatu vagum.* Modo so-
lem antegrediens, modo subsequens.
HARD. — Veneris cursus multo fu-
sius explicabitur ad cap. 14. ED.

2. *Quam naturam.* Stobæus pari-
ter, lib. I, Eclog. 53, ex Apollodoro
refert a Pythagora primo
deprehensum, eundem esse Luci-
ferum, Vesperumque. Ita etiam
Laertius, lib. VIII, in Pythagor.
Quanquam alii Parmenidi tribu-
unt, ut ait idem in hujus vitæ lib.
IX. Sed plane Pythagoræ hanc lau-
dem asserit nummus antiquus,

Olympiade³ circiter LXII, qui fuit urbis Romæ annus
 8 CCXXII. Jam magnitudine⁴ extra cuncta alia sidera est :
 claritatis quidem tantæ, ut⁵ unius hujus stellæ radiis um-
 bræ reddantur. Itaque et in magno nominum ambitu est.
 Alii enim Junonis⁶, alii Isidis⁷, alii Matris⁸ Deum appel-

quem vidimus, in cimelio Regio, in quo Pythagoræ ipsius expressa effigies, baculo stellam in globo signantis, cum epigraphe, ΠΥΘΑΓΟΡΗΣ ΚΑΜΙΩΝ. HARD.

3. *Olympiade circiter LXII, qui fuit urbis Romæ annus CCXXII.* Sic Broterius. At Dalec. et Elzev. olim legebant: *Olympiade circiter quadragesima secunda, q. f. a. u. R. centesimus quadragesimus secundus.* Harduinus ex MSS. Reg. Vatic. Colb. *Olympiade circiter XXXII. . . . Romæ annus CXIII.* In tanta diversitate Broterium sequi maluimus; nam, ut ipse docet Harduinus, « Laertius Pythagoram refert, lib. VIII, in ejus vita, ad LX Olympiadem, τὴν ἱξηκοστὴν. Clemens Alexandr. lib. I, Strom. ad LXII, τὴν ἱξηκοστὴν δευτέραν. Tatianus item, Orat. contra Gentes. Olymp. LXX, decessisse scripsit Eusebius. Et crassius sane αὐτῷ πλατικωτέρως locutus videtur Dionys. Halic. qui lib. II, post quinquagesimum, μετὰ τὴν πενηκοστὴν, floruisse ait. » Livius quoque lib. I, cap. 18, illum floruisse dicit in Magna Græcia Servio Tullo imperante, hoc est inter L et LX Olympiades, et quorumdam opinionem irridet qui centum ante annis sub Numæ tempora eum vixisse tradiderant. Numerorum igitur, quales a Broterio restituti sunt, priores notæ satis constant: vereor ne in ultimis elementis adhuc sit

erratum; nam si Romæ primordia in primum annum septimæ Olympiadis cadunt, sane impar numerus et fortasse CCXXI pro CCXXII expectandus erat. Sed hanc sententiam, a Dionysio Halicarn. egregie adsertam, fortasse non secutus sit Plinius. ED.

4. *Magnitudine.* Conspicua scilicet, et qualis oculo nudo deprehenditur. ED.

5. *Ut unius hujus.* Nec tamen toto cursu suo, sed quum minimum distat a terra, Venus umbram efficit; quam nos sæpe Lunari ferme parem mirati sumus. Keplerus in Opticis, p. 263, distincta lumina in pariete a se visa testatur, non Veneris modo, sed Jovis, et Spicæ: quod et nos, inquit Ricciolus in Almag. tomo I, lib. VII, sect. 1, cap. 7, non semel in Jove et Mercurio vidimus. HARD.

6. *Junonis.* Arist. lib. de Mundo, cap. II. Hygin. in Astron. lib. II, et Apuleius, lib. de Mundo. Lepide Aug. de Civit. Dei, lib. VII, cap. 15: « Luciferum enim quidam Veneris, quidam dicunt esse Junonis. Sed, ut solet, Venus vincit. Nam multo plures eam stellam Veneri tribuunt, etc. » HARD.

7. *Isidis.* Forte quia Isidem nonnulli, eandem esse Junonem putarunt, ut scribit Diod. Sicul. Bibl. lib. I. HARD.

8. *Matris Deum.* Mater Deum

lavere. Hujus natura cuncta generantur in terris. Nam-
que in⁹ alterutro exortu genitili¹⁰ rore conspergens, non
terræ modo conceptus implet¹¹, verum animantium quo-
que omnium stimulat¹²: Signiferi autem ambitum per-
agit trecentis¹³ et duodequingenis diebus, ab Sole
nunquam absistens partibus sex¹⁴ atque quadraginta lon-
gius, ut Timæo placet.

apud Romanos Natura rerum est vel per se, vel per Veneris stellam, cujus mirifica quædam vis est, magnos excelsosque animos existimata gignere, quales sunt principes viri ac feminæ; sed feminæ in primis. HARD. — Sic Harduinus. Quæ deinde adjicit ut *Matrem Deum*, sive *Cybelen*, præcipue valetudinis principum curam egisse contendat, vana et deridicula sunt, uniceque ex nummis quibusdam antiquis petita, ubi MATRI DEUM, MATRI MAGNÆ, MATRI DEUM SALUTARI, MATRI DEUM CONSERVAT. aut etiam CONSERV. AUG. legitur; quasi vero non in omnibus religionibus prævaleat, ut nunc huic, nunc illi divo salutem suam referant civitates et viri principes: nec rariora Jovis Statoris, Bonæ Fortunæ nomina in nummis etiam Romanis leguntur, quam Matris Deum, etsi Romæ Italiæque fatis præfuturam illam cecinerant oracula, antequam Pessinunte adverheretur: Liv. XXIX, 10. Ejus vero sacra non infimum locum inter publicas religiones habuisse, testis *megalesiorum* annua celebritas, et ingens Gallorum sacerdotum Romam et in Italiam concursus, de quo apud Juvenalem et alios satyricos sæpe agitur. Ed.

9. In alterutro. Sive exortu ma-

tutino, quum Luciferum agit: sive quum Vesperum, vespertino. HARD.

10. *Genitili rore*. Quemadmodum a Luna Tullius, de Natur. Deor. lib. II, p. 71, aliique aiunt, multa manare et fluere, quibus et animantes alantur, aucescantque et pubescant, maturitatemque assequantur quæ oriuntur a terra. De vi prolifica Veneris multa poetæ fabulantur. Vide Lucretium initio libri primi. Porphyrius apud Euseb. lib. III, de Præpar. pag. 114, τὸν Ἀρροδίτης ἀστὴρα γενεσιουργὸν καὶ γονῆς αἰτίον eodem sensu appellat. HARD.

11. *Implet*. Efficit, peragit. Ed.

12. *Stimulat*. Sub. *conceptus*. Vet. apud Dalec. regimen verbo addidit vocem *naturam*, ex librarii capite ortam. Ed.

13. *Trecentis*. *Trecenis* bene ex MSS. Reg. et Colb. 2. Errant autem Plinius et Timæus. Venus signiferi ambitum non peragit 348 diebus, sed ut recentis astronomiæ observationibus compertum, diebus 224, horis 16, 41' 32'' 4''' . Notandis veteris astronomiæ erroribus infinitus foret labor. BROR.

14. *Sex atque*. Immo si hodiernis astronomis fides, gradibus 47 cum semisse a Sole interdum removetur, quantum fere Luna quadriduana: id quod ante eos Pto-

10 Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurii sidus, a quibusdam appellatum Apollinis¹: inferiore circulo fertur, novem² diebus ocyore ambitu, modo ante Solis exortum, modo post occasum splendens, numquam ab eo viginti³ tribus partibus remotior, ut hic⁴ idem et Sosigenes docent. Ideo et peculiaris horum siderum ratio est, neque communis cum supra dictis. Namque⁵ ea et quarta parte cæli a Sole abesse, et tertia, et adversa Soli sæpe cernuntur: majoresque alios habent cuncta plænæ conversionis ambitus, in⁶ magni anni ratione dicendos.

lemæus vidit, in Almag. lib. X, cap. 1, et lib. XII. HARD.

1. *Apollinis*. Sic vocatur ab Apuleio, lib. de Mundo. HARD.

2. *Novem diebus ocyore ambitu*. Igitur diebus CCCXXXIX. Anno prope vertente Balbus dixit, apud Tull. de Nat. Deor. lib. II, a Mercurio signiferum lustrari orbem. Nostri in scientia siderali diligentiores, post dies octo et LXXX, fere aiunt, ad unum ex iis punctis reverti, unde digressus est: ac tardo quidem motu ea puncta versus ortum deferri, adeo ut annis XL, gradu uno proinveantur. HARD.

3. *Viginti tribus*. Ita rursum cap. 14, etsi variant exemplaria in his numeris exprimendis. MSS. quatuor habent, XXI; Astronomi hodie ad XXVIII gradus a Sole aiunt abscedere longissime. Ptolemæus in Almag. lib. IX, cap. 7, ad XXVI, cum semisse. HARD.

4. *Hic idem*. Pro *hic idem*, Vet. apud Dalec. *ctesias*; alii *cidenas* legunt, mendo manifesto. Infra quoque pro *ratio est*, Vet. apud Dalec. *stutio est*. ED.

5. *Namque ea*. Tria superiora sidera, quæ vocantur errantia. H.

6. *In magni anni*. Tractari, inquit, hæc debent ab iis, qui de anni magni ratione atque mensura instituunt quæstionem. Cave enim putes denotari a Plinio partem aliam historis suæ, quæ in hoc argumento versetur: quum in reliquo opere, de magno anno, nec vola, ut aiunt, nec vestigium appareat, nisi obiter, lib. X, cap. 2, ubi de phœnicis ævo. «Magnus annus efficitur, inquit Cicero, de Nat. Deor. lib. II, pag. 72, quum Solis et Lunæ et quinque errantium ad eandem inter se comparisonem, confectis omnium spatiis, est facta conversio. Quæ quam longa sit, magna quæstio est: esse vero certam et definitam, necesse est.» Magnum annum varie definiere Veteres, quorum opiniones recitat Ricciolus, tom. I, Almag. lib. III, cap. 13, et Censorinus ante eum, cap. XVIII. HARD. — Satis verisimile est Plinium de magno anno sibi dicendum proposuisse, sed postea per incuriam omisisse id quod

(1x). Sed omnium admirationem vincit novissimum sidus, ¹² terrisque¹ familiarissimum, et tenebrarum remedium ab natura repertum, Lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium², et proximum ignorari maxime sidus indignantium: crescens semper, aut senescens; et modo curvata in cornua facie³, modo æqua portione divisa⁴, modo sinuata in orbem; maculosa, eademque subito prænitens; immensa orbe pleno, ac repente nulla; alias pernox, alias sera, et parte diei Solis lucem adjuvans; deficiens, et in defectu tamen conspicua; quæ mensis exitu latet, quum⁵ laborare non creditur. Jam vero ¹³ humilis, et excelsa, et ne id quidem uno modo, sed alias admota cælo, alias contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros dejecta. Quæ singula in ea deprehendit hominum primus Endymion⁶; et ob id amore ejus captus fama traditur⁷. Non sumus profecto grati erga eos, qui labore curaque lucem nobis aperuere in hac luce: miraque humani ingenii peste, sanguinem et cædes con-

sibimet et lectoribus promiserat. Cujus inconstantia jam exemplum aliud notavimus in præfatione. ED.

1. *Terrisque*. Chiff. *terris*. DALEC.

2. *Contemplantium*. Chiff. *contemplantibus*: et paulo post *ignorare* pro *ignorari*. De re ipsa, constat adhuc inter astronomos nullum sidus plus habere molestiæ: ejus enim vel minimæ divagationes, ut e propinquo, sentiuntur, unde clarissimus Halley *sidus pertinax* appellabat. ED.

3. *Facie*. Hoc verbum Dalec. et Elzev. non habent. Vet. apud Dal. *modo curvata, facie modo æqua*. ED.

4. *Divisa*. Vet. *dividua*: sic et cap. 18. DALEC. Vide cap. 16. ED.

5. *Quum laborare*. Si quum deficit, conspicua est, inquit, et tamen

laborare existimatur; cur eadem in exitu mensis abdita, haud laborare tum creditur? Laborare Lunam Veteres putabant, quum deficeret: qua de re dicemus cap. 9. HARD.

6. *Endymion*. Ita ex Platone Anonymus lib. de Incredib. cap. XII: *ἔτι πρῶτος Ἐνδυμίον* etc. Princeps omnium Endymion siderum contemplationi operam dedit: quam obrem noctu vigilabat, plurimum dormiebat interdiu: atque idcirco ejus amore Luna capta esse dicebatur. Ita etiam Apollod. de Diis, lib. I. Tzetzes, Chiliad. 2, vs. 877. Fulgent. Mythol. lib. II, cap. ult. Hesychius, pag. 325. HARD.

7. *Traditur*. Vet. apud Dalec. *traditus*. ED.

dere annalibus juvat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris.

- 14 Proxima ergo cardini¹, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque, et tertia diei parte, peragit spatia eadem, quæ Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. Deinde morata² in coitu Solis biduo, quum tardissime tricesima luce rursus ad easdem vices exit; haud scio an³ omnium, quæ in cælum⁴ pernosci potuerunt, magistra: in duodecim mensium spatia oportere dividi annum, quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia⁵, consequitur: Solis⁶ fulgore eam, ut reliqua siderum, regi; siquidem in totum⁷ mutuata ab eo luce fulgere, qualem⁸ in repercussu aquæ volitare conspiciamus; ideo⁹ molliore, et imperfecta vi solvere tantum

1. *Cardini*. Hoc est, terræ, ut ait ipse cap. 64. Certe ex implicatis orbibus ii sunt breviores, qui centro sunt axique omni ex parte propiores. HARD.

2. *Morata in coitu solis biduo*. Biduo fere propter conjunctionem solis obscurata, exin per xxvii aut xxviii alios dies rursus conspicua evadit. ED.

3. *Haud scio an*. Forte, forsitan, ut ita dicam. ED.

4. *Pernosci*. Chiff. *pronosci*. ED.

5. *Ad principia*. Ad ea puncta unde cursum incepit, quæ non attingit nisi anno vertente, Luna cum jam duodecies consecuta. H.

6. *Solis fulgore eam, ut reliqua siderum, regi*. Sic Dalec. et Elzev. nisi quod *tegi* maluerunt. Harduinus ex MSS. ut ipse ait, *solis fulgore reliqua siderum regi*, oculis duabus male omissis. FN.

7. *In totum*. Sic Dalec. et Elzev. Harduinus *in toto*. Sed vetus lectio

præstat. Nam *in totum pro penitus, omnino*, Plinio familiaris est vox. Cfr. Indices. ED.

8. *Qualem*. Subaudi *lucem*; ut modo, post verbum *fulgere*, subaudiendum fuit *Lunam*. Infra pro *repercussu aquæ*, Vet. apud Dalec. *repercussa aqua*. ED.

9. *Ideo molliore*, etc. Idcirco, inquit, Luna minore prædita calore, tantummodo aquas Oceani solvere potest, vel etiam illas augere emanatione quadam sua, unde sol alatur. Sic veteres illi astronomiæ parentes, Oceani motus variis Lunæ vicibus respondentem interpretari putabant. Sidera oceano pasci Plinius ipse, hujus libri cap. 68, rursus affirmavit, et idem Lucretius dixerat: «Necnon oceano pasci Phœbumque polumque Credimus.» Astrorum vero emanationes, græcis ἀπορροίας, ex astrologorum commentis in astronomiam receptas fuisse jam vidimus. De vi et calore

em, atque etiam augere, quem Solis radii absu-
ideo et¹⁰ inæquali lumine aspici, quia ex¹¹ adver- 15
um plena, reliquis diebus tantum ex se terris osten-
quantum ex Sole ipsa concipiat¹²; in coitu quidem
rni, quoniam haustum omnem lucis aversa illo re-
unde acceperit: sidera¹³ vero haud dubie humore
o pasci, quia¹⁴ orbe dimidio nonnunquam¹⁵ macu-
rnat, scilicet nondum¹⁶ suppetente ad haurien-

confer ingeniosas magis
eras disputationes doctis-
ernardin de St. Pierre, *le la nature*, tom. III. Ed.
Ideo et. Vet. apud Dalec.
em. Ed.

Ex adverso. Quum soli ad-
t. Ed.

Quantum ex sole ipsa concipiat (nam
sui parte semper illumina-
ne Veteres quidem igno-
et Plinius in proxima phrasi
uet): sed quantum ex illa
parte oculis nostris depre-
possumus, variante sideris
Pro concipiat, Chiffli. apud
conspiciat, quod Menagio
lacebat. Ed.

Sidera vero. Stoicissat hoc
nius, ut et Seneca ὁ Στωϊ-
, Quæst. Nat. lib. II, cap.
de terra agens, hinc pro-
quo sustineantur tot si-
am exercitata, tam avi-
diem noctemque, ut in
ita et in pastu. Anacreon
n eam sententiam: « Πίνει
δ' αὔρας, ὁ δ' ἥλιος θάλασ-
ῆcio hac etiamnum ætate
nos haud obscuri nominis
intentæ patrocinari: sed du-

dum est quod ridiculam Aristoteles
appellavit, Meteor. lib. II, cap. 2,
pag. 551: « Διὸ καὶ γὰρ οἱ πάντες
ἔσοι τὸ πρότερον ὑπὸ λαβὸν τὸν ἥλιον
τρίψισθαι τῷ ὑγρῷ. » HARD. — Hæc,
et quæ sequuntur de maculis, fa-
bulæ sunt, quæ vel a pueris, in
tanta hoc ævo astronomiæ luce, ri-
dentur. BRON. — Dalec. legit: *hu-
more vero terreno, ut sidera, haud
dubie pasci*. Menagio placebat ea
lectio. Aliam proposuit Lælius in
Elzev. Sed cave quidquam mutes:
Plinius ait Lunam cælestium rerum
optimam quasi magistram, nobis,
quid de reliquis planetis sentire-
mus, ostendisse. Ed.

14. Quia orbe. Ex Lunæ nutri-
mento effici ait, similem esse alio-
rum siderum pastum: Lunæ autem
cibum ejusdem maculis declarari
putat. HARD.

15. Nonnunquam. Immo sæpius
aut semper, quum luna, inquam,
dimidis est. Tunc enim obliqui
Solis radiis porriguntur in majus
altorum montium umbræ, quæ ma-
cularum speciem in hoc sidere re-
ferunt. Ed.

16. Nondum suppetente etc. Pli-
nius ex eorum sententia, qui sidera
terreno humore pasci credebant,
intelligit, attolli quidem ad Lunam

dum ultra justa vi; maculas enim non aliud esse quam terræ raptas cum humore sordes : (x) defectus autem suos¹⁷, et Solis, rem in tota contemplatione naturæ maxime miram, et ostento similem, eorum magnitudinum, umbræque¹⁸ indices existere.

1 VII. Quippe manifestum est, Solem interventu Lunæ occultari, Lunamque terræ objectu : ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interposito suo auferente terræ terraque Lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumque illius umbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quam terræ umbram. Figuram autem umbræ similem¹ metæ, ac turbini inverso : quando² mucrone tantum ingruat, neque Lunæ excedat altitudinem³ : quo-

permixtas illo humore sordes. sed in superficie hærere nec ultra penetrare, quandiu Luna crescens adhuc, et nondum adulta, haud satis valet ad illas penitus absorbendas. Nunc scimus aquarum vapores supra crassiorem aeris nostri regionem non exurgere, et maculas istas in Luna ingentium vallium cavernis altorumque montium umbris effici. Ed.

17. *Defectus autem suos.* Lunæ scilicet, ac deinde Solis : ex quibus Luna ipsa docuit utriusque sideris et amborum umbræ magnitudinem posse intelligi. Hæc enim ad illa superioris capitis referuntur, unde male divulgata sunt hactenus ab iis qui Plinianum opus in capita digesserunt : *Haud scio an omnium que in cælo pernosci potuerunt, magistra.* Quare perperam Hermolaus, quem Lælius in editione sua est secutus, suos inducit, ut ejus repomat, repugnantibus MSS. et libris editis. HARD.

18. *Umbræque.* Et umbrarum

magnitudinis, unde ipsorum siderum magnitudo argui potest. Ed.

VII. 1. *Similem metæ ac turbini inverso.* Conicam scilicet, et a terra tanquam basi sensim decrecentem, ac demum acuto mucrone deficientem : hæc enim metæ figura Δ, illa autem turbinis V. Ed.

2. *Mucrone.* Non extremo quidem coni acumine, sed angusta illius parte quæ paulo infra mucronem est. Ed.

3. *Altitudinem. Latitudinem* magis probat Hermolaus, quod latitudinem disci Lunaris umbra terræ tegi compertum est. Sed *altitudinem* scripsisse Plinium, et MSS. codicum consensus suadet, et illud imprimis quod proxime sequitur : *Quoniam nullum aliud supra Lunam sidus obscuretur.* HARD. — Dicit Plinius terrestris umbræ mucronem fere in Lunam incidere, neque multum excedere ejus astri altitudinem; inde fieri, ut altiora sidera, Mars, Jupiter, Saturnusque, pares defectus non sentiant. Ed.

niam nullum aliud sidus eodem⁴ modo obscuretur, et talis figura semper mucrone⁵ deficiat. Spatio⁶ quidem² consumi umbras, indicio sunt volucrum⁷ præalti volatus. Ergo confinium⁸ illis est aeris terminus, initiumque ætheris: supra Lunam pura omnia ac diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina e tenebris⁹. Et propter has causas nocturno¹⁰ tempore deficit Luna. Stati autem¹¹ atque menstrui non sunt utrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunæque multivagos¹², ut dictum est, flexus, non semper in scrupulis¹³ partium congruente siderum motu.

VIII. (XI). Hæc ratio mortales animos subducit in cælum: ac velut inde¹ contemplantibus, trium² maximarum

4. *Eodem modo.* Hoc est, intercedente terra. Soli enim ex adverso esse Mercurius Venusque non possunt, nec ab eo tam longo, ut dictum est, dissident intervallo. Obscurari tamen alio modo, Lunæ scilicet interjectu, quis neget? Mars ipse etiam delibari fortassis umbra terræ potest, ut Keplero visum. H.

5. *Mucrone.* Dalec. et Elzev. in mucronem. ED.

6. *Quidem.* Chiffli. apud Dalec. eodem; sed nullo sensu. ED.

7. *Volucrum.* Quarum ante absumentur umbræ, quam terram eæ pertingant. HARD.

8. *Ergo confinium illis est, etc.* Ergo ibi desinunt umbræ, ubi aeris terminus, ætheris initium est. Hanc quidem distinctionem aeris et ætheris hactenus non observaverat Noster. ED.

9. *E tenebris.* Propter tenebras in quibus tunc deginuit, dum astra in puro micant æthere. Lux enim non cernitur, nisi comparatione tenebrarum. Vet. apud Dalecam-

pium in tenebris vult; sed male. ED.

10. *Nocturno tempore.* Quia tunc averso Sole, terrestris umbra dirigitur in eam partem ubi Luna est. ED.

11. *Stati autem atque menstrui non sunt.* In MSS. *stati autem atque non menstrui sunt.* LÆT. — Figura ἢ δὴ δούειν: *stati atque menstrui*, hoc est, *singulis mensibus stati.* Infra dicet statos quidem esse defectuum reditus, sed post CCXXIII menses lunares. ED.

12. *Multivagos.* Nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros dejecta, ut dictum est superiore capite. H.

13. *In scrupulis.* Non semper movente se utroque sidere sub iisdem Eclipticæ partibus, sive punctis, unde Solis defectus oritur: aut in oppositis ex diametro, unde Lunæ deliquium. Scrupuli, nodi sunt, in quibus circuli, quos in suo cursu Sol et Luna efficiunt, se mutuo secant. HARD.

VIII. 1. *Inde.* Dal. et Elz. *deinde.* ED.

2. *Trium maximarum.* Terræ, Lunæ, Solis. Aliquod his tribus

rerum naturæ partium magnitudinem detegit. Non posset quippe totus Sol adimi terris, intercedente Luna, si³ Terra major esset quam Luna. Certior ex⁴ utroque vastitas Solis aperitur; ut non sit necesse amplitudinem ejus oculorum argumentis, atque conjectura animi scrutari: (immensum esse, quia arborum⁵ in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia umbras paribus jaciat intervallis,

corporibus majus aliud fuisse aliquando existimatum in rerum natura, negat aperte Plinius; negat inter Veteres quemquam aliter sensit: quod si fecisset aliquis, de more ipse, ut de mundis innumerabilibus, aliisque nonnullorum quamvis stultis opinionibus jam superius dixit, verbo saltem id indicaret. HARD.

3. *Si Terra major esset quam Luna.* Unus est hic locus ex iis, in quibus vel sideralis scientiæ imperitus, vel improbe fixisse crucem astronomis Plinius hactenus visus est. Corruptos illi codices conquesti sunt, atque in diversas deinde emendando conjiciendoque abiere partes. Zieglerus sic quidem legit: *Non posset quippe totus sol non adimi terris . . . nisi terra major vel si terra non major esset quam luna.* Dalecampius: *Si luna major esset, quam terra.* Salmasius: *Si terra minor esset quam luna.* Milichium is hac parte sequitur, ita rescribentem: *Non posset totus Sol non adimi terris, si terra minor esset, quam luna.* Plerique pugnancia secum locutum esse Plinium, et a veritate alienissimum arbitrati sunt, etc. HARD.— Frustra lectionem torserunt interpretes, quæ certissima est. Sed frustra etiam Plinii sententiam tuitus est Harduinus, quæ sine dubio

falsa. Credit enim Noster, errore prorsus non ignoscendo, et vel sui ævi astronomis deridendo, solares defectus universæ simul terræ vel saltem integro hemisphærio conspicuos esse. Hinc sibi optime constat. Nam capite superiore ingentem conum sive metam aut turbinem descripsit, cujus Sol basis esset, extrema vero acies in Lunam Soli aversam incurreret, ita ut orbis terraquei latitudo figuram illam secaret sub ipsum acumen sive mucronem. Quod si luna inter solem et terram denuo subiens, ejusdem conii latitudinem implere potest, sane lunaris orbis terrestri major existimandus est, quoniam talis figura a mucrone semper ad basim crescit. Sed, ut dixi, falsa sunt hæc, quod integri Solis defectus, nunquam ab universa simul terra, sed tantum ab exigua ejus parte conspici queant. ED.

4. *Certior ex utroque.* Harduinus ex MSS. *tertia ex utraque*, sed nullo sensu; nos veterem lectionem restitimus. ED.

5. *Arborum* etc. Arborum quæ agris aut viis prætexuntur, omnes parallelæ sunt umbræ, in quantumcumque spatium porrigatur illarum ordo. Hinc tamen potius distantia quam magnitudo Solis colligi potest. ED.

in toto spatio medius⁶; et quia per æquinocmium³
 in meridiana plaga habitantibus, simul⁷ fiat a
 item quia citra⁸ solstitialem circulum habitan-
 tidie ad Septemtrionem umbræ cadant, ortu vero
 sum : quæ fieri nullo modo possent, nisi multo,
 erra, major esset) : nec quod⁹ montem¹⁰ Idam
 latitudine exsuperet, dextra lævaque large am-
 , præsertim tanto¹¹ discretus intervallo.
 tus Lunæ magnitudinem¹ ejus haud dubia ratione⁴
 , sicut terræ parvitatem ipse² deficiens. Namque
 nt tres umbrarum figuræ : constetque, si par lu-
 materia, quæ³ jactat umbram, columnæ effigie
 : habere finem; si vero major materia, quam lu-

ius. Vet. apud Dalec. Me-

*ul fiat a vertice. Absurde
 iam aliis oritur, aliis oc-
 aliis est a vertice; quod
 sentiant. Ed.*

*a solstitialem circulum. Sic
 Dalecampium. Cæterum
 ceptum est circa, non
 ram tamen lectionem ipsa
 tentia fulcit. Iis inquit,
 solstitium habitant, me-
 ra in septemtrionem pro-
 ortu igitur non ad occa-
 inter occasum et septem-
 projici deberet, et tamen
 imum occasum vergit,
 mmensam solis magnitu-
 melius dixisset, propter
 ntiam. Ed.*

*: quod. Neque, ait, illis
 do enumeravi argumentis
 est, ad Solis magnitudi-
 nonstrandam, nec quod
 Idam, etc. Ed.*

fontem Idam. Sive Cretæ

*montem intelligat, sive Troadis, ni-
 hil interest. Narrat quiddam de Ida,
 Troadis monte, Pomponius Mela
 lib. I, cap. 18, quod Cretensi Idæ
 Solinus imprudens adscribit, cap.
 XI. Sed aliud longe est quam quod
 hic Plinius refert : quanquam Sal-
 masius in Solin. et Voss. in Melam,
 hoc ipsum esse arbitrati sunt. Dio-
 dorum vide, lib. XVII. Bibl. pag.
 492. H. — Vet. apud Dalec. montes
 idem; non male forsitan. Ed.*

*11. Præsertim tanto discretus in-
 tervallo. Præcedentibus argumentis
 Plinius distantiam potius quam ma-
 gnitudinem Solis indicavit; sed ex
 oculorum testimonio cum distan-
 tia comparato facile colligi potest
 hujus astri vastitas. Ed.*

1. Magnitudinem ejus. Solis. H.

*2. Ipse deficiens. Ut dictum est
 superiore capite, quo Plinius falso
 contendit Terram esse Luna mino-
 rem. Ed.*

*3. Quæ jactat. Chiffi. apud Da-
 lec. jactans. Ed.*

plexus, ævo⁹ teste, haud alio modo, quam consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes supraque¹⁰ mortalium naturam, tantorum¹¹ numinum lege deprehensa, et misera hominum mente absoluta¹², in defectibus scelera¹³ aut mortem¹⁴ aliquam siderum pavente (quo¹⁵ in metu fuisse Stesichori¹⁶ et Pindari vatium sublimia¹⁷ ora palam¹⁸ est deliquio Solis), et in Luna veneficia arguente mortalitate, 3 et ob id crepitu¹⁹ dissono auxiliante. Quo pavore, igna-

9. *Ævo teste.* Temporum lapsu et sæculorum experientia supputationes ejus comprobante. ED.

10. *Supraque mortalium naturam.* Supple, existimandi. Vet. apud Dalec. *supraque mortalia.* ED.

11. *Tantorum numinum.* Solis, Lunæ, Siderum, quæ alibi etiam numina vocavit. ED.

12. *Absoluta.* Metu soluta. HARD.

13. *Scelera.* Siderum scelera appellat, bella, grandines, eluviones aquarum, cæterasque calamitates et infortunia, quæ immitti innoxiiis hominibus ab iratis in defectu suo sideribus putabantur. Hæc enim portendi defectione Solis, cecinit Pindarus in eo hymno, cujus partem recitat Dionysius Halicarn. in opusc. de Demosthenis gravitate in dicendo, pag. 167. Ejus hymni initium est, Ἀπτις ἀδελου ... κλέμου δ' ἢ σᾶμα φέρεις τινός, ἢ καρπυ φθίσιν, ἢ νιφατοῦ σθίνος ὑπέρφατον, ἢ στάσιν ἐυλομένην, etc. etc. HARD. — Dalec. et Elzev. *stellarum scelera.* ED.

14. *Aut mortem.* Exstinctionem luminis. Hinc laborare Luna in defectu putabatur, ut mox dicemus. HARD.

15. *Quo in metu.* Vet. apud Dal. *quo in mente.* ED.

16. *Stesichori.* Himeræus fuit e Sicilia vates: cujus ingenii formam Quintilianus describit, lib. X, cap.

1. Horatius, lib. IV, Carm. Ode 9, *Stesichori graves Camænas* vocat, quod maxima bella, et clarissimos duces cecinerit. Hujus fragmenta collegit Henricus Stephanus, inter Lyricos hic poetas. Quod hic de Stesichoro Pindaroque Plinius refert, etiam apud Plutarchum legitur, lib. de Facie in orbe Lunæ, pag. 931: Στῆσίχορον καὶ Πίνδαρον ἐν ταῖς ἐκλείψεσιν ἀλοφυρομένους τὸν φανερότατον κλαπτόμενον, etc. HARD.

17. *Sublimia ora.* Sic Velleius lib. I, sub finem: *nisi Thebas unum os Pindari illuminaret.* ED.

18. *Palam est deliquio solis, etc.* Dalec. *palam est deliquio Solis et in Luna.* Alii aliter interpunxerunt; nos Elzevirios secuti sumus. ED.

19. *Crepitu dissono.* Æris ac pelvium. Juvenalis agens de clamosa muliere, Satyra VI, v. 440 et sqq.

Verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelves et tintinnabula dicas
Pulsari. Jam nemo tubas, atque æra fatigat:
Una laboranti poterit succurrere Lunæ.

Lunam deficientem quum antiqui viderent, maximos sonitus et fragores edebant, quod laboranti se succurrere inani ea superstitione

usæ, Nicias²⁰ Atheniensium imperator, veritus clas-
sortu²¹ educere, opes eorum afflixit. Macti²² ingenio
cæli interpretes, rerumque naturæ capaces, argu-
repertores, quo Deos hominesque vicistis²³. Quis
hæc cernens, et stans siderum (quoniam ita placuit
lare) labores²⁴, non suæ necessitati mortalis genitus
cat? Nunc confessa de iisdem breviter atque capi-
m attingam, ratione admodum necessariis locis stri-
ue reddita: nam neque instituti operis talis argu-

ent. Existimabant quippe id-
leficere, quod magicis saga-
cantationibus cogeretur in-
descendere, ac nescio quo
to rore in herbas despuma-
o venificæ uterentur. Lunam
ne devocaretur e cælo, tum
re ac reluctari; sed vinci
a carminibus, nisi æris tin-
: incondito strepitu ad car-
agarum obsurdesceret, et in
a laboranti Lunæ obstrepera-
ium superstitio succurreret.
unt poetarum libri his nugis.
in christianorum mores mos
repsisse aliquando videtur,
in eos Maximus Taurin. inve-
homilia de defectu Lunæ,
magnos clamores deficiente
summa contentione tollerent:
Audoenus, lib. II, vitæ S.
cap. 15. HARD.

Nicias. Refert hæc fuse Plus
in Nicia. Quintilian. lib. I,
, et alii. HARD.

Portu. Syracusarum, cujus
occupaverant Athenienses,
obsidentes, tunc obsessi.
dides in primis consulendus,
I, cap. 50. Ed.

Macti ingenio. Nihilominus
ter versibus laudat astro-

nomos Ovidius, Fast. I, 296 sqq.:

Felices animos, quibus hæc cognoscere primis,
Inque domos superas scandere cura fuit.
Credibile est illos pariter vitisque locisque
Altius humanis exersuisse caput...
Admovere oculis distantia sidera nostris,
Ætheraque ingenio supposuere suo.
Sic petitur cælum: non ut ferat Oceanus Olympus,
Summaque Pelicæus sidera tangat apex.

HARD.

23. *Vicistis.* Homines quidem
vicistis, quibus cælestium rerum
præscientia tanto antecellit: Deos-
que ipsos, earumdem deprehensionem
rerum, quas latere tandiu
hominibus voluerunt. Legit Pintianus
vinxistis, hoc sensu: paris fere
sortis conditionisque fecistis, ne-
cessitati, perinde ac mortales, ob-
noxios Deos. Cui emendationi favet
sane orationis textura ipsa, favet et
Seneca ante laudatus: at consensus
omnium exemplarium adversatur.
HARD. — Vet. apud Dal. *vinxistis*.
Latius in Elz. *junxistis* ab aliis legi
testatur, quod sane malim quam
vicistis, aut *vinxistis*, cæterum Har-
duino plane consentiens. ED.

24. *Labores.* Ita poetæ vocant.
Virgil. Æneid. lib. I, vs. 742:
• Hic canit errantem Lunam, So-
lisque labores. • HARD.

mentatio est : neque omnium rerum afferri posse causas, minus mirum est, quam constare in aliquibus.

X. (XIII). Defectus ducentis viginti tribus¹ mensibus redire in suos orbes certum est : Solisque defectum² nonnisi novissima primave fieri Luna, quod vocant coitum³; Lunæ autem, nonnisi plena, semperque citra⁴ quam proxime fuerit⁵. Omnibus⁶ autem annis fieri utriusque sideris de-

X. 1. *Ducentis viginti tribus mensibus*. Ita plane legendum esse demonstrat ipse siderum, Solis, ac Lunæ cursus, consensusque librorum veterum, ut Chiffletiani codicis teste Dalecampio, editionis Romanæ 1470, Parm. 1476, Tarvis. 1479, et Venet. 1483. Nam in his constanter legitur cccxxiii mensibus, et in Itala versione Christophori Landini, Venetiis anno 1476, *certo che gl' eclipsi in ducento venti tre mesi ritornano a' suoi cerchi*. Editio Veneta, anni 1496, prior scripsit cccxxii, quam cæteræ deinceps perpetuam sunt secutæ. Plinium confer cum Martiano Capella, libro VIII, cap. de xii partibus latitudinis Zodiaci, ubi cccxxv menses requirit, hoc est annos xix. Vide et Ricciolum tom. I, Almag. pag. 349, ubi Keplerum ait in epist. Astron. pag. 895, affirmare, « ob multa principia concurrentia ad eclipses præsertim solis, nullum esse revolutionis exactum ordinem nobis notum : loquendo tamen de lunaribus, quæ simpliciores sunt, insignem esse periodum mensium cccxxiii, seu annorum lunarium xviii; ita ut ad cyclum decemnovennalem residuus sit unus lunaris annus simplex. Hoc enim periodo plerumque redeunt eclipses, non multum differentes, denis tamen

gradibus Zodiaci antecedentes. » HARD. — Dalec. et Elz. *viginti duobus*, male. Princeps editio, Venet. 1469, cum cæteris ab Harduino laudatis consentit, nec dubitationi locus restat. Broterius, qui et Harduinum secutus est, monet tamen illam periodum cccxxiii mensium, ut recurrant eadem eclipses lunares, non esse curatissimam. « Nam, inquit ille, post annos ducentos non redeunt eclipses juxta ordinem periodi annorum xviii, seu mensium Lunarium cccxxiii. Inde eclipsis Lunæ a Tycho observata die 31 Januarii, anno 1580, non rediit die 10 Junii, hoc anno 1778. » Lectoresque idem remittit ad Cl. HALLEY, *Transact. Philosoph. N° 194*, anno 1691, et Cl. GRANTIL, *Mémoires de l'académie royale des sciences*, an. 1756, pag. 58. Ed.

2. *Defectum*. Chiff. *defectus*. Ed.

3. *Coitum*. Solis et Lunæ conjunctionem. Ed.

4. *Semperque citra*. Hoc est, non in eadem parte cæli, in qua proxima eclipsis animadversa fuerit; sed in parte magis occidentali. H. — Hoc est, quod Keplerus aiebat loco supra citato ad not. 1 : « eclipses redire denis gradibus Zodiaci antecedentes. Ed.

5. *Fuerit*. Chiff. *fuerint*. Ed.

6. *Omnibus autem*. Hoc est, intra

fectus, statis⁷ diebus horisque, sub terra: nec tamen, quum⁸ superne fiunt, ubique cerni, aliquando propter nubila, sæpius⁹ globo terræ obstante convexitatibus¹⁰ mundi. Intra¹¹ ducentos annos Hipparchi sagacitate comper- tum est, et Lunæ defectum aliquando quinto mense a priore fieri; Solis¹² vero, septimo: eundem¹³ bis in tri-

unius cujusque anni spatium. Hoc vero demonstrant Tabulæ Eclipsium Astronomicæ, apud Ricciolum, tom. I, Almag. lib. V, pag. 389. HARD.

7. *Statis diebus.* Vide supra, ad cap. 7, not. 11. ED.

8. *Quum superne fiunt.* Dalec. *quam fiunt, superne ubique cerni:* Vet. apud eundem, *quum fiunt.* Elzev. *quum fiunt superne, ubique cerni.* ED.

9. *Sæpius globo.* Impediente globositate terræ, cælique convexitate, quominus cerni possint *ab oriente deliquia in occidente facta*, inquit Martianus, lib. VI, pag. 193: «et quæ in ortu accidunt, a tota Britannia atque occasus regionibus ignorantur.» Hoc versibus eleganter expressit Manilius, Astron. I, 220:

Mediique tumores

Eripiant terræ cælum, visusque coercent.
Te testem dat; Luna, sui glomerabilis orbis:
Quæ quum moræ nigris per noctem deficiis
umbra,

Non omnes pariter confundis sidere gentes:
Sed prius Eos quærant tua lumina gentes;
Post medio subjecta polo quæcumque coluntur;
Ultima ad Hesperios infestis volveris alis.
Quod si plana foret tellus, simul icta per omnes
Deficeret pariter toti miserabilis orbi;
Sed quia per teretem deducta est terra tumorem,
His modo, post illis apparet Delia terris, etc.

HARD.

10. *Convexitatibus mundi* Vet. ap. Dalec. *e convexitatibus.* Elzev. *et con-*

convexitatibus, quod libenter amplectar. Sed etiam Harduini lectio defendi potest: *convexitatibus*, hoc est, propter convexitates. ED.

11. *Intra ducentos.* Ducentos, inquit, ante annos vixit Hipparchus, cujus sagacitate compertum est, etc. Tantum enim temporis intercessit inter Hipparchi Pliniique ætatem. Neque vero sensus est, ut existimavit vir alioqui extra ingenii aleam positus, expectandos esse annos ducentos, ut recurrat lunæ defectus quinto mense, quum vel intra annos decem animadversum fuerit ætate nostra geminam ita recurrere: primo nempe, 14 Junii et 9 Novemb. anno 1658, ac rursus 10 Novemb. 1668, et 15 April. anni 1669. De hoc porro defectuum Lunæ recursu, qui fit quinto mense, subscribit Plinio Ptolemæus, lib. VI, Almag. cap. 6. H.

12. *Solis vero.* Ita Ptolemæus loc. cit. Tale intervallum fuit septem fere mensium inter solarem eclipsim anni 1623 Octob. 23, et anni 1624 Maii 18. Tale et ab eclipsi item solari 16 Januar. 1684: ad aliam 12 Julii. HARD.

13. *Eundem bis in triginta diebus.* Ita correximus, quum eandem prius legeretur: secuti codices MSS. Reg. 1, 2, Colb. 2, Chiff. et Milichii conjecturam: quod his omnibus præstat, Ptolemæum ipsam, qui

ginta diebus supra terras occultari, sed¹⁴ ab aliis atque aliis hoc cerni : quæque sunt in hoc miraculo maxime mira, quum conveniat umbra terræ Lunam hebetari, nunc¹⁵ ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus : et quam ratione, quum Solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel jam acciderit, ut in occasu Luna deficeret, utroque¹⁶ super terram conspicuo 3 sidere. Nam ut¹⁷ quindecim diebus utrumque sidus quæ

lib. VI, Almag. cap. 6, in eodem habitat argumento de Solis defectuum recursu his in mense. Mathematicis rationibus Ricciolus id evincit, tom. I, Almag. lib. V, theoremate 5. De Sole certe Plinium esse locutum, vel ipsa latini sermonis ratio clamat, quæ Solem in defectu supra terras occultari dicit, non Lunam, quam etiam in ipso defectu esse conspicuam dictum est, cap. 6. HARD.

14. *Sed ab aliis.* Hoc illud est quod Ricciolus ait loc. cit. non posse Solis eclipsim in uno mense his fieri versus eundem polum, posse versus alterum : hoc est, priorem eclipsim visum iri a Borealibus, ab Australibus alteram, aut vice versa. HARD.

15. *Nunc ab occasus.* Nunc ab occidente, nunc ab oriente Lunam obscurari. Subtilius arbitror quam quod Plinius intellexit, illud quod Ricciolus excogitat, loc. cit. cap. 13, sententiam videlicet hujus loci esse : « quanquam ordinarie Lunæ eclipsis incipiat ab orientali Lunæ parte, et desinat in occidentali : evenire tamen aliquando, ut incipiat ab occidentali, desinatque in orientali » quod et Keplerus accidere posse ostendit, in Astronom.

Optica, cap. XI, probl. 31. Id vero sane infrequens, ac permirum debet videri, si vel semel accidit. HARD. — Ricciolo potius et Keplero, quam Harduino, fidem in talibus tribuas. Verum sensum Ricciolus vidit ; neque sane Plinius inter maxime mira astronomiæ prodigia retulisset rem notissimam vulgatissimamque. ED.

16. *Utroque super terram conspicuo sidere.* Id contigit in horizontalibus eclipsibus, refractionum vi. Quod autem tempore Plinii semel fuerat observatum, illud quoque recentioribus observationibus 17 Julii 1590, 30 Novembris 1648, 16 Junii 1660, comprobatum. BAOR. — Non dicit Plinius semel hoc observatum suo tempore, sed omnino semel. Neque enim veteres illos astronomos non aliquid latebat eorum quæ in cælo fiebant. ED.

17. *Nam ut quindecim.* Ut intra dies quindecim sidus utrumque deficeret, hæud ita magnam, inquit, admirabilitatem habet : nam et ævo nostro id contigit. Quod porro Plinius accidisse suis temporibus ait, id frequenter nostra quoque vidit ætas ; uti anno 1666, 16 Junii, deliquium patiente Luna ; Sole, 2 Julii. Anno 1681, Luna quarto

¹⁸, et nostro ævo accidit, Imperatoribus ¹⁹ Vespas-
patre IV²⁰, filio iterum Consulibus.

(xiv). Lunam semper aversis a Sole cornibus, si cre-
tus spectare, si minuatur, occasus, haud dubium est.
¹ dodrantes semuncias horarum ab secunda adji-

Sole, 19. Anno 1683,
sciente 27 Jan. Luna, 9

Anno 1307, Sol defecit
Februarii; Luna deinde
quindecim, die 26 ejus-
nis. Pro *quindecim* antea
legebatur, atque ita legit
in epist. ad Carolum
tom. X spicilegii, pag.
brariorum incuria sæpe
ut in Pliniano contextu
nerorum confunderentur.
o in primis affinitas harum
u et ii, in veteribus libris,
m magno chronologicæ rei
permutentur. Quanquam
ms codices R. 1, 2, Colb.
Tolet. et alii, atque Pari-
ditio anni 1543, diserte
exprimunt, sine ullis no-
mpendiis. HARI.

uæreretur. Eclipsim patere-
cule Pinetus et Landinus,
ter, alter italice verterunt,
integros dies quindecim
ec Luna conspicui fuerint.
at tantum hac observatione
d quod sapius a neotericis
um monet Harduinus, nota
e. Ed.

mperatoribus. Vide notam,
linianæ præfationis. Ed.
atre IV, filio iterum consu-
nus Christi vulgaris fuit
uo anno die 8 Februarii,
cit in Italia ante meridiem
ejusdem mensis Luna de-
quihora fere post occasum

Solis Romæ, uti ex tabulis astro-
nomicis collegit Ricciolus in Chro-
nolog. Reform. lib. IV, pag. 161.

HARD. — Hic quoque nobis est
annus Jesu Christi 72, urbis con-
ditæ DCCCXXV. Sed ecce monet
Broterius nullam hoc anno ecli-
psim solarem mense Februario
fuisse; anno vero sequenti, U. C.
DCCCXXVI, Christi 73, solem defe-
cisse die 23 Julii, Luna die 6 Au-
gusti, secundum accuratissimas
tabulas clarissimi PRINGÆ. Ergo
doctissimis inter se viris de re ma-
thematicis rationibus assequenda
non convenit. Nec raræ sunt hujus
modi controversiæ; et ut verum
dicamus, sive astronomis, sive
chronologis imputandi sunt erro-
res, nondum ex astronomicis obser-
vationibus historia multum profeci-
cit. Nota in hoc Plinii loco non
quartum, sed tertium Vespasiani pa-
tris consulatum in codd. designari.
Numerum IV restituit Harduinus, ut
cum plerisque fastorum interpre-
tibus consentiret: sed Dalec. et Elz.
legunt *patre III, filio iterum cons.*
quam lectionem etiam Broterius
prætulit. Ambages ubique et tene-
bræ. Ed.

XI. 1. *Lucere dodrantes.* Lucet Luna
a secunda post novilunium die,
adjiciens singulis diebus dodrantem
horæ et semunciam: tanto enim
citius quolibet die oritur usque ad
plenilunium; tantumdemque de-
trahit, ac serius oritur eadem, quum

cientem usque ad plenum orbem, detrahentemque in diminutionem². Intra quatuordecim³ autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum⁴, quam Lunæ, magnitudo colligitur: quando illæ et a septenis⁵ interdum partibus emergant⁶. Sed altitudo

minuitur. Dodrans tres quartas, ut vocant, horæ partes complectitur. Semuncia pars est unius horæ quarta et vicesima, sive minuta duo cum semisse. Summa igitur est minorum $47\frac{1}{2}$ quibus citius in singulos dies Luna, quam pridie, oritur. Ita secunda post novilunium die, sive post coitum Solis ac Lunæ, Luna post occasum Solis lucet minutis horæ $47\frac{1}{2}$; die sequenti, hora una et minuta 35; et sic deinceps, donec totum orbem compleat. At post plenilunium tantumdem detrahit temporis, hoc est, prima die post plenilunium non oritur Luna post Solis occasum, nisi $47\frac{1}{2}$ horariis minutis; secunda die, non nisi post horam, et minuta 35, etc. Vide Keplerum in Astron. Optica, cap. 6, et Ricciolum, lib. IV, cap. 4. Fortassis exactius paulo locutus est Plinius, lib. XVIII, cap. 75, ubi in eodem argumento habitat: qua de re eo loco dicemus. HARD. — Loco citato Plinius non dodrantem semunciam, id est $\frac{2}{12} + \frac{1}{24}$ sive $\frac{5}{24}$ unius horæ, sed dextrantem sicilicet lunæ accrescere dicit, id est $\frac{10}{12} + \frac{1}{24}$ sive $\frac{41}{24}$. Ergo nunc minutas $47\frac{1}{2}$, nunc $51\frac{1}{4}$ numeravit, nec tamen veritatem assequi potuit, siquidem spatio distans inæquali Lunares ortus, inter quos si medium quis terminum quærat inveniet circiter 54 vel 55 horæ minuta. EN.

2. *Diminutionem.* Chiffli. apud

Dalec. *deminationem* exhibuit. EN.

3. *Intra quatuordecim.* Quam distat a Sole gradibus tantum quatuordecim. HARD.

4. *Errantium stellarum.* Ita codices MSS. omnes: quamobrem frustra Salmasius, pag. 722, corrigit, *errantium ceterarum*, quod Luna etiam una sit errantium. At stellæ errantes Plinius appellat eas duntaxat, quæ minores nobis e septem apparent: Solem ac Lunam stellarum nomine nusquam comprehendit; sed vel siderum, vel rerum naturæ partium maximarum, oculorum nempe iudicio. HARD. — Recte: sed profecto sibi pugnat Harduinus, qui supra, initio cap. 8, voces has *trium maximarum naturæ partium* ad verbum intelligendas, non ex oculorum iudicio, contendebat. Hoc autem, qui nunc agitur, loco, feliciter Plinius ex improba argumentatione veram colligit sententiam. Ampliores Luna sunt errantes stellæ; quod tamen citius e radiis Solis emergunt, id fit non propter majorem illarum amplitudinem, sed propter diversam radiorum Solis incidentiam, quod geometricæ demonstrant rationes. EN.

5. *Et a septenis.* Etiam et Venus, quum quinque partibus sive gradibus a Sole digressa est, oculis ipsis detegitur: per telescopium vero, etiam in Sole conspectum sidus illud scimus. HARD.

6. *Emergant.* Conspiciæ fiant. EN.

cogit minores videri : sicut affixas⁷ cælo Solis⁸ fulgor interdiu non cerni, quum⁹ æque ac noctu luceant, idque manifestum fiat defectu¹⁰ Solis, et præaltis¹¹ puteis.

XII. (xv). Errantium autem¹ tres, quas supra Solem diximus² sitas, occultantur, meantes³ cum eo. Exoriuntur vero matutino⁴, discedentes partibus nunquam amplius undenis⁵: postea radiorum ejus contactu reguntur⁶: et in

7. *Affixas cælo.* Stellas ipsas, quas cælo affixas credidere antiqui. BRON.

8. *Fulgor. Chiff. fulgore.* ED.

9. *Quum æque ac noctu,* nescio quam auctoritate. Sed Latius in Elzev. ac deinde Harduinus, veram codd. lectionem restituerunt. ED.

10. *Defectu.* Dalec. *defectibus.* ED.

11. *Ac præaltis puteis.* Notissima observatio præaltis e puteis, nullo tum Solis officiente fulgore, stellas interdiu cerni posse. ED.

XII. 1. *Errantium autem tres.* Mars, Jupiter, Saturnus. HARD.

2. *Diximus sitas.* Dictum hoc supra, cap. 6. Dalecamp. *dicimus,* male. ED.

3. *Meantes cum eo.* In conjunctione cum Sole. Horum quatuor siderum errantium motum apparentem egregie describit D. CASSENI, in Historia Academiæ Regiæ Scientiarum, anni 1709, pag. 247. HARD.

4. *Exoriuntur.* Visibiles oriuntur paulo ante solis ortum. *Matutino,* suppl. tempore, ut sæpe alias apud Plinium. ED.

5. *Nunquam amplius undenis.* Sic libri omnes, etiam manu exarati. At Julius Firmicus, lib. II, cap. 9: « Sciendum, inquit, quod Saturni stella, quum a Sole duodecim reces-

serit partibus, id est, quum præcedens orta fuerit, matutina erit: simili modo etiam Jupiter undecim partibus recedens, matutinum se facit præcedentem: Mars autem octo. » Quin Plinius ipse paulo post diserte ait Solem iterum, ubi est stellas assecutus in duodenis partibus, illas occultare, quum vespertini fiunt occasus. Eodem certe intervallo temporis ante Solem oriuntur, quo post illum occidunt. Denique Plinii transcriptor Martianus, qui lib. VIII, pag. 299, cap. de stella Saturni: « Ortus tam ei, inquit, quam duobus inferioribus sunt similes: quum ultra partes duodecim, eas matutini radius non præcesserit Solis. » HARD. — Salmasius locum invertit, et pro *nunquam* proponit *nonnunquam*, quod a Plinii mente non minus quam a manuscripta lectione distat. Priore quidem capite dixerat planetas a septenis interdum partibus emergere; nunc undenis ad summum partibus. Sibi ergo optime constat: nec nimium a Julii Firmici rationibus differt, quamvis ille duodecim partibus Saturnum, ut videri incipiat, a sole discedere jusserit, undecim tantum Jovi circumscribens, octo non amplius Marti, quod verum est. ED.

6. *Reguntur. Reguntur,* scripsimus,

triquetro⁷ a partibus centum viginti stationes⁸ matutinas

non ut prius *teguntur*, ex codd. Reg. 1, 2, Colb. 2, Chiff. etc. ac Turnebi favente conjectura. Tegi sane hæc sidera post exortum matutinum, qui tandem possunt? Admonuit me hujus emendationis Vitruvius, l. IX, c. 4: « Quemadmodum, inquit, omnes res evocat fervor, et ad se ducit... eadem ratione Solis impetus vehemens, radiis trigoni forma porrectis, insequentes stellas ad se perducit, et antecurrentes veluti refrænando retinendoque non patitur progredi, sed ad se cogit regredi et in alterius trigoni signum esse, etc. » Et librum octavum Martianus ita concludit pag. 300: « Sed cursus diversitates, altitudinisque, causas consistendi, retrogrediendique, atque incedendi, omnibus supradictis importat radius Solis affulgens, qui eas percutiens aut in sublime tollit, aut in profundum deprimit, aut in latitudinem declinare, sive retrogradare facit. » Hæc veterum mathematicorum opinio fuit, qui causam motus planetarum conjecerunt in aspectus Solis. Hos refellit Ricciolus, tom. I, Almag. lib. VII, sect. v, cap. 3. Haud multum absunt ab eo errore novi mathematici, quos inter Keplerus: quum ad magneticas Solis tractiones, quibus planetas trahat et circumducat, referunt hos diversos motus, sive retardandi, sive sistendi, sive incitandi, seu denique retrahendi causas. Confirmat rursum emendationem nostram ipse Plinius, qui cap. 13, de iisdem stellis agens, « percussæ, inquit, Solis radio inhibentur rectum agere cursum, et

ignea vi levantur in sublime. » H. — Posteaquam, inquit, videri cæpti sunt planetæ, atque e Solis vicinitate emergerunt, totus eorum cursus Solis radiis in eos decidentibus, et aut repellentibus, aut attrahentibus, regitur. Hunc sensum egregie firmant allati ab Harduino loci. Pudet igitur me cum Dalec. et Elzev. diu legisse *teguntur*; quæ scriptura mihi tunc apertissima videbatur, nunc absurdissima. Ed.

7. *Et in triquetro*, Hoc est, in aspectu trino, sive trigono. Vitruvium vide, libro IX, cap. 4. Aspectus planetarum trigonus, seu triangularis vocatur, quum distant inter se duo planetæ tertia cæli parte, hoc est, gradibus 120, seu quatuor signis Zodiaci. Porro Keplerus in Epitome Astron. pag. 744, alique recentiores astronomi, loca stationum hæud paria tribus superioribus planetis assignant: sed Saturno inter quadratum ac trinum Solis aspectum, propius tamen quadrato; Jovi fere in trino; Marti ultra trinum. HARD.

8. *Stationes matutinas*. Stationarius planeta dicitur, quando stare videtur per aliquod tempus in eadem parte Zodiaci, et sequenti die apparet in eodem loco, quo fuit præcedenti. Matutina statio vocatur et prima, in tribus superioribus planetis, de quibus nunc quæstio instituitur, ea quæ exortum planetæ matutinum sequitur. HARD. — Has, ut vocant, stationes errore videntium fieri nunc constat, quoties arcus a planeta descriptus, propter immensam locorum distantiam, et ipsam orbitarum latitudi-

nt, quæ et primæ vocantur; mox⁹ in adverso, a partem centum octoginta, exortus vespertinos. Iterumque¹⁰ centum viginti ab¹¹ alio latere appropinquantes¹², stans vespertinas, quas¹³ secundas vocant: donec asse- in partibus duodenis occultet illas; qui vespertini sus appellantur. Martis stella ut propior, etiam ex¹⁴,

cum linea tangenti confundi, versus nos directa, et quæ, erramusque pœrrecta intelligaculos nostros pertranseat. Ed.

Mox in adverso. In oppositione

ut loquuntur astronomi: a Sole absunt longissime, hoc media parte cœli, sive gradibus Driri tum dicuntur ortu vesperto, sive acronycho: qui fit, ascendit stella supra horizontivum, Sole occidente. Codimen omnes MSS. Reg. 1, 2, 2, Chiff. etc. *mox in averso*, ut idem fortassis aversum ad lævum, seu orientalis pars in qua tum stella oritur, Soli a. At Martianus, lib. VIII, 300: « Moxque in contrario lxx partibus exortus faciunt tinos. » HARD.

Iterumque. Dalec. *itemque.* Ed.

Ab alio latere. Hæc totidem verbis Martianus loc. cit. Pœst statio matutina, seu priorientali mundi plaga, stellis orientali latere Soli vicinis: vicissim in oppositis, hoc a occiduis mundi partibus dispositæ, alio latere a Sole partibus pariter disjunctæ, ere rursum videntur, ac statifacere, quam vespertinam indam vocant, quia vesperplanetæ occasum, et connem cum Sole antecedit:

donec Sol, qui multo est in suo motu velocior, eas assecutus, ita ut duodecim graduum intervållo, non amplius, ab eis dissideat, occultet illas: atque hæc occultatio, occasus planetarum vespertinus heliacus appellatur. HARD. — Occasus planetæ vespertinus dicitur, quo die desinit post occasum Solis supra horizontem aliquantisper oculis se præbere manifestum. Ed.

12. *Appropinquantes.* Dalecamp. *appropinquante*, sed forsitan typographico mendo. Ed.

13. *Quas secundas.* Dalec. et Elz. *quas et secundas.* Ed.

14. *Ex quadrato.* Planetæ cœteri tertia cœli parte distant a Sole, quum stationarii fiunt et vocantur, hoc est, 120 partibus. Mars vero, quum quarta tantum cœli parte disjungitur, hoc est, gradibus 90, tum radii Solis quasi retrahitur ac revocatur, et stationem facit. Unde hic motus nomen accepit: nam quum ab exortu matutino apparet, nonagenarius primus; quum ab vespertino, secundus nuncupatur: hoc est, primus, quum in statione prima, seu matutina moratur; quum in secunda, seu vespertina, secundus. In MSS. R. 1, 2, Chiff. etc. legitur ab lxxx partibus, haud satis recte, ut opinor. Nam receptam lectionem vidit et secutus est Martianus, lib. VIII, pag. 299. H.

quadrato sentit radios, ab nonaginta¹⁵ partibus : unde et nomen accepit is motus, primus et secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Eadem stationalis¹⁶ senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris : quum cæteræ utraque statione quaternos menses non impleant.

3 Inferiores¹ autem duæ occultantur in coitu vespertino, simili modo : relictoque² Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos : atque³ a longissimis distantiae suæ metis Solem insequuntur : adeptæque occasu matutino conduntur ac prætereunt. Mox⁴ eodem intervallo vespe-

15. *Ab nonaginta.* Vet. ap. Dal. et *ab octoginta.* Chiff. *octoginta*, sine præpositione. Vide notam priorem. Interpres Gallicus POINSSIGNET DE SIVRY, vel qui notas ei ministravit, hanc lectionem defendere conatur, quod verba hæc *sentit radios* non de statione, sed de emersione Martis accipiat; qui tamen non octoginta, sed octo partibus a sole distans, cerni incipit; itaque non est audiendus vir optimus. Ed.

16. *Eadem stationalis.* Stella Martis, inquit, suo proprio cursu bimestris est, hoc est, duobus mensibus signum unum pervagatur; binis ferme annis duodena, ut dictum est, cap. 6. Eadem ab una statione ad alteram, menses senos insumit : cæteræ, Jovis et Saturni, vix quaternos. HARD. — Hic sensus e Plinii verbis manifesto elici non potest. Mars, inquit, quum stationalis est, in eodem signo, triginta cæli partes aut gradus continente, senis mensibus immoratur, quum alioqui binis mensibus hoc spatium conficiat. Minus pigri sunt alii planetæ. Ed.

1. *Inferiores.* Venus et Mercurius, simili modo ac superiores pla-

netæ, radiis Solis teguntur, in coitu seu conjunctione cum Sole; latentque sic usque ad emersionem matutinam, sive ortum matutinum heliacum, qui fit similiter in duodenis partibus a Sole, ascendente stella supra horizontem, paulo ante Solis exortum, quem pone se reliquere. HARD.

2. *Relictoque Sole.* Vet. ap. Dalec. et Chiff. codex, posteaque Latius in Elzev. *relictoque a Sole.* Ed.

3. *Atque a longissimis.* Inde longissime recedunt a Sole, Venus scilicet gradibus XLVIII, Mercurius, XXVIII, ut diximus cap. 6. Ubi ad cursus sui metas longissimas pervenerunt, concitato cursu regrediuntur ad Solem ortivum, et horizontem : quem ubi sunt assecutæ, occidere dicuntur occasu heliaco matutino : conduntur enim radiis Solis, desinuntque conspici, usque ad emersionem vespertinam, ad quam deinde cursum accelerant. HARD. — In Chiffletii codice deest a præpositio. Ed.

4. *Mox eodem intervallo.* Partium sive graduum duodecim intervallo a Sole dissitæ velocitate sua emergentes, oriuntur ortu heliaco ve-

oriuntur, usque ad quos diximus terminos: ab⁶ his radiuntur ad Solem, et occasu vespertino delitescunt. His stella et⁷ stationes duas, matutinam vespertine, ab utroque exortu facit, a longissimis⁸ distantiae finibus. Mercurii stationes brevior⁹ momento, ut deprehendi possint¹⁰.

II. Hæc est luminum occultationumque ratio, perplexior¹, multisque involuta miraculis. Siquidem² magnitudines suas et colores mutant; et eadem³ ad Septemtrionem accedunt, abeuntque ad Austrum; terrisque prope aut cælo repente cernuntur: in quibus aliter

9; quia post Solis occasum sui libertate clarescunt, Martianus, lib. VIII, pag. c est, apparere tum primum at in horizonte occidentali: deinceps videntur in dies vesperti altiores, usque ad proximis terminos, hoc est, imam digressionem a Sole: iam illæ rursum regrediuntur ad Solem, a quo demum occultantur.

Atque hæc occultatio, vesperti occasus heliacus appellatur, ascendunt enim ab horizonte post Solis occasum, ac deinceps ejus radiis delitescunt. Crepat a Plinio Ptolemæus, XIII, Almag. cap. 7, vesperti Veneris exortum statuit fere unum sexto a Sole; Mercurii, in uno cum semisse. HARD.

10. *esperere.* Dalec. et Elzev. *ve-*

lib. lis. Chiff. *ab hisce.* ED.

1. *stationes.* In Chiff. et in omnibus deest *to et*, Dalec. teste. ED.

2. *longissimis.* Ubi longissime a Sole, post utrumque

exortum matutinum ac vespertinum, matutinam vespertinamque stationem facit, ibi tunc facta tardior et retrograda. HARD. — Voculam *a* deleri voluisset Dalecampius. ED.

9. *Breviore momento.* Biduo tri-duove, vel forte quadriduo, ut dicitur cap. 14. HARD.

10. *Possint.* Dalec. et post eum POINSINET DE SIVRY, *possit.* Testatur tamen ipse Dalecampius in Chiff. legi et in alio MS. *possint.* ED.

XIII. 1. *Perplexior motu.* Difficilioris explicatus, quam ratio motuum. H. — Malim intelligere: perplexior ob inconstantiam motus. Sequentibus Plinii verbis in hanc opinionem adducor. Dalec. et Elz. *perplexiore motu*; quæ lectio nostrum ad sensum accedit. ED.

2. *Siquidem et colores.* Apparent enim maxima, et luminosa magis, quam propius ad terras accedunt. HARD. — Terra scilicet et errantes stellæ, in orbibus excentricis suis quæque cursus peragentes, nunc plus, nunc minus inter se distant. ED.

3. *Eadem.* Chiff. apud Dalec. *eadem.* ED.

multa, quam priores, tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quærendi vias demonstraverunt⁴: modo ne quis desperet sæcula proficere semper.

- ² Pluribus de causis hæc omnia accidunt. Prima circulorum, quos Græci ἀψίδας¹ in stellis vocant: etenim Græcis utendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, aliique quam mundo²: quoniam terra a verticibus duobus, quos appellaverunt Polos, centrum³ cæli est, ³ nec⁴ non Signiferi, oblique inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suæ exsurgunt: ideoque diversos habent orbis, motusque dissimiles, quoniam interiores absidas⁵ necesse est breviores esse. (xvi). Igitur a⁶ terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in⁷ Scorpione,

4. *Demonstraverunt.* Sic veteres fere ad unam editiones. Harduius demonstraverint. ED.

1. Ἀψίδας. Ἀψίς, aut absis, græcō verbo est fornix, curvatura, circuli arcus; non vero ipsæ circulus, quam Plinius *circulorum* nomen perperam huc attulerit. Astronomi enim veteres ἀψίδας vocabant circuli ab unoquoque planeta descripti arcus duo, seu potius duo puncta, quorum unum terræ proximum περίγειον, alterum remotissimum ἀπόγειον dicebant. ED.

2. *Quam mundo.* Quam cælo. H.

3. *Centrum cæli est.* Jam Pythagoras, posteaque Copernicus, Solem, minime vero Terram cæli centrum esse dixit: quod recentioris astronomiæ laudibus et observationibus receptum. BROU.

4. *Nec non Signiferi.* Qui legunt, non Signiferi, perperam hunc locum emendatione sua corrumpunt, contra omnium exemplarium fidem,

atque adeo contra Plinii mentem: qui solos stellarum errantium circulos diversum a cælo, stellisque quæ cælo ac Signifero affixæ sunt, centrum habere docet. HARD.

5. *Interiores.* Centro propiores. HARD.

6. *Igitur a terræ.* Ita fere Martianus ex Plinio, lib. VIII, pag. 299. Ἀψίς altissima, est summus apex circuli excentrici, in quo planeta maxime a centro terræ distat: quod punctum Græci ἀπόγειον vocant. Humillima contra, sive infima, est punctum ejusdem circuli, in quo planeta quam minime distat a terra: περίγειον iidem Græci appellant. Si planeta habeat in Ariete absidem altissimam, infimam obtinebit in Libra, et sic de reliquis. H.

7. *Saturno in Scorpione.* Quoniam stellæ fixæ a prisco illo veterum astronomorum ævo progressæ sunt versus ortum gradibus fere 30; Zodiacus verus, seu visibilis, signis

Jovi in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium⁸ partibus: et e contrario, ad⁹ terræ centrum humillimæ atque proximæ. Sic fit, ut tardius moveri videantur, quum altissimo ambitu feruntur: non¹⁰ quia accelerent, tardentve naturales motus, qui¹¹ certi ac singuli sunt illis; sed quia deductas ab summa abside lineas coarctari ad centrum necesse est, sicut in¹² rotis radios; idemque motus alias major, alias minor, centri propinquitate sentitur.

pone integris dissidet a signis Zodiaci invisibilis, quem immobilem, et in duodecim partes æquales sectum, prima parte statuta in intersectione æquatoris et obliquæ Solis orbitæ, retinent hodieque astronomi: adeo ut Arietis astrum visibile sub Tauro sit Zodiaci invisibilis, Taurus sub Geminis, hoc est, sub tertia parte dodecatemorii: nam Arietem semper vocant primam e Zodiaci duodenis partibus, etsi nunc illa subest, ut dixi, Tauri constellationi. Inde minime mirandum est, absidas planetarum nunc temporis esse mutatas. Sunt enim absides altissimæ planetarum hoc ævo, ut refert Ricciolus tom. I, Almag. Saturni quidem, in Sagittarii gradu 28; Jovis, in Libræ gradu 9; Martis, in Leonis 30; Solis in Cancris gradu 7 cum semisse; Veneris in Libra, Mercurii in Capricorno. E contrario minimæ, Saturni in Geminis, Jovis in Ariete, Martis in Aquario, etc. in partibus totidem. HARD.

8. *Mediis omnium partibus.* Nempe quinto decimo cujusque signi gradu. ED.

9. *E contrario.* In oppositis Zo-

diaci signis: vid. sup. quæ anno-taverit Harduinus, not. 7. ED.

10. *Non quia.* Sic Harduinus. Dalec. et Elz. non quod. ED.

11. *Qui certi ac singuli sunt illis.* Vet. apud Dalec. qui certi singulis sunt. ED.

12. *Sicut in rotis radios.* Radii rotæ, quo propiores sunt axi, sive centro, hoc magis inter se coarctantur: quo ab eodem axe longius abscedunt, hoc inter se spatii plus relinquunt. Hinc fit ut illud cæli spatium quod planeta lustrat, et ex quo ad oculum nostrum angulus ducitur, alias decurri tardius videatur, dum planeta absidem summam obtinet, quia id spatium longe majus apparet; alias celerius, dum terræ propinquat, quia tunc angulus, qui ab utroque spatii limite ducitur, quo magis ad centrum accedit, eo angustior breviorque est, atque adeo celerius confici sentitur. HARD. — Vet. apud Dalec. sicut in rotæ radiis idem motus, etc. Lex ea in physicis notissima: celeritatem puncti circumacti pro portione radii esse; sicut vis quæque, vecti incumbens, pro vectis longitudine augetur. ED.

- 5 Altera sublimitatum¹ causa : quoniam a suo² centro absidas altissimas habent in aliis³ signis. Saturnus in Libræ parte vicesima, Jupiter Cancrî quintadecima, Mars Capricorni vicesima octava, Sol Arietis⁴ decima nona, Venus Piscium vicesima septima, Mercurius Virginis decima quinta, Luna Tauri tertia.
- 6 Tertia altitudinum¹ ratio, cæli mensura, non² circuli intelligitur : subire eas, aut descendere per profundum aeris, oculis existimantibus.

1. *Altera sublimitatum.* Cur sublimites, inquit, stellæ spectentur, altera ex eo causa petitur, quod a suo centro, hoc est, a circumferentia extrema circuli sui excentrici, alias absidas, sive circulos altissimos habent, quos epicyclos vocant. Tunc enim non ἀπόγειον modo sidus appellatur, sed et ἀπογειότατον, quum in absidum, ut aiunt, linea, atque in eo epicyclo circulo, longissime discedit a centro terræ: quod in aliis signis contingit, quam quæ superius appellata sunt. HARD.

2. *A suo centro.* Nempe ab orbitæ suæ centro, a qua plus minusve distabat planeta, dum secundarios illos circulos describeret, vulgo epicyclos, quorum centra in primarii circuli peripheria collocaverat error astronomorum. ED.

3. *In aliis signis.* Quam quæ modo dicta sunt. Saturnus enim in Scorpione ἀπόγειος, in Libræ vicesimo gradu ἀπογειότατος, et sic de reliquis. ED.

4. *Arietis decima nona, etc.* Dalecampius et antiquiores : *arietis vicesima nona, Venus piscium decima sexta . . . Luna tauri quarta.* Restituit hunc locum Harduinus paulo audacioribus, sed, ut opinor, felicibus conjecturis ex Julio Firmico,

lib. II, cap. 4, unde hæc verba profert: « Sol igitur in Arietis parte decima nona exaltatur; in Libræ vero decima nona dejicitur. Luna exaltatur in Tauri parte tertia; in Scorpionis tertia parte dejicitur. Saturnus exaltatur in Libræ parte vicesima; in Ariete rursus decima nona parte dejicitur. Jupiter exaltatur in parte Cancrî quintadecima; dejicitur vero in Capricorni decima quinta. Mars exaltatur in Capricorni parte vicesima octava; dejicitur vero in Cancrî parte xxviii. Venus exaltatur in Piscium parte vicesima septima; dejicitur vero in Virginis parte xxvii. Mercurius exaltatur in Virginis parte decima quinta; dejicitur vero in Piscium parte xv. » Monet idem Harduinus correctioni suæ favere codicem Chiffletianum in quo legitur : *arietis decima nona* : hinc merito suspectam esse etiam in reliquis vulgatæ lectionis fidem; quam et nos, illo duce, deserendam duximus. ED.

1. *Tertia altitudinum ratio.* Tertia causa est, cur stellæ nunc altiores, nunc demissiores videantur, immensa cæli altitudo, qua falluntur oculi. ED.

2. *Non circuli.* Non jam absidum varietas, modo descripta. ED.

Huic connexa¹ latitudinum Signiferi, obliquitatisque² causa est. Per hunc stellæ, quas³ diximus, feruntur: nec³ aliud habitatur in terris, quam quod illi subjacet; reliqua a Polis squalent. Veneris⁴ tantum stella excedit eum binis partibus: quæ causa⁵ intelligitur efficere, ut quædam animalia et in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem ejus vagatur, sed⁶ omnino non excedens eum. Ab his Mercurii stella laxissime, ut tamen e duodenis partibus (tot⁷ enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has æqualiter, sed⁸

1. *Huic connexa.* Latitudinum ratio, inquit, habet aliquam connexionem et vicinitatem cum explicatione altitudinum. Est porro latitudo, stellæ distantia ab ecliptica, versus alterutrum polum.

2. *Quas diximus.* Errantes videlicet, de quibus hoc retulit, cap. 6. HARD. — Dalecampius: *per hunc stellæ, quas diximus errantes, feruntur.* Elzev. *per hunc stellæ, quas diximus, errantes feruntur.* Vox errantes e glossa nata est. Ed.

3. *Nec aliud.* Ita sane creditum antiquis, quibus non erant septentrionales plagæ lustratæ, ut nuper fuere. Desertos putarunt eos terrarum tractus, unde Zodiacus integer cerni non posset: de quibus Maro cecinit, Æneid. VI, 796: «jacet extra sidera tellus, Extra anni Solisque vias.» Ubi vidend. not. nost. Virg. t. III, pag. 197. Ed.

4. *Veneris.... binis partibus.* Binis gradibus versus singulos mundi polos extra Signiferum Venus evagatur. Igitur ab ecliptica Venerem putat hinc inde discedere gradibus octonis. Sunt enim Zodiaco utrinque ab ecliptica, ut mox dicetur, seni latitudinum gradus. Keplerus

tamen, in Epitome Astron. Copern. lib. II, pag. 150, maximam Veneris evagationem ait esse graduum decem in Boream. Ex machinarum cælestium contemplatione, quas mirabili opere et arte summa confici Rex Christianissimus nuper jussit, quas et spectare nobis plures menses licuit, Venerem discedere ab ecliptica longissime sensimus, gradibus novem, minutis duobus et viginti: quod et Schottus animadvertit, lib. VIII, Astron. pag. 275. HARD.

5. *Que causa.* De hac vi prolifica Veneris, sed fabulosa illa quidem, dictum est cap. 6. HARD.

6. *Sed omnino.* Immo etiam, nec pererrans totum, si recentioribus credimus: nam ab Ecliptica discedere ea non existimatur, nisi gradibus quinque, et minutis octodecim, quum sex gradus integros latitudinis signifer habeat ab utroque eclipticæ latere. HARD.

7. *Tot enim sunt.* In duodecim gradus Zodiaci sive Signiferi latitudo dividitur, quam secat mediam Ecliptica. HARD.

8. *Sed duas medio.* Duas Zodiaci partes seu gradus pererrat, quum

8 duas medio ejus, et supra quatuor, infra duas. Sol deinde⁹ medio fertur inter duas partes¹⁰ flexuoso Draconum¹¹ meatu inæqualis. Martis¹² stella quatuor medias; Jovis¹³ mediam et super eam duas; Saturni¹⁴ duas (ut

ipse per medium incedit significum: supra, quum deflectit ad Aquilonem, per quatuor alias ejusdem partes vagatur: infra, quum descendit ad Austrum, discedit duabus. Sic latitudo Mercurii maxima, seu discessus ab ecliptica fuerit graduum omnino quinque. Nunc amplius senos recentiores statuunt: nempe gr. 6, min. 54. Vide Schottum, loc. cit. et Ricciolum, tom. I, pag. 628. HARD.

9. *Sol deinde.* Solem ait per medium moveri Zodiacum, sub ea linea quæ Zodiacum in partes duas æquales secat: sic autem moveri inæqualiter, mox subeundo in Aquilonem, mox in Austrum descendendo, ut flexuosos draconum meatus imitari quodammodo videatur. HARD.

10. *Inter duas partes.* Interpretatur Harduinus inter duas significum dimidiati sectiones, quas linea ecliptica æquales utrinque facit. Nos eundem sensum alio modo elicimus ex verbis. Nam *partes pro gradibus* accipere debuit hoc loco Plinius; duasque partes easdem hic innuit, quas supra de Mercurio loquens, *duas medio ejus*. Intellige igitur ferri Solem inter duos gradus ab ecliptica utrinque proximos, id est, per ipsam eclipticam; nisi Plinium turpi errore latitudinem duarum partium Soli etiam, qui nullam habet, tribuisse credas: vide infra Not. 14. ED.

11. *Flexuoso draconum meatu*

inæqualis. Fortasse *meatui æqualis.* Fortasse Plinii mens est: Sol eclipticam sequitur annuo cursu, quotidianos interim orbis conficiens, et sic aliquo modo in spiram vertitur, ut Eudemus ait apud Stobæum. Aliiter explicat Hard. not. 9. ED.

12. *Martis stella.* Igitur ab ecliptica discedit utrinque binis partibus. Ab ea sententia haud multum abludit recentiorum observatio, qui discessionem eam gradu uno, min. 51' 4'' circumscribunt. Ricciolus, loc. cit. cum Bulliardo. HARD.

13. *Jovis.* Jovis stella mediam Zodiaci partem pererrat, et super eam partes duas. Sic et nunc quoque Jovis discessum ab ecliptica, hoc ævo, astronomi uno tantum gradu utrinque dimidioque finiunt. HARD.

14. *Saturni duas, ut Sol.* Ricciolus et alii Saturnum duabus partibus cum semisse ab ecliptica discedere testantur. Parvus igitur error erit in Plinio, si pro verbis *ut sol legas utrinque*. Sed potius verba *ut sol* manifesta glossematis indicia præ se ferunt: grammaticæ enim legendum esset *ut solis*; nec logice verisimile est, in tantum errasse Plinium, ut Soli latitudinem duarum partium tribueret, quam manifesto nullam esse sciebat. Quippe linea ecliptica nihil aliud est quam apparens solis curriculum, aut orbita. Hunc autem locum nescio quo casu depravatum esse, jam hoc testatur, quod

Sol). Hæc erit¹⁵ latitudinum ratio ad Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare¹⁶ et tertiam illam a terra subeuntium in cælum, et pariter scandi¹⁷ eam quoque, æstimavere plerique falso : qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, et omnes eas complexa causas.

Convenit stellas in occasu vespertino¹ proximas esse⁹ terræ et latitudine² et altitudine : exortusque matutinos

in manuscriptis optimis, Reg. 2, et Chiff. non *duas* legitur, sed *duabus*, quam lectionem etiam in textum recepit Harduinus, reputante quamvis verborum textura et totius loci sensu. ED.

15. *Hæc erit.* Colligendo quæ supra dicta sunt de planetarum latitudinibus, et veterum supputationem cum recentioribus calculis comparando, reperias maximam uniuscujusque sideris latitudinem hanc esse :

Plinio	Neotericis
Veneris 8°	9° 22'
Lunæ 6°	6°
Mercurii 5°	6° 54'
Solis 0	0
Martis 2°	1° 51'
Jovis 1° 30'	1° 30'
Saturni 1° (vel 2°)	2° 30'

Apparentem signavi latitudinem; non veram, quam antiqui novisse non poterant. Notat Bouquerus maximam planetarum latitudinem, si a Sole conspici possint, hanc fore : Veneris, 3° 23' 30'', Mercurii 7° 0' 0'', Martis 1° 50' 54'', Jovis 1° 19' 30'', Saturni 2° 30' 36''; sed hanc a terra majorem minoremve videri, prout in eclipticæ alio vel alio loco consistimus, plusve minusve a planeta di-

stamus. Quare non est tenuibus numerorum particulis nimis insistendum. ED.

16. *Hac constare.* Tertiam altitudinis stellarum causam, de qua dictum est paulo superius, e cæli mensura petitam, hoc est, ex elevatione planetæ supra horizontem, quidam putarunt eandem esse cum latitudinum ratione : rati quoties stella est elevata illa tertia altitudine, tunc quoque latitudinem esse maximam. Triplici illi coarguuntur ratione. HARD.

17. *Et pariter scandi eam quoque.* Vet. apud Dalec. *pariter et descendentium quoque.* Proponit Dalecampius, et per æra quoque *descendentium.* Sed *latitudinem scandi*, id est, in latitudinem discedere planetas, sæpe dicit Plinius; neque mutari quidquam oportet. ED.

1. *In occasu vespertino.* Quum vespere cerni desinunt, a Solis conjunctione parum remotæ. ED.

2. *Et latitudine.* Latitudine quidem, quia tum descendunt in Austrum, quæ pars cæli humilior existimatur vulgo; sunt enim tum in latitudine meridionali : altitudine vero, quia sunt in perigeo : adeoque viciniores terræ sunt eæ et latitudine simul, et altitudine. H.

in initio cujusque³ fieri; stationes, in mediis⁴ latitudinum articulis, quæ vocant Ecliptica⁵. Perinde confessum est, motum augeri⁶, quandiu in vicino sint terræ: quum abscedant in altitudinem, minui. Quæ ratio⁷ Lunæ maxime sublimitatibus approbatur. Æque non est dubium, in exortibus matutinis etiamnum⁸ augeri: atque a stationibus primis⁹ tres superiores¹⁰ diminui usque ad stationes secundas. Quæ quum ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi¹¹, quoniam in eo primum habitu¹² incipient parcius adjici motus; in stationibus vero

3. *In initio cujusque fieri.* Latitudinis, altitudinisque: latitudinis quidem, quia tunc latitudinem borealem habent; altitudinis, quia tum scandunt apogæum. HARD. — Locus ita corruptus et intricatus, ut nullum inde sensum elicere possis, salva grammatica; nam *cujusque* pro *utriusque* vix dici potest. ED.

4. *In mediis.* In media latitudinum via, quam eclipticam vocant, quoniam contingere ibi eclipses soleant. HARD.

5. *Ecliptica.* Vocant sic puncta sive nodos, in quibus eclipticam lineam secat planetæ cujusque orbita. ED.

6. *Motum augeri.* Sic videbant, sic credebant antiqui, concitatio-rem esse in perigeo, tardio-rem in apogeo planetarum motum. Quod autem illi de apogeo et perigeo credebant, astronomi nostri de aphelio et perihelio demonstrant, tardius volvi planetas, quo partem orbitæ suæ, semper, ut diximus, excentricæ, a sole remotiorem occupant. ED.

7. *Quæ ratio.* In apogeo enim, quum magis recedit a nobis, et est

sublimior, moveri ea tardius videtur; celerius, quum depressior est, et in perigeo. HARD.

8. *Etiamnum.* Pro *etiam*, usitatissima Plinio loquendi formula. Sic Harduinus ex MSS. emendavit. Dalec. et Elzev. *etiam numerum*; numerum nempe graduum intelligentes, sicut infra *de trahi numerus* dicitur; quam lectionem probat et defendit POINSINET DE SIVRY, numerumque hunc Gallice vocat *accroissement numérique*. Alii, teste Latio in Elzev. legere malunt *etiam motum*. ED.

9. *Primis.* Stationes primæ sunt, quæ et matutinæ; secundæ, quæ et vespertinæ nuncupantur, uti dictum est cap. 12. HARD.

10. *Tres superiores.* Saturnus, Jupiter et Mars, ut supra dictum fuit. ED.

11. *Latitudines scandi.* Planetam incipere tum temporis ab ecliptica discedere in Aquilonem per latitudinem borealem: quoniam tum primum incipit lentius progredi motus. HARD.

12. *Habitu.* Ita MSS. omnes, Reg. Colb. Chiff. non, ut editi, *abitu*. HARD.

primis altitudinem subire¹³, quoniam tum primum incipiat detrahi numerus¹⁴, stellæque retroire. Cujus rei ratio privatim reddenda est. Percussæ¹⁵ in qua diximus parte¹⁶, et triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, et ignea vi levantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideoque existimantur stare, unde et nomen accepit statio. Progreditur deinde 11 ejusdem radii violentia, et retroire cogit vapor repercussus¹⁷. Multo id magis in vespertino earum exortu, toto Sole averso¹⁸, quum in summas absidas expelluntur, minimeque cernuntur, quoniam altissime absunt, et minimo feruntur motu; tanto minore¹⁹, quum hoc in²⁰ altissimis absidum evenit signis. Ab exortu²¹ vespertino latitudo descenditur²², parcius jam se minuente motu;

13. *Altitudinem subire.* Apogeeum scandere, quum minui motus incipit: hoc est, quum moveri tardissime, immo et retrogredi stellæ videntur. HARD.

14. *Detrahi numerus.* Numerus nempe partium quas certo temporis intervallo emetiuntur; unde Dalecampius et alii supra legebant etiam numerum augeri. Vide not. 8. Cæterum nostra et Harduini lectio ex Chiffletii codice desumpta est. Nam Dalec. et Elzev. incipiant detrahi numeri. ED.

15. *Percussæ.* Nam solis radiorum contactu planetas regi credebant, ut dictum est cap. 12, initio; et ab illis, prout sub alio vel alio percussi essent angulo, vel impelli vel retrahi. ED.

16. *In qua diximus parte.* Quum stella distat a Sole 120 partibus: est enim id in cælo triquetrum. H. — Chiffletii codex, averso. Dalec. et Elzev. adverso. Sensus idem. ED.

17. *Vapor repercussus.* Hoc est, calor Solis. Rectius forte *repercussas*, ut ad stellæ vox illa pertineat. HARD. — Lectionem *repercussas* admisit POINSINET DE SIVRY. ED.

18. *Toto Sole averso.* Sive averso, hoc est, in horizonte fere exortivo posito. HARD.

19. *Tanto minore.* Chiffli. *tanto minores.* ED.

20. *Quum hoc in altissimis.* Altissimas a centro suo absidas unicuique planetæ, (epicyclum circum hodie nuncupant); singulis deinde absidibus sua signa adscripsit paulo superius, in explicanda altera sublimitatum causa. HARD.

21. *Ab exortu.* Sicut e contrario paulo ante dixit: « Ab exortu matutino latitudines scandi, quoniam in eo primum habitu incipiunt parcius adjici motus. » HARD.

22. *Descenditur.* Elzev. *descenditur parcius, jam* etc. Quod et secutus est Gallicus interpres. ED.

non tamen ante stationes secundas augente²³, quum et altitudo descenditur, superveniente ab alio latere radio, eademque vi rursus ad terras deprimente, quæ sustulerit²⁴ in cælum ex priore triquetro. Tantum interest, subeant radii, an superveniant²⁵. Multoque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum²⁶, et a nullo²⁷ ante nos reddita.

XIV. (XVII). Primum igitur dicatur, cur Veneris stella nunquam longius XLVI partibus¹, Mercurius viginti tribus³

23. *Augente*. Sic Vet. apud Dalecamp. et Chiff. Legit Dalecampius, *agente*; sed idem proponit *augescente*. ED.

24. *Sustulerit*. Elzev. *sustulerat*. Non male. ED.

25. *Superveniant*. Vet. apud Dalec. *desuper veniant*. ED.

26. *Reliquarum*. Veneris et Mercurii; qui ut Soli et Terræ propiores, ita propter varietates aspectuum, motus habere videntur intricatiores. ED.

27. *A nullo*. Quid sibi vult Plinius? An ipse, astronomus jam derepente factus, systema parat omnino suum? Non credo: sed restricto sensu, a nullo Latinorum intelligo. ED.

XIV. 1. *Cur Veneris stella*. Vide quæ diximus cap. 8. Consentit his Cicero, de Nat. Deor. lib. II, pag. 72, de Mercurio: « Neque a Sole longius unquam unius signi intervallo discedit, tum antevertens, tum subsequens. » Item de Venere, pag. 73: « Neque unquam ab Sole duorum signorum intervallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens. » — In libris hactenus editis legebatur, *Primum*

igitur dicatur, quum sint diversæ stellæ, cur Veneris stella, etc. Verum hæc clausula, *quum sint diversæ stellæ*, in probatissimis codd. deest, quales sunt Regius uterque, Chiff. alique: nataque videtur ex prava lectione verborum sequentium, *cur Veneris stella*: unde conflatum primo, *cum universæ stellæ*, ut in vet. cod. Dalec. postmodum, *cum diversæ stellæ*, ut in editis. Nam quo tandem hæc verba spectant? HARD. — Menagio quoque et Cl. Salm. insititia videbatur clausula, *quum sint diversæ stellæ*. POINSINET DE SIVRY tamen illam in textum restituit; sed parum idoneis rationibus defendere conatur omnino jam desertam lectionem. ED.

2. *XLVI partibus*. Chiffletii codex xxxvi. Alii xli. Sed recentiores astronomi supputant maximam Veneris a Sole distantiam esse XLVII partium et fere dimidiæ, adnotante POINSINET DE SIVRY. ED.

3. *Viginti tribus*. Chiff. et Vet. apud Dalec. *viginti*. Recentiores astronomi etiam triginta partium distantiam admittunt. ED.

a Sole abscedant, sæpe citra eas⁴ ad Solem⁵ reciprocent. Conversas⁶ habent utræque absidas, ut infra Solem sitæ: tantumque⁷ circulis earum sub terra est⁸, quantum superne prædictarum: et ideo non possunt abesse amplius, quoniam curvatura absidum ibi⁹ non habet longitudinem majorem. Ergo utrique¹⁰ simili ratione modum statuunt¹¹ absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum evagatione¹² pensant. At enim, cur non semper ad quadraginta sex, et ad partes viginti tres¹³ perveniunt? Immo vero¹⁴. Sed ratio canonica

4. *Citra eas.* Citra prædicta spatia. Nam utrumque planetam, antequam limites suos attigerit, interdum reciprocare, id est, reverti, rursus accedere ad Solem, Venerem scilicet a XLV partibus, Mercurium vero ab XVIII, astronomi fatentur. ED.

5. *Reciprocent.* «Retrogradatione sui, viciniæ Solis admotæ,» inquit Martianus, lib. VIII, cap. de stella Mercurii. HARD.

6. *Conversas.* Chiffi. sic conversas. Intelligo: convexam circulorum suorum orbitam Soli obijciunt; reliqui autem planetæ et Soli superiores concavam, ideoque contrariam præcedentibus aut inversam. Quidni pro conversas edidi quoque *convexas?* sed deerat mihi codicum auctoritas, sine qua nihil audendum. Sic pro utræque, quod statim sequitur, mallem *utræque*, si liceret. ED.

7. *Tantumque.* Non absolute scilicet, sed pro portione: nempe dimidia pars cujusque circuli. ED.

8. *Sub terra est.* Sic Chiffletii codex, quem Harduinus sequi non dubitavit. Dal. et Elz. *subter est.* ED.

9. *Ibi.* Quum ad illam Solis di-

stantiam pervenerunt, ultra procedere non possunt, deficiente circuli longitudine, id est, amplitudine. Sic enim interpretor; nec multum Harduini commentis immoror, ovatas huc figuras adducentis. ED.

10. *Utrique.* Mercurio scilicet et Veneri. Dalec. et Elz. *utræque*, barbæ. ED.

11. *Modum statuunt.* Ne ulterius abscedant. HARD.

12. *Latitudinum evagatione.* Quoniam laxissime Mercurius, ut dictum est sup. cap. octonas partes Signiferi in latitudine pererrat: sed decem Venus, quod nulli alteri planetæ accidit. Sic spatia longitudinis, quæ sunt arctissima, quum tam prope abscedant a Sole, latitudinum evagatione pensant. H.

13. *Viginti tres.* Vet. apud Dalec. *viginti*, ut supra. ED.

14. *Immo vero.* Perveniunt vero, inquit, ad eos limites: sed quiddam est in canonica ratione hujusce motus, haud sane satis diligenter animadversum. Orbes enim earum stellarum sive absides moveri vel ex eo apparet, quod Solem non transeant. Itaque quum in partem Solis modo assignatam,

fallit¹⁵. Namque apparet, absidas quoque earum¹⁶ moveri, quod nunquam transeant Solem. Itaque quum in partem ipsam ejus incidere margines alterutro latere, tum et stellæ ad longissima sua intervalla pervenire intelliguntur: quum citra fuere margines totidem partibus, et ipsæ ocyus redire¹⁷ creduntur, quum sit illa semper utriusque 3 extremitas¹⁸ summa. Hinc et ratio motuum¹⁹ conversa intelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occasu vespertino, hæ tardissime: illæ a terra altissime²⁰ absunt, quum tardissime moventur; hæ, quum ocyssime. Quia sicut

hoc est, distantiam a Sole vel 46, vel 23 grad. margines istorum circulorum pervenerint, sive ab exortiva parte, sive ab occidua, tum stellæ a Sole digressæ longissime: quum citra sunt, tum eadem regredi intelliguntur. Intricatus nihil dici potest hac methodo, ut agnovit Ricciolus, Almag. tom. I, lib. VII, cap. 3, pag. 648, et ante eum Milichius, Zieglerus, aliique. A Ptolemaica etiam hypothese vehementer discrepare postea agnovimus: adeo ut quam ante se a nullo inventam gloriatur Plinius extremo cap. sup. inferiorum planetarum motus explicandi rationem, ab omnibus post illum derelictam neglectamque esse intelligamus. Hæc interim certa sunt: A Sole Mercurium non plusquam 27 aut 28 gradus removeri, quantum fere Luna distat, altero a novilunio die; at sæpe ad Solem reverti, postquam 10 tantum gradus ab eo recesserit: in his regionibus vix Mercurium sub oculis venire, quod Soli vicinior ex ejus radiis vix emergit. In Sole visum haud semel, ac nuperime a D. Cassino,

7 Novemb. anno 1667. Idem de Venere proportionem dicendum: ut quum longissime a Sole 47 gradibus cum semisse discedere; interdum 45 grad. cum semisse a Sole digressam, ad eum reverti. HARD.

15. *Canonica fallit.* Canonum astronomicorum, seu regularum. Achilles Tattius, pag. 136, Aratum citat ἐν τῷ κανόνι. In MSS. quibusdam, *Canonicos*, hoc est, canonum peritos. Sic. Basil. ad Amphilocho. can. I, magnum Dionysium vocat τὸν κανονικὸν ἔντα. HARD.

16. *Moveri.* Hæc est epicyclorum doctrina supra jam indicata, et quæ ab Anaximandro, teste Plutarcho, originem sumpsisse videtur. ED.

17. *Redire creduntur.* Ut paulo ante, *pervenire intelliguntur.* Quantum in codd. nonnullis, quos Salmasius secutus est, legitur, *redire coguntur.* HARD.

18. *Extremitas summa.* Meta digressionis ultima. HARD.

19. *Conversa.* Diversa intelligitur a superiorum planetarum motu. HARD.

20. *Altissime.* In apogeo. HARD.

in illis propinquitas centri accelerat, ita in his²¹ extremitas²² circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hæ vero augere. Illæ retro cursum agunt a statione matutina usque ad vespertinam; Veneris, a vespertina usque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem²³ scandere; altitudinem²⁴ vero ac Solem insequi a statione matutina, ocysissima in occasu matutino, et altissima: digredi²⁵ autem latitudine, motumque minuere ab exortu vespertino²⁶: retro quidem ire, simulque altitudine digredi a statione vespertina. Mercurii rursus stella utroque modo²⁷ scandere ab exortu matutino, digredi vero latitudine a vespertino: consecutoque Sole ad quindecim partium intervallum, consistit quatrduo²⁸ prope²⁹ immobilis. Mox ab altitudine⁵ descendit, retroque graditur ab occasu vespertino usque ad exortum matutinum. Tantumque hæc, et Luna, totidem diebus³⁰, quot subiere, descendunt. Veneris quin-

21. *His. Dalec. et Elzev. iis. Ed.*

22. *Extremitas circuli.* Margo circuli qui recessit a Sole longissime. HARD.

23. *Latitudinem scandere.* Ab ecliptica digredi Aquilonem versus, in latitudinem Zodiaci borealem. HARD.

24. *Altitudinem vero.* Apogeam. Velocissimos Venerem et Mercurium ad conjunctionem apogeam matutinamque, quam Plinius hoc loco intelligit, agnoscit pariter Ricciolus, tomo I, lib. VII, pag. 500. HARD.

25. *Digredi autem.* Discedere a parte boreali Zodiaci, regredique versus Austrum, in latitudinem Zodiaci australem. HARD. — *Elz. degredi,* hoc loco et seqq. quod in MS. Reg. 1, si fides Broterio,

legitur: sed usitatius *digredi.* Ed.

26. *Vespertino.* In codd. optimis ita legitur. Dalecampius tamen matutino, cum vetustis edd. quamvis multo ante Pintianus ex cod. Salm. locum restituisset. Ed.

27. *Utroque modo.* Latitudine et altitudine. HARD.

28. *Quatrduo.* Moræ stationum sunt inæquales, etiam in iisdem planetis: sunt enim alias breviores, alias prolixiores. In Mercurio tamen, medio tempore electo, haud prætergredi bidui fere spatium recentiores astronomi asseverant. HARD.

29. *Prope.* Chiff. *pæne.* Ed.

30. *Totidem diebus.* Septem fere diebus a novilunio Luna subit in quadraturam, atque adeo in medianam cæli partem, et in apogeam. H.

decies pluribus³¹ subit. Rursus Saturni et Jovis du-
to³² digrediuntur : Martis etiam quadruplicato³³.
est naturæ varietas. Sed ratio evidens : nam quæ i-
porem³⁴ Solis nituntur, etiam descendunt ægre.

XV. Multa promi amplius circa hæc possunt s-
naturæ¹, legesque, quibus ipsa serviat. Exempli g-
in Martis sidere, cujus est maxime inobservabilis² c-
nunquam id³ stationem facere Jovis sidere triqu-

31. *Quindecies pluribus.* Hoc est, diebus fere centum et quinque. Nam si septem dies per quindecim multiplicentur, ea summa colligitur. Recentiores Astronomi centum fere et 30 dies maximæ digressioni a Sole assignant. HARD. — Harduini lectio e Chiffletii codice orta est. Dal. et Elzev. *quindecim et pluribus.* ED.

32. *Duplicato.* Hoc est, ducentis fere diebus tendunt ad oppositionem cum Sole. Hæc accipienda sunt πλατικῶς et large : nam si rem exactius velis expendere, Saturnus eo digreditur diebus centum octoginta sex ; Jupiter, ducentis. Vide Ricciolum loco citato. HARD.

33. *Quadruplicato.* Longissime a Sole digreditur diebus fere quadringentis. Quum enim revolutio planetæ ad Solem, vel potius Solis, qui velocior est, ad planetam, fiat in Marte, ut ait Ricciolus loc. cit. diebus 780, inde efficitur progredi Martem ad oppositionem cum Sole dimidiato hoc dierum numero, hoc est, 390, sive rotundo, ut aiunt, absolutoque numero, fere quadringentis. HARD.

34. *In vaporem.* In Solis calorem. HARD.

XV. 1. *Secreta naturæ.* Mox querus ad h. l. non sane contus talium rerum iudex, ꝛ falsa et male observata in pite contineri. ED.

2. *Inobservabilis.* Quod s extricabilibus Astronomorctenus frustra torsit ingeni Ricciolum tom. I, lib. V. 6, pag, 497. HARD. — Irum igitur Keplerum astrphysicæ patrem, hanc silriam elegisse præstantissimsui *de stella Martis*, quæ tme excentrica volvitur, etiam maxime dissonos halvisa est. Detexit tandem visimus ellipticum esse illius certisque illum rationibusxit ; undé ad terram quoqteros planetas progressus, : circulorum hypotheses detprimusque geometriæ obliconi sectionum omnem cadidit rationem. ED.

3. *Id stationem facere.* V. Dalec. *id nisi quadrato statocere.* Sed hoc glossemate tenis sententiarum perturbat

4. *Triquetro.* Quum est aspectu cum Sole Jupitenum distat ab eo partitum et sexaginta. HARD.

raro admodum sexaginta⁵ partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas : nec exortus, nisi in duobus signis tantum, Cancri et Leonis, simul⁶ edere. Mercurii vero sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine; in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro et Geminis non fieri; in Cancro vero non citra vicesimam quintam partem. Lunam bis coitum cum Sole et⁷ in nullo alio signo facere quam Geminis⁸ : non coire aliquando in⁹ Sagittario tantum. Novissimam vero primamque eadem die vel nocte, nullo alio in signo quam Ariete¹⁰, conspici : id quoque paucis mortalium contingit; et inde fama cernendi Lynceo¹¹. Non comparere¹² in 3

5. *Sexaginta partibus.* Aspectum hexagonum, et sextilem vocant, quum abest a Sole planeta gradibus LX. Quod spatium sexies multiplicatum, in tympano seu tabula lignea, ope circini, orbis sive mundi formam sexangulam facit. HARD.

6. *Simul.* Simul cum Jove. H.

7. *Et in nullo.* Deest vocula et apud Dalec. et Elzev. Restituit Harduinus non alio auctore, quam sensu, qui manifesto illam postulat. ED.

8. *Quam Geminis.* Ob tarditatem nimirum Solis, cujus apogeuum ea ætate erat in Geminis : nunc est in Cancri gradu fere octavo. HARD. — Hujus differentię causa est æquinoctiorum præcessio, jam a nobis in prioribus notis indicata, de qua vide, si plura cupis, recentiores astronomos. ED.

9. *In Sagittario.* Ob celeritatem Solis, cujus perigeum tunc erat in Sagittario : nunc est in Capricorni gradu ferme octavo. Idcirco

assequi Solem Luna non potest, ut cum eo sub hoc signo coeat. HARD.

10. *Quam Ariete.* Visam esse Hispali Lunam, anno 1553, Martii 13, Sole in gradu tertio Arietis, Luna in gradu 23 Piscium, atque adeo in distantia a Sole graduum circiter decem, scribit Keplerus in Epitome Astronomię, lib. VI, pag. 839. Americus Vesputius apud Ramusium, Navigat. tomo I, pag. 132, visam a se Lunam testatur ipso cum Sole coitus die. Sic et a suis conspectam e montium jugo, scribit Joan. de Barros, ibidem, pag. 392. HARD.

11. *Lynceo.* De quo multa fabulati poetę. Flaccus, Argon. I, 466 et seq. « Quumque æthera Jupiter umbra Perdiderit, solus transibit nubila Lynceus. » De Lynceo Tzetzes Chiliad. I, hist. 48, v. 711 aliique. HARD.

12. *Non comparere.* Hunc Plinii locum refert ac defendit P. Ricciolus, summus astronomię disciplinę artifex, Alm. tomo I, lib.

cælo Saturni sidus, et Martis, quum plurimum, diebus centum septuaginta¹³: Jovis, triginta sex, aut quum minimum, denis detractis diebus: Veneris, sexaginta novem, aut quum minimum, quinquaginta duobus: Mercurii, tredecim, aut quum plurimum, octodecim.¹⁴

XVI. (XVIII). Colores¹ ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera² venere subeundo³: tingitque appropinquantem utralibet⁴ alieni meatus circulus, frigidior⁵ in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem; Sol⁶, atque commissuræ absidum, extremæque orbitæ, atram in obscuritatem. Suus quidem⁷ cuique color est, Saturno candidus, Jovi

VII, pag. 503, contra Milichium. HARD.

13. *Centum septuaginta.* Vet. apud Dalec. *centum sexaginta.* ED.

14. *Octodecim.* Sic Harduinus et Chiffletii codice. Dalec. et Elzev. *septemdecim.* ED.

XVI. 1. *Colores.* Colorum, inquit, varietatem efficit altitudo planetarum, dum plus minusve inter se appropinquant. Hoc omnino supposititium et falsum: quamvis enim sit altitudo planetarum propter excentricos motus variabilis, non tamen mutuo in alienos limites incurrunt; sed aeris nostri densitas facit, ut horizonti propiores rubrum maxime colorem ad nos transmittant, recepturi naturalem sibi colorem (neque enim idem omnibus), aut saltem ab eo minus diversum, quum magis a vertice nobis illuxerint. ED.

2. *In quarum aera.* Proximitate, inquit, aliarum stellarum ad quas accedunt, colorem trahunt: tingitque sidera alieni orbis aerisque in quo volvitur alius planeta, co-

lor, sive ad eum ascendendo vicinitas ea fiat, sive descendendo. H. — Pro aera, Vet. apud Dalec. *oram*; corrupte videlicet. ED.

3. *Subeundo.* Penetrando. ED.

4. *Utralibet.* Supra vel infra. ED.

5. *Frigidior* etc. Frigidior circulus appropinquantem planetam tingit in pallorem, etc. ED.

6. *Sol*, etc. Sol, inquit, vicinitate sua cæteras obscurat stellas. Commissuræ etiam circulorum, quas Nodos vocant, dum Solis orbitam sideris alterius meatus intersectat, (ut quum Lunæ defectioes fiunt), atram obscuritatem sideribus obducunt: uti et extremæ orbitæ, hoc est, absis suprema, sive apogæum planetarum; quia quo longius ab oculo corpora discedunt, hoc illa obscuriora apparent. Frustra hic Longolii conjectura, emendantis, *solæque commissuræ.* HARD.

7. *Suus quidem.* P. Ricciolus, *Almag.* tomo I, lib. VII, p. 496, existimat planetas non esse opacos, sicuti est tellus, quod Keplerus

arti igneus, Lucifero candens, Vespero⁸ reful-
 curio radians, Lunæ blandus, Soli, quum ori-
 is, postea radians. His causis⁹ connexo visu et
 æ cælo continentur. Namque modo multitudo
 aest circa dimidios¹⁰ orbes Lunæ, placida nocte
 strante eas; modo raritas, ut fugisse miremur,
 abscondente, aut quum Solis, suprave dicta-
 ii, visus perstrinxere nostros. Et ipsa¹¹ autem
 uentium Solis radiorum haud dubie differentias
 etante cætero¹³ inflexos mundi convexitate eos,

esse opacitate metallis
 potius geminis colore
 tis, et valde densis :
 ychi, Jovem sapphi-
 pyropo aut amethysto,
 ysopraso, Mercurium
 achatae, Lunam mar-
 tionibus, mediamque
 esse inter specula, et
 omnes denique indo-
 bendum lumen aptis-
 illud idem vividius
 um. HARD.

9. Sic Elzev. ex Chif-
 e; Dalecampius et Har-
 eri, quod hoc sensu
 um : formæ enim no-
 ri et vesperæ, diei po-
 tempus quam Vene-
 icant. ED.

10. *Connexa visu.* Huic
 connexa contemplatio
 rum stellarum, quæ
 sunt. Admonent vesti-
 codd. legi posse, *His
 us visus cæterarum*, etc.
 quendi usus ipse cap.
connexa, inquit, *latitu-
 ri, obliquitatisque causis*
 ic de connexo disper-
 Milichius congerit,

quem Plinii interpretes alii sunt
 secuti : sed prorsus ea ἀτοπα. H.
 — Recte locum explicavit Hardui-
 nus : agitur hic de stellis fixis,
 quæ modo multæ et confertæ,
 modo rariores videntur et paucio-
 res. In textu nihil mutandum :
 ablativus absolutus est, quales
 multi apud Plinium cœvosque
 scriptores inveniuntur, non sane
 multum probandi, quum duas pe-
 riodos logico sensu dissitas gram-
 matico tantum nexu copulant. ED.

10. *Circa dimidios orbes Lunæ.*
 Quum Luna dimidiata minus lu-
 cis cælo affundit. ED.

11. *Suprave dictarum.* Errantium
 stellarum, inter quas Venus ma-
 xime radiat. ED.

12. *Et ipsa Luna etc.* Vet. apud
 Dalecamp. et ipsi autem Lunæ in-
 gruentium Solis radiorum haud dubia
 differentia sentitur. ED.

13. *Hebetante cætero, etc.* In-
 fringit alioquin immissos in Lu-
 nam Solis radios cæli convexitas,
 præterquam ubi recto illi ingruunt
 angulo. HARD. — Pro cætero, Da-
 lec. et Elzev. cætera, eodem sensu :
 Sed cætero Plinio usitatius. Vid.
 Indices. Male interpunxit Latus

- 3 præterquam¹⁴ ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis dividua est, in triquetro seminani¹⁵ ambitur¹⁶ orbe, impletur autem in adverso: rursusque minuens easdem effigies paribus edit intervallis, simili ratione¹⁷, qua supra Solem tria sidera.
- 1 XVII. (XIX). Sol autem ipse quatuor differentias habet; bis æquata nocte diei, vere et autumno, et in centrum¹ incidens terræ, octavis in partibus² Arietis ac Libræ: bis permutatis spatiis; in auctum diei, bruma³, octava in parte Capricorni; noctis vero⁴, solstitio, totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est⁵ Signiferi; quum pars æqua mundi super subterque terras omnibus fiat momentis: sed quæ recta⁶ in exortu suo consurgunt

in sua, sive Elzeviriana editione: *hebetante, cætera inflexos, mundi convexitate eos.* Nam cætero, nisi ego fallor, opponitur τῶν *præterquam*, et cum *hebetante* construendum est. Semper, inquit, hebetantur inflexi convexitate mundi Solis radii, nisi quum etc. ED.

14. *Præterquam ubi*, etc. Nisi quum Solis radiis Luna ex adverso feritur, plenilunio scilicet. Nam is est sensus, etsi Plinius nescio cur de angulis loquitur. Ait illam adverso tantum Sole non hebetatam conspici: in quadrato autem Solis aspectu et in triquetro, id est, quum partibus 90, sive 120 ab eo discessit, dividuam, aut seminanem videri. ED.

15. *Seminani.* Orbe non perfecto et absoluto. Græcis ἀμφιζυγτος dicitur, hoc est, ut ait Martianus, lib. VIII, pag. 292: «Major dimidia, minor plena.» HARD.

16. *Ambitur.* Rotundari incipit. Dalecampius *ambitu*, male. ED.

17. *Simili ratione.* Id est, mox

in triquetro, mox in quadrato, mox in adversis a Sole partibus posita, uti quæ supra Solem sunt sidera tria errantia. HARD. — Cave credas Plinium hoc loco trium supra Solem planetarum φάσεις quasdam lunaribus similes innuere: de aspectu tantum hic loquitur, nunc quadrato, nunc trino, ut supra cap. 12. ED.

XXVII. 1. *In centrum.* In medium axem, vel potius in Æquatorem. ED.

2. *Octavis in partibus.* Vide quæ dicenda sunt de solstitii, brumæ, æquinoctiorumque momentis, lib. XVIII, cap. 59. HARD.

3. *Bruma.* Solstitio hiemali, ut nos dicimus. Infra *solstitium* uno verbo vocat Plinius, quod nos solstitium æstivum. ED.

4. *Noctis vero.* In auctum vero noctis. ED.

5. *Est.* Hæc vox in Vett. et in Chiffli. deerat. ED.

6. *Sed quæ recta.* In sphaera obliqua, seu inclinata, sex signa recte ascendunt, totidem oblique.

signa, longiore tractu tenent lucem; quæ vero obliqua, ocyore transeunt spatio.

XVIII. (xx). Latet plerosque, magna cæli¹ assectatione¹ compertum a principibus doctrinæ² viris, superiorum trium siderum ignes esse, qui decidui ad terras fulminum nomen habeant: sed maxime ex iis medio loco siti³; fortassis quoniam contagium nimii humoris ex superiori⁴ circulo, atque ardoris, ex subjecto, per hunc modum egerat: ideoque dictum Jovem fulmina jaculari. Ergo ut e flagrante² ligno carbo cum crepitu, sic a sidere cælestis ignis exspuitur, præscita⁵ secum afferens; ne abdicata⁶ quidem sui parte in divinis cessante operibus. Idque maxime turbato fit aere, quia⁷ collectus humor abundantiam stimulat, aut quia⁸ turbatur quodam ceu gravidis sideris partu.

Recte, seu tarde ascendit apud boreales Cancer cum reliquis quinque sequentibus; sed eadem oblique descendunt. Reliqua vero sex signa illis ascendunt oblique, recte descendunt. Illa longiore mora tenent lucem, hæc brevior. HARD.

XVIII. 1. *Assectatione.* Diligenti observatione. Alii, *affectione* ED.

2. *Principibus doctrinæ.* Etruscæ disciplinæ, de qua cap. 53. H.

3. *Medio loco siti.* Medium obtinentis e tribus locum, nempe Jovis. HARD.

4. *Superiori circulo.* Humorem nimium esse in superiore circulo Saturni dicit; ardorem nimium in subjecto, hoc est, in inferiore Martis: has contrarias qualitates coire in Jove qui medius est: atque ut e flagrante ligno, etc. HARD. — Hos insanientis sapientiæ fœtus ne risu quidem dignos, nedum refutatione, quis non sentit? Sed ecce tibi errorem in errore. Nam Satur-

num siccum ac frigidum esse, non humidum, inter astrologos constat: unde Dalecampius *algoris*, non *humoris* legi volebat. ED.

5. *Præscita.* Præscitia. ED.

6. *Ne abdicata quidem* etc. Etiam illa sui parte, quam cælestis hic Jovis ignis veluti a se abdicat et exspuit, in rebus divinis non cessante, sed occupata, in præsignificandis videlicet futuris eventibus. HARD.

7. *Quia collectus humor.* Quia collectæ circum nubes humidæ ignem abundantiorum provocant, ut emicet et exsiliat. HARD.

8. *Aut quia.* Aut quia turbatur aer, quasi ex gravidis Jovis partu HARD. — Ergo perturbatio aeris paulo ante fulminis causa erat, nunc comes tantum. Quænam, oro, veterum physicorum erat scientia, qui nubes, aera, planetas commiscebant, sideraque nunc vomere, nunc parturire credebant, et

- 1 XIX. (XXI). Intervalla quoque siderum a terra multi indagare tentaverunt¹: et Solem abesse a Luna undeviginti partes², quantum Lunam ipsam a terra, prodiderunt. Pythagoras vero vir sagacis animi, a terra ad Lunam³, centumviginti sex⁴ millia stadiorum esse collegit. Ab ea usque ad Solem, duplum⁵; inde ad duodecim signa, triplicatum: in qua sententia et Gallus Sulpicius⁶ noster fuit.
- 1 XX. (XXII). Sed Pythagoras¹ interdum ex musica² ratione

interim aliquid in se divini habere quod futuri temporis gnarum esset, etc. etc. ? Ed.

XIX. 1. *Tentaverunt.* Vet. apud Dalec. *tentarunt.* Ed.

2. *Undeviginti partes.* Decies illi et novies aiebant majus esse illud spatium, quod est a Luna ad Solem, quam illud quod est a terra ad Lunam. Veteres mathematici apud Plut. lib. II, de placitis Philos. cap. 31, Lunæ a Sole distantiam esse aiunt octodecuplam ejus quæ Lunæ a terra est. Unde suspicor legi hic oportere, *duodeviginti.* HARD. — Monet Gallicus interpres POINSINET DE SIVRY, nimis favere Plinio Harduinum, quum talem sensum ejus verbis affingit, ex quibus nihil aliud elici potest, nisi Solem a Luna, ut Lunam a Terra, XIX gradibus distare: legendum enim esse *undevicies*, ut Harduini interpretatio admitti possit. Equidem illi non assentior; et Harduini potius sensum amplector, qui legenti statim occurrit, licet grammatica syntaxis paulum repugnare videatur. Non suam, sed *multorum* opinionem huc adducit Plinius. Nam ipse, Lunam inter Solem Terramque ferri mediam, diserte affirmabit, et mathematicis etiam rationi-

bus demonstrare conabitur, infra, cap. 21, ubi vide notam 17. Ed.

3. *A terra ad Lunam.* Recentiores astronomi, Pythagora sagaciores, ex parallaxi Lunæ compere-runt mediam Lunæ a Terra distantiam esse leucarum 85,464, quales sunt leucæ 25 in gradu terrestri, singulæ hexapedarum Parisiensium 2,283. Parallaxi quoque Solis compertum est Solem a Terra distare leucis circiter 32,830,478. Neque in triplicatum, sed ferme in immensum est distantia ad duodecim signa. Distantia autem stellarum superat leucas 6,771,770,000,000. BRON.

4. *Centum viginti sex.* Hoc ipsum de Pythagora refert Censorinus, cap. 13. Hæc millia passuum efficiebant 18,000. HARD.

5. *Ad Solem, duplum.* A Luna scilicet. Hæc fuit Empedoclis sententia, teste Plutarcho loc. cit. et Platoniorum, apud Macrob. in Somn. Scip. lib. II, cap. 2. HARD.

6. *Gallus Sulpicius.* Vide Auctorum indicem. Ed.

XX. 1. *Sed Pythagoras.* Hæc Censorinus totidem fere verbis, cap. 13.

2. *Ex musica.* Quæsitis ab arte musica nominibus. HARD. — Chiffi. *et musica.* Ed.

appellat tonum, quantum absit³ a terra Luna. Ab ea⁴ ad Mercurium, spatii⁵ ejus dimidium: et ab eo⁶ ad Venerem fere tantumdem. A qua ad Solem sesquiplum: a Sole ad Martem, tonum: id est, quantum ad Lunam a terra. Ab eo usque Jovem, dimidium: et ab⁷ eo ad Saturnum, dimidium, et inde sesquiplum ad Signiferum. Ita⁸ septem tonos effici, quam diapason⁹ harmoniam vocant, hoc est, universitatem concentus. In ea Saturnum Dorio¹⁰ moveri phthongo, Jovem Phrygio, et in reliquis similia, jucunda magis, quam necessaria subtilitate.

3. *Quantum absit.* Totum illud spatium quod Lunam inter et Terram interjacet; hoc est, intervalum, ut diximus, 126,000 stad. Id appellabat Tonum. H.

4. *Ab ea,* etc. Censorinus loc. cit. - A Luna, inquit, usque ad Mercurii stellam, dimidium ejus spatii, velut ἡμιτόνιον. Hinc ad Φωσφόρον, quæ est Veneris stella, fere tantumdem: hoc est, aliud ἡμιτόνιον. Inde porro ad Solem ter tantum, quasi tonum et dimidium. Itaque Solis astrum abesse a terra tonos tres, et dimidium, quod vocant, διὰ πέντε. A Luna autem duos et dimidium, quod est διὰ τισσάρων. A Sole vero ad stellam Martis, tantumdem intervalli esse, quantum a Terra ad Lunam, idque τόνον. Hinc ad Jovis stellam, dimidium ejus, quod faciat ἡμιτόνιον. Tantumdem a Jove ad Saturni stellam, id est aliud ἡμιτόνιον. Inde ad summum Cælum, ubi signa sunt, perinde ἡμιτόνιον. Itaque a Cælo summo . . . ad Terræ summitatem tonos esse sex, in quibus sit διὰ πασῶν symphonia. » HARD.

5. *Spatii ejus dimidium.* Vet. et Chiffi. spatii medium. ED.

6. *Ad Venerem . . . a qua.* Vet. et Chiffi. ad Veneris . . . a quo. ED.

7. *Ad Saturnum.* Vet. et Chiffi. ad Saturni. ED.

8. *Ita septem.* Censorinus loco allato, sex tantum tonos a Terra ad summum Cælum esse ait: D. Anselmus, lib. I, de imag. mundi, cap. 23, ut Plinius, septem. HARD. — Errat Plinius. Sex toni, non vero septem toni efficiunt diapason harmoniam. Sunt quidem septem intervalla quæ nunc dicimus *ut, re, mi, fa sol, re, mi, fa*; sed tantum sex toni, nempe quinque toni integri et duo hemitonia. Merito Censorinus de die natali, c. 13, dixit tonos esse sex, in quibus διὰ πασῶν symphonia. Diapason nunc appellamus *l'octave*. BROU.

9. *Diapason.* Διὰ πασῶν, omnibus tonis contextam harmoniam. HARD.

10. *Dorio moveri.* Veteres tria in primis vocum discrimina tenuerunt: de quibus rursus dicemus, l. VII, cap. 57. Gravem vocaverunt Dorianum, quia Dorienses hoc genere soni delectabantur: medium appellavere Lydium: acutum vero Phrygium. Quia vero Saturni motus est tardissimus, gravissimo quoque

1. XXI. (xxiii). Stadium¹ centum viginti quinque nostros efficit passus, hoc est, pedes² sexcentos viginti quinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum³ a terra altitu-

sono in hoc concentu astrorum moveri dixerunt, etc. Habet his nugis similia Achilles Tattius, in Phæn. pag. 136. In editis hactenus libris legebatur, *Dorio moveri, Mercurium phthongo*. Sed de Mercurio silent omnes ad unum codices manu exarati. Inepti emendatores, qui tria viderent esse apud antiquos vocum discrimina, quæ nos retulimus; tertium, nempe Lydium, a Plinio prætermisum, Mercurio adjudicaverunt: quem inter Saturnum et Jovem præpostere vel sic collocari a se non animadverterunt. HARD.

XXI. 1. *Stadium*. Ita etiam Martinus Capella, lib. VI, cap. de circuitu terræ. Ueberius Censorinus, cap. 13: « Stadium, inquit, in hac mundi mensura id potissimum intelligendum est, quod Italicum vocant, pedum DCXXV. Nam sunt præterea et alia longitudine discrepantia, ut Olympicum, quod est pedum DC; item Pythicum, pedum mille. » Tamen inter Italicum, Olympicumque stadium nihil interesse acute vidit Lucas Pætus, lib. I de mensur. et pond. pag. 3. HARD.

2. *Hoc est, pedes sexcentos viginti quinque*. Passus igitur quilibet Italicus pedibus quinque æquatur; stadiis octo, milliare unum: uti ex Strabone constat, lib. VII, pag. 322. HARD. — Pes Romanus erat unciarum duodecim, quæ efficiunt mensuram nostram Parisiensi pollices 10, lineas 10, cum lineæ partibus 09. Stadium æquabat eadem nostra

mensura hexapedas 94½. BAOR.

3. *Quadraginta stadiorum*. *Quadring. stad.* scriptum primo fuisse, idque postea in *quadraginta* immutatum, suspiciantur Nonnius, Thaddæus Haggæcius, et Tycho, quos citat Ricciolus, Almag. tom. I, lib. II, pag. 82, quique æ *quadringenta* legisse in vetustis exemplaribus testantur. Anget suspicionem eorum, id quod Plinius statim subdit, plures exstitisse scriptores, qui nongentis stadiis subire nubes in altitudinem prodiderint: quod intervallum propius abest ab eo numero, CCC stadiorum. Posidonius nihilominus scripsisse *quadraginta*, mihi ex eo capite verisimile fit: quod et id veritati magis consentaneum sit, et is ad veritatem proxime omnium scripsisse videatur, ubi de altero agitur spatium a nubibus ad Lunam. Accedit eo, quod omnes quos quidem vidi codices ad unum, constanter legunt, *quadraginta*. Nubes certe haud ultra quintum milliare Italicum, seu stadia quadraginta, attolli pæne certum est, ex observationibus variis quas loco ante laudato colligit Ricciolus. HARD. — Insignes sunt illæ Posidonii mensuræ, quæ non multum recedunt a veritate observationibus nobis comperta. Nubes enim in summa altitudine a terra ascendunt circiter 30,000 pedes; nec alia ferme est mensura Posidonii in XL stadiis. A turbido ad Lunam numerat vicies centum milia stadiorum, quæ efficiunt leu-

n esse, in qua nubila⁴ ac venti, nubesque prove-
: inde purum⁵, liquidumque, et imperturbatæ lucis
n. Sed a turbido⁶ ad Lunam vicies centum⁷ millia
orum. Inde ad Solem quinquies millies⁸: eo spatio
ut tam immensa ejus magnitudo non exurat terras.
as autem nubes nongentis stadiis⁹ in altitudinem sub-
rodiderunt. Incomperta hæc et inextricabilia; sed
prodenda¹⁰, quam sunt prodita. In quibus tamen una

stras 82,952. Nunc novimus
m distantiam Lunæ a Terra
ncarum 85,464. A Luna ad
computat Posidonius quin-
millies cent. m. stad. quæ effi-
leucas nostras 20,821,000.
vero nobis Solis distantia est
um 32,830,478. De his vide
LA LANDE, *Astronomie, Num.*
et 1746. BROU.

Nubila ac venti nubesque. Ma-
ipti quidam *nubila*, *venti*,
teste non fortasse gravissimo
TERT DE SIRRY. Scribit Re-
us *nebulae* pro *nubila*, sed ut
fatetur sine auctoritate, nisi
pleonasmus *nubila* et *nubes*,
isplicuerat: verum hic *nubila*
urali numero pro nubilo et
lo aere sumi videntur. Paulo
Vet. apud Dalec. non *proveni-*
sed perveniant legit. ED.

Purum, liquidumque, etc. Ven-
men etiam supra nubes, et
mque aer calore rarefieri, vel
e densari potest, oriri posse
scimus. Nec lux ibi sempiter-
: neque enim Posidonius igno-
aerem supra nubes positum
es tamen sentire, quoties um-
s a Terra, vel a Luna conus
eret. Sed et cæteri planetæ eo-
que satellites umbras suas a ter-
iunt, quod supra ad cap. 7 an-

notandum maxime fuit, ubi Plinius:
•Supra Lunam pura omnia ac diu-
turnæ lucis plena. • Adde quod lux,
etiam ubi libere meat, tamen neque
colores, neque fulgorem habet, in-
conspicua omnino et vere nigra,
quoties nullis incurrit objectis; quod
ultra atmosphæram fieri necesse est.
Cæterum pro *aerem* legitur in Chiffi.
aera, quod idem valet. ED.

6. *A turbido.* A turbinum ven-
torumque regione. H.

7. *Vicies centum.* Quæ millia pas-
sum efficiunt ducenta et quinquæ-
gena. Itaque a terra ad Lunam col-
ligit Posidonius intervallum cclv
mill. pass. H.

8. *Quinquies millies.* Hoc est, quin-
quies et milliescentena millia stadio-
rum: sive, quod eodem recidit, cen-
ties et vicies centena millia passuum,
præterque, DL millia pass. HÆRD.

9. *Nongentis stadiis.* Centum ac
duodecim millibus passuum, et
quingentis. H. — Id temere pro-
ditum est. Constat enim ex variis
observationibus altiores nubes vix
ascendere ultra pedes 30,000: quum
viciniores sunt terræ, densamque
in pluviam solvuntur, altæ sunt
pedes circiter 2,500, et quando-
que etiam paulo minus. BROU.

10. *Sed tam prodenda*, etc. Toleta-
nus codex: *sed tamen prodenda*,

ratio geometricæ collectionis¹¹ nunquam fallacis non repudiari, si cui libeat altius ista persequi; non mensura (id enim velle pæne dementis otii est), s
 3 tantum æstimatio conjectanti¹² constet animo. Nam¹³ trecentis sexaginta et fere sex partibus orbis Solis circuitu ejus, patere appareat circulum, per quem semperque dimetiens¹⁴ tertiam partem ambitus, et paulo minus septimam colligat: apparet, dempta¹⁵ dimidia (quoniam terra centralis interveniat), sextam partem hujus immensi spatii, quod circa terram et solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis sicut Lunæ¹⁶ vero duodecimam, quoniam tanto brevior, Sol, ambitu currit; ita ferri eam¹⁷ in medio Solis ac T

quia sunt prodita; quamvis una ratio, etc. In Regio 2. cod. sed prodenda quia sunt prodita. Quæ lectiones mire conveniunt cum loco simili, lib. XXX, cap. 47: « Vix est serio complecti quædam: non omitenda tamen, quia sunt prodita. Ed.

11. *Collectionis. Argumentationis. Ed.*

12. *Conjectanti. Dalec. cæterique ante nos, conjectandi: male. Ed.*

13. *Nam quum, etc. Vet. apud Dalec. nam quum t. s. et f. s. partibus patere circulum, per quem meat orbis solis, ex c. ejus appareat, semperque etc. Non sine glossæ suspicionem. Ed.*

14. *Semperque dimetiens, etc. Semperque diameter tertiam partem circuli obtineat et paulominus quam septimam tertiæ partis portionem. HARD. — Sic quidem Plinius, sed falso: nam circuli peripheriam æquare diametros tres et fere septimam unius partem, jam dudum Archimedes demonstraverat. Ergo diameter colligit tantum peripheriæ partes $\frac{7}{22}$, sive $\frac{1}{3} - \frac{1}{66}$,*

non ut Plinio visum $\frac{1}{3} + \frac{1}{3}$

15. *Dempta ejus dimidia. dimidia pars diametri restet, et dius, hujus nempe circuli quod Terram ambire putabatur in positam, ideoque diametrorum partibus dividendam. Ed.*

16. *Lunæ vero duodecimam annua revolutio duodecim contineat, et Lunæ ambitus menstruus sit, ait illum solus duodecimam tantum æquare; perinde ac si temporis spatii esse posset, nisi eadem est celeritas! Ed.*

17. *Ita ferri eam, etc. Si ambitus solaris orbitæ duo pars est, eadem ratio est diorum, eadem quoque radii. Ergo Lunæ altitudo deberet solis altitudinem, ut 1 ad 1: vero altitudinem esse dixit a ris ejusdem circuitum, ut 1 ad 1. Inde colligit dimidiam esse altitudinem. Nihil unquam ab hac supputandi ratione excogitavit Proferri, quod retinendum e*

Mirum¹⁸ quo procedat improbitas cordis humani! Par- 4
vulo aliquo invitata successu, sicut in supradictis, occa-
sionem impudentiæ ratio largitur: ausique divinare Solis
ad terram spatia, eadem ad cælum¹⁹ agunt, quoniam sit
medius Sol: ut protinus mundi quoque ipsius mensura
veniat ad digitos. Quantas enim²⁰ dimetiens habet²¹ septi-
mas, tantas habere circulum duo et vicesimas; tanquam
plane a perpendicularo²² mensura cæli constet!

Ægyptia ratio, quam Petosiris et Necepsos ostendere,
singulas¹ partes in lunari circulo, (ut dictum est) mi-
nimo², triginta tribus³ stadiis paulo amplius patere colli-
git: in Saturni, amplissimo, duplum⁴: in Solis, quem
medium⁵ esse diximus, utriusque mensuræ⁶ dimidium.

Reg. 1, 2, itemque Chiff. fieri. Ed.

18. *Mirum.* Vet. apud Dalecamp. *miror.* Sed frigide. Ed.

19. *Eadem ad cælum agunt.* Idem intervallum a Sole ad cælum esse contendunt. Ed.

20. *Quantas enim,* etc. Nunc ad Archimedis calculos redit Plinius, et bene: nam supra eosdem valde perturbaverat. Vide notam 14. No-
stri geometræ, fere $\frac{22}{7}$ esse ratio-
nem illam peripheriæ ad diame-
trum, inter $3 + \frac{1}{7}$ et $3 + \frac{1}{71}$ po-
sitam, cum illo totius antiquitatis
γεωμετρικωτάτω Archimede faten-
tur; sed multo accuratiores eam
decumanis notis sic exprimunt
3, 1415926.... Ed.

21. *Habet.* Dalec. et Elz. *habeat:* melius fortasse. Ed.

22. *Tanquam plane a perpendicularo,* etc. Ironice dictum. Ed.

1. *Singulas partes.* Singulos gra-
dus lunaris circuli. H.

2. *Ut dictum est, minimo.* Dictum est cap. 6, Lunam esse novissimum sidus, terrisque proximum: cap.

vero 12 extremo, interiores circu-
los esse oportere breviores, ut vel
ipso sensu apparet. H.

3. *Triginta tribus.* Igitur 360
partes colligunt ambitu suo stadio-
rum undecim millia, cum octin-
gentis et LXXX. HARD.

4. *Duplum.* Stadia videlicet sexa-
ginta sex in singulis partibus; in
toto circulo, XXIII millia DCC LX. Ed.

5. *Quem medium esse diximus.*
Non inter Lunam et Saturnum,
sed inter Lunam et cælum affixa-
rum stellarum, medium esse Solem
modo dixerat. Quam parum sui me-
ninit! Ed.

6. *Mensuræ dimidium.* Hoc est,
stadia 17,820. Sed pueriliter nimis
arctant orbium cælestium mensu-
ram Petosiris et Necepsos, ut probe
Ricciolus intellexit, Almag. tom. I,
lib. IV. H. — Si gradus singuli
sunt medii inter 33 et 66 stadia, id
est 49 stadiorum et dimidii, totus
revera circulus erit 17,820 stadio-
rum; ejus autem radius, sive Solis
ad terram distantia erit 2,836 stadio-

Quæ computatio⁷ plurimum habet pudoris, quoniam Saturni circum addito Signiferi ipsius intervallo, i merabilis multiplicatio efficitur.

XXII. (xxiv.) Restant pauca de mundo : namque in ipso cælo² stellæ repente nascuntur. Plura earum genera. (xxv.) Cometas³ Græci vocant, nostri crinitas, hortes crine sanguineo, et comarum modo in vertice hispidem Pogonias⁴, quibus, inferiore ex parte, in speciem hæ longæ, promittitur juba. Acontia⁵ jaculi modo vibra-

rum, quæ mensura nostra efficiunt hexapedas 270,000, sive leucas circiter centum et viginti, quales in terrestri gradu quinque et viginti numeramus. Quantum hoc ab hodiernis rationibus distat! Ed.

7. *Quæ computatio.* Qui computandi modus plurimum habet verecundiæ et modestiæ, quum ibi sistit, nec ulterius progreditur. HARD. — Velle enim mundum ipsum dimittiri, quum Saturni a nobis distantia addenda esset ejusdem a stellis affixis distantia prope infinita, improbæ foret et impudentis audaciæ. Ed.

XXII. 1. *Namque.* Nempe, sc. Quo sensu Græci τὸ γὰρ usurpant. Ed.

2. *Cælo.* Nempe stellarum affixarum. Ergo supra stellas errantes volvi inter reliqua sidera cometas recte agnoscit Plinius. Ed.

3. *Cometas Græci.* Aristoteles ferme ad verbum eadem habet, Meteorol. lib. I, cap. 7. Crinitum cometam vocant, qui circumquaque crines emittit, rosæ instar, unde illi et Rosæ nomen. Diversi generis cometarum icones exhibet accurate Corn. Gemma, lib. I, Cosmocrit. cap. 8. H. — Κομήτας vocat masculino genere, ἀστέρας scilicet; crinitas feminino, stellas

nempe. Nota, nobis cometæ n generale semper esse; Latini Græcis sæpe, ut hoc loco, sp Cometam, quam Rosam vocant; tiores, utrum Plinii Cometæ Hippæus, dubitatur. Vide me tam 19. Ed.

4. *Pogonias.* Πωγωνίας, hæ cometes idem, et caudatus et latus. Discrimen enim respect Solem facit: propterea quod hæ seu cauda, projicitur semper partem contrariam et ad Solem: quem si mane præve cometa barbatus apparet, vi anteriora versus occidentem currentibus, cujusmodi fait cæ anni 1618; si vesperi super Sole jam occaso, caudatus vice et prælongo syrmate versus insignis, qualis cometa is ex qui novissime omnibus terris anno 1681. Crinitum, et Pogogemino versu Manilius comprehendit, lib. I, pag. 26: « Nunc hæc species dispersis crinibus Et globus ardentis sequitur imagine barbæ. » HARD.

5. *Acontia.* Ἀκοντίας Græcis jaculum significante, ab appellatione radiorum longa in modum jaculi nomen habet. Hujusmodi f

ocysissimo⁶ significatu. Hæc⁷ fuit de qua quinto⁸ consulatu suo Titus imperator Cæsar præclaro carmine⁹ perscripsit, ad hunc diem novissime¹⁰ visa. Eadem breviores et in mucronem fastigiatas, Xiphias¹¹ vocavere, quæ sunt omnium pallidissimæ, et quodam gladii nitore, ac sine ullis radiis¹²: quos Disceus¹³, suo nomini similis, colore autem electro, raras e margine emittit. Pitheus¹⁴ doliorum³

qui anno 1533 julio mense visus est, teste Milichio, in lib. II Plinii, fol. 65. Manilius loc. cit.: «Et tenues longis jaculantur crinibus ignes.» H.

6. *Ocysissimo*. In cod. Reg. 2, *ocysissime significantes*: hoc est, celeritatem futuri eventus monstrantes. H. — Vet. apud Dalec. *ocysissimus significatu*, solœce, nam ἀκοντίας, ut πωγωνίας et κομήτης, masculini generis est. Retinenda sane Harduini lectio. Sed contendit Gallicus interpres verba hæc non de præaggiis cito perficiendis, verum de velocitate istorum planetarum, quam ipsum nomen exprimat, esse capiendâ; atque sic interpretatur, quasi scriptum esset, *nomine ocysissimum cursum significante*. Ego non assentior, quum etiam infra legatur, libro XVIII, cap. 74: «vehementissimo significatu.» Ed.

7. *Hæc fuit*. Subaudi stella, ut supra vidimus ad crinitas subaudiendum stellas. Ed.

8. *Quinto consulatu suo*. Anno urbis conditæ DCCCXXIX, J. C. 77. BRON. — Anno potius Christi 76. Vide quæ ad Plinii vitam de Titi consulatibus disseruimus. Ed.

9. *Perscripsit*. Accurate omnia phænomena descripsit. Ed.

10. *Ad hunc diem novissime visa*. Plinii enim historia vix duobus an-

nis posteriorin vulgus edita est. Ed.

11. *Xiphias*. Ξηφίας, Ensis est, vel ensiformis: cujusmodi visus est imminere urbi Hierosolymitanæ paulo ante ejus excidium, ac toto fere anno fulgere, ut quidem refert Josephus, belli Jud. lib. VII, pag. 960. HARD.

12. *Sine ullis radiis*. Videlicet discriminatis. Fuisse ejusmodi dicitur is, qui visus est anno 1532, mense Septembri, ut refert Milichius loc. cit. HARD.

13. *Quos Disceus*. Δίσκος, a lata disci rotunditate nomen accepit. HARD. — De cometa Disceo unus, nisi fallor, meminit Noster, unde lectio a quibusdam tentata, non tamen emota est. Vet. apud Dalec. *similes* habebat, unde legi voluisset Dalecampius, *quos disco similes, colore autem electro, raro e margine emittunt*. Nihil mutandum videtur. Pro *electro* nescio cur in Elzev. *electrus* occurrit, quasi vero non cum adjectivo *similis* bene construat datus *electro*. Ed.

14. *Pitheus*. Ita Reg. 1 et 2, qua forma Disceus et Hippeus efferruntur. Græcis Πίθεος, Πιθίτης, et Πιθίας, quæ vox dolium sonat. Describitur a Manilio, lib. I, pag. 26, inter cometarum genera: «Quin etiam tumidis æxæquat dolia flammis Procero distenta utero;»

cernitur figura, in concavo fumidæ lucis. Ceratias¹⁵ cornus speciem habet, qualis fuit quum¹⁶ Græcia apud Salamina¹⁷ depugnavit. Lampadias¹⁸ ardentes imitatur faces: Hippeus¹⁹ equinas jubas, celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit et candidus cometes, argenteo crine²⁰, ita refulgens, ut vix contueri liceat, specieque humana²¹ Dei effigiem in se ostendens. Fiunt²² et hirti villorum specie, et nube²³ aliqua circumdati. Semel adhuc jubæ effigies mutata in hastam²⁴ est, Olympiade²⁵

Et Seneca, Natur. quæst. lib. I, cap. 14: «Sunt Pithiæ, inquit, quum magnitudo vasti rotundique ignis dolio similis, vel fertur, vel in uno loco flagrat.» HARD.—Dalec. et. Elzev. *Pithetes*. Deinde post *fumidæ lucis*, subaudi *plenus*. ED.

15. *Ceratias*. Κερατίας sive κερατοειδής, id est, Cornutus, cujus flamma in modum cornu, sive litui, vel acinacis Persici, curvata torquetur. Forma hæc postremi cometæ fuit ex iis qui fulsere anno 1618. H.

16. *Quum Græcia*. Xerxe navali pugna devicto a Græcis, duce Themistocle, anno ante J.C. 480. HARD.

17. *Salamina*. Vet. apud Dalec. et Chiff. codex, *Salaminam*. Quæ terminatio mere latina exemplis non caret, etiam apud bonos auctores: Græca tamen usitatio. ED.

18. *Lampadias*. Manilio pariter sic appellatus, loco cit.: «Lampadias fissus ramosos fundit in ignes.» Lampas Senecæ, et Lucano, lib. I, vs. 532: «Nunc jaculum longo, nunc sparso lumine lampas Emicuit cælo.» HARD.

19. *Hippeus*. ἵππευός, quasi stella equina, ob celeritatem motus. Hanc quidam volunt a recentioribus Rosam vocari. HARD.

20. *Argenteo crine*. Unde ei nomen, ἀργυροκομήτης. HARD.

21. *Specieque humana*. Totam hæc clausulam supposititiam esse Pinius existimat, haud improbabiler, tametsi reclamant omnia exemplaria. Fromondus, Meteorol. lib. III, cap. 4, spectare hæc verba putat ad stellam Magorum, fortassis ob famam quæ ferebatur Augusti principatu, cometam in oriente et Judæa visum, in quo pueruli imago expressa Deum hominem factum indicaret. Pie magis scriptum, quam vere. HARD.

22. *Fiunt et hirti*. E duodecim cometarum generibus, hæc duo sunt postrema. Cave hirci legas, cum Milichio, cæterisque. HARD.

23. *Nube*. Sic Chiff. codex; sic et Longolio visum monet Dalecampius. Ipse tamen *juba*; sed male: nam hoc verbo jam his usus erat Plinius. Latius in Elzev. Dalecampium, ut solet, secutus est. ED.

24. *Mutata in hastam*. Δογγίτρω hunc cometam Græci appellarunt ab hastæ forma. HARD.

25. *Olympiade*, etc. Numeri falsi sunt; nam Olympias CVIII incidit in annum Urbis Romæ CDV. Harduinus ex cod. Colbertino, pro *cente-*

na octava, Urbis anno trecentesimo nonagesimo

Brevissimum, quo cernerentur, spatium septem²⁶ annotatum est: longissimum, octoginta²⁷.

III. Moventur autem alii errantium modo, alii im-
 1¹ hærent. Omnes ferme² sub ipso septemtrione,
 ejus parte non certa, sed maxime in candida³, quæ

na reposuit *centesima nona*; profecit? Reponendum *po-
 centesima septima*. Nihil tam-
 tao. Desperandum est de
 chronologia; nec satis inter-
 , utrum librariorum, an scri-
 psum incusem, qui potuit
 auctores sequi, nec mul-
 re, utrum pugnantia secum
 et. Ed.

ptem dierum. Narrant Co-
 nses, tract. III, Meteor.
 visum a se cometam, qui
 se paulum supra horizon-
 alisset, subito dissipatus
 evanuerit: alterum item
 ianus, lib. VI system.
 pag. 680, qui post quin-
 s quadrantes videri desie-
 d.

ctoginta. Ita retinemus cum
 MSS. licet refragante,
 ianum, Mureto in notis ad
 , ubi librariorum vitio
 in libris centenarii notam
 riptumque perperam esse
 itum, pro CLXXX, qui die-
 nerus sex menses efficit:
 poris intervallo Neronia-
 neten, a Plinio sane visum
 vatum, uti mox patebit,
 uctor est Seneca, lib. VII.
 quæst. cap. 21. Alios præ-
 n senis mensibus fulsisse
 historici: alterum anno
 03, sub Mahometis ortum;

alterum anno 1240, irrumpente
 tum fere in Asiam Tamberlane.
 Vide Ricciolum, tom. II Alm-
 lib. VIII, pag. 24. Qui deinde
 trimestri spatio visi sint, plures
 ibidem recensentur. HAAD.

XXIII. 1. *Immobiles hærent*. Narrat
 Dio, l. LIV, p. 542, anno qui Agrippæ
 mortem antecessit, visum co-
 metam qui per dies multos Urbi
 immineret. Anno ipso integro, uti
 paulo ante diximus ex Josepho,
 Hierosolymis Xiphias incubuit. Mo-
 tune omni prorsus illi carerent,
 haud est sane satis exploratum.
 Eadem habet Epigenes apud Sene-
 cam, Natur. quæst. lib. VII, cap.
 6. HAAD. — Planetarum modo co-
 metæ moventur, stationesque suas,
 ut ipsi planetæ, iisdemque de causis,
 habere possunt. Vid. inf. not. 33. Ed.

2. *Omnes ferme*. Causam hujusce
 rei affert Seneca, Natur. quæst.
 lib. VII, cap. 21. Aristoteles, Me-
 teor. lib. I, cap. 6, negat sub septem-
 trione solum gigni cometas: ἀλλὰ
 μὴν οὐδὲ τοῦτο ἀληθές, ἔτι ἐν τῷ
 πρὸς Ἀρχταν τόπῳ γίνεται ὁ κομήτης
 μόνον. Septemtrionem appellat hoc
 loco quidquid spatii ab æstivo
 tropico ad polum usque proten-
 ditur; opponiturque austrino polo,
 de quo postea. H. — Vid. not. 8. Ed.

3. *In candida*. Aristotelis etiam
 istud placitum est, qui libri ante
 laudati cap. septimo extremo, vix

lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit et simul plures⁴ cerni : nemini⁵ compertum alteri, quod equidem sciam. Ventos autem⁶ ab iis graves æstusque significari. Fiunt et hibernis⁷ mensibus, et in austrino⁸ polo, sed ibi citra ullum jubar. Diraque⁹ comperta Æthiopum et Ægypti populis, cui nomen ævi ejus rex dedit Typhon¹⁰,

generari cometas pro confesso ponit, nisi extra Tropicum circulum: frequenter sub ea, quam Lacteam viam appellant: sub qua magnam esse vim exhalationem credidit, ex qua cometas gignerentur. Sunt hodie, qui ex materia, quam Sol exhalet, quum accensa fuerit, gigni cometas putent. Vide de eo argumento disputationem viri in mathematicis eruditi, tom. I, pag. 222, libri inscripti, *Mélanges d'histoire et de littérature*. HARD.

4. *Et simul plures*. Aristot. cap. 6, pag. 535 : καὶ πλείους ἐνὸς ἅμα γυγίνονται πολλάκις. Beda refert in Chronico, anno 729 binos cometas per dies quindecim mense Januario conspectos esse, alterum mane, vespere alterum. Alios prætermitto, quos refert Ricciolus, *Almag.* tom. II, pag. 23. HARD.

5. *Nemini*. Id nostra, ut Aristotelis, ætate compertum. Tres visi sunt cometas mense Maio an. 1748; duo mense Febuario anni 1760. BROR.

6. *Ventos autem*. Nempe, si plures sint cometas. At Seneca, *Natur. quæst.* lib. VII, cap. 28 : « Aristoteles ait cometas significare tempestatem, et ventorum intemperantiam, atque imbrium. . . Non statim cometes ortus ventos et pluvias minatur, ut Aristoteles ait; sed annum totum suspectum facit. » Locus Aristotelis hic est, *Meteorol.* lib. I,

cap. 7 : Σημαίνουσι γυγόμενοι οἱ πλείους πνεύματα καὶ αὐχμοί. Ae paulo post : ὅταν μὲν οὖν πυκνοὶ καὶ πλείους φαίνονται, καθάπερ λέγομεν, ξηροὶ καὶ πνευματώδεις γίνονται οἱ ἐνιαυτοὶ ἐπιδηλοῦς. Concinit Aratus, *Latine redditus ab Avieno Festo*: « At si contigerit plures ardere cometas, Invalidas segetes torrebit siccior aer. » HARD.

7. *Fiunt et hibernis*. Ex cometarum synopsis, quam Ricciolus collegit, apparet æstate plures, quam hieme, cometas oriri: atque inter æstivos menses Augustum vincere; Januarium, inter hibernos. Arist. loc. cit. : ἐφάνη μὲν χειμῶνος ἐν πάγαις, *rigente gelu*. HARD.

8. *In austrino*. Arist. loc. cit. : Καὶ πρὸς νότον ἤδη πολλοὶ γεγόνασιν. HARD. — Mentionem facit Gallicus interpres in notis ad h. l. austrini cometas, anno 1001; et alterius anno 1538, die 18 Jan. in Piscium signo visi cum cauda in ortum versa. ED.

9. *Diraque*. Sub. stella. ED.

10. *Typhon*. Cometas genus, solis Ægypti atque Æthiopum populis cognitum, et quidem semel, Typhone rege, a quo ei nomen. De Typhone Diodorus Siculus, *Bibl.* lib. I, pag. 79. HARD. — Videtur is non cometes fuisse, sed meteorus quidam ignis; qui sane antiquissimo illo ævo trepidius quam

specie, ac spiræ modo intorta, visu quoque torvo, ella verius, quam quidam igneus nodus. Spargunt aliquando et errantibus stellis, cæterisque, crines. Cometes nunquam in occasura¹² parte cæli est: terra magna ex parte sidus, ac non leviter piatum, ut motu Octavio Consule¹³, iterumque Pompeii¹⁴ et

ius observari debuit. Typhon ap. 49, ventus est et vibræphias, notante Dalecamæcit autem originem suam a τύφω, quod est flammæ fumum excitare; unde iter denotare videtur meteoræ terribilia, quæcumque turbine feruntur et ignes sua exspirant. Hinc fabule Typhoeus, gigantum bello depingitur fumum, ignem illas evomens. Qui omnia ex ætate antiquis temere collata ad systemata sua et vanasque opiniones detorqueant, hæc hunc a Plinio memoratæ apud Ægyptios clarum somnium cometen esse annis 531, et 1680 observatum; is enim hunc habere videtur annorum et in ipsum diluvii annum esse fingitur ab illis, qui, ut nunc, cladem hanc universi temporibus a transeunte comæ tribuere nihil dubitant. Hæc PONSINET DE SIVRY Ed.

Sparguntur. Id Ægyptios prodidisse, id se vidisse estatur Arist. Meteor. lib. I, 1, in femore Canis stellam nam habere, sed obscuram.

In occasura. Nunquam cometa inquit, nempe primi gene-

ris, initio cap. 22, memoratus, « horrens crine sanguineo, et comarum modo in vertice hispidus » in occidua cæli parte cernitur. Hunc locum secus accepisse videtur scriptor Meteorologicon. Ἄπαντες εἰ καὶ ἡμᾶς, inquit ille loc. cit. ἐμμύνοι, ἔνυσθ' ὀφθαλμοῦ ἠφανίσθησαν ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ ὀρίζοντος τόπῳ. HARD.— Plinius hic deprehenditur circa sententiam ejus quem sequitur auctoris hallucinatus, quod ei non semel accidere notabimus. Ed.

13. *Octavio Consule.* Anno U. C. DCLXXVIII, quo anno civile bellum fuisse cum Sertorio, consulibus Octavio et Scribonio, historici referunt. HARD.

14. *Pompeii.* De iis cometis, qui Cæsare Rubiconem transgresso, bello civili præfulserunt, Lucanus, Pharsal. I, 526: « Ignota obscuræ viderunt sidera noctes, Ardentemque polum flammis, cæloque volantes Obliquas per inane faces, crinemque timendi Sideris, et terris mutantem regna cometen. » De his pariter, et de eo qui Philippense prælium antecessit, Virgilius, Georgic. I, vs. 487: « Non alias cælo ceciderunt plura sereno Fulgura, nec diri toties arsere cometæ. Ergo inter sese paribus concurrere telis Romanas acies iterum videre Philippi. » Quod plane ad verbum imitatus Manilius videtur, lib. I. HARD.

3 Cæsaris bello; in nostro vero ævo circa¹⁵ veneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde¹⁶ principatu ejus, assiduum prope ac sævum. Referre¹⁷ arbitrantur, in quas partes sese jaculetur, aut cujus stellæ vires¹⁸ accipiat, quasque similitudines reddat, et quibus in locis emicet: tibiærum¹⁹ specie, musicæ arti portendere; obscenis autem moribus, in verendis²⁰ partibus signorum; ingeniis et eruditioni, si²¹ triquetram

— Insignem illum cometen, qui affulsit anno U. C. dccv, ante Christum 49, notant annales Sinenses. Apparuit, ut in iis scriptum est, tertia luna, visusque est in via lactea pectoreque Cassiopæ. BROX.

15. Circa veneficium, quo Claudius, etc. Meminit Suetonius in Claudio, cap. xlvi. Seneca vero Natur. quæst. lib. VII, cap. 17: «Nec est quod putemus, inquit, eundem cometem visum esse sub Claudio, quem sub Augusto vidimus: nec hunc qui sub Nerone Cæsare apparuit. . . . illi similem fuisse, qui post necem Divi Julii ludis Veneris Genitricis, circa undecimam horam diei emerit.» HARD. — Anno U. C. dcccvii, J. C. 54. BROX.

16. Ac deinde. Deinde, inquit, alterum sidus principatu Neronis: assiduum illud quidem, quia sex ipsis mensibus spectandum se præbuit, uti ex Seneca diximus paulo ante. Contigit id anno Neronis impii undecimo; Christi Servatoris, Lxiv. Meminit præterea Tacitus, Annal. XIV, cap. xxii: «Et sidus cometes effulsit, inquit, de quo vulgi opinio est, tanquam mutationem regis portendat. Igitur quasi jam depulso Nerone, etc.» HARD.

17. Referre. Astrologorum pla-

cita de cometarum præsignis hoc loco persequi, nec decet, nec va-cat. Quæ Ptolemæus aliique super ea re prodiderunt, collegit Riccio-lus, Almag. tom. II, pag. 31. H.

18. Stellæ vires. Virus mavult Pintianus. Ego nihil moveo, gnarus Epigenem dixisse, ut auctor est Seneca, Natur. quæst. lib. VII, cap. 4: «Stellam Saturni plurimum habere virium ad omnes ejusmodi sublimium motus, etc.» HARD. — Virus non mavult modo Pintianus, sed et in libris suis manuscriptis legi docet, quos optimos esse jam animadvertimus. ED.

19. Tibiarum. Negat Harduinus cometas tibiærum specie videri posse; verum et Virgilianam fistulam septem compactam cicutis, satis bene exprimebat multifida cauda cometæ anno 1744, mense Martio, observati, cujus effigiem et alias non minus singulares tibi dabit doct. HASSENFRATZ, Physique du ciel, pl. VI. ED.

20. In verendis partibus. Circa eas partes quæ figurarum in cælo descriptarum, Orionis, Ursæ majoris, etc. pudendis nembris respondent. ED.

21. Si triquetram figuram quadratamve. Tot vero sunt astra in cælo,

figuram quadratamve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edat²²; venena fundere, in capite septemtrionalis austrinæ²³ Serpentis. Cometes²⁴ in uno⁴ totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus Divo Augusto iudicatus ab ipso: qui, incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genetrici²⁵, non multo post obitum patris Cæsaris²⁶, in collegio ab eo²⁷ instituto. Namque his verbis id gaudium prodidit: « Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub septemtrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam²⁸ horam diei, clarumque et omnibus terris²⁹ conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis ejus, quod mox in foro con-

ut vix in aliqua parte conspici possit cometa, quin talem figuram cum aliquibus stellis efficiat. Ed.

22. *Edat.* Sic Dalec. et Elz. Harduinus, nescio cur, *edant.* Ed.

23. *Septemtrionalis austrinæ.* Draco, sive Serpens septemtrionalis inter duas Ursas situm est sidus, olim quindecim tantum stellas complexum, nunc vero triginta. Draco sive Serpens australis, sive Hydra, Arabice *Havia*, sex et viginti stellas habet, adnotante POINSINEX DE SIRYX. Cometas austrinos agnoscit hic quoque Plinius: sup. not. 8. Ed.

24. *Cometes.* Suet. in Jul. cap. LXXXVIII: « Ludis quos primo consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exorians circa undecimam horam; creditumque est animam esse Cæsaris in cælum recepti; et hac de causa simulacro ejus in vertice additur stella. » H.

25. *Ludis quos faciebat Veneri Genetrici.* Ita scribunt hoc nomen nummi veteres, non *Genitrici*. H.

26. *Post obitum Patris Cæsaris.* Anno U. C. DCCX, ante Christum 44. Cometes ille cujus cursus est annorum 575, rediit annis 530, 1106 et 1680, ut prodidit Cl. HALLEY. BROU.

27. *Ab eo instituto.* A Julio Cæsare. Is enim paulo ante obitum collegium his ludis faciendis instituerat, confecto Veneris templo. Hos deinde ludos suis sumptibus Augustus ipse edidit, in collegio, ut Plinius ait (non pro collegio, ut refert Julius Obsequens, cap. 128) M. Antonio, P. Dolabella Coss. Vide etiam Dionem, l. XLV, p. 272. H.

28. *Undecimam.* Hoc est, hora fere integra ante Solis occasum. H.

29. *Omnibus terris.* Sic Dalec. et Elz. post reliquos. Harduinus ex Chiff. codice, *omnibus e terris.* Ed.

5 « secravimus, adjectum est. » Hæc ille in publicum; in-
 teriore gaudio, sibi illum natum, seque in eo nasci³⁰ inter-
 pretatus est: et, si verum fatemur³¹, salutare id terris
 fuit. Sunt qui et hæc³² sidera perpetua esse credant, suo-
 que ambitu ire; sed non nisi relicta³³ ab Sole cerni. Alii
 vero³⁴, qui nasci humore fortuito et ignea vi, ideoque
 solvi³⁵.

30. *In eo nasci.* Felicitatem suam
 in eo, imperiumque portendi. H.

31. *Si verum fatemur.* Vet. apud
 Dalec. ut verum fateamur. Ed.

32. *Sunt qui et hæc.* Pythagoreo-
 rum hæc opinio fuit, teste Galeno,
 vel quisquis auctor est libri de hist.
 Philos. cap. 18, aliorumque, quo-
 rum Seneca meminit, Natur. quæst.
 lib. VII, cap. 19, quam in sen-
 tentiam plane concedit ipse, cap.
 22 et 23. Anno 1477 visum come-
 tem Bzovius refert in Annalibus:
 anno 1577 observavere Tycho, et
 alii: anno 1677 P. Fontaney, alii-
 que. Recurrere eosdem cometas
 post certum tempus, et eorum posse
 recursus prædici, Bernoullius Astro-
 nomus Basileensis adeo obfirmate
 censuit, ut prædixerit cometam
 anni 1680 visum iri anno 1719,
 in primo gradu 12, Arietis; ut qui-
 dem refertur in Historia Academiæ
 Regiæ scientiarum, anni 1705,
 pag. 140. Berolini observatum fuisse
 cometam hoc anno 1719, circa id
 tempus nuper audivimus, sed eum
 minimum, et terræ vicinum. H. —
 Quod olim conjectura assecuti erant
 antiqui, id anno 1705 demonstra-
 vit Cl. HALLEY, astronomicisque
 calculis probavit eundem esse com-
 etem, qui visus est annis 1456,
 1531, 1607, 1682, eundemque

reversurum anno 1759. Vaticinio
 fidem fecit eventus; compertumque
 est hujus cometæ periodum esse an-
 norum 75, aut 76. BAOR.

33. *Nonnis relicta ab Sole cerni.*
 Fieri sane potest ut idem cometa
 recurrat identidem, tametsi nemo
 id animadvertat: vel quia sub cre-
 puscula revertitur; vel quia nitente
 cauda, quæ eum sæpius prodit, et ne-
 bulosis radiis destituitur. Sic cometa
 a P. Fontaney in collegio nostro Pa-
 risiensi deprehensus est in Eridano
 cauda destitutus, qui aliorum dili-
 gentiam elusit. Caudatus etiam vi-
 sus a nobis tota fere nocte quæ 26
 Augusti diem antecessit, anno 1682.
 Et Seneca loco citato, cap. 20:
 « quemdam cometem apparuisse,
 quem Sol vicinus obtexerat, Posi-
 donius tradit. » HARD. — Lectio
ab Sole Chiffletiani codicis est: cæ-
 teri dant a Sole. Ed.

34. *Alii vero.* Ut Epigenes, Pe-
 ripatetici. Vide Senecam, et Gale-
 num locis citatis. HARD. — Ergo
 illi cometas e siderum albo deletos
 inter fortuita retulerant meteora,
 quorum opinionem, vix uno ab-
 hinc sæculo plane destitutam, Py-
 thagoræ observationibus tandiu su-
 perfuisse mirum est. Ed.

35. *Solvi.* Dissipari, ubi fortuitæ
 desinunt causæ. Ed.

XXIV. (xxvi.) Idem Hipparchus ¹ nunquam satis laudatus (ut ² quo nemo magis approbaverit cognationem cum homine siderum, animasque nostras partem esse cæli), novam stellam et aliam ³ in ævo suo genitam deprehendit: ejusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, anne hoc sæpius fieret, moverenturque et eæ, quas putamus affixas; ideoque ⁴ ausus, rem etiam Deo improbam ⁵, annumerare posteris stellas, ac sidera ad nomen expungere ⁶; organis ⁷ excogitatis, per quæ singularum

XXIV. 1. *Idem Hipparchus.* Idem de quo supra capp. 9 et 10. ED.

2. *Ut quo.* Quippe quo. ED.

3. *Novam stellam et aliam.* Hoc est, non cometici, sed diversi generis, cujusmodi sunt cælo affixa sidera, ut Tycho recte vidit, *Progyrn.* t. I, pag. 322. HARD. — Insignissima fuit inter stellas, quæ recens apparuere, deinde videri desiit, stella anno 1572, mense novembri in Cassiopea visa; videri desiit mense martio, anni 1574. BAZ. — Credibile est stellas istas, quæ loco non mutato interdum apparent, interdum evanescent, Soli similes, maculas quoque suas habere quibus obscurentur; easque maculas tum evanescere, quum aut liquida stellæ ipsius materia absorbentur, aut alia nobis facies revoluti sideris obvertitur. Vide quæ de ista re disputavit clarissimus LAPLACE, *Exposition du système du monde.* ED.

4. *Ideoque.* Recepimus Elzevirianam lectionem, quam dabat etiam Vet. apud Dalec. Ipse Dalecampius, et post hunc Harduinus, *idemque.* ED.

5. *Improbam.* Audacem etiam ipsi Deo: siquidem rerum naturam audet supra Deorum ipsorum captum ponere improba Plinii sa-

piencia. Hipparchi catalogum, 1022 stellas continentem ad nos transmisit in Almagesto suo Ptolemæus, postquam stellarum omnium situs reduxit, ut suo tempore par erat. Alium TYCHO-BRAHE catalogum concinnavit, quem ejus alumnus auxit Keplerus in tabulis Rudolphinis. Alium Thomas HYDE, Oxoniæ anno 1665 edidit, in quo multum profecit ex Orientalium astronomorum observationibus. Alium et multo accuratiorem Joannes FLAMSTEED, in historia cælesti Britannica, Lond. 1725. etc. etc. Vide DELALANDE, *Astronomie, chap. 16.* ED.

6. *Ad nomen expungere.* Hactenus editum fuit *ad normam expungere.* Verum emendationem nostram defendunt codd. MSS. omnes, Regius uterque, Collb. 2, Chifflet. Vetus Dalec. aliique. Expungere ad nomen sidera est appellatis subinde sideribus, numeratisque stellis quibus ea constant, ut ad alia fiat deinde progressio, priorum expungere nomina, quasi jam de iis cognitione peracta. HARD. — *Expungere pro recensere*, ex Suetonio, Seneca, maximeque ex Tertulliano profertur. Hoc sensu gallice dicitur *pointer*, id est, præsentium nomina

- 1 XXVII. (XXVII.) Fit et sanguinea specie¹ (quo nihil terribilius mortalium timori² est) incendium ad terras cadens inde³: sicut Olympiadis⁴ centesimæ septimæ anno tertio, 2 quum rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego statis⁵ temporibus naturæ, ut cætera, arbitror existere; non, ut plerique, variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat. Quippe ingentium malorum fuere prænumcia: sed ea accidisse⁶ non, quia hæc facta sunt, arbitror; verum hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque non, sicut exortus⁷ supra dictos, defectusque, et multa alia, nosci.
- 1 XXVIII. (XXVIII.) Cernuntur¹ et stellæ cum Sole totis

bet Cabeus, l. I, text. xxiv, p. 141. H. — Verus autem hujus loci interpretes Cl. de MAIRAN, *Traité de l'aurore boréale, sect. III, chap. 3*, fragmentum istud circuli describens, fumida luce plenum, quod auroræ borealis initio circa septemtrionem, aut paulo ad occidentem vergens conspicitur. Vide et de hoc loco, multisque ad hunc librum pertinentibus, disserentem eruditum RICHARD, *Histoire de l'air, t. X*. Ed.

XXVII. 1. *Fit et sanguinea*, etc. Arist. loc. cit. *αιματώδη χρώματα* vocat. HARD. — Lectionem nostram Harduinus ex Chiffletiano codd. et Vett. edd. expressit. Dalec. et Elz. *fit et sanguinea species et (quo nihil terribilius, etc.)* Ed.

2. *Mortalium timori*. Pro *mortalibus timidis*. Ed.

3. *Cadens inde*. Visum e cælo in terras cadere. Auroram borealem sæpe pro incendio habitam ostendit RICHARD, tomo citato, passim. Ed.

4. *Olympiadis cVII anno tertio*. Ita constanter libri etiam MSS. omnes habent *anno tertio*. Nihil igitur

audemus hic mutare, quamvis Diodoro aliter statuente, lib. XVI, pag. 450. HARD.

5. *Statis*. Vet. ap. Dalec. *ratis*. Ed.

6. *Sed ea accidisse*, Hoc est, ea prodigia, fortuitaque phænomena, non fuere sequentium malorum causa, sed signum. Utor Senecæ verbis, lib. I, *Natur. quæst. cap. 1*. HARD. — Melius, si sibi constaret Plinius, hæc phænomena, nec causam, nec signum terrestrium malorum esse dixisset. Sed homo nequam religiosus, ut jam vidimus, astrologicis tamen superstitionibus mire imbutus erat. Ed.

7. *Sicut exortus*, etc. Sicut exortus siderum errantium supra dictos. HARD.

XXVIII. 1. *Cernuntur et stellæ*. Quid sibi vult Noster? An interdum aspici posse planetas quosdam, ut puta Venerem? Sed hoc vulgare et quotidianum est. An Sole maculis aut eclipsi obscurato, cerni aliquando cælum tanquam noctu stellis variegatum? At istud ipsum jam dixerat cap. 11. Ed.

diebus; plerumque et circa Solis orbem, ceu spicæ² coronæ, et versicolores³ circuli: qualiter Augusto Cæsare⁴ in prima juventa Urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum. (XXIX.) Existunt⁵ eadem coronæ circa

2. *Ceu spicæ coronæ.* Prius legatur, *ceu speciei coronæ.* Verum præter codices omnes MSS. Reg. 1, 2, Colb. Chiffi. etc. confirmat emendationem nostram Julius Obsequens, cap. 128: « M. Antonio, P. Dolabella Coss. Soles tres fulserunt, circaque Solem imum, corona spicæ similis in Urbem emicuit, et postea in unum circulum Sole redacto, multis mensibus languida lux fuit. » Dio rem signat expressius, lib. XLV, pag. 278, iisdem Consulibus, post Cæsaris necem: Τό, τε φῶς τοῦ ἡλίου διατεῦσθαι τε καὶ σβένυσθαι· περὶ δὲ ἐν τρισὶ κύκλοις φαντάζεσθαι ἰδόμεναι. Καὶ ἕνα γὰρ αὐτῶν στέφανος σταχυῶν πυρώδης περιέσχευεν. « Solis lumen aliquando minui, et exstingui; aliquando intra tres circulos effulgere ipse visus est, quorum unum corona spicæ, eaque ignita, circumdaret. » HARD.

3. *Et versicolores.* Diversum hoc a superiore ostentum. Meminit Dio, lib. XLV, pag. 272. HARD. — Hi videntur ab humido nati aere lucis radios diversis refringente modis, et ad eandem causam referendi quæ Iridis arcus procreat. ED.

4. *Augusto Cæsare.* Sueton. in Augusto, cap. xcv. Sed multo explicatius Seneca, Natur. quæst. lib. I, cap. 2: « Memoriam proditum est, quo die Divus Augustus Urbem ex Apollonia reversus intravit, circa Solem visum coloris varii circulum, qualis esse in arcu solet: hunc Græci δῶ vocant, nos dicere coronam aptissime possumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam.

I.

Quum in piscinam lapis missus est, videmus in multos orbis aquam discedere, etc. » Ac paulo post: « Tales splendores Græci areas vocavere, etc. » Apollonia, unde Romam Octavius est reversus, urbs Epiri est ad Ionium mare, studiorum celebritate eo ævo nobilis, ut testatur Dio, lib. XLV, pag. 271. *In prima juventa*, ut ait Plinius, tum fuit Augustus, hoc est, annorum octodecim, anno Urbis conditæ DCCVII. Tunc Romam venit, post mortem patris sui Octavii, ad nomen ingens Cæsaris avunculi sui, a quo tunc adoptabatur, capessendum. Nisi forte, quod alicui magis aridere potest, *pater* ipse Dictator a Plinio appellatur, cujus Divi F. id est, *filius* in nummis Augustus scribitur. ED. — Patrem Octavii Cæsarem hic nuncupari, nihil dubium. De prodigio Velleius lib. II, cap. 59, 6: « Quum intraret Urbem, Solis orbis super caput ejus curvatus æqualiter, rotundatusque in colorem arcus, velut coronam tanti mox viri capiti imponens, conspectus est. ED.

5. *Existunt eadem.* Hæc totidem verbis Arist. Meteor. lib. III, cap. 2: « Τῆς μὲν οὖν δῶ φαίνεται πολλάκις κύκλος ὄλος, καὶ γίνεσθαι περὶ ἡλίον, καὶ σελήνην, καὶ περὶ τὰ λαμπρὰ τῶν ἄστρων, etc. Seneca, Natur. quæst. lib. I, cap. 2: « Hæ coronæ noctibus fere circa Lunam, et alias stellas notantur: interdiu raro, adeo ut quidam ex Græciis negaverint eas omnino fieri, quum illos historiæ coarguant. » Et cap.

Lunam, et circa nobilia astra, cælo quoque⁶ inhærentia.

1. XXIX. Circa Solem arcus¹ apparuit, L.² Opimio, Q. Fabio Consulibus; orbis, L. Porcio³, M. Acilio; (xxx.) circulus rubri coloris, L. Julio⁴, P. Rutilio Coss.

1. XXX. Fiunt prodigiosi, et longiores Solis¹ defectus: qualis occiso Dictatore Cæsare, et Antoniano bello, totius pæne anni pallore continuo.

ro : « Arcus solares lunaresque omnes sunt : coronæ, omnium siderum. » Corona circa Lunam visa Parisiis, die decima Aprilis, anno 1683, hora nona vespertina. H.

6. *Cælo quoque inhærentia.* Id est, etiam circa stellæ affixas. Vet. ap. Dalec. *cæloque inhærentia.* ED.

XXIX. 1. *Arcus.* Arcus est circulus dimidiatus, ut orbis circulus integer, quem versicolore aliquando videri jam supra dictum est. Interdum ruber apparet; interdum lucidus sine colore. Omnia ista ex oculorum falso judicio nasci, quos interjectus aliquis vapor decipiat, radius lucis refringendo, nunc omnibus constat, et jam diserte ostendit Plutarchus, de philosophorum placitis, lib. III, cap. 18. ED.

2. *L. Opimio.* L. Opimius Nepos, et Q. Fabius Maximus Allobrogicus, gessere Consulatum anno U. C. DCXXXIII, ut dicitur, lib. XIV, cap. 16. HARD. — Vet. ap. Dalec. et Chiffletii codex *Opimio III et Q. Fabio II Coss.*; sed Fasti refragantur. ED.

3. *L. Porcio.* L. Porcius Cato, Censorii Catonis nepos, et M' (hoc est, Manius, non Marcus,) Acilius Balbus Consules fuere anno U. C. DCXL. Porcio prænomen Caii donant Julius Obsequens et Cassiodorus. At MSS. omnes Plinii, libri-

que editi, *L. Porcio* constanter exhibent. HARD. — Errare potuit Plinius; legendum tamen videtur *C. Porcio.* ED.

4. *L. Julio.* Anno U. C. DCLXIV ex Fastis et ex Julio Obsequente, fuere Consules L. Julius Cæsar, P. Rutilius Lupus. HARD.

XXX. 1. *Solis defectus.* Citra eclipsim hic defectus fuit, ut monet Petavius, de Doctr. Temp. lib. X, cap. 63, pag. 269. Nebularum globus, toto anno sub Sole visus, Solis corpus pallidum ac sine fulgore propemodum ullo reddebat, inquit Plutarchus in Cæsare, pag. 742: Ὅλον γὰρ ἐκαίνον τὸν ἐνιαυτὸν ὠχρὸς μὲν ὁ κύκλος καὶ μαρμαρυγᾶς εὐκ ἔχων ἀνίτελλον, etc. Vide etiam Dionem, lib. XXV, pag. 278. Describitur hic Solis defectus, vel quocumque alio nomine appellari lubet, a Virgilio, Georg. lib. I, v. 466: « Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam: Quum caput obscura nitidum ferrugine textit, Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem. » HARD. — Longiores illi Solis defectus, non ex eclipsi, sed ex maculis solaribus, quæ Solem obumbrant, orti sunt. Maculas illas felici astronomiæ fato primus detexit mense Martio anni 1611 P. Christophorus Schneider, e societate Jesu. His maculis sæpe ob-

XXXI. (xxxI.) Et rursus plures Soles simul cernuntur: nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo; nunquam juxta, nec contra terram; nec noctu, sed aut oriente, aut occidente. Semel et meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui a matutino tempore duraverunt in occasum. Trinos Soles antiqui sæpius videre: sicut Sp. Postumio⁴, Q. Mucio; et Q. Marcio⁵, M. Porcio; et M. Antonio⁶, P. Dolabella; et M. Lepido⁷, L. Planco Coss. Et nostra ætas vidit Divo

scuratus est Sol, vel pars magna Solis, præcipue anno 535, quo Sol per quatuordecim menses magnam lucis diminutionem passus est. Anno 626 discus Solis media sui parte latuit a mense Octobri ad mensæ Junium. Hoc etiam sæculo, annis 1718, 1719 et 1727, plures fuere maculæ solares, pæne continuæ, majores etiam terra: et tamen, quod est observatione dignum, anni illi inter calidissimos annuerantur. Vide *Mémoires de l'Académie royale des sciences*, an 1727, pag. 401. BRON.

XXXI. 1. Plures Soles. Quæ de parheliarum situ ac tempore placita nunc Plinius refert, ea plane ad verbum Aristoteles habet, *Meteorol.* lib. III. cap. 2. Singulorum hujus doctrinæ capitum causas investigat idem Philosophus, cap. 6. De iis Seneca, *Natur. quæst.* lib. I, cap. 11: « Quid eas vocem? Imagines Solis? Historici Soles vocant, et binos ternosque apparuisse memoriæ tradunt: Græci *παραλια* appellant, quia in propinquo fere a Sole visuntur, aut quia accedunt ad aliquam similitudinem Solis. » Anno 1671, die 26 Maii, hora 5 matutina, Carnuti in Gallia corona circa Solem visa est, in qua duo parhe-

lia, cælo sereno, sine ulla nube. HARD.

2. *Trinos Soles.* Familiare est, ut quum duos vel tres Soles apparuisse dicimus, Solem quoque verum, et non *παραλιους*, spuriosve duntaxat, eo numero comprehendamus. Exempla, præter Pliniana, suppeditant Julius Obsequens, cap. 92, aliique. HARD.

3. *Antiqui.* Vet, apud Dalec. et antiqui, non male; nam paulo infra, et nostra ætas. ED.

4. *Sp. Postumio.* Sp. Postumio Albino Paulo, Q. Mucio Scævola Coss. anno U. C. DLXXX, quo anno tres simul Soles effulsisse Livius pariter est auctor, lib. XLI. HARD.

5. *Et Q. Marcio.* Q. Marcus Rex, et M. Porcius Cato, Consules fuere anno U. C. DCCXXVI. H.

6. *Et M. Antonio.* Quo anno interfectus est Cæsar. Hoc quoque refert Julius Obsequens, laudatus a nobis ad cap. 28, not. 2. HARD. — Annus est U. C. DCCX. P. Cornelius Dolabella in locum C. Cæsaris occisi suffectus est, et pæne integrum annum gessit. ED.

7. *Et M. Lepido.* Julius Obsequens, cap. 130: « M. Lepido, Munatio Planco Coss. Soles tres circiter hora tertia diei visi, mox in

Claudio principe, consulatu ejus¹, Cornelio Orfito collega. Plures⁹ simul, quam tres, visi ad hoc ævi nunquam produntur.

1 XXXII. (xxxii.) Lunæ¹ quoque trinæ, ut Cn. Domitio, C. Fannio Consulibus, apparuere : quos plerique appellarunt Soles nocturnos.

1 XXXIII. (xxxiii.) Lumen¹ de cælo noctu visum est, C. Cæcilio², Cn. Papirio Consulibus, et sæpe alias³, ut diei species noctu⁴ luceret.

1 XXXIV. (xxxiv.) Clypeus¹ ardens ab occasu ad ortum

unam orbem contracti. » Id contigit altero post Cæsaris necem anno. HARD. — Anno U. C. dccxii. ED.

8. *Consulatu ejus.* Quum quintum Consul esset, Ser. Corn. Scipione Orfito collega, anno imperii Claudii undecimo, Christi quinquagesimo primo. HARD.

9. *Plures simul.* Gassendus in lib. X Laertii, cap. de Parheliis, pag. 1131, visos sex esse in Polonia scribit, anno 1626. Scheinerum vero observasse Romæ quinque, die 20 Martii 1629. Septem etiam, anno sequente 1630, die 24 Januarii. Addit autem, pag. 1134, nihil obesse quin apparere simul parhelii saltem undecim possint. HARD.

XXXII. 1. *Lunæ quoque.* Παράσσηνας seu spurias Lunas appellant, de quibus eadem quæ de parheliis, servata proportione, dicenda videntur. Julius Obsequens, cap. 92 : « Cn. Domitio, C. Fannio Coss. in Gallia tres Soles, et tres Lunæ visæ. » Fuit is annus U. C. dcxxxii. Aliud exemplum refert Plutarchus in Mærcello, pag. 299. HARD.

XXXIII. 1. *Lumen.* Milichius hoc

nihil aliud esse putat quam chasma superius explicatum, cap. 26. Gassendus in Epicuri Philosophiam, pag. 1137, fulgorem esse opinatur, qui aliquando nocte intempesta, et silente etiam Luna, totum septemtrionalem tractum ita occupat, ut claram auroram mentiatur : unde et *Aurora Borea* ab aliquibus dicitur. HARD.

2. *C. Calio.* Anno U. C. dcxli. Consulatum iniere C. Cæcilius Metellus, et Cn. Papirius Carbo. Refert hoc ipsum Julius Obsequens, cap. 98. HARD.

3. *Et sæpe alias.* Vid. Jul. Obseq. capp. 73 et 131. Livium quoque lib. XXVIII, cap. 11, et lib. XXIX, cap. 14. HARD.

4. *Noctu.* Vet. apud Dalec. et Chiffletii codex *nocte*; melius fortasse, aurium iudicio, propter insequentem trimacrum. ED.

XXXIV. 1. *Clypeus.* Julius Obseq. cap. 105 : « C. Mario, L. Valerio Coss. sub occasu Solis, orbis clypei similis, ab occidente ad orientem visus præferri. » Fuit hic sextus Marii consulatus, anno U. C. dcliv. Clypeorum in aere apparentium

scintillans transcurrit, Solis occasu, L. Valerio², C. Mario Consulibus.

XXXV. (xxxv.) Scintillam¹ e stella cadere et augeri terræ appropinquantem, ac postquam Lunæ magnitudine facta sit, illuxisse, ceu² nubilo die; dein, quum in cælum se reciperet, lampadem factam³, semel unquam proditur, Cn. Octavio⁴, C. Scribonio Coss. Vidit⁵ hoc Silanus, Proconsul⁶, cum comitatu⁷ suo.

meminit Seneca, Natur. quæst. lib. I, cap. 1, et lib. VII, cap. 10. HARD.

2. *L. Valerio, C. Mario Coss.* Anno U. C. DCLIV. Cæterum hoc clypei ardentis prodigium cum globis ardentibus referendum est, quorum exempla admodum crebra, ratio adhuc incerta est. Plerique vapores siccos (gallice *des gaz*) in aere coaluisse et ignem duxisse credunt. Alii parvulos quosdam planetas, ignotos terræ satellites, a suo cursu devios, vel fragmenta hujusmodi planetarum fortuito collisionum agnoscunt. Plerumque ista meteora cum ingenti crepitu in lapideum imbrem exploduntur; vid. infra ad cap. 38, not. 12: ED.

XXXV. 1. *Scintillam e stella cadere*, etc. Phænomenon aliquod priori simile hic indicatur; falso ad cometas lampadios respexit Harduinus. Jam enim supra de illis actum erat; et de meteoro, non de sidere accipi posse quæ Plinius hoc loco tradit, manifestum est. ED.

2. *Illuxisse, ceu nubilo die.* Tantum illuxisse noctu, quantum, quum nubilus est dies, solet lucere. HARD. — Dalec. et Elzev. *ceu nubilo diei.* Vet. apud Dalecamp. et Chiffi. cum Harduino conveniunt in

hanc, quam dedimus, lectionem. ED.

3. *Lampadem factam.* Id est, faci aut tædæ ardenti similem, quæ cometarum figura est quos Lampadias vocari supra dictum est. ED.

4. *Cn. Octavio.* Anno U. C. DCLXXVIT, Cn. Octavio, C. Scribonio Curione Coss. HARD.

5. *Vidit hoc.* In libris hactenus editis legebatur: *Vidit hoc Licinius Syllanus proconsul*, quum MSS. codd. ut Dalec. de Chiffletii et alio vetere testatur, nullam Licinii mentionem faciant. Regius a codex totidem plane literis et apicibus scripsit, uti nos edi curavimus. HARD. — Legendum forte *D. Julius Silanus* ut vulgatæ scripturæ vestigia exstent, quæ sane non omnis e libroriorum ingenio prodiit. Onuphrius in onomastico diversum hunc esse ratus ab eo qui postea Consul fuit, legendum censebat *L. Junius Syllanus*, proxime ad antiquam lectionem accedens, nisi quod *Silanus*, non *Syllanus*, manifesto scribendum erat. ED.

6. *Silanus Proconsul.* Fuit hic Decimus Junius Silanus, qui Consulatum gessit aliquanto post cum Licinio Muræna, anno U. C. DCXCII. H.

7. *Cum comitatu suo.* Comitatus dicitur clientela sequens dominum.

- 1 XXXVI. (XXXVI.) Fieri videntur, et discursus¹ stellarum, nunquam temere, ut non ex ea parte truces venti² cooriantur.
- 1 XXXVII. Existunt¹ stellæ et in mari terrisque. (XXXVII.) Vidi nocturnis militum vigiliis, inhærere pilis² pro vallo fulgorem³ effigie ea. Et antennis navigantium, aliisque navium partibus, ceu vocali⁴ quodam sono insistunt, ut

HARD. — Comitatus proconsulis necessarius erant legati, scribæ, lictores, præter libertos et servos quos abducere secum voluerat. ED.

XXXVI. 1. *Discursus.* Non quasi stellæ discurrant ipsæ: sed quum exhalationes, sulphureique spiritus in aere positi accendantur, concipiuntque flammam, tum sensibus nostris illaditur, ac stellas discurrere facile credunt oculi. Sic tormentarium pulverem si sumas, eoque solum consperseris, longo quidem sed gracili ductu, admoto ad caput seu ductus huiusce initium igne, subsilire quodammodo flammam putes, quum pulvis subinde arripit, unaque alteram continentem accendit, et suscitatur. Vide quæ diximus in notis ad cap. 6, et quæ Cabeus habet in lib. I, Meteorol. text. 20, pag. 123. HARD.

2. *Truces venti.* Virg. Georg. I, 365: « Sæpe etiam stellas vento impendente videbis Præcipites cælo labi, noctisque per umbram Flammaram longos a tergo albescere tractus. » Etiam vulgus apud nos credit venti præsas esse discurrentes stellas. Quanquam sudo tempore et serenitate diu superfutura, sæpe hoc phænomenon observatum est: unde vis ejus prognostica merito venit in dubium. ED.

XXXVII. 1. *Existunt stellæ et in*

mari terrisque. Bene MS. Regius 2. Male MS. reg. 5, editio princeps et cl. Rezzonicus: *ex his tunc procellæ et in mari terrisque.* In terræ locis sulphureis, maris oleagineis, sæpe videntur illæ stellæ aut potius lumina. BRON.—Innuit Broterius eos quos vulgus *fatuos ignes*, nautas (ut infra dicetur) diversis nominibus nuncupant, satis communes terræ marique, et ex vaporibus incensis natos. Sed aliud fortasse intelligendum est, quum statim electrica subjiciantur phænomena. ED.

2. *Inhærere pilis.* Seneca, Natur. quæst. lib. I, cap. 1: « Gylippo inquit, Syracusas petenti, visa est stella super ipsam lanceam constittisse. In Romanorum castris visa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa delapsis. » H.—Quis hic non agnoscat vim electricam, *l'electricité*, toto orbe diffusam et efficacissimam: quam felicibus tentamentis anno 1729 promovit cl. Grey; nunc singulos in annos novis curiosissimisque experimentis inclarescit. BRON.

3. *Fulgorem effigie ea.* Vet. apud Dalec. *fulgurum effigies.* Harduinus *effigie ea* recte interpretatur *stellarum effigie.* ED.

4. *Ceu vocali quodam sono.* Invaluit etiam apud nos vulgaris hæc traditio, *fatuos* quos vocant *ignes*

volucres⁵ sedem ex sede mutantés : graves⁶, quum solitariæ venere, mergentesque navigia, et si in carinæ ima deciderint, exurentes; geminæ autem salutares, et prosperi cursus prænunciæ: quarum adventu fugari diram illam ac minacem, appellatamque Helenam⁷, ferunt; et ob id Polluci et Castori⁸ id numen assignant, eosque in mari Deos invocant. Hominum⁹ quoque capita vespertinis horis, magno præsigio circumfulgent. Omnia incerta ratione, et in naturæ majestate abdita.

XXXVIII. (XXXVIII.) Hactenus¹ de mundo ipso, sideribusque. Nunc reliqua cæli memorabilia. Namque et hoc cælum² appellavere majores, quod alio nomine aera, omne quod, inani³ simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra Lunam hæc sedes, multoque inferior (ut animadverto propemodum constare), infinitum⁴ ex superiore natura aeris,

strepitam edere, tanquam deceptis viatoribus cachinnantes. Numquid veritatis huic superstitioni subest? Raro quidem flamma gignitur, quocumque modo expressa, quin sono et crepitu quodam aera diverberet. ED.

5. *Ut volucres*, etc. Discurrentes in antennis et rudentibus, ut volucres in ramis arborum. ED.

6. *Graves, quum solitariæ*, etc. Ex his superstitionibus id unum verum est, nimia electrici copia procellas sæpe denunciari. ED.

7. *Appellatamque Helenam*. Quum nempe solitaria. ED.

8. *Polluci et Castori*. Hæc Seneca paulo uberius loc. cit. Galli et Hispani circa mediterraneum mare, S. Hermi, aut S. Telmi ignes appellant: Itali, SS. Petri et Nicolai. De his ignibus mira Funerius narrat, in Hydrogr. XV, 20. HARD.

9. *Hominum quoque capita*. Phy-

sicos nostros nihil nunc angit hoc phænomenon, electricismo imputandum, ut omnes sciunt. Tale in Servio Tullio miratum fuisse Tarquinium refert Livius Histor. I, 39. Tale Virgilius de Ascanio fingit, Æn. II, 682: « Ecce levis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli Lambere flamma comas et circum tempora pasci. » ED.

XXXVIII. 1. *De mundo ipso*. Dalec. et Elz. *de ipso mundo*. ED.

2. *Et hoc cælum*. Ita Pacuvius a nobis laudatus in Notis ad cap. 4. HARD. — Vide cap. 4, not. 12. Cælum nunc pro mundo, id est, pro stellarum domicilio, nunc pro aere terræ circumfuso memineris a Plinio usurpari. ED.

3. *Inani simile*. Id quidem esse hujusmodi plebi videtur, ob raritatem ac tenuitatem. HARD.

4. *Infinitum*. Multum. Dicit æ-

infinitum et terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua, et alia⁵ fulmina. Hinc grandines, pruinae, imbres, procellae, turbines. Hinc plurima mortalium mala, et rerum naturae pugna⁶ secum. Terrena in caelum tendentia deprimit siderum vis; eademque, quae sponte non subeunt, ad se⁷ trahit. Decidunt imbres, nebulae subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radii, et terram in medium undique impellunt⁸; iidem infracti resiliunt, et, quae⁹ potuere, auferunt secum. Vapor¹⁰ ex alto cadit, rursusque in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidemque cum rapina³ remeant. Tot animalium haustus spiritum e sublimi trahit; at ille contra nititur, tellusque, ut inani¹¹ caelo spi-

rem, inter aethera et terram medium, ex utriusque natura multum retinere. In vetustis libris vocem *infinitum* non geminari, sed secundo loco abesse monet Dalecampius; et sane abesse poterat nullo sensus detrimento. ED.

5. *Et alia fulmina.* Fulgura nempe, quae sine tonitruo emicant. In Elzev. et illa fulmina. ED.

6. *Pugna secum.* Ex congressu contrariarum qualitatuum, frigiditatis et caloris. Hic locus videtur expressus ab Arist. lib. de mundo, cap. 2. HARR.

7. *Ad se trahit.* Dalec. et Elzev. *ad se trahunt.* Chiffletii codex, *ad se trahit*, quod cum Harduino dedimus. Caeterum physicas Plinii rationes hic assequi difficile est, in quibus unum hoc verum vidit, omnes naturae partes agendo et retrahendo agendo se invicem compensare: quam sententiam foecundo complexus ingenio vir non satis clarus, doctissimus Azais, totius rerum sy-

stematis luculentam explicationem paucis abhinc annis protulit. ED.

8. *Impellunt.* De radiis agitur; nam sequentia ad radios tantum pertinere possunt. Ergo, radios sive siderum lucem caloremque, materiae legibus obnoxios esse Plinius agnoscit: non multum a nostra philosophia remotus, nisi quod vim quamdam aut pondus illis tribuit, quo terram undique repulsam in medio librent. De hoc mutuo rerum libramento, vide quae dixit initio libri, cap. 4. ED.

9. *Quae potuere.* Bene, quae potuere: nam nihil possunt neque impellere neque trahere. Amo Plinium suae ipsam philosophiae sic diffidentem. Proponebat Dalecampius, quae potavere. ED.

10. *Vapor ex alto cadit.* In pluviam nempe. Videtur hic vapor duplici sensu accipi pro calore et pro aqua calore rarefacta. ED.

11. *Ut inani caelo.* Quasi exhausto caelo, tot animalibus inde spi-

ritum infundit. Sic ultro citroque²² commeante natura, ut tormento²³ aliquo, mundi celeritate²⁴ discordia accenditur. Nec stare²⁵ pugnae licet; sed assidue rapta²⁶ convolvitur, et circa terram immenso²⁷ rerum causas²⁸ globo ostendit, subinde per nubes caelum aliud²⁹ obtexens. Ventorum hoc³⁰ regnum. Itaque praecipua eorum natura ibi, et ferme reliquas complexa causas³¹, quoniam et tonitruum et fulminum jactus, horum violentiae plerique assignant. Quin et ideo lapidibus³² pluere interim, quod vento³³ sint ra-

ritum trahentibus, rependit tellus ac regerit de suo vapores, qui caeli jacturam cum fœnore sarciant. H.

12. *Ultrō citroque.* Dalecamp. et Elzev. *ultro citro.* ED.

13. *Ut tormento aliquo.* Ut circummagendo balistæ vel fundæ impetus augetur. ED.

14. *Mundi celeritate.* Cæli assidue rotata vertigine. HARD. — Hoc siderum motu et circumagentis se cæli turbine, assidue concitari ait elementorum discordiam; quæ si tandem desineret, universam rerum naturæ quietem morti similem fore. ED.

15. *Nec stare pugnae licet.* Nec quies aut mora in ea pugna est. H.

16. *Rapta.* Non pugna: sed natura, quam ultro citroque commovere dixit. ED.

17. *Immensō globo.* Immensis cæli fornicibus appicta sidera, dum circumvolvitur, terris ostendit. ED.

18. *Rerum causas.* Sidera tum vaga, tum quæ affixa cælo sunt, quorum efficientia res inferiores omnes gigni creduntur et contineri. HARD. — Pro *causas*, quod e Chiffletiano aliisque codd. recipit Harduinus, Dalec. edidit quasi, et paulo post tendit pro ostendit:

sic nempe: *immensō rerum quasi globo tendit.* Parvo sane et exili sensu. ED.

19. *Cælum aliud.* Vet. apud Dalec. *aliud atque aliud.* Sed elegantissima est nostra et vulgata lectio, *cælum aliud*: obductæ scilicet nubes falsum quasi cælum vero prætexunt. ED.

20. *Ventorum hoc regnum.* Aer scilicet. ED.

21. *Causas.* Rerum naturalium, ut tonitruum, fulgurum, etc. ED.

22. *Lapidibus pluere.* Et sæpe postea nostris temporibus auditum est lapidibus, carnibus, frumento, lana aliisque pluisse; quam nempe recidunt, quæ vento fuerant rapta. Vid. et infra cap. 57. BAOR. — Possunt lapides turbine venti (gallice *une trombe*) in altum sublati, deinde recidissee instar pluviae. Aliquando etiam, priscis ac remotis sæculis, grando immanis pro lapideo imbre accipi potuit. Sed plerique lapidum imbres (gallice *des aerolithes*) meteoris assignandi sunt, jam supra indicatis, cap. 34. ED.

23. *Quod vento.* Turbine seu typhone arrepta saxa grandinante alio. Vide quæ dicturi sumus cap. 49. Legimus esse vallem in India,

pti, et multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

- 1 XXXIX. (xxxix.) Tempestatum rerumque quasdam statas¹ esse causas, quasdam vero fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates, et hiemes, quæque in temporibus annua vice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ut Solis² ergo natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis, et ad suam cuique naturam fertilis. Alia³ sunt in liquorem soluti humoris fœcunda; alia concreti in pruinas, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines; alia flatus, alia teporis, alia vaporis⁴, alia roris, alia rigoris. Nec vero hæc tanta⁵ debent existimari, quanta cernuntur, quum esse eorum nullum minus Luna tam⁶ immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæque motu naturam suam exercent: quod manifestum Saturni⁶

e qua lapides sic excitati, deinceps deciderint. Lapidum pluviam ad singulos pœne annos, atque ad fastidium commemorat præ cæteris Livius. Videntur ii porro lapides multo verisimilius grandinei fuisse, sed insignis magnitudinis, et a quibus strages edi posset ingens. Facit ad hoc sacrorum etiã codicum auctoritas: ubi postquam Deus dicitur *misisse lapides de celo magnos*, subjicitur: • Et interfecti sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos filii Israël interfecerunt gladio. • HARD.

XXXIX. 1. *Statas*. Vet. apud Dalec. *statutas*. ED.

2. *Ut Solis ergo*. Dalec. et Elz. *ergo ut Solis*. ED.

3. *Alia sunt*, etc. Alia sunt sidera ad imbres gignendos soluto humore fœcunda. HARD.

4. *Vaporis*. Caloris. HARD.

5. *Tanta*. Tantula, tam parva. ED.

6. *Saturni maxime*. Si cum Saturno jungatur aliud sidus, aiunt astrologi fieri quas dicunt Apertiones Portarum, seu Valvarum, Cataractarumque: hoc est, insignes tempestatum mutationes per vehementes ventos, imbres, tonitrus, grandines, etc. Si applicetur, v. g. Mercurius ad Saturnum, erit obscurus, pluvius, ac vehemens ventus, etc. Denique prout Saturnus aliusve planeta stellam perstringit unam ex iis, quæ sunt affixæ cælo, hujus tum vires credunt augeri: ipsumque etiã Martem prope Pleiadas meantem creare imbrum copiam vehementiorem volunt; multoque magis Saturnum. HARD. — Ridicula omnia. Quid enim ad nos pertinent tam remotorum siderum discursus? Vix ipsa Luna quid ad temperiem nostri cæli faciat, satis

maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum hæc vis est, sed multorum etiam adhærentium cælo, quoties errantium accessu impulsæ, aut conjectu radorum extimulata sunt: qualiter⁷ in Suculis sentimus accidere, quas Græci⁸ ob id pluvio nomine Hyadas appellant. Quin et sua sponte⁹ quædam, stisque¹⁰ temporibus, ut Hædorum¹¹ exortus. Arcturi vero sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.

XL. (XL.) Nam Caniculæ¹ exortu accendi Solis² vapores quis³ ignorat? cujus sideris effectus amplissimi in terra

scimus; quæ tamen terræ proxima eodem nobiscum motu fertur, et ad sublevandos Oceani fluctus efficacem naturam consensu omnium sortita est. ED.

7. *Qualiter in Suculis.* Conjunctione Martis aut Saturni, ut plane modo diximus, aliorumve errantium. HARD.

8. *Quas Græci ob id.* « Ab eo quod est *ὕδωρ*, » inquit Tullius Tiro, apud Gellium, lib. XIII, c. 9. Vide quæ dicturi sumus, lib. XVIII, cap. 66. HARD.

9. *Sua sponte.* Quamvis non aliorum siderum accessu impellantur, extimulenturve radiis: hoc est, quamvis neque conjuncta sint, neque opposita ulli errantium stellarum. HARD.

10. *Stisque.* Vet. apud Dalec. *statutisque.* FL.

11. *Hædorum.* Dicitur de his sideribus multo opportunius, libro XVIII, cap. 74. Respicere mihi hoc loco Plinius videtur ad illud Virgilii, Georg. libro I, v. 204: « Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis, Hædorumque dies servandi, et lucidus Anguis, Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis,

etc. HARD. — Sic Harduinus, qui omissa, nescio cur, (nam ipse auctoritates suas reticuit,) parvula conjunctione ut, obscuram phrasim edidit: *Quin et sua sponte quædam, stisque temporibus, hædorum exortus.* Nos Dalecampium et vetustiores secuti sumus. ED.

XL. 1. *Caniculæ.* Sirii. HARD.

2. *Solis vapores.* Ita constanter libri omnes. Vapor hoc loco, et lib. IX, cap. 12, aliasque sæpius, calorem significat. Sic Horatius, Epodon Carm. III, v. 15: « Nec tantus unquam siderum insedit vapor Siticulosæ Apuliæ. » Loquitur pariter de æstu Caniculæ Columella, lib. VII, cap. 3, de agnis: « Namque id pecus frigoris impatientissimum est, nec minus æstivi vaporis. » HARD.

3. *Quis ignorat?* Id vero possit fortassis in dubium revocari, quando certum est Caniculam, cæteraque fixa sidera, ob motum quem versus ortum habent, oriri jam et occidere uno circiter mense tardius, quam illis temporibus: et nihilominus tempestates non uno mense retardari, sed remanere, ut prius, alligatas Soli. Nam qui

sentiantur. Fervent maria⁴ exoriente eo, fluctuant in cel-
 lis vina, moventur stagna. Orygem⁵ appellat Ægyptus
 feram, quam in exortu ejus contra stare⁶, et contueri
 tradit, ac velut⁷ adorare, quum sternuerit. Canes⁸ quidem
 toto eo spatio maxime in rabiem agi⁹ non est dubium.
 XLI. (XLI.) Quin¹ partibus quoque signorum quorum-

magni æstus olim erant circiter Ju-
 lii medium, quo tempore tunc ex-
 oriebatur Canicula, iidem nunc
 quoque Julio fiunt, neque transfe-
 runtur in medium Augustum, quo
 nunc Canicula exoritur: neque ve-
 rendum est translatum iri in Ja-
 nuarium post decem annorum mil-
 lia, quo tempore tunc exorietur
 Canis, si etiam tum orietur. Vide
 plura in eam rem apud Gassen-
 dum, in lib. X, Laertii, pag. 917.
 HARD. — Non dubia modo, sed
 absurda est Plinii sententia, quæ
 Caniculæ aut Sirio exorienti vapo-
 res æstivos tribuit. Iisdem enim
 mensibus, ut recte observat Cl.
 Bouguerus, australes populi sæ-
 vissimum frigus experiuntur. Quan-
 to planius erat annum hunc effe-
 ctum diuturnæ Solis æstivi præsen-
 tiæ tribuere, qua terra sensim
 tepefacta magis magisque calefieri
 etiam post ipsum solstitium per-
 git, donec longiores demum noctes
 hunc ardorem temperent? ED.

4. *Fervent maria.* Vide lib. XVIII,
 cap. 68. HARD.

5. *Orygem.* Damascius apud Pho-
 tium in Bibl. cod. 242, pag. 1048:
 ὁ ὄρυξ τὸ ζῶον παρνούμενος ἀνατλά-
 λειν διασημαίνει τὸν Σῶθιν, *Oryx*
fera Caniculam oriri significat, quum
sternuit. Idem habet Ælianus, hist.
 anim. lib. VII, cap. 8: Αἰγυ-
 πτίων ἀκούω λεγόντων τὸν ὄρυγα συνί-
 ναι τὴν τοῦ Σαίριου ἐπιτολὴν πρῶτον,
 καὶ μαρτυρεῖσθαι τῷ παρὰ μὲ ἀστὲρ. H.

6. *Contra stare.* Hunc ritum iis-
 dem verbis describit Horus Apollo,
 pag. 47. HARD.

7. *Ac velut adorare.* Nempe de-
 misso, ut fit, vi sternumentum ca-
 pite. HARD.

8. *Canes quidem.* Vide lib. VIII,
 cap. 61. HARD.

9. *Non est dubium.* Vet. apud
 Dalec. nulli dubium est. HARD.

XLI. I. *Quin partibus.* Nec tota
 solum constellatio præcipuas vires
 habet, sed et singulares quædam
 siderum partes, quibus in partibus
 tempestatum fieri conversio solet:
 quippe eo tempore ex tempestatibus,
 imbribus, ventis, sidus esse perac-
 tum, hoc est, pervenisse ad metam, et
 e quatuor anni tempestatibus unam
 signare intelligimus: sic Fidicula
 sidus, autumno conficitur; bruma,
 Vergiliarum, uti dicemus, lib.
 XVIII, cap. 69 et 74. Hunc lo-
 cum Milichius, cæterique interpre-
 tes, non intellexerunt. Sidus confe-
 ctum, pro solstitio peracto dixit
 pariter Plinius, lib. XVI, cap. 36,
 aliasque sæpius. HARD. — Sidus,
 inquit, vel Zodiaci signum, his
 temporibus confectum esse nobis
 indicat mutata simul anni tempe-
 stas: quod in Italia forsitan verius
 dici potest quam apud nos, de
 bruma præsertim hiemali; nam

dam sua vis inest : at autumnali æquinoctio, brumaque², quum tempestatibus confici sidus intelligimus; nec imbribus tantum tempestatibusque, sed multis et corporum et ruris experimentis: afflantur³ alii sidere, alii commoventur, statis temporibus, alvo, nervis, capite, mente. Olea⁴, et populus alba, et salices, solstitio⁵ folia circumagunt. Floret⁶ ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulegii : rumpuntur intentæ spiritu⁷ membranæ. Miretur

solstitium hiemale frigora nostra longe præcedunt. ED.

2. *Brumaque.* Vet. apud Dalec. *Brumaque.* Nihil mutandum. Bruma solstitium hiemale est, infra *brumalis dies.* ED.

3. *Afflantur.* Siderantur. Sideratio morbi genus est, partem aliquam corporis, ipsumque sæpe totum corpus percutientis subito : quod quum repentino eveniat impetu, e cælo vi quadam sideris evenire putatur. Plautus : « Sideratus est, movere se nequit. » H. — Non astri alicujus vi maligna, sed diversa aeris ambientis temperie, quam tempestatum vices afferant, hæc et alia multa corporum incommoda nasci, omnibus nunc liquido constat. ED.

4. *Olea, etc.* Vid. lib. XVIII, cap. 68. HARD.

5. *Solstitio folia.* Dalecamp. et Elzevir. *folia solstitio.* Jam ante monuimus solstitium dici Plinio æstivum duntaxat. Quod vero hic de olea, populo salicibusque narrat Plinius, omnes fere plantæ, foliis præsertim angustioribus comatæ, patiuntur, quum vel solis vel frigoris intemperie facies una foliorum cadatur et adstringitur magis quam altera. Similem ob causam,

charta foco admota convolvitur. ED.

6. *Floret ipso.* Tullius, de Divin. lib. II, pag. 224 : « Ut enim, inquit, jam sit aliqua in natura rerum cognatio, quam esse concedo. Multa enim Stoici colligunt : nam et musculorum jecuscula bruma dicuntur augeri ; et pulegium aridum florescere ipso brumali die ; et inflatas rumpi vesiculas ; et semina malorum, quæ in his mediis inclusa sint, in contrarias partes severtere : jam nervos in fidibus aliis pulsus resonare alios ; ostreisque, et conchyliis omnibus contingere, ut cum Luna crescant pariter, pariterque decrescant, » etc. Vide præterea Gellium, lib. II, cap. 8, et Arist. cap. 20. Probl. 21. HARD.

7. *Spiritu.* Aere incluso intenti rumpuntur utres. HARD. — Vesiculas dixit Tullius, quod sane probabilis, quam utres. Nec tamen Tullio ipsi fides habenda, quem non imitari debuerat Plinius temere rescribentem quod male apud alium legerat. Pulegium suspensum $\pi\alpha\pi\iota$ $\tau\rho\kappa\alpha\varsigma$ florere ait Aristoteles, quod de solstitio, non de bruma, intelligendum est. Etenim hoc sæpe accidit plantis omnibus, quæ crassæ aut crassifoliæ vocantur, ut etiam a terra revulsæ floreat ; idque ma-

hoc, qui non observet quotidiano experimento, h
 unam, quæ vocatur heliotropium⁸, abeuntem Soli
 tueri semper, omnibusque horis cum eo verti, vel
 obumbrante. Jam quidem lunari potestate⁹ ostre
 conchyliorumque, et concharum omnium corpora :
 3 ac rursus minui. Quin et soricum¹⁰ fibras responde
 mero Lunæ, exquisivere diligentiores : minimumq
 mal formicam¹¹, sentire vires sideris, interlunio :
 cessantem. Quo turpior homini inscitia est, faten
 cipue jumentorum quorundam in oculis¹² morbo

xime observant agricolæ in Sedo
 Telephio, vulgo *l'herbe de St. Jean*,
 id est, *herba solstitiæ*. Nec tamen
 ideo velim Pulegia veterum nostris
 Sedis annumerare; sed Pulegii no-
 men *πλευρωδής* hic usurpari puto,
 pro planta aliqua crassifolia, quæ
 male observata aut male descripta
 more antiquorum fuerit. Similiter
 fervido anni tempore vesicas subito
 rumpi, calore scilicet inclusum æ-
 rem distendente, legerat alicubi
 Tullius, quod de bruma perperam
 intellexit. Nonne subolere errorem
 debuerat longe in his rebus exer-
 citator Plinius? ED.

8. *Heliotropium*. Res ipsa græco
 nomine declaratur: dictum est enim
ἀπὸ τοῦ πρὸς ἥλιον τρέπεσθαι. Scili-
 cet calore solis obversas sibi fibras
 teneri caulis astringente, floridi
 apices in hanc partem vergunt et
 inclinantur, etsi hoc ipsum non
 ubique, nec semper observatur.
 Planta, cujus mentio rursus fiet
 lib. XXII, cap. 19, Linnæo dici-
 tur *heliotropium arvense*, et in vineis
 nostratibus frequens est, non con-
 fundenda cum Heliantho, vulgo *le*
soleil, flore in hortis culto, cujus
 origo est Americana. ED.

9. *Lunari potestate*. E
 nunc a plerisque opinioes
 minutis auctivse lunari j
 conchyliis, velim a physici
 diligentius explorari; neq
 omnino sine causa præva
 tuit. ED.

10. *Quin et soricum*. De
 sum Plinius, lib. XI, cap
 lib. XXIX, cap. 15. Plu
 lib. IV, Sympos. quæst. 5
 quovis mure hoc affirmat
 mygale tantum, hoc est, d
 mure. HARD. — Fibras je
 tellige, id est, lobos infimi
 in soricibus totidem esse er
 quot effluerant Lunæ die
 absurdus. ED.

11. *Formicam*. Lib. XI,
 eadem pene iisdem verbis
 tur de formicis interlunio
 tibus: vana prorsus opini
 tamen credidit Menagius e
 veritate ortam, crebriorih
 cet interlunio ventis, ideo
 micis intra sua tecta deli
 bus. ED.

12. *In oculis morbos cu*
 Vide lib. XI, cap. 55. H
 Et hic ignosce antiquorun
 litati. ED.

Luna increfcere, ac minui. Patrocinatur¹³ vastitas cæli, immensa discreta altitudine¹⁴ in duo¹⁵ atque feptuaginta figna. Hæ funt rerum aut animantium effigies, in quas digeffere cælum periti. In his quidem mille feccentas adnotavere ftellas, infignes¹⁶ videlicet effectu visuæ: exempli gratia, in cauda Tauri feptem¹⁷, quas appellavere Vergilias; in fronte, Suculas¹⁸; Booten¹⁹, qui fequitur Septemtriones.

XLII. (XLII.) Extra has caufas non negaverim exiftere,

13. *Patrocinatur*, etc. Excufat tamen hominis infcitiam vastitas cæli, et siderum a nobis diftantia. Quidam, *vastitas rei*. Vet. apud Dalec. *vastitas cæli, immensa altitudine, discreta*, etc. ED.

14. *Altitudine*. Rectius fortaffe *latitudine*: hæc enim eft, quæ in tot figna difcernitur. HARD.

15. *Duo atque feptuaginta*. Confeftiunt in eum numerum omnia exemplaria. Nihilominus qui plurimas numerant conftellationes, e veteribus quidem Ptolemæus, 48 agnofcit: Keplerus in tabula Rudolph. ftellarum, pag. 105, additis novis aſtris, quæ naucleri obſervarunt ultra æquatorem tranſgreſſi, omnino habet duo et feptuaginta. Forte Plinius particulas aſtrorum pro integris cenſet, puta Hædos ab Auriga diftinctos, Gorgonis caput a Perſeo, a Tauro Pleiadas Hyadasque, Aſellos a Cancro, Urnam ab Aquario, etc. quo numerus major excrefcat. Si quid invitis MSS. mutari oporteat, legam *duodequinquaginta*: Tot enim funt $\mu\alpha\pi\pi\omega\sigma\iota$; ab Hipparcho, Eudoxo, et aliis designate. HARD. — Non plura quidem quam 48 figna numerantur, in Ptolemæi catalogo;

at quum Firmicus alia multa figna nominet, videntur fuiſſe quidam ftellarum catalogi in plura diviſi. Idque tanto credibilis quod antiqui numerarent tantum 1022 ftellas; contra vero Plinius adnotet ftellas 1600, *infignes effectu visuæ*. Ipſeque Plinius infra, cap. 71, memorat *Cæſaris thronon*. BROT.

16. *Inſignes videlicet*. Quid ſi igitur addantur ad hunc numerum eæ quæ priſcos illos obſervatores latuerunt, ultra Zonam torridam poſitæ? Quid ſi præcæntis oculis illa ipſa, quæ novere, cernantur? In Orionis clypeo amplius quadraginta, quatuordecim in Pleiadibus vident, qui funt viſus paulo perſpicacioris: teleſcopii beneficio, quadraginta. Sinenſes longe plures habent in numero, quam nos. H.

17. *Septem, quas*. Septem funt apud Aratum et Hipparchum; apud Geminum, ſex, quia una ex iis nebuloſior eſt: unde illud Ovid. *Fast. IV, 169*: «Pleiades incipiunt humeros relevare paternos, Quæ feptem dici, ſex tamen eſſe ſolent.» HARD.

18. *Suculas*. Vide cap. 39. ED.

19. *Booten*. Qui etiam Arctophylax vocatur, id eſt, Urſarum cuſtos, et Bubulcus. HARD.

imbres ventosque : quoniam¹ humidam a terra, alia propter vapores² fumidam³ exhalari caliginem certu nubesque⁴, liquore egresso in sublime, aut ex aere⁵ in liquorem, gigni. Densitas earum corpusque, dubio conjectatur argumento, quum Solem obumbrat perspicuum alias etiam urinantibus in quamlibet⁵ partem aquarum altitudinem.

XLIII. (XLIII.) Igitur non eam inficias, posse in ignes superne¹ stellarum² decidere, quales³ sereno sæpe nimis : quorum ictu concuti aera verum est, quæ tela vibrata stridunt. Quum vero in nubem perverit vaporem dissonum⁴ gigni, ut candente ferro⁵ in :

XLII. 1. *Quoniam humidam.* Vet. apud Dal. *quoniam alias humid.* ED.

2. *Propter vapores.* Propter Solis ardores. HARD.

3. *Fumidam.* - Terrenum vaporem et siccum, fumo similem, qui ventos, et tonitrua, et fulmina facit, - inquit Seneca, Natur. quæst. lib. II, cap. 12. HARD.

4. *Nubesque.* Nubesque fiunt, inquit, partim ex vaporibus exhalationibus, quæ ex terra et aqua subeunt in sublime; partim ex aere ipso qui concrevit frigore, atque crassescit. Hæc etiam habet Arist. Meteorol. lib. I, cap. 9. HARD.

5. *In quamlibet.* Nimium istud sane, ac præter verum. Nam piscatores unionum maris Pacifici juxta Panamam, in Orbe novo, referunt non infra quindecim cubita aspici a se Solem. Idem affirmant urinatores Indiæ Orientalis ad Ormuzium, ut narrat Fromondus didicisse se a religioso teste, Meteorol. lib. I, cap. 3, art. 2. HARD.

XLIII. 1. *Superne.* Vet. apud Dalec. *supernarum.* Sed alias quoque su-

perne pro desuper usurpatur ut XIV, 23, *superne decidere.*

2. *Stellarum decidere.* Hæc ex æthere destillatos, quo inclusos custodiant, causas nitruum, putavit quoque Gorgas, teste Seneca, Natur. lib. II, cap. 12. HARD.

3. *Quales sereno sæpe* c. Vide supra, cap. 36. ED.

4. *Vaporem dissonum.* C. in nube gigni, cum sono in HARD.

5. *Ut candente ferro.* Sic menes, apud Senecam loc. c. 17, ubi hanc tonitruum ca. affert. - Quidam, inquit, mant ipsum spiritum per atque humida euntem, sondere : nam ne ferrum qui dens silentio tingitur. Sed admodum, si in aquam massa descendit, cum mulmure exstinguitur : ita, ut menes ait, spiritus inciderebus tonitrua edit, et dum lper obstantia et intercisais ipsa ignem fuga accendit. -

demerso, et fumidum vorticem volvi: hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi: si erumpat⁶ ardens, fulmina: si longiore⁷ tractu nitatur, fulgetra. His⁸ findi nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas⁹: ideoque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse¹⁰ et repulsu siderum depressum, qui a terra meaverit spiritum, nube cohibitum tonare, natura strangulante¹¹ sonitum dum rixetur, edito fragore quum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse et attritu¹², dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse et conflictu nubium elidi, ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. Sed hæc 3

6. *Si erumpat ardens.* Iterum Seneca, loc. cit. cap. 19: «Anaximandrus ait omnia tonitrua sic fieri, ut ex æthere aliqua vis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis sonat. At quum illas interscindit, fulget: et minor vis ignium fulgurationes facit, major fulmina.» Adde his et quæ dicenda sunt ex Tullio, infra, cap. 49. HARD.

7. *Si longiore.* Plinius Seneca, loc. cit. cap. 16: «Quid ergo inter fulgurationem, et fulmen interest? dicam. Fulguratio est late ignis explicitus: fulmen est coactus ignis et impetu jactus.» Quæ ibi sequuntur, similitudinem continent lectu dignissimam. HARD.

8. *His.* Fulgetris nempe; ut illis, fulminibus. EN.

9. *Ignium plagas.* Quas ignes impacti nubibus efficiunt. Hoc uberius explanat Seneca loc. cit. cap. 12: «Siccus ille, inquit, terrarum vapor, unde ventis origo est, quia coacervatus est, cum coitu nubium vehementer impactarum a

latere eliditur: deinde ubi latius ferit nubes proximas, plaga et cum sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, quum flamma vitio lignorum virentium crepat.... Spiritus ille, quem paulo ante exprimi collis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi, nec exsilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus potest, ob dissimilem impactionem nubium.» HARD.

10. *Posse et repulsu.* Hæc Diogenis Apolloniæ sententia, quam Seneca explanat uberius loc. cit. capp. 20, 27 ac 28. HARD.

11. *Natura strangulante sonitum.* Natura cohibente sonum, quandiu rixatur aer inclusus in nube; edente fragorem, quum erumpit: qualem uter edit plenus aere et intentus, dum rumpitur. HARD.

12. *Posse et attritu.* Hunc modum exprimit Seneca loc. cit. cap. 22, ut et alterum, de conflictu nubium. Et cap. 3, quædam potuisse tonitrua consistet pumicum concursu et arenarum attritu fieri, in quas ventus impeggerit. HARD.

omnia esse fortuita : hinc bruta fulmina et vana, ut nulla¹³ veniant ratione naturæ; his percuti montes maria, omnesque alios irritos jactus. Illa vero¹⁴ fati ex alto, stisque de causis, et ex suis¹⁵ venire sideri

1. XLIV. Simili modo¹ ventos, vel potius flatus, p et ex arido² siccoque anhelitu³ terræ gigni non neg rim : posse et aquis aera⁴ exspirantibus, qui neq nebulam⁵ densetur, nec crassescat in nubes : poss Solis⁶ impulsu agi, quoniam ventus non aliud intellig 2, quam fluxus⁷ aeris : pluribusque etiam modis. Namq

13. *Ut quæ nulla veniant ratione naturæ.* Contrarium plane dici debuisse, hæc nempe naturalia esse, quæ naturalibus e causis prodire; illa commentitia et ficta, quæ venire dicebant a sideribus. Cæterum electrica vis, sub ultimi sæculi finem vel detecta vel melius intellecta, veterum physicorum fabulas omnino subvertit; quarum una fortasse minus a vero discedebat, quæ fulmina nubium collisione excuti canebat : sic enim electrica scintilla attritu corporum elicitur. ED.

14. *Illu vero.* De quibus dictum est initio hujus cap. HARD.

15. *Et ex suis venire.* Præsertim ex tribus superioribus planetis, uti dictum est, cap. 18. HARD.

XLIV. 1. *Simili modo.* Hæc totidem verbis Arist. Meteor. II, 4. H.

2. *Et ex arido.* Vet. apud Dalec. *et arido.* ED.

3. *Anhelitu terræ.* Ea voce, quam ex MSS. Reg. 1, 2. Chiff. aliisque expressimus, expuncta ea quam editi libri habebant, *halitu*; ea, inquam, usus est Cicero, quum dixit de Divinat. lib. II: « placere Stoicis eos anhelitus terræ qui frigidi sint,

quum fluere cœperunt, vento HARD.

4. *Aera.* Nos *vaporem* hoc dicimus. Physici etiam nostri aeris ipsius, nunc vaporum aere mixtorum dilatatione, rum causas explicare conautu

5. *Neque in nebulam.* Na recte Seneca, Natur. quæst. I cap. 3, nullum tempus magis nebulosum, caret vento : et me tum ventus est, quum a hilo gravis est. HARD.

6. *Solis impulsu.* Forsan hinc tineat illud Senecæ loc. cit. « Aliquando per se ipse Sol venti est, fundens rigentem et ex denso coactoque expli Vide Plut. de placitis Philos. cap. 3. HARD. — Verissim videtur causa ventorum, præ eorum qui inter tropicos temporibus assidue perflant.

7. *Fluxus aeris.* Id mali quam quod libri habent, *aeris.* Nam Vitruvius, I, 1. « Ventus, inquit, est aeris unda. » Sen., Natur. quæst. I. « Ventus, inquit, est aer in unam partem. Fluxus est

e fluminibus, ac sinubus⁸, et e mari videmus, et quidem tranquillo⁹; et alios quos vocant Altanos¹⁰, e terra consurgere. Qui quidem quum e mari redeunt, Tropæi¹¹ vocantur : si pergunt, Apogei.

in unam partem agitatio. • Et Arist. Meteorol. lib. I, cap. 13 : Εἰσι δὲ τινες εἰ φασὶ τὸν καλούμενον αἶρα, κινούμενον μὲν καὶ ῥέοντα, ἀνεμὸν εἶναι. Et Hippocr. libro de flatibus, ventum definit, ἥερος ῥεῦμα καὶ χυῦμα, aeris fluxum et fusionem. Et ante eum Anaximander, apud Plutarchum, de placitis Philos. lib. III, cap. 7. Sed et alia parte hunc locum suspicor esse vitiatum, ac pro *Solis impulsu*, solo impulsu legi oportere. Videtur enim tres celebriores complecti opiniones voluisse, quæ circumferuntur : quippe originem ventorum sunt qui ad terram, uti Aristoteles; sunt qui ad aquam, ut Metrodorus apud Plutarchum; sunt denique qui ad aerem agitatum referant, uti Anaximander, aliique auctores proxime appellati. Nam quod ad Solem attinet, is tam comprimit, quam auget flatus, ut dictum est cap. 48. Quanquam agitati aeris causam scio ab Anaximandro, et Seneca a nobis in notis prioribus laudato, in Solis calorem conjici. HARD.

8. *Ac sinubus*. Prius legebatur *ac nivibus*, quod sane insulsum et experientiae contrarium. Nobis auctor sic emendandi fuit Seneca loc. cit. cap. 7. « Fortasse apparebit quemadmodum fiant (venti), si apparuerit quando et unde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex convallibus, aut ex aliquo sinu feruntur. » Ἐκ κλίπων prodire,

ex sinubus, dixit Aristotel. lib. de mundo, c. 4, atque inde ἐγκλίπαι dicti, quasi sinuales. Totum hunc locum confer cum Arist. lib. de mundo, cap. 4. HARD.

9. *Et quidem tranquillo*. Ventos a mari etiam tranquillo spirare tantum non assiduos, littorum incolæ sciunt. ED.

10. *Altanos*. Servius in illud Æneid. VII, vs. 27 : *Quum venti posuere* : « Flatus omnis, inquit, « qui est ripæ aut pelagi, altanus vocatur. » Iidem Ἀπόγαισι a Græcis appellati, quoniam a terra consurgunt. HARD. — Isidorus, l. XIII, cap. 11 : « Altanus, inquit, qui in pelago est, per derivationem ab alto, id est, mari, vocatus. » Intellico ventum, qui in alto sentitur, undecumque profectus : interdum quidem e terra, quum est Apogeus; sed non semper. Vitruvius quidem lib. I, cap. 6, *Altanum* ab Austri parte sinistra flare docet; fuerit ergo ventus qui hodiernum vocatur *sud-ouest*, spirans inter Austrum et Zephyrum. At enim Romanis talis ventus a mari Tyrrheno, non a terra, veniebat. ED.

11. *Tropæi*. Venti sunt qui flatu converso atque contrario e mari in terram revertuntur. Apogei, qui e terra oriuntur. De utrisque Arist. cap. 26. Prohl. quæst. 6 : ἐναντίον ἐστὶ τῆ ἀπρυγία τῆ τροπαία. De Apogeis speciatim, de mundo, l. c. 4 : οἱ μὲν ἐκ νενοτισμένης γῆς πνέοντες, ἀπόγαισι λέγονται. HARD.

- 3 (XLIV.) Montium vero flexus crebrique vertices, et con-
flexa cubito¹², aut confracta in humeros juga, concavi
vallium¹³ sinus, scindentes inæqualitate ideo resultantem
aera (quæ causa etiam voces¹⁴ multis in locis reciprocas
facit), sine fine ventos generant.
- 4 (XLV.) Jam quidem et specus¹⁵: qualis in Dalmatiæ

12. *Et conflexa cubito, aut con-
fracta in humeros juga.* Sinuata in
cubitum, aut attollentia se in plu-
res vertices, seu tumulos, quasi
quosdam humeros juga. HARD. —
Vet. apud Dalec. aut complexi subito
anfractu innumerosa juga. Alii: et
conflexa subito aut fracta nivium erosa
(lege potius erosu) juga. Nihil tam-
en mutandum. *Humeri* de colli-
bus dicti etiam e Statio proferuntur,
Theb. l. VI, v. 714: « viri-
desque humeros et opaca theatri
Culina. » Alias Plinius arborum
humeros dicit. ED.

13. *Concavi vallium sinus, scin-
dentes inæqualiter ideo resultantem
aera . . . ventos generant. Jam qui-
dem et specus, etc.* Hunc locum edi-
tores Plinii omnes insigniter corrup-
perunt, distinctis, ubi minime om-
nium oportebat, capitibus, tota
idecirco orationis structura divulsa.
Nos ope codicum R. 1, 2 et Colh.
sanavimus ea vulnera. Sic enim edi-
tum est in hunc diem: *scidunt inæ-
qualiter inde*: ubi MSS. habent, *scin-
dentes inæqualitate ideo resultantem
aera*, quæ oratio veluti pendens et
imperfecta, desiderare aliquid ultra
videtur: id nempe, *ventos generant*:
quam illi clausulam in caput alter-
um trajecerunt: quod non exem-
plaribus solum vetustis, sed, quod
amplius est, Plinianæ maxime sen-
tentiae adversatur. Is enim in eo

totus habitat, ut ventorum origi-
nem variam explanet. E flumini-
bus, mari, ripa, superiore capite;
e montibus, convallibusque, isto
in quo versamur; e specubus deni-
que, rupibus, domibusque nasci
ventos prodit capite sequenti, quod
ab iis verbis ducere initium debuit,
jam quidem et specus: addunt enim
hanc voculam, et, MSS. Hæc a se
in vicem distrahere ac divellere,
insignis cujusdam inconsiderantiæ
fuit. HARD. — Dalecampii veterum-
que hæc erat lectio: *quæ causa
etiam voces multis in locis recipro-
cas facit. Sine fine ventos generant
jam quidam etiam specus. Vel Jam
sine sine ventos generant quidam etiam
specus.* Locum bene restituit Har-
duinus, nisi quod parenthesis post
sine sine clausit, quæ manifesto post
facit claudenda erat, teste quum
verborum textura, tum ipso sensu.
ED.

14. *Etiam voces.* Hoc est, ut ait
ipse, lib. XXXVI, cap. 23, mon-
tes, juga, convalles, « acceptas vo-
ces numerosiore repercussu multi-
plicant: nomenque huic miraculo
Echo a Græcis datum. » HARD.

15. *Jam quidem et specus.* De eo
argumento Seneca, Natur. quæst.
lib. V, cap. 14. Montem esse refert
Gassendus in lib. X. Laertii, pag.
1008, in Provincia, ad Lansonem,
qui et ad Austrum et ad Boream

ora¹⁶, vasto in præceps hiatu, in quem, dejecto levi pondere, quamvis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin et in Cyrenaica¹⁷ provincia rupes quædam Austro traditur sacra, quam profanum sit atrectari hominis manu, confestim Austro volvente arenas. In domibus¹⁸ etiam multis, madefacta inclusa opacitate conceptacula¹⁹ auras suas habent: adeo causa non deest.

XLV. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos statos¹ atque perspirantes: quos non tractus aliquis, verum terræ sentiunt; qui non aura, non procella, sed

perforatus patet, ventosque ex se eodem tempore contrarios emittit, quos intra se creat: neque putandum est ventum egredientem ostio boreali, ingressum austrino, aut versa vice, quum ab uno ad alterum pervius nullus sit ingressus. HARD.

16. *Qualis in Dalmatiæ ora*, etc. Chiff. apud Dalec. *Qualis in Dalmatia, ore vasto, præceps hiatu.* Quod de illo specu narratur, sane exaggeratum est. Fortasse montis alicujus ignivomi crater exstinctus, turbato fundo, vapores emittebat, qui contactu aeris detonarent. Nihil tamen licet affirmare de re, quantum noverim, incomperta. ED.

17. *In Cyrenaica.* Mela Pomponius, in descriptione Africæ, lib. I, cap. 8: « Est rupes quædam, inquit, Austro sacra. Hæc quum hominum manu attingitur, ille immodicus exurgit, arenasque quasi maria agens, siccis sævit fluctibus. » HARD. — Arenosus hic profecto fuit cumulus, quales in Africa multos inveniri necesse est. Immota superficie constabat integer. Si atrecta-

retur, collabentes statim arenas ventus vel minimus attollebat. Inde amplificata est fabula. ED.

18. *In domibus*, etc. Chiff. apud Dalec. *In domibus etiam multa madefacta inclusa opacitate conceptacula.* Harduinus: *in domibus etiam multis manufacta.* Lectionem edidi, quæ verissima visa est. In domibus ipsis, ait Plinius, sæpe ex angustis lateris armarium aut cellulam obscuram efficientibus, in quas aer externus penetrare minime posse videatur, si repente illas aperueris, ventum aut flatum aliquem spirare sentias. Quod Plinius egregie sensit non posse causa carere: causam tamen non vidit esse dilatationem aeris; qui primum humida frigidaque obscuri loci temperie constrictus, repente admissis extrinsecus calore rarescit ac dissipatur. Itaque madefacta retinui, tanquam pretiosam optimi codicis lectionem. ED.

19. *Conceptacula.* Dalec. et Elz. *ceptacula.* Chiffletii tamen codex *conceptacula* proposuerat. ED.

XLV. 1. *Illos statos atque perspirantes. Ventos nempe, quum flatus*

mares² appellatione quoque ipsa venti sunt : sive assiduo mundi³ incitatu, et contrario siderum occurso nascuntur; sive hic est⁴ ille generabilis⁵ rerum naturæ spiritus, huc il-luc⁶ tanquam⁷ in utero aliquo vagus; sive disparili⁸ errantium siderum ictu, radiorumque multiformi jactu flagellatus aer; sive a suis⁹ sideribus exeunt his propioribus¹⁰, sive ab illis cælo affixis cadunt : palam est illos¹¹ quoque legem

instabiles potius sint et modico plerumque spatio contenti. ED.

2. *Sed mares.* Quasi fortiores, validiores, constantiores. Vide quæ dicturi sumus, cap. 48. HARD. — Masculino, inquit, genere appellantur *Venti*, ut eorum vis mascula designetur. Hunc quidem sensum et hanc lectionem ex Clifflæti codice desumpsit Harduinus recte, ut opinor. Cæterum Dalec. et Elz. habent : *qui non aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa venti sunt.* ED.

3. *Mundi incitatu.* Cæli rotatu ventos cieri Peripateticorum opinio fuit : Copernicanorum hodie, diurna telluris vertigine. HARD. — Hoc est quod jam ante Plinius innuerat. Vide cap. 38, not. 14. Falso tamen; nam supra tetigit veriores causas, cap. 44, nott. 4 et 6, 12 et 13; de quibus etiam iufra agetur, not. 11. Vocem hanc *incitatu* dedit Harduino Clifflæti codex, pro qua Dalec. et Elz. *incitu.* ED.

4. *Sive hic est ille.* Id eleganter exprimit Seneca, lib. V : « Cæterum illa est, inquit, longe verior causa, valentiorque : habere aera naturalem vim movendi se, nec aliunde concipere; sed inesse illi, ut aliarum rerum, ita hujus potentiam, etc. » Hunc illi deinde motum esse ingenitum, ut aquæ, pro-

bat ex eo idem, quod sine tali motu procreare ex se nihil aut aer aut aqua posset. HARD.

5. *Generabilis.* Alii *genitabilis* malunt, uti apud Lucretium dicitur, lib. III, *genitabilis aura Favoni.* Generabilis hoc loco dicitur, cui vis gignendi est : ut apud poetas *penetrabilis*, cui vis penetrandi. H.

6. *Huc il-luc.* Toletanus codex, teste Pintiano, *huc il-lucque.* ED.

7. *Tanquam in utero.* Ut fœtus nondum formatus in utero matris fluctuat. ED.

8. *Disparili.* In omnes partes jaculari. ED.

9. *Suis.* Abundat hoc verbum, et delendum videtur. Quippe nasci potuit, quum a vicinarum similitudine syllabarum, tum etiam a librarii ingenio, qui, cap. 43 in fine, idem epitheton miratus erat. ED.

10. *His propioribus.* Septem mirum errantibus. HARD.

11. *Illos quoque legem naturæ habere.* Non uni, sed multis naturæ legibus subjacent, sic inter se mixtis atque intextis, ut aliquid certi de illorum reditu statuere nemo possit. Præcipuæ quidem ventorum causæ sunt attractio siderum et Solis calor, aeris molem variis in locis sublevantes aut rarefacientes, unde fluenta quædam in aere, ut in mari, fiunt. Secundariæ sunt

naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam. (XLVI.) Viginti amplius auctores Græci veteres prodidere de his observationes. Quo magis miror, orbe discordi¹² et in regna, hoc est, in membra, diviso, tot viris curæ fuisse tam ardua inventu¹³: inter bella præsertim, et infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus ferme tenentibus; ut hodie quædam in suo quisque tractu, ex eorum commentariis, qui nunquam eo accessere, verius noscat¹⁴, quam indigenarum scientia: nunc vero pace tam festa¹⁵, tam gaudente proventu rerum artiumque principe¹⁶, omnino nihil addisci nova inquisitione, immo ne veterum quidem inventa perdisci. Non¹⁷ erant¹⁷ majora præmia, in multis dispersa fortunæ magnitudine: et ista plures sine præmio alio, quam posteros juvandi, eruerunt. Namque¹⁸ mores hominum senuere¹⁹,

causæ, montes, flumina, maria, et quæcumque possunt aeris temperiem inflectere, vel fluentia in aere mota sistere, repellere, circumagere, etc. Quod ad lectionem hujus loci attinet, MSS. omnes consentiunt. Male ergo in editis *illud pro illos* legitur. ED.

12. *Orbe discordi*. Vet. ap. Dalec. *orbe tam discordi*: ut paulo supra, *viginti et amplius*; nec multo post, *in membra terræ*: torquentibus scilicet librariis auctorem aliquando subobscurum, et præcisæ magis elegantis studiosum, quam ut semper illius sensum scribentes assequerentur: inde emendandi cupido. ED.

13. *Inventu*. Post *inventu* addit verbum *perquirere* Vet. apud Dalec. sed sine causa. ED.

14. *Noscat*. Sic in editis plerisque et in Harduino legitur: Vet. apud Dalec. *noscant*. ED.

15. *Pace tum festa*. Tam læta.

Hac voce rursus abutitur, l. XIV, cap. 1. HARD.

16. *Principe*. Vespasiano, artium doctrinarumque progressibus favente. ED.

17. *Non erant*, etc. Non erant tum majora præmia quam nunc sunt, quum potentia, divitiæ, ideoque doctrinæ remunerandæ facultas, in multos principes divisa esset; tunc tamen plures quam hodie arcanis rerum eruendis iusudabant. ED.

18. *Namque mores hominum*. Sic Dalec. et Elz. cum veteribus plerisque. Vet. apud Dalec. *jamque mores hominum*. Harduinus copulam *namque* omisit, ex MSS. ut ipse ait. Sed exulare potuit ex aliquo libro vox *namque*, nec tamen esse delenda, Plinio præsertim sententias connectere etiam ultra licitum gaudente. ED.

19. *Senuere*. Degeneravere. ED.

non fructus²⁰ : et immensa multitudo aperto, quodcumque est, mari, hospitalique littorum omnium appulsu, 4 navigat, sed lucri, non scientiæ gratia; nec reputat cæca mens, et tantum avaritiæ intenta, id ipsum²¹ scientiâ posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quam instituto fortassis conveniat operi, tractabo ventos, tot millia navigantium cernens.

1 XLVI. (XLVII.) Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus¹ plures nominat), hebeti², ut mox judicatum est, ratione : secuta³ ætas octo⁴ addidit, nimis subtili⁵ et concisa : proximis⁶ inter utramque media placuit, ad brevem⁷ ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus. Ab oriente æquinoctiali Subsolanus⁸, ab oriente brumali Vultur⁹ : illum Apelioten¹⁰, hunc Eurum Græci appellant.

20. *Non fructus.* Non præmia imminuta sunt. ED.

21. *Id ipsum.* Lucrum. ED.

XLVI. 1. *Nec Homerus.* Odyss. 4, v. 295 : Ἐὐν δ' Ἐὐρός τε, Νότος τ' Ἴτασα, Ζέφυρος τε Δυσσας, καὶ Βορρῆς αἰθρηγενέτης. HARD.

2. *Hebeti.* Hoc est, crassiore Minerva, neque valde ingeniose. II.

3. *Secuta ætas.* Vet. apud Dalec. *proxima ætas.* ED.

4. *Octo addidit.* Ut essent omnino duodecim. Ita Varro apud Senecam, lib. V. Natur. quæst. c. 16. HARD.

5. *Nimis subtili et concisa.* Ratione scilicet. *Concisam* vocat, quæ cælum in nimio plures partes divideret et quasi concideret. ED.

6. *Proximis.* Qui diligentius perquisiverunt, inquit Vitruvius, lib. I, cæp. 9, tradiderunt ventos esse octo, maxime quidem Andronicus Cyrrhestes : qui etiam exem-

plum collocavit Athenis, turrim marmoream octogonon, et in singulis lateribus octogoni singulorum ventorum imagines exsculptas, contra suos cujusque flatus designavit : supraque eam turrim metam marmoream perfecit : et insuper Tritonem æreum collocavit, dextra manu virgam porrigentem, et ita est machinatus, uti vento circumageretur, et semper contra flatum consisteret, supraque imaginem flantis venti indicem virgam teneret. » HARD.

7. *Ad brevem.* Ad Homericam divisionem quadripartitam additis quatuor ex altera divisione numerosiore. HARD.

8. *Subsolanus.* Ita Seneca loc. cit. Nautis hodie vocatur, *l'Est*, et *l'ent d'amont.* HARD.

9. *Vultur.* Vultur Romanis appellatus Eurus, vel a Vulture Apuliæ monte, ut quidam volunt : vel quia ex Vulturno oppido veniens

A meridie Auster¹¹, et ab occasu brumali Africus¹² : Noton¹³, et Liba nominant. Ab occasu æquinoctiali Favonius¹⁴, ab occasu solstitiali Corus : Zephyrum¹⁵, et Argesten vocant. A septemtrionibus¹⁶, Septemtrio, interque eum¹⁷ et exortum solstialem, Aquilo : Aparctias, et

eos afflabat : id enim Capuæ nomen alterum fuisse, ut Romæ Valentiam, auctor est Livius, lib. IV. Alteri etiam oppido in ora, Plinius, lib. III, cap. 9. Utrumque ab hiberno oriente Romæ, unde Eurus spirat. « Sed et Eurus jam civitate donatus est, inquit Seneca loc. cit. et nostro sermoni non tanquam alienus intervenit. » Nautis in Gallia *le Sud-Est*, et *Vent forain*. HARD.

10. *Apelioten*. Sive Apeliotem scripseris, ut editi libri habent, sive Aphelioten, ut MSS. nihil interest. Seneca, Natur. quæst. lib. V, cap. 16, Ἀφελιώτην vocat : Aristot. Meteor. lib. II, cap. 2, et Agathem. Geogr. lib. I, cap. 2, ἀπὸ ἰσημερινῆς Ἀπηνλιώτης, καὶ ἀπὸ χειμερινῆς Ἐύρου. HARD.

11. *Auster*. *Le Sud et le Vent forain*. HARD.

12. *Ab occasu brumali Africus*. Nautis *sud-ouest* et *vent d'aval*. Dalecampius in margine editionis suæ legendum admonet, *ab occasu solstitiali*. Repugnant vero libri ad unum omnes. Repugnat Arist. loco cit. cujus hæc verba : Διψὲ ἀπὸ δυσμῆς χειμερινῆς πνεῖ. Item Agathemerus loc. cit. totidem verbis. Repugnat et Seneca, loc. cit. cap. 14. « Ab occidente hiberno, inquit, Africus furibundus et ruens, apud Græcos Διψ dicitur. » Africæ denique ipsius, unde is flat, et nomen habet, situs repugnat, quæ bru-

mali occasui, ut vel ipsæ oculos tabulæ monent, non solstitiali obtingitur. HARD.

13. *Noton et Liba*. Noton Austrum, Africum Liba vocant. H.

14. *Ab occasu æquinoctiali Favonius*. Rursum hic omnia mutant Dalecampius et Longolius, dum ille pro æquinoctiali, brumali substituit : iste *ab ortu solstitiali* Corum, sive Argesten, non ab occasu spirare jubet. Vulgatam lectionem defendit Agathemerus loc. cit. Ἀπὸ δύσεως ἰσημερινῆς Ζέφυρος· ἀπὸ δὲ δύσεως θειρινῆς Ἀργέστης, ἤτοι Ὀλυπτίας. Defendit et Aristoteles, loc. cit. totidem verbis. Ac denique Seneca, libro citato, cap. 16 : « A solstitiali occidente, inquit, Corus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Æquinoctialis occidens Favonium mittit, quem Zephyrum esse dicent tibi, etiam qui Græce nesciunt. » Favonium nautæ vocant *l'Ouest* et *le vent d'aval* : Corum, *le vent Nord-ouest*, *le vent Marouest*, *le Maestral*. HARD.

15. *Zephyrum et Argesten*. Zephyrum illum, hunc Argesten Græci appellant. HARD.

16. *A Septemtrionibus*. Agathemerus, l. I, c. 2 : Ἀπὸ δι' Ἀρκτου, Ἀπαρκτίας. Ita etiam Arist. Meteor. lib. II, cap. 6. Nautis, *le Nord*, et aliquando etiam *le vent Marouest*, et *la Bise*. HARD.

17. *Interque eum*. Inter Septem-

Boreas¹⁸, dicti. Numerosior ratio¹⁹ quatuor his interjecerat; Thrascian, media regione inter septemtrionem et occasum solstitialem²⁰; itemque Cæcian²¹, media inter Aquil-

trionem sive Aparctiam, et exortum solstitialem, unde flare Cæcian mox dicemus, Aquilo interjacet, quem Borean nominant. Ita Agathemerus loc. cit. μέσον Ἀπαρκτίου καὶ Καικίου Βορέαν. Hunc vulgus nautarum Nord nord-est appellat. HARD.

18. *Aparctias et Boreas dicti.* Aparctias nempe Septemtrio, Boreas Aquilo. Dalecamp. et Elzev. *Aparctias dicti et Boreas.* Hic desinit Pliniana ventorum distributio; alias deinde ab aliis propositas recensere potius quam comprobabit. Quod nisi putes inæqualem prorsus cæli divisionem ab eo electam esse, fatearis necesse est, verba ista *brumalis et solstitialis*, de occasu vel ortu, non ad astronomicam veritatem, sed latiori quodam sensu, apud nostrum usurpari; ut sit hæc Pliniana divisio cum nostra satis conveniens: Septemtrio, *Nord*; Aquilo, *nord-est*; Subsolanus, *Est*; Vulturinus *Sud-est*; Auster, *Sud*; Africus, *Sud-ouest*; Favonius, *Ouest*; Corus, *Nord-ouest*. ED.

19. *Numerosior ratio.* Qui plurimos, hoc est, duodecim numerare ventos, ut Varro et Timosthenes antea laudati, singulos ita situ discrevere, ut ternos singulis mundi quatuor partibus assignarent: facto a septemtrione initio, cursuque inde per Solis exortum, austrumque, in septemtrionem iterum flexo: Aparctias, sive Septemtrio, *Nord*. Boreas, sive Aquilo, *Nord 2/3 nord-est*. Cæcias, *Est 1/3 nord-est*. —

Apeliotes, sive Subsolanus, *Est*. Eurus, sive Vulturinus, *Est 2/3 sud-est*. Euronotus, qui et Phœnix, *Sud 2/3 sud-est*. — Notus, sive Auster, *Sud*. Libonotus, *Sud 2/3 sud-ouest*. Libs, sive Africus, *Ouest 2/3 sud-ouest*. — Zephyrus, sive Favonius, *Ouest*. Argestes, sive Corus, *Ouest 2/3 nord-ouest*. Thrascias, *Nord 1/3 nord-ouest*. Hunc ventorum situm plane approbat Dionysius in Geopon. lib. I, cap. 11. HARD. — Harduini notæ, quam transcripsimus, nomina tantum hodierno more exscripta adjecimus, ex figurata *ventorum rosa* (verbis neotericis utimur) quam ipse commentationi suæ subiecit, fere cum antiquo gnomone sive potius horologio dodecagono convenientem, quod Romæ in museo Vaticano asservatum inspeximus: nomina ibi Græca Latinis apposita leguntur hoc modo et ordine: Ἀπαρκτίας, Septemtrio. Βορέας, Aquilo. Καικίας, Vulturinus. — Ἀφελιώτης, Solanus. Ἐὔρες, Eurus. Εὐρόνοτος, Euronotus. — Νότος, Auster. Λιβόνωτος, Austroafricus. Διψ, Africus. — Ζέφυρος, Favonius. Ἰάπυξ, Corus. Θρασκίας, Circius. ED.

20. *Et occasum solstitialem.* Iterum hic cælum ventosque miscet Dalecampius, et *brumalem occasum* pro *solstitiali* corrigit. Frustra: nam Timosthenes, quem Plinius sequitur, ut ante admonui, apud Agathemerum loc. cit. μέσον δὲ Ἀπαρκτίου καὶ Ἀργέστου Θρασκίαν, ἤτοι Κίρκιον ὑπὸ τῶν περιείκων: inter

et exortum æquinoctialem, ab ortu²² solstitiali; em²³, media regione inter ortum brumalem et m; item inter Liba et Noton, compositum ex 3 medium, inter meridiem et hibernum occiden- Libonoton. Nec finis. Alii quippe²⁵ Mesen nomine

, hoc est, Septemtrionem, en sive Corum, qui ab solstitiali spirat, ut dixi- ascias sedem habet, quem ius oræ Circium interdum .• Et Arist. lib. II, Meteor. ἢ καλεῖται Θρασκίαν, μέσος, καὶ Ἀργέστου. Adde Gale- zomm. ad lib. Hippocr. ibus, tom. VIII, pag. 569. n Galli vocamus Nord- t. H.

inque Cæcian. Gallis Nord- diterraneo mari vento gre- . — Cæcian pro Cæciam, Harduino et plerisque le- onendum esse credidimus. re paulo infra apud Har- psum legitur. Ed.

b ortu solstitiali. Expun- c verba censuit olim Pin- clamantibus omnibus MSS. et Salmasius in Exercit. am, pag. 1251, ubi se rexat in explicando hoc ventorum situ. Latius in sua reapse induxit ac præ- Nos retinenda censemus, solum præposteræ inter- is vitio, uti edi curavi- im antea sic perperam le- inter Aquilonem, et æqui- Ab ortu solstitialem Phæ- que enim Phœnix, sed b exortu solstitiali est. Te- aemerus jam toties appelli ex Artemidori γεωγρα-

φευμένους epitomen fecit. Is enim loc cit. ἀπὸ δὲ τροπῆς θερινῆς Καί- κίας, inquit. Et Arist. loc cit. Καί- κίας, ἀναεὼλὴ θερινή. HARD.

23. *Phœnicem*. Prius legebatur *Phanician*: at vero Agathemerus loc. cit. μέσον Εὐρώου καὶ Νότου Φοίνικα, τὸν καὶ Εὐρόνοτον· μέσον δὲ Νότου καὶ Λιθὸς τὸν Λιουκόνοτον, ἧτοι Λι- εῶνοτον. Phœnicem Gallice dicimus *Sud-sud-est*. HARD.

24. *Hibernum occidentem*. Adhuc eo loco Dalecampius *æstivum pro hiberno* ponit. Verum ab hiberno occasu Liba spirare; a meridie No- tum, quos inter medius est Libo- notus, jam antea ex Agathemero Plinioque docuimus. • Libonotus • inquit Seneca Natur. quæst. lib. V, cap. 19 • apud nos sine nomine est. • Gallis *Sud-sud-ouest*. HARD.

25. *Alii quippe*. Sensus est, quosdam esse qui inter Aparctian, (quem illi etiam Borean vocant,) et Cæcian, Mesen addiderunt, quem nos Borean diximus appella- ri. Ita Galenus iisdem plane ver- bis, tomo VIII, Comment. in lib. Hippocr. de humoribus, pag. 569. Sic proxime Cæcian collocat Mesen Tzetzes Chiliad. VIII, hist. 224, v. 787. Aristoteli certe is quem Plinius Borean vocat, Meses est: ἢν καλεῖται Μέσην, inquit, Meteorol. libro II, cap. 6: οὗτος γὰρ μέ- σος Καίσιου καὶ Ἀπαρκτίου. Et Thra- sciam ibi a Mese secernit. Hic om-

etiamnum addidere inter Borean et Cæcian : et inter Eurum²⁶ et Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiariores quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes tractus : ut Atheniensibus Sciron²⁷, paulum²⁸ ab Argeste deflexus²⁹, reliquæ Græciæ ignotus : aliubi elatior³⁰ idem
 4 Olympias³¹ vocatur : consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligit³². Et Cæcian aliqui vocant Hellespontian³³; et eosdem³⁴ alibi aliter. Item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius³⁵, nec ullo³⁶ vio-

nia turbare Plinium immerito Salmasius queritur, p. 1452. HARD.— Hic est proprie ventus quem nos vocamus *Nord-est*, quem in priore sua divisione Plinius Borean, sive Aquilonem vocavit. ED.

26. *Et inter Eurum*. Iidem, inquit, inter Eurum et Notum, Euronotum locant : sed is a Phœnice nomine tantum et appellatione differt. HARD. — Gallis *Le Sud-sud-est*, aut certe proximus illi ventus. ED.

27. *Sciron*. Zephyri, quoniam in Attica spirare a Scironiis saxis videbantur, Σκείρωνες vocabantur : maxime vero ea appellatione Corus sive Ἀργέστης signabatur, inquit Strabo, lib. I, pag. 28. Scironia saxa quæ vocentur, dicemus libro IV, cap. 11. Seneca Natur. quæst. lib. V, scct. 17 : « Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, » etc. HARD.

28. *Paulum*. Vet. apud Dalec. paulo. ED.

29. *Deflexus*. Versus septemtrionem. HARD. — Hic ergo proprie nobis dicitur *Nord-ouest*. ED.

30. *Aliubi elatior*. Dalecampius et Elzev. *aliubi clarior*. *Elatior* est paulo magis in meridiem vergens,

si *deflexus* dicitur qui in septemtrionem vergit. Pro *aliubi*, quod Plinio non inusitatum adverbium est, vetus apud Dalecampium *alibi ubi*. ED.

31. *Olympias*. Arist. loc. cit. Ὅν καλοῦσιν οἱ μὲν Ἀργέστην, οἱ δὲ Ὀλυμπίαν, οἱ δὲ Σκείρωνα, ἀπὸ δυσμῆς θερυνῆς πνεῖ. HARD.

32. *Intelligit*. Vet. apud Dalec. *intelligi*. ED.

33. *Hellespontian*. Non ut prius, *Hellespontium*. Arist. loc. cit. Κακίας, ἐν Ἑλλησποντίαν ἔνοι καλοῦσιν. HARD. — *Hellespontian* rescriptissimus pro *hellespontiam*, quod dedit Harduinus. ED.

34. *Et eosdem*. Cæcian, credo, et Argesten. Deinde pro *alibi*, Chiffletianus, teste Dalec. *alii*. ED.

35. *Circius*. Gallis dicitur, *Nord-ouest-nord*. De eo multa Strabo, lib. IV, pag. 182; Phavorinus apud Gellium, lib. II, cap. 22 : sed ante alios Seneca, Natur. quæst. lib. V, cap. 18. Plinius rursum lib. XVII, cap. 2. HARD. — Vide et eruditum Menagium, alia e Gallicis scriptoribus testimonia proferentem, Dict. Etymol. verbo, *Cers*. ED.

36. *Nec ullo*. Dalec. et Elzev. *nec ulli*. Utriusque constructionis exempla occurrunt. ED.

inferior, Ostiam plerumque recta Ligustico mari
s : idem non modo in reliquis partibus cæli igno-
, sed ne Viennam³⁸ quidem, ejusdem provinciæ
attingens, paucis ante limitibus³⁹, jugi modici
tantus⁴⁰ ille ventorum coercetur. Et⁴¹ Austros
tum penetrare negat Fabianus⁴². Quo fit mani-
naturæ⁴³, ventis etiam et tempore et fine dicto.

II. Ver ergo¹ aperit navigantibus maria : cujus
ipio, Favonii hibernum molliunt cælum, Sole
xxv obtinente partem. Is dies² sextus est ante
ias Idus. Competit ferme³ et hoc omnibus, quos
onam, per singulas intercalationes⁴ uno die an-

stus est. Dalec. et Elzev.
iisso τῷ est. Vett. et Chiffli.
ignoratus est, male. Ed.

Viennam. Hoc ipsum a
versum indigenæ retule-
Nic. Chorier, lib. I, hist.
us, pag. 45. Plinium Sal-
et, in Solin. pag. 1257,
m peculiarem Galliæ ven-
let. Actum agam, si in
ndo immerer. Id egit
ossius in Melam, pag.
o.

icis ante limitibus. Paucis
imitibus interjectis, par-
lo. Vet. apud Dalec. pau-
Ed.

stus ille ventorum coerce-
et Elz. tantus ille vento-
tus. Melius Chiffletii co-
t. apud Dalec. tantus ille
cetur. Sed fortasse tantus
m positum est pro tantus
s, ἐξαραιώτερον. Ed.

Austros. Habet hoc ipsum
lib. de ventis, pag. 57, et
Arist. sect. 26, Problem.

42. Fabianus. Qui de animalibus et de causis naturalibus scripsit. Vide Auctorum Indicem. Ed.

43. Lex naturæ. Naturæ potentia. Ed.

XLVII.1. Ver... aperit. Clausum scilicet tempestatibus mare. Horat. Carm. lib. I, Ode 4 : « Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni, Trahuntque siccas machinæ carinas. » HARD. — Sic fieri debuit, timida adhuc et imperfecta navigatione. Jam tamen ævo suo etiam adversus hiemes pervicacem esse avaritiam fatebitur ipse Plinius in hujus capituli fine. Ed.

2. Is dies sextus. Columella lib. XI, cap. 2 : « Septimo Idus Fehr. Favonii spirare incipiunt. » HARD.

3. Competit ferme. Ut circa sextum Idus sui quique mensis venti orientur. HARD.

4. Per singulas intercal. Quarto quoque anno, quando intercalatur, venti qui ad VI Idus aliudve tempus stati sunt, die uno anticipant, ut ad VII Idus flare intelligantur. HARD.

ticipantibus, rursumque lustrum sequenti⁵ ordinem
 vantibus. Favonium quidam a. d. VIII Calendas⁶ N
 Chelidonian⁷ vocant, ab hirundinis visu; nonnull
 • Ornithian⁸, uno et LXX die⁹ post brumam, ab ad
 avium, flantem per dies novem. Favonio contrariu
 2 quem Subsolanum appellavimus. Datus est autem¹
 exortus Vergiliarum, in totidem partibus¹¹ Tauri
 diebus ante Maias Idus: quod tempus¹² Austrinum es
 vento Septemtrione contrario. Ardentissimo autem
 tis tempore exoritur Caniculæ¹³ sidus, Sole priman

5. *Lustrum sequenti.* Tribus annis
 sequentibus. Lustrum improprie
 vocatur quatuor annorum perio-
 dus, qua bissexiti separantur. Ven-
 tos, ait, quotannis ad certum diem
 reduces, bissextilibus tantum annis
 uno die antecedere. ED.

6. *A. d. VIII Cal. Martii.* Hoc
 est, ante diem octavum Calendas.
 Ita codices omnes MSS. Regii 1,
 2, Colb. 1, 2, Chiff. etc. At Co-
 lumella, lib. XI, cap. 2, a. d. VII
 calendas Martii hirundinem conspici
 ait: unius diei discrimen interest,
 vix annotandum. ED.

7. *Chelidonian.* Ab hirundine,
 quæ Græcis χελιδών. Ea enim pul-
 cherrimi temporis ostendit adven-
 tum, inquit Ælian. de hist. animal.
 lib. I, cap. 52: τῆς ὥρας τῆς
 ἀρίστης ὑποσημαίνει τὴν ἐπιδημίαν,
 et Zephyri prima nuncia, sive Fa-
 vonii, ut canit Oppianus, lib. III,
 Halieut. v. 244... εἰαρινὴ Ζεφύ-
 ρου πρωτάγγελος ὄρνις. Hinc Ho-
 ratius, lib. I, Ep. 7, ad Mæcena-
 tem, v. 13: « Cum Zephyris, si
 concedes, et hirundine prima. » H.

8. *Ornithian.* Quasi Avicularem
 dixeris: nam Græcis avis ὄρνις est.
 Alii porro sunt Columellæ loc. cit.

Ornithiæ venti. De iis rur-
 cemus capite sequente. HA

9. *Uno et LXX die.* Har
 reclamantibus ut ipse fate-
 nibus MSS. uno et LX
 male, ut opinor. Ait enim
 Favonium, qui vere prin-
 incipit, a. d. VI Idus Feb-
 dem Chelidonian a quibus
 cari, a. d. VIII Cal. Mart.
 tunc primum hirundine;
 vero Ornithian, sed paucis
 bus, v aut IV ante Calendas
 LXX nempe post brumam,
 Columellæ creditur, cadii
 Cal. Januarii. ED.

10. *Datus est autem hu-*
 solano. HARD. — Vet. apu
 est autem exortus *Vergiliarum*
 verbo datus. ED.

11. *In totidem partibus*
 parte quinta et vicesima:
 vir alias sane perquam
 censuit, in sexta. HARD.

12. *Quod tempus.* Quo
 Auster flat, et dies sunt
 Ita Columella libro et cap
 — Idibus Maiis Austrum
 rare, Subsolanum tum desine

13. *Caniculæ sidus.* Hoc
 Plinius ubique Sirius d

tem Leonis ingrediente : qui dies xv ante Augustas Calendas est. Hujus exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodrornos¹⁴ appellant. Post biduum autem¹⁵ exortus, iidem Aquilones constantius perflant his diebus¹⁶, quos Etesias¹⁷ appellant. Mollire eos¹⁸ creditur Solis¹⁹ vapor geminatus ardore sideris : nec ulli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes, usque ad sidus Arcturi, quod exoritur undecim

hoc est, Canis majoris particulam fulgentissimam. Vide lib. XVIII, sect. 68. HARD.

14. *Quos Prodrornos.* Quasi Praecursores : quos quum octo ferme diebus Caniculæ ortum antecedere Plinius ait, seu diem xv Calend. Aug. atque adeo circa quintum Idus Julii oriri, hand abludit a Columella, qui lib. XI, cap. 2 : Sexto Idus Julii, inquit, Prodrorni flare incipiunt. De his Prodrornis Aquilonibus egit Arist. Meteorol. lib. II, cap. 5. HARD. — Cic. Att. lib. XVI, 6 : « Ego adhuc (perveni enim Vibonein ad Sicam) magis commode, quam strenue navigavi : remis enim magnam partem ; prodromi nulli. » ED.

15. *Post biduum autem exortus.* A. d. XIII Calend. Augusti, ut dicitur lib. XVIII, cap. 68. HARD.

16. *Perflant his diebus.* Canicularibus. In libris hactenus editis erat, *perflant diebus XL.* Sed sine ullo dierum numero ita habent, ut edi jussimus Reg. I, Colb. 1, 2, Vet. Dalec. Sanvictorinus, aliique. Quadragenarius certe numerus constare hoc loco non potest, sed ut summum tricenariustantum, si Columellam audiamus. Ille enim lib. X, cap. 2. Etesias ait spirare calen-

dis Augusti incipere, desinere vero tertio calendas Septembris. Biduo ante Assyriæ desinere scribit ipse Plinius XVIII, 74 ; et Arist. Meteorol. lib. II, cap. 5, nulla dierum, quibus spirant Etesias, facta mentione, hoc ait unum : συνεχῆς γίνονται μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς καὶ κωνὸς ἐπιτολῆν, *constanter spirant post solstitium et canis ortum.* Apollonius tamen Rhodius lib. I, ait spirare dies XL, ut codex Reg. 2. Timosthenes apud Schol. Apollonii, etiam decem adjicit. HARD.

17. *Etesias appellant.* Hoc est anniversarios. ἔτησιαί, ab ἔτος, *annus.* HARD. — Pro *appellant*, quod Chiffli. dabat, Dalec. et Elzev. *vocant.* Male autem hic innuit Plinius Etesias omnes ab Aquilone spirare ; vide cap. proximo, not. 15. ED.

18. *Molliri eos.* Cur a vetere lectione, tum codicum MSS. regionum, 1. 2. Chiffli. etc. tum priorum editionum Parm. Venet. 1. 2. Brix. etc. discessum sit, ut scriberetur *molliri iis*, nescio. Abest enim id longissime a Plinii mente : qui Aquilones Etesias, e ventorum frigidissimis molliri ait Solis geminato calore ab ardore Caniculæ, ut mitiores ipsi fiant. HARD.

19. *Solis vapor.* Calor, ut diximus

diebus²⁰ ante æquinoctium²¹ Autumni. Cum hoc²² Corus incipit. Corus autumnat²³: huic est contrarius Vulturinus.
 4 Post id æquinoctium diebus fere quatuor et quadraginta, Vergiliarum²⁴ occasus hiemem inchoat: quod tempus in III²⁵ Idus Novembris incidere consuevit: hoc est Aquilonis²⁶ hiberni, multumque æstivo²⁷ illi dissimilis, cujus ex adverso est Africus. Ante brumam septem diebus totidemque postea, sternitur mare halcyonum foeturæ, unde nomen²⁸ hi dies traxere: reliquum tempus²⁹ hiemat.

cap. 49. Sideris vero nomine Caniculam, sive Sirium intelligit. HARD.

20. *Undecim diebus.* Circiter diem qui est pridie Idus Septembris: quo die Arcturus medius oritur vehementissimo significato terra, marique, ut ait ipse lib. XVIII, 74. H.

21. *Ante æquinoctium.* Quod incidit in VIII Calend. Octobr. Vide lib. XVIII, cap. 74. HARD.

22. *Cum hoc Corus.* Columella haud multum discedit a Plinio, lib. XI, c. 2. HARD.—Cum hoc, nempe cum æquinoctio. ED.

23. *Autumnat.* Toto fere autumno spirat a regione *ouest-nord-ouest*, oppositus itaque Vulturino, qui *est-sud-est*. ED.

24. *Vergiliarum occasus.* Vide quæ Petavius erudite disserit in eum locum, adversus Salmasium, lib. VI, Var. Dissert. in Uranol. c. 8. HARD.

25. *In III Idus Novembris.* Tamen Columella, lib. XI, cap. 2. «Sexto Idus Novemb. Vergiliæ mane occidunt: hiemat.» Et sane ab VIII Cal. Octobr. quo die sit æquinoctium, ad VI Idus Novembris dies intercedunt fere quatuor et quadraginta. Quod si tertio Idus Vergiliæ occidunt, ut libri omnes præ se ferunt, non dies quatuor, sed octo et

quadraginta scribi oportuit. Notum est autem ab nota numeri IV, ad III, proclivem esse librariis lapsum. Nihilominus receptam scripturam esse retinendam, Plinius ipse admonet lib. XVIII, cap. 60 et 74. Et Columella, lib. XI, cap. 2, *Æquinoctii sidus triduo definit, VIII, VII, et VI Calend. Octobr.* HARD.

26. *Hoc est Aquilonis.* Sic libri omnes, recte. Hoc tempus est, inquit, Aquilonis hiberni, qui est dissimilis æstivo. HARD.—Vet. apud Dalec. *hic est Aquilo hibernus.* ED.

27. *Æstivo illi.* Cæciæ, qui ab exortu solstitiali spirat: cujus ex adverso est Africus, ab occasu brumali. HARD.

28. *Nomen hi dies.* Halcyonides. Hæc multo uberius narrantur, l. X, cap. 47. HARD.

29. *Reliquum tempus hiemat.* Ventis scilicet peracto anno jam sine lege bacchantibus. Porro si collegere observationes hoc capite contentas, invenies totum anni cursum sic inter ventos divisum. Vere primo, die 7 februarii, *Favonius*. — A. d. VIII Cal. martii, die 22 februarii, *Favonius Chelidonias* dictus. — Die LXXI post brumam, die 25 febr., *Favonius Ornithias* dictus. — Post

an^{3o} sævitia tempestatum cludit^{3r} mare. Piratæ^{3r} coegere mortis periculo in mortem ruere, et experiri maria: nunc idem hoc avaritia cogit.

II. Ventorum frigidissimi¹ sunt, quos a Septembris¹ spirare; et vicinus his Corus. Hi et reliquæ respiciunt, et nubes abigunt. Humidi Africus sive Auster Italiae. Narrant et in Ponto Cæciana nubes. Sicci Corus et Vulturnus, præterinantes⁴. Nivales⁵ Aquilo et Septemtrio. Gran-

, die 6 martii, *venti* *ii*. — Ante d. vi Idus 10 maii, *Subsolanus*. — 1, die 15 maii, *Auster*. — 2, diebus ante Caniculae julii, *Aquilones* *Pro* *iduo* post Caniculæ exo julii, *Aquilones* *Etesia*. — 3, die 29 augusti, *Antes*. — Arcturi exortu, *mb. venti nulli aut varii*. — 4, die 22 septembris, d. iii Id. nov. die 11 *Aquilo hibernus*. — Ante diebus, die 10 decembris, *hiems*. — 5, in fine Columell. lib. XI, ista res amplissime trac-

tamen. Habet in hanc plane aurea Senec. Nat. 7, toto cap. 18. HARD. 1. Dalec. *concludit*. Ed. 2. Piratarum metus. H. 1. *Ventorum frigidissimi*. 3. Meteorolog. lib. II, 2. *reliquos*. Dalec. et Elz. Ed.

in se. Arist. cap. 26, : Διὰ τὶ ὁ Καικίας μόνος

τῶν ἀνέμων ἐφ' ἑαυτὸν ἀγεί τὰ νέφη, ὡς περ καὶ ἡ παροιμία λέγει, Ἐκκων ἐφ' αὐτὸν, ὡς ὁ Καικίας νέφος. Οἱ γὰρ ὦλοι, ὅταν ἀν πνέωσιν, ἐνταῦθα ἀναπέλλουσι. — Cur unus ventorum Cæciana nubes ad se vocat? quod etiam proverbio declaratur: *ut Cæciana nubes, opes ad se trahit*. Cæteri namque, unde spirant, inde expellunt. — Idem repetit, Meteorolog. lib. II, cap. 6, et post eum Theophr. lib. de ventis, pag. 65. In causa vero esse videtur, quod a terra spirat, atque adeo nubes non expellit, sed in caelum elatas circumagat, atque orbitali linea rursus ad eum locum unde aspirat, adducit. HARD. — In causa etiam hoc esse potest, quod plerumque ventum aestimamus in aeris regionibus altis eundem spirare quem in nostris; leviter profecto et temere judicantes: nam et ipsas nubes, pro altitudine sua, diversis impelli ventis, contrariasque in partes agi, sæpe videmus. Ed.

4. *Præterquam desinentes*. Etsi exemplaria omnia legant *desinentes*, fortassis tamen rectius scripseris *desinens*; ut id de Vulturno solum intelligas. Nam Aristoteles, Meteor. lib. II, c. 6: Ἐρηοὶ δ' Ἀργείτης καὶ Εὐρώς· ἀπαρχῆς δὲ οὗτος ξηρός· τελευ-

dines⁶ Septemtrio importat et Corus. Æstuosus Auster : tepidi⁷ Vulturnus et Favonius. Iidem Subsolano sicciores : et in totum omnes a septemtrione et occidente sicciores quam a meridie et oriente. Saluberrimus⁸ autem omnium Aquilo : noxius Auster⁹ et magis siccus¹⁰ ; fortassis quia

τῶν δὲ, ὑδατώδης. « Sicci, Corus et Vulturnus : sed hic inter initia siccus est ; desinens vero, humidus. » H.

5. *Nivales*. Sic Aristot. Meteorol. lib. II, cap. 6 : Νιφετώδης δὲ Μίσης καὶ Ἀπαρκτίας μάλιστα ὧτοι γὰρ ψυχρότατοι. Mesen appellat, ut ante monuimus, quem Plinius Borean, sive Aquilonem. HARD.

6. *Grandines*. Aristot. loco cit. Καλαζώδης δ' ὁ Ἀπαρκτίας, καὶ Θρασκίας, καὶ Ἀργύστης. HARD.

7. *Tepidi*. Vulturnum, et Favonium eadem cum Austro conditione facit Aristoteles loco citato, hoc est, æstuosum. Καυματώδης δὲ Νότος, Ζέφυρος, καὶ Εὐρος. HARD. — Soli igitur septemtrionales venti frigis afferre credebantur ab antiquis, quando, qui dicuntur tepidi, Vulturnus inter orientem et meridiem, Favonius ab occidente spirat, Notus vel Auster a meridie. Iidem Subsolano, qui ab ipso spirat oriente, sicciores dicuntur a Plinio : quod recte observandum. Nam si venti sicciores eo sunt, quo magis a continenti spirant ; humidiores autem, quo plus æquoris permensi sunt : venti Romæ humidissimi ab occidente et meridie spirare debuerunt. Variis autem de causis hæc ratio mille modis perturbari potest ; et videtur Plinius Græcos magis quam Romanos auctores sequi. EN.

8. *Saluberrimus*. Ita Hippocrates lib. de morbo sacro, cap. 7. Con-

fer ista autem cum iis quæ Celsus habet, lib. II, cap. 1. HARD.

9. *Noxius Auster*. Hippocrat. lib. de humoribus : Νότοι βαρήκοι, ἀχλυώδεις, καρπηβαρικοί, νεδροί, διαλυτικοί, etc. « Austri auditum gravant, oculis caliginem, capiti gravitatem, torporem membris inducunt, dissolvunt, etc. » Eadem repetit lib. III, Aphorism. 5. Et liber primus Epidem. totus in eo ferme argumento habitat : ubi et Galenus in Commentar. ad eum librum, et ad librum II, pag. 72. HARD.

10. *Et magis siccus*. Magis etiam nocet Auster, quando est siccus. Est in editione Dalecampii et Gronovii, coniectura Chiffletii admonentis, num rectius legatur : *Saluberrimus omnium Aquilo, quia siccus et frigidior : noxius Auster fortassis, quia magis humidus*. Ausi sunt et alii ante eum hæc Plinii verba sic præpostere permutare, quod fieri contempta archetyporum fide, jamdudum Gelenius conquestus est. Nos receptam lectionem egregie tuemur Aristotelis auctoritate, cap. 1, Prohl. 22, pag. 681 : Διὰ τί οἱ Νότοι οἱ ἤπειροι καὶ μὴ ὑδατώδεις, πυρρώδεις εἰσίν ; « Cur Austri sicci, et nullo modo humidi, febres creare solent ? » ac paulo post : ὅταν μὲν οὖν ἀνευ ὑδατος πνέωσι, ταύτην ἐν ἡμῖν ποιῶσιν τὴν διάθεσιν ὅταν δὲ ἅμα ὑδατι, τὸ ὑδωρ μεταφέρει ἡμᾶς. « Quum igitur sicci sunt Austri, corpora nostra sic affici ne-

humidus frigidior est. Minus esurire¹¹ eo spirante cre-
duntur animantes. Etesiaë noctu desinunt fere¹², et a ter-
tia¹³ diei hora oriuntur. In Hispania et Asia¹⁴ ab oriente
flatus est eorum; in Ponto ab Aquilone; reliquis in par-
tibus a meridie. Spirant autem et a bruma, quum¹⁵ vocantur 3

esse est: et quum ventus imbre
conjungitur, nos aqua refrigerat. » Et
ante philosophum medicus Hippo-
crates, lib. de humoribus, ἀνυδρία
νείας, « siccitates, inquit, austrinae
sunt. » In quem locum Galenus, tom.
VIII, pag. 571, hujusmodi tem-
pestates ait multum a naturalibus
differre, creare morbos, etc. HARD.

11. *Minus esurire.* Arist. cap.
26, Problem. 46: Διὰ τί ἐν τοῖς βο-
ρρειαῖς βρωτικώτεροι ἢ ἐν τοῖς νοτίαις;
ἢ διότι ψυχρότερα τὰ βόρεια; « Cur
spirante Aquilone cibi avidiores sum-
mus, quam Austro? An quod Aquilo
frigidior est? » HARD.

12. *Desinunt fere.* Aliqui codi-
ces, *desinunt flare*, haud improba-
biliter. Arist. Meteorol. lib. II, cap.
5, pag. 561, de Etesias: τὰς μὲν
ἡμέρας πνέουσι, τὰς δὲ νύκτας παύ-
ονται et cap. 26, Problem. 54, sine
dabitanti adverbio: ληγούσης τῆς
ἡμέρας λήγουσι, καὶ τῆς νυκτὸς οὐ
πνέουσιν, « desinente die desinunt,
noctu quiescunt. » Itaque *flare* haud
sane displicet: sed magis arridet
hanc voculam *fere* ad sequentia re-
ferre: noctu enim semper quidem
desinunt; sed non semper iidem
hora tertis incipiunt: immo apud
nos vix unquam ea hora. Sic igitur
libenter legam: *fere et a tertia diei
hora oriuntur.* Alioqui et *desinere*
absolute, voce ea non adjecta *flare*,
de ventis dicimus non invenuste.
Plinius ipse paulo antea, hoc ipso

capite: « Sicci, Corus et Vultur-
nus, præterquam desinentes. » Et
mox: « Septemtriones impari fere
desinunt numero. » Sic e diverso *in-
cipere* pariter absolute dicuntur.
Paulo post ipse: « Omnes venti vici-
bus suis spirant majore ex parte, aut
ut contrarius desinenti incipiat. » H.

13. *Et a tertia.* Hoc est, medio
tempore inter Solis ortum, et me-
dium diem. In eam rem lepide
Seneca, Nat. quæst. V, 11: « Etesias,
inquit, ob hoc somniculosi a nau-
tis, et delicati vocantur; quod, ut ait
Gallio, mane nesciunt surgere: eo
tempore incipiunt prodire, quo ne
pertinax quidem aura est, etc. » H.

14. *Hispania et Asia.* Etesiaë et
Prodromi appellantur, ut recte
Gellius admonet, lib. II, cap. 22,
qui stato tempore anni, quum Canis
oritur, ex Asia atque alia cæli parte
spirant. In Hispania ab oriente flare,
et eosdem esse cum Euro scribit
pariter Posidonius apud Strabon.
lib. III, pag. 144. In Ponto, ab
Aquilone, Polybius, lib. IV. In his
regionibus nulli pæne sunt constan-
tes, aut anniversarii venti. HARD.
— Ergo capite superiore Plinius
de mari suo, nempe Tyrrheno aut
infero, tantum agebat; quod monere
debuisset, ne quis Etesias semper
ab eadem cæli parte spirare, et
semper Aquilonibus annumerandos
esse crederet. ED.

15. *Quum vocantur Ornithiaë.* Vet.

Ornithiæ; sed leniores, et paucis diebus¹⁶. Permutant et duo naturam cum situ: Auster Africæ¹⁷ serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant majore ex parte, aut ut¹⁸ contrarius desinenti incipiat. Quum proximi¹⁹ cadentibus surgunt, a lævo latere²⁰ in dextrum, ut Sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta²¹ maxime Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium navigatur prolatis²² pedibus, ut noctu plerumque

apud Dalec. qui vocantur. Nota Zephyris adscriptos fuisse Ornithias capite sup. An secum male constat Plinius? An pro a bruma legendum hic est ab occasu? ED.

16. *Et paucis diebus.* Novem, ut dictum est superiore capite. Ita Democritus apud Geminum, in Elem. Astron. cap. 16: Δημοκρίτω άνεμοι πνέουσι ψυχροί, οί Ορνιθία καλούμενοι, ήμέρας μάλιστα θ'. HARD.

17. *Auster Africæ.* Arist. Meteorol. II, cap. 3: Ο δὲ Βορέας... τῷ ἀπὸθεῖν, αἰθρίας ἐνταῦθα· ἐν δὲ τοῖς ἐναντίαις, ὑδατώδης· ἁμοίως δὲ καὶ ὁ Νότος αἰθρίας τοῖς περὶ τὴν Διόβην, etc. « Aquilo... quod nubes propellat, serenus est: in locis oppositis pluvius. Pari modo et Auster Afris sudus est, etc. » Habet aliquid simile Macrobius, in Somn. Scip. lib. II, cap. 5. HARD. — Nec mirum, Africæ serenum esse Austrum, qui ab aridis surgit desertis; nubilum vero Aquilonem, qui a mari Mediterraneo. ED.

18. *Aut ut.* Delendam censet Dalecampius particulam *aut*, sed manuscripti codd. omnes retinent. Videtur Harduinus *aut* pro *seu* accepisse, tanquam idem his dicente Plinio. Equidem crediderim interdum vicibus suis spirare ventos,

quum proximus proximo succedit, ut Zephyro Corum; interdum vero contrarium contrario, ut Coro Vulcanum; et sic de reliquis. Non idem igitur dixit, sed duas plane diversas ventorum mutationes indigitavit Plinius. Quod sequentia quoque confirmant. ED.

19. *Quum proximi cadentibus surgunt.* Longol. et MS. teste Dalecampio: *aut quam proxima cadentibus surgat*, sublata scilicet post *incipiat* majore interpunctione, et sensu post *surgat* clauso. ED.

20. *A lævo latere.* Ab ortu in occasum, ac deinde in meridiem, hinc in septemtrionem, et rursus in ortum. ED.

21. *Quarta maxime.* Qui quarto novilunii die spirant, ii ut plurimum toto mense dominantur. Virg. Georg. lib. I, v. 43a et seqq.:

Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
Pura, neque obtusis per calum cornibus ibit:
Totus et ille dies, et qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluvia ventisque care-
bunt. HARD.

22. *Prolatis pedibus.* Servius in illum Virgillii Æneid. lib. V, vers. 830, « Una omnes fecere pedem, etc. » *pedem vel podiam* appellari ait

sa²³ vela concurrant. Austro majores fluctus eduntur, 4
 Aquilone : quoniam ille infernus²⁴ ex imo maris
 : , hic summo. Ideoque post Austros²⁵ noxii præcipue
 motus. Noctu Auster , interdiu Aquilo vehementior.
 ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus.
 mtriones impari fere²⁶ desinunt numero : quæ obser-
 et in aliis multis rerum naturæ partibus valet ; mares
 : existimantur impares numeri²⁷. Sol et auget²⁸ , et
 rimit flatus. Auget exoriens occidensque , comprimit
 lianus æstivis temporibus. Itaque medio diei aut noctis
 mque sopiuntur : qui²⁹ aut nimio frigore , aut æstu

illum , quo pro voluntate adducitur ac remittitur. Ex e veli angulo pendulus hic sit : usus , in captando vento : rout alter aut laxabatur , aut batur , obliquabatur antenna , m velum ; atque adeo majori aori sinu vela ventos excit. *Prolatisigitur pedibus* , idem , leniter et quantum opus emisso laxatoque fune , qui mo veli angulo pendet , obli- velum : *aller à la bouline*. H. *Adversa vela*. Naves in con- n navigantes. ED.

Ille infernus. Hæc quidem s ea opinione , quæ vete- nimis plerumque insedit , bo- plagam excelsiorem esse et em : humiliorem multo , de- xremque australem. Hoc eti- nvulgus sequitur in ventorum elatione , quos *Vent d'aval et l'amont* vocant , quasi ex hu- e illum , istum e superiore : plaga exortum. HARD. — codex , *ille inferius ex imo sensu eodem*. ED.

Ideoque post Austros. Vide

Senecam, Natur. quæst. libro, VI, cap. 7. HARD.

26. *Impari fere*. Postquam impari dierum numero spiravere. HARD.

27. *Impares numeri*. Quoniam , ut Macrobius ait , in Somn. Scip. lib. I, cap. 6 : « Impar numerus mas , et per femina vocatur : item Arithmetici impariem patris , et parem matris appellacione venerantur. » HARD.—Sic Harduinus , qui tamen cum Dalecampio edidit *impare numero* , absque sensu. Vet. apud Dalec. nostram lectionem dabat , quæ cum Macro- bii loco supra citato melius convenit , manifestoque a librariis imprudentibus corrupta est , quum paulo ante scripsissent *impari numero* , idem nunc quoque rescribendum esse arbitrantibus. ED.

28. *Sol et auget*. Quæ mox sequuntur usque ad ea verba , *Et imbribus* , etc. habent totidem verbis Arist. Meteorol. lib. II , cap. 5 , et cap. 25 , Problem. 4 ; Theophr. lib. de Ventis , pag. 59 et 60 ; et Seneca , Natur. quæst. lib. V , cap. 8. HARD.

29. *Qui*. Venti , sive flatus , undecumque orti. ED.

5 solvuntur, et imbribus³⁰; exspectantur autem maxime, unde nubes discussæ adaperuere cælum. Omnium quidem (si libeat observare minimos ambitus) redire³¹ easdem vices quadriennio exacto, Eudoxus putat: non ventorum modo, verum et reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium³² lustris ejus, semper intercalari³³ anno, Caniculæ ortu. De generalibus ventis hæc.

30. *Et imbribus.* Arist. cap. 26, Probl. 6, pag. 797: Διὰ τὴν εὐκρίσιαν ὄψεως γινόμενον θάπτον παύονται; «Cur procellæ vehementiores imbre superveniente ocysus cessant?» H.—Apud Harduinum et in editis plerisque: *et imbribus venti sopiuntur.* Sed ultima duo verba, quæ glossam omnino redolent, in manuscripto Chiffletiano desiderari notavit, ac delenda ipse censuit, Dalecampius; cujus opinionem in re, ut nobis visum est, manifesta, audaciores quam pro more nostro, secuti sumus. ED.

31. *Redire easdem vices quadriennio exacto.* Utinam hoc esset observatione confirmatum! sed nihil certi de tempestatum ac ventorum vicibus compertum adhuc, nec fortasse comperietur unquam. Desperata res et conclamata videtur. ED.

32. *Et est principium.* Eudoxi quadriennium, vel, si lubet ita appellare, lustrum, in quo annus unus intercalaris est, principium ducit ab exortu Caniculæ. HARD.

33. *Intercalari anno, Caniculæ ortu.* Vel *intercalario anno*, ut in scriptis quibusdam exstat, atque ex vetere cod. adnotavit cl. Pelicerius, Ep. Montispessul. Salmasius, pag. 558, reponere mavult ex conjectura sua, *in canario anno.* Sed hanc emendationem uemini vel leviter erudito

probatum iri arbitror, qui quam erudite ac solide confutata sit a Petavio nostro, variat. dissert. in Uranol. lib. V, cap. 5, pag. 202, expendere secum voluerit. Interim operæ pretium fuerit admonere, poetarum more locutum esse hoc loco Plinium, qui lustrum appellare visus sit quadriennii spatium: quum tamen certum sit intervallo quinque solidorum annorum constare lustrum. Id enim a censione populi romani originem habuit: ea vero post quinque verentes annos ex legis præscripto apud censores fieri debebat. Qua de re Asconius Pedianus, in 3 Orat. contra Verrem, ad ea verba, *neque census esset.* Atque hujus moris vestigium in fastorum capitulinorum reliquiis apparet, in quibus lustra nonnulla continnis quinquenniis interjectis condita visuntur: quod et romanarum antiquitatum periti docent, Sigonius aliique. Poetæ nihilominus, ut dixi, aliique interdum, ob duarum periodorum istarum affinitatem, lustris romani, et olympicæ πενταετηρίδος, nomina licenter permutarunt, quadriennio lustris, lustris olympiadis appellatione imputata. Posterioris exemplum habet Ovidius, Ex Ponto, IV, Epist. 6, 6.

Jam tempus lustris transit in alterius.

Prioris, Ansonius, in Epitaphiis Heroum, carm. XXXI:

(XLVIII.) Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante dictum est¹, coorti, rursusque dejecti, interim nubium cute, multiformés existunt. Vagi³ quippe s torrentium modo, ut aliquibus⁴ placere ostentonitrua et fulgura edunt. Majore vero illati incursuque, si late siccam rupere⁶ nubem, Proignunt, quæ vocatur a Græcis Ecnephas⁷. Sin⁸

igo vitæ cupiuntur in avo, eam consumit Anicia lustrum. de annos sedecim solidos s. Fidem facit ipsa, si ina, epitaphii inscriptio: DECENNI. MATRONÆ. H. Ut dictum est. Cap. 42. H. n obducta. Interim dum luti corio obvolvuntur, HARD.

quippe. Interpretationem abit ipse Cicero: «Quum s. inquit, de Divination. se in nubem induerint, missimam quamque parint dividere, atque disidique crebrius facere tius, tum fulgura et tostere: si autem nubium odor expressus se emisefulmen.» HARD. — Vo- in Vett. deesse monet us. ED.

ibus. Chiff. *aliqueis*. ED. *dimus*. Cap. 43, iis verbis: nube luctetur flatus aut nitrua edi: si erumpat lmina, etc.» HARD.

e. Ita Chiff. et Hardui. et Elz. *ruperint*. ED.

thias. Accommodato scite: *ix vépous*. ex nube, spiritu. Sic Arist. Meteor. cap. 1. Frequentes Ecnephas vocatur esse prope Æquato-

rem, iis præsertim mensibus, quibus constantes venti sunt rariores. In quibusdam certis Africæ locis sunt anniversarii. Has procellas nautæ *Tornados*, et *Travados* vocant: intra unius horæ spatium in omnes pæne plagas diriguntur, tonitruis fere comitantibus, et magna imbrium copia. HARD. — Mihi id esse videtur quod Gallice vocamus *Ourgan* in nostris quoque maribus interdum desævians, non, ut *Travados*, Africæ peculiare malum. ED.

8. *Sin vero*. Res sic est concipienda: ut sit nubes aliqua vento extrinsecus compressa, quæ in sui medio contineat plurima venti semina: qui dum quærit exitum, intra nubis sinum contorquetur, donec quamdam ejus portionem secum abripiat, et convehat; eaque de causa cernitur quædam nubis quasi columna, deorsum vergens ac procidens, quæ in mare impacta, ipsum vi summa commovet, et quasi fervere compellit: quo nomine fere *Procella* intelligitur. Dicitur etiam *δῖνος*, *Vortex*, quum manifestiores creat in aqua vortices: ac speciatim *Typhon*, quum rapidos creat ac vehementes, navigiumque in quod incidit, Virg. Æn. I, 117:

Torquet agens circum, et rapidus vorat æquore vortex

Ita fere Cabeus in lib. III, Meteorol.

vero, depresso⁹ sinu, arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, Vorticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum aliquid abruptum¹⁰ e nube gelida, convolvens, versansque, et ruinam suam illo pondere aggravans, et locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua navigantium pestis, non antennas modo, verum ipsa navigia contorta frangens; tenui remedio¹¹ aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu¹² ipso¹³ reperiens, correpta secum in cælum refert, sorbetque in excelsum.

L. Quod si majore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quam Procella, nec sine fragore, Turbinem vocant¹, proxima quæque prosternentem. Idem ardentior,

pag. 8, et Gassendus in librum X Laërtii, pag. 1039, post Arist. loc. cit. Typhon is est quem vulgo *Ouragan* vocant, Americanas insulas sæpe infestans: de quo vide Ricciolum, tomo I, pag. 728. HARD. — Typhonem medium esse arbitror inter Ecnephian, un *Ouragan*, et Turbinem, un *Tourbillon*, et minus late patere quam priorem, altero sæviorum esse. Electricum hic monstrum agnoscere mihi videor, quod nostri vocant physici *une Trombe descendante*, quum *Fistula* aut *Columna* sit potius *une Trombe ascendante*. Vide infra, cap. 50, not. 12. ED.

9. *Depresso sinu*. Nubis parte curvata ac depressa. Vet. apud Dalec. *depressum sinum*. ED.

10. *Abruptum*. Vellet Dalecampius *abreptum*; sed manuscripti adversantur. ED.

11. *Tenui remedio*. Et Plutarchus quidem, *Sympos. quæst. lib. III, 5*, naturam aceti esse ait frigidissimam, nihilque esse quod ignibus restinguendis sit aptius: Οὐδὲν δὲ

τῶν σβιστηρίων ἕξως πυρὶ μαχμώτερον, ἀλλὰ μάλιστα πάντων ἐπικρατὶ καὶ συμπιέζει τὴν φλόγα δι' ὑπερβολὴν ψυχρότητος. Negat autem id fieri ob aceti frigiditatem, sed ob tenuitatem partium, quibus constat, Fr. Resta in *Meteorol. pag. 227*. HARD. — Melius factum negassent Plinius et Plutarchus, quam causam inanem rei absurdissimæ excogitarent. Nostri vero nautæ advenientem Typhonem bellicorum tormentorum crepitu discutunt, diverberato aere, dispersisque, quas agglomeraverat, nubibus. ED.

12. *Idem illisu*. Dum ventus terræ impingitur, cogitur sursum resultare, secumque effert ea in quas incidit. Quare forma quædam Typhonis ea est, quæ quandoque lapides ita attollit, ut compluere postea iis arbitrere: quæ arbores convellit, et eradicat, etc. HARD.

13. *Ipsa*. Sic Elzev. ex Vet. Dalecampius et Harduinus *ipse*. ED.

L. 1. *Turbinem vocant*. Gallice, un *Tourbillon de vent*. ED.

accensusque dum furit, Prester² vocatur, amburens³ contacta pariter, et proterens. (XLIX.) Non fit⁴ autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive⁵ jacente Ecnephas. Quod si simul rupit nubem, exarsitque et ignem habuit, non postea⁶ concepit, Fulmen est. Distat⁷ a Prestere, quo flamma ab igni: hic⁸ late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando⁹ distat a Turbine, quomodo¹⁰ stridor a fragore. Procella latitudine ab

2. *Prester.* Definitur a Seneca, Natur. quæst. lib. V, cap. 13: Ven- tus circumactus, inquit, et eundem ambiens locum, et se in ipsa vertigine concitans, turbo est. Qui si pugnacior est, ac diutius volutatur, inflammatur, et efficit quem πρη- στῆρα Græci vocant. Hic est igneus turbo. Vide Lucretium, lib. VI, v. 299:

Fit quoque, ut interdum venti vis, missa sine igni.

Ignescat tamen in spatio, etc.

Eadem habet Aristoteles loco cit. Presteres Japonicam plagam infestant in primis. HARD. — Procellæ sæpe, Typhones et Fistulæ, fulguri- bus tonitruisque coruscant; electri- ca quippe materia prægnantes rapiunt nubes. Cæterum Typhona potius quam Turbinem Presteri af- finem esse credo, et Plinius statim innuet. ED.

3. *Amburens.* Prester dicitur ἀπὸ τοῦ περιπλάναται, ab amburendo. ED.

4. *Non fit autem.* Arist. Meteorol. lib. III, cap. 1: Βορραίας δ' οὐ γίγνε- ται τυφῶν, οὐδ' ἐν νιφετῶν ὄντων ἐκνε- φίας. Causas deinde subjicit, quas planius dilatat Cabeus in eum lo- cum, lib. III, pag. 7. HARD.

5. *Aut nive jacente.* In MSS. R. 1, 2, aut nivem jaciens: quæ verba glossema sapiunt vocis nivalis. Eam

forte ob causam expungenda illa, aut nive jacente, censuit Pintianus. H.

6. *Non postea concepit.* Ut Prester, qui postquam erupit e nube, nec prius, extra nubem, dum furit, accenditur, uti dictum est paulo ante. HARD.

7. *Distat.* Fulmen scilicet. Dein- de pro igni, Dalec. et Elz. igne. ED.

8. *Hic.* Prester nimirum. Hoc illud est quod Stoici probabant apud Plutarch. de placitis Philos. lib. II, cap. 3: Fulmen esse fulgorem quem- dam vehementiorem; Presterem ve- ro, languidiorem. HARD.

9. *Remeando.* Vet. apud Dalec. meando, quod et Elzev. sequitur. Si bene assequor, Vortex dicitur esse turbo re percussus; ut de Ecnephas modo dictum est, eum aliquando re percussum illisu suo, correpta secum in excessum sorbere. *Vortice- m* a vorando, id est, sorbendo, dici crediderunt quidam; sed a ver- tendo melius derivatur. ED.

10. *Quomodo stridor a fragore.* Non intelligo; nisi stridorem vocat Plinius fragorem re percussum. Sin exiliorem sonitum denotat, Vortex erit Turbinis diminutivum; ac vide num pro remeando legendum sit mi- nuendo. Cæterum Dalec. et Elzev. paulo aliter legerunt, et quo stridor a fragore. ED.

utroque, disjecta nube verius, quam rupta. Fit et ¹¹ Caligo belluæ similis, nube dira navigantibus. Vocatur et Columna ¹², quum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere et in longam ¹³ veluti Fistulam ¹⁴ nubes aquam trahit.

LI. (L.) Hieme et æstate rara ¹ fulmina, contrariis de causis : quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur ; omnisque terrarum exhalatio rigens, ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, exstinguit ; quæ ratio immunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu præstat : et e diverso nimius ardor Ægyptum ; siquidem calidi siccique halitus terræ, raro admodum, tenuesque ²

11. *Caligo*. Spissa est nebula, quæ, ut *nubes*, varias induere formas potest, noctemque periculosam navigantibus afferre. ED.

12. *Et Columna*. Lucret. VI, 425:

Nam fit, ut interdum, tanquam demissa columna
In mare de celo descendat, quam freta circum
Ferviscunt, graviter spirantibus incita flabris ;
Et quæcumque in eo tum sunt depressa tumultu
Navigia, in summum veniunt vexata periculum.

HARD.

— Meteorum in Indico mari, ac præsertim circa Persicum sinum et Arabiæ littora nimis frequens : in Mediterraneo mari non rarum ; immo et in stagnis fluminibusque. Proprie dicitur *une Trombe*, idemque est ac *Fistula*. Consulendus FRANKLIN, e celeberrimi DAMPIER peregrinationibus quædam *Fistularum* exempla colligens, et ad electrica miracula referens. ED.

13. *Et in longam*. Harduinus male, et in *longum veluti fistula nubes aquam trahit*. ED.

14. *Fistulam*. Σιφῶνις Græci vocant, διὰ τὸ δίκτυ σιφῶνις ἀναστῆναι

τὸ ὕδωρ θαλάσσης, inquit Olympiodorus in *Meteorologica* Aristotelis. Ventii sunt nimirum, in nube inclusi, qui aquam *fistulæ* instar resorbentes a mari, eam exonerant in naves, easque demergunt. In Mediterraneo mari, quam in Oceano, hæc *Tubæ* seu *Fistulæ* crebriores. H.

LI. 1. *Hieme et æstate rara fulmina*. Hoc ab aliquo Græco scriptore desumptum, qui in Græcia tantum aut aliqua Græciæ parte observaverit, fatetur paulo infra Plinius de Latio et Campania non esse verum. Scimus omnes quam nostris regionibus falsum sit, ubi plurimum æstate tonat. Hieme vero rariora fulmina, quod tum diffusis plerumque per æra vaporibus, nubes cum terræ pæne continentur, nec electrica vi facile possint onerari. Causæ a Plinio allatæ nihili sunt faciendæ. ED.

2. *Tenuesque*. Dalec. et Elz. addunt et *infirma* ; sed multis in codd. hæc verba desunt. Cæterum quæm rari, quam tenues sint in Ægypto imbres, omnium geographorum testimonio constat. ED.

densantur in nubes. Vere autem³ et autumnno crebriora² fulmina, corruptis in utroque tempore æstatis hiemisque causis. Qua ratione crebra⁴ in Italia: quia mobilior aër mitiore hieme, et æstate nimbose, semper quodammodo vernat, vel autumnat. Italiæ quoque partibus iis, quæ a septentrione discedunt ad teporem, qualis est Urbis et Campaniæ tractus, juxta hieme et æstate fulgurat, quod non in⁵ alio situ.

LII. (LI.) Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non urunt⁷, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia² exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto.

3. Vere autem. Ita et Lucretius, lib. VI, v. 356. Apud nos autem æstate frequentius, quam temporibus aliis fulminat. HARD.

4. Crebra. Chiffi. crebra sunt. ED.

5. In alio situ. Dalec. et Elz. τὸ in omittunt. ED.

LII. 1. Non urunt, sed infuscant. Ex Aristotele desumpta hæc sunt, qui tamen fulminum duo tantum genera indicat: hoc humidum sive fumidum, quod a poetis ψολόεντα κεραυνὸν appellari ait; alterum vero clarum, ἀργήτα. Prius, inquit, tardius est, nec urit, sed infuscat, χρωσι μὲν, κλαυσι δ' οὐ. Posterius tenuitate sua citum ac vehemens, ideoque magis penetrat quam adurit aut infuscat: φθάνει δ' ἴδον, πρὶν εκπυρῶσαι καὶ ἐπιδατρίψας μελᾶναι. Meteorol. lib. III, cap. 1. Eadem varietas in electricis omnibus phænomenis observatur, nunc vim et motum sine calore, nunc calorem et lucem, ignem denique et quidem acerrimum edentibus. ED.

2. Quo dolia. Lucretius, VI, 227:

Transit enim valide fulmen per septa domorum,
Clemor uti, ac voces; transit per saxa, per æra;
Et liquidum puncto facit æs in tempore, et au-
runt.

Curat item, ut vasis integris vina repente
Diffugiant: quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasi, etc.

Addere lubet et Senecam, Natur. quæst. lib. II, cap. 31: « Loculis integris ac illæsis conflatur argentum. Manente vagina gladius liquecit: et inviolato ligno circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio vinum, nec ultra triduum rigor ille durat, etc. » HARD. — Electrica vis substantiis quibusdam parcat, quæ vocantur hodie a physicis improba vehicula. Hinc multæ miraculorum species. Quod de vino integris doliis exsiccato narratur, intelligi aliquatenus potest, si pice fuerint circumlita dolia, atque ita ab electricæ impressionis contactu separata, liquore interim, in vapores abeunte. Oportet tamen aperta fuisse vasa; nam clausa procul dubio dissilissent. ED.

- 2 Aurum, et æs, et argentum³ liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia princeps Romanarum⁴ icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis⁵ prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio⁶ sereno die⁷ fulmine ictus est.
- 1 LIII. (LII.) Tuscorum¹ litteræ novem Deos emittere

3. *Aurum et æs et argentum.* Metalla facillime electricum ignem arripiunt: inter optima quippe vehicula recensentur? ED.

4. *Princeps Romanarum.* Sic conjugem appellatam credimus Principis Senatus ac civitatis, qualis Scaurus exstitit. HARD. — Bene monet Gallicus interpres, Harduini hanc expositionem a moribus Romanorum abhorrere, apud quos politici virorum tituli ad uxores nunquam transierunt. Videtur potius *princeps Romanarum* dicta esse matrona, vulgo consulis aut prætoris uxor, quæ sacris Bonæ Deæ præerat. An illa Cæsaris avia fuit, de qua Sueton. in ejus vita, cap. VI? An Catonis conjux? An alia? ED.

5. *In Catilinanis prodigiis.* Emendare ex hoc loco Julium Obsequat, qui eandem historiam recitat, cap. 122: «M. Cæsone, (lege M. Cicerone,) C. Antonio Coss. fulmine pleraque decussa. Sereno Vargunteius Pompeius (lege, Pompeius, nam Plinius ex Pompeiano municipio fuisse ait: est autem Pompeii, Italiæ oppidum, de quo lib. III, cap. 9.) de cælo exanimatus... Ab his prodigiis Catilinæ nefaria conspiratio cœpta.» At ex Obsequente vicissim puto Plinium corrigendum. Quis enim non suspicetur ex hac voce *Vargunteius*, factum

esse a librariis primum *Marcuennius*: postea *Marcus Herennius* ab emendatore aliquo? Tacito viri nomine hoc ipsum Cicero refert inter prodigia, quæ tempore sui consulatus, atque adeo inter Catilinaus prodigia acciderunt, de Divin. lib. I. pag. 164: Aut cum terribili percussus fulmine civis Luce serenanti vitalia lumina liquit.

Et ad id forte respexit Seneca, Natur. quæst. lib. I, cap. 1, dum ait: «Nam sereno quoque cælo aliquando tonat ex eadem causa qua nubilo, aère inter se colliso.» HARD.

6. *Decurio.* Fortasse non cognomen, sed dignitatis nomen est. Nam decuriones municipales in Digestis memorantur, lib. L, tit. 16, leg. 239. Hi vulgo sciuntur in municipiis consilii publici gratia conscripti fuisse. Quod tamen eorum jus, quæ potestas fuerit, aut quam late patuerit, incertum. ED.

7. *Sereno die.* Id eatenus solum credi vult Gassendus in lib. X. Laërtii, pag. 1014, si reliquo cælo sereno, credatur simul fuisse nubes ad quamdam finitoris seu horizontis partem, e qua fulminaverit, aut tonuerit; vel toto cælo alioqui puro, factam e terra eruptionem esse cum igne, nec sine fragore. HARD.

LIII. 1. *Tuscorum.* His summam fuisse persequendorum fulminum scientiam, ait Seneca, Natur. quæst.

fulmina existimant, eaque esse undecim generum : Jovem enim³ trina jaculari. Romani duo tantum ex iis servavere³, diurna⁴ attribuentes Jovi, nocturna Summano, rariora sane eadem de causa⁵ frigidioris cæli. Etruria erumpere terra⁶ quoque arbitratur, quæ infera appellat⁷, brumali tempore facta, sæva maxime et exsecrabilia : quum sint omnia, quæ terrena existimant⁸, non illa generalia, nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidior⁹ natura. Argumentum evidens⁹, quod omnia a superiore cælo decidentia obliquos habent¹⁰ ictus : hæc autem quæ vocant¹¹ terrena, rectos. Sed quia ex propiore¹² materia cadunt, ideo creduntur e terra exire, quoniam ex repulso¹³ nulla vestigia edunt¹⁴ : quum sit illa ratio non inferi¹⁵ ictus, sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci, subtilius ista

lib. II, cap. 32. Totam eorum doctrinam de fulminum scientia, et de divinatione per fulmina, prolixè describit idem, cap. 33, et sequentibus. Attingit etiam Cicero, de Divin. lib. I, Etruscorum libros Rituales, præter Tullium, laudat et Censorinus, lib. de Die natali, cap. 11. HARD.

2. *Jovem enim trina.* Farum nos ineptiarum piget: quas si quis fusius tractatas requirit, is Senecam adeat loc. cit. cap. 41. HARD.

3. *Servavere.* Dalec. *servare.* ED.

4. *Diurna.* Hæc totidem verbis de Jove et Summano, Festus in fragm. pag. 37, et S. August. de Civit. Dei, lib. IV, cap. 23. Summanus est Deus summus Manium, idem Orcus et Pluto dictus. HARD.

5. *Eadem de causa.* Vide supra, cap. 51. ED.

6. *Erumpere terra.* Fulmina quoque terra erumpere recentibus experimentis compertum est, idque

sæpe observavit cl. CHAPPE. BROT. — Quum nubes e terra electricam materiam ad se rapiunt, quod fieri interdum experientia demonstrat, fulmen terra emissum dici potest. E.

7. *Appellat.* Vet. *appellantur.* ED.

8. *Existimant.* Vet. *existimantur.* E.

9. *Evidens.* Dalec. et Elz. *evidens est.* Sed, teste ipso Dalecampio, deest vocula *est* in MSS. ED.

10. *Habent.* Ita Chifflet. codex et alii. Dalec. et Elz. *habeant.* ED.

11. *Vocant.* Ita Chifflet. Contra Dalec. et Elz. *vocantur.* ED.

12. *Propiore.* Dalec. Elz. *priore.* Correxerit Harduinus ex MSS. ED.

13. *Repulso.* Chifflet. *percussu.* ED.

14. *Edunt.* Ita Chifflet. non *edant*, quod in Dalec. et Elz. legitur. ED.

15. *Non inferi ictus.* Ita MSS. omnes. Alias *inferni.* Negat Plinius e terra prodire hæc fulmina; sed in aere formata, adversos, id est, ut barbare loqui solemus, horizontales ictus inferre ait. ED.

consectati putant : sicut cremantia, a Martis. Qualiter, quum Volsinii¹⁶ oppidum Tuscorum opulentissimum¹⁷ totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria¹⁸ in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Cæterum existimant non ultra decem¹⁹ annos portendere privata, præterquam aut matrimonio²⁰ primo facta, aut natali die : publica non ultra tricesimum annum, præterquam in deductione²¹ oppidorum.

¹ LIV. (LIII.) Exstat Annalium memoria, sacris quibusdam et precationibus vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Etruriæ est, impetratum¹, Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocavere Voltam². Evocatum et a Porsenna³ suo rege. Et ante eum a Nu-

^{16.} *Quum Volsinii* Tertull. ad nationes, lib. I, cap. 9: « Quum Vulsinios de cælo perfudit ignis. » Hodie *Bolsena*, unde et lacui cognomen *lago di Bolsena*, in ducatu Castrensi in Etruria. HARD. — Hinc verisimile est Volsinios, sive Vulsinios urbem, pariterque maximas Etruriæ civitates, ligneas et ita structas ædes habuisse, ut incendium facile propagaretur: quo incommodo Romanam quoque laborasse testantur historica monumenta. Taciti præsertim Annales, lib. XV, cap. 38. ED.

^{17.} *Opulentissimum.* Vet. apud Dalec. *opulentum.* ED.

^{18.} *Vocant et familiaria.* Perpetua appellantur a Seneca, Nat. quæst. lib. II, cap. 47. « Hæc sunt fulmina, inquit, quæ prima accepto patrimonio, in novo hominis aut urbis statu fiunt. » HARD.

^{19.} *Non ultra decem.* Hæc quoque Seneca, loc. cit. cap. 48. HARD.

^{20.} *Matrimonio.* Vet. apud Dalec. *patrimonio.* Frustra favet Seneca. ED.

^{21.} *In deductione oppidorum.* Quum

in oppida coloniæ deducuntur. Novum urbis statum Seneca appellavit, loco cit. cap. 47. HARD.

LIV. 1. *Impetratum.* Sic MSS. omnes: non, *impetritum*: etsi *impetritum* in formulis scio Augurum usurpari, pro *impetratum*. De hac voce dicemus, lib. XXVIII, cap. 3. HARD. — Ex hoc, multisque aliis auctorum locis, plerique conjiciunt Etruscis auguribus haud ignotam fuisse vim electricam, licet eorum arcana nunquam divulgata sint. ED.

^{2.} *Voltam.* Etruscum nomen est, cujus ignota significatio. An morbus aliquis fuit, qui primum in agros debacchatus, jam urbi minabatur, forsitan ab aeris siccitate natus, quem advenientes cum procella imbres discusserunt? ED.

^{3.} *Porsenna.* Scribitur et *Porsena*. Adjutor est ille Tarquiniorum bene notus; nec de alio locus hic intelligi potest, licet Porsenna videatur Etruscis regibus commune nomen fuisse, ut Pharaon Ægyptiis, Cæsar Romanis principibus, etc. ED.

ma⁴ sæpius hoc factitatum, in primo Annalium suorum tradit L. Piso⁵ gravis auctor : quod imitatum parum rite Tullum Hostilium ictum⁶ fulmine. Lucosque et aras⁷ et sacra habemus : interque Statores⁸, ac Tonantes, et Feretrius, Elicium⁹ quoque accepimus Jovem. Varia in hoc vita¹⁰ sententia, et pro cujusque animo. Imperari naturæ, audacis est credere : nec minus hebetis, beneficiis¹¹

4. *A Numa.* Recitat Arnobius statim initio libri V, pag. 154, ex libro secundo Valerii Antiatii, quo pacto artem Jovis, hoc est, fulminis eliciendi, edoctus Numa fuerit. Videndus ea de re Plutarchus in Numa. Jovi Elicio aram in Aventino dicatam narrat Livius, lib. I, c. 20: (ubi v. not. N. Ed. t. I, p. 66. Ed.) ad elicienda fulmina. HARD.

5. *L. Piso.* Cf. Indicem Auct. Ed.

6. *Ictum fulmine.* De hoc rursus lib. XXVIII, cap. 4. Vide quæ ibi dicturi sumus. HARD. — De Tulli morte consulendus omnino Livius, hist. I. cap. 31, qui rem ita narrat, ut non magis arsisse fulmine Tullum, quam sublatum a Diis fuisse Romulum crediderim. Senatorum occultam quamdam ultionem in hoc palatii et regis incendio facile deprehendas. Ed.

7. *Lucosque et aras et sacra.* Elicio nempe Jovi consecrata. Ed.

8. *Interque Statores.* Inter Jovis, hoc est, Naturæ fulmina edentis, nomina, cujusmodi sunt: Jovis Statoris, hoc est, Naturæ fulmen parturientis, supra caput adstans, et imminens, ac veluti minans, properetæque faciens homines attonitos; alterumque deinde Jovis Tonantis; tertiumque Feretrii, quo significatur Natura fulmen emittens, quod

interimit, deducitque ad feretrum, vel sepulcrum: Elicium quoque, inquit, a majoribus accepimus Jovem appellatum, hoc est, Naturam fulmen emittentem, sacris et precationibus elicitum. Hic manifestum est, a Plinio Jovis, hoc est, Naturæ fulminantis, tria nomina eo ordine appellari, quo illius effectus percipi solent. HARD.

9. *Elicium quoque.* Ab eliciendo, seu quod precationibus cælo evocaretur, id nomen traxit. Ovid. Fastor. lib. III, v. 327:

Eliciant cælo te, Juppiter: unde minores
Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.

— At longe alias ob causas et Stator, et Feretrius dictus est Jupiter; teste Livio, hist. lib. I, capp. 10 et 12, qui videtur receptas Romæ religiones libris suis consignasse; eoque libentius illi crediderim quam Plutarcho, in Romuli vita, *Feretrii* cognomen a verbo *ferire* contra omnem analogiam derivanti. Cæterum pro *ac tonantes*, Dalec. et Elz. *et tonantes*. Mutavit Harduinus e MSS. Quod ideo tantum monui, ne quis typographo immerenti littem moveret. Ed.

10. *Vita.* Humani generis: quo sensu jam alias vidimus hoc *vita* nomen a Plinio adhiberi. Ed.

11. *Beneficiis abrogare vires.* De

abrogare vires; quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia, ut ventura alia¹² finito die præcinat, et an peremptura sint fatum, aut apertura¹³ potius alia fata quæ lateant, innumerabilibus in utroque publicis privatisque experimentis. Quamobrem sint ista, ut rerum naturæ libuit, aliis¹⁴ certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda: nos cætera, quæ sunt in his memorabilia, non omittemus.

1. LV. (LIV.) Fulgetrum prius cerni, quam tonitrum audiri, quum simul fiant, certum est. Nec mirum, quoniam lux sonitu velocior. Ictum¹ autem et sonitum congruere, ita modulante natura: sed sonitum profecti esse fulminis, non illati. Etiamnum spiritum² ocyorem fulmine: ideo quati prius omne et afflari, quam percuti; nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru³ audierit. Læva⁴ prospera existimantur: quoniam læva parte

utilitate fulminum dubitare. EDIT.

12. *Ut ventura alia*, etc. Ut alia fulgura certo die ventura præcinat, simulque significet an mutatura sint fatum, etc. HARD.

13. *Aut apertura*. Hoc illud est quod ait Seneca, Nat. quæst. lib. II, cap. 34: « Summam, inquit, esse vim fulminum judicant: quia quidquid alia portendunt, interventus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum est. » HARD.

14. *Aliis certa, aliis*, etc. Chiffli. codex: *alias certa, alias*, etc. ED.

LV. 1. *Ictum et sonitum congruere*. Quamvis, inquit, ictus et sonitus in tempus fere idem congruant, fulminis tamen audiri sonum non ferientis, sed proficiscentis certum est: tanta ejus velocitas. Verba *profecti et illati* aliter explicat Harduinus, et fulmina sponte profecta ab

illis distingui putat quæ Deorum ira immittuntur, inferuntur. ED.

2. *Etiamnum spiritum*. Aerem, ventum, afflatum. Seneca loc. cit. c. 20: « Adjicenunc, quod necesse est, ut impetus fulminis, et præmittat spiritus, et agat ante se, et a tergo trahat ventum, quum tam vasto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiscunt vibrata vento, quem ignis ante se pressit. » HARD. — *Etiamnum profectum* Plinio frequens. Vide Indicem verborum. ED.

3. *Tonitru*. Vet. apud Dalec. *tonitrua*. Elzev. *tonitrum*, ut supra. Nota, facillime conciliari secum hoc et præcedenti loco Plinium. Dixit enim ictum et sonitum æqua velocitate ferri: timere ergo ictum non potest, qui sonitum audivit. ED.

4. *Læva prospera*. Varro, libro V,

mundi ortus est⁵. Nec tam adventus spectatur, quam reditus⁶: sive ab ictu resiliit⁷ ignis, sive opere confecto, aut igne consumpto spiritus remeat. In sedecim⁸ partes cælum in eo aspectu⁹ divisere Tusci. Prima est a septemtrionibus ad æquinocbialem exortum; secunda ad meridiem; tertia ad æquinocbialem occasum; quarta obtinet, quod reliquum est ab occasu ad septemtriones. Has iterum in quaternas divisere partes: ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dextras. Ex his maxime³ dira, quæ septemtrionem¹⁰ ab occasu attingunt. Itaque plurimum¹¹ refert, unde venerint fulmina, et quo concesserint. Optimum est, in exortivas redire partes. Ideo quum a prima cæli parte venerint, et in eandem con-

Epistolicarum quæst. apud Festum: «A Deorum sede, inquit, quum in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes; ad dexteram, occidentes: factum arbitror, ut sinistra meliora auspicia, quam dextra esse existimentur.» HARD.

5. *Ortus est.* Chiffletii codex τὸ est omittit. ED.

6. *Quam reditus.* Fulmina, postquam deciderunt, sursum remeare quodam terræ repulsu, jam dictum erat, cap. 53, et nunc quoque iteratur a Plinio; unde sententia hujus loci minime dubia est. Rarissimæ tamen esse debuerunt hujusmodi observationes, eoque inutilior ars Etruscorum. ED.

7. *Resiliit.* Sic Chiffletii codex, et ex illo Harduinus. Dal. et Elz. *resiliat*, et paulo infra, *remeet*. ED.

8. *In sedecim.* Cicero, de Divin. lib. II, pag. 228: «Quid est igitur, inquit, quod observatum sit in fulgure? Cælum in sedecim partes dividerunt Etrusci. Facile id quidem fuit, quatuor quas nos habemus,

duplicare, post idem iterum facere, ut ex eo discerent, fulmen qua ex parte venisset. Primum, id quid interest? deinde quid significat? etc.» HARD. — Nota antiquos eandem cæli divisionem in fulminibus observandis, quam neotericos in ventis designandis, secutos esse, eam quæ in 4, 8, 16 partes horizontem secat; quanquam apud illos duodenaria circuli divisio usitata erat, ut quæ cum numero 360 graduum melius conveniret. Vide supra, cap. 46. ED.

9. *Aspectu.* Dal. et Elz. *respectu*. Ergo τὸ in suppressere debuerant, et scribere simpliciter *eo respectu*: sed parum eleganter. Melior Harduini et nostra lectio, in qua *aspectus* pro *contemplatione*, *observatione*, sumitur. ED.

10. *Quæ septemtrionem*, etc. Vet. apud Dalec. *quæ per septemtriones occasum attingunt*. Gallice, *le Nord-ouest*. ED.

11. *Plurimum.* Dalec. et Elz. *per plurimum*. ED.

cesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ Dictatori ostentum datum accepimus. Cætera¹² ipsius mundi portione, minus prospera¹³ aut dira. Quædam fulgura enunciare non putant fas, nec audire, præterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna hujus observationis vanitas¹⁴, tacta Junonis æde, Romæ deprehensa est, Scauro Consule, qui mox Princeps¹⁵ fuit.

4 Noctu magis, quam interdiu, sine tonitribus fulgurat. Unum animal¹⁶ hominem non semper extinguit, cætera illico¹⁷: hunc¹⁸ videlicet natura tribuente honorem, quum tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias¹⁹ incubant in

12. *Cætera*. Quæ fulmina in reliqua mundi portione cernuntur, ea pro regione unde orta fuerint, aut quo concesserint, minus prospera, vel minus dira censentur, ea qua dictum est ratione. HARD.

13. *Minus prospera aut dira*. Vet. apud Dalec. *minus prospera. At dira quædam fulgura enunciare*, etc. ED.

14. *Vanitas*. Junonis quippe templum fulmine violatum ostendit non a Jove, non a Diis mitti fulmina. Sed fuitne hoc primum Romæ exemplum templi de cælo percussæ? Miror equidem; quanquam parva et humilia fuisse antiquissima Romæ delubra, reliquæ demonstrant. Crebrius quidem id postea evenit, unde Lucanus, I, 155: « In sua templa furit; » et Horatius, II, Od. 2: « Jam satis Pater dextera sacras jaculatus arces terruit Urbem. » ED.

15. *Princeps*. Princeps senatus, vel ut dicitur lib. XXXVI, cap. 24, Princeps totius civitatis. H. — Princeps simpliciter usurpatum pro *principe senatus*, mirum adeo videtur, ut Lætius in Elzeviriana editione contra manuscriptorum fidem ad-

diderit vocem *senatus*. Ego libenter crediderim non ingratum fuisse Romanis imperatoribus, si principatus nomen e liberæ reipublicæ temporibus retentum esse videretur. Sic imperatores, consules, tribuni plebis, dici et appellari gaudebant. Cæterum hic est M. Æmilius Scaurus consul anno U. C. DCXXXIX, vir consilio, eloquentia, virtute si Tullio fides, aut si Sallustio, virtutis specie præpotens, qui nomine suo implevit pæne omnem suorum temporum historiam, alias etiam, nec semper cum laude, memoratus a Plinio. ED.

16. *Unum animal*. Vidimus ictos fulmine superstitēs: sed ita ut nunquam recte sapere aut loqui postea valerent. HARD.

17. *Cætera illico*. Negat hoc Scaliger esse verum, Exercit. 13, p. 70, et recte: quid enim inter hominem et reliqua interest animalia¹, quoad physicas corporum virtutes? ED.

18. *Hunc*. MS. unus pro *hunc*, habet *huic*. HARD.

19. *Omnia contrarias*. Cætera, inquit, quæ fulmine iciuntur, concii-

partes : homo²⁰, nisi convertatur in percussas, non exspirat. Superne icti considunt. Vigilans ictus conniventibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est : condi terra²¹ religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum²² frigidiora²³ sunt reliquo corpore.

LVI. (LV.) Ex iis quæ terra gignuntur, lauri fruticem¹ non icit : nec unquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi² altiores specus tutissimos putant ; aut tabernacula e pellibus belluarum, quas³ vitulos appellant : quoniam hoc solum animal ex marinis non

dant in partem oppositam ei quæ vulnus excepit : homo e contrario, nisi circumagatur in vulnus, (ut ipse loquitur, lib. XXVIII, cap. 12) non exspirat. Neque id homini solum, sed et cæteris animalibus evenit, si Senecæ credimus. « Illud æque inter adnotanda ponas licet, inquit, Nat. quæst. lib. II, cap. 31, quod et hominum, et cæterorum animalium, quæ icta sunt, caput spectat ad exitum fulminis. » HARD. — Vana ergo Plinii observatio. Pro incubant, quod statim sequitur, vet. apud Dalec. incidunt, male. Ed.

20. Homo, nisi, etc. Vet. apud Dalec. Homo, si convertatur in percussas, non respirat. Dalecampius : Homo, nisi convertatur, vi percussus non exspirat. Elzeviriana editio : Homo, nisi convertatur in percussa, non exspirat. Harduinus nisi quod percussas, non percussa edidit, hanc secutus est : nos Harduinum. Ed.

21. Condi terra. Hinc Tertullianus, in Apolog. cap. 48 : « Qui de cælo tangitur, salvus est, ut nullo igne decinerescat. » HARD.

22. Vulnera. Plura quæ referri

huc possent, vide apud Senecam, loco citato. HARD.

23. Frigidiora sunt reliquo corpore. Dalec. et Elzevir. frigidiora reliquo corpore sunt. Mutavit Harduinus ex MSS. Ed.

LVI. 1. Lauri fruticem. Huc refer ea quæ de Tiberio narrantur, lib. XV, cap. 40. Columella, gallinæ incubanti, tonante cælo, et in fulminum metu, lauri folia subjici imperat. Refellit tamen hoc miraculum experientia ipsa, qua laurum de cælo tactam recentiores plurimi observaverunt, Sennertus, Vicoermatus, aliique, quos laudat Phil. Jac. Sachs in Gammarologia, pag. 22. HARD.

2. Ideo pavidi. Suetonius, de Aug. cap. xc : « Tonitrua et fulmina paulo infirmius expavescebat : ut semper et ubique pellem vituli marini circumferret pro remedio ; atque ad omnem majoris tempestatis suspicionem, in abditum et concameratum locum se reciperet, etc. » H.

3. Quas vitulos. Augustum Severus imperator superstitione æquavit, aut etiam vicit : lecticam etiam suam

percutiat, sicut nec e volucribus aquilam, quæ ob hoc armigera⁴ hujus teli fingitur. In Italia inter Terracinam⁵ et ædem⁶ Feroniæ, turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

1 LVII. (LVI.) Præter hæc, inferiore¹ cælo, relatum in monumenta est, lacte et sanguine² pluisse M. Acilio³, C.

adversus fulminis impetus tali corio regi præcepit. HARD.

4. *Armigera*. Ita libri MSS. tum hoc loco, tum lib. X, cap. 4, non ut editi hic exhibent, *armiger*. HARD.

5. *Terracinam*. Dalec. et Elz. *Tarracinam*, minus recte, ut ex antiquis inscriptionibus patet; quamvis *Tarracina* in libris frequentius occurrat. Terracina, olim Anxur, alias et præsertim lib. III, cap. 9, a Plinio nuncupabitur. ED.

6. *Ædem Feroniæ*. Fuit in agro Pometiano, Campaniæ tractu, proxime Terracinam, et Circios, ubi nunc lacus, *Lago di Feronia*, de quo Horat. lib. I, Satyr. 5. Hic Feroniæ lucus plane diversus ab altero cognomini in Etruria, de quo dicemus, lib. III, cap. 8. Meminit Virgilius, *Æneid.* VII, 800 « et viridi gaudens Feronia luco. » HARD.

LVII. 1. *Inferiore cælo*. Quam ex quo fulmina cadunt. Nam is esse videtur sensus. Vet. apud Dalec. *Præter hæc relatum in monumentis est cælum lacte et sanguine pluisse*. ED.

2. *Lacte et sanguine*. Hujusmodi pluviarum exempla vide plurima apud Liv. libb. XXXIX, XL, XLII, etc. Julium Obseq. capp. 59, 70, 71, 91, 96, 99, 103, etc. Qui rem ita explicant, ut velint pluviam albescere, ob terram cretaceam, e qua vapores prodierint, aut rubescere, ob rubram, ii certe non attendunt

satis ad colorem aquæ stillatitiæ ex rubris rosis: nec sciunt vapores, dum excernuntur, rerum colores exuere, et dum in liquorem concrescunt, aqueam duntaxat exhibere. Gassendus in lib. X Laertii, pag. 998, et in vita Peirescii, existimat maculas sanguineas lapidibus parietibusque adhærescentes, ex erucis oriri, dum in papiliones abeunt, et spolia exuunt, neque e cælo decidere. HARD. — Jam dixi supra cap. 38, quomodo pluerit lapidibus. Nec mirum lacte, sanguine, ferro, lana, lateribus coctis pluisse. Ferrum, ferreæve scoris, lana, carnes, lateres cocti, fuerant vento rapti; postea depluere. Aqua quoque creta albescat, cinnabari aliisque materiis rubescat, tunc dicitur pluisse lacte et sanguine. Observatum etiam est, rubra papilionum stercora pro sanguineis pluviiis fuisse habita. In his omnibus evanuit portentum, ubi natura fuit probe cognita. BROT. — Pluviarum, ut vulgus opinatur, prodigosarum, a doctis vero plus minusve feliciter ad physicas causas retrahi solitarum, catalogus summa fide constructus, auctore celeb. CHLADNI, publici juris in Gallia factus est ab astronomis Longitudinum officio præfectis, hoc anno 1826. ED.

3. *M. Acilio*, etc. An. U. C. DCXL, ut dictum est cap. 29. ED.

Porcio Coss. et sæpe alias⁴ : sicut carne⁵, P.⁶ Volumnio, Servio Sulpicio Coss. exque ea non putruisse⁷, quod⁸ non diripuissent aves. Item ferro in Lucanis⁹, anno antequam⁹ M. Crassus a Parthis interemptus est, omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat : effigies, quæ¹⁰ pluit, spongiarum¹¹ fere similis fuit : aruspices præmonuerunt¹² superna¹³ vulnera.

4. *Et sæpe alias : sicut carne, P. Volumnio, Ser. Sulpicio Coss. Præpostere permutata hæc verba in libris ad hunc diem editis legebantur, et sæpe alias carne, sicut L. Volumnio, etc.* At sæpius carnibus pluisse falsum est, neque id habent codices Reg. 1, 2, Colb. 2, Chiff. alique, quos secuti sumus. Restituimus Consuli Volumnio Publici prænomen, a Livio, cæterisque admoniti, qui id retulerunt. Valerius Max. lib. I, cap. 6, n. 5 : « Præcipuæ admirationis, inquit, etiam illa prodigia, quæ P. Volumnio, Ser. Sulpicio Coss. in urbe nostra inter initia motusque bellorum acciderunt... Carnis quoque in modum nimbi dissipatæ partes ceciderunt : quarum majorem numerum præpetes diripuerunt aves ; reliquum humi per aliquot dies, neque odore tetro, neque deformi aspectu mutatum jacuit. » Vide T. Liv. lib. III, pag. 46. Dionys. Halic. lib. X, statim initio : Πέπλιος Οὐλοῦμνιος καὶ Σαρϋῖος Σουλπίκιος. HARD.

5. *Sicut carne.* Fungosum quiddam et carni simile id fuisse videtur, quod cecidisse tum dicitur. HARD. — Viscosam materiam, inter dum sanguini concreto similem, post meteora quædam cecidisse, variis confirmat exemplis catalogus supra laudatus : vide not. 2. ED.

6. *P. Volumnio, etc.* Anno U. C. CCXCIII. ED.

7. *Putruisse.* Chiff. et Vet. apud Dalec. *perputruisse.* Facile credam non putruisse materiam, quæ nec animalis profecto nec vegetabilis naturæ esset, sed metallico regno affinis : multo etiam facilius, ab avibus direptam non fuisse. ED.

8. *In Lucanis.* Lucania, Italiae regio, de qua Plinius III, 10. ED.

9. *Anno antequam, etc.* Anno scilicet U. C. DCC. ED.

10. *Quæ pluit.* Sic Hard. ex MSS Dalec. et Elz. *quæ pluerut.* ED.

11. *Spongiarum fere similis.* Ferrum igitur scoriosum fuit, quale debuit esse subito ac turbide refrigeratum. Tales ferri massas ductiles, ex aere nonnunquam deciduas, nostri hodiernum physici probe cognoscunt. Omnes meteoritæ ferro maxime constant, et interdum toti ferrei sunt, de quorum origine nondum finitas esse controversias jam diximus, cap. 34. ED.

12. *Aruspices præmonuerunt.* Dalec. et Elzev. *aruspices cavenda præmonuerunt.* Sed in Vet. et Chiff. recte, ut apud Harduinum, vox *cavenda* deest. ED.

13. *Superna vulnera.* Parthis nempe sagittis, tanquam e caelo ingruentibus, opprimendæ mox erant Crassi legiones. ED.

L. autem Paulo¹⁴, C. Marcello Coss. lana pluit¹⁵ circa—
castellum Carissanum¹⁶, juxta quod post annum T. An—
nius Milo¹⁷ occisus est. Eodem causam dicente¹⁸, lateri—
ribus¹⁹ coctis pluisse, in ejus anni acta relatum est²⁰.

LVIII. (LVII.) Armorum crepitus¹, et tubæ sonitus
auditos e cælo Cimbricis bellis accepimus : crebroque²

14. *L. autem Paulo.* Anno U. C. dcciv. Ed.

15. *Lana pluit.* Simile est quod Hieronymus refert in Chron. an. 368 : « Apud Atrebatas lana e cælo pluviæ mixta defluxit. » Hanc aiunt Atrebatenses in summa sterilitate agrorum inopisque frugum, e cælo decidiisse, ac terras fœcundasse. Manna huic lanæ nomen dederunt. Durat apud eos hodieque beneficii hujus memoria gratiaque, festa celebritate annua. HARD.

16. *Carissanum.* Forte *Cosanum*, vel *Compsanum* : apud Compsam enim Thurinorum oppidum in oppugnatione urbis, Milonem ictu lapidis ex muro periisse, Cæsar scribit. MILLER. — Vide Cæsarem, de Bello civilis III, 22, et Velleium Paterculum, II, 68. Harduinus citius credit Carissanum aliquod castellum juxta Compsam fuisse, quam Carissanum idcirco in Compsanum castellum mutari oportere. Ed.

17. *T. Annius Milo.* Deest prænomen *Titus* in Chiff. Alii, *T. Manilius*, pessime. Ed.

18. *Eodem causam dicente.* Post occisum Clodium, anno dccii. Ed.

19. *Lateribus coctis.* Etiam testis integris pluisse L. Marcio, Sex. Julio Coss. auctor est Julius Obseq. cap. cxiv. Forte hæc aliunde arrepta turbine, alio deciderunt. Forte vi ignis e terra erumpente,

propelli inde lapides, lateresque eructari, ac projici longissime potuerunt. HARD. — Fragmenta vidimus aerolithorum non omnino ab similia coctis lateribus, iis scilicet qui nimio fornacis ardore duriores naturam et colorem deteriores traxerunt. Ed.

20. *In ejus anni acta.* Acta populi romani etiam alias citantur a Plinio, quorum scribendorum cura videtur pontificibus commissa fuisse, ut brevem magistratum mentionem aut rerum singulis annis gestarum continerent, itemque prodigia quæ quotannis accidissent. Ea diu sola fuerunt historiæ romanæ monumenta; diversa non credo a Fastis sive Annalibus. Vide Auctorum Indicem, ad verbum *Acta*. Ed.

LVIII. 1. *Armorum crepitus.* Julius Obseq. cap. cv, e locis subterraneis prodiisse hos strepitus, ait : « L. Valerio Cos. crepitus armorum ex inferno auditus. » Sextus hic Marii Consulatus fuit, A. U. dclrv. HARD. — Illi armorum crepitus, spectata illa arma cælestia et inter se concurrentia, ardensque calum, demonstrant jampridem visas fuisse auras boreales, quæ jam infinitis observationibus et egregio opere clar. DE MAIRAN, omnibus innouere. BROU.

2. *Crebroque.* Ita MSS. omnes : non *crebrosque*, ut editi. HARD.

³, et postea. Tertio vero ⁴ consulatu Marii ab Amet Tudertibus spectata arma caelestia, ab ortu occurrerunt inter se concurrentia, pulsus⁶ quæ ab occasu erant. ardens⁷ cælum, mirum est, et sæpius vi-
majore⁸ igne nubibus correptis.

(LVIII.) Celebrant Græci Anaxagoram Clazomeni Olympiadis³ septuagesimæ octavæ secundo anno,

prius. Habet aliquid huic simile Livius, lib. XXIV, HARD. — Virgil. Georg. I, n prodigium Cæsare mortis observatum narrat: « Armitum toto Germania cælo ED.

io. Fuit annus U. C. DCLL. — Vide not. seq. ED.

Amerinis. In Chiff. cod. a *Mamertinis*, male. Nam is in Mario, pag. 415: Ἐκ ας καὶ Τουδέρτου πύλων ἐπηγγέλθη νυκτὸς ὄφθαι κερανὸν αἰγυμᾶς τε φλογισιδεῖς, emendabis Julium Obseq. : « C. Mario, C. Flacco imini (lege, Amerini) casus: arma caelestia, tempore ab ortu et occasu visa pu- ab occasu vinci. » Sed ex ssim Plinii lectio vetus est, *Tertio vero consulatu Mar- nis Fasti Consulares re-* HARD. — Apud Julium atem *C. Flavio*, non *C. gendum* est, et vulgo le- cundus hic fuit Marii con- non tertius; sed Plinius et is potuerunt de prodigii non convenire. ED.

is quæ ab occasu erant. Præ- tur Teutonorum clades, cidentem septemtrionali ve- ED.

7. *Ipsum ardere*. Id accidisse Li- vius narrat lib. III, cap. 10, P. Vo- lumnio, Ser. Sulpicio Coss. anno U. C. CCXCIII, aliasque sæpius, ut libb. XXXI, XXXII, XLIII, etc. Vide Julium Obseq. capp. LXXIX, xcvi, et cxi. Dionem. lib. LX, pag. 687, et alios. HARD.

8. *Majore igne*. Sic Chiff. et alii. Dalec. et Elz. *major vi ignis*. Falsa causa verissimi phænomeni indica- tur: vide supra not. 1. ED.

LIX. 1. *Anaxagoram*. Is Euri- pidis magister fuit. De eo vulgatum est ac tritum, quod Tullius refert, Tusc. quæst. lib. I, « Præclare Anaxagoras, qui quum Lampsaci moreretur, quærentibus amicis, vel- letne Clazomenas in patriam, si quid accidisset, afferri: Nihil ne- cesse est, inquit, undique enim ad inferos tantumdem viæ est. » De eo multa Laërtius, lib. II, ubi hujus Anaxagoræ prædictionis meminit. HARD.

2. *Olympiadis septuagesimæ octa- væ secundo anno*. Discrepat a Plinio auctor Chronici marmorei, quod in Marm. Oxon. recitatur, pag. 160, Epoch. 58. Rem enim is contigisse ait Archonte Athenis Theagenide: Ἄφ' οὗ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ὁ λίθος ἔπεσε, καὶ Σιμωνίδης ὁ ποιητὴς ἐτε- λεύτησε.... ἀρχοντος Ἀθήνησι Θεαγε- νίδου. Fuit autem Theagenides Ar-

prædixisse³ cælestium litterarum scientia, quibus diebus saxum⁴ casurum esset e Sole⁵. Idque factum interdiu in Thraciæ parte ad Ægos⁶ flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis⁷, colore adusto, comete

chon, Olymp. LXXVIII, anno primo, teste Dion. Halic. lib. IX, pag. 611, et Diodoro Siculo, lib. XI, pag. 49. HARD.

3. *Prædixisse*. Rem vero tam fortuitam, tamque insperatam, prædici aut prænosci ulla parte posse, vix ullam habet similitudinem veri. HARD. — Saxum ingenti ventorum vi, aut potius vulcanici montis impetu, in sublime raptum fuisse et decidisse minime mirum est. Id quoque sæpe, et nostra ætate, contigit. At et saxum de sole cecidisse, et casurum prædixisse Anaxagoram Clazomenium, fuit græcæ vanitatis mendacium. De hoc saxo aliisque satis dixit Cl. FAGRÉT, *Mémoires de l'Académie royale des Inscriptions*, tom. IV, pag. 421. BRON. — Vulcanicis montibus ejici hos lapides viri docti etiam nunc credunt, sed lunaribus, non terrestribus. Alii planetas quosdam exiguos fingunt, a suo cursu, per obviam terrestris orbis attractionem detortos, huc præcipitare. Quidam immensa vaporum sive gazorum moles repentino casu condensari, ac deinde suo pondere ad humum deferri putant. Quod jam de meteoris ignitis observavimus, cap. 34. ED.

4. *Saxum*. Plut. de placitis Philo. lib. II, cap. 13, stellam saxeam et ignitam vocat: πυρραϊδῶς κατενεχθήντα ἀστέρα πέτρινον. Diogenes item apud Stobæum, Eclog. Phys. lib. I, pag. 53. Non unicum saxum, sed plures casuros lapides prædixisse

ferunt Tzetzes mox laudandus, et Philostr. de vita Apollonii, lib. I, cap. 2. HARD.

5. *E Sole*. Lærtius pariter e Sole cecidisse ait. E cælo ἐξ οὐρανοῦ Τζετzes, et Philostratus. Arist. Meteorol. lib. I, cap. 7, ex aëre: ὁ ἐν Αἰγῶς ποταμῶς ἔπαισι λίθος ἐκ τοῦ αἰθέρος. H.

6. *Ægos flumen*. Ægospotamon, sive ut Plinius vertit, Ægos flumen, Cherronesi Thraciæ quondam urbem fuisse scito, non amnem. Stephianus, pag. 36: Αἰγὼς ποταμὸς, πόλις ἐν Ἑλλησπόντῳ. τὸ ἰθνηκόν, Αἰγυσποταμίτης. Fuit hoc oppidum clade Atheniensium classis nobile, inquit Mela, lib. II, cap. 1. Et Tzetzes, Chiliad. 2, v. 892, hoc ipsum referens, quod a Plinio in præsentem narratur: Ὁ δὲ γὰρ Κλαζομένιος πάλιν Ἀναξαγόρας ἔξ οὐρανοῦ προέφησε λίθου κατενεχθῆναι ἐν ποταμῶς τοῖς τῆς Αἰγῶς, (Θράκης δὲ τοῦτο πόλις), etc. De eo oppido dicemus, lib. IV, cap. 18. HARD.

7. *Magnitudine vehis*. Eo pondere eaque magnitudine, quæ una vectura ferri possit. Hac voce rursus usus est Plinius, lib. XVIII, cap. 53: « Justum est vehes octodecim jugero tribui. » Usus et Columella sæpius, quem citat Rob. Steph. A *vehendo* deductum vocabulum, pondusque certum illud significans, quod una vocatione ferri potest. Plura de ea voce dicemus loco supra citato. Salmasium nihil moror, qui inusitato in Latina lingua verbo, *vehibilis* legit, reclamantibus

ie⁸ illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictum
t, simul fateatur necesse est, majoris miraculi divi-
m Anaxagoræ fuisse : solvique rerum naturæ intel-
n, et confundi omnia, si aut ipse Sol lapis⁹ esse,
nquam lapidem in eo fuisse credatur. Decidere ta-
crebro, non erit dubium. In Abydi¹⁰ gymnasium ex
3 usa colitur¹¹ hodieque, modicus quidem, sed quem
ædio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse
tur. Colitur et Cassandriæ¹², quæ Potidæa vocitata
b id deducta¹³. Ego ipse vidi in Vocontiorum¹⁴ agro
ante delatum¹⁵.

κ. (LIX.) Arcus¹ vocamus, extra miraculum frequen-

mnibus. H. — Vet. ap. Dalec.
i. Ed.

Comete quoque. Non cometes
d globus ardens, ac fortasse
sum post se tractum, ut cau-
lucens: quales plerumque in
ænomenis observari, et ab
is pro varia formarum simi-
e clypeos, stellas, aut faces
ari jam diximus. Ed.

Sol lapis. Hanc fuisse Anaxa-
mentem prodidit Tatianus,
ontra Græcos, aliique. Har-
ion, p. 23, verbo Ἀναξαγόρας,
se eum ait, Solem esse mas-
udentem, μύθρον διάπυρον.
habet et Suidas, pag. 241,
Ἀναξαγόρας. HARD. — Vix
liter intelligi potest Solis ma-
quam metallica aut lapidea
sive in totum, sive extrin-
andens ac liquefacta, et for-
ion liquefacta modo, sed in
s resoluta. Ed.

Abydi. De Abydo, urbe
ad Hellespontum sita, vide
Geographica in partem, lib.
1. 40. Ed.

11. *Colitur.* Ex his phænome-
nis originem sumpsit populorum
bene multorum superstitio, qui la-
pides coluisse dicuntur: ut Celtæ,
Scandinavi; ut Pessinuntii sub Cy-
beles, Paphii sub Veneris, Syri sub
Heliogabali nomine, etc. Ed.

12. *Cassandriæ.* Urbs Chalcidica
in Thraciæ parte maritima, hodie
le porte di Cassandro. Vide Plinium
infra, lib. IV, cap. 17. Ed.

13. *Ob id deducta.* Deductis eo
sacri hujus lapidis causa colonis,
exstructoque oppido, cui nomen
a colore adusto lapidis, est inditum,
Potidæa. Est enim περι Dorice πρὸς,
ad, apud; δαίμααι, urof. HARD.

14. *Vocontiorum.* In Gallia Nar-
bonensi: hodie Vaison, urbs semi-
ruta Provinciæ. Ed.

15. *Delatum.* Quid si delapsum
legas? HARD.

LX. 1. *Arcus.* Arcus illos nos quo-
que vocamus arcs-en-ciel. BROU. —
Hos ait Plinius neque admirationem
movere, nec quidquam præagire:
sic inter se differunt verba, extra
miraculum, extra ostentum. Ed.

tes, et extra ostentum. Nam ne pluvios² quidem, aut serenos dies, cum fide portentunt. Manifestum est, radium Solis immissum cavæ nubi³, repulsa acie in Solem refringi: colorumque varietatem⁴ mixtura nubium⁵, aeris

2. *Ne pluvios.* Ea de re Seneca, Natur. quæstion. lib. I, cap. 6: « et bibit ingens Arcus, ut ait Virgilius noster, quum adventat imber: sed non easdem, undecumque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet... Si circa occasum refulsit, rorabit, et leviter impluet. Si ab ortu, circave surrexit, serena promittit. » Verius est quod hoc loco Plinius ait, quam quod lib. XVIII, cap. 80: « Arcus quum sunt duplices, pluviam nuuciare, etc. » HARD.

3. *Cavæ nubi.* Ita Seneca, loco citat. cap. 3: « Illud esse dubium nulli potest, quin Arcus imago Solis sit, roscida et cava nube concepta. » Ἐν νύφει καὶ ἀέρι, inquit Arist. vel quisquis est auctor libri de Mundo, cap. 4. Existimabant crassiuscule Veteres, nubem esse veluti speculum concavum, e quo Solis radii reflecterentur: sic demum iridem fieri, rotunditate ex figura nubis unice petita. Vide Plutarch. de placitis Philos. lib. III, cap. 5. Qui subtilius ista deinceps consecrati sunt, dixere nubem roscidam esse texturam corpusculorum seu guttularum, quarum unaquæque radium Solis reflectat quidem, sed ita tamen ut tum solum videatur, atque adeo speciem iridis coloratam exhibeat, quum in eo est situ, ut angulo certo reflexionem in oculum faciat. Quamobrem, quæcumque nubis figura sit, iridis speciem aliam esse, nisi rotundam, non posse: quoniam

situs corpusculorum ad parem Solis et oculi angulum non potest alium esse successive, nisi circularis. Hæc pro instituti nostri ratione ac brevitate sufficient. Physici ea uberius, quibus est otium, spatiumque. H. — Hucusque processerat Cartesianæ philosophia, quæ formam quidem arcus cælestis explicabat; varietatem colorum, quamvis eandem esse videret quæ in vitreo prisme observatur, nondum tamen interpretari recte poterat. Quam nemo hactenus suspicari quidem potuerat, luminis refracti in septem versicolores radios dispersionem, princeps in hac re, ut in multis, Νέκκρον invenit, et mathematicis rationibus subiecit. ED.

4. *Varietatem.* Vett. ante Dalec. *varietates.* ED.

5. *Mixtura nubium,* etc. Iridis colores non ea mixtura fiunt, sed refractione luminis: quod argumentum elegantissimo carmine P. NOCETTI, eruditissimis adnotationibus Cl. BOSCOVICI, illustraverit. BAOT. — Primo quidem aspectu incredibile videtur, Plinium, quum supra veram hujus phænomeni causam satis recte indicasset, *radium Solis repulsa acie refringi*, nunc ad ineptissimam explanationem confugere. Sed ea debuit esse veterum physicorum conditio, qui nec prismatis colores satis observassent, nec luminis divisionem suspicarentur, ut supra diximus, not. 3, utque melius ostendent hodierni de physica scriptores. ED.

igniumque⁶ fieri. Certe nisi Sole adverso⁷ non fiunt: nec unquam⁸, nisi dimidia circuli forma: nec noctu⁹, quamvis Aristoteles prodat aliquando visum, quod tamen fateatur idem non nisi tricesima¹⁰ Luna posse. Fiunt¹¹ autem, hieme maxime, ab æquinotio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab æquinotio verno, non existunt; nec circa solstitium longissimis diebus: bruma vero, hoc est

6. *Igniumque*. Ignem vocat quod igneum Solis lumen Seneca loco citato. Varios iridis colores ex varia luminis reflexione et refractione emergere, nunc recentiores scriptores consentiunt: sed in explicanda ratione, miræ ambages. Fieri certum est, ut in experimento familiari et usitato evenit, quum Sole averso aquam ore spargimus: fieri enim tum quiddam plane simile his, quos videmus in arcu, coloribus solet, ut animadvertit Seneca loco citato, et ante eum Arist. Meteor. lib. III, cap. 4. De iridis coloribus multa egregie Seneca, cap. 3. HARD.

7. *Sole adverso*. Vide Senecam, loco citato. HARD.

8. *Nec unquam*. Hæc Aristoteles totidem verbis expressit, Meteorol. lib. III, cap. 2. HARD.

9. *Nec noctu*. Aristotelem vide loco proxime indicato. Seneca loco etiam citato: « At contra arcus in nocte non fit, nisi admodum raro: quia Luna non habet tantum virium, ut nubes transeat, et illis colorem suffundat, qualem accipiunt Sole perstrictæ, etc. H. — Lunares irides videntur et noctu; prioreque et hoc nostro sæculo sunt observatæ. Merito ergo eas prodiderat Aristoteles. BAOT.

10. *Tricesima*. Sic Harduinus, sic Chiffi. et alii manuscripti omnes

vetustæque editiones. At quum *plenilunio* tantum hoc fieri diserte efferat Aristoteles, Meteor. lib. III, cap. 2: Ἐν τῇ πανσελήνῳ γὰρ ἀνάγκη γενέσθαι, εἰ μάλλι ἐσσεῖσθαι, καὶ τότε ἀνατελλούσης ἢ δυνύσης hinc non contemnendi editores, Dalec. Elz. Brot. *quartadecima* satis audacter rescripserunt. Nos Plinium currente calamo falli potuisse credimus; ideoque a textu movendo abstinemus, quanquam scribendi compendiis *XIV* in *XXX* depravari facillimum fuit. Venit quoque nobis aliquando in mentem *plenissima* pro *tricesima* legi posse. ED.

11. *Fiunt autem hieme*. Seneca loco citato cap. 8: « Aristoteles ait post autumnale æquinotium qualibet hora diei arcum fieri; æstate non fieri, nisi aut incipiente, aut inclinato jam die. Cujus rei causa manifesta est: primum, quia medio die Sol calidissimus nubes evinigit, etc. » Aristotelis locus est Meteorol. I. III, cap. 5. HARD.—Ponit Dalecampius *hi maxime*. Ceterum inania plane narrant hic Veteres. Arcus enim quum hieme, tum æstate fieri possunt, ubi Solis radi sub angulo certo incidentes pluviæ guttis refringuntur: sed æstate mediis diei horis non possunt, propter causam infra afferendam, not. 16; et in Græcia et Italia serenæ mgis, quam

brevissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes¹² humi-
Sole, humilesque sublimes: et minores¹³ oriente¹⁴ aut occi-
dente, sed in latitudinem diffusi; meridie exiles, verum am-
bitus¹⁵ majoris. Æstate vero per meridiem¹⁶ non cernuntur; $\bar{\text{z}}$
post autumnæ æquinoctium, quacumque hora: nec un-
quam plures simul, quam duo¹⁷.

1. LXI. Cætera ejusdem¹ naturæ non multis dubia esse
video. (LX.) Grandinem² congelatiò inbre gigni, et ni-
vem eodem humore mollius coacto: pruinam³ autem ex
rore gelido. Per hiemem nives cadere, non grandines:
ipsasque grandines interdium sæpius⁴, quam noctu; et
multo celerius resolvi, quam nives. Nebulas nec æstate,
nec maximo frigore existere. Rores, neque gelu, neque
ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando

apud nos, ætates rarius forsitan hoc
phænomenon exhibent. ED.

11. *Idem sublimes.* Seneca loco
citatus, cap. 3: "Nunquam non ad-
versus Soli arcus est, sublimis aut
humilis, prout ille se submitit, aut
sustulit, contrario motu: illo enim
descendente altior est; alto, depres-
sior. HARD. — In vet. ante Dale-
campium legebatur: *idem Sole
sublimes humili, humilesque sublimes.*
Arcum amplitudinem cum radio-
rum Solis inclinatione, ideoque cum
hujus sideris altitudine mutabilem
esse, nihil refert hic admonere.
Supra 42 gradus vecto Sole, vix ac
ne vix quidem conspicui sunt. ED.

13. *Et minores.* Reliquum dein-
ceps caute vide apud Arist. Meteor.
lib. III, cap. 2. HARD. — Totus
tunc viletur semicirculus, sed cir-
culi minoris, oculorum quidem ju-
dicio, cui sic facilius ejus rotun-
ditatem amplectuntur. ED.

14. *Oriente aut occidente.* Sic Har-
duinus & MSS. Contra Dalecamp.

et Elzev. *occidente vel oriente.* ED.

15. *Ambitus majoris.* Vet. apud
Dalecamp. *ambitu majores.* Arrus
tunc humilior, magis patere vide-
tur, falso tamen: nam circuli radius
idem est, quamvis centrum sub
horizontem descenderit. ED.

16. *Per meridiem.* Sole tunc ni-
mis alto. Nam Romæ usque ad 71°
evebitur. Vide supra, not. 12. ED.

17. *Nec unquam plures simul, quam
duo.* Nonnunquam tres observatos,
affirmat SIGAUD DE LA FOND, *Dict.
de Phys.* etsi duo communius fiunt,
ordine colorum inverso. ED.

LXI. 1. *Ejusdem.* Vet. *ejus.* ED.

2. *Grandinem.* Quæ toto hoc ca-
pite continentur, vide apud Aristot.
Meteor. I, capp. 10, 11 et 12. H.

3. *Pruinam.* Gallis, *la gelée.* Vide
lib. XVII, cap. 37. HARD. — Multo
potius, *la gelée blanche.* ED.

4. *Interdium sæpius.* Caute dictum,
contra quosdam, qui negant noctu
grandinem cadere. Nam id esse fal-
sum, experientia teste, recte monet

liquorem⁵ minui, solutaque glacie non eundem inveniri modum.

(LXI.) Varietates colorum figurarumque in nubibus³ cerni, prout admixtus⁶ ignis superet⁷, aut vincatur.

LXII. (LXII.) Præterea quasdam proprietates¹ quibusdam locis esse: roscidas æstate Africæ noctes; in Italia Locris², et in lacu Velino³, nullo non die apparere arcus; Rhodi⁴ et Syracusis nunquam tanta nubila obduci, ut non aliqua hora Sol cernatur: qualia aptius suis referentur locis. Hæc sint dicta de aere.

LXIII. (LXIII.) Sequitur terra, cui uni rerum naturæ¹ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ¹ venerationis. Sic hominum illa, ut cælum Dei:

scriptor libri Gallici, *Mélanges d'histoire et de littérature*, t. II, p. 171. H.

5. *Gelando liquorem minui*. Ea de re dicemus, lib. XXXI, cap. 21. HARD. — Causa hodie non est dubia: siquidem aqua bis statum mutante, partem ejus aliquam vaporazione disperdi necesse est. ED.

6. *Admixtus ignis*. Igneus halitus, e terra Solis vapore eductus, atque intra nubem commixtus materiæ, quæ ex aqua extrahitur, et in aquam solvitur. HARD. — Idem fere de variis iridis coloribus dixerat paulo ante cap. 60, ubi vide not. 5. ED.

7. *Superet aut vincatur*. Vet. ap. Dalec. *superat aut vincitur*. ED.

LXII. 1. *Proprietates*. Vet. edd. itemque Dalec. et Elz. *proprietates cæli*. Sed vox *cæli* in Chiffletii codice, et, teste Harduino, in aliis quoque MSS. deest. ED.

2. *Locris*. Epizephyriis scilicet, in infima Brutii parte. Vide Plinium III, 10. ED.

3. *Velino*. Lacus Velinus, sive ut alias Plinius vocat, Velini lacus

(nam plures sunt, sed connexi, quos Velinus amnis alit), præcipiti cursu in gurgitem subjectum deferuntur, et illo aquarum lapsu, dispersis in aera guttis humidis, unde Plinius lib. III, 18, vicinos colles *roscidos* vocat, iridis multiplicis phænomenon efficit, quale de cataractis omnibus narrat viatores, quale et in scaturientibus hortorum lymphis sæpe cernimus. Similem aliquam causam circa Locros exstitisse verisimillimum est. ED.

4. *Rhodi*. Idcirco Rhodum Phœbi sponsam, ἀελίοιο νόμφαν appellat Pindarus, Olymp. ζ, versu 26. De Rhodo id quoque Solinus, cap. XI; de Syracusis, cap. v. Illud ipsum de Alexandria Ammianus, lib. XXII: « Nullo pœne die, inquit, incolentes hanc civitatem, Solem serenum non vident. » In insula Chio id etiam contingere, multi experimento comproharunt, inquit Allatius in Philon. Byzant. pag. 69. HARD.

LXIII. 1. *Maternæ*. Quod ea communis mater omnium mortalium

quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper : novissime complexa gremio jam a reliqua natura abdicatos, tum maxime², ut mater, operiens : nullo magis³ sacra merito, quam quo nos quoque sacros⁴ facit; etiam monumenta ac titulos gerens, nomenque prorogans nostrum, et memoriam⁵ extendens contra brevitatem ævi. Cujus numen ultimum jam nullis⁶ precamur⁷ irati grave : tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rige-

sit, inquit Livius, lib. I, pag. 20. Plinius ipse lib. XVIII, cap. 4: « Non tamen, ait, surda tellure, quæ parens appellatur, etc. » H.

2. *Tum maxime.* Lucanus, de Bell. civ. l. VII, v. 810 : « Placido natura recepat Cuncta sinu ; » et paulo post, v. 818 : « Capit omnia tellus, Quæ genuit. » HARD.

3. *Nullo magis sacra merito.* Sic Reg. I et Chifflet. quam lectionem etiam Dalecampius proposuerat ; primus Harduinus in textum recepit, quum prius *sacramento* legeretur, nullo sensu. ED.

4. *Sacros facit.* Plutarchus in Solonis vita, pag. 89 : Ἐπαινῆται δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ ὁ κωλύων νόμος τὸν τεθνηκότα κακῶς ἀγρορεύειν, καὶ γὰρ ὄσιον τοῦς μεθαστώτας ἱερῶς νομίζειν, etc. « Maledicta jaci vetat in defunctos : sacros enim consentaneum esse existimare eos qui decesserunt. » Huc refer epitaphium in Musis lapidariis, pag. 78 : « Hospes ad hunc tumulum ne meas, ossa precantur Tecta hominis. » Quia nimirum, ut cecinit Persius, Satyra I, v. 127 : « Sacer est, pueri, locus : extra Mejite. » HARD.

5. *Et memoriam.* Sic vet. codd. Sic Dalecamp. et Elzev. Harduinus

voculam *et* omisit, nulla prolata auctoritate. ED.

6. *Ultimum jam nullis.* Unicum quod mortuis supersit. Sic apud Tullium Tusc. I, 11 et seq. mortui sæpe *nulli* dicuntur, et vel eo solo arguuntur miseri non esse, *quia nulli sunt.* ED.

7. *Precamur irati.* Solemni hoc hemistichio, *Sit tibi terra gravis.*—Solebant antiqui, ut ex poetis præsertim Latinis constat, Manibus ejus « cuius memoriam (ut sit Tertullianus, l. de Testim. animæ, cap. 4) cum alicujus offensæ morsu facerent, et cui maledicere vellent, terram gravem imprecari : ejus vero cui gratiam deberent, ossibus et cineribus refrigerium comprecari. » Hinc illa:

Molliter ossa cubent.

Et cinerem tellus non onerosa premat.

Martialis, lib. V, Epigr. 34 :

Mollia nec rigidus cespes tegat ossa ; nec illi
Terra gravis fueris : non fuit ille tibi.

Seneca in Hippol. act. V, scena ultima 1279 et seq.

istam terra defossam premat,

Gravisque tellus impio capiti incubet.

Detorsit ingeniose votum terræ levis in contrariam plane sententiam Ammianus in Anthol. l. II, c. 43, Epigr. 1 : Ἐὶν σοὶ κατα γῆς κούρη

it in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in entes : aer densatur nubibus, furit procellis. At hæc gna, mitis, indulgens, ususque⁸ mortalium semper illa, quæ coacta generat! quæ sponte fundit! quos res saporisque! quos succos! quos tactus! quos colores! non bona fide creditum fœnus⁹ reddit! quæ¹⁰ nostri causa

Pestifera enim animantia, vitali spiritu¹¹ habente cul-, necesse est illi seminata excipere, et genita susti-; sed in malis¹² generantium noxa est. Illa serpen-³ 13 homine percusso non amplius recipit, pœnasque non inertium¹⁴ nomine exigit : illa medicas fundit her- et semper homini parturit¹⁵. Quin et venena nostri rtam instituisse credi potest : ne in tædio vitæ fames¹⁶, s terræ meritis alienissima¹⁷, lenta nos consumeret tabe; lacerum¹⁸ corpus abrupta dispergerent; ne laquei tor-

οἰκτρὸς Νίαρχει, ὄφρα σε ῥηϊδίως
ἴωσι κύνες.

1, infelix, tandem tibi terra, Nearchus :
aptius effodiant ut tus membra canes.

HARD.

Ususque mortalium. Forte re-
usuique. HARD.

Fœnus. In Vet. deesse docet
erbum Dalecampius. ED.

Quæ. Quot et quam utilia
i humano animalia! ED.

Vitali spiritu. Aer in culpa
quo cunctorum animantium,
ntiumque semina decidere cre-
ir: terra ipsa non sponte ex-
sustinetve, sed quoniam ita
ne est illi. HARD. — Ridicule
cusatur aer, non sane nocen-
nam terra. Sed hoc plerum-
ocidit, quum ultra verum de-
ndo pervenimus. ED.

In malis. Mala, inquit, pri-
uctoribus suis unice impu-
sunt. At cur non de bonis

idem quoque dicatur? Me quidem
judice, inanis est sententia, vel ideo
quod latius patet, omnibus favendo
qui mala ab aliis prognata susci-
piunt, alunt atque educant. Volebat
Dalecampius, in his malis. ED.

13. *Illu serpentem.* Vide l. XXIX,
cap. 23. HARD.

14. *Inertium.* Ultione abstinem-
tium. ED.

15. *Parturit.* Aliquid bonum pa-
rere meditatur. ED.

16. *Fames mors.* Ita Reg. 1, 2,
Chiffi. etc. Prius legebatur, *ne in tæ-
dio vitæ diræ famis mors*, etc. inter-
polato Plinii contextu. HARD.

17. *Mors terræ meritis alienissima.*
Quod mortis genus a terræ meritis
et benignitate valde abhorret. H.

18. *Ne lacerum.* Ne foret necesse
ad exitum vitæ inveniendum, sese
ex abruptis locis in præceps dare :
quod leti genus lacerum corpus et
fracta membra dispergeret. HARD.

queret pœna præpostera¹⁹, incluso spiritu, cui quæreretur exitus; ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo²⁰ fieret; ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est²¹: miserta genuit id, cujus facillimo haustu, illibato corpore, et cum toto sanguine exstingueremur, nullo labore, sitientibus²² similes: qualiter defunctos, non volucris, non fera²³ attingeret; terræque servaretur, qui sibi ipsi²⁴ perisset. Verum fateamur: terra nobis malorum remedium genuit; nos illud vitæ²⁵ fecimus venenum. Non enim et ferro²⁶, quo carere non possumus, simili modo²⁷ utimur? Nec tamen quereremur merito, etiamsi maleficii causa tulisset: adversus²⁸ unam quippe naturæ partem ingrati sumus. Quas non ad²⁹ deli-

19. *Præpostera*. Proposito aliena. Anima enim sic includitur, dum animæ quæritur exitus. Sed hæc omnia declamantis sunt, ac in ambiguo vocabulo animæ præpostere ludentis. ED.

20. *Pabulo*. Piscium voracitate. E.

21. *Ita est*: miserta genuit, etc. *Vet. ita genuit*, etc. Cætera quæ interposita sunt, delenda. DALEC. — Videtur tamen sic orationi motus addi, non injucunda legentibus nec insueta Plinio vehementia. Et sane mouisset Dalecampius hæc in MS. deesse, si defuissent. ED.

22. *Sitientibus*. Intellige, *sitim restinguentibus*. Nam de illa siti, quæ venenatos cruciat, non agitur. ED.

23. *Non volucris, non fera*. Quod in plerisque voluntariæ mortis generibus timendum esset. ED.

24. *Sibi ipsi*. Sibi jam nullus, adhuc terræ carus est. ED.

25. *Nos illud vitæ venenum*. Venenum fecimus, quod erat remedium. *Vet. apud Dalec. illud vita fecit venenum*. Non profecto male; nam hoc sensu *vita*, id est, homi-

num consuetudo, apud Plinium frequens dicitur. Chiffletii codex non *fecimus* legit, sed *facimus*. ED.

26. *Non enim et ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur?* Ita cum Pintiano scribimus, ex Reg. 1, 2, etc. Prius legebatur, *nos enim*. At cum interrogationis nota concitatus efficaciusque dictum videtur. Etiam paulo ante ex iisdem MSS. rescripsimus, *verum fateamur*: non ut in libris editis, et ut *verum*. Ac postea, *quas non ad delicias, pro quasi*. Et nisi tamen quæ summa patiatur, etc. pro et tamen quæ summa patiatur: eorumdem codicum auctoritate ac fide. HARD.

27. *Simili modo*. Ad perniciem. HARD.

28. *Adversus unam*. Terra, inquit, sola est, e quatuor naturæ partibus sive elementis, adversus quam ingrati sumus. ED.

29. *Quas non ad delicias, etc.* Sic in Toletano codice. Dalec. et Elzev. *Quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias serviat homini*. Vide supra not. 26. ED.

cias, quasque non ad contumelias servit homini? In maria³⁰ jacitur, aut, ut freta admittamus, eroditur³¹ aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis, multoque plus, ut deliciis, quam ut alimentis famuletur nostris. Nisi tamen³², quæ summa patiat, atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentique venas, et æris ac plumbi metalla fodientes: gemmas etiam et quosdam parvulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera ejus extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus³³. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus! Si ulli essent inferi, jam profecto illos avaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur, si eadem ad noxam genuit aliqua! Feræ enim, credo³⁴, custodiunt illam, arcentque sacrilegas manus! Non inter serpentes fodimus, et venas auri tractamus cum veneni³⁵ radicibus? Placatiore tamen Dea³⁶ ob hoc, quod omnes hi opulentia exitus ad

30. *In maria jacitur.* Jactis scilicet, ut ille cecinit, in altum molibus, cæmentisque demissis. Vide interpretes Horatii lib. III, Od. 1, v. 34. HARD.

31. *Eroditur.* Vet. apud Dalec. *eruitur.* Retinenda est vulgaris lectio. Sensus est: Ut maria terris immittantur, excavantur littora, aquarum auxilio. ED.

32. *Nisi tamen.* Sic Harduinus ex MSS. Vet. apud Dalec. *illa tamen.* Dalecamp. et Elzev. *et tamen;* pauloque infra *patitur*, pro *patiat*. Servandum est *nisi tamen.* Est enim objectionis formula, ut *nisi vero*, et multæ aliæ hujusmodi, apud omnes scriptores frequentissimæ. ED.

33. *Quam petimus.* Pintianus legit cum interrogatione, *Ut digito gestetur gemma, quo petitur?* Reg.

1, 2: *Ut digito gestetur gemma, petitur*, terra scilicet. HARD. — Hinc apparet dubiam ac merito suspectam esse lectionem, qua tamen nulla potior nobis occurrit. ED.

34. *Credo.* Est ironiæ formula. Quid, ait, feras et serpentes et venena terræ exprobramus, quæ ne ad tuendam quidem illam satis valent? ED.

35. *Cum veneni radicibus.* Inter venenatas herbas ac noxiorum fruticum radices, auri venam quærimus. Hic videtur sensus. Lectio tamen dubia forsitan. Vet. apud Dal. *cum venenis traducibus.* Alii *cum venenis trucibus*, probante Dalecampio, sed perperam. ED.

36. *Placatiore tamen Dea.* Sic Harduinus ex MSS. Vulgata lectio adjiciebat verbum *utimur*. Sed, ut jam

scelera, cædesque, et bella tendunt; quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa³⁷ se obducit, et scelera quoque mortalium occultat.

1 LXIV. Inter crimina¹ ingrati animi et hoc duxerim, quod naturam ejus ignoramus.

(LXIV.) Est autem figura prima, de qua consensus judicat. Orbem² certe dicimus terræ³, globumque verticibus includi⁴ fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma, in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie: sed cujus amplexus, si capita⁵ linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat: id quod ipsa rerum naturæ cogit ratio, non iisdem causis, quas attulimus⁶ in cælo. Namque in illo cava in se convexitas vertigit, et cardini suo, hoc est, terræ, undique incumbit.

diximus, ablativis absolutis Plinius gaudet. ED.

37. *Ipsa se obducit.* Ossa vel insepulta cum tempore tellus occultat, deprimentia pondere suo molitam pluviis humum. ED.

LXIV. 1. *Inter crimina.* Hic, quod raro nobis accidet, ab Harduini divisione paulum secedimus; is enim, Dalecampium et cæteros edd. male secutus, caput 63 post verbum *ignoramus* clausit. ED.

2. *Orbem.* Terræ globum esse circa polos complanatum Astronomi hodie opinantur. Vide Historiam Academiæ Regiæ Scientiarum, anni 1701, pag. 96, et Dissertationem D. Cassini, de figura Terræ, anno 1713, pag. 188. HARD.

3. *Terræ globumque.* Vet. apud Dalec. et Chiffletii codex: *terræ globum quem.* ED.

4. *Verticibus includi.* Verticibus montium et terrarum summitatibus

metimur, inquit, hujus orbis rotunditatem, facta vallium ac depressionum partium abstractione. Melius vero nunc orbis figura determinatur Oceani superficie: quanquam et ipsa inæqualis est; sed media altitudo capitur. Cæterum vel altissimi montes cum tanti orbis mole comparati, illius rotunditatem parum aut nihil inflectunt. Asiæ quasi mediæ impositus montis *Himalaya* vertex cæteros omnes supereminet, qui tamen hexapedis tantum 4012 supra Oceanum erigitur; eadem ergo ratione ad orbis terrestris radium conferendus, qua 1 ad 815. ED.

5. *Si capita linearum.* Si per extremitates linearum ductarum a centro terræ ad *summos* quosque vertices montium circulus exigatur. HARD. — Vet. apud Dalec. *si capita linearum cunctarum.* ED.

6. *Quas attulimus.* Supra, hujus libri cap. 2. ED.

Hæc, ut solida atque conferta, assurgit, intumescenti similis⁷, extraque protenditur. Mundus⁸ in centrum vergit: at terra exit a centro, immensum ejus globum in formam orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente⁹.

LXV. (LXV.) Ingens hic pugna litterarum, contraque vulgi: circumfundi terræ undique homines, conversisque inter se pedibus stare, et cunctis similem esse cæli verticem, ac simili modo ex quacumque parte mediam calcari: illo quærente¹, cur non decidant contra siti²: tanquam non ratio³ præsto sit, ut nos non decidere mirentur illi. Intervenit sententia, quamvis indocti probabilis turbæ, inæquali globo, ut si sit figura pineæ nucis, nihilominus terram⁴ undique incoli. Sed quid hoc⁵ refert, a

7. *Intumescenti similis.* Hæc est recentiorum quorundam philosophorum *vis expansiva*; de qua vide jam supra laudatum opus doctissimi Azais. Vet. apud Dalec. male: *et intumescenti similis ex utraque parte extenditur*; non enim in duas, sed in omnes partes expandi laborat telus. Ed.

8. *Mundus.* Cælum. HARD.—Vere quidem mundus cælumve, totaque natura in centrum vergit. At non assidua mundi cælive volubilitate terra in globum aut in orbem cogitur, sed vi illa naturali, qua corpora omnia in centrum tendunt. BAOR.

9. *Cogente.* Recentiores philosophi satis ad Plinii mentem accedunt, qui corporum vires expansivas mutuo comprimi, et ex eo libramine rerum omnium naturalem statum effici docent. Ed.

LXV. 1. *Illo quærente.* Inepto hominum vulgo quæstionem vanam obijciente litteris, id est, doctorum virorum sententiæ. Ed.

2. *Contra siti.* Antipodes, scil. Ed.

3. *Non ratio.* Dalec. et Elz. *Non et ratio.* Tanquam, inquit, non eadem ratione mirari possint antipodes, cur non et ipsi decidamus. Ed.

4. *Terram undique incoli.* Absurda comparatio terræ cum pinea nuce, quam velut inæqualibus gradibus in conum desinentem, homines circum et supra (sic enim accipio verbum *undique*), non vero subter incolant, mirum si ulli unquam cogitanti probabilis visa est. Non tamen multum abludit Virgilius, Georg. I, v. 242:

Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundis.

Hinc apparet terram illi quoque visam fuisse tanquam hemisphærium quoddam, cujus ima pars, hominibus ignota et inaccessa, vel aquis vel inferis occuparetur. Cæterum antipodas esse primus in magna Græcia docuit Pythagoras; cujus opinionem ab ejus discipulis egregie defensam, Ionica secta nunquam

alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac non cadere nobiscum. Ceu spiritus vis⁶, mundo præsertim inclusi, dubia sit! aut possit cadere, natura repugnante, et quo cadat⁷, negante! Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terræ, arcentibus cunctis, nisi in se, locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris, camporumque. Cui sententiæ adest Dicæarchus⁸, vir in primis eruditus, regum cura permensus montes: ex quibus altissimum⁹ prodidit Pelion, M^{CC}L passuum, ratione

aut sero admisisse videtur. Aristoteles autem de Cælo lib. II, cap. 2, adeo non vulgari errore imbutus fuit, ut Pythagoricis etiam audacior contenderit, nos inferum hemisphærium habitare, antipodas superum: subtilius sane quam verius, quoniam nec nos, nec illi, supra vel infra sumus; relativa hæc sunt, ut dialectici loquuntur, non absoluta. Ed.

5. *Quid hoc refert?* Quid refert isti controversiæ immorari, quum aliud mirabilius occurrat? Ed.

6. *Ceu spiritus vis.* Quasi vero, inquit, dubitare possit aliquis, aërem, præsertim cælo inclusum, satis valere ad terram sustinendam! Ed.

7. *Et quo cadat, negante.* Vet. apud Dalec. non dante. Ingeniosam explicationem Parmenides primus excogitavit, terram scilicet non cadere, quod nulla *sufficiens ratio* sit vergendi in hanc vel illam partem: quo principio Archimedes et Leibnitzius ad multa similiter explicanda usi sunt, annotante doctiss. BAILLY, *Astr. anc. VIII*, 16. Hanc Plinius non bene intellectam longe sequi videtur. Ed.

8. *Dicæarchus.* Vide quæ de eo

diximus in Auctorum Syllabo. H.

9. *Ex quibus altissimum.* Ex illis nimirum, quos dimensus est, Thessaliæ montibus, non ex omnibus quaqua patet orbis universe. Pelion Geminus in Elem. Astrom. cap. 14, pag. 55, ex eodem Dicæarcho refert altum esse stadiis decem, quæ efficiunt, ut Plinius ait, passus M^{CC}L. Cyllenen vero Arcadiæ montem ad xv, propemodum stadia attolli, eodem mensore Dicæarcho, hoc est, passus fere M^{CC}M. Atabyrium denique Rhodi insulæ, stadiis xiv hoc est, M^{DC}CL passibus. HARD. — Stadium hexapedas nostrates habet circiter centum. Pelion ergo hexapedis 1000 Dicæarchus altum iudicarat; Atabyrium, 1400; Cyllenen, 1500. Quid si Alpes nostras dimensus esset? Quid si Tenariffum, quem circiter 1850 hexapedis altum prædicant? Quid vero si Andes americanas, quarum summa juga tribus circiter hexapedarum millibus, unum etiam 3357 hexapedis altum dimensus est clarissimus DE HUMBOLDT! Multo etiam altius exurgere contendunt recentissimi viatores Asiæ superioris quædam juga. Quæ si cognovisset Di-

perpendiculari; nullam¹⁰ esse eam portionem universæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc videtur conjectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec brevior quinquaginta millibus¹¹ passuum assurgere. Sed³ vulgo¹² maxima hæc pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figuram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Namque et dependentes ubique guttæ parvis globantur orbibus; et pulveri illatæ, frondiumque lanugini impositæ, absoluta rotunditate cernuntur; et in poculis repletis media maxime tument: quæ propter subtilitatem¹³ humoris, mollitiamque¹⁴ in se residentem, ratione facilius, quam visu, deprehenduntur. Idque etiam magis mirum, in poculis⁴ repletis, addito humore minimo, circumfluere quod super-

cæarchus, idem tamen asserere potuisset, portionem hanc esse minimam terræ amplitudinis. Vide supra cap. 64, not. 4. Ed.

10. *Nullam esse, etc.* Vet. apud Dalec. *Nullam esse eam altitudinem pro portione univ. rot. colligens* Ed.

11. *Quinquaginta millibus passuum.* Ita id absurdum est, ut nunquam crediderim a Plinio ita fuisse scriptum. In MSS. legebatur *LM*. Crediderim olim fuisse scriptum *IIM*, id est, *duobus millibus passuum*, quod satis concordat cum altitudine montis *Gemmi*; maxime quum antiqui altitudinem potius auferent quam minuerent. Baor. — Duo passuum millia, hexapedas efficerent circiter 1511. Altissimus Alpium vertex *le Mont Blanc*, vallem suis pedibus subditam hexapedis 1922 supereminet. Quare ad veritatem satis accedit proposita a Broterio mensura, quem ante censuerat jam Rezonicus, *V millibus* pro *L millibus* esse rescribendum. Pliniana mensura

plusquam sedecim leucas nostrates efficit: ridicula profecto et absurditati, damnanda; etiamsi Plinius non perpendicularem altitudinem in mente habuerit, sed tractum pedibus enetiendum ut ab ima valle ad summum montis verticem ascendantur, longo tractu, et eo longiore, quo lenius assurgit. Ed.

12. *Sed vulgo.* Sed aliud, inquit, obijciunt homines indocti, aquarum superficiem planam esse, nec posse convexam et fastigiatam accipere figuram. Ed.

13. *Propter subtilitatem humoris.* Guttarum rotunditas hodie melius exponitur per affinitatem partium invicem cohærere nitentium. Item in poculis cumulate plenis aqua circum labra depressior subsidit, ob parietum vasis attractionem. Sed alia causa Oceanum rotundat, æqua scilicet undique partium ejus ad terræ centrum attractio, cum æquali aeris pressione. Ed.

14. *Mollitiam.* Tolet. codex, *mol.*

sit; contra evenire, ponderibus additis¹⁵ ad vicanos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attollant, at cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa¹⁶, propter quam e navibus terra non cernatur, e navium malis conspicua; ac procul recedente navigio, si quid, quod fulgeat, religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, et postremo occultetur. Denique Oceanus, quem fatemur ultimum, quamvis alia figura cohæreret, atque non decideret, nullo ultra¹⁷ margine includente? Ipsum id ad miraculum redit¹⁸, quoniam modo, etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, ut sint plana¹⁹ maria, et qua videntur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio, magnaque gloria inventores Græci subtilitate geometrica docent. Namque quum e sublimi in inferiora aquæ ferantur, et sit hæc natura earum confessa²⁰, nec quisquam dubitet in littore²¹ ullo

litiem: cætera ut in vulgata. Ed.

15. *Ponderibus additis*. Immissis videlicet in aquam leniter ac sine concussu denariis aliquot. Quippe tum aqua succrescit ab interiore parte vasis, ascendentibus guttis quas emoverunt sede sua denarii subsidentes; et sic aliquanto etiam supra naturalem cumulum intumescere potest, resistente circum labra parietum vasis attractione. Cumulo autem naturali si guttulam infundas, illa, quum in fundum pondere suo non trahatur, superficiem tantum vasis afficit, et in depresso cumulo quasi labitur. Ed.

16. *Eadem est causa*. Aquarum nempe convexitas. Ed.

17. *Nullo ultra margine*. etc. Ergo fingebat sibi Plinius Oceanum sub habitabili terra in convexam superficiem rotundari; quod veritati omnino consentaneum est. Nul-

lum autem marginem ejus agnoscit. Nempe margines Oceano nulli essent alii quam ipsa orbis antiqui littora (hinc Europæ atque Africæ, illinc Asiæ), nisi medius in hac immensitate aquarum Americæ continens audacibus Columbi conjecturis emersisset. Ed.

18. *Ipsum id ad miraculum redit*. Id vero ipsum rursus admirationem vulgi movet. Chiffletii codex, in id ipsum miraculum rediit; vana emendatione. Ed.

19. *Ut sint plana*. Etiamsi sint plana, quam sententiam ipse paulo ante confutavit. Ed.

20. *Confessa*. Alii concessa. Vet. apud Dalec. et sit hic naturæ earum consensus. Sed MSS. vulgatam lectionem retinent; et *confessa* in passiva significatione Plinianum est. Vide Indices. Ed.

21. *In littore ullo*, etc. Vet. apud

accessisse eas, quo longissime²² devexitas passa sit: procul dubio apparere²³, quo quid humilior sit, propius centro esse terræ; omnesque lineas²⁴, quæ emittuntur ex eo ad proximas aquas, breviores fieri, quam quæ ad extremum mare a primis aquis. Ergo totas, omnique ex parte aquas vergere in centrum: ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur.

LXVI. Quod ita formasse artifex¹ Natura cædi debet, ut, quum terra arida et sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo² implexu jungerentur: hac sinus pandente; illa vero permeante totam, intra, extra, supra, venis, ut vinculis, discurrentibus: atque etiam in summis jugis erumpente; quo, spiritu³ acta, et terræ pondere expressa,

Dalec. *Nec quisquam dubitet in littus ullum accessisse eas, nisi quo longissima devexitas passa sit.* ED.

22. *Quo longissime.* Quousque. ED.

23. *Apparere.* Supple ex præcedentibus, *docent Græci.* ED.

24. *Omnesque lineas.* Omnesque lineas, quæ a centro terræ ducuntur ad proximam aquæ superficiem, breviores fieri quam quæ ad ultimum mare a primo littore. HARD. — Id Plinius ab aliquo mathematico male transcripsit, nec, ut opinor, intellexit. Nam ex ejus verbis nullus mihi sensus elucet: viderint oculatiores. Suspicio tamen *proximas aquas esse fundo proximas; extremum autem mare, summam aquarum superficiem, quæ a centro remotissima.* Verba igitur a *primis aquis* aut spuria essent, aut sic legenda: *ac primas aquas.* Sed incerta omnia. Reliqua vero hujus capituli, jam a verbis *ergo totas*, planissima sunt, immo et verissima: confer

supra quæ diximus, not. 13. ED.

LXVI. 1. *Artifex Natura.* REG. 1, 2. Chiff. etc. *artifex naturæ.* HARD.

2. *Mutuo implexu jungerentur.* Vet. *mutuo complexu jungerentur.* ED.

3. *Spiritu acta.* Sequitur pervulgatam sententiam, referentium originem fontium ad ipsum mare, ex quo per ductus subterraneos in montes usque, et loca omnia, in quibus scaturigines conspicuæ sunt, aqua contendat. HARD. — Spiritum hic vocare videtur aspirationem quamdam terræ, qua in ejus viscera tractus humor, deinde subsidentis humi pondere in altum per canales quosdam aut siphones exsiliat. Sic terra quodammodo pulmonis officium ageret. Sed manifesto vana argutatur Plinius. Ne tamen irrideas. De scaturientium in altissimis montibus aquarum origine, nondum omnino dirempta lis est; quanquam nubibus præsertim imputanda videtur, quæ montium

siphonum⁴ modo emicat : tantumque a periculo decidendi abest, ut in summa quæque et altissima exsiliat. Qua ratione⁵ manifestum est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

(LXVI.) Est igitur in toto suo globo tellus medio⁶ ambitu præincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc investigandum, sed jam experimentis cognitum.

LXVII. (LXVII.) A Gadibus, columnisque Herculis, Hispaniæ et Galliarum circuitu, totus hodie navigatur occidentens. Septemtrionalis vero Oceanus, majore ex parte navigatus est, auspiciis Divi Augusti, Germaniam¹ classe circumvecta ad Cimbrorum promontorium²: et inde immenso mari prospecto³, aut fama cognito, ad Scythicam plagam⁴, et humore nimio rigentia⁵. Propter quod minime

cacuminibus attractæ, frigore densatæ, terra absorptæ, summas illas scaturigines alunt. ED.

4. *Siphonum.* Siphon est canalis fistula, per quam emittitur liquor, ut in salientibus aquis cernimus. H.

5. *Qua ratione.* Nempe quod remotissimos etiam fontes alat Oceanus. Sed omittit Plinius vaporatio- nis intermedia ope hoc fieri. ED.

6. *Medio ambitu.* Toto orbis sui ambitu terra, inquit, mari præincingitur, ceu fascia quadam : reliqua eminet extra undas. HARD.

LXVII. 1. *Germaniam classe circumvecta.* De Drusi expeditionibus, et quam eo jubente tentavit Romana classis in Oceano septemtrionali, navigatione, confer Dionem, lib. LIV; Velleium, II, 105, 106; Tacitum, Germ. xxxiv; Suetonium, Claud, 1. De septemtrionalium regionum situ, qualis innotuerat Romanis, plura Plinius ipse IV, 27, sed confusa et ambigua, disserit. ED.

2. *Ad Cimbrorum promontorium.* Nunc *la pointe de Skagen*, in gradu latitudinis 57° 32'. Nos vero ultra Novam Zemblam et *Spitzberg*, atque etiam ultra 83 gradum latitudinis navigavimus. BROR.

3. *Immensum mari prospecto.* Mare illud fuit septemtrionalis Oceanus; sed non glaciale mare, pigrum illud ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, ut Tacitus ait, Germ. xlv. Immo si Dioni fides, loc. cit. videtur Drusi classis non ultra flumen Albim processisse, et Cimbricum promontorium fama potius quam oculis cognovisse. ED.

4. *Ad Scythicam plagam.* Chiff. *Scythicam ad plagam.* ED.

5. *Humore nimio rigentia.* Occidentales oras innui credo, ne Norvegiæ quidem, verum Cimbricæ Cherronesi. Hic enim velut discerptum littus Oceano in terras insinuante, ac mille sinus efficiente,

verisimile est illic maria deficere, ubi humoris⁶ vis superet. Juxta⁷ vero, ab ortu, ex Indico mari sub eodem⁸ sidere⁸ pars tota vergens in Caspium mare⁹, pernavigata est Macedonum armis, Seleuco¹⁰ atque Antiocho regnantibus, qui et Seleucida¹¹ atque Antiochida ab ipsis appellari voluere. Circa Caspium quoque multa¹² Oceani¹³ littora explorata, parvoque¹⁴ brevius, quam totus, hinc aut illinc Septemtrio eremigatus. Ut tamen conjecturæ locum sic quoque¹⁵ non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ¹⁶, sive ea illius Oceani sinus est, ut multos ad-

ut non immerito dixerit Plinius, terram hic videri deficere superantibus aquis: et Scythica recte dici potuit, quum Germaniæ non adscriberetur hæc plaga, ut ne nunc quidem Alemanniæ pars est. *Rigentia* vero, ad frigidam cæli temperiem respicit humore nimio auctam: de mari congelatiato non agitur. Ed.

6. *Humoris vis.* Dalec. et Elz. *Vis humoris.* Ed.

7. *Juxta.* Item, pariter. Ed.

8. *Sub eodem sidere.* Semper ad orientem pergendo. *Sidus* pro cælo aut cæli parte usurpari solet. Ed.

9. *Caspium mare.* Quem sinum esse Septemtrionalis Oceani, sive Scythici, Veteres arbitrati sunt. Vide quæ dicturi sumus lib. VI, cap. 15. HARD.

10. *Seleuco atque Antiocho.* Vivus adhuc Seleucus, fortunatissimus ille Alexandri ducum, Asiani superiorum Antiocho filio regendam permiserat, anno ante Chr. 293, qui duodecim post annis universo patris regno successit. Plinius expeditionis tempus non satis accurate designat. Ed.

11. *Seleucida et Antiochida.* Σελευκίς et Ἀντιοχίς adjectiva sunt,

quibus est subaudiendum *θάλασσα*, mare. Ed.

12. *Multa.* Vet. apud Dalec. *multo labore.* Ed.

13. *Oceani.* Id est, ipsius Caspii maris. Vide notam 9. Ed.

14. *Parvoque brevius.* Paulo minus quam totus, sive fere totus. *Parvo* pro *exiguo spatio* familiaris est scriptori huic locutio: « Tam parvo, inquit, lib. V, cap. 12, distat ibi rerum naturæ diversitas. » HARD.

15. *Sic quoque.* Etiam si totus sit eremigatus. Ed.

16. *Paludis Mæoticæ.* Palus Meotica, *la mer d'Azow*, non est sinus septemtrionalis Oceani, a quo immensum abest; sed per Bosporum Cimmericum Ponto Euxino, *la mer noire*, jungitur. BROR. — Adeone incuriosi rerum suarum erant Romani, ut Paludem Mæoticam imperii sui sinibus pæne contiguam non explorassent! Et tamen de Tanai vulgata erat apud poetas mentio; ejusque fluminis ostia commemorabit Plinius II, 112; VI, 7; Tanainque urbem nominabit, in eodem fluvio sitam, quo pacto, nisi commerciis et navigatione notam? Alias etiam de Mæotica palude, nec

verto credidisse, sive angusto¹⁷ discreti situ re: Alio latere Gadium¹⁸, ab eodem occidente¹⁹, ma meridiani sinus ambitu Mauritaniae²⁰ navigatu
 3 Majorem quidem²¹ ejus partem, et Orientis riae Magni Alexandri lustravere, usque in Arab num. In quo res gerente C. Cæsare²² Augusti fil navium ex Hispaniensibus naufragiis²³ feruntur Et Hanno²⁴, Carthaginis potentia florente, circi

absurda aut vero absimilia loquatur. Ergo, quæ nunc delirat, ab aliquo rudis illius antiquitatis somniatore, non ab ævi sui geographis acceperat; indiligens plane veri et falsi compilerator, et ubi dissentiunt auctores, nunquam aut raro sibi constans. ED.

17. *Angusto discreti situ.* Ita MSS. omnes. Sive, inquit, palus hæc Mæotica septentrionalis Oceanum, modico terrarum tractu spatioque inde discreti, restagnatio ac veluti æstuarium sit. HARD. — Septentrionalem Oceanum et mare Caspium, contigua, vel confusa esse credentibus, Mæotica palus videbatur aut sinus quidam illius ambigui maris, aut lacus ab eo discretus brevi terrarum intervallo, et fortasse illius undis alitus atque auctus. ED.

18. *Alio latere Gadium.* Alio mundi latere circa Gades, hodie Cadix. ED.

19. *Ab eodem Occidente.* Semper ad Occidentem pergendo: ut supra sub eodem sidere. ED.

20. *Ambitu Mauritaniae.* Circum occidentalia littora Tingitanæ, quæ hodie Maroccanum imperium. ED.

21. *Majorem quidem.* Quæ sequuntur ad ea verba, *Idem Nepos*, etc.,

Martianus exscripsit eodem verbis, lib. VI, capitate terræ. HARD. — Africæ littora occidentalit. Sed Atlanticum Oce Indico mari, quod lustrandi naves, junctum ac esse mox docebit Plinius

22. *C. Cæsare.* Agr quem Augustus adoptavit VI, cap. 31. HARD.

23. *Ex Hispaniensibus* Ergo Hispani jam id tecum Africam ad Indos navigabant, edocti scilicet thaginiensibus, qui tan rase hoc iter, non frequentur. Africæ periplus, florente et per mare Rulopes accipiente, diu deservione tandem et ignoraratus est, donec anno 1 tani hominis audacia, B DIAZ, superato Bonæ Spertorio, rursus illud arcibus aperuit. ED.

24. *Hanno.* De Hann milcone vide Auctorum Creduntur ambo fratres trem Hamilcarem et avu Magonem illum qui a Jbro XIX, cap. 1, imperiorum condidisse virtut

tum Galliæ Proconsuli, Indos a rege Suevorum³³ dono datos, qui ex India commercii causa navigantes, tempe-
 5 statibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circum-
 fusa undique dividuo globo³⁴ partem orbis auferunt nobis;
 nec inde huc, nec hinc illo pervio tractu. Quæ contem-
 platio apta detegendæ mortalium vanitati, poscere viden-

editis *C. Afranii*. Manuscripti codices prænomen non habent. Nos ex Dione, lib. XXXVII, et ex Fastis *Lucium* appellamus. HARD.

33. *A rege Suevorum*. Ita constanter libri omnes MSS. Creditit Isaacus Vossius, in *Melam*, pag. 249, neque Suevis, neque Boiis (quæ postrema vox nonnullis placuit), locum hic esse posse, quum sint mediterranei populi. At quum ipse substituit, a rege *Bætorum*, Bætosque Batavos interpretatur, valde vereor, ut vades conjecturæ suæ codices ullos probatæ fidei possit afferre, aut Bætorum nomen pro Batavis familiare Plinio fuerit. Propius a vero abest Suevorum regem fuisse, ut scriptores toto uno consensu affirmant, ad quem deducti terrestri itinere Indi, qui ad oram Germaniæ tempestate fuissent abrepti, quam contra exemplarium fidem quidquam movere. HARD. — Apud Pomponium Melam, loco citato, *Boiorum*, non *Suevorum*, rex dicitur ab illis Indis requirendo cognosse, « vi tempestatum ex Indicis æquoribus abreptos, emensosque quæ intererant, tandem in Germaniæ littora exiisse. » Multa de hoc facto disputant docti. Frustra putat Harduinus Suevos mediterraneam esse nationem, quum Suevia commune sit Germaniæ septentrionalis nomen, sinusque Codanus, *la mer Baltique*, a Tacito *Suevicum mare* ap-

pelletur. Quo magis servanda fuit vulgata lectio. Contendit ad hunc locum POINSIGNET DE SIVRY, Gallicus interpres, Suevorum hunc regem, ipsum esse Ariovistum Cæsaris bello clarum, sed prius *amicum Populi Senatusque romani* nuncupatum Cæsare consule, an. DCXCV. De Indis vero in Sueviam mari transalatis, nihil credo. Americæ potius incolæ quidam, si quos tum habuit incolas, navigando nimium exspatiati, in occidentalem Europæ borealis plagam tempestatum vi ejecti fuerint. Sic ipsa Americæ littora, jam antiquissimis temporibus, Daniæ et Norvegiæ navigatores audacius in Oceanum provecti tetigerant. Quamvis enim credibile sit, Indos olim terrestri itinere per Asiam septentrionalem peregrinatos esse catervatim commercii causa (cujus rei testis esse posset Indica colonia circa mare Caspium, in urbe *Astracan*, nostris quoque temporibus superstes, nisi, quod verius opinor, a Tataris victoribus et tota Asia dominantibus, decimo tertio sæculo illuc translata est), tamen eos in Codanum usque sinum trans omnes Sarmatiæ solitudines pervenisse haud ita facile persuadeor: præterquam quod hæc conjectura virorum cæteroque doctissimorum, cum Pomponii Pliniique verbis minime constare potest. ED.

34. *Dividuo globo*. Eoas partes a vespertinis dividente Oceano. ED.

tur, ut totum hoc, quidquid est, in quo singulis³⁵ nihil satis est, ceu subjectum oculis, quantum sit ostendam.

LXVIII. (LXVIII.) Jam primum in dimidio¹ computari videtur, tanquam² nulla portio ipsi decidatur Oceano: qui toto circumdatus medio, et omnes cæteras fundens recipiensque aquas, et quidquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot et tantæ magnitudinis pascens³, quo tandem amplitudinis spatio credetur⁴ habitare? Improbata⁵ et infinita debet esse tam vastæ molis possessio⁶. Adde quod ex relicto plus abstulit cælum⁷. Nam quum sint⁸ ejus quinque partes, quas vocant Zonas, infesto rigore et æterno gelu premitur omne, quidquid est subjectum duabus extremis, utrinque circa vertices, hunc qui Septemtrio vocatur, eumque qui, adversus illi, Austrinus appellatur. Perpetua caligo² utrobique, et alieno molliorum⁹ siderum aspectu, ma-

35. *In quo singulis nihil satis est.* Propter insatiam hominum cupiditatem. Ed.

LXVIII. 1. *In dimidio computari, etc.* Pro dimidia, inquit, orbis parte haberi terra solet. Ed.

2. *Tanquam.* Tanquam non, sic computando, multum detrahimus ex Oceani magnitudine, qui certe multo plus, quam terra, obtinet spatii. Sensus clarissimus. Cæterum ante Dalecampium, quem per omnia secutus est Harduinus, multum variaverat hujus loci lectio. Veter. apud Dalec. *Inde mihi disputandum videtur, quænam portio ipsi decedat Oceano.* Alii, probante Pintiano, nec multum abscedente Chiffletii codice: *Inde mihi disputandum videtur, quænam portio illius ipsi decedat Oceano.* Codex Salmant. et vetus editio Romana: *Inde mihi disputari videtur, quum nulla portio, etc.* Retius multo Dalecampius. Ed.

3. *Sidera ipsa. . . . pascens.* Vide supra, cap. 9. Ed.

4. *Spatio. . . habitare.* Spatium tenere, occupare. Ed.

5. *Improbata.* Mensuram non admittens, nec sine audacia quadam aggredienda. Supra cap. 24: «Ausus rem etiam Deo improbam.» Ed.

6. *Possessio.* Spatii comprehensio, ipsum spatium. Ed.

7. *Ex relicto plus abstulit cælum.* Partis illius, quæ resecto Oceano superest, plus quam dimidium nobis adimit cæli intemperies. Ed.

8. *Nam quum sint.* Quæ sequuntur usque ad caput seq. ea fere totidem verbis Martianus exscripsit, lib. VI, p. 196. Attigerat ea multo antea Virgilius, his vulgatis versibus Georg. I, 233: «Quinque tenent cælum Zodæ, etc.» HARD.

9. *Molliorum siderum.* Siderum qui calore et luce cælum emolliunt; Sol præcipue videtur intelligi. Ed.

ligna, ac pruina tantum albicans¹⁰ lux. Media vero terrarum, qua Solis orbita est, exusta flammis et cremata, cominus vapore torretur. Circa duæ tantum, inter exustam et rigentes, temperantur: æque ipsæ inter se non perviæ, propter incendium¹¹ siderum. Ita terræ¹² tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est.

3 Sed et relicta nobis una portio, haud scio an etiam in majore damno sit. Idem¹ siquidem Oceanus, infusus in multos (ut dicemus²) sinus, adeo vicino accessu interna maria allatrat³, ut cxv⁴ millibus passuum Arabicus sinus

10. *Albicans lux. Media vero.* In Chiffi. et aliis codd. præpostera interpretatione legitur: *albicans. Lux vero media, etc.* Mendum corrigi Martianus hæc exscribens ac leviter immutans l. VI, c. de Zonis terræ: « Nam duæ, inquit, quæ axi utriusque confines, algore immenso et frigoribus occupatæ, desertionis causas pruinis ninguentibus præbuere. Media vero flammis atque ardoribus, etc. » HARD.

11. *Incendium siderum.* Ita Reg. 1, 2. Chiffi. etc. non *sideris*. HARD. — Mirum fortasse alicui videatur imperviam dici zonam torridam ab eodem Plinio qui paulo ante de periplo Africæ locutus sit: verum antiquis in mentem cecidisse videtur, Africæ littora, paucis supra Tropicum gradibus, citra æquinoctialem circulum curvari, et ad rubrum usque mare porrigi. Asiæ autem ab illis cognitæ nulla fere pars australior est Cancri tropico. Terram igitur, saltem illam quam incolimus, sub zona torrida deficere; alteramque temperatam zonam conjectura quidem excogitari, sed nullo modo adiri posse credebant. ED.

12. *Terræ tres partes.* Torridam

mediam, extremasque duas gelu et frigore infestas. HARD.

1. *Idem siquidem.* Fortasse idem delendum est. ED.

2. *Ut dicemus.* In geographicis libris, qui hunc proxime consequuntur. Ita MSS. omnes. HARD. — Vet. apud Dalecamp. *ut diximus*; supra scilicet, cap. 69. ED.

3. *Allatrat.* Cum sonitu undarum ac fluctuum accedit. Ita l. IV, c. 9: « Tot sinus Peloponnesi oram lancinant, tot maria allatrant. » Sic Silius Italicus non semel, *latrantibus undis*; et Claudianus, de raptu Proserpina, l, 148: « Hinc latrat vicina Thetis. » ED.

4. *Ut centum quindecim.* Hoc iterum repetit lib. V, cap. 12, cum hæc eleganti exclamazione: « Tam parvo distat ibi tanta rerum naturæ diversitas! » Neque existimandum est a seipso Plinium dissentire, quum illic ait a Pelusio ad Arsinoen Rubri maris oppidum, cxxv passuum millia ab Agrippa tradi: nunc vero cxv. Propriorem enim Arabici sinus oram spectare videtur hoc loco, quam sit illud Arsinoes oppidum. HARD. — Illa cxv millia passuum romanorum circiter 38 leucas nobis

distet ab Ægyptio mari : Caspius vero CCCLXXV⁵ millibus a Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamque dum dispescit⁶, quantum terrarum occupat? Computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum : addantur et lacus, et stagna. Jam elata in cælum, et ardua aspectu quoque⁷ juga : jam silvæ, vallesque præruptæ, et solitudines, et mille causis⁸ deserta detrahantur. Hæ tot⁹ portiones terræ, immo vero, ut plures tradidere, mundi punctus¹⁰ (neque enim est aliud terra in universo), hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes : hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuamur¹¹ humanum genus, hic instauramus bella etiam civilia, mutisque cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium⁵ furores transeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtoque vicini cespitem¹² nostro solo adfodimus¹³ ; ut, qui latissime rura metatus fuerit, ultraque¹⁴ fines exegerit

efficiunt ; hodie tamen hoc intervallum, *l'isthme de Suez*, viginti tantum leucis æstimatur. Vetus apud Dalec. post *passuum* addebat adverbium *tantum*. ED.

5. *CCCLXXV*. Hunc quoque numerum passuum ex quorundam sententia recitat, lib. VI, cap. 111. HARD. — Distarent ergo hæc maria leucis ferme 124, quales hexapedis nostratibus 2282 conficere solent geographi. Recentiores haud multum ab hac æstimatione abludunt. ED.

6. *Dum dispescit*. Harduinus voculam *dum* omisit. Manuscriptus apud Dalec. *dum dispertit*. Ipse Dalecampius : *Europam Asiamque dispescit. Quantum terrarum occupet, computetur*, etc. ED.

7. *Aspectu quoque*. Supple : quanto magis ascensu ! ED.

8. *Et mille causis deserta*. In Elz. deest copula *et*. Volebat Menagius *deserta*, ut ad *solitudines* referri posset, omiſsa etiam copula. ED.

9. *Tot*. Ironice dictum. Quam paucæ enim supersunt ! ED.

10. *Mundi punctus*. Acutum illud est Senecæ dictum, Natur. quæst. lib. I, in proëm. pag. 831 : « Hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur. O quam ridiculi sunt mortalium termini ! etc. » HARD.

11. *Tumultuamur*. Ita Chiffi. codex, et Harduinus. Male Dalec. et Vet. *tumultuatur*. ED.

12. *Cespitem*. Agelli angulum. ED.

13. *Adfodimus*. Hoc est, addimus, adjungimus, annectimus, ut una fossione aretur. HARD.

14. *Ultraque fines*. Multi codd :

accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel quum ad mensuram avaritiæ suæ propagaverit¹⁵, quam tandem portionem ejus¹⁶ defunctus obtineat!

LXIX. (LXIX.) Mediam esse¹ mundi totius haud dubiis constat argumentis : sed clarissime æquinocitii paribus horis. Nam nisi in medio esset, æquales dies noctesque haberi non posse deprehendunt² et dioptræ³, quæ vel maxime id confirmant : quum æquinocitiali tempore ex eadem linea ortus occasusque cernatur, solstitialis⁴ exortus per suam lineam, brumalisque occasus. Quæ accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

LXX. (LXX.) Tres autem¹ circuli supra dictis zonis implexi, inæqualitates temporum distinguunt : solstitialis a parte Signiferi excelsissima nobis, ad septemtrionalem

ultraque famam; nullo sensu. ED.

15. *Propagaverit.* Suppl. fundum aut agrum suum. ED.

16. *Portionem ejus.* Ejus videlicet fundi. ED.

LXIX. 1. *Mediam esse.* Chiffli. et Vet. apud Dalec. *mediam esse terram.* Sed *terram* facile subaudiri potest. E.

2. *Deprehendunt.* Dalec. et Elzev. *deprehenderunt.* ED.

3. *Et dioptræ.* Martianus. l. VI, cap. de Positione terræ, pag. 195, hoc caput exscribens : « Media igitur credenda est, inquit, quod præsertim æquinocitialis temporis interstitia manifestant : nam pares horarum metas, tam antemeridialium, quam etiam postremarum, et tam diei quam noctis, horologia manifestant. Quo documento clarum est, tantumdem undique secus ab terris abesse cælum : quod idem duobus circulis edocetur, solstitiali, et brumali. Nam utique quantum interstitii dies habet, quum cæli

culmine Sol elatus illustrat, tantum spatii longior nox, quum Sol in brumam decidens repræsentat, etc. - Hæc paulo explanata uberius a Martiano, lucem miram afferunt Plinianæ brevitati. HARD. — *Dioptra*, græce *διόπτρα*, instrumentum est geometricum, *un quart de cercle*, quo apparentes rerum inter se distantiarum anguli apertura dijudicantur. Per hoc dimetiri possunt astronomi, qua horizontis portione differat exortus æquinocitialis a solstitiali brumalique. Porro quum ab utroque æquali distet intervallo, gradibus scilicet 23 cum dimidio, sequitur, inquit Plinius, terram esse mediam cæli : melius dixisset, mediam inter tropicos jacere. Martiani exemplum ab Harduino prolatum, huic interpretationi non repugnat. ED.

4. *Solstitialis.* Dalec. et Elzev. *et solstitialis.* ED.

LXX. 1. *Tres autem.* Tropici duo, cum æquinocitiali circulo. HARD.

m versus²; contraque ad alium polum, brumalis: item
) ambitu Signiferi orbis incedens, æquinoctialis.

XXI. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius
 figura est: quam globo similem, et cum ea¹ aquas,
 n intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubie,
 bis septemtrionalis plagæ sidera nunquam occidunt:
 a, meridianæ nunquam orientur: rursusque² hæc
 ion cernantur, attollente se³ contra medios visus
 rum globo. Septemtriones⁴ non cernit Troglodytice,
 ifinis Ægyptus: nec Canopum⁵ Italia, et quem vocant
 ices⁶ crinem; item, quem sub Divo Augusto cognov-
 vere Cæsaris thronon⁷: insignes ibi stellas⁸. Adeoque

ersus. Hæc vox in Elz. deest,
 cur omissa. ED.

CI. I. *Aquas.* Vet. apud Dalec.
 ED.

hec. Nostri poli sidera. ED.

Attollente se. Globo terræ ob-
 , ut dixit, cap. 10. Vide quæ
 as cap. sequente. HARD.

Septemtriones etc. Quæ deinceps
 ractantur, ad ea verba, *na-*
um hæc maxime, etc. verbum
 transcripsisse credas Martia-
 lapellam, lib. VI, cap. 193.
 — Troglodytice, de qua hic
 apud Plinium mentio, sinus
 i littus occupat occidentale
 ropicum: hodie Nubiæ et
 niæ adscribitur. Septemtrio-
 : sunt Major Ursa, quæ tota
 orizontem descendere Tro-
 is videtur. ED.

hec Canopum. Canopus stella
 lrgo navi, in temone austrino,
 magnitudinis. De hac Mani-
 inio consentiens, l. I, vs. 215.

erris non omnibus omnia signa
mus: nusquam invenies fulgere Can-
opum,
iliasas per pontum veneris oras.
 rent Helicem, etc. HARD.

6. *Berenices.* Fuit Berenice Pto-
 lemæi Soteris sive Lagidæ conjux,
 (immo vero Ptolemæi Evergetæ
 soror et conjux. ED.) Ejus crinem,
 ut Plinius, inter sidera mathema-
 tici retulerunt: Conon in primis,
 si fides est scholiastæ Arati, a quo
 distichon illud Callimacho tribui-
 tur: Ἡδὲ Κόνων μ' ἔβλεψεν ἐν ἡέρι,
 τὸν Βερενίκης Βόστρυχον, ὃν καίνη
 πᾶσιν ἔθηκε θεοῖς. Vide Catulli car-
 men LXVI. Sed longe est hæc stella
 quam Plinius hoc loco commemo-
 rat, quæcumque demum ea sit,
 diversa ab ea quæ vulgo coma
 Berenices vocatur, et a Callimacho
 Catulloque describitur, et situ, et
 forma, et nomine: nam et austr-
 lior est, et unica, et Crinis nomi-
 natur, non Coma. HARD.

7. *Cæsaris thronon.* Non est hæc
 in albo censuque stellarum, quas
 astronomi recentiores numerant.
 Nempe multo plures in cælo stel-
 larum μορφώσας Plinius agnovit,
 quam nostri hodie in numerato ha-
 bent, ut alias diximus. HARD.

8. *Insignes ibi stellas.* Canopum
 scilicet, crinem Berenices, et Thro-

manifesto assurgens fastigium curvatur, ut⁹ Canopus quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexandriae intuentibus videatur; eadem a Rhodo¹⁰ terram quodammodo ipsam stringere; in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis Septemtrio. Idem¹¹ a Rhodo absconditur, magisque Alexandriae. In Arabia novembri mense prima vigilia¹² occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio vesperi paulisper apparet, paucisque ante exortum Arcturi¹³ diebus pariter cum die cernitur. Navigantium hæc maxime cursus deprehendunt, in alia adverso¹⁴, in alia prono¹⁵ mari: subitoque conspicuis, atque ut e freto emergentibus, quæ in anfractu¹⁶ pilæ latuere, 4 sideribus. Neque enim (ut dixere aliqui¹⁷) mundus hoc

num Cæsaris. *Ibi insignes*, id est, in Ægypto conspicuas. ED.

9. *Ut Canopus.* Hæc quoque de Canopi visu Rhodi et Alexandriae, Geminus in Elem. Astron. cap. II, pag. 13. At Petavius in notis ad Geminum, pag. 407, non fere quarta parte signi unius, sed quadrante toto, hoc est, gradibus septem cum semisse, elevatum esse supra horizontem Alexandriae probat, tum ex Hipparcho, tum ex tabularum epilogismo. HARD. — Immo ob refractionum vim, Gadibus conspicitur; teste Suarez de Salazar, Antiquitat. Gadit. I, 6. BROU.

10. *Eadem a Rhodo.* Ita Eustathius in Dionys. v. 13. HARD.

11. *Idem a Rhodo absconditur.* Septemtrio, sive Major Ursa jam ab insula Rhodo, latitudinis triginta sex gradus numerante, abscondi, id est, occasum nosse incipit, aliqua saltem sui parte, nempe inferioribus stellis et in extrema cauda sitis, contra vulgatissimum illud dictum, quod apud nos et in

Italia ac Græcia verum est, populis autem australioribus falsum: — Arctos Oceani metuentes æquore tingi. — Depressior etiam Arctos Alexandriae, quæ latitudinis habet tantum 31 gradus. ED.

12. *Prima vigilia.* Nox in quatuor partes æquales, seu vigiliis castrorum dividebatur, quarum singulis ternæ fere horæ cedebant: et prima vigilia ab occasu Solis cœpta, desinebat post tres horas; inde secunda incipiebat, usque ad mediam noctem, etc. HARD.

13. *Exortum Arcturi.* 1x Calend. Mart. Vide lib. XVIII, cap. 65. H.

14. *Adverso.* Ascendenti, ad partem scilicet. ED.

15. *Prono.* Ad austrum de vexo. E.

16. *In anfractu pilæ.* Anfractum pilæ vocat tumorem globi terraquei. Sidera, inquit, quæ propter tumorem terræ conspici non poterant, subito comparent, velut ex freto emergentia, illo anfractu pilæ seu tumore superato. HARD.

17. *Ut dixere aliqui.* Vide aucto-

polo¹⁸ excelsiore se attollit; aut undique¹⁹ cernerentur hæc sidera²⁰: verum hæc eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eademque demersa longinquis: utque nunc sublimis in dejectu²¹ positus videtur hic vertex, sic²² illam terræ devexitatem transgressis, illa²³ se attollunt, residentibus quæ hic excelsa fuerant: quod nisi in figura pilæ, accidere non posset.

LXXII. Ideoque¹ defectus Solis ac Lunæ² vespertinos¹ orientis incolæ non sentiunt: nec matutinos³ ad occasum habitantes: meridianos⁴ vero sæpius⁵. Nobili apud⁶ Arbela

rem libri de Hist. Philosoph. apud Galen. tom. II, cap. 11. HARD.

18. *Hoc polo.* Septemtrionali. Fuit illa mens ignaræ vetustatis, ac poetarum maxime, quibus ascendere dicuntur ea sidera quæ supra horizontem sese ostendunt. Ad eam æ mentem Virgilius accommodat, lib. I, Georg. v. 240:

Mundus ut ad Scythiam Riphæasque ardens

arces,

Conscurgit, premitur Libyæ devexus in Austros. Hic vertex nobis semper sublimis: at illum

Sub pedibus Styx atra videt manesque profundi.

Vide etiam Manilium, lib. I, initio: « Pars ejus ad Arctos Eminent, etc. H.

19. *Aut undique.* Aut idem valet quod *alioqui*. Sic lib. XIX, cap. 30: « Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. » HARD.

20. *Hæc sidera.* Nostro quæ sunt polo proxima. ED.

21. *In dejectu positus.* Nobis qui isti polo subjacemus, et ejus respectu quasi in devexo sumus. Geometricam in verbis diligentiam apud Plinium ne quæras. ED.

22. *Sic illam.* Elzev. *in illam*; non male, sed sine auctoritate. ED.

23. *Illæ.* Australiora sidera. ED.

LXXII. 1. *Ideoque.* Martiani. l. VI,

p. 193. HARD. — Vet. apud Dalec. *ideo*, omisso *que*. ED.

2. *Vespertinos.* Melius dixisset *occidentales*, i. e. qui nobis ad occidentem videntur: nam Lunæ defectus vespertini ad orientem fiunt. ED.

3. *Matutinos.* Qui nobis in orientali parte cæli cernuntur. ED.

4. *Meridianos.* Qui nobis medio cælo apparent; sic enim Eois populis ad occasum videntur, occidentalibus vero ad ortum. ED.

5. *Sæpius.* Juvat hoc loco incredibilem Martiani hallucinationem observare, qui quum hunc Plinii locum *meridianos sæpius: nobili apud Arabiam*, etc. cursim raptimque transcriberet, legit: *Meridianos Servius Nobilis apud*, etc. ac deinde quæ de hac defectione narrantur a Plinio, ea Servio Nobili, auctori plane commentitio, vindicat. HARD.

6. *Nobili apud Arbela.* Operæ pretium fuerit annotare in codd. Reg. 1, 2, etc. atque in vett. editis legi *apud Arabiam*: in Martiani libris item, *in Arabia*. In Arbelitide tamen Alexandri magni victoriam contigisse, præter innumeros alios scriptores ipse Plinius testatur, lib. VI, cap. 16. Quamobrem neglectis co-

Magni Alexandri victoria, Luna defecisse⁷ noctis secunda hora prodita est, eademque in Sicilia exoriens. Solis defectum⁸, Vipstano⁹ et Fonteio Coss. qui fuere ante paucos annos, factum pridie Calendas¹⁰ Maias, Campania hora diei inter septimam et octavam sensit: Corbulo¹¹ dux in Armenia inter horam diei decimam et undecimam prodidit visum, circuitu globi alia¹² et aliis detegente et occultante. Quod si plana esset terra, simul omnia apparent cunctis, noctesque non fierent inæquales: nam æque¹³ aliis,

dicibus MSS. prioribusque editionibus scripsere hoc loco posteriores, *apud Arbela*. At nobis religio est quidquam mutare: quum verisimile sit Arbela Arabiæ attributa fuisse, velle Plinium indicare: ut conijcere est ex his quæ de amplitudine Arabiæ scribit, libro VI, cap. 32. HARD. — Profecto similitudine nominum gravis error Plinio ingestus est, nec dubitavimus Harduinum hic deserrere, ac veterum editionum lectionem, *apud Arbela*, etiam invitis codicibus, restituere. ED.

7. *Luna defecisse*. Hanc Lunæ defectionem retulit Petavius, lib. X, de Doctr. Temp. cap. 35, ad annum secundum Olymp. cxii, quo Archontem Athenis fuisse Aristophanem scribit Diodorus Siculus: nocte xx diem Septembris insequente. Consentiant Scaliger, et Ricciolus: iste tom. I, Almag. pag. 365; ille lib. V, Emend. Temp. p. 420, ubi Ciceronem, Plutarchum, et Arrianum erroris arguit, in assignando defectionis hujusce die. H. — Anno igitur U. C. cdxiii, ante Christum 331: nec scio, cur deinde Harduinus, sub ejusdem annotationis finem, septem annis posteriorem fuisse hunc Lunæ defectum contenderit. ED.

8. *Solis defectum*. Tacitus, l. XIV Annalium hanc defectionem Solis annumerat inter prodigia ob necatam a Nerone matrem Agrippinam. HARD.

9. *Vipstano et Fonteio Coss.* C. Vipstanus Apronianus, C. Fonteius Capito, consules Nerone imperante fuerunt, anno U. C. dcccxi, post Christum anno 59. Harduinus et plerique auctores, *Vipsanio*; male. Vipstani e paucissimis Romæ familiis fuerunt, quæ nominibus in *us*, non in *ius* terminatis gauderent. Primus hoc animadvertit Ursinus, et post illum Norisius, Muratorius, etc. observante Rezzonico. ED.

10. *Pridie Calendas*. Ita Reg. i. codex, totidem litteris. Reg. alter, *II. Calend.* Martianus, qui Plinii epitomen fecit, *XI. Calendas*: mutata arithmetica numeri nota Arabica in Romanam. Sed hunc errare admonet Ricciolus, Almag. tom. I, pag. 367. HARD.

11. *Corbulo*. A Nerone in Armeniam summo cum imperio missus. Vide Dionem, lib. LXII, pag. 710, et Tacitum, lib. XIV, Annal. capp. 6, 34, et seqq. HARD.

12. *Alia et aliis*. Elzev. *alia aliis*, omisso τῶ et. ED.

13. *Nam æque aliis*. Reg. 2, co-

in medio sitis, paria duodecim horarum intervalla
rentur, quæ nunc non in omni parte simili modo
ruunt.

XXIII. (LXXI.) Ideo nec nox diesque quævis eadem
orbe simul est, oppositu¹ globi noctem, aut² ambitu
afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In
a Hispaniaque, Turrium³ Hannibalis; in Asia vero
ter piraticos terrores, simili specularum præsidio ex
: in queis⁴ prænunciativos⁵ ignes sexta hora diei

*nam aliis: cæteri neque, per
im compendia, pro nam æque,
a postulante sententia. MSS
omnes, editique, nunc non
i parte exhibent, ante Frobe-
qui prior non expunxit. H.
ete correxit Harduinus vitio-
alecampii cæterorumque scri-
n, quæ talis erat: Neque
uam in medio sitis, paria duo-
horarum intervalla cernerentur,
unc in omni parte, etc. Nullo
surdo sensu. Ed.*

XIII. 1. *Oppositu globi.* Quum
terraquei crassitudo interpo-
lis arcet radios Ed.

Ambitu. Quum nostra hujus
pars a Sole ambitur. Ed.

Turrium Hannibalis. Quarum
quæ in Africa fuit, inter
lam et Thapsum a Livio,
III, 48, ponitur. Justinus su-
XXXI, 2, 3, *rus urbanum quod
r littus maris habuerit*, appellat.
Ed.

In queis. Ignis, qui piratas
nunciabant, meridie in illis
accensos, sæpe compertum
rtia noctis hora visos esse ab
is navibus, quæ ad persequen-
iratas ex Africa Hispaniaque
tæ meridie, quum ibi ignes

illi accenderentur, et versus ortum
pergentes, post tergum respiciebant,
postquam illis novem horis leucas
totidem mari confecissent: atque
idem compertum est de his, qui ex
Asia solventes versus occasum, post
respicerent ignes ibi accensos me-
ridie, quum inde discederent. HARD.
— Frustra desudavit Harduinus ut
sanum aliquem sensum ex illis Pli-
nii deliramentis excuteret. Sensus
apertus est: dispositos quippe longa
serie per totum littus ignes prænun-
ciativos, qui signa invicem trans-
mitterent; atque ita signum meridie
datum, tertia noctis hora accendi vi-
sum iis qui ad ortum ultimi essent.
Quod sane fieri potuit, ob necessa-
rias singulis intervallis moras, dum
intelliguntur signa, dum accendun-
tur ignes, etc. Sed ad cursum Solis
hoc referre, dementiæ est. Nam ut
tanta horarum differentia intersit,
si moram omnem in specularis ac
transmittendis signis sustuleris, ne-
cesse erit observatores illos ultimos
1 35 gradibus, id est, sesquidimidio
hemisphærio, a primis distare tur-
ribus. Recte igitur incredibilem Pli-
nii credulitatem ludibrio vertit Bay-
lius in Dictionario suo. Ed.

5. *Prænunciativos.* Ita recte vide-

accensos, sæpe, compertum est, tertia noctis a tergo ultimis visos. Ejusdem Alexandri⁶ cursor Philonides⁷, ex Sicyone Elin⁸ mille et ducenta⁹ stadia novem diei confecit horis : indeque, quamvis declivi itinere, tertia¹⁰ noctis hora remensus¹¹ est sæpius. Causa, quod eunti cum Sole iter erat : eundem¹² remeans obvium contrario prætervertebat¹³ occursu. Qua de causa ad occasum navi-

tur Frobenius emendasse; quamvis libri veteres, et vetustæ editiones habent, *prænnunciatos*. H. — Vet. apud Dalec. *prænnuncios*. ED.

6. *Ejusdem Alexandri*. Cujus viotoriam ad Arbela supra memoravit Plihius, cap. 72. Sed quum jamdiu istam Alexandri mentionem oblivisci potuissent lectores, epitheton *ejusdem*, ut supervacaneum, deleri jubebat Menagius. ED.

7. *Philonides*. De quo rursum dicitur lib. VII, cap. 20. « Ἡμεροδρόμοις vocant Græci, inquit Livius, lib. XXXI, cap. 24, ingens diurno cursu emetientes spatium. » HARD.

8. *Ex Sicyone Elin*. Sicyon, nunc *Vasilico*; Elis, nunc *Gastouni*, in Peloponneso : egregius autem fuit ille cursor, qui quinquaginta nostras leucas horis novem conficeret. BAOT. — Vide not. seq. ED.

9. *Mille et ducenta stadia*. Passuum sunt centum quinquaginta millia, leucæ horariæ quinque et viginti. HARD — Immo leucæ 50 geographicæ : sed aliquanto nimiam esse hanc distantiam cum ipsa utriusque loci positione comparatam, facile animadvertet, qui vel obiter map-pam geographicam inspexerit. Vix enim triginta leucæ recto itinere intersunt; quibus addenda esse fa-teor viarum diverticula : sed admirationi rursus id detrahendum,

quod æstivis diebus, novem horæ antiquæ horas nostras æquinoc-tiales fere duodecim efficiunt. ED.

10. *Tertia noctis*. Etiam quum toto die ex Eli Sicyonem cucurrisset, conficere tamen iter non potuit ante tertiam noctis horam, quod antea ex Sicyone Elim excurrere novem diei horis erat emensus. HARD. — Quindecim ergo antiquis horis remensus est, quæ circa solstitium numeratæ, quum dies longissimi sunt, horas nostrates prope septemdecim adæquant. ED.

11. *Remensus est sæpius*. Vet. apud Dalec. *reversus est*, omisso *sæpius*. ED.

12. *Eundem*. Solem scilicet. Vet. apud Dalec. *eundemque*. ED.

13. *Prætervertebat*. Offendebat. Contrario nimirum motu, quam quo Sol ferebatur, hoc est, *aversa* ab occiduo Sole fronte, ad ortivum progrediebatur : celerius autem videntur ii progredi, qui secundum Solem iter faciunt, quam qui eodem adverso. Illis enim versus occasum procurrentibus, tardius Sol occidit : habentque illi idcirco diem longiorem. Isti, dum contra ortum feruntur, relinquuntur a Sole, qui citius iisdem occultatur : sic diem ii versa vice habent breviorum H. — Optime : sed in tam parva locorum distantia, Elidis et Sicyonis horologia vix quinque unius horæ

gantes, quamvis brevissimo die, vincunt⁴ spatia nocturnæ navigationis, ut Solem ipsum comitantes.

LXXIV. (LXXII.) Vasaque horoscopa¹ non ubique eadem² sunt usui; in trecentis³ stadiis, aut, ut longissime, in quingentis, mutantibus semet umbris Solis. Itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra, in Ægypto meridiano tempore, æquinoctii die, paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars⁴ gnomonis deest umbræ. In oppido Ancone⁵ superest

sexagesimis differre poterant; quare eunti ac redeunti ne discrimen quidem quadrantis horæ intererat. Ineptos igitur auctores sequitur hoc quoque loco Plinius. ED.

1 4. *Vincunt spatia nocturnæ navigationis.* Ob majorem scilicet prudentiam sive timorem nocte gubernantium. Nam causa nimis hercule absurda est, quam huc affert Plinius, nempe diurnam illis navigationem nocturna celeriore esse, quod Solem præsentem comitentur. ED.

LXXIV. 1. *Vasaque horoscopa.* Hæc Martianus totidem verbis, lib. VI, pag. 194. Alia demonstratio est rotunditatis terræ, a diversitate umbræ gnomonis repetita. Vasa horoscopa appellat horologia in plano descripta, horizonti ad libellam respondentia. Vasa dicuntur, quod area in qua lineæ ducebantur, labri interdum instar et conchæ erat, cujus in margine describebantur horæ. Horoscopa, ab ὥρα et ἀκρίτω, hoc est, ab inspiciendis horis. Quia in his vasis, inquit, umbra gnomonis mutatur, usum illorum quoque mutari necesse est, ubi sunt in alium locum translata, ubi non est eadem elevatio poli. Hæc autem poli diversa elevatio oritur ex timore ter-

ræ. H. — *Horoscopica*, uterque codex, Tolet. et Salmant. Græci *horoscopia* appellant. PINTIAN. — Broterio quoque *horospica* placebat. ED.

2. *Eadem.* Longol. *idem.* DALEC.

3. *Trecentis.* Chiffi. *tricens.* DALEC. — Trecenta stadia leucas nostrates efficiunt paulo minus tredecim; quingenta stadia unam et viginti leucas. Non instandum est nimium istis Plinii verbis. Sensus est umbram gnomonis, quo magis ab æquatore discedas, longiorem fieri, et hoc discrimen etiam parvis intervallis, ut 13 vel 21 leucarum, facile sentiri. ED.

4. *Nona pars.* Ita Vitruvius, lib. IX, cap. 8. « Sol, inquit, æquinoctiali tempore, Ariete Libraque versando, quas ex gnomone partes habet novem, eas umbræ facit octo, in declinatione cæli, quæ est Romæ. » Hoc est, si gnomonis longitudo dividatur in novem partes, meridiano tempore, (nam de sola umbra meridiana agitur, sive quam rectam vocant), umbra gnomonis habebit tantum octo partes Romæ: sive erunt gnomonis partes novem; umbræ, octonæ. HARD. — Urbis Romæ latitudo est, 41° 53'. ED.

5. *Ancone.* Codices fere omnes,

quinta tricesima⁶. In parte Italiæ, quæ Venetia⁷ appellatur, eisdem horis umbra gnomoni par fit.

LXXV. (LXXIII.) Simili modo tradunt in Syene¹ oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus² stadiorum³, solstitii die⁴ medio nullam umbram jaci; puteum-

Ancona. Sita est in maris Adriatici littore Italico, habetque latitudinis 43 gradus, et circiter dimidium: paulo igitur altior quam Roma, id est, septemtrioni propior. ED.

6. *Superest quinta tricesima.* Manuscripti hic variant. Nos ex certissima conjectura edi curavimus: *Ancone superest quinta. Decima in parte Italiæ, quæ, etc.* In decima Italiæ regione Venetiam statuit in geographicis, libro sequente. Neque simile veri est, in tot particulas, hoc est, in quintas tricesimas ab homine πλατικωτέρως ubique agente, gnomonem umbramve dividi. HARD. — Sed Plinius, quæ apud auctores invenit, temere colligere solet; et potuit hæc observatio ab aliquo minus πλατικῶς agente litteris consignari. Itaque nihil audendum rati sumus; et veterem edidimus lectionem, quam firmat ipse Plinius, lib. VI, cap. ultimo, ubi ait de regionibus in hac latitudine sitis: « Umbilico triginta quinque pedum, umbræ triginta sex. » Additque, sicut hoc etiam loco: « ut tamen in parte Venetiæ exæquetur umbra gnomoni; » sed falso, si verum est quod modo de Ancone prædicavit. Neque enim Ancone, quam in Venetia, longior esse potest umbra gnomonis, siquidem latitudo australior est; sed longior paulo quam Romæ, siquidem, ut diximus, unus ac fere dimidius

latitudinis gradus supersunt. ED.

7. *Venetia.* Inter Padum et Alpes Rhæticas, circa sinum Adriaticum: quæ pars Italiæ diu vocata est *l'État de Venise*; nunc maritima pars regni Langobardo-veneti. ED.

LXXV. 1. *Syene.* Urbs in Ægypti et Æthiopiæ confinio, hodie Assuan, sub Cancri tropico, lat. 24° 5. Vide Plinium ipsum, lib. V, cap. 10, et passim alias. ED.

2. *Quinque millibus.* Totidem numerat Strabo, lib. II, pag. 114. Efficiunt ea stadia, passuum millia DCXXV. HARD.

3. *Stadiorum.* Chiff. *stadium.* Eorum quinque millia, qua diximus ratione, si stadium æquet paulo minus hexapedas nonaginta quinque, leucas geographicas efficiunt 207 aut 208. Recta via hoc intervallum dimensi erant antiqui, siquidem inter Alexandriam et Syenen, latitudinis gradus intersunt 7° 26', et Syene tribus fere longitudinis gradibus ad orientem vergit, qui sub hac latitudine leucas tantum 23 comprehendunt; unde distantiam obliquam geometrica colligit ratio circiter 200 leucarum. ED.

4. *Solstitii die.* Hoc etiam Pausanias refert in Arcad. lib. VIII, p. 517. Luc. lib. II, v. 587: « Umbras nusquam flectente Syene. » Vide etiam Strab. lib. II, p. 114. Et de puteo Syenes, qui meridie nullam umbram facit, Arrianus in Ind. pag.

jus experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex apparere, tum Solem illi loco supra verticem esse :

et in India supra flumen Hypasin⁵ fieri tempore m Onesicritus⁶ scripsit. Constatque in Berenice⁷ urbe lodytarum, et inde stadiis quatuor millibus⁸ DCCCXX, idem gente, Ptolemaide⁹ oppido, quod in margine i maris ad primos¹⁰ elephantorum venatus conditum hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus, emque postea¹¹ fieri; et per eos xc dies¹² in meri- umbras jaci. Rursus in Meroe¹³, (insula hæc¹⁴ ca-

Ex eo manifestum est oppi- iyenem esse sub ipso Tropico i, grad. 23° 30', latitudinis trionalis. HARD.

Flumen Hypasin. Flumen Hy- nunc *Cauil*, in Indum, nunc influit. Hypasis fuit *Alexan- eris terminus*, ut dicitur infra I, cap. 21. At solstitii die non potest fieri ut supra Hypasin nulla jaciatur um- rum Alexandri aræ Hypasi i appositæ sint per 30 lati- s gradus; ipsumque austri- Hypasis ostium sit ultra 28 i latitudinis. BROU.

Onesicritus scripsit. Chiff. Dalec. *scribit.* De Onesicrito Auctorum Indicem. ED.

Berenice. Steph. pag. 160: η ἐν τῇ Τρωγλοδυτικῇ. De Be- narrat hoc ipsum Strabo, , pag. 133. HARD. — Hodie vel *Salaka*; sita est in rubri littore, et πάγχερος olim minata est. Vide Plinium ip- ib. VI, cap. 34. ED.

Quatuor mill. DCCCXX. Sunt m millia DCII, ut Plinius ait, VI, ubi hæc eadem rursus tur. HARD.

9. *Ptolemaide.* Hæc Ptolemais ἐπὶ θήρας, et Πτολεμαῖς πρὸς τῇ θήρα τῶν διεφάντων est cognominata, apud Strab. lib. XVI, pag. 770. De ejus situ dicemus ad librum VI. HARD.

10. *Ad primos.* Ptolemæi duo, Philadelphus et Evergetes, primi fuere Græcorum, qui elephantorum venationem in his oris instituerint. Auctor Agatharchides, lib. I, de Mari rubro, apud Photium: Πτολεμαῖον φασὶ τὸν μετὰ τὸν Δάγου, πρῶτον διεφάντων θήραν συστήσασθαι. Frustra Salmasius, pag. 424. cor- rigit, *primum ad eleph.* HARD.

11. *Postea.* Vet. ap. Dal. *post.* ED.

12. *Et per eos xc dies.* Ptolemais ergo inter Æquatorem et Tropicum circa quindecimum gradum posita fuit, ut bis Solem in zenitho haberet, Maii mensis et Augusti initio; interea vero, Solem e septem- trione haberet. ED.

13. *In Meroe: insula hæc, etc.* Ita in Toletano codice. Dalec. et Elz. *in Meroe insula, quæ est, etc.* Chiffletii codex: *In Meroe insula, hac quæ est.* Nos in re dubia Har- duinum sequimur. ED.

14. *Insula hæc.* Eadem de Meroe habet Strabo, lib. II, pag. 177. H.

putque¹⁵ gentis Æthiopum, quinque millibus¹⁶ stadiorum¹⁷ a Syene, in amne Nilo habitatur), bis anno absumi umbras, Sole¹⁸ duodevicesimam Tauri partem, et quartamdecimam¹⁹ Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum²⁰, mons est Maleus nomine, juxta quem umbræ æstate in austrum, hieme in septemtrionem jaciuntur : quindecim tantum noctibus²¹ ibi apparet Septemtrio. In eadem India,

15. *Caputque gentis.* Strabo, lib. I, pag. 32 : Μερὸν, τὸ βασιλείον, καὶ μητρόπολις τῶν Αἰθίοπων. HARD.

16. *Quinque millibus.* Hoc est, ut diximus, DCXXV mill. pass. (leucis 207. ED.) quo intervallo distare Syenen a Meroe scribit Strabo, lib. II, pag. 114, et Eratosthenes apud Plinium, lib. VI, cap. 35. Ex eo inter Syenen et Meroen intervallo, quale est inter Alexandriam et Syenen, et ex tempore, quo mox dicitur est Plinius in Meroe absumi umbras, recte conficit D. Delisle, in Historia Academiæ Regiæ Scientiarum, anni 1708, Meroen insulam statui debere grad. circiter 16° 30', latitudinis borealis. HARD.

17. *Stadiorum.* Chiffli. *stadium.* DALEC.

18. *Sole duodevicesimam, etc.* Decima circiter Maii die. ED.

19. *Quartamdecimam.* Quarta fere Augusti mensis. Ex his patet Meroen remotiorem ab æquatore fuisse quam Ptolemaida uno circiter gradu. ED.

20. *Oretum.* De Oritis, lib. VI, cap. 25. At cap. 22, ejusdem libri, hoc ipsum retractans de Maleo monte, Suaris illum attribuit, non Oritis. « In interiore situ, inquit, Monedes et Suari, quorum mons Maleus, in quo umbræ ad septemtrionem cadunt hieme; æstate, in

austrum, per senos menses. Septemtriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi xv diebus, Bæton auctor est, etc. » Alii fortasse hi Oretæ ab Oritis de quibus, lib. VI, cap. 25, etsi a suo monte quem incolunt, utriusque Ὀρίται fortassis appellati sunt. Vide quæ ea de re dicturi sumus, lib. VI, cap. 22. HARD. — *Oretum pro Oretarum* dici potuit; sed fortasse Plinius *Oretes* non *Oretas* vocari vult, eosque ab *Oritis* diversos facit. Utique *Oritis* plagam incolebant Erythræo mari vicinam, citra flumen Indum, ideoque citra Tropicum: id autem quod de Maleo monte narrat Plinius, senis mensibus umbras ac Septemtrionem, senis ad austrum cadere, manifesto intelligi non potest, nisi de latitudine Æquatori proxima. *Malea, Malei, vel Maleam*, commune est hodieque montibus Indicis nomen, præsertim in Taprobana, de qua rectius affirmare potuisset id, quod *Oritis* male affingit, Plinius. Sed longe ab hac sententia absuit: nam alias Maleum montem in interiore India collocat, eademque de illo refert, libro VI, cap. 22. ED.

21. *Quindecim tantum noctibus.* Quid sibi velit Plinius equidem non intelligo. Majoris enim uras septem stellæ quæ triones vocantur, jam a latitudine 26 aut 27 graduum

Patales²² celeberrimo portu, Sol dexter²³ oritur, umbræ in meridiem cadunt. Septemtrionem, ibi Alexandro morante, adnotatum prima²⁴ tantum noctis parte aspici. Onesicritus dux ejus scripsit, quibus in locis Indiæ umbræ non sint²⁵, septemtrionem²⁶ non conspici, et ea loca appellari ascia²⁷: nec horas dinumerari ibi²⁸.

observatis, quum assidua circa polum revolutione sub Horizontem descenderunt, omnes quidem occultantur; idque cum regione vulgo Oritis assignata satis convenit: sed quum super horizontem quotidie plusquam semicirculum describant, necesse est illas, communi stellis omnibus lege, singulis noctibus, serius quidem occlusæ, et aliquando ante Solis ortum, aliquando post occasum, conspicuas fieri. Quidquid id est, merito animadvertit POINSELET DE SIVRY, corrigendum esse ex hoc Plinii loco Lucani versum, Pharsal. III, vs. 249, ubi *Orestas* vel *Olostras* pro *Oretas* in antiquis editionibus legebatur:

Tunc furor extremos movit Romanus Oretas
Carmannoque duces, quorum devezus in austos
Æther, non totam mergi tamen aspicit Arcton,
Læcet et exigua velox ubi nocte Bootes. ED.

22. *Patales*. Patala nunc *Tatta-Nagar*, ubi sunt divortia Indi fluminis. BHOZ. — Est urbs in insula sita, quam fluminis ostia efficiunt, latitudinis habens 24° et circiter 20'. Plinius, XII, 25, de *Patala insula* loquitur; unde fit ut cum Dalec. et Elz. maluerimus hoc loco *Patales* quam cum Harduino *Patalis* rescribere. ED.

23. *Sol dexter oritur*. Hoc dici potest de Zonæ torridæ incolis, citra Æquatorem habitantibus, quando intra Solem et Æquatorem sunt;

siquidem lævum aut dextrum latum æstimatur Solem meridie aspectantibus. Sed omnino falsum est de *Patala*, urbe, ut dictum est, citra Cancri Tropicum sita, etsi non multum ab eo distat, et illo etiam tempore minus distabat ob majorem eclipticæ obliquitatem. ED.

24. *Prima tantum*. Prima vigilia, de qua diximus cap. 71. Habet hæc quoque Martianus, lib. VI, p. 193. HARD. — Hinc forsitan conjici posset, quo tempore anni observatus fuerit ab Alexandri comitibus in Patale urbe Septemtrio, nisi Plinius verbis nimium laxis ideoque subambiguus uteretur. ED.

25. *Umbræ non sint*. Medio die, Sole eorum verticem lustrante. HARD. — Et solstitio tantum. ED.

26. *Septemtrionem non conspici*. Quando sub horizontem descendit; vide supra, not. 21. Nunquam enim ullam ejus stellam conspici, vere dici non posset, nisi de regionibus antarctici, ultra torridam Zonam positis. ED.

27. *Ascia*. Qui sine umbra sunt, meridiei tempore, uno quotannis die, solstitio scilicet, græce ἀσκιοι, sine umbra, dicuntur, iique sub Tropico habitant. Contra dicuntur ἀμφοίσκιοι, hoc est, utrinque umbram habentes, populi intra Tropicos, et maxime sub Æquatore siti. ED.

28. *Nec horas dinumerari ibi*. Hoc

1. LXXVI. (LXXIV.) At in tota Troglodytice, umbras bis quadraginta quinque¹ diebus in anno Eratosthenes² in contrarium³ cadere prodidit.
1. LXXVII. (LXXV.) Sic fit¹, ut vario lucis incremento, in Meroe longissimus dies XII² horas æquinoctiales³, et octo partes⁴ unius horæ colligat; Alexandriæ⁵ vero, XIV horas; in Italia, quindecim; in Britannia, XVII: ubi æstate lucidæ noctes⁶, haud dubie repromittunt⁷ id, quod cogit ratio credi: solstitii diebus⁸ accedente Sole propius verticem mundi, angusto⁹ lucis ambitu, subjecta terræ¹⁰ con-

vel falsum est, vel magis ad populorum incultos mores, quam ad astronomiam pertinet. Ed.

LXXVI. 1. *Bis quadraginta quinque.* Diebus xc, ut supra dictum est. Sed minus sane aut majus intervallum esse debet, prout minus magisve Tropicum excedas; nec potest hoc de tota Troglodytice, nec de Berenicæ simul et Ptolemaide verum esse, quum septem vel octo latitudinis gradus intersint. Ed.

2. *Eratosthenes.* Vide Catalogum Auctorum. Ed.

3. *In contrarium.* In eam partem quæ nobis meridiana dicitur. Ed.

LXXVII. 1. *Sic fit.* Hæc Martianus totidem fere verbis, lib. VI, pag. 194. HARD.

2. *XII horas.* Strabo, lib. II, pag. 133, ait, *tredecim.* Τοῖς δὲ κατὰ Μερὸν καὶ Πτολεμαίδα τὴν ἐν τῇ Τρωγλοδυτικῇ, ἡ μεγίστη ἡμέρα ὡρῶν ἰσημερινῶν ἐστὶ τρισκαίδεκα. Martianus Plinium secutus, *duodecim, et bessem.* HARD.

3. *Æquinoctiales.* Quales duodenæ æquinoctiis computantur inter ortum Solis et occasum, nostris igitur ferme æquales. Ed.

4. *Octo partes.* Hora duodecim

in partes, ut as in totidem uncias dividebatur. Octonas igitur partes horæ antiquæ, sive bessem, ut Martianus vocat, nobis probe repræsentant horarum nostratium 40 sexagesimæ, quas minutas vocamus. Ed.

5. *Alexandriæ.* Consentit Strabo l. c. De Italia item, pag. 134. H.

6. *Lucidæ noctes.* Unde poeta, « minima contentos nocte Britannos » dixit. HARD. — Lucidas vocat noctes, quæ brevissimo septem horarum inclusæ spatio, utraque crepuscula pæne continuant. Ed.

7. *Repromittunt.* Præstant, confirmant. Ed.

8. *Solstitii diebus.* Eo temporis lapsu quo æquinoctia distant, cujus medium est solstitium. Ed.

9. *Angusto lucis.* Exiguus enim vero est circulus ille, quem Sol describit solstitii diebus, quum supra horizontem attollitur, cerniturque ab iis, qui septemtrionales sive polares mundi tractus incolunt, ubi sunt cardines mundi, minimique sive extremi siderum ambitus, ut Plinius loquitur, lib. IV, c. 26. H.

10. *Subjecta terræ.* Plagam cælo Solique in eo terrarum tractu subjectam. HARD.

" dies habere senis mensibus; noctesque" e diverso, immam remoto¹³. Quod fieri in insula Thule¹⁴, Py¹⁵ Massiliensis scripsit, sex dierum navigatione in trionem a Britannia distante: quidam vero et in¹⁶, quæ distat Camalduno¹⁷ Britanniae oppido circiter tis millibus, affirmant.

Continuos dies habere senis. Quid est quod Pintianus usque hanc lectionem solli- quorum ille *senis* diebus, iste *isibus*, scribendum pronun- kt et sua vulgatæ scripturæ sententia, neque ea mutari atemptu veterum exempla- tque adeo sine veritatis dis- potest. Sic enim scribere sse Plinium, cogit ipsa ratio ut ejus verbis utar: ita scri- loct Martianus, lib. VI, 14, dum hunc locum tran- , ita ait: « Hinc est, quod e longissimus dies XII Æ- iales horas, et alterius bes- at: Alexandriæ, XIV: In Ita- in, Britannia, XVII. Solstitiali mpore, cæli verticem Sol subjectas lævorsum ter- etui diei continuatione col- itemque brumali descensu nam facit horrere noctem: insula Thyle compertum Massiliensis asseruit. » Se- a nox, senorum certe men- t. Vide quæ dicturi sumus, cap. 26. HARD.

E diverso. E contrario, vice Ed.

Ad brumam remoto. Rece- iole ad Tropicum austra- Ed.

In insula Thule. Illa Thule esse *les Iles de Shet-land*, au-

nord des Orcades. At ibi dies non sunt continui mensibus senis, sicut nec in insula Mona, *l'Isle d'Anglesey*. Camalodunum autem nunc *Colches- ter, dans le Comté d'Essex*. BROX.— Quod narravit Pytheas de semestri- bus noctibus in causa fuit, cur exis- timarent quidam Thulen esse quam nos vocamus *Islande*, remotiorem sane insulam quam ut imperita tunc temporis navigatio aut tale iter suscipere aut sex diebus conficere posset. Sed in Orcadibus Pytheas, si eo usque navigavit, audire potuit incolas de Islandia forte narrantes, id quod reapse verum est, Solem ibi per sex menses vix supra horizontem emergere, unde latiusculo sensu semestres noctes dici possunt. Ed.

15. *Pytheas*. Vide Auctorum Cata- logum, et observa, jam his temporibus, tertio ante nostram æram sæ- culo, Massilienses commercii causa in septentrionalis Europæ plagas peregrinatos esse. Neque enim verisimile est, Pythean philosophum hoc iter suis opibus ingressum esse; sed profecto civium suorum merca- toriam aliquam expeditionem com- mitatus erat. Ed.

16. *Mona*. De ea libro IV, cap. 30. HARD. — Hodie *Anglesey*. Ed.

17. *Camalduno*. Sic MSS. omnes, quos vidimus, et vetustæ editiones; Romana, Parmensis, Tarvisina, etc. At est Colonia Camalodunum Ta-

LXXVIII. (LXXVI.) Umbrarum hanc rationem, et quam vocant gnomonicen¹, invenit Anaximenes² Milesius, Anaximandri (de quo diximus³) discipulus⁴: primusque horologium, quod appellant sciothericon⁵, Lacedæmone ostendit.

cito, lib. XII, Annal. Apud Gruter. pag. 439: COLONIE. VICTRICENSIS. QUE. EST. IN. BRITANNIA. CAMALODUNI. Hodie deminuta voce, *Maldon* vocant, teste Cambdeno. Neque est *Colchester*, ut alii volunt. HARD.

LXXVIII. 1. *Gnomonicen*. Rationem deprehendendi horas ex stylo, umbra indicante. HARD.

2. *Anaximenes*. Quem Anaximandri discipulum fuisse confirmat quoque Cicero lib. IV, Acad. quæstion. p. 79; Milesium, Laertius. H.

3. *De quo diximus*. Cap. 6. HARD. — Vet. apud Dalec. *Anaximandri* (de quo diximus) et *Thaletis discipulus*. Ita MSS. Reg. 5. Editio princeps et Cl. Rezzonicus. Id quoque additum in margine MSS. Regii 3. Gelenius, deinde alii omiserunt. At potuit Anaximenes esse primum Thaletis, deinde Anaximandri discipulus. BROU.

4. *Primusque*. Gnomonis inventum Laertius, lib. II, Anaximandro ipsi adjudicat: discipuli forte laudem in magistrum derivans, a quo quæ inchoata acceperat, arte ille industriaque perfecit. Cum Laertio Suidas facit, pag. 241. HARD.

5. *Sciothericon*. Quo deprehenduntur ad umbram horæ. Σκιοθήρον et Σκιοθήρας Græcis, ab indaganda umbra. Salmasius, pag. 632, secutus Snellium in Eratosthene Batavo, c. 4, pag. 21, negat, inquam, Sciothera illa horis signandis apta fuisse:

sed solstitiis tantum, æquinoctiisque significantis. Negat horarum notationem aut nomen fuisse ante Alexandri Magni tempora. Verum Laertius, lib. II, pag. 33, Anaximandrum ait rerum duarum inventorem fuisse: primum ex Phavorino, gnomonem in solaris constituisset, εὖρα γνόμενα πρώτος, utique ad designandas diei horas; alterum in horoscopiis sive solaris non quemlibet gnomonem paraxisset, sed eum qui solstitia præterea, æquinoctiaque monstraret. Herodotus, lib. II, Gnomonicen et dierum in partes duodecim fractionem a Babiloniis ad Græcos manasse scribit: Πόλον μὲν γὰρ καὶ γνόμενα, καὶ τὰ δώδεκα μέρη τῆς ἡμέρας παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθεν Ἕλληνες. « Nam Polium, et gnomonem, et duodecim diei partes a Babiloniis Græci didicerunt. » Eæ vero non statim horarum nomine processerunt: sed, aut partium, ut indicat Herodotus, aut σημείων signorum, ut Julius Polux, l. I, c. 8, refert ex Menandro. Hæc et alia multo plura Petavius, lib. VII, var. Dissertat. in Uranol. c. 8. Sed rem meo quidem iudicio planius conficit eximius Xenophonitis locus, in quem incidi, lib. IV, Memorab. p. 800: Οὐκοῦν καὶ ἐπιδηὸς μὲν ἥλιος φωτεινὸς ὦν τὰς τε ὥρας τῆς ἡμέρας ἡμῖν καὶ τὰλλα πάντα σαφηνίζει, etc. Ubi falsum apparet esse quod Salmasius aiebat vocem ὥρας,

XXIX. (LXXVII.) Ipsum diem alii aliter observavere: Ionii¹ inter duos Solis exortus; Athenienses² inter duos solis; Umbri³ a meridie in meridiem; vulgus omne a ad tenebras; sacerdotes romani, et qui diem diffi- civilem⁴, item Ægyptii, et Hipparchus, a media in mediam. Minora⁵ autem intervalla esse lucis⁶ in- rtus Solis juxta solstitia, quam æquinoc- tia, apparet:

ine scriptorum qui Alexandri ra aut Platonis anteiret, pro articula usurpatam. Mathe- porro illi qui horospicia pu- st in propatulo collocabant, olis eruditus, et astronomiæ , sed vulgo ea proponebant: non ad sola discernenda sol- ex umbrarum ratione, sed iles diei partes, et ad quoti- gubernanda negotia pertine- Quid enim interest plebeio- minum ac civium scire, quo nto exacte solstitia commissa Et vero demum, id quod plu- causæ nostræ patrocinator, maximenis horologium scio- on, designandi cujusque diei fuisse concinnatum, Plinius verbis conceptis admonet, II, cap. 60, non solstitiis, octiisve tantum signandis. H. liquissimum in re gnomonica tenet, horologium illud so- uo rex Achaz utebatur in ur- salem, ante Christum 730 Regum libro IV, cap. 20, ante Broterio. Ed.

XX. 1. *Babylonii*. Ita Varro, rerum Humanarum, quem de scripsit, apud Gellium, l. III, et Macrobius, Saturn. l. I, Censorinus, c. 23; Isidorus, , Orig. cap. 30. Ita hodieque

computant Baleares et Norimber- genses. H. — De Norimbergensibus fas est Harduino non credere. Ed.

2. *Athenienses*. Ita Varro, et Censorinus, locis citatis. Quibus igitur auctoribus scripserit Isidorus loco cit. diem secundum Ægyptios inchoari ab occasu Solis, et secundum Athenienses a sexta hora diei, adhuc requiro. Hunc Atheniensium morem servant hodieque Anstriaci, Poloni, Sinenses: maximeque Itali, unde nomen horis Italicis. HARD.

3. *Umbri*. De Umbris et Romanis eadem rursus Varro et Censorinus, loc. cit. Hujus moris causas investigat Plutarchus in quæstion. Rom. pag. 284. Secuti sunt Arabes, et ple- rique astronomi: unde horæ astro- nomicæ appellatæ. HARD.

4. *Civilem*. Gellius, loco citato: « Diem, quem Romani civilem ap- pellaverunt, a sexta noctis hora oriri » ait, hoc est, a media nocte. HARD.— Commodissima sane hæc computandi ratio, quæ nec variat cum anni tempestatibus, nec lucis tempus in duos secat dies: hanc plerique Europæ populi hodiernum sequuntur. Ed.

5. *Minora*. Chiffletii codex *minora majorave*; sed male. Nam solstitia semper æstiva intelliguntur. Ed.

6. *Intervalla esse lucis*. Intervalla

quia positio Signiferi circa media sui obliquior⁷ est; juxta solstitium vero rectior⁸.

- x LXXX. (LXXVIII.) Contexenda sunt his, cælestibus nexa¹ causis. Namque Æthiopas vicini sideris² vapore torreri, adustisque similes gigni, barba et capillo vibrato³, non est dubium; et adversa plaga mundi, atque glaciali, candida cute esse gentes, flavis promissas crinibus: truces vero ex cæli rigore has, illas mobilitate⁴ hebetes: ipsoque crurum⁵ argumento, illis in supera succum revocari, natura vaporis⁶; his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graves feras; illic varias effigies animalium provenire, et maxime⁷ alitum, et in multas figuras gigni

lucis vocat noctes ipsas. Male autem addit, *inter ortus Solis*. Dicere voluit: inter noctis initium et ortum Solis. ED.

7. *Obliquior*. Declivior versus Austrum. HARD.

8. *Rectior*. Sublimior. Hinc Sol his diebus majus curriculum supra horizontem conficit. ED.

LXXX. 1. *Cælestibus nexa causis*. Ea quorum causa ratioque connexa est cum cælestibus. HARD.

2. *Sideris vapore*. Solis calore. H.

3. *Vibrato*. Proprium est de crinibus vibratis calido ferro. Virg. *Æn.* XII, v. 100. ED.

4. *Mobilitate hebetes*. Ignea cæli aerisque mobilitate, quæ in his plagis potissimum viget. Hanc cæli Æthiopici mobilitatem iterum commemorat, lib. VI, cap. 35. Prius legebatur, *has et illas mobilitates habentes*: nullo plane sensu. HARD. — Dalec. et Elz. *cæli rigore has, et illas mobilitate hebetes*. ED.

5. *Ipsaque crurum argumento*. Ita Reg. cod. 2, aliique, quos secutus est primus omnium Gelenius. Prio-

res enim editiones habent, *ipsoque crinium argumento*, inductis in fraudem editoribus, propter præcedentia: id tamen Lætius in editionem suam quoque inseruit. Nos codices defendimus quum experientia, tum Galeni testimonio, lib. III, de Temperam. Cap. 6: *εἰ μὴν ἐμαλῶς ἀπαν ἔχει τὸ σῶμα τῆς χράσεως, οἷς μὲν ἰσχνὰ τὰ σκέλη, ξηροὶ πάντως εἰσὶν, ὑγροὶ δ' οἷς παχέα*. Siccos ait esse, quibus macra sunt crura: humidos, quibus crassa. Quam apte cum Plinianis ista congruunt, quum ait illis, hoc est, Æthiopicibus, in supera succum revocari, vi caloris dessicantis; his vero, nempe Borealibus, in inferas partes, crura scilicet, depelli humore deciduo! HARD.

6. *Natura vaporis*. Vi caloris. H.

7. *Et maxime*. In Elzev. deest vocula *et*, quam damnaverat in margine Dalecampius. In finitima avium varietatem quæ inter tropicos, Sole colorum prodigo et natura luxuriante, pullulant, etiamsi libri omnes reticerent, musea nostra satis quidem aperte testarentur. ED.

res. Corporum autem proceritatem⁸ utrobique : illic⁹ in nisu, hic humoris alimento. Medio vero terræ sa-
⁹ utrinque mixtura, fertilis ad omnia tractus, mo-
¹⁰ corporum habitus, magna et in colore temperies,
molles¹¹, sensus liquidus¹², ingenia fœcunda totiusque
æ capacia. Iisdem imperia¹³, quæ nunquam¹⁴ extimis
ous fuerint¹⁵ : sicut ne illæ quidem his¹⁶ paruerint,
æ, ac pro immanitate¹⁷ naturæ urgentis illas, soli-

LXXI. (LXXIX.) Babyloniorum placita motus terræ ; i
sque, et cætera omnia, vi siderum¹ existimant fieri ;
lorum² trium, quibus fulmina assignant : fieri autem,
tium³ cum Sole, aut congruentium, et maxime circa

Proceritatem. Contra hodie
rtum est, hominum corpora
b cælo majorem in proceri-
xrescere. Sed in zona tor-
rtentosas feras, in glacialibus
ia cete procreari, veritati
tanem est. ED.

alubris. Vet. ap. Dal. *salubri*,
ale, ut *mixtura* in sexto casu
tur. ED.

Modicus corporum habitus. Hæc
sponte ne, an incuria, Har-
omisit, quæ in vetustis om-
legebantur. ED.

Ritus molles. Mores humanio-
r.

Sensus liquidus. Judicium sa-
mens intelligendo apta. ED.

Imperia. Dominatio in cæteras
ED.

Extimis. Extra hoc terræ me-
itis. ED.

Fuerint. Vet. apud Dalecamp.
, ut paulo infra *parauerunt*
ruerint. ED.

Ne illæ quidem his. Illæ mundi
æ gentes, ut nunquam mæ-

diis ac politis imperabunt, ita nun-
quam, inquit, parebunt, regionum
inclementia, suisque solitudinibus
defensæ. Recte forsitan hoc utrum-
que prædici potuit de gentibus polo
proximis, aut in desertis interiori
Africa sub ardenti sole degenti-
bus. Sed de Germanis, Sarmatis,
Scythis, quos præcipue videtur in-
nuere Plinius, aliter profecto sen-
sisset post aliquot sæcula redivivus,
jacente sub istis barbaris Imperio
Romano. ED.

17. *Pro immanitate.* Chiffi. *pro*
unitate. Vet. ap. Dal. *pronitate.* ED.

LXXXI. 1. *Vi siderum.* Chiffi.
siderum vi. ED.

2. *Sed illorum trium.* Saturni, Jo-
vis, ac Martis, uti dictum est cap. 18.
HARD.

3. *Meantium cum Sole aut con-*
gruentium. Vel quando meant cum
Sole in conjunctione cum eo, vel
quando cum eo conveniunt in aspe-
ctu, maxime vero in quadrato, qui
fit, quum distant a Sole quarta mæ-
di sive cæli parte. HARD.

quadrata mundi. Præclara quædam⁴ et immortalis, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro⁵ Milesio Physico: quem ferunt Lacedæmonius prædixisse, ut urbem ac tecta custodirent⁶; instare enim motum terræ: quum et urbs tota eorum corrui, et Taygeti montis magna pars, ad formam puppis eminens, abrupta, cladem insuper eam, ruina pressit. Perhibetur et Pherecydi⁷ Pythagoræ doctori alia conjectatio, sed et illa divina: haustu⁸ aquæ e

4. *Præclara quædam etc.* Sic Vett. apud Dalec. Recte quidem; nam hæc *divinitas*, id est, divina futuri scientia, non Soli, sed Anaximandro *perhibetur*, id est, tribuitur, usitatissimo apud Plinium hujus verbi sensu. Dalecampius vero; et post eum Harduinus cæterique: *Præclara quædam esse et immortalis in eo* (videlicet Sole), *si credimus*, etc. ED.

5. *Anaximandro.* Anaximeni, ex Arist. Meteorol. lib. II. DALEC. — Anaximenem supra vidimus Lacedæmone gnomona instituisse: quo magis Aristoteli quam Plinio credendum, licet apud Ciceronem, de Divin. lib. I, unde hæc Plinius exscripsit, Anaximandri quoque nomen legatur. ED.

6. *Custodirent.* Significatu vocis paulo insolentiore, *custodirent* dixisse pro *caerent*, declarat tum unanimis codicum consensus, in quibus diserte legitur, *ut urbem ac tecta etc.*, tum ipse Cicero: « Multa medici, inquit ille, de Divinit. lib. I, cap. 50: « multa gubernatores, agricolæ etiam multa præsentunt: sed nullam eorum divinationem voco: ne illam quidem, qua ab Anaximandro physico moniti Lacedæmonii sunt, ut urbem et tecta linquerent, armatique in agro excubarent, quod

terræ motus instaret; tum quum et urbs tota corrui, et ex monte Taygeto extrema montis quasi puppis avulsa est. Ne Pherecydes quidem, ille Pythagoræ magister, potius divinus habebitur, quam physicus: qui quum vidisset haustam aquam de jugi puteo, terræ motus dixit instare. » Quo in loco cave libentius legas, *bibisset*, quam *vidisset*, aut ex hoc Plinii contextu, aut ex Apollonio, qui in Histor. Mirabil. cap. V, τὸν δὲ πτόντρα, bibentem id sensisse scribit. Nam *vidisset* rursum scribitur, de Divin. lib. II, cap. 13, et *haustu* Plinius, non *potu* dixit. HARD.

7. *Pherecydi.* De eo vide Auctorum Catalogum. Dalecamp. et Elz. *Pherecydis Pythagoræ doctoris: sed perhibetur*, id est, tribuitur, cum dativo construi debet, ut supra. Harduinum secuti sumus, consentiente Chiffletii codice. ED.

8. *Haustu aquæ.* Hoc vaticinium Ammianus Marcell. lib. XXII, p. 236, adscribit Anaxagoræ, quem « dum putealem limum contrectaret, tremores futuros, ait, prædixisse terræ. » Eusebius, de Præp. Evang. lib. X, Pythagoræ ipsi: Pherecydi vero, præter Tullium, de Divinatione, lib. II, Maximus Ty-

o præsensisse, ac prædixisse⁹ ibi¹⁰ terræ motum.
: si vera sunt, quantum a Deo tandem videri pos-
tales distare, dum¹¹ vivant? Et hæc quidem¹² arbi-
cujusque existimanda relinquuntur: ventos¹³ in causa
non dubium reor. Neque enim¹⁴ unquam intremi- 3
t terræ, nisi sopito mari, cæloque adeo tranquillo,
olatus avium non pendeant¹⁵, subtracto omni spiritu
vehit: nec unquam, nisi post ventos¹⁶, condito sci-
in venas et cava ejus occulta flatu. Neque aliud¹⁷ est
erra tremor, quam in nube tonitruum; nec hiatus

serm. III, ubi hoc Sami acci-
narrat. HARD.

Ac prædixisse. Hæc duo voca-
n MSS. desunt. DALEC.

Ibi. In eo loco, ubi aquam
tarat, id est Sami, si Maximo
fides. ED.

Dum vivant. Quandiu qui-
xerint. Hoc enim a Diis dif-
t, quod morti sunt obnoxii.
t Dalecampius, *dum vivunt.* ED.

Hæc quidem. Utrum scilicet
int narrata de Anaximandro et
cyde. ED.

Ventos. Eam nuper causam
abant pyritis terra inclusis ac
aquarum contactu efferve-
bus. Alia recentior opinio
let: igneam intus ac liquidam
materiem, ubi vacuum quod
litium fecere erumpentes e
ivomis montibus ignes, in se
are, et sic motus illos inso-
dere. Utique bina hæc phæ-
na, terræ motus et vulcanis
um eruptiones, ejusdem ge-
sunt; semperque electricis con-
signis: unde nova oritur
io, quid illis cum electricismo
une sit. ED.

Neque enim. Seneca, Natur.

Quæstion. lib. VI, cap. 12: «Itaque
quum terræ motus futurus est, præ-
cedit aeris tranquillitas, et quies:
videlicet, quia vis spiritus, quæ con-
citare ventos solet, in inferna sede
detinetur.» Vide Aristotel. Meteorol.
lib. II, cap. 8. HARD.—Ingens
illa naturæ quies, ac stupor, adhuc
certa interpretatione caret; nec vi-
deo de illa satagisse doctos: quan-
quam, ut sæpe observatum est,
immanissima quæque phænomena,
terræ motus, vulcanis eruptiones,
procellæ ipsæ et horribiles in torri-
da præsertim zona typhones, tali
solent portento prænuntiari. ED.

15. *Non pendeant.* Non æquabili
volatu sese librent, ob summam æ-
ris tenuitatem, sed alas crebro con-
cutiant. HARD.

16. *Post ventos, etc.* Dalec. et
Elzev. *post ventos conditos, scil. in
venas et cavernas ejus occulto flatu.*
Vet: apud Dalec. *post ventos calidos
... occultato flatu.* Nobis et Harduino
consentit Chiffi. Nec repugnant
descripti a Pintiano codd. ED.

17. *Neque aliud est.* Ut in nube,
inquit, luctatione flatus aut vaporis,
tonitru editur, sic in terræ cavernis
aeris agitatione cietur tremor. H.

aliud, quam quum fulmen erumpit: incluso spiritu luctante, et ad libertatem exire nitente.

1 LXXXII. (Lxxx.) Varie itaque¹ quatur, et mira eduntur opera: alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis; alibi egestis molibus; alibi emissis amnibus, nonnunquam etiam ignibus, calidisve² fontibus; alibi³ averso fluminum cursu. Præcedit vero⁴ comitaturque terribilis sonus, alias⁵ murmur similis mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaque vel cavernarum, vel cuniculi, per quem⁶ meat: exilius⁷ grassante in angusto, eodem rauco in recurvis, resultante in duris, fervente⁸ in humidis, fluctuante in stagnantibus: item fremente contra solida; itaque⁹ et sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici

— Tum esset hoc verissimum, si¹, quod physicis quibusdam placuit, origo, ut tonitruū et fulmini, ita terræ motibus electrica foret. Ed.

LXXXII. 1. *Varie itaque.* Vide Arist. lib. de Mundo, cap. iv. H.

2. *Calidisve.* Quales circa Ædæpsum simili ex causa prodire, teste Aristot. Meteorolog. lib. II, cap. 8: Διὸ καὶ τὰ θερμὰ τὰ περὶ Αἰδέψου ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας γίγνεται. HARD.

3. *Alibi averso.* Ita MSS. omnes: non, ut editi, *adverso*. Vide lib. XXXI, cap. 30. HARD.

4. *Præcedit vero.* Sic Arist. Meteorol. lib. II, cap. 8. HARD.

5. *Alias murmur.* Seneca, Nat. Quæst. lib. VI, cap. 13: « Ideoque, ait, antequam terra moveatur, solet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter posset, ut ait noster Virgilius, Æn. VI, 256: « Sub pedibus mugire solum, et juga cæpta moveri, nisi hoc esset opus ventorum, etc. » HARD.

6. *Per quem meat.* Salmanticensis

codex, *per quem fit exitus*; manifesta glossa verbi *meat*. Ed.

7. *Exilius.* Hoc ad sonum referri debet, qui tum editur, quum per angustum foramen spiritus meat. Nam si de vi agitur vehementiaque concussus, secus se res habet. Per aliquam rimam maligne fugit, inquit Seneca loco citato, cap. 14, et hoc acrius fertur, quo angustius. Hunc locum ex veter. codd. aliter interpunximus, quam libri hactenus editi: vide Aristotelem, loco citato. HARD. — Dalecamp. *Exilius grassante in angusto, eodem rauco in recurvis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante et stagnantibus.* Chiffli. et Vet. apud Dalec. longe meliorem lectionem nostram Harduino primum dederunt. Ed.

8. *Fervente.* Fremitum aquæ ferventis imitante. Ed.

9. *Itaque et sine motu.* Aristotel. loco citato. HARD. — Veter. apud Dalec. *quandoque*; sed *itaque præstat.* Ventus, inquit, contra solida

modo quatitur unquam¹⁰, sed tremit vibratque. Hiatus vero alias remanet, ostendens quæ sorbuit; alias occultat ore compresso, rursusque ita inducto solo, ut nulla vestigia exstent, urbibus plerumque devoratis, agrorumque tractu hausto. Maritima¹¹ autem maxime quatiuntur. Nec montuosa¹² tali malo carent: exploratum est mihi, Alpes¹³ Apeninnumque sæpius tremuisse. Et autumno ac vere terræ crebrius moventur, sicut fiunt fulmina. Ideo¹⁴ Galliæ³ et Ægyptus minime quatiuntur; quoniam hic æstatis causa obstat, illic hiemis. Item noctu sæpius, quam interdiu. Maximi autem motus existunt matutini, vespertinique:

fremere auditur, quum emovere illa non potest; unde sine motu interdum fit sonus. ED.

10. *Unquam.* Delevit hoc verbum Harduinus absque causa. Nunquam simplici impulsu terra commovetur, sed tremit et vacillat; quod nostri dicunt *osciller*. FD.

11. *Maritima.* Reliquum fere caput totidem verbis exstat apud Arist. loc. cit. ubi singularum rerum causas explanat uberrime. HARD.

12. *Nec montuosa.* Ita MSS. omnes, non *montosa*. Vide Senecam loc. citat. cap. 26. HARD.

13. *Alpes.* Virg. Georg. I, 475: «Insolitis tremuerunt motibus Alpes.» Non insolitis, at solito tantum majoribus, siquidem hoc sæpius accidisse testatur Plinius, et ipse locorum aspectus demonstrat. ED.

14. *Ideo Galliæ.* Narrat Monstretius, ann. 1424, Provinciæ Narbonensis tractum motu concussum. Sed Galliæ nomine apud Plinium Narbonensis Provincia admodum raro censetur, ut dicemus, l. XVI, cap. 13. Agathias, lib. II, pag. 52, Alexandriam Ægypti, quum ibi juri

discendo daret operam, tremuisse ait: idque prodigii instar fuisse. De Ægypto, vide Senecam, Natur. Quæst. lib. VI, cap. 26, pag. 912. Ejus hoc multo verius pronunciatum est: «Erramus, si ullam terrarum partem ab periculo immunem credimus. Omnia sub eadem jaçant lege. Nihil ita, ut immobile esset, natura concepit, etc.» Et sane hoc ipso quo ista commentamur anno, post Christum natum 1682, die maii duodecima, hora post mediam noctem secunda, concuti Lutetiam terræ motu sensimus: quo deinde motu accepimus vehementius quassata esse complura Campaniæ oppida, dirutas ædes circa Vogesum montem, in Lotharingiæ Alsatique confinio. HARD.—Rari ac ferme innocui in Galliis et Ægypto terræ motus. Nullos ætate sua audivit Plinius: nos sensimus et audivimus aliquos, sed, ut dixi, innocuos. Fuere tamen antiquissimis temporibus, ut æstimare est ex vulcanicis montibus, qui in Arvernia aliisque provinciis olim et ante litterarum memoriam exarsere. BAOR.

sed propinqua luce crebri : interdiu autem circa meridiem. Fiunt et Solis Lunæque¹⁵ defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipue vero, quum sequitur imbrem æstus, imbresve¹⁶ æstum.

1 LXXXIII. (LXXXI.) Navigantes quoque sentiunt non dubia conjectura, sine flatu intumescente fluctu subito, aut quatiante ictu¹. Intremunt vero et in navibus posita, æque quam in ædificiis, crepituque prænunciant. Quin et 2 volucres non impavidæ sedentes². Est et in cælo³ signum, præceditque motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est et in puteis⁴ turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

1 LXXXIV. (LXXXII.) Sicut in iisdem¹ est remedium,

15. *Fiunt et Solis Lunæque defectu.*

Pintianus emendabat, *fiunt et Lunæ defectu*: quod de sola Lunæ defectione Aristoteles egerit. Sed quum eadem causa et in Solis deliquio, quæ in deficiente Luna, terræ motum posait efficere, quod demonstrat egregie Cabeus in *Meteor.* l. II, nihil ego, contra librorum omnium fidem, mutare ausim. HARD. — Frequentiores esse circa defectus Solis Lunæve terrestres motus, nullis experimentis compertum est; ut neque tunc subsidere tempestates, aut aliquam naturæ commutationem fieri. Defectibus tantum Solis observari solet silentium quoddam, obmutescentibus ac plerumque delitescentibus præ metu animalibus, qui eorum est instinctus, ut omne novum pro terribili accipiant. ED.

16. *Imbresve.* Mallet Dalecamp. *imberve.* ED.

LXXXIII. 1. *Ictu.* Sic MSS. Reg.

2. Chiffi. etc. Sed vulgo legitur *icti*,

ut ad navigantes referatur. Utcumque legas, verissimum est quod narrat Plinius: emoto scilicet fundo maris, per intermediam aquarum molem ad superficiem usque continuari terræ motus, et navibus ipsis communicari. ED.

2. *Sedentes.* Ita Chiffi. et Harduinus. Dal. et Elzev. *sedent.* ED.

3. *Est et in cælo* Ad verbum ita Aristotel. *Meteorolog.* lib. II, cap. 8: Τὸ δὲ αὐτὸ αἴτιον καὶ τοῦ εἰωθότος ἐπιγίνεσθαι σημείου πρὸ τῶν σεισμῶν ἢ γὰρ μὲθ' ἡμέραν, ἢ μικρὸν κατὰ δυσμάς, αἰθρίας οὐσης, νεφέλιον λεπτὸν φαίνεται διατείνον, καὶ μακρὸν, αἶον γραμμῆς μήκος εὐθύτητι διακριθῶμενον, etc. HARD.

4. *Est et in puteis.* Hinc illud Phercydis vaticinium, de quo supra dictum est, cap. 81. ED.

LXXXIV. 1. *In iisdem.* Iidem, inquit, putei inclusum terra spiritum libero meatu emittentes, terræ motus avertunt. ED.

quale² et crebri specus præbent : conceptum³ enim spiritum exhalant : quod⁴ in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluviem cuniculis cavata. Multoque sunt tutiora in iisdem illis, quæ pendent⁵ : sicut Neapoli in Italia intelligitur; parte ejus, quæ solida est, ad tales⁶ casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornice; anguli quoque⁷ parietum, alterno pulsu⁸ renitente. Et latere terreno⁹ facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est et in ipso genere motus : pluribus siquidem¹⁰ modis quatitur. Tutissimum est, quum vibrat crispante¹¹ ædificiorum crepitu; et quum intumescit¹² assur-

2. *Quale et crebri specus.* Veter. apud Dalec. *quale cloacæ et crebri specus*, mira glossatorum audacia, ad sequentia sane respicientium. ED.

3. *Conceptum.* Sic in Chiffletii codice. Dalec. et Elzev. *præconceptum*, quæ vulgata ante Harduinum lectio fuit. ED.

4. *Quod in certis.* Vet. apud Dalec. *Quod totis notatur oppidis : minus quippe moventur.* ED.

5. *Quæ pendent.* Structis fornice cameris imposita ædificia intelligit : quod genus camerarum spiramenta plerumque habet non pauca, quibus exeat ad libertatem aer. HARD.

6. *Ad tales casus.* Huc refer quod Tacitus ait Annal. lib. XV, theatrum Neapoli terræ motu sine ullius noxa collapsum. HARD. — Vicinitas Vesuvi montis frequentes terræ motus jam tum temporis faciebat, quum perfido acquiesceret otio mons in flammis brevi dissulturus : non intelligentibus obscuras ejus minas, qui antiquarum eruptionum vestigia calcarent. ED.

7. *Anguli quoque.* Seneca, Naturalium Quæstionum, l. VI, cap. 30:

« Diductis ædificia angulis vidimus moveri, iterumque componi. » H.

8. *Alterno pulsu renitente.* Dalec. et Elz. *postesque alterno pulsu renitentes.* Mutavit Harduinus ex MSS. Sensus est, in angulis domuum, tremiscente terra, parietes non eodem modo impulsos, quoniam contrarias in partes vergant, se invicem sustinere. ED.

9. *Latere terreno.* Vet. apud Dalec. *latere terræ.* Muri e lateribus facti difficilium quam cæteri dehiſcunt, unde fit ut in urbibus muniendis id constructionum genus plerumque præferatur. Ex antiquæ Italiæ palatiis templisque nihil fere præter immensas laterum moles hodie superest. ED.

10. *Pluribus siquidem modis.* Terram dixerat nunquam simpliciter quati, sed tremere semper et vibrare. Pluribus autem modis vibrare nunc adjicit. ED.

11. *Crispante.* Non certo et continuato, sed tremulo et quasi undulato. ED.

12. *Et quum intumescit.* Arist. Meteorol. lib. II, cap. 8. HARD.

gens, alternoque motu residet: innoxium, et quum concurrentia tecta contrario ictu arietant; quoniam alter motus 3 alteri³ renititur. Undantis¹⁴ inclinatio, et fluctus¹⁵ more quædam volutatio infesta est; aut quum in unam partem totus se motus impellit. Desinunt autem¹⁶ tremores, quum ventus emersit: sin vero duravere, non ante quadraginta dies sistuntur; plerumque et tardius, utpote quum quidam annuo et biennii spatio duraverint.

1 LXXXV. (LXXXIII.) Factum est semel, quod equidem in Etruscæ disciplinæ voluminibus inveni, ingens² terrarum portentum, L. Marcio², Sex. Julio Coss. in agro Mutinensi. Namque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes recedentesque, inter eos³ flamma fumoque in cælum exeunte interdiu, spectante e⁴ via

13. *Alter motus alteri renititur.* Idem est, quod supra dixit: «Alterno pulsu renitente.» ED.

14. *Undantis.* Non undulati tantum, ut supra; sed vehementer fluctuantis. ED.

15. *Fluctus more.* Chiffi. *fluctuum more.* ED.

16. *Desinunt autem.* Reliqua prorsus ad verbum Aristoteles habet, loc. cit. HARD.

LXXXV. 1. *Ingens.* Ingentius multo quod contigisse fertur sæculo hoc ineunte, non procul Lima in Peruvia: terræ motus scilicet, quo non est proditus immanior. Furnerius, *Hydrog.* lib. IV, cap. 18, sic illum describit, ut urbes, montes, flumina omnia, susdeque, horæ octante perversa eo fuisse dicat: et tractu quidem leucarum trecentarum secundum littus, septuaginta in continentem; Seneca interim falso pronunciante, nunquam terræ motum ultra millia passuum ducenta extendi. HARD.

2. *L. Marcio, Sext. Julio.* Anno U. C. DCLXIII. HARD.

3. *Inter eos.* Vet. *interea.* DALEC. — Antecessere quoque alia prodigia, quæ videre est apud D. Augustinum de Civitate Dei, III, 23, et Orosium, V, 18. Cuncta animalia, humanis usibus subdita, canes, equi, asini, boves etc. subito efferrata, libera vagabantur, neque dominorum patiebantur accessum. Inde conjicere est, quam tetro odore afflati fuerint vapores. BRON. — Rursam hic vides vulcaniæ eruptionis indicia, quæ tamen oppositos sibi obices omnino perfringere non valuerit. Similis causa plerosque terrarum motus parit. Animalium terror, ab Augustino et Orosio memoratus, non tam vapori per aera diffuso, quam electricæ commotioni imputandus videtur. Confer notas superiores. ED.

4. *E via Emilia.* Arimino Mediolanum atque inde longo circuitu Aquileiam perducebat hæc via,

Æmilia magna equitum⁵ Romanorum, familiarumque, et viatorum multitudine. Eo concursu villæ omnes elisæ; animalia permulta, quæ intra fuerant, exanimata sunt: anno ante sociale bellum⁶, quod haud scio an funestius terræ ipsi⁷ Italiæ fuerit, quam civilia. Non minus mirum ostentum et nostra cognovit ætas, anno⁸ Neronis principis supremo, sicut in rebus ejus exposuimus⁹, pratis oleisque intercedente via publica in contrarias sedes¹⁰ transgressis, in agro Marrucino, prædiis Vectii¹¹ Marcelli equitis Romani, res¹² Neronis procurantis.

LXXXVI. (LXXXIV.) Fiunt simul¹ cum terræ motu et inundationes maris, eodem² videlicet spiritu infusi, ac terræ³ residentis sinu recepti. Maximus terræ memoria

anno U. C. DLXVII, a M. Æmilio Lepido consule strata; iter erat per Bononiam et Mutinam: ex longo hujus viæ tractu facile Apennini jûga conspiciuntur. ED.

5. *Equitum Romanorum*, etc. Cur equitum præcipua fit mentio? Forte quod illorum testimonio plus inesse fidei credidit Plinius. Deinde pro familiarum legebat Menagius famulorum eodem sensu; pro viatorum, vet. apud Dalec. *uzorum*. ED.

6. *Sociale bellum*. Idem Marsicum bellum appellatum, quod a Marsis primum concitatum fuerit. Adeo formidolosum et exitiale Italiæ, ut nec Hannibalis, nec Pyrrhi fuerit tanta vastatio, inquit Florus, a quo fuse illud describitur, lib. III, cap. 18. Vide etiam Appianum, lib. I, Civil. pag. 371. HARD.

7. *Terræ ipsi*. Dalec. et Elz. *ipsi terræ*. Intellige: terræ ipsi, in qua hoc prodigium exstitit. EN.

8. *Anno*. Post U. C. DCCCXXI. Post-Christum, 68. ED.

9. *Exposuimus*. In libris historia-

rum, quos a fine Aufidii Bassi composuit, ut in præfatione dictum. H.

10. *In contrarias sedes*. Vertente quippe se terra, circumacto turbine, ut olim in Romanis theatris scena vertebatur. Difficile est hoc credere. Visi sunt quidem aliquoties agri in clivo positi repentina ruina super inferiores labi. Simile quid in Marrucino agro evenisse videtur, quæ Samnitium agri pars est Apennino contigua. ED.

11. *Vectii Marcelli*. Repetit hoc rursum, lib. XVII, cap. 38. H.

12. *Res Neronis*. Notandum, alias res Neronis, alias res fuisse Imperii sive Reipublicæ. HARD. — Confer notas ad Plinii vitam, qui et ipse hoc munus gessit. ED.

LXXXVI. 1. *Fiunt simul*. Sic Arist. Meteorol. lib. II, cap. 8. H.

2. *Eodem videlicet spiritu infusi*. Hypallage est: «Infusum mare spiritu,» id est, infuso spiritu turgescens. ED.

3. *Ac terræ*. Dalec. et Elz. *aut terræ*. Hinc, ait, inflatur et exun-

mortalium exstitit motus, Tiberii Cæsaris⁴ principatu, XII urbibus⁵ Asiæ una nocte prostratis. Creberrimus Punico bello⁶, intra eundem annum⁷ septies atque quinquagies nunciatus Romam. Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum⁸ neque Pœni sensere, nec Romani. Nec vero simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est; sed par aut majus ostento⁹. Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus alicujus id prænuncium esset.

LXXXVII. (LXXXV.) Eadem nascentium causa terrarum est, quum idem ille¹ spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantum in vectu, sicut Echinades² insulæ ab Acheloo³ amne con-

dat mare; illinc desidens terra ejus undas accipit. ED.

4. *Tiberii Cæsaris principatu.* Anno U. C. DCCLXX, J. C. 17. BROU.

5. *XII urbibus.* Meminit Strabo, lib. XII, pag. 57. Tacitus, Annal. l. II, c. 47: «Eodem anno duodecim celebres Asiæ urbes collapsæ, nocturno motu terræ, quo improvisior graviorque pestis fuit... Asperrima in Sardonios lues, plurimum in eosdem misericordiæ traxit: nam centies sestertium pollicitus Cæsar: et quantum ærario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægæatas, Apollonidenses, quique Mosteni, atque Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolium, levari idem in tempus tributis, etc.» Exstant Tiberii Cæsaris nummi, monumentum liberalitatis in afflictas urbes: quibus nummis inscriptum: CIVITATIBUS ASIÆ RESTITUTIS. His duodecim urbibus

Ephesum addit Eusebius in Chronico. HARD.

6. *Punico bello.* Secundo, de quo Florum vide, lib. II, cap. 6. HARD.

7. *Intra eundem annum.* Post U. C. DXXXVII, ante Christum 217, quo ad Trasymenum victi sunt Romani. ED.

8. *Maximum motum.* Hujus meminit Florus loc. cit. HARD.

9. *Ostento.* Dalec. et Elz. *ostentum*, repugnantibus Vett. et Chiffi. Præsagiis, inquit, quam ipsa clade, sæviores sunt terræ motus. ED.

LXXXVII. 1. *Quum idem ille.* Ita Seneca, Natur. Quæst. lib. VI, cap. 21. HARD.

2. *Echinades.* Nunc *Curzolari* vel *les Coursolaires.* BROU.

3. *Ab Acheloo.* Strabo, lib. I, pag. 59, ex Herodoto, et lib. X, pag. 458, affirmat pariter Acheloo limum aggerente, ex Echinadibus alias esse jam continenti adjunctas, alias etiam progressu temporis adjunctas. Et ante eum Herodotus, lib. II, pag. 93. HARD.

majorque pars Ægypti a Nilo, in quam a⁴ Pharo noctis et diei cursum fuisse, Homero⁵ credimus: sed ssu maris, sicut eidem⁶ de Circeiis. Quod accidisse a mbraciæ⁷ portu decem millium passuum intervallo; eniensium, quinque millium, ad Piræeum⁸, memo- et Ephesi, ubi quondam ædem Dianæ alluebat⁹. sto quidem¹⁰ si credimus, mare fuit supra Mem- isque ad Æthiopum montes; itemque a planis¹¹ Ara-

Pharo. De Pharo dicemus, ap. 34. HARD.

nero. Sic etiam Aristot. Me- ib. I, 14, et Mela, lib. II, Ægypti partem illam, quæ catur, aggestione limi Ni- am esse plerique veterum ; Homero (ut putant) du- is. IV, v. 354 :

ἡτὰ τίς ἐστι πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ

προπάρειθα (Φάρον δὲ ἢ κί- κλήσκουσι)

ἔνευθ', ὅσσον τε πανημερίῃ γλαφυρῇ νηῦς etc.

reddidit Lucanus, X, 409 :

trum pelagi cepit Pharon : insula quondam

tetit illa mari, sub tempore vatis tunc est Pellis proxima muris.

Natur. Quæst. lib. VI, cap. tum enim, si Homero fides

rat a continenti Pharos, navis diurno cursu metiri

ta velis, etc. » Et lib. IV,

« Debet Ægyptus Nilo non œcunditate terrarum, sed

ias. » Hoc commentum re- uditi hoc argumento: nam

ab ora Ægypti et Nili ostio rscapedine distabat, atque

antum est intra annos mille

ab excidio Trojæ ad conditam Ale- xandriam, quomodo deinceps intra longius spatium nihil est ei limi aut terrarum additum? Risit jamdu- dum Strabo, lib. I, p. 30. H.—Com- mentum quidem est, tantum limi a Nilo fuisse aggestum. At aggestam fuisse magnam limi vim, quotidie- que aggeri, certissimum est. BROU.

6. *Sicut eidem.* Subintellige: Ho- mero credimus. Plinius, lib. III, cap. 9: « Circeti quondam insula, ut creditur Homero. » HARD.—Cir- ceiorum memoria manet in monte *Circello* prope Terracinam. BROU. — Mons iste super immensam pa- ludum Pomptinarum planitiem ad- huc insulæ similis eminet. ED.

7. *Ambraciæ.* In Molosside, Epiri parte, sita, ubi fere nunc *Arta*. ED.

8. *Ad Piræeum.* Ita Strabo, lib. I, pag. 58. De Piræeo Plinius ipse, lib. IV, cap. 11. HARD.

9. *Alluebat.* Sub. mare. ED.

10. *Herodoto quidem.* Libro II, Euterpe, pag. 93, unde hæc Plinius: ibi enim de Epheso, Ægypto ac Memphi, Ilio, Teuthrania, Mæan- drique campis, eadem referuntur. HARD.

11. *A planis.* Subdubito an legi debeat *in planis Arabia*, ex ipso quem allegat Herodoto. ΠΙΡΤΙΑΝ.

biæ : mare et circa Ilium, et tota Teuthrania¹², quaque campos¹³ intulerit Mæander.

1. LXXXVIII. (LXXXVI.) Nascuntur et alio modo terræ, ac repente in aliquo¹ mari emergunt : velut paria² secum faciente natura, quæque hauserit hiatus, alio³ loco redente.

1. LXXXIX. (LXXXVII.) Claræ jam pridem insulæ, Delos¹ et Rhodos², memoriæ produntur enatæ. Postea minores, ultra Melon, Anaphe³: inter Lemnum et Hellespontum, Nea⁴: inter Lebedum⁵ et Teon, Halone⁶: inter Cycladas,

12. *Teuthrania*. In Asia minore circa Phrygiam et Pergamum. De ea videsis infra, lib. V, cap. 33. ED.

13. *Campos*. Fertilis illa planities in qua Mæander tot flexibus ludit lacus olim fuisse videtur, cujus aquis exitum aliquando nactis, in nudo ac molli fundo alveum sibi tortilem fodit fluuius. ED.

LXXXVIII. 1. *Aliquo*. Vet. apud Dalec. *alto*. ED.

2. *Velut paria*. Columella, lib. I, 8. : « Cum rationibus domini paria facere » famulum dixit, qui accepti et expensi rationes pares esse ostendit : qui quod aliunde accepit, alibi vel aliunde compensat. Seneca, Ep. XIX. : « Poteram tecum hac Mæcenatis sententia parem facere rationem », hoc est, debitum omne exsolvere. HARD.

3. *Alio loco*. Sic proximam Lemno insulam, quam Chrysen vocant, mari absorptam esse Pausanias refert, in Arcad. lib. VIII, pag. 509, quo tempore enata alia est, Hiera nomine : de qua dicitur cap. sequente. HARD.

LXXXIX. 1, 2. *Delos et Rhodos*. Ammianus, lib. XVII, pag. 98 : « In Asia Delos emersit, et Hiera, et

Anaphe, et Rhodus. » Vide etiam Pindarum in Olymp. ode 5. HARD.

3. *Anaphe*. Supra Theram insulam, non procul a Laconia, statuitur a Conone apud Photium in Bibl. cod. 186, pag. 456 : ἐν Ἀνάφῃ τῇ νήσῳ αὐτῇ δ' ἐστὶν ὑπὲρ νήσου Θήρας, οὐχ ἐκὰς τῆς Λακεδαιμονίων. H. — Hodie *Nanfio*, haud procul a Creta. Plinius ultra Melon, hodie *Milo*, illam collocat, ultra, id est longius ab Europæ continente, quod verum est. Postea inter Melon et Anaphen, insula Thera exstitit, de qua mox fiet mentio. ED.

4. *Nea*. Numero multitudinis *Néai*, *Neæ* vocantur ab Antigono Hist. Mirab. cap. 9, inter Lemniorum insulas. Stephano item, et Suidæ. Dicemus de ea iterum, lib. IV, cap. 23. HARD. — Non inter Lemnum et Hellespontum sitæ, sed australiores Lemno sunt Neæ, rupes potius quam insulæ, nunc vulgo dictæ *Agio strati*. ED.

5. *Inter Lebedum*. Quamquam Salmasio magis arridet lectio Chiffletiani codicis, *inter Lesbum*, nihil tamen moveo contra fidem cæterorum, ut Reg. 2. etc. et veterarum edd. quum præsertim hæc Halone

iadis cxxxv⁷ anno quarto, Thera⁸ et Therasia. easdem post⁹ annos cxxx, Hiera¹⁰, eadem¹¹ quæ ante. Et ab duobus stadiis post¹² annos cx, in no-ævo, M. Junio Silano, L. Balbo Coss. a. d. viii, ulias, Thia¹⁴.

a Plinio memoretur, lib. 38. Proxime Myonnesum Stephanus, pag. 477, statuit eadē et Teon, μεταξὺ Τίω δ'ου. HARD.
lone. Hodieque Aloni. BROR. Olympiadis CXXXV, anno IV. Inge Thera insula ante hanc da exstitit, uti ex Herodoto lib. IV, pag. 272, cæteris inc enim, Callisten antea am Cadmus incolis freit: Battus deinde Cyrenanditor tenuit. Similis est lapsus, qui Therasiam Vatiatico iterum consule pro-ribit, Natur. Quæst. lib. II, et lib. VI, cap. 21, hoc udi principatu. Meminit as insulæ Strabo, qui du-berat, l. X, p. 484. Hiera et Therasia. Thera nunc intorin dans l' Archipel. Thera est Therasia, l'île d'As-De his insulis vide egregium u titulus, Voyage pittoresque ce, cap. 2, pag. 24. At quum us libr. IV, num. 147, Thera-ulam memoret, manifestum exstitisse multo ante annum Olympiadis cxxxv, seu urbis conditæ dxxvii. At cum Herodoto conciliari test, si quis attenderit duas insula Thera partes, alte-iquissimam, et, ut videtur, æqualem, quæ nulla præ se ndii signa; alteram, quæ

ex incendio erupit, et in qua mani-esta sunt ignis indicia; ut ipse vidit oculatus testis P. Franciscus RICHARD: *Relation de ce qui s'est passé à Santorin*, pag. 22. BROR.

9. *Post annos CXXX. Annus ille incidit in annum urbis conditæ dxxlvii, ante Christum 107: verum constat ex Justino XXX, 4, et Plutarcho, de Pythiæ oraculis, pag. 399, enatam esse illam insulam bello Macedonico, quum ad Cynocephalas pugnatum esset adversus Philippum, quod contigit anno urbis conditæ dlvii, ante Christum 197. Crediderim Plinium scripsisse, post annos XXXX. Librarii vero scripsere post annos CXXX. BROR.*

10. *Hiera. Hiera, seu sancta insula, nunc la grande Cammeni, id est, la grande île brûlée. BROR.*

11. *Eadem quæ Automate. Sic Vet. apud Dalec. Harduinus cum cæteris eademque, pari sensu. Ἀὐτομάτη, Græce est, sponte nascens, ut ἱερὰ, sacra. ED.*

12. *Post annos CX. MS. Reg. 2, et editio princeps habent, ab ea. BR. — Immo fortasse post annos CCXV. Vide infra not. 14. ED.*

13. *In nostro ævo. Chiffi. et Sal-mant. codd. nostro ævo. ED.*

14. *Thia. Thia, seu divina, insula, nunc la petite Cammeni, id est, la petite île brûlée. Si illa insula nata est sub consulibus M. Junio Silano et L. Balbo, ac proinde anno urbis conditæ dclxxii, Jesu Christi*

(LXXXVIII.) Ante nos et juxta Italiam inter Æolias insulas¹⁵; item juxta Cretam emersit e mari MMD¹⁶ passuum una cum calidis fontibus. Altera, Olympiadis¹⁷ CLXIII anno tertio, in Tusco sinu; flagrans hæc violento cum flatu: proditurque¹⁸ memoriæ magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim exspirasse, quibus ex his 3 cibus fuisset. Sic et Pithecasus¹⁹ in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem Epopon²⁰, quum repente flamma ex eo emicuisset, campestri æquatam planitie. In eadem et oppidum haustum profundo: alioque motu terræ stagnum²¹ emersisse: et alio, provolutis montibus insulam exstitisse Prochytam²².

19, inter natas Hieram et Thiam insulas, non cx, sed cxxv anni intercessere. Immo intercesserunt cxxxii anni, si, quod verisimillimum est, Thia insula eadem est, quæ a Seneca, Natural. Quæst. II, 26, et VI, 21, nata proditur Valerio Asiatico II, et M. Junio Silano consulibus, anno urbis conditæ dcccxcix, Jesu Christi 46. Et forte erroris causa fuit similitudo nominis in M. Junio Silano consule. Nihil tamen affirmaverim, quum plurimæ ibi fuerint eruptiones, quales et postea fuere annis 726, 1427, 1573, et hoc quoque nostro sæculo anno 1707, quo inter Hieram et Thiam nova enata est insula. BROU. — Ut vero sibi constet Broterius, quum supra innuerit anno DLVII enatam esse Hieram insulam, necesse est inter utriusque ortum non cxxv aut cxxxii annos, sed ccxv intercessisse. Cæterum minime omnes harum insularum commotiones recensere voluit doctissimus vir, neque omnes scire fas est. Anno etiam 1607, Therasiam in duas divulsam esse partes meminit Ortelius

a Gallico interprete citatus. ED.

15. *Æolias insulas*. Æoliæ insulæ, nunc *les Îles de Lipari* ante Siciliam. De iis vide cap. 110. BROU.

16. *MMD passuum*. Ita codices Reg. 2. Colb. 2. Tolet. etc. Editi, *M. D. HARD.* — Insulæ magnitudo, non distantia indicatur. ED.

17. *CLXIII*. Ita laudati codd. Editi, præpostere, *CXLIII*. HARD.

18. *Proditurque*. Rem plane similem accidisse in Caria prope Lorima urbem Seneca refert, Nat. Quæst. lib. III, cap. 19. HARD.

19. *Pithecasus*. Consentit Strabo, lib. IV, pag. 258. HARD. — *Pithecasæ*, nunc *l'île d'Ischia*. BROU.

20. *Epopon*. Idem Strabo, lib. V, pag. 248, ex Timæo refert τὸν Ἐπωπία λόφον motu terræ concussum, ignes evomuisse, et quidquid erat medium inter mare et ipsum, rursus ad mare perpulisse. Campestri æquatam planitie non dicit. H.

21. *Stagnum emersisse*. Dubitat Ortelius in Theog. num *Statina* pro *stagnum* rescribi oporteat, obeum P. Statii Silv. III, 5, 104, versum: *Æarriusque lacus modicos, Statinaeque renatas.*

2. Namque et hoc modo insulas rerum natura fecit. Siciliam¹ Italiæ, Cyprum Syriæ, Eubœam² Bœotix, Atalanten et Macrin⁴, Besbycum⁵ Bithyniæ, Leucosiam⁶ Sirenum promontorio.

II. (LXXXIX.) Rursus abstulit insulas mari, junxitque Antissam¹ Lesbo, Zephyrium² Halicarnasso,

in eandem suspicionem Scaliger et Longolius, *vas* ii reponi malunt: sed conectoribus nimia quando-ditio. Ego ab exemplaribus leg. 2. Colb. 2 etc. vetustis- ris, quos vidi, minime dis- um aio. Triplicem terræ mo- Plinio numerari in una ea- e insula: oppidum hiatu n, primo; altero, stagnum se; postremo, montes provo- rochytamque natam. Nam ecusis Prochytam fuisse n, auctor est Strabo, lib. V, 7: *νήσος ἡ Προχύτη, Πέλοπον- νησιον ἀπὸ σπασμα*. HARD.

Prochytam. Prochytā, nunc *ocida*. Vide not. sup. Ed.

1. *Siciliam*. Hoc et Seneca t, Natur. Quæst. l. IV, c. 29. s, Metam. lib. XV, v. 290:

sceler quoque juncta fuisse

aliam; donec confinis pontus

et media tellurem reppulit unda. H.

Eubœam. «Eubœa et ipsa avulsa», inquit Plinius, IV, 21. H.

Eubœæ Atalanten. Quum an- sersonesus esset, isthmo vi abrupto, ex peninsula factam ulam Atalanten, scribit etiam us, lib. XII, pag. 111, et, lib. I, pag. 60. Ait autem dides, lib. III, pag. 233, Ata- insulam, inundatione su- quæ Olympiade LXXXVIII

contigit, totam aquis fuisse super- fusam; igitur ante id tempus insula fuit. Quod etiam repetit, lib. II, pag. 119, ubi in ea insula, *νήσος*, munimentum ait fuisse, præsidium- que Atheniensium. Seneca Thucy- didem legerat, qui ex eo refert Na- tur. Quæst. lib. VI, cap. 24: «circa belli Peloponnesiaci tempus Atalan- ten insulam aut totam, aut certe maxima ex parte superfusam.» H.

4. *Macrin*. Insula hoc nomine designata creditur, Sunio proxima, ab Eubœa vero distantior, hodie *Elena*. Parum ergo verisimile est, quod de illa narrat Plinius. Macris quoque videtur totius Eubœæ no- men aliquando fuisse; item Icarī, apud ipsum Plinium, IV, 12; item Chii, ibidem, V, 31; et aliarum fortasse insularum quæ forma erant oblonga. Hoc enim græce ipsum nomen significat. Ed.

5. *Besbycum*. Insula Bithyniæ, in Propontide, de qua Plinius lib. V, sub finem. Ed.

6. *Leucosiam*. Ita Strabo, lib. VI, p. 258. HARD. — Leucosia Sire- nusque insulæ, nunc *Gallina* et *Galli*, ante insulam Capreas, *Capri*, in sinu Neapolitano. BRON.

XCI. 1. *Antissam*. Ovidius, Me- tam. lib. XV, v. 287:

Fluctibus ambita fuerant Antissa, Pharusque,
Et Phœnicea Tyros, quærum antec insula nulla
est.

Æthusam³ Myndo, Dromiscon et Pernen⁴ Miletu, Narthecusam Parthenio⁵ promontorio. Hybanda⁶, quondam insula Ioniae, ducentis nunc a mari abest stadiis. Syrien⁷ Ephesus in mediterraneo⁸ habet; Derasidas et Sophoniam vicina ei⁹ Magnesia. Epidaurus et Oricum¹⁰ insulae esse desierunt.

XCII. (xc.) In totum abstulit terras: primum omnium; ubi Atlanticum mare est, si Platoni¹ credimus; immenso

Vide etiam Strabonem, lib. I, pag. 60, ubi hoc ipsum ex Myrsili relato probat. HARD.

2. *Zephyrium*. Unde, juncto terris Zephyrio, id nomen etiam Halicarnasso ipsi haesit, cui annexum fuit: Ζεφύριον, ἢ Ἀλικαρνασσός τῆς Κερίας, inquit Steph. pag. 288. Straboni, lib. XI, pag. 656, est Ζεφύρα. H.

3. *Æthusam*. Id est, ardentem: cognomen aptum Vulcaniae insulae. Myndus, hodie *Mindes*, in isthmo Cariae, non procul Halicarnasso. E.

4. *Pernen*. Scribendum *Prienem* ex Strabone, qui ait: Prienem urbem maritimam in vectu Mæandri fluminis, inter ipsam Miletumque labentis, mediterraneam esse factam. Nam Perne in Thracia erat Stephano, contra Thasum insulam. HERMOL. — *Pernen*, codd. MSS. nec placet nobis *Prienen* hujus vocabuli vice reponi, sed Barbaro tamen placet. HARD.

5. *Narthecusam Parthenio*. In chersoneso Taurica Parthenium promontorium, nunc *Eski-fouroun*. BROU. — Ortelius legendum putabat *Artemisiam*: quod *Narthecusa* sit insula Rhodo vicina, Plin. V, 36. ED.

6. *Hybanda*. Locus nunc ignotus. Quod Plinius ait, insulam olim Ægæi maris fuisse, quæ suo jam

tempore centi stadiis, id est, octo fere leucis nostratibus, in terras processisset, vix credibile est. ED.

7. *Syrien*. De Syrie et Derasidis, rursum lib. V, cap. 31. HARD.

8. *In mediterraneo*. Sic vet. apud Dalec. Sic quoque Elzeviriana editio. Cæteri legunt *in mediterraneis*, eodem sensu, id est in continente; sed Plinius alias quoque *in mediterraneo* scripsit, ut lib. III, cap. 3, et alias. ED.

9. *Vicina ei*. Nempe Epheso. Nam de Magnesia Mæandri hic agitur; non de altera Magnesia quam Hermus alluit, in eadem Asiae parte, sed magis ad septemtrionem. ED.

10. *Epidaurus et Oricum*. Epidaurus, hodie *le vieux Raguse*, *Ragusi vecchio*; *Oricum*, hodie *Orso*: utraque in Hadriatici maris littore; vide infra lib. III, cap. 26. ED.

XCII. 1. *Si Platoni*. In Timæo, p. 25: ubi insulam ait ad columnas Herculis olim exstitisse, Atlanticam cognominatam, opibus, imperioque Europæ et Africae præpotentem, ipsa Libya Asiaque majorem, ex qua ad alias insulas, mox ad continentem ex adverso hujus orbis nostri quem colimus, trajectus facilis foret; eandem porro post invigentes terræ motus, et eluviones

o. Mox interno², quæ³ videmus hodie, mersam Acarum Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europamque Propontide et Ponto. Ad hoc perripit mare ada⁴, Antirrhium⁵, Hellespontum⁶, Bosphoros⁷ duos.

am, unius diei spatio haustam rus insulam videri desiisse : immenso ibi interfuso pelago facile perviam esse ad Antias viam. Eadem Strabo refert antide ex Platone, lib. II, 02. Sed hæc esse fabulis proquam ut iis immorandum mo prudens non subodora- sminit etiam Tertullianus hutionis sententiæ in Apolog. o. Plinius autem non ex Tised ex opere Platonis quod dit, accepisse istud videtur, hic ex Platone refert : neque nsulam, ut in Timæo dicitur; tam Plinius dicit, sed terras; t, ut vocem eam intelligit aperiore, partem continentis.

— In immenso Atlantici spatio, quod memoravit Plaimæo, cognoscere est veterem cæ aut notitiam aut famam; mia fabulis ita miscuit, ut et erica, et de Judæa veteraque statu, intelligi debeat. Brot. nfer, si vacat, Kircheri Munubterraneum, lib. II, cap. hodiernas insulas, les Canales Açores, continentis Atlanliquias esse putat, speciosa a conjectura. Cellarius tamen, eum magna pars eruditorum, ut opinor, meras fabulas a e narrari crediderunt. Cætet suas opiniones fusius expoilly in epistolis de Atlantide; RTINIÈRE et MENTELLE, in erque dictionario. Ed.

2. *Interno.* Id est, Mediterraneo mari: Ed.

3. *Quæ.* Vet. apud Dalec. quo: Chiffletii cod. *hodieque videmus.* Ed.

4. *Leucada.* Ovidius, *Metamorph.* XV, v. 289 : « Leucada continuum veteres habuere coloni, Nunc freta circumeunt. » Strabo quoque, lib. I, pag. 59, Leucadem ait factam insulam, Corinthiis isthmum excindentibus. Adversarine igitur sibi Plinius, et Straboni, existimandus est, qui lib. IV, cap. 2, fateatur Leucadem, non mari irrumpente, sed opere accolarum abscissam esse a continente? Minime sane. Bis potius continenti redditam fateamur. Nam Livius, XXXIII, 17, diserte testatur, belli etiam Philippici tempore pæninsulam fuisse: quæ tamen Strabonis Liviique ipsius ævo insula fuit. HARD. — *Hodie l'île de sainte Maure,* in mari Ionio. Ed.

5. *Antirrhium.* A Rhio divisum quinque stadiorum freto, ut ait Strabo, lib. VIII, pag. 335. Vide quæ dicturi sumus lib. IV, cap. 3. HARD. — *Hodie le château de Romélie,* in anteriori parte Corinthiaci sinus. Brot.

6. *Hellespontum.* Stratonis phisici ea sententia fuit, referente Strabone, lib. I, pag. 49: Euxinum mare non fuisse olim cum Egæo conjunctum; sed viam vi aquarum factam. HARD. — *Hodie, le détroit des Dardanelles.* Ed.

7. *Bosphoros duos.* Quorum alter Thracius, *le canal de Constantinople;*

1 XCIII. (XCI.) Atque ut sinus et stagna præteream, ipsa se comest¹ terra : devoravit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite²; Sipylum³ in Magnesia, et prius in eodem loco clarissimam urbem, quæ Tantalus vocabatur; Galanis et Gamales⁴ urbium in Phœnice agros cum ipsis; Phegium⁵ Æthiopiæ jugum excelsissimum : tanquam non infida⁶ grassarentur et littora.

1 XCIV. (XCII.) Pyrrham et Antissam¹ circa Mæotim pontus abstulit; Elicen² et Buram in sinu³ Corinthio,

alter Cimmerius, *le détroit de Cassa*, vulgo *le détroit de Zabache*. BROU.

XCIII. 1. *Ipsa se comest terra*. Sic Harduinus et Chiffletii codice. Dal. et Elz. *ipsa se condens terra devoravit*, etc. Vet. apud Dalec. *ipsa qua se comest terra*. ED.

2. *Oppido Curite*. Illo fortassis, quod Curopolim Cariæ Stephanus appellat, pag. 382. Sed Reg. 1, 2, Colb. 2, habent *Carite*; Chiff. *Carice*. HARD.

3. *Sipylum*. Sipylum eversam terræ motu, regnante Tantalo, Strabo quoque prodidit, lib. I, pag. 58, et ante eum Arist. Meteorol. lib. II, cap. 8. HARD.

4. *Galanis et Gamales*. In Reg. 1, 2, Colb. 2, Chiff. etc., *Galenes et Galames*: quæ lectio fortassis est potior quam edita. Aut certe de alia Gamale accipiendum illud est, quam de qua agitur lib. V, cap. 14. Geminam Josephus agnoscit: prope Jordanem alteram, alteram haud procul Carmelo. HARD.

5. *Phegium Æthiopiæ*. Locus nunc ignotus. ED.

6. *Tanquam non infida*, etc. Perinde ac si damna tantum in medio terrarum sentirentur, atque non ipsa etiam grassarentur maris litto-

ra, terrasque sorberent. HARD. — Transitus est ad proximam sectionem, in qua de urbibus agetur vicino mari absorptis. ED.

XCIV. 1. *Pyrrham*, etc. Cave de Pyrrha et Antissa accipias, Lesbi insulæ oppidis, de quibus V, 39. H.

2. *Elicen et Buram*. De his urbibus rursum dicitur lib. IV, cap. 6. Ovid. Metam. lib. XV, vera. 293: Si quaras Elicen. et Burin, Achaïdos urbes, Invenies sub aquis: et adhuc ostendere nauta Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.

De harum urbium subversione scripsit libros integros Callisthenes ille, quem Alexander M. occidit, ut refert Seneca, Natur. quæst. lib. IX, cap. 23. Vide etiam Arist. lib. de Mundo, cap. 4, et Strabon. I, pag. 59. Contigit hæc clades biennio ante pugnam Leuctricam. HARD.

3. *In sinu Corinthio*. Chiffletii codex, *sinus Corinthius*; non male, primo aspectu: Elicen enim et Buram Pontus Euxinus non abstulit. Sed nec insulæ Cææ littora sinus Corinthius. Quare potius quam aliquid innovetur, aut mendum mendum substituatur, nomen *pontus* generaliter pro *pelago* seu *mari* accipiendum est, raro tamen hujus vocabuli usu apud Plinium. ED.

quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea⁴ amplius triginta millia passuum abrupta subito cum plurimis mortalibus⁵ rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyndarida⁶ urbem, ac quidquid ab Italia⁷ deest. Similiter in Bœotia⁸ et Eleusina.

XCV. (CXIII.) Motus enim¹ terræ sileantur, et quidquid est², ubi saltem busta urbium³ exstant: simul ut terræ miracula potius dicamus, quam scelera naturæ. Et hercule non cælestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam dives, tam fœcunda, tot

4. *Cea.* Hoc Plinius iterum lib. IV, cap. 10. Hinc fortasse Tertullianus fuerit emendandus, in Apologet. cap. 4, quum ait: «Legimus et Rhodon et Co insulas multis cum millibus hominum pessum abiisse.» Nam de Ceo insula non de Co, quæ patria Hippocratis est, relatam id ab historicis memini. HARD. — Insula Ceos nunc est *l'île de Zia, dans l'Archipel.* BROR.

5. *Mortalibus.* Ita Reg. 1, 2. Colb. 2, Chiff. etc. Editores reposuerant, *mortalium.* HARD. — In Ms. Regio 5, *pluribus mortalibus.* BROR.

6. *Tyndarida.* Nam quum radices urbis, inquit Fazellus, decad. 1, lib. IX, cap. 7, maris fluctibus impeterentur, sæviante hieme, undisque supra solitum irruentibus, a cætera urbe ea pars divulsa, disjectaque, cum habitatoribus in pelagus repente prolapsa est: cujus vorago ingens ac horrenda adhuc cernitur. HARD.

7. *Ab Italia.* Spatium intelligit, fretumve, quo Sicilia nunc ab Italia dispescitur. Hinc Rbegio nomen, ut dicitur lib. III, cap. 14. Vide Strab. lib. I, p. 60. Seneca, Natur. quæst. lib. VI, cap. 29: «Hac inundatione, quam poëtarum maximi

celebrant, ab Italia Sicilia rejecta est.» HARD.

8. *In Bœotia et Eleusina.* Hallucinatur Ammianus, lib. XVII, pag. 98, quum Eleusin Bœotia civitatem inter eas urbes enumerat, quæ terræ motu emergerunt: quum inter eas locum habeat, quæ diluvio pessum abierunt, ut præter Plinium auctor est Pausanias in Bœot. lib. IX, et Strabo, lib. IX, pag. 107. H. — Deest in Chiff. vocula *et.* ED.

XCV. 1. *Enim.* Transitio est, referturque ad ultima verba pænultimi capituli. Ibi enim, quum docuisset terræ motibus absorptas fuisse urbes plurimas, addidit non soli terræ imputandas esse hujusmodi clades, et mare etiam littora comedere. . . . Nam quid, inquit, terram incusemus rarius et minus nocentem, quum potius celebranda sint tot ejus miracula, etc. ! ED.

2. *Quidquid est.* Quidquid mali efficitur. ED.

3. *Busta urbium exstant.* Busta, id est, reliquæ, ruinae, quæ vulgo terræ motibus supersunt, quum ex urbibus inundatione deletis ne vestigia quidem remaneant. Post exstant, Vet. apud Dalec. addebat

sæculis suboriens⁴, quum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantum vero luxuria, et tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculæ, interque eos, candor⁵ alicujus, præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium⁶ tot locis emicantium perpetua tot sæculis incendia: spiritus letales alibi⁷, aut scrobibus⁸ emissi, aut ipso loci situ mortiferi, alibi⁹ volucris tantum, ut Soracte¹⁰, vicino Urbi tractu; alibi, præter hominem¹¹, cæteris animantibus; non-

verbum satis inutile, *sepultarum*. ED.

4. *Suboriens*. Renascens. ED.

5. *Candor alicujus*. De phengite lapide loquitur, de quo uberius, lib. XXXVI, cap. 46. HARD.

6. *Ignium tot*. Ætnæ, ac Vesuvii. Adde Heclam in Islandia, aliosque prope innumeros, quorum Maffeus, et alii rerum Indicarum scriptores meminerunt. HARD.

7. *Alibi*. Hic et infra non semel Chiffi. codex, *aliubi*. ED.

8. *Scrobibus*. Aut quum terra fossis excavatur, ut in Pomptina palude; aut per naturales hiatus. ED.

9. *Alibi volucris*. Seneca, Natur. quæst. lib. VI, cap. 28: «Quid quod pluribus Italiæ locis, per quædam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum est? Aves quoque in illum inciderint. . . . in ipso volatu cadunt, liventque corpora, et non aliter quam per vim elisæ fauces tument.» HARD.

10. *Ut Soracte*. Hodie, *Monte S. Oreste*, in provincia Patrimonii S. Petri. Ibi spelunca halitum pestiferum emittens, teste Servio in eum Virgiliti locum, *Æn. XI, 785*: «Summe Deum, sancti custos Soractis

Apollo!» HARD.—Distat fere XXVIII millibus passuum ab urbe Roma. BA.—Factum minus credibile narrat Plinius, nec simile quidquam de Soracte referunt hodierni scriptores. Forte caverna ibi aliqua fuerit, unde recta quasi columna spiritus sulphureus ac pestilens in auras exibit, avibus, ut putabatur, si quas supervolassent, letalis: quod et de Averno poetæ canunt, sed fabulose, ut experientia compertum est. ED.

11. *Præter hominem*. Prope Neapolim spelunca est angusta, vulgo *Grotta del Cane* appellata, quod in eam conjecti canes omni motu sensuque destituantur illico, donec vicinæ aquæ immersi, quasi spiritum vitamque recuperent: nec quidquam homini tamen halitus nocet. De hujusmodi expirationibus noxiis, multa erudite Cæsius lib. I, de mineral. cap. 7, sect. 12. HARD.—Id eo fit, quod e solo vapor gravis exsudetur, graviorque idem, quo terræ propior. Canibus igitur et humilibus bestiis nocet; homini propter altiorem staturam parcat, qui tamen prostratus, æque, ut cæteri animantes, afficeretur. Istud vero apertissime in hac, ut vocant,

nunquam et homini, ut in Sinuessano agro et Puteolano¹² spiracula vocant, alii Charoneas¹³ scrobes, mortiferum spiritum exhalantes; item in Hirpinis Amsancti¹⁴ ad Mephitis¹⁵ ædem, locum, quem qui intravere, moriuntur; simili modo¹⁶ Hierapoli in Asia, Matris tantum Magnæ sacerdoti¹⁸ innoxium: alibi¹⁹ fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura præcinnunt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causæ afferre²⁰ mortalium quispiam, quam diffusæ per omne naturæ subinde aliter atque aliter numen erumpens?

XCVI. (xciv.) Quædam vero terræ ad ingressus tre-

Canis Spelunca, manifestum est: faces enim, quæ sub fornice flagrabant, solo admotæ exstinguuntur; earumque vapor, inæqualiter densatus, sævum, halitum non uno pede altius exstergere, oculis prodit. ED.

12. *Puteolano*. Harduinus post id verbum sententiam clausit. ED.

13. *Charoneas*. Χαρόνεα βάρατρα mortifero spiritu quem exhalant, vitam homini eripere scribit et Galenus, l. VII, de usu partium, c. 8. H.

14. *Amsancti*. Virgilius, *Æneid.* VII, vers. 563 et sqq.

Est locus Italiae in medio, sub montibus altis, Nobilis et fama multis memoratus in oris, Amsancti valles: densis hunc frondibus strum Urget utrinque latus. . . .

Hic specus horrendam, sævi spiracula Ditis Monstratur, ruptoque ingens Acheronte vorago, etc.

Meminit hujus pestiferæ terrarum partis Cicero, de *Divin.* lib. I. HARD.

15. *Ad Mephitis*. Ita codices Mss. omnes: etsi dubitet Hermolaus, num *Ditis* reponi oporteat. Mephitis ipsa Juno est, aeri corrupto præsidens, cui templum excitatum apud Cremonam auctor est Tacitus,

Hist. III, cap. 33. Hodie locus ipse Amsancti, Mephitis retinet nomen, *Musiti*. Ipsa vero Mephitis interdum pro putore sumitur, ut pro igne Vulcanus, Juppiter pro aere. Ita Virgilius, *Æn.* VII, vers. 84: « sævamque exhalat opaca mephitim. » HARD.

16. *Simili modo*. Hoc etiam refert Arist. vel quisquis est auctor libri de Mundo, cap. 4. HARD.

17. *Hierapoli*. Refert hoc pluribus Strabo, lib. XII, pag. 579, et lib. XIII, pag. 629. HARD.

18. *Sacerdoti*. Ita Apuleius, lib. de Mundo. Innoxium quoque cæteris exsectis ac semiviris esse, tradunt Dio in vita Trajani, Damascius apud Photium in *Bibl. cod.* 242, pag. 1053, et Ammianus, l. XXIII. HARD. — Mirum, nisi hunc superstitionis timorem sacerdotes profanis incusserant, ne quis in arcana eorum penetraret. ED.

19. *Alibi fatidici*. Hæc totidem verbis Arist. loc. cit. HARD.

20. *Afferre*. Dal. et Elz. *efferre*. E. XCVI. 1. *Quædam vero*. Ad ingressum ambulantium, et equorum

munt, sicut in Gabiensi² agro, non procul urbe Roma, jugera ferme cc, equitantium cursu : similiter in Reatino³.

2. (xcv.) Quædam insulæ⁴ semper fluctuant⁵, sicut in agro Cæcubo⁶, et eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi⁷. In Vadimonis⁸ lacu, et ad Cutilias⁹ aquas, opaca silva¹⁰,

cursus, terræ quoque tremere sentiuntur in Brabantino agro, quæ Belgii pars, et circa S. Audomari fanum. H. — Et sæpe alias in paludosis, fundum instabilem ac spongiosum habentibus. ED.

2. *Gabiensi*. Gabii, oppidum Italiæ, inter Præneste et Romam. MILL. — Hodie non exstat; locus *Campo Gabio* appellatur. ED.

3. *Reatino*. Reate, urbs quondam Sabinorum Italiæ, hodie dititionis Ecclesiæ, *Rieti* appellata. MILLER.

4. *Quædam insulæ*. Seneca, Nat. quæst. lib. III, cap. 25 : « Sunt multi, inquit, lapides pumicosi et leves, ex quibus quæ constant insulæ, in Lydia natant. Theophrastus est auctor. Ipse ad Cutilias natantem insulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur : alia in lacu Statonensi. Cutiliarum insula et arbores habet, et herbas nutrit : tamen aqua sustinetur, et in hanc atque illam partem non tantum ventum impellitur, sed et aura; nec unquam illi per diem et noctem in uno loco statio est : adeo movetur levi flatu. Huic duplex causa est : aquæ gravitas medicatæ, et ob hoc ponderosæ; et ipsius insulæ materia vectabilis, quæ non est corporis solidi, etc. » Tales insulas, quæ arbores habeant, quæ contis impellantur quo lubet, et in quibus pecudes et armenta pascantur, ad Fanum S. Audomari in Belgio, magna cum voluptate ipse spectavi. Quas vero

Seneca se vidisse testatur, et Plinius hoc loco refert, earum hodie nulla fluctuat. De fluitantibus in Orcho-meno, et Ægypto, vide Theophr. hist. lib. IV, cap. 13. HARD.

5. *Fluctuant*. Vet. apud Dalec. *fluitant*. ED.

6. *Cæcubo*. Mons et parva regio Latii in Campaniæ confinio ad Sinum Caietanum. MILL. — Locum palustrem esse Martialis docet, lib. XIII, ep. 115 : « Cæcuba Fundanis generosa^a coquuntur Amyclis, Vitis et in media nata palude viret. » ED.

7. *Statoniensi*. In cod. Reg. 1, 2, et Chiffi. *Stationensi*. At Varro, lib. III, de Re rust. cap. 12, *Statonensem* : Plinius, lib. III, cap. 8, *Statones* accolæ vocat. HARD. — Statonia, urbs Etruriæ, inter Armentam et Martam flumina, quæ hodie, ut docti homines conjiciunt, *Castro* dicitur. MILLER.

8. *In Vadimonis*. De eo lacu Livius, lib. IX, 39 et XII, 4; sed multa eleganter Plinius junior, lib. VIII, Epist. 20. Hodie *lago di Bessanello*, in Etruriæ parte, quæ Patrimonium D. Petri dicitur, milliaribus a Tiberi vix tribus. HARD.

9. *Ad Cutilias*. De his lib. III, cap. 17. Vide et Varronem lib. IV, de ling. Lat. H. — Sabinorum lacus in agro Reatino, dictus a Cutilia urbe sub lacum posita. MILL. — Hodie *Cotila*, non procul a *Città reale*. ED.

10. *Silva*. Insulæ herbidæ, arun-

nunquam die ac nocte¹¹ eodem loco visitur. In Ly-
 , quæ vocantur Calaminæ¹³, non ventis solum, sed
 i contis, quo libeat, impulsæ, multorum¹⁴ civium Mi-
 atico bello salus. Sunt et in Nymphæo¹⁵ parvæ, Sal-
 s¹⁶ dictæ, quoniam in symphonix cantu ad ictus
 ilantium pedum moventur. In Tarquiniensi¹⁷ lacu
 io Italiæ, duæ nemora circumferunt, nunc triquetram
 am edentes, nunc rotundam complexu, ventis impel-
 lus; quadratam nunquam.

CVII. (xcvi.) Celebre fanum habet Veneris Paphos¹, r

t junco tectæ, ut ait Plinius
 idimonis lacu, poetice *silva*
 stueri; forsitan etiam arbores
 reverant. ED.

Nocte. Sic Chiffletii codex.
 et Elz. noctu. ED.

In Lydia. Martianus, lib.
 p. 1: «Nonne, inquit, ipsius
 itis persuasione compertum,
 lia Nympharum insulas dici,
 etiam recentior asserentium
 se vidisse testatur: quæ in
 m stagnum a continenti pro-
 es cantu tiliarum, primo in
 um motæ, dehinc ad littora
 intur. » Locus Varronis quem
 , est lib. III, de Re rust. cap.
 si Fulvius Ursinus in notis,
 is fragmentum affert, hoc
 de iis insulis quæ sunt in
 ii Calamina dicebatur, com-
 antis. Ut inde liqueat Cala-
 paludis, λίμνης Καλαμίνης
 aliquam ac veluti sinum
 Nymphæum, de quo mox
 , in quo exiguæ illæ, cæte-
 minores, ad ictum pedum,
 symphonix cantu fieri solet,
 intur. HARD.

Calamina. Elzev. Salamina,
 sphi lapsu. ED.

14. *Multorum civium.* An quum
 Mithridates tot Romanorum millia
 per Asiam dispersa, uno die inter-
 fici jussit, anno post U. C. DCLXVI?
 Auctores et interpretes silent. ED.

15. *Nymphæo.* Fortasse stagni
 nomen fuit. Martianus quidem ad
 Lydiam retulit. MILL. — Plinius,
 XXXI, 19, stagnum quoddam
 nympharum in Lydia collocat. Sed
 insulæ parvæ in Lydia quomodo
 latinum nomen *saltuares* vel *saliars*
 habuere? In Latio parvus fluvius
 a Plinio III, 9, Nymphæus appella-
 bitur, hodie *la Nimpa*. Nymphæum
 autem in agro Apolloniatium, circa
 Aoum fluvium in Illyride Græca,
 mox dicitur, II, 110. Aliud, unde
 Tigris fluvius emergit, VI, 31.
 Aliud in Cilicia, V, 22. Videtur-
 que hoc nomen commune pluribus
 stagnis fuisse, præsertim aliquo mi-
 raculo notabilibus, aut ad fluviorum
 capita positis. ED.

16. *Saltuares.* Cf. Salmasius, *sa-
 liars.* Mss. Reg. 1, 2, 5, Broterio
 teste, *saltars.* ED.

17. *Tarquiniensi.* *Lago di Brac-
 ciano;* ab oppido proximo nomen
 habet, in Etruria. HARD.

XCVII. 1. *Paphos.* Urbs Cypri

in cujus quamdam aram² non impluit. Item in³ Nea, oppido Troadis, circa simulacrum Minervæ. In eodem et relicta sacrificia non putrescunt⁴.

1. XCVIII. Juxta Harpasa¹, oppidum Asiæ, cautes stat horrenda, uno digito mobilis : eadem, si toto corpore impellatur, resistens². In Taurorum³ pæninsula in civitate Parasino⁴ terra est, qua sanantur omnia vulnera. At circa Asson⁵ Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora : sarcophagus⁶ vocatur. Duo sunt montes juxta

insulæ, poetis sæpe decantata. Vide Tacit. Histor. II, 2 et 3. Ed.

2. *Aram*. In omnibus libris editis *aream* legitur et in utroque Reg. cod. At in Chiff. *aram*, prave; etiamsi Tacitus histor., lib. II, templum Veneris Paphiæ describens: « Sanguinem aræ, inquit, offundere vetitum : precibus et igne puro altaria adolentur; nec ullis unquam imbribus, quanquam in aperto, madescent. » HARD. — Non prava igitur Chiffletiani codicis lectio, quam ipse secutus est Harduinus in textu, singulari sane inconstantia. Ed.

3. *In Nea*. Steph. pag. 487: Νία, κώμη καὶ φρούριον Φρυγίας. HARD.

4. *Non putrescunt*. Id in pluribus locis observatum, qualitate soli vel aeris cadavera incorrupta servari : idque maxime notabile est Kioviæ, in subterraneis specubus templi, ubi sanctorum corporum inviolata multitudo asservatur. Conditiones putredinis sunt duæ præsertim, humor et calor, quæ ubicumque absunt, inarescunt potius cadavera quam dissolvuntur. Ed.

XCVIII. 1. *Harpasa*. De eo oppido, lib. V, cap. 29. HARD.

2. *Resistens*. Hoc ita ut intelligo,

minus admirabile est. Potest enim quantumque ponderis moles, si perfecto stet æquilibrio in cardine tenui suspensa, parvo motu impelli; sed eadem potest, statim ubi impulsæ est, obstaculum offendere quod nulla vis vincere queat. Ed.

3. *In Taurorum pæninsula*. In Taurica chersoneso. BAOR.

4. *Parasino*. Ita omnes codices MSS. librique editi : quorum ab auctoritate desciscere vix ausim, etsi eruditi quidam in civitate *Characena*, scribendum putent. Ptolemæo, lib. III, cap. 6, Παρώσα urbs est Tauricæ Chersonesi, eadem forte cum Parasino. HARD. — *Lege Characena*, nec quidquam dubita. Characeni, gens Taurica, memorantur a Plinio, IV, 6. Ed.

5. *Asson Troadis*. De qua libro V, cap. 32. HARD.

6. *Sarcophagus*. Quoniam corpora comest. Σαρξ enim corpus seu carnem, φαγῆν comesse sonat. Σαρκοφάγος λίθος Stephano, pag. 126, verbo ἄσσος. Vide quæ dicturi sumus lib. XXXVI, cap. 27. In littore Veraguæ in America septentrionali eandem vim inesse arenis observant Hispani, ut testatur Herrera, lib. VIII, Decad. 1. HARD. — Sar-

flumen Indum : alteri natura est, ut ferrum⁷ omne teneat, alteri, ut respuat. Itaque si sint clavi in calceamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti. Locris⁸ et Crotone⁹ pestilentiam nunquam fuisse, nec ullo terræ motu laboratum, annotatum est. In Lycia vero semper a terræ motu. XL dies serenos¹⁰ esse. In agro Arpano¹¹ frumentum satum non nascitur. Ad aras Mucias¹² in Veiente, et apud Tusculanum¹⁵, et silva Ciminia¹⁶, loca sunt, in quibus in

cophagus lapis iterum memorabitur, libro XXVIII, cap. 37. Tertium et explicatius libro XXXVI, cap. 27. Schistus fuisse videtur, alkalinis partibus prægnans. ED.

7. *Ut ferrum omne teneat.* De hoc miraculo iterum dicitur, l. XXXVI, cap. 25. HARD. — Montes isti videntur originem dedisse fabulæ quæ in Arabicis Noctibus legitur, Noct. 53, de naufragio facto ad Montem Magneticum. Apud Nostrum paulo infra, *calciamento* legebatur; sed orthographiam quamvis haud insolentem mutavimus, quod cætera hujus familiæ vocabula vulgo per *e*, non per *i*, apud Harduinum et nos efferrantur. ED.

8. *Locris.* Epizephyriis nempe, in Brutio. Vide lib. III, cap. 10. In tertia Italiæ regione cum Crotone recensetur hæc civitas, lib. III, c. 10. ED.

9. *Crotone.* Unde nata paræmia, cujus Strabo meminit, lib. VI, p. 262, ob salubritatem aeris, ὑγιεινὸν Κρότωνος. Scribit etiam Scaliger Exerc. 32, in Cardan. pag. 140, oram illam occidentalis Æthiopiæ, quæ Nigris fluvium accolit, etsi calidissima sit, pestilentiam quoque omnis expertem esse. HARD.

10. *XL dies serenos.* Difficile hoc

conciliari potest cum loco superiore cap. 84, ubi dicuntur tunc demum desinere tremores, *quum ventus emerit*, id est, quum e terra in auras erupit. ED.

11. *Arpano.* Id est, circa Argyripam vel Arpos sito. De Arpis, Apuliæ urbe, hodie *gli Arpi*, vide lib. III, 16. Dalec. et Elzev. cum vetustioribus, *Arpano*, male. ED.

12. *Ad aras Mucias.* Ita Reg. 1, 2, et Colb. 2, atque editiones veteres, quod et Rhodiginus probat, lib. XVIII, cap. 12. In honorem forte Q. Mutii Scævola, vel ab eo erectæ aræ illæ fuerunt, ut Sestianæ a Sestio, lib. IV, cap. 34. Prius *Murtias* legebatur. HARD. — Celebrerrima gens Mutia, quum Murcia ignoretur; itaque Harduino facile assentior, etsi Q. Mutium Scævola quemnam potissimum innuat ille, haud satis scio. ED.

15. *Tusculanum.* Subaudi *agrum*. Hodie *Frascati*, in Latio. Veiens autem ager in Etruria, nunc sine oppido. ED.

16. *Ciminia.* Saltus Ciminus prope Viterbium in Etruria, unde nomen, *Monte Viterbo*: adjacet ei lacus cognominis, *Lago di Ronciglione*. De utroque Virgilius, *Æneid.* lib. VII, vs. 697: «Et Cimini cum

terram depacta¹⁷ non detrahuntur. In Crustumino¹⁸ natum scœnum ibi¹⁹ noxium, extra salubre est.

¹ XCIX. (xcvii.) Et de aquarum natura complura dicta sunt; sed æstus maris accedere et reciprocare, maxime mirum: pluribus quidem modis; verum causa in Sole¹, Lunaque. Bis inter duos exortus Lunæ affluunt, bisque remeant, vicenis quaternisque semper² horis. Et primum attollente se cum ea mundo³, intumescentes; mox a meridiano cœli fastigio vergente in occasum, residentes: rursusque ab occasu subter cœli ima et meridiano contraria accedente, inun-

monte lacum. » De silva Ciminia, Livius, lib. IX, cap. 35. HARD.

17. *Depacta*. Viscoso et tenaci solo infixa, ita ut ægre detrahi possint; nam omnino detrahi non posse, ridiculum est. ED.

18. *Crustumino*. Crustumerium oppidum Sabinorum supra Fidenas, prope Tiberim fluvium; nunc vicus *Marcigliano vecchio*. Idem aliquando dicebatur *Crustuminum*, unde *Crustuminus ager*. MILL.

19. *Ibi*. Si ipso in loco recens depascatur. Demessum vero et siccum, innocens est: videlicet quod herbæ quædam pecoribus noxiæ, lenta vaporazione noxios amittant succos; ut sæpe observatum est, siccitas in officinis plantas plerumque virtute medica defraudari. ED.

XCIX. 1. *In Sole, Lunaque*. Plures e veteribus cum Plinio ad utrumque; Pytheas Massiliensis ad Solem unum retulit, teste Plutarcho, lib. III, de placitis Philos. cap. 17. Merito tamen Luna videtur in hac scena vel omnes una per se, vel certe præcipuas partes agere; quando tam admirabilis est hujus cum Lunæ motu connexio, ut cæcum esse necesse sit qui non animadver-

tat. HARD. — Verissime Solem et Lunam in causa facit Plinius: quorum attractionibus sese invicem nunc adjuvantibus, nunc minuentibus, plus minusve attolluntur maria: ut maximus sit æstus, quum ambo sidera in conjunctione sunt; nec tamen extemplo, sed aliquanto post sentiatur, propter necessariam in motu aquarum propagando moram, nec omnibus locis eodem tempore, propter varias littorum curvaturas, aliasque causas, quibus longum esset immorari. De his omnibus confer, si libet, inter alios astronomos clarissimum LAPLACE, *mécanique céleste*, tom. II. ED.

2. *Semper horis*. Πάτερως loquitur, et ad vulgi sensum. Alias enim vicenis quaternis horis cum dodrante, seu minutis horæ octo et quadraginta, dicere debuisset: quum Luna tantumdem insumat spatii, ut ad idem Meridiani punctum remeet; quod ubi est assecuta, affluxus maris est maximus. HARD.

3. *Mundo*. Cælum intellige, quod videtur quotidiano motu cum Stellis affixis volvi, Lunamque ipsam et cæteros Planetas secum in orbem trahere. ED.

es; hinc donec iterum exoriatur, se resorbentes⁴: nec iam⁵ eodem tempore, quo pridie, reflui⁶; ut ancillante⁷ re, trahenteque secum avido haustu maria, et assidue eade, quam pridie, exoriente: paribus tamen inters reciproci, senisque semper horis, non⁸ cujusque aut noctis, aut loci⁹, sed æquinoctialibus¹⁰; ideoque quales vulgarium horarum spatio, utcumque plures dies¹¹ aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt; et in noctio tantum pares¹² ubique. Ingens argumentum, 3 umque lucis ac vocis etiam divinæ¹³: hebetes esse, negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resur-; similemque terris¹⁴, inmo vero universæ naturæ,

Resorbentes. Sic e Toletano e Harduinus. Dalec. et Elzev. *ites.* Ed.

Nec unquam. Elzev. *nec unam,* graphico lapsu. Ed.

Reflui. Refluentes. Ed.

Ut ancillante. Credas ancillari, et indulgere mari, ut non dem parte, qua pridie, pastum æano hauriat. Hæc vero poetis tanta ratio, non physicis. Hoc sensu, si veram Plinii mensassequitur Harduinus, nobis in legendum videtur *exhaustæ*, pro *exoriente*. Chiffletii *co-ut ancillantes sideri avido, trahente secum haustu maria, et assidue unde quam pridie exorienti.* Ed.

Non cujusque diei aut noctis. vulgariibus illis Romanorum, pro anni tempestate brevioribusve. Ed.

Aut loci. Neque cum loci latine variantibus. Ed.

Æquinoctialibus. Quales jam nus esse nostras. Ed.

In eos. In æstus scilicet. Protrat Dalecampius hanc lectio-

nem: legunt tamen omnes *in eas*, intricato sensu, et eodem qui jam antea expressus est; quum talis pleonasmus a Plinii sit ingenio alienissimus. Ed.

12. *Pares ubique.* Quod tunc senæ noctis horæ senas diei adæquent, quemcumque numerandi ac dividendi modum sequaris, et in quocumque latitudinis gradu. Ed.

13. *Divinæ.* Sic Vet. apud Dalec. At edd. omnes *diurnæ*, sine sensu. Eadem profecto apud Plinium figura est, quam apud Sacrosanctum vatem, psalm. xiiii: «Dies, inquit, diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam, etc.» Plinius item Naturæ vocem audire sibi videtur mysteria sua revelantis. Et alias quoque *divinitatis* epitheton Naturæ impositurus est; ut lib. XXII, 56: «Parens, inquit, illa et divina rerum artifex.» Nec mirum; quum in totius operis decursu, nullum fere alium Deum agnoscat, quam Cælum aut Mundum, id est universam rerum naturam. Ed.

14. *Similemque terris.... exinde*

exinde faciem, in iisdem¹⁵ ortus occasusque operibus: non aliter sub terra manifesto sideris cursu, aliove effectu, quam quum præter oculos nostros feratur.

- 4 Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumque septenis diebus. Quippe modici¹ a nova ad dividuam æstus, pleniores ab ea exundant, plenaque maxime fervent: inde mitescunt, pares² ad septimam primis: iterumque³ alio latere dividua augentur, in coitu⁴ Solis pares plenæ. Eadem aquilonia⁵, et a terris longius recedente, mitiores, quam quum⁶, in austros digressa, propiore nisu vim suam
5 exercet. Per octonos⁷ quoque annos ad principia motus et paria incrementa centesimo Lunæ revocantur ambitu: augmentibus⁸ ea cuncta Solis annuis causis: duobus æqui-

faciem. Vide supra, cap. 65, quæ de antipodibus dixit. ED.

15. *In iisdem.* Eodem modo utrinque orientibus occidentibusque sideribus. ED.

1. *A nova.* Dalec. et Elz. *nova*, sine præpositione. Nos cum Harduino Chiff. codicem sequimur. ED.

2. *Pares ad septimam primis.* A plenilunio ad diem inde septimum pares sunt æstus prioribus a nova luna scilicet ad dividuam. HARD.

3. *Iterumque.* Rursum quum alio latere dividua est (alterum vocant lunæ quadrantem) augeri æstus incipiunt. HARD.

4. *In coitu.* In conjunctione cum Sole, seu novilunio, æstus sunt pares iis qui plena Luna fiunt. Secuti sumus codices Reg. 1, 2, Chiff. etc., id ipsa loci exigente sententia. Prius legebatur: *in coitu Solis pares. Plane eadem.* etc. Salmasius conjiciebat, pag. 1007, *in coitu Solis paret et plenæ*; satis infeliciter. HARD. — Vetus apud Dalec. *In coitu Solis pares plane. Eadem,* etc. ED.

5. *Eadem aquilonia.* Ex vicinitate Lunæ ad terras æstum augeri fateatur etiam Franc. Resta, in Meteorol. tract. 1, de mari, cap. 15, ex Alberto Magno. HARD. — Nec Luna, nec Sol, quum ad septemtrionem progredi, eoque altiores esse nobis videntur, a Terra tamen ideo magis distant. Mutua enim orbicularum inclinatio cum elliptica singularum figura nullam rationem habet. ED.

6. *Quum.* Deest in Chiff. ED.

7. *Per octonos.* Cur vero non potius annis undeviginti redeunt hæ vices, quum Sol Lunaque tunc ad eosdem ferme situs revertuntur? aut cur non aliis lunaribus periodis? Id fieri Plinius existimat, quod octo annorum spatio centum Lunæ circuitiones numerentur. HARD.

8. *Augentibus.* Sic Vet. apud Dal. optimo quidem sensu, et elegante ac vere Pliniana structura. Contra editores omnes legerunt *augente* retuleruntque ad priora verba *centesimo Lunæ ambitu*; Plinio repugnante, qui simul dicere non potuit

is maxime tumentes, et autumnali amplius, quam
; inanes vero⁹ bruma, et magis solstitio. Nec tamen
is, quos dixi, temporum articulis, sed paucis¹⁰ post
s; sicuti neque in plena aut novissima, sed postea:
tatim ut Lunam¹¹ mundus ostendat occultetve, aut
a plaga declinet; verum duabus fere¹² horis æquino-
cus serius: tardiore semper ad terras omnium, quæ
itur in cælo, effectu cadente, quam visu sicuti
ris¹³, et tonitrus, et fulminum.

nnes autem æstus in Oceano majora integunt spatia 6
lantque, quam in reliquo mari: sive quia totum in
rsitate animosius est, quam in parte; sive quia ma-
do aperta¹ sideris vim laxè grassantis² efficacius
, eandem angustis arcentibus. Qua de causa nec
, nec amnes similiter moventur. Octogenis³ cubitis

unc esse incrementa et ma-
os autem intelligimus, ad-
esse ad ea cuncta, quæ dicta
iolis annuas causas. ED.

anas vero. Depressiores ac
tumentes. HARD.

Paucis post diebus. Altero
post die: non igitur ipso
nii, pleniluniæ, aut Lunæ
ov, sed altero tantum post ea
um momenta die. HARD. —
e et dimidio altero, 36 cir-
oris, in Gallia. ED.

Ut Lunam. Nec in eo præcise
quo Lunam terris cælum
t, subducitve, aut in meri-
æli plaga sistit (cælum enim
rapere ac torquere sidera
is), sed aliquanto post. H.

Duabus fere horis. Variat pro
oc intervallum a nullo fere
is momento ad undecim ho-
amplius; sed Gadibus, ubi
Oceanum observarunt Vete-

res, duæ circiter horæ et una di-
midia intersunt, maximum inter
maris affluxum, et transitum Lunæ
plens vel novæ per meridianam
lineam. ED.

13. *Fulguris.* Supra, cap. 55. ED.

1. *Magnitudo aperta.* Late paten-
tis Oceani spatia. ED.

2. *Laxè grassantis.* Non in uno
puncto, neque in angusto spatio
nitentis, sed quasi vim suam diffun-
dentis. ED.

3. *Octogenis.* Vix Pythææ hac in
parte habenda fides. Tamesis, cer-
te, ubi æstus maximus, mare vix
recipit ad cubitos XIV. Inter Nor-
vegiam et Daniam vix sentitur æstus.
At in ora Galliæ San - Macloviana,
quæ Anglicæ opponitur, usque ad
LXX pedes æstus attolluntur, et
quandoque ad XC, ut aiunt Furne-
rius, lib. IX, Hydrogr. cap. 21;
Fr. Resta, tract. 2, de mari, cap. 15;
et alii. HARD.

supra Britanniam intumescere æstus Pytheas⁴ Massiliensis auctor est. Interiora autem maria terris clauduntur, ut portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni⁵ paret: utpote quum plura exempla sint, in tranquillo mari, nulloque velorum impulsu, tertio die⁶ ex Italia provectorum⁷ Uticam, æstu fervente. Circa littora autem magis quam in alto deprehenduntur hi motus: quoniam et in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus⁸ magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diversi existunt æstus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus⁹.

C. Et quorundam tamen privata natura est, velut Tauromenitani¹ euripi², sæpius, et in Eubœa³, septies die

4. *Pytheas.* Vide cap. 77, et conf. Auctorum Catalogum. Ed.

5. *Ditioni.* Lunæ Solisque efficiëntiæ, quæ ciet æstum. HARD.

6. *Tertio die.* Africana littora, ad Uticam, Tunetum, Hipponem, aliasque quasdam oras, sentiunt quidem aliquem æstum, sed levem: et Melita certe multo majorem. Quare quod tertio die ex Italia Uticam descensus sit factus, id non tam æstui, quam prono aquarum Ponti, Propontidis, et Ægæi maris lapsui in mare internum, atque inde in oras Africanas, adjuvante tamen nonnihil, si ita videtur, ipso æstu, tribuendum est. HARD.

7. *Provectorum.* Supple, navigatorum. Ed.

8. *Spiritus.* Non spiritus, sed sanguinis. At Plinius fœdissimo errore, arterias sanguine carere, et earum quasdam tantum vitalem continere spiritum affirmabit, lib. XI, cap. 89, quo, si vacat, respice. Ibidem, cap. 88: «Arteriarum pulsus, inquit, in cacumine maxime

membrorum evidens.» Vides illum sibi saltem optime constare. Ed.

9. *In Syrtibus.* De his Solinus, cap. 27: «Syrtes inaccessas undosum ac reciprocum mare efficit, cujus sali defectus, vel incrementa haud promptum est deprehendere; ita incertis motibus nunc in brevica crescit dorsuosa, nunc æstibus inundatur inquietis: et auctor est Varro, perflabilem ibi terram ventis penetrantibus, subitam vim spiritus citissimi aut evomere maria, aut resorbere.» HARD.

C. 1. *Tauromenitani.* Dalec. *Tauromenitani.* Tauromenium, hodie *Taormina*, Messanam inter et Catanam, in orientali Siciliæ plaga. Vide lib. III, cap. 14. Ed.

2. *Euripi.* Euripon vocant, inquit Mela, lib. II, cap. 7, agens de Chalcidico, «rapidum mare, et alterno cursu septies die ac septies nocte fluctibus invicem versis, adeo immodice fluens, ut ventos etiam ac plena ventis navigia frustretur.» H.

3. *Eubœa.* Lib. IV, c. 21. Ed.

cte⁴, reciprocantis. Æstus idem⁵ triduo in mense con-
 septima, octava, nonaque Luna. Gadibus⁶, qui est
 pro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum,
 simul cum Oceano augetur minuiturque, alias vero
 nque contrarius temporibus. Eodem in loco alter
 ni motibus consentit. In ripa Bætis⁷ oppidum est,
 putei crescente æstu minuuntur, augescunt dece-
 3, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hi-
 8 oppido uni puteo, cæteris vulgaris. Et Pontus⁹ sem-

Septies die ac nocte. Ita Strab. p. 55; Cic. de Nat. Deor. e. At Gillius, qui ea loca
 avit, ut narrat Fr. Resta in
 rol. didicisse se ex incolis
 is tantum fluere, bisque re-
 3, non septies æstuarè: ali-
 lo tamen has vices minime
 vare. Ita etiam Gassendus in
 Laërtii, pag. 1091. HARD.

Æstus idem. Consistentia, si-
 ediocritas aquarum non solum
 na die sentitur, sed et octava,
 na durat. Hoc Veneti prover-
 alo signant: *Dalli otto alli nove*
ua no' si muove, hoc est, ab
 a die ad nonam, aqua non se-
 t: idemque aiunt accidere ul-
 quadratura: *Dalli venti uno alli*
lue La no' va ne in sù ne in zue,
 est, a vicesimo primo ad vice-
 m secundum, neque crescit,
 e decrescit. HARD.

Gadibus. Ita Polybius apud
 onem, lib. III, pag. 172. Et
 strocoriis Galliæ oppido fons
 mnino similis, qui simul cum
 no augetur minuiturque, quan-
 n ipse a mari dissitus leucis cir-
 xl, hoc est, passuum millibus
 centum. H. — Gades, hodie
 3, in Hispania, templum ha-

buit Herculis, qui, quum maris Me-
 diterranci littora peragrasset, ibi
 constitit, duosque montes Calpen et
 Abilam, hunc in Africa, illum in
 Europa, tanquam expeditionis suæ
 monumenta et triumphales colum-
 nas, nomine suo sacravit. ED.

7. *Bætis.* Fluvius hic est notissi-
 mus Hispaniæ meridionalis, cui
 etiam nomen dederat; hodie, *le*
Guadalquivir. ED.

8. *Hispani.* Hodie *Séville*, in eo-
 dem, fluvio Bæti. Unde quum prius
 oppidum minime nuncupetur a Pli-
 nio, credibile est, idem prodigium
 bis a Nostro memorari, e duobus
 forsitan auctoribus desumptum. ED.

9. *Et Pontus.* Arist. Meteor. II,
 cap. 1; Strabo, lib. I, pag. 503;
 Seneca, Natur. quæst. lib. IV, cap.
 2; aliique. Est illud sane admira-
 bilitatis maximæ, Ponti aquas et
 Ægæi maris in internum seu medi-
 terraneum mare labi; nihil vicissim
 ex eo in Pontum refluere; adeoque
 parum in Atlanticum Oceanum per
 Gaditanum fretum, ut quum sex ho-
 ris in Oceanum illud effluat, Ocea-
 nus ipse, quasi victor in mediterraneum pelagus ingrediatur per ho-
 ras duodeviginti, uti observatum
 est a Furnerio, lib. IX, hydrogr.

per extra meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

CI. (xcviii.) Omnia¹ plenilunio maria purgantur: quædam et stato² tempore. Circa Messanam³ et Mylas⁴ fimo similia⁵ exspuuntur in littus purgamenta: unde fabula, Solis boves⁶ ibi stabulari. His addit (ut nihil, quod equidem noverim, præteream) Aristoteles, nullum animal nisi⁷ æstu recedente exspirare. Observatum id multum in⁸ Gallico Oceano, et duntaxat in homine repertum.

cap. 6; nec tamen tanta aquarum copia terras inundari. HARD.

CI. 1. *Omnia plenilunio.* Ita et Seneca, Nat. quæst. lib. III, c. 26, ubi etiam addit quibusdam hoc fontibus simili ratione contingere. Strabo quoque, lib. I, pag. 53. HARD. — Id est, quo aquarum fluxus amplior atque vehementior, eo plus algarum saxis acripit, atque in littus ejicit. ED.

2. *Stato tempore.* Procellosis præsertim temporibus: quod probe norunt Aremoricæ miserrimi incolæ, qui maximam fucorum copiam ab hibernis mensibus expectant. ED.

3. *Circa Messanam.* Hæc totidem verbis Seneca loc. cit. Id experimento comprobatum a se visumque olim testatur Fazellus, decad. I. lib. IX, de rebus Siculis, cap. 8. H.

4. *Mylæ.* Hodie *Milazzo*, septem fere leucis nostratibus a Messana distans oppidum, in boreali Siciliæ parte. ED.

5. *Fimo similia.* Algarum molles quædam species intelligendæ sunt, quæ convolutæ et marcidæ in littus ejiciuntur. ED.

6. *Solis boves.* Seneca, loc. cit. Apollonii Schol. ad lib. IV, v. 965, aliique. Hanc tamen fabulam con-

fictam a Veteribus, ob eximiam in locis illis pasuorum felicitatem, auctor est Theophrastus, Hist. Plant. lib. VIII, cap. 3. HARD.

7. *Nisi æstu.* Deprehensum usu est in maritimo Belgii tractu, eos qui obesiore paulo corpore essent, æstu accedente periclitari: qui graciliore et sicco, eodem recedente. HARD. — Vide not. seq. ED.

8. *In Gallico.* Et in Atlantico juxta Gades, ut refert Philostratus, de vita Apoll. lib. V, cap. 1. H. — Fertur id experientia constare Gadibus, *Cadiz*. Contrarium vero innotuit in portu nostro *Brest*, teste DESLANDES. BROU. — Notus ingenio multiformi, et audaciori philosophia, DESLANDES, quum in Oceani portibus *Rochefort* et *Brest*, rei maritimæ præpositus ageret, nosocomiiis harum urbium comparatis, supersticiosam, de qua nunc agitur, opinionem profligavit, monente ad h. l. doctissimo BOUGUEN. Qui tamen plura cupierit, adeat egregiam disputationem astronomi celeberrimi ejusdemque optimi medici OLBERG, triennio abhinc gallice editam in opusculo quotannis de scientia bene merenti: *Annuaire du bureau des longitudes*, an. 1823. ED.

CII. (XCIX.) Quo vera conjectatio existit, haud frustra spiritus sidus¹ Lunam existimari. Hoc esse quod terras saturet², accedensque corpora impleat, abscedens inaniam. Ideo cum incremento ejus augeri conchylia³; et maxime spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed et sanguinem hominum⁴ etiam cum lumine ejus augeri ac minui: frondes quoque ac pabula (ut suo⁵ loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

CIII. (c.) Itaque¹ Solis ardore siccatur² liquor: et hoc esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensque.

CIV. Sic mari late patenti saporem incoqui¹ salis, aut quia² exhausto inde dulci tenuique, quod facillime trahat

CII. 1. *Spiritus sidus.* Hoc est, vitæ sidus, quod vitalem humorem ac spiritum in corporibus rebusque omnibus varie temperet. Ita rescriptissimus ex Reg. cod. 1, quum prius legeretur, *spiritum sidus Lunæ.* In Chiffi. *spirituosum.* HARD. — Legit POINSINET DE SIVRY, *haud frustra spiritus sidus Lunæ* (sub. *sidus*) existimari; pariterque, ac Harduinus, locum interpretatur. ED.

2. *Saturet.* Succo impleat. ED.

3. *Conchylia.* Horat. lib. II, Sat. 4, v. 30: «Lubrica nascentes implent conchylia Lunæ.» Vide quæ diximus cap. 41. HARD. — Dixerat idem ante Horatium Lucilius: «Luna alit ostrea et implete chinos, muribus fibras Et pecui addit.» Quam opinionem et Cicero amplectus est, de Divinat. lib. II, et D. Augustinus, de Civit. Dei, lib. V. Hodie tamen, ut diximus, a plerisque doctorum exploditur. ED.

4. *Sanguinem hominum.* Ita R. 1, 2, Chiffi. Tolet. etc. non *sanguine hominem*, ut editi. Egregie in eam

sententiam Julius Firmicus, lib. IV, Mathes. in præfat. pag. 84: «Nam et crescentis Lunæ, inquit, augmenta in corporibus nostris, et deficientis luminis damna sentimus. Medullæ enim humani corporis cum Luna crescunt; quum vero inanis cœperit luminibus destitui, tenuati corporis fatigatione languescunt: etc.» HARD.

5. *Ut suo loco.* Libro præsertim XVIII, cap. 75. HARD.

CIII. 1. *Itaque.* Transitioni servit et priorem sectionem cum Dalecampii capite 101 conjungit; nam post *Solis* subaudiendum est *quidem*, ut tota hæc sectio et subsequentis prima pars usque ad verba *e contrario* parenthesis efficiant. ED.

2. *Siccatur liquor.* Ita mare magis magisque exsiccare a Sole in dies, futurumque aliquando ut totum absumatur, affirmat Aristoteles, Meteorol. lib. II, cap. 1. HARD.

CIV. 1. *Incoqui.* Suppl. *accipimus.*

2. *Aut quia.* Tergeminam in medio causam proponit, cur salsum

vis ignea, omne asperius crassiusque linquntur (ideo³ summa æquorum aqua dulciorem profundam : hanc esse veriorem causam asperi saporis, quam quod mare terræ sudor⁴ sit æternus); aut quia⁵ plurimum ex arido miscea-

mare sit. Hanc priorem affert etiam Hippocrates, lib. de Aere, locis, et aquis, cap. 4, et Arist. lib. II, pag. 552. Eam porro fuisse et Anaximandri sententiam, auctor est Plut. de Plac. Philos. lib. III, cap. 16. H.

3. *Ideo summa æquorum aqua dulciorem profundam.* Sunt critici, qui sincerum vas amant incrustare; quique corrigere malunt, quam intelligere, dum hunc locum ita perturbata sententia mutant: *Ideo summam æquorum aquam dulciorem esse profunda*: vel, *summam æquorum aquam dulciorem profundit.* Sed et a Plinii mente discedere, et a codicum prorsus omnium auctoritate deficere emendationem hujuscemodi, certissimum est. Ait enim ille summam aquam ideo esse salsam, quia Solis attractu exhausto tenui dulcique, linquntur id quod est asperius, idque esse quod gustu tractatur. Scio recentiores plurimos in ea esse hæresi, quæ marinas aquas in imo salsiores esse pertendit, quam in superficie: quoniam, aqua salsa, quam dulcis, ut Arist. ait, multo est gravior. Sed quid Plinius senserit scripseritve, id veroprius investigandum nobis incumbit, quam quid scribere eum ac sentire oportuerit. Aristoteles certe, Problem. 30, cap. 23: Διὰ τί τῆς θαλάσσης τὰ ἄνω τοῦ ἐν τῷ βᾶθει ἄλμυρότερα: ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς φρέσιν τοῖς ποτίμοις τὸ ἐπιπολῆς ἄλμυρότερον τοῦ εἰς βᾶθος· καίτοι εἶδει τὸ κατωτέρω βαθύτερον γὰρ τὸ ἄλμυρόν. Ἡ δὲ διότι ὁ

ἰδιος καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ὑγρῶν; Gaza interprete: « Cur superius mare salsius et calidius est, quam inferius? et in puteis quoque potu idoneis pars superna salsior quam ima? quamquam esse e contrario debuit: gravius enim quod salsum est. An quia Sol et aer partem humoris levissimam assidue detrahunt? » Et vero scimus urinatos in vitreis vasculis e maris profundo aquam dulcem extulisse. HARD.

4. *Terræ sudor.* Id quod existimavit Empedocles, ut refert Plut. loc. cit. aliique veteres apud Arist. Meteorol. lib. II, cap. 1; quorum ipse opinionem ridet. HARD.

5. *Aut quia plurimum.* Altera ratio, quam pro salsugine maris explicanda proponit: Quia aqua maris ab exhalationibus terræ siccioribus calorem habet admixtum, sibi que ingentum. Quod autem calidum est, salsius est, quam quod dulce, τὸ γὰρ ἄλμυρόν θερμότερον τοῦ ποτίμου, inquit Arist. sect. 23, Probl. 30. Gronoviana editio, *Aut quia plurimum ex arido misceatur illi sine vapore*: quæ dictio sine præpostere addita, contra fidem omnium librorum, palam facit nescisse, qui sic edi curavit, quæ vis subesset apud Plinium, optimosque latinitatis auctores, huic voci *vapor*. Calorem enim significat, uti monimus ad cap. 40, et alias sæpe: non halitum illum frigidum humidumque, quem vulgo vaporem dicimus, ex aquis exhalantem; sed

lli vapore : aut quia⁶ terræ natura sicut⁷ medicatas sificiat. Est in exemplis, Dionysio Siciliæ tyranno, a pulsus est⁸ ea potentia, accidisse prodigium, ut uno n portu dulcesceret⁹ mare.

1.) E contrario ferunt Lunæ femineum ac molle sidus 3 nocturnum¹⁰, solvere humorem, et trahere, non re. Id manifestum esse, quod ferarum occisa cor in tabem visu suo resolvat¹¹; somnoque sopitis¹² tor-

sum calorem siderum, vel um halitum (exhalationem vocorundem vi in sublime trahat) porro multum abludit, Plinius hoc loco affert, a Plurum sententia, existimantium quæ elementaris esse omnino um: alterum ex aere coactum oris, dulce; aliud, quod e urdoris et incendii vehemēbalasset, salsum. Ita enim ch. de Placitis Philos. lib. IV, 3: Οἱ ἀπὸ Πλάτωνος τοῦ στοιχοῦς ὕδατος, τὸ καὶ ἐξ αἰθέρος καὶ ψυξίν συνιστάμενον, γλυκὺ γίνε- δ' ἀπὸ γῆς κατὰ περίκαυσιν ὑρῶσιν ἀναθυμιάμενον, ἀλμυ- ARD. — Chiffi. et Salmant. s, aut quia plurimus ex arido ur illi vapor. ED.

Aut quia terræ. Tertia ratio. id evenit, inquit, quia terræ, arinis aquis substernitur, est hujuscemodi, ut medi- a vi seu amarore aquas infidultos esse in maris alveo montes, et veluti fodinas, binde renascantur, haud im- nile recentioribus physicis : quum tota pæne insula, quæ appellatur, nihil sit præter candidumque salem, ex quo psæ exstrui in eo tractu so- ed hoc urinatorum experien-

tis adversatur, qui dulcem aquam ex imo mari in vitreis vasculis attulerunt. HARD.

7. Sicut. Hoc verbum deest apud Dalec. Elzev. et antiquiores, sic locum legentes: aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat. Harduinus ex MSS. emendavit. ED.

8. Quum pulsus est. Ac litteras deinde puerulos Corinthi docuit, magister ludi factus ex tyranno, ut ait Valerius Max. lib. VI, cap. 9: usque eo imperio carere non poterat, inquit Cic. Tusc. lib. III, pag. 379. HARD.

9. Dulcesceret mare. Vel hoc prodigium tot aliis annumerandum est quæ viri politici comminiscuntur deludendæ plebis causa, quoties aliquid in republica innovant; vel nescio quo casu, motu forte subterraneo, Alpheus fons in portu Syracusano copiosior eruperat. Vide infra cap. 105, not. 11. ED.

10. Atque nocturnum. An hæc redundant, e glossemate forsitan profecta? an molliora noctis tempora, quasi languidum aliquid ac femineum habere, Noster innuit? ED.

11. Resolvat. Omnino falsum. Sed humor, qui plerumque noctu magis abundat, putredinem accelerare potest. ED.

12. Somnoque sopitis. Elegans Ma-

porem contractum in caput revocet; glaciem refundat¹³;
 4 cunctaque humifico spiritu laxet. Ita pensari¹⁴ naturæ
 vices, semperque sufficere, aliis siderum elementa cogen-
 tibus, aliis vero fundentibus. Sed in dulcibus aquis¹⁵ Lunæ
 alimentum esse, sicut in marinis Solis.

1 CV. (CII.) Altissimum mare xv stadiorum¹ Fabianus tra-
 dit. Alii² in Ponto ex adverso Coraxorum gentis (vocant
 Βαθέα³ Ponti) trecentis fere a continenti stadiis immensam
 altitudinem maris tradunt, vadis nunquam repertis.

crobi in eam rem locus, Saturn.
 lib. VII, cap. 16: «Non est ergo mi-
 rum, si ratione proprietatis quæ
 singulis inest, calor Solis arefacit,
 lunaris humectat. Hinc et nutrices
 pueros alentes operimentis obte-
 gunt, quum sub Luna prætereunt:
 ne plenos per ætatem naturalis hu-
 moris, amplius lunare lumen hume-
 ctet Hoc quoque notum est, quia
 si quis diu sub Luna somno se de-
 derit, ægre excitatur, et proximus
 fit insano, pondere pressus humo-
 ris, qui in omne ejus corpus diffu-
 sus atque dispersus est proprietate
 lunari, quæ ut corpus infundat,
 omnes ejus aperit et laxat meatus,
 etc.» HARD. — Hoc vero non pro-
 pter Lunam accidit, sed ex humidi
 aeris frigore spiracula corporis sup-
 primente, unde fluxiones humorum
 per membra passim, ac præcipue
 circa caput fieri solent. Cl. OLBERS
 supra jam laudata disputatione, me-
 rito refutat eruditum REIL, nescio
 qua occasione memorantem, nautas,
 qui ad Lunam dormiissent, affectos
 ita fuisse, ut Solis deinde lucem sus-
 tinere non possent. Ed.

13. *Refundat.* Solvat. Certum
 est in plenilunio non esse nocturna
 frigora tam efficacia, quam alio

tempore: idque a Lunæ lumine,
 in quo videtur aliquid inesse calo-
 ris. HARD. — De calore Lunæ multa
 incassum disputavit ingeniosus BER-
 NARDIN DE ST. PIERRE, *Etudes de la
 Nat. t. III*, et passim. Ed.

14. *Pensari.* Vide ad cap. 38. Ed.

15. *Sed in dulcibus.* Ita Zeno,
 Chrysippus, Posidonius, alii, apud
 Laert. in Zenon. lib. VII: Τρέφισθαι
 δὲ τὰ ἔμπερα ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα
 ἄστρα, τὸν μὲν ἥλιον, ἐκ τῆς μεγάλης
 θαλάττης· τὴν δὲ σιλήνην, ἐκ ποτί-
 μων ὑδάτων. HARD.

CV. 1. *XV Stadiorum.* Scribit quo-
 que Priscianus, Julii Cæsaris cura
 emensis maribus, missis per orbem,
 qui eorum profunditatem explora-
 rent, eam xv stadiorum altitudinem
 repertam esse. Multo brevior mensura
 rem Scaliger definit, Exerc.
 38, ubi ait: «Aquæ profunditatem
 raro excedere passus LXX; pluri-
 bus locis non accedere ad vicenos;
 paucissimis ad centenos; pauciori-
 bus hunc numerum superare.»
 Vide Ricciolum, t. I, pag. 728. H.

2. *Alii in Ponto.* Sic etiam Ari-
 stoteles, Meteorol. lib. I, cap. 13:
 Κατὰ Κοράξους περὶ τὰ καλούμενα
 Βαθία τοῦ Πόντου (ταῦτα δ' ἴσθιν
 ἄπειρόν τι τῆς θαλάττης βάθος) εὐδαίς

CVI. (CIII.) Mirabilius id faciunt aquæ dulces, juxta mare¹ ut fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura a miraculis cessat. Dulces mari invehuntur, leviores² haud dubie. Ideo³ et marinæ, quarum natura gravior, magis invecta sustinent. Quædam vero et dulces inter se supermeant alias: ut in Fucino lacu⁴ invectus amnis⁵, in Lario

γούν πάποτε καθύπερθε ἠδυνήθη πέρας εὐραίν· ταύτη δὴ πόρρω τῆς γῆς σχεδὸν περὶ τριακόσια στάδια, etc. HARD.

3. Βαθία. Hoc est, maris immensa profunditas. Eadem porro altitudo esse dicitur in mari Caspio, in freto Britannicæ et Hibernicæ, et prope Umam Suecicæ. Mare juxta Taprobanen, Plinius, lib. VI, cap. 24, profunditate tanta esse ait, nullæ ut ancoræ sidant. De stagnis etiam Seneca, Natur. quæst. lib. III, cap. 19: « Jam quis ignorat, inquit, esse quædam stagna sine fundo? » H.

CVI. 1. Juxta mare. Qualis est ille qui juxta Aradum, de quo [paulo infra, et] lib. V, cap. 34. In insula S. Jacobi, novo orbe, mille passibus a littore fons in alto emicat suavissimi saporis, tanta vi emergens, ut supra mare exsiliat ad cubiti altitudinem. HARD. — Nescio an hoc exemplum bene ad Plinii locum pertineat, dulcis aquæ fontes non in mari, sed juxta mare exoriri scribentis; quod inter ipsas arenas quæ recedente fluctu deteguntur, frequenter adeo observatur, ut vix annotari necesse sit. In ipso autem mari dulces aquas scaturire posse nec dubium est, nec valde mirum. Vide infra not. 11. ED.

2. Leviores haud dubie. Aquæ marinæ pondus specificum a dulcis aquæ gravitate idem differt, quod 73 a 70, propter sales muriateos

aliasque diversi generis substantias, quibus inficitur mare. ED.

3. Ideo, etc. Vet. apud Dalec. et Tolet. cod. Ideo et marina natura gravior magis invecta sustinet. ED.

4. Ut in Fucino lacu. Fucinus lacus, hodie Lago di Celano. Larius, lago di Como. Verbanus, lago Maggiore. Benacus, lago di Guarda. Sevinus, lago di Seo, vel d'Iseo. Lemmannus, le lac de Genève. Amnium nomina dicemus, l. III, c. 23. H.

5. Invectus amnis. Sic R. 2, cæterique codices Mss. Mirari porro hoc loco subit, cur hujus amnis nomen prætereat silentio, qui cæteros suo quemque proprio nomine indigitat: sed quod modo nomen dissimulat, id alibi ipse aperit, nempe lib. XXXI, cap. 24, ubi Piconum vel Pitonium vocat. Vibius Sequester, pag. 335, Pitonium appellat, « qui per medium lacum Fucinum Marsorum ita decarrit, ut aquæ ejus non misceantur stagno. » HARD. — Rezzonicus ad h. l. ingeniosa conjectura legendum censet: ut in Eupilio lacu invectus Lamber. De ipsa re observandum est in omnium fere lacuum fundo, qui solutis præsertim nivibus aluntur, communem temperiem esse quatuor fere centesimorum caloris graduum, quæ temperies densissimam aquam efficit, ideoque gravissimam: nec mirum, si, æstate præsertim, cali-

Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Sevino Ollius, in Lemanno Rhodanus, (hic⁶ trans Alpes, superiores in Italia), multorum millium transitu hospitales⁷, suas tantum, nec largiores, quam intulere, aquas evehentes. Proditum hoc et in Oronte⁸ amne Syriae, multisque⁹ aliis.

³ Quidam vero odio maris¹⁰ subeunt vada, sicut Arethusa¹¹ fons Syracusanus, in quo redduntur jacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco littori infunditur. Subeunt terras¹², rursusque redduntur, Lycus in Asia¹³, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Æsculapii¹⁴ fonte Athenis immersa sunt, in

dior unda flaviorum illis invectorum supernatat. ED.

6. *Hic*. Rhodanus. *Superiores* autem, Addua, Ticinus, etc. ED.

7. *Hospitales*. Hospitio lacuum non abutentes, nec illorum aquas in transitu rapientes. ED.

8. *In Oronte*. Ita Strabo, libro VI, 275. De Oronte dicemus, lib. V, cap. 18. HARD.

9. *Multisque aliis*. Singulare est in eo genere, quod de Tigri et Arethusa Armeniæ narratur, lib. VI, cap. 31. HARD.

10. *Odio maris*. Elzev. *odio maris ipsa subeunt vada*. ED.

11. *Arethusa*. Fons ille olim nobilissimus, nunc ignobile est lavacrum, cujus aqua marino sapore inficitur. In magno autem portu Syracusano exsilit e mari fons aquæ dulcis, quæ usque ad æquoris summum mari non miscetur. Hic est Alpheus vana fabula jactatus. Tales fontes aquæ dulcis e mari exsiliences videre est Tarenti, *Taranto*; in angusto sinu qui dicitur *Mare Piccolo*; alterum in sinu Neapolitano; et prope Baias, haud procul monte

Miseno; et in portu Lunensi, *le golfe de la Spezia*. BRON. — Sola nominis similitudo, Alpheum ex Elide in Siciliam fluere, poetis in animum induxit. Arethusam vero subter aquas cum Alpheo coire cecinerunt, unde Virgilius Eclog. x, 1 seqq.: «Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem. . . Sic tibi, quum fluctus subterlabere Sicanos Doris amara suam non intermiscet undam.» ED.

12. *Terras*. Chiff. *terræ*. ED.

13. *Lycus in Asia*. Ovid. *Metam.* lib. XV, v. 273:

Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
Exsistit procul hinc, alioque renascitur ore:
Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus
Redditur Argolicis ingens Erasinus in arvis.
Citat hos versus etiam Seneca loc. cit. subjungitque porro: «Idem et in Oriente Tigri facere: absorberi, et desideratum diu, tandem longe remoto loco, non tamen dubium an idem sit, emergere.» Vide quæ dicenda sunt lib. VI, cap. 31, et quæ scribit de Tigri, Oronte, aliisque Strabo, lib. VI, p. 275. H.

14. *Æsculapii fonte*. De hoc fonte Pausanias in Atticis. HARD.

lerico¹⁵ redduntur. Et in Atinate¹⁶ campo fluvius merpost xx. M. pass. exit : et in Aquileiensi Timavus¹⁷. Nihil in Asphaltite¹ Judææ lacu, qui bitumen gignit,⁴ gi² potest; nec in Armeniæ majoris Arethusa³: is qui nitrosus pisces alit⁴. In Salentino juxta oppidum Anduriam⁵ lacus ad margines plenus, neque exhaustis is minuitur⁶, neque infusus augetur. In Ciconum flu-⁵

1. *Phalerico*. Fonte, cui nomen alera Atheniensium portu, de lib. VI, cap. II. HARD.

2. *Et in Atinate*. Tanagrum legit [hodie *Negro*], Principatus ioris in Italia amnem, qui in um, *Selo* [aut *Silaro*] defluit. Is Atinum, *Ateno*, ad diversorium icum, *la Polla*, in specum magno cum murmure montis condens, quatuor circiter passuum miliaud præcul oppido *Auletta* emergit, ad diversorium, ex ea re facta appellatio, *l'Os- del Pertuso*, hoc est, *Diversum* foraminis. HARD. — *Lelum* suspicatur Broterius: *Et tinate campo fluvius IV. M. pass. us; post XX. M. pass. exit et in ileiensi Timavus*: quo magis, de Tanagro narrantur, cum ate consent. At inde phrasis orta deformisque evadit. ED.

7. *Timavus*. Hunc voragine ab- stum per cxxx stadia sub terras irrere, ac rursus emergere, ait Posidonius apud Strabonem, V, pag. 215. His adde Persidis em Elæum, de quo lib. VI, 31. HARD. — Stadia cxxx uum circiter xvi millia confit. Quare nec Broterii correctio e notam priorem) cum Posidone- nensura convenit; et omnia in gro manere debent. ED.

1. *Asphaltite*. De Asphaltite lacu, *la Mer Morte*, plura congressit Tacitus, hist. V, 6, ubi consule notas editionis nostræ. ED.

2. *Mergi potest*. Vide ipsum Plinium, V, 15, minus audacter id asserentem. Nihil enim hoc lacu mergi, perabsurdum est; sed aquæ bituminosæ et graves corpora sustinent pro portione graviora quam quæ vulgo cæteris aquis supernantant. E.

3. *Arethusa*. De qua Plinius, loco jam laudato, VI, 31. ED.

4. *Pisces alit*. Quod quidem de Asphaltite lacu negatur etiam nunc a plerisque, licet conchyliis in ejus littore colligi non disputetur, et de piscibus dubitari possit. ED.

5. *Manduriam*. In Chiffi. cod. *Anduriam*. Livius, lib. XXVII, cap. 15, *Mandurium* in Salentinis agnoscit. Stephano, *Μανδύριον, πόλις Ἰαπωνίας*. Lacus qui hic describitur, *Andoria* hodieque appellatur, vii circiter pass. mill. ultra Tarentum, ad oppidum *Casalnuovo*, ut ait Leander. HARD.

6. *Neque exhaustis aquis minuitur*. Id specie tenus fieri potest, si lacus ille quamvis parvus cum receptaculis ingentibus per occulta spiramenta communicet, undarum æquilibrium statim e majoribus stagnis supplente quod eximitur, aut in illa statim diffundente quod additur. ED.

mine⁷, et in Piceno⁸ lacu Velino, lignum dejectum lapideo cortice obducitur : et in Surio⁹ Colchidis flumine, adeo ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. Similiter in Silaro¹⁰, ultra Surrentum, non virgulta modo immersa, verum et folia lapidescunt, alias salubri potu ejus aquæ. In exitu paludis Reatinæ¹¹ saxum crescit¹². Et in Rubro mari oleæ¹³, virentesque frutices enascuntur.

7. *In Ciconum flumine.* Seneca, Nat. quæst. lib. III, c. 20 : « Interest utrum per loca sulphure, an nitro, an bitumine plena aquæ transeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo hibuntur. Hinc illud de quo Ovidius ait :

Flumen habent Cicones, quod potam saxæ reddit

Viscera, quæ tactis inducit marmora rebus. »

Metam. lib. XV, v. 313. Ac paulo post : « Inde est quod res abjectæ in eundem lacum lapidæ extrahuntur. Quod in Italia quibusdam locis evenit : sive virgam, sive frondem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis, etc. » De Ciconum regione dicitur lib. IV, cap. 18. H.

8. *In Piceno.* Hoc est, ut ego quidem interpretandum benigne censeo, in ea Sabinorum regione, ex qua orti sunt Picentes, ut dicitur, lib. III, c. 18. Nam in mediis Sabinis, quæ quarta Italiæ regio est, lacus est Velinus, *lago di Pie di Lucio* : non in vero Piceno, quo quinta Italiæ regio continetur. HARD.

9. *Surio.* Rursus de eo Plinius, lib. VI, cap. 4. ED.

10. *In Silaro.* De eo lib. III, cap. 9. Eadem refert Strabo, lib. V, pag. 251. Silius Italicus, lib. VIII, 580. Nunc Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt

Duritiem lapidum mersis inolescere ramis. II.

—Lapidescentem hanc Silari, nunc quoque Silaro, vim prædicant Aristoteles, Strabo et Silius Italicus. Hodie indigenis est ignota. Vide cl. MAJON, *les Ruines de Pastum*, p. 22. Pro et folia, Mss. Reg. 5, 6, habent et volatilia. BAOR. — Pro in Silaro, Dalec. et Elzev. contra codicum fidem, in flumine Silaro ediderunt. Quod ad rem attinet, nulla est fere regio quæ non hujusmodi fontes habeat, quibus demersa ligna, pro aquarum varietate, nunc obducta indurantur crusta, lapideis circumcidentibus particulis ; nunc in silicem quasi vertuntur, penetrante porosam materiem soluta in aquis silice, et in locum discedentium ligni partium subeunte. ED.

11. *Paludis Reatinæ.* Reate in Sabinis, de quo lib. III, cap. 17. De hac palude rursus lib. XXXI, cap. 8. HARD.

12. *Saxum crescit.* Subsidentem circum solo, vel aquis pluvialibus ablato, quod circa silices molares, apud se frequentissimas, sæpe observatum referunt, qui vicinam Meldis civitatem accolunt, *La Ferté sous Jouarre*. Simile quid in nonnullis Aremoricæ locis notaverunt incolæ, et nobis indicaverunt. ED.

13. *Et in Rubro mari oleæ, virentesque frutices enascuntur.* Tota hæc clausula, de oleis fruticibus

Sed et fontium plurimorum natura mira est fervore. 6
 Idque etiam in jugis Alpium¹, ipsoque in mari inter Italiam et Ænariam², ut in Baiano sinu, et in Liri fluvio, multisque aliis. Nam dulcis³ haustus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonas⁴ insulas, et Aradum⁵, et in Gaditano⁶

que Rubri maris, expungenda est, ceu spuria : quum nulli eam libri manu scripti habeant; atque huc translata temere ex lib. XIII, cap. 48, videatur. HARD. — Corallia, quibus Rubrum præsertim abundat mare, plantarum arborumque species ita fallaces exhibent, ut ante felicissimas Caroli PEXSONNEL investigationes, id est ante annum 1725, pro vegetabilibus habita sint; crederitque observator alioquin egregius, cl. MARSIGLI, eorum se floresprehendisse; et in primis editionibus Car. Linnæi Generum Plantarum, inter cryptogama recensentur. Nunc animalia esse polypis affinia omnes sciunt. Nec vero alienum erat a Plinii instituto post crescentes lapides lithophyta commemorare : quæ in tantum exuberant, ut totas interdum constituent rupes; novosque scopulos et, si Deo placet, insulas novas, in Indico oceano memoria patrum nostrorum creaverint. Frequens sui iterator est Plinius; quare nolim cum Harduino totum hunc locum audaci nimis coniectura reprobare. Pintianus quidem in Tolet. et Salm. codd. hæc verba desiderari monet; sed a cæteris exulare non animadvertit Dalecampius, qui Theophrasti auctoritatem ad h. l. adducit. ED.

1. In jugis Alpium. In radicibus Alpium aut in subalpinis montibus, intelligo. Nullæ enim, quantum

equidem sciam, summis in Alpibus repertæ sunt aquæ thermales. ED.

2. Inter Italiam et Ænariam. Nota plerumque e Vulcanio solo fontes calidos enasci. Tota meridionalis Italiæ plaga vicinumque mare subterraneis ignibus laborat, ut jam dictum est. Baianus sinus, fluvius Liris, insula Ænaria, eodem pertinent. ED.

3. Nam dulcis. De mari certe quod Aradum alluit, id Strabo diserte affirmat, lib. XVI, pag. 754; modumque idem aperit, quo ex ipso maris fundo dulcis aqua peti ibi solet : qui modus hodieque in usu frequenti est ad Ormuziam insulam, ut Furnerius refert Hydr. lib. IX, cap. 26. De Gaditano fonte seu puteo diximus, cap. 100. H.

4. Chelidonas insulas. Luciano teste, Pamphylium mare a Lycio separant; scopuli sunt potius quam insulæ, hodie *le Correnti*, ante Chelidonium sive Sacrum promontorium, quod Taurus mons in mare prominens efficit. Rursus de illis Plinius, V, 35, et IX, 85. ED.

5. Aradum. Aradus, Phœnicum insula, ponte apud Orthosiam urbem continenti juncta. MILLER. — Plura de illa Plinius habet, libro V, cap. 17. ED.

6. Gaditano oceano. Intelligo partem Atlantici oceani Gadibus proximam. ED.

7 Oceano. Patavinorum⁷ aquis calidis herbæ virentes innascuntur : Pisanorum⁸, ranæ : ad Vetulonios⁹ in Etruria non procul a mari, pisces. In Casinate¹⁰ fluvius appellatur Scatebra¹¹, frigidus, abundantior æstâte : in eo, ut in Arcadiæ Stymphali¹², enascuntur aquatiles musculi¹³. In Dodone¹⁴ Jovis fons, quum sit gelidus, et immersas faces

7. *Patavinorum.* Aquas Aponenses dictas significat, a Patavio quinto lapide dissitas : quarum e rivulis virides se florentesque plantas excerpaisse scribit Fallopius, lib. de Aquis thermal. cap. 17, quum aquas illas non calidas modo, ut Plinius ait, sed et ferventissimas esse idem Fallopius asseveret. Claudianus item, carmine XLIX, 2 et sqq. cujus lemma, *Aponus*:

Fataque vicinis noxia pellis aquis. etc.

Ardentis fecundus aquæ, quæcumque cavernas

Perforat, offensus truditur igne latex . . .

Quis sterilem non credat humum? fumantia vernant

Pascua : luxuriant gramine coctos silex. etc.

Eximia est hujus fontis descriptio apud Cassiodorum, lib. II, Variar. ep. 39, quæ est Theodorici Regis ad Aloisium architectum. HARD.

8. *Pisanorum.* Tertio fere a Pisis lapide, qua Lucam iter. HARD.

9. *Vetulonios.* Vetulonii oppidi rudera *Vetuglia*, juxta silvam *Vetletta* visuntur etiamnum in Etruria. Similis huic Vetuloniorum fonti fons ille, de quo Busbequius ἀντόπτης, Epist. I, pag. 10 : « Illud quoque, inquit, dum eram Budæ (in Hungaria) videre juvit, fontem, qui est extra portam, qua iter est Constantinopolim, in summo ferventem, cujus tamen in fundo natantes despicias pisces : quos inde nisi coctos eximi posse non putes. » H.

10. *In Casinate.* Casinum, extremum in Volcis et septemtrionali Latio trans Lirim oppidum, unde *Casinas ager.* MILLER. — Ibi celeberrimum totius Occidentis monasterium, *le Mont cassin, vel Montecasino.* ED.

11. *Scatebra.* Præterfluit oppidum S. Germani prope Cassinum; influit in Vinium, cujus Varro meminit : ambo deinde in Lirim, quem vocant *il Gariglione.* HARD.

12. *Stymphali.* Arcadiæ is lacus est, Στυμφαλῆς Herodoto, Erato, seu lib. VI, pag. 358. HARD.

13. *Aquatiles musculi.* Mures aquatici : non mituli pisces, ut visum est nonnemini. Vide lib. XXXI, cap. 10. HARD.

14. *In Dodone.* Meminere hujus fontis, ac miraculi, Lucretius, lib. VI; Mela, lib. II, cap. 3; Solinus, cap. VII, p. 22; Augustin. de Civit. lib. XXI, cap. 5; Isidorus, lib. XIII, cap. 13; aliique. HARD. — Urbs est Epiri, Jovis oraculo notissima. Observat Doctissimus BOUGUER ad h. loc. multa de fontibus fabulosa narrari, quæ cominus inspecta ad nihilum recidunt : nec mirum esse, si in regione aspera, ubi montes nonnulli toto anno nives et glaciem ferant, rivi et fontes certis quibusdam horis intumescant et decrescant : Solis enim radiis liquescere nives; neque id perpetuo fieri, montium

nguat, si exstinctæ admoveantur, accendit. Idem semper deficit (qua de causa *Ἀναπαύμενον*¹⁵ vocant); increscens ad medium noctis exuberat; ab eo rursus deficit. In Illyriis supra frontem frigidum expansæ 8
s accenduntur. Jovis Hammonis¹⁶ stagnum interdiu
lum, noctibus fervet. In Troglodytis¹⁷ fons¹⁸ Solis
llatur, dulcis, circa diem maxime frigidus: mox pau-

jugis mutuo se obumbrant nec nisi vicissim calorem sensus: regiones autem etiam remota a montibus sentire, quamvis has varietates, ita ut sæpe liu liquefactæ nives non ante un noctem longinquos inciaugere rivos. ED.

. *Ἀναπαύμενον*. Quasi alternis escens, ac meridians: diem dens, ut Varro loquitur, inquiete. Similem plane fontem in Provincia, quæ Galliæ pars Iolliis-Martiensem appellatum, ibi elegantiori oratione Gassen-Laërtii lib. X, pag. 1060. H. *Hammonis stagnum*. Ingentes rivas offudere rei chorographiui neglecta omnium codicum, 1, 2, Chifflet. etc. veteri ac scriptura, edi curaverunt, *sonis fons*, pro voce *Stagnum*. nata eruditorum conquestio, a cæteris scriptoribus Plinium eminum fontem inducat, ubi i unum agnoscant. — Hæc est *καλουμένη λίμνη*, amarum stagnum, apud Diodorum, lib. VII, 127, centum fere stadiis distans ab oppidulis, quæ nomine Jovis Hammonis censentur: quod stagnum et stagno hæsit. H. — Viquester idem quoque memorante *Ποινησιαντ δε Σινυαχ*: Hammonis, inquit, lacus in Africa,

qui ortu Solis et occasu incandescit, reliquo tempore frigidus est. ED.

17. In *Troglodytis*. Æthiopicis scilicet, de quibus, lib. V, cap. 5 et 8. Horum in confinio positam ædem Jovis Hammonis ad septemtrionem, Curtius auctor est, lib. IV, num. 29. HARD. — Harduini nota eo pertinet, ut Troglodytas Hammonis templo confines fuisse monstret, quod hunc Solis fontem, quem apud eos ponit Plinius, vicinum fuisse Hammonis stagno narret Solinus. Troglodytarum patria nullis bene certis limitibus definitur; nec enim solum (observante Millero) ad Ægyptum et sinum Arabicum, sed et variis in regionibus, et in media Æthiopia, et in Scythia fuerunt: commune videlicet nomen cavatas sub terra speluncas habitantibus barbaris. Hammonis tamen templum in oasi situm inter arenas fuit, in quibus non videntur habitabilia fuisse antra, ideoque nec Troglodytæ. ED.

18. *Fons Solis*. De eo Herodotus Melpom. lib. IV, n. 181; Diodorus, lib. XVII, pag. 528; Mela, lib. I, cap. 8; Curtius, loc. cit. aliique. Neque mirum debet videri, Garamantico fonti alteri, de quo lib. V, cap. 5, eadem prope mutationes adjudicari, vicesque caloris ac frigoris: quum tota hæc regio, etiam

latim tepescens, ad noctis media, fervore et amaritudine⁹ infestatur.

- 9 Padi fons¹ mediis diebus æstivis velut interquiescens² semper aret. In Tenedo³ insula fons semper tertia⁴ noctis hora in sextam ab æstivo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus⁵ fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo, decrescit augeturque. Contra Timavum amnem insula⁶ parva in mari est cum fontibus calidis, qui pa-

mediis in arenis, multis manet fontibus, et dulcibus aquis, ut Curtius monet loco citato. HARD.

19. *Amaritudine.* Hoc in eo fonte singulare, nec cum Garamantico, aliisve, sed cum stagno tamen, de quo proxime dictum est, ei commune. HARD.

1. *Padi fons.* Padus aut Eridanus, ille fluviorum rex, originem ex Alpium torrentibus capit, qui ad limum siccare solent, ubi aut nives aut imbres defuere. ED.

2. *Interquiescens.* Vera hæc interpretatio verbi ἀναπαυόμενον, quod supra scriptum invenimus. ED.

3. *Tenedo.* Notissima fama insula, ut ait Virgilius, Phrygiæ littoribus propinqua. De hac Plinius, lib. V, cap. 39. Fontem ibi intermittentem frustra quæsit cl. LE CHEVALIER, *Voyage de la Troade*, tom. I, p. 219. ED.

4. *Tertia noctis hora in sextam.* Solstitii quidem tempore, nos more nostro diceremus: a nona vespere hora ad noctem mediam. ED.

5. *Inopus fons.* Prodigiosa commenta augent, inquit Strabo, lib. VI, pag. 271, qui Inopum e Nilo in Delum derivant: Ἐπιτί-
νουσι δὲ τὴν τοιαύτην τερατολογίαν, εἰ τὴν Ἰνωπὸν εἰς Ἄπλον ἐκ τοῦ Νεῖλου

καταιοῦντες. Idem habet et Pausanias. Strabo, lib. X, pag. 458, fluvium ait esse. Hodie nec hujus fontis ullum, nec fluvii ibi vestigium est. H. — Inopus fons, est quidam in insula Delo puteus, cujus diameter est XII passuum circiter. Mense octobri altitudinem aquæ esse pedum XXIV reperit cl. TOURNEFORT; mensibus Januario et Februario amplius pedum XXX. Fabula est fontem illum cum Nilo, aut ut aiunt indigenæ, cum Jordane crescere aut decrescere. Vide cl. TOURNEFORT, *Voyage du Levant*, tom. I, pag. 347, edit. in 8°. BAOT.

6. *Insula parva.* Pæninsula est, cujus latus meridionale clauditur mari; orientale, Timavo amne; septentrionale, fluviolo in Timavum defluente, cui cognomen a D. Antonii nomine inditum. Fontes calidi, *i bagni di Monte Falcone*, ab oppido cognomine proximo appellantur, iidemque *i bagni di S. Antonio*, ab ædicula huic Divo sacra. Distant a mari uno atque altero teli jactu; a Timavi fontibus, passibus fere mille. Hinc idem cum maris æstu incrementum detrimentumque patiuntur. Vide Senecam, *Natur. quæst.* lib. III, c. 16: « Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senisque

riter cum æstu maris crescunt, minuunturque. In agro Pitinate⁷ trans Apenninum fluvius Novanus⁸ omnibus solstitiis torrens, bruma siccatur.

In Falisco¹ omnis aqua² pota candidos boves facit : in¹⁰ Bœotia³ amnis Melas oves nigras : Cephissus, ex eodem

sicci sunt? » Causam afferre conatur Plinius junior, lib. IV, Epist. ultim. et Licetus, de Quæsitis per epist. lib. V, pag. 277. HARD. — Negat hoc esse mirum doctissim. BOUGURA ad h. l. præsertim in tanta maris vicinitate, cum quo per obscuros meatus aqua fontis aut putei communicare potest; additque in Aremoricæ littoribus, circa *Plou-gastel*, non procul a portu clarissimo *Brest*, talem observari puteum, de quo plura disseri monet in *Memor. Acad. Scient. an. 1717*. Cæterum Plinius ipse, supra, cap. 10, similia omnino de fontibus aliis narraverat. ED.

7. *Pitinate*. Pitinum civitas Episcopalis fuit, ut apparet ex Concilio Rom. sub Symmacho. Exstare ejus vestigia ait Holstenius in *Geograp. tribus circiter millibus passuum ab Aquilana civitate: loco nomen, Torre di Pitino*. HARD.

8. *Novanus*. Forte *Vomanus* legi satius fuerit. Nam de Vomano flumine trans Apenninum in Piceno mentio lib. III, cap. 18. Exempla plurima fontium, amniumque, qui arescant hieme, æstate redundant, vide apud Fr. Restam, in *Meteor. tract. 2, de flum. et font. p. 735*. H.

1. *In Falisco*. De Falisco Plinius, lib. III, cap. 8. HARD.

2. *Omnis aqua pota candidos boves acit*. Ita Reg. 1, 2, etc. Labem inulere huic loco eruditi, qui quum

apud Virgilium legissent: « Hinc albi, Clitumne, greges, etc. » vocem hanc *omnis aqua in Clitumni aquam*, neglecta librorum MSS. auctoritate, mutare ausi sunt: sic enim in editione Parmensi, aliisque vetustioribus legitur. Quis tam ignarum locorum Latio confinium Plinium putaverit, ut nesciret Clitumnum amnem esse in Umbria, Faliscum vero agrum in Etruria, ut notat ipse lib. III, cap. 8. Etiamnum hodie totus hic Faliscorum tractus, inter Ciminius montem, *Montagna di Viterbo*, et Tiberim amnem, circa Soractem montem, boves albas habet. HARD. — Non in peculiari tantum circa Clitumnum agro, nec in Falisco tantum, sed in omni pæne Etruria ac maxima parte Italiæ, boum armenta album præcipue colorem affectant. ED.

3. *In Bœotia*. Hoc de utroque Bœotiæ amne, tacito tamen nomine, refert ex Varrone Solinus, cap. VII, p. 23. Seneca miraculum explicat, vel etiam auget, *Natur. quæstion. lib. III, cap. 25*: « Quibusdam fluminibus vis inest mira. Alia enim sunt, quæ pota inficiunt greges ovium: intraque breve tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam; quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen est; uterque ex eodem lacu exeunt, diversa facturi. » HARD.

lacu profluens, albas : rursus nigras Peneus⁴ : rufasque juxta Ilium Xanthus⁵, unde et nomen amni. In Ponto fluvius Astaces⁶ rigat campos, in quibus⁷ pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino⁸ fons Neminia⁹ appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundisii¹⁰ in portu fons incorruptas¹¹ præstat
 11 aquas navigantibus. Lyncestis¹² aqua, quæ vocatur aci-

4. *Peneus*. Seneca eleganter loco citato : « Si lana opus fuerit nigra, puellis paratus gratuitus infector est : ad Peneum gregem appellant. » Sic enim prius legebatur, quam Muretus ad *Ceronem* scriberet. HARD.

— Harduinus et omnes fere libri *Penius*; quam nos scripturam Latinis inusitatam in verbo præsertim notissimo non esse admittendam putavimus, eo certiores quod ipse Plinius, lib. IV, cap. 15, *Peneum* vocet, qui Græcis Πηνειός est. ED.

5. *Rufasque juxta Ilium Xanthus*. Sic Aristoteles *Histor. animal.* lib. III, cap. 10, ubi ξανθὰ πρόβατα, ex Scamandri potu, qui deinde Xanthus ab ea re dictus est, provenire scribit. Vitruvius pariter, lib. VIII, cap. 3, ξανθὰ πρόβατα, *armenta rufa* transtulit. Alii *fulva* malunt. Refert hoc ipsum *Ælianus*, *hist. animal.* lib. VIII, cap. 21. HARD.

6. *Astaces*. Vel *Astacenos*, hoc est *Astacena* regionis. HARD. — Cave credas. *Astaces* fluvius est, etsi nunc ignotus, qui regioni fortasse nomen dederat. De *Astaco* oppido, et *Astaceno* sinu, vide lib. V, cap. 43. ED.

7. *In quibus pastæ*, etc. *Vet.* apud Dalec. *in quibus oves pastæ nigro lacte*, et *equæ*, etc. ED.

8. *In Reatino*. Jam de illo dictum ad cap. 96 : plura Plinius et nos ad

lib. III, cap. 17, sub finem. ED.

9. *Neminia*. Sic Dalec. et Flz. veteresque. Harduinus *Neminie*; male, ut opinor : nominis enim Sabini Græcam terminationem quis non miretur? ED.

10. *Brundisii*, hodie *Brindisii*, gallice *Brindes*, in Calabria, olim *Salentinorum*. ED.

11. *Incorruptas præstat*. Ita Reg. 2. At Reg. 1, et Chiff. *incorruptas in spira præstat* : forte, pro *incorruptas semper præstat*. HARD.

12. *Lyncestis*. Nomen habet a Lynco oppido, de quo lib. IV, cap. 17. Ἔστι δὲ καὶ περὶ Λύγκων κρήνη τις ὕδατος ὀξέως, inquit Arist. *Meteorolog.* lib. II, cap. 3. Vitruvius, lib. VIII, cap. 3 : « Sunt nonnullæ, inquit, acidæ venæ fontium, uti Lyncesto, etc. » Seneca, *Quæst. Nat.* lib. III, cap. 20 : « Hoc habet mali et Lyncestis amnis,

Quem quicumque parum moderato gutture
 trahit,

Haud aliter turbat, quam si mera vina bibisset. » Ovidiani sunt versus, ex lib. XV, *Metam.* v. 329. Vide D. DE BOISSIEU, lib. de septem miraculis Delphinatus, pag. 123, in *Oenirrhoe*, seu fonte vinoso, agri *Vapincensis*. Plinius a Theopompo hæc accepisse se profitetur, lib. XXXI, cap. 13. De aqua *Lyncestide* Theopompum laudat auctorem et Sotion, in *Ex-*

dula, vini modo temulentos facit. Item in¹³ Paphlagonia, et in agro¹⁴ Caleno. In Andro¹⁵ insula, templo Liberi patris, fontem Nonis Januariis semper vini sapore fluere Mucianus¹⁶ ter Consul credit: *Διὸς Θεοδοσία*¹⁷ vocatur. Juxta Nonacrin¹⁸ in Arcadia¹⁹ Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Libroso²⁰ Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore, mortiferi. In Carrinensi²¹ Hispaniæ agro duo fontes juxta fluunt, alter

cerptis de fluminibus ac fontibus, pag. 140. HARD.

13. In Paphlagonia. Vitruvius loc. cit. pag. 164, et Athenæus, lib. II, pag. 42. HARD.

14. Agro Caleno. In Campania. Valerius Max. lib. I, cap. 8: « Vel quare alteram in Macedonia, alteram in Caleno agro aquam, proprietatem vini, qua homines inebriantur, possidere natura voluerit. » HARD.

15. In Andro. De hoc miraculo dicitur, lib. XXXI, cap. 13. HARD. — Insula Egæi maris, Eubœæ et Atticæ littoribus opposita. MILLER. — Hodie Andro. Vide Plinium, lib. IV, cap. 23. ED.

16. Mucianus. Auctor ille est Vespasianorum fortunæ, consul suffectus annis DCCCv, DCCCXXIII, et DCCCXXVIII, de quo plura in Indice Auctorum. ED.

17. *Διὸς Θεοδοσία*. Ita codices Reg. 1, 2, tresque alii, et Pintiani duo: tanquam si dixeris, divinum Jovis munus hunc fontem esse. Ea lectio potior videtur, quam quæ hæctenus recepta est in libris editis, *Διὸς τεχνωσία*, perinde ac si Jovis partus, (quia Jovis femore Liberum genitum fabulæ ferunt) ad hunc fontem quidquam attineat. HARD.

18. Juxta Nonacrin, etc. Vitruvius

loc. cit. Plinius ipse, lib. XXXI, cap. 19, aliique. Magnifice, ut solet, Seneca, Natural. quæstion. lib. III, cap. 25: « Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, advenas fallit, quia non facie, non odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi nisi morte non possunt. » Vide et Strabon. lib. VIII, pag. 389. Hoc refert ex Varrone Solinus cap. VII. HARD. — Hinc Stygis infernæ fabula, cujus nomen græce odium et mœrorem significat. ED.

19. In Arcadia. Sic Chiff. codex et alii. Dalecamp. et Elz. *Arcadia*, omisso τῶ in. ED.

20. In Libroso. Ita Reg. 1. At Reg. 2, *Libroso*. Editi deterius, *Beroso*. De Tauris Scythiæ populis, lib. IV, cap. 26. HARD.

21. Carrinensi. Pagus est tenuis, quatuor fere a Conimbrica leucis, quod etiam nunc incolæ appellant *Carromeu*, ut forte *Carrinensi* scribi in Pliniano contextu oporteat. Ibi tres ii fontes visuntur, quos Plinius hoc loco commemorat. Alterum ex iis omnia absorbentem, *Fervenças* vocant, quod perenni aquarum et arenarum ebullitione fervet. Vide Vasconcellium in descriptione regni Lusit. et Andr. Sesendium, lib. II, Antiq. Lusit. HARD.

omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam, cæteris differentes. In Comensi, juxta Larium lacum, fons largus²² horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonea²³ insula ante Lesbos, fons calidus vere tantum fluit. Lacus Sinnaus²⁴ in Asia circumnascente absinthio inficitur²⁵. Colophone²⁶ in Apollinis Clarii specu lacuna est, cujus potu²⁷ mira redduntur oracula, bibentium brevior²⁸ vita. Amnes retro fluere²⁹ et nostra vidit ætas, Neronis principis annis, supremis sicut in rebus ejus retulimus³⁰.

13 Jam omnes fontes æstate quam hieme gelidiores¹ esse, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera: æs et plumbum in massa mergi, dilatata fluitare²; ejusdemque pon-

22. *Fons largus.* Hunc fontem describit eximie Plinius junior, lib. IV, epist. ult. Est ad orientalem Larii lacus plagam, *Lago di Como*, x mill. pass. a Como. HARD.

23. *Cydonea.* Vide lib. V, cap. 39. HARD.—Dalec. et Elz. *Sydonia*, male. ED.

24. *Lacus Sinnaus.* In Reg. 2, *Sannaus*, Reg. 1, et Colb. 1, *Annaus*. Chiffi. *Inaus*. Alii, *Amaus*. Συνάδς urbs est magnæ Phrygiæ Ptolemæo, lib. V, cap. 2. HARD.

25. *Inficitur.* Amarescit. HARD.

26. *Colophone.* Urbs Ionisæ maritima. De hac et de Apollinis Clarii templo, Plinius, lib. V, cap. 31. ED.

27. *Cujus potu.* Tacitus, *Annal.* lib. II. cap. 54, de Germanico: « Appellit Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos: sed certis e familiis, et ferme Mileto, accitus sacerdos, numerum modo consultantium et nomina audit:

tum in specum degreasus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et carminum, edit responsa, etc. » HARD.

28. *Bibentium brevior vita.* An norum quoque jactura Delphicæ pythiæ constabat vaticinandi munus. Lucan. lib. V, vers. 116. ED.

29. *Retro fluere.* Id plerumque fit terræ motu aut vehementiore maris influxu. Hujusmodi prodigiis pleni sunt poetæ. ED.

30. *Retulimus.* In libris historiarum, quos a fine Anfidii Bassi composuit, ut dictum est in Præfatione ad Vespas. HARD.

1. *Gelidiores.* Comparatos scilicet cum aeris externi temperie. Nam ipsi e profundis terræ visceribus æqualem prope quovis anni mense temperiem afferunt. ED.

2. *Dilatata fluitare.* Aurum et alia metalla in lamellas tenuissimas dilatata, si aquis imponantur, fluitant, nec statim, licet graviora, mer-

alia sidere, alia invehī. Onera in aqua⁴ facilius moxycyrium lapidem⁵, quamvis grandem innatare, eumque comminutum mergi. Recentia cadavera ad vadum intumescētia⁶ attolli. Inania vasa haud⁷ facilius, plena, extrahi. Pluvias⁸ salinis aquas utiliores esse, 14

ad imum: quod parva cum finitate prædita, haud facile superficie liquori adhæreant; imque aeris aliqua parte circum, levioris aqua, ideoque tem ipsorum quasi compenut observat Cl. BOUGUER, ad D.

usdemque ponderis. Non enim unum pondus, sed, ut physici ogerunt, specificum, in ea siderari oportet. ED.

nera in aqua. Quod tunc, ex pondere, paris aquæ voluondus detrahatur. ED.

cyrium lapidem. Quum in litis omnibus legatur *Thyrn* Reg. 1, 2, Colb. 2, etc., nos ex certissima conjecturam rescripsimus. Illud enim miraculum a Plinio nuncr, cuius est iterum mentio, XVI, cap. 26, statim initio bis: «Lapidem e Scyro integrum fluctuare tradunt, n comminutum mergi» H. pumices pertinet. BROU. —

quoque silicis, *le quartz* nec Germanis *schwimmstein*, pasapud nos invenitur, levior et paulisper innatans: sed in morem combibit, ac demer-Scyrium lapidem rectius adis retulit Broterius, quorum ulcauia est, natura vero tam at innumerabiles sæpe circa Archipelagi fluitent. ED.

6. *Intumescētia.* Post duos vel tres dies, inquit Cardanus: post septem, Levinus Lemn. lib. de Occultis nat. Causam hujus emersionis cadaverum ex aqua, refundunt physici in spiritus, quibus pulmo et meatus omnes implentur, quum putrescit corpus et intabescit. Vide Fr. Restam, tract. 1; de Mari, pag. 706; Furnerium, Hydrograph. lib. III, c. 28, p. 117. HARD. — Putredo quippe humores corporis in sua quosque elementa, id est, in gaza aeriformia dissolvere contendit, quæ quidem omnia sunt aquis leviora. De putredinis effectibus, conferre licet chemicos fere ad unum scriptores. ED.

7. *Haud facilius.* Falso dictum. Sed constat, etiam inanibus vasis, dum extrahuntur, pondus ac difficultatem addi, quum aquarum superfusarum resistente vi, quandiu demersa sunt, tum adhærente aquis ipsorum superficie, ubi ultima fit separatio, propter illam, quam antea jam indigitavimus, affinem phænomenis capillaribus attractionem. ED.

8. *Pluvius salinis.* Hoc illud est, quod rursus ait, lib. XXXI, cap. 39: «Sal vulgaris, plurimusque in salinis, mari affuso, non sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maxime juvante.» H. — Imbre maxime, quod rivorum et fontium aquæ particulas semper calcareas aut siliceas secum

quam reliquas : nec fieri salem⁹, nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare¹⁰, celerius accendi¹¹. Hieme mare calidius esse¹², autumno salsius¹³. Omne oleo tranquillari¹⁴:

trahant, quibus sal infici et corrumpi potest. ED.

9. *Nec fieri salem.* Falsum plane; sufficit enim colligendo sali, si aqua marina in vapores quocumque modo resoluta salinas particulas, quibus erat infecta, nudas reliquerit. ED.

10. *Tardius gelare.* Quia aquæ salsæ calidiores sunt, ut ex Aristot. diximus, cap. 104. HARD.—Comperturn est aquam, dum congelatur, sales admixtos deserere, quos chimica vi liquori adhærentes necesse est non sine aliqua difficultate separari: hinc retardatur gelu; salsiorque semper est in aquis marinis pars quæ ultima congelascit, ut marium septemtrionalium accolæ probe norunt, qui glaciata aquæ residuum liquorem conficiendo sali adhibent. ED.

11. *Celerius accendi.* Ita Aristot. sect. 23, Problem. 15; et Plutarc. Sympos. lib. I, quæst. 9: Ἀυτὴ τε ἡ θάλαττα προσραινόμενη ταῖς φλοῖσι συνεκλάμπει, καὶ καίεται μάλιστα τῶν ὑδάτων τὸ θαλάττιον· ὡς δ' ἐγ' ὤμαι, διὰ τοῦτο καὶ θερμώτατόν ἐστιν. «Injuncta, inquit, in flammam aqua marina simul exardescit; neque ulla alia est aqua quæ perinde inceudatur: utque mea fert sententia, idcirco etiam est calidissima.» H. — Aqua marina pro varia portione mixtas continet res facile flammescentes, vel flammam adjuvantes, chlorum, sulphur, etc., sed ita mixtas, ut simul exardescere vix possint. Omnis autem aqua, nimis parce flammis inspersa, dilatatione

subita aerem impellit, et magis alit quam compescit incendium. ED.

12. *Hieme mare calidius.* Aristot. section. 26, Problem. 60. HARD.—Intellige maris calorem tardius decrescere quam terræ, quod scilicet in immensa aquarum mole sub variis latitudinibus porrecta, ventis et fluentis perpetuo agitata atque commixta, media quasi temperies ideoque æquabilior efficiatur: sed eandem ob causam, redeunte vere tardius intepescunt maris aquæ, et per æstatem semper frigidiores sunt quam circumfusum aer, exceptis duntaxat locis sub torrida zona jacentibus. ED.

13. *Autumno salsius.* Forte a pluviis primo autumno decidentibus, quas esse tum salsiusculas docet Aristot. Meteorol. lib. II, cap. 3. HARD.—Inno potius, quod, æstate fervente et fluvios exsiccante, minus aquæ dulcis per aliquot menses mari ingestum fuerit. ED.

14. *Tranquillari.* Vide Plutarch. loco citato: Διὰ τὴν τῆς θαλάττης εἰαίω καταρραινόμενην γίνεται καταφάνια καὶ γαλήνη; «Cur mare oleo conspersum, perlucidum fit et tranquillum?» HARD.—Pauca illa verba *mare oleo tranquillari*, ut et multa alia similia, nuperis experimentis illustrata, miram Plinii intelligentiam, ejusque operis utilitatem comprobant. Cl. FRANKLIN hæc experimenta, a Batavis aliisque gentibus, quæ maria adeunt, feliciter renovata, instituit; recteque monuit plurimum errare, qui antiquos par-

b id¹⁵ urinantes ore spargere; quoniam mitiget
 ram asperam, lucemque deportet. Nives in alto ma-¹⁵
 on¹⁶ cadere. Quum omnis aqua deorsum¹⁷ feratur,
 re¹⁸ fontes: atque etiam in Ætnæ¹⁹ radicibus, flagran-
 tantum, ut quinquagena et centena millia passuum
 is flammaram globus²⁰ eructet.

dant, et antiquitus nota per-
 que negligent. BROT.—Magna
 lini auctoritas, sed non tanta
 vam illam olei copiam, quæ
 ibus defundi potest, adversus
 nisi maris furores quidquam
 credamus. Videndus ipse
 linus, ep. ad Soc. Reg. Lond.
 doctorem Brownrigg. Ed.

Et ob id. Plutarch. loco cit.
 . H. — In mari quidem Me-
 neo, spongias oleo imbutas,
 deferunt urinatores, quibus
 in aera, ubi respiratione opus
 e exprimant. Item in India,
 almarum os sibi implent ac
 dunt, cujus partem interdum
 re dicuntur, levandæ respi-
 is causa. Confer Encyclopæd.
Plongeur. Sed quicumque de-
 sit istius olei usus, non sane
 scendo maris æstui compara-
 ui vulgo in hac profunditate
 est, et si quando ibi quoque
 ur, profecto non ita facile
 potest, tota circum undarum
 mpulsa. Ed.

Non cadere. Ob calidos halitus
 exhalantes, quibus nix ante
 r, quam decidat. Hinc etiam
 s maritimis est hiems mitior.
 —Reclamant hic, et Plinium
 arguunt, qui septemtrionalia
 trarunt æquora: sed antiqui
 extra Mediterraneum mare
 bant. Ed.

17. *Deorsum feratur.* Haud plane
 verum: neque enim libentius, quam
 aliud quidvis, deorsum fertur aqua;
 sed æquilibrium quærit: cujus pa-
 randi causa, in tantam altitudinem
 conscendere potest unda fontium,
 quanta est montium ipsorum pro-
 ceritas, unde per occultos meatus
 originem ducit. Ed.

18. *Exsilire.* Nasci, e terra sca-
 turire, etiamsi non aquas suas in
 altum jaculentur. Ed.

19. *In Ætnæ.* Miratur Plinius
 fontes nasci ex monte ignivomo;
 sed inmensam ejus latitudinem non
 respicit, crescentem semper a sum-
 mo ad imum, quum iuterim versus
 radices decrescat latitudo crateris,
 infundibulo formam referens. Ed.

20. *Arenas flammaram globus eru-
 ctet.* Scrib. *flammiarum globo.* Cl.
 РЕРУРКА, qui diligentissime Æt-
 nam speculatus est, observavit eum
 igneorum saxorum moles tanta vi
 sonituque tonitruo terribiliore sur-
 sum eructare, ut a momento, quo
 in maximam altitudinem erectæ,
 ad momentum, quo in terram de-
 cidunt, numeraverit in eorum de-
 scensu 21 minuta secundi temporis,
 21 *secondes*; et quum spatia sint,
 ut quadrata temporum, evidens est
 igneas illas moles percurrisse 7000
 et amplius pedes. In Vesuvio nume-
 rantur tantum 9 minuta secunda,
 9 *secondes*, quod adhuc 1000 et

- 1 CVII. Jamque¹ et ignium, quod est naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis.
- 1 CVIII. (CIV.) In Commagenes¹ urbe Samosatis stagnum est, emittens limuin (maltham² vocant) flagrantem. Quum quid attigit³ solidi, adhæret: præterea tactu⁴ sequitur fugientes. Sic defendere muros oppugnante Lucullo; flagrabatque miles armis suis. Aquis etiam⁵ accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.
- 1 CIX. (CV.) Similis est natura naphthæ¹: ita appellatur

paulo amplius pedes demonstrat. Vide Cl. BRYDONE, *Voyage en Sicile*, tom. I, pag. 190. BROU. — Veter. apud Dalec. *cineres et flammæ globos eructet*. Chiff. *flammæ globos*, quem et Broterius secutus est. Nescio an vetus lectio præstabat, et *flammæ globos*, quam e Virgilio forte mutuatus sit Plinius. Cæterum dubitari potest, utrum in altitudinem, an in spatium numeranda sint hæc CL millia passuum, quæ nostrates leucas novem et dimidiam circiter efficiunt. De spatio multa incredibilia fatentur hodierni physici: haud tamen assentior iis, qui cineres e Vesuvio erumpentes, anno 472, mense novembri, etiam Constantinopoli cecidisse, Procopio et Zonaræ concedunt. ED.

CVII. 1. *Jamque*. Chif. *numque*. F.

CVIII. 1. *Commagenes*. Pars est Syriæ septemtrionalis, cujus caput Samosata ad Euphratem. ED.

2. *Maltham*. Malthæ nomine duo notantur a Plinio: primum quidem, mixtura quædam ex calce recenti, adipe suillo, et ficu, ut l. XXXVI, cap. 58. Deinde limus flagrans, ut hoc capite in quo versamur. Naphtham vocat Xiphilinus ex Dione

in gestis Pompeii, p. 1, ed. Henr. Steph. ubi Luculli milites ait, dum Tigranocerta is obsideret, eo limo flagrante pessime fuisse vexatos: esse illud genus bituminis, quod rebus omnibus adhærescat, nec humidis exstingui possit: Τα Τυρανόκερτα ἐπολιόρμαι καὶ αὐτὸν εἰ ἑάρβαροι τῆ τε τοξείᾳ, καὶ τῆ νάφθα κατὰ τῶν μηχανῶν χρομένη δεινῶς ἐκάκωσαν· ἀσφαλτῶδες δὲ τὸ φάρμακον τοῦτο, καὶ διάπυρον εὐτως ὡσθ' ὅσους ἂν προσμίξῃ, πάντως αὐτὰ κατακαίειν· οὐδ' ἀποσθίνονται ὑπ' οὐθενὸς ὑγροῦ βραδείως. Simile quiddam acridisse Severi Imperat. principatu, idem Dio refert, lib. LXXV, p. 855, apud Xiphilinum. HARD.— Maltha, *la Maltha, la pois fossile*; cujus originem, ut et bituminum, ex obrutis subterraneoque igne incensis silvis merito repetebat Cl. ROUELLE. BROU.

3. *Attigit*. Vet. ap. Dal. *attingit*. E.

4. *Tactu*. Sic Harduin. ex Chiff. Antea legebatur *tactus*. ED.

5. *Etiam*. In Chiff. *deest*. ED.

CIX. 1. *Naphthæ*. Naphtha, *la naphthe*, bitumen est, et ejusdem originis ac maltha. BROU.— Maltha et naphtha non differunt; nisi quod maltha solidior est, picis instar, unde et

circa Babylonem², et in Astacenis³ Parthiæ, profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliuntque⁴ protinus in eam undecumque visam. Ita ferunt a Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona⁵ igne rapta.

CX. (CVI.) Verum in montium miraculis, ardet Ætna noctibus semper, tantoque ævo ignium materia¹ sufficit, nivalis hibernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantum natura sævit, exustionem²

pissasphaltu cognominatur; naphtha liquidior, instar olei, gallice *huile de pétrole*. Hinc chimici et geologi utramque speciem sæpe confundunt. Rectissime autem observat Cl. BOUGUERA ad h. loc. nondum, quum hæc scriberet Plinius, innotuisse celeberrimum naphthæ fontem, qui prope Mutinam in Italia cernitur, detectus, ut aiunt, anno 1640, a Fr. Ariosto, medico; nec alterum illum in Gallia, prope Gabianum, circa Biterras: quorum si alterutrum novisset antiqui, non sane reticuisset Noster. ED.

2. *Babylonem*. Dal. *Babyloniam*. E.

3. *Astacenis Parthiæ*. Quoniam Astacenos Ponti, cap. 103, nominat, hos alterius juris, Parthici nimirum imperii esse significat. Ἀστακηνὴ regio nominatur ab Isidoro Characeno, ἐν σταθμοῖς Παρθικαῖς. HARD.—Chifflet. *Austacenis*. Dalec. *Austagenis*. Elzev. *Astacene*. ED.

4. *Transiliuntque*. Naphtha concipit ignem illico, et arripit. Vid. Dioscorid. lib. I, c. 101, et Strab. lib. XV, pag. 743. Ii et aphtham vocant. HARD.

5. *Corona igne*. Nota historia: Medeam iratam, veneno infectam pallam misisse ad pellicem Jasonis;

ex qua palla ignis exsiliens, regiam cum Creonte socero et nova nupta deussit. Horatius in lib. Epod. de venenis Medæ, Carm. 5:

Quibus superba fugit ulta pellicera

Magni Creontis filiam;

Quum palla, tabo munus infectum, novam

Incendio nuptam abstulit.

Coronam fuisse, non pallam, auctor est Plinius. Adstipulatur Apuleius, Asin. aur. lib. I, pag. 64: « Et ut illa Medea, unius dieculæ a Creonte impetratis induciis, totam ejus domum, filiamque, cum ipso sene, flammis coronalibus deusserat. » H.

CX. 1. *Materia*. Sic Harduin. ex Chifflet. Contra Dalec. et Elz. *materia*, in dandi casu. ED.

2. *Exustionem*. Ignis subterraneos magis magisque crescere in dies, Veteres opinabantur, ex quo rerum omnium consecuturam aliquando conflagrationem, τὴν ἐκπύρωσιν putabant. Vide quæ dicturi sumus in eam rem, lib. VII, cap. 16. HARD.—Omnino contraria est hodie plerorumque physicorum opinio: qui, quum variis argumentis demonstrent vulcanios montes e liquis adhuc et ignitis terræ visceribus materiam trahere, iidem ex ingenti numero locorum olim vul-

terrīs denunciāns. Flagrat in Phaselide³ mons Chimæra, et quidem immortalī diebus ac noctibus flamma. Ignem ejus accendi aqua, exstingui vero terra, aut fœno⁴, Gnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephæstii⁵ montes, tædā flammante tacti, flagrant⁶ adeo, ut lapides quoque rivorū, et arenæ, in ipsis aquis ardeant: aliturque ignis ille a pluviis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, rivos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris⁷ Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis, et Sittacene⁸, confinio

caniorum, nunc restinctorum, qui toto orbe passim occurrunt, non immerito colligere videntur, quo magis crassior sit terræ refrigerentis cortex, eo per ætates singulas rarescere magis hæc phænomena. Vide BUFFON, *Théorie de la terre*, et omnes de geologia scriptores. ED.

3. *In Phaselide.* De hæc Lyciæ parte, sive, ut alii volunt, Pamphyliæ, quia in utriusque confinio sita, dicitur lib. V, cap. 26. Ctesias Cnidii verba recitat Photius in Bibl. cod. 73, pag. 146: Ὅτι πῦρ ἐστὶν ἐγγὺς Φασηλίδος ἐν Λυκίᾳ ἀθάνατον, καὶ ὅτι αἰεὶ καίεται ἐπὶ πέτρας καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὕδατι μὲν οὐ σβέννυται, ἀλλὰ ἀναφλέγει· φορυτῶ δὲ σβέννυται. Veteres codices legunt, *in Phaselitis*, quemadmodum Antigonus in *Mirab. historiar.* cap. 181: περὶ τὴν τῶν Φασηλιτῶν χώραν. H.— Menagio magis placebat *Phaselite*, quod et in MS. legi docet Dal. ED.

4. *Aut fœno.* Ctesias φορυτῶ dixit, quæ vox congesta stramenta significat: cujusmodi sunt fœni strues ex stabulis egeri solitæ. Quæ causa fortassis fuit, cur *fimo* mallet legi Longolius quam *fæno*. HARD.

5. *Hephæstii.* De iis dicitur lib. V, cap. 28. HARD.

6. *Flagrant adeo.* Chiff. *flagrant, et adeo.* De ipso phænomeno, licet paulum fortasse verbis exaggerato, non est dubitandum. Simile quid in Apennino evenit, non procul a via Bononiam inter et Florentiam, loco qui dicitur italicè *Monte fuoco* aut *Pietra mala*. Illic spatium terræ non ita magnum ejicit assidue fœnos, interdum et flammam, noctu præsertim ac pluvioso cælo. Similes sunt alii loci, ut qui prope Neapolim invisitur *la Solfatara*, et unus aut alter in Arverniciæ nostræ montibus. ED.

7. *Bactris.* Asiæ regio est, ad flumen Oxum sive *Gihon*; hodie *lepari de Balk*, in Tataria libera. Olim Persis paruit. Passim de illa Plinius, libro VI. ED.

8. *Et Sittacene.* In libris editis hactenus, et *Cestia gente*. In codic. Reg. 1, et in *cutigente*. Reg. 2, in *contingente*. Dum nobis felicior aliquis conjector suggerat quid reponi oporteat, edi curavimus, *Sittacene*. adducti auctoritate scriptoris de mirabil. Auscult. pag. 1153, cujus verba reddidisse fere Plinius creditur: Ἔστι δὲ καὶ ἐν Μηδίᾳ, καὶ ἐν Ψιττακίῃ τῆς Ἡερσίδος πρὸς ἀκρομαίνα· τὰ δὲ ἐν Μηδίᾳ, ἀλίγην· τὰ δὲ ἐν

Persidis : Susis⁹ quidem ad Turrim albam, e xv caminis, maximo eorum et interdiu. Campus Babyloniae¹⁰ flagrat, 3 quadam veluti piscina, jugeri magnitudine. Item Æthiopum juxta Hesperium¹¹ montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum¹² agro : tametsi internus¹³ sit ille¹⁴, jucundus, frondemque densi supra se nemoris non adurens. Et juxta¹⁵ gelidum fontem semper ardens Nymphæi¹⁶ crater dira Apolloniatis suis portendit¹⁷, ut Theopompus tradidit. Augetur¹⁸ im-

Ψιττακηνῆ, πόλις. Ex Psittacene, sive Sittacene, de qua lib. VI, cap. 31, *Psitiugene* primum: mox *Cestia gente* potuit a librariis confingi. HARD.

9. *Susis*. Notissima urbs, olim regia Persarum, hodie *Souster*, ignobilis locus, in provincia olim *Susiana*, nunc le *Chusistan*. Adi Plinium VI, 31, et ibi notas. ED.

10. *Campus Babyloniae flagrat*. Sulphurei aut bituminosi lacus plerumque locos designant, ubi vulcanius olim crater exarsit: inde in Campania et in Latio plures occurrunt. ED.

11. *Hesperium montem*. Sive Ἐσπερίον κέρας, de quo lib. VI, cap. 35. HARD. — Intelligitur a multis promontorium *Sierra - Liona* in Africa occidentali situm, apud Æthiops Hesperios, sur la Côte de Guinée. Sed is esset potius Θισῶν βήρυμα. Hesperium cornu quadridui navigatione distat; fortasse le Cap verd. Quod de flammis noctu per agros collucentibus hic narratur, unde ortum sit, dubito, nisi forte accensi ab incolis ignes navigantium oculos fefellerunt. ED.

12. *Megalopolitanorum*. In Arcadia; Plin. IV, 10. ED.

13. *Internus*. In interiore nemore abditus. HARD.

14. *Ille*. Mons ille, flammam noctu stellarum similes ejiciens; quæ tamen non ignes veri, sed phosphoreæ quædam exhalationes habendæ sunt, siquidem obvias frondes non adurunt. ED.

15. *Et juxta*. Mutavit Harduinus vitiosam interpunctionem veterum edd. in quibus hæc duæ et quatuor proximæ voces priori sententiæ affingebantur. ED.

16. *Nymphæi crater*. Sic petram vocabant flammam eructantem, cui fontes suberant, unde bitumen manaret, in finibus Apolloniatarum positam. Strabo, lib. VII, pag. 310: Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ τῶν Ἀπολλωνιατῶν καλεῖται τὴ Νυμφαίων πέτρα δ' ἐστὶ πῦρ ἀναδιδοῦσα, etc. De hoc Nymphæo rursum lib III, cap. 26. H. — Vide supra, cap. 96, quæ de Nymphæis diximus. ED.

17. *Portendit*. Quum dies noctesque ardere perseveret, intermisisse semel fama est apud Apolloniatas, inquit Ælianus, lib. XIII, Var. hist. cap. 16, quo tempore cum Illyriis bellum gesserunt. Ita desinendo magis, quam ardendo, Apolloniatis dira portendit. HARD.

18. *Augetur imbribus*. Ita Dio, lib. XLI, pag. 174. Sed Dionis locum interpres ejus haud sane satis

bribus, egeritque bitumen temperandum¹⁹ fonte illo ingustabili, alias omni bitumine dilutius²⁰. Sed quis hæc mireretur? In medio mari Hiera insula Æolia²¹ juxta Italiam cum ipso mari²² arsit per aliquot dies sociali bello²³, donec legatio Senatus²⁴ piavit. Maximo tamen ardet incendio Theon Ochema²⁵ dictum, Æthiopum jugum, torrentesque²⁶ Solis ardoribus flammæ egerit. Tot²⁷ locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

1 CXI. (CVII.) Præterea quum sit hujus unius¹ elementi

fideliter reddidit: qui imbribus superfusis adolescere herbas scripsit, perinde quasi id singulare quiddam ac prodigii simile sit: quum imbribus augeri ignem Græcus auctor dixerit. HARD.

19. *Temperandum*. Diluendum. H.

20. *Dilutius*. Vet. apud Dalec. *dulcius*. ED.

21. *Æolia*. Una ex Æoliis, de quibus lib. III, cap. 14. HARD. — Distinguenda ab Hiera Cyclade, de qua supra cap. 89, et infra lib. IV, cap. 23. ED.

22. *Cum ipso mari*. Refert hoc ostentum Posidonius apud Strabonem, lib. VI, pag. 277, multo uberius, accuratiusque. HARD.

23. *Sociali bello*. De quo diximus cap. 85. HARD. — Cæpit anno U. C. DCLXIII, ante Christum 91. BROU.

24. *Legatio Senatus*. De re tota certior factus Senatus a T. Flaminio, Siciliæ prætore, missis legatis Hieram Liparamque, rem sacram fecerunt Diis manibus marinisque, inquit Posidonius loc. cit. τὰς τε καταχθονίαις θεαῖς, καὶ ταῖς θαλαττίαις. HARD.

25. Θῆων ὄχημα. Currum Deorum latine licet interpretari. De eo dicemus lib. VI, cap. 35. HARD. — Currus Deorum, nunc *Sierra-Liona*,

sur la Côte de Guinée. BROU. — Vide supra, not. 11. ED.

26. *Torrentesque solis ardoribus*. Quasi accendentibus hunc ignem vicinioris astri radiis, si tamen lectio sana est. ED.

27. *Tot locis*, etc. Toto terrarum orbe natura terras cremat, succutit, et renovat, fertilesque facit. Optimeque in Phlegæis suis campis Cl. HAMILTON, incendia illa terræque motus esse magnum naturæ aratrum. Quomodo vero novis semper incendiis natura materiem præparet docuit terræ motus Canadensis, quo silvæ eversæ, convulsæ terræ, anno MDCLXIII, intra spatium trecentarum leucarum ab oriente in occidentem, et centum quinquaginta amplius leucarum a meridie ad septemtrionem. Vid. P. CHARLEVOIX, *Histoire de la Nouvelle France*, tom. I, pag. 365, et seqq. BROU.

CXI. 1. *Unius*. Solus ex se ignis fœcundus est, ac reliqua fœcundat omnia. Manifestus ille, quum sensibus humanis percipitur, aut vivum aliquid esse videtur aut ipsa vita; latens vero et inclusus, mirabiliora efficit, præcipuum vel solam expansionis causam in se habens: sine quo nec liquor esset, nec vapor, nec mutatio, nec motus; sed constricta

frœcunda, seque ipsa² pariat, et minimis crescat scin-
quid fore putandum est in tot rogis³ terræ? Quæ
a natura, quæ voracitatem in toto⁴ mundo avidissi-
sime damno sui pascit? Addantur iis sidera innu-
, ingensque⁵ Sol. Addantur humani⁶ ignes, et lapi-
quoque insiti naturæ; attrita⁷ inter se ligna; jam
m et origines fulminum. Excedit profecto omnia
ula⁸ ullum⁹ diem fuisse, quo non cuncta conflagra-
quum specula¹⁰ quoque concava, adversa Solis ra-
facilius etiam accendant¹¹, quam ullus alius ignis.
quod innumerabiles parvi, sed naturales scatent? In
thæo¹² exit e petra flamma, quæ pluviis accenditur.
t ad aquas¹³ Scantias. Hæc quidem¹⁴ invalida, quum

inertiaque, et tanquam mor-
erent. Unde parens rerum
poetis modo, sed a philo-
quoque nuncupatur. ED.

isa. Dalec et Elz. *ipse*. Har-
ex MSS. *ipsa* restituit. ED.
gis. Metaphora e funeribus
ut supra: « Natura terras
» ED.

toto. Vet. ap. Dal. *in isto*. E.
gensque sol. Emphatice di-
gens est quasi immensus,
eri non potest. ED.

mani ignes. Hi nostri ignes,
æ usus requirit, ut Tullius
at. Deor. lib. II, pag. 67. H.
trita. Ea de re dicemus lib.
ap. 77. HARD. — Attritis
lignis ignem adhuc excitant

BROT.

mnia miracula. Chiff. *mira-
ria*. ED.

lum. Chiff. *unum*. ED.

uum specula. Specula, inquit,
, solis opposita radiis faci-
endunt, quam quivis alius
non igitur excedit omnia

miracula, ullum diem esse, quo
non cuncta conflagrent et ab ipso
sole, qui ingens est, et a sideribus
innumerabilibus, quum tanta vis
insit radiis hujus unius, vel speculo
exceptis? HARD.

11. *Accendant*. Sic e Chiffletii
codice bene restituit Laetius in Elz.
quum antea, et apud Dalecanip. re-
cepta lectio esset, *accendantur*. ED.

12. *In Nymphæo*. Singulari ne-
gligentia, sed non insolita sibi,
rursus huc adducit Plinius id quod
capite superiore dixerat.

13. *Aquas Scantias* in Campania.
Meminit silvæ Scantiæ non semel
Cicero, Orat. 1 de Lege Agrar. H.

— Locus hodie prorsus ignoratur.
MILLER. — Circa Falernum in
Campania, ut recte cum Ortelio
conjecit Gallicus interpres, quod
Varro Scantianam vocaverit, teste
Plinio XIV, 5, vitem Ammineam
in ista regione celeberrimam. ED.

14. *Hæc quidem*. Imbecilla, in-
quit, ea flamma est, quum a vena
pabuli sui discessit, hoc est, a suo

³ transit, nec longe in alia materia durans. Viret æterno¹⁵ hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano¹⁶ diebus. Reperitur apud auctores, subjectis Ariciæ¹⁷ arvis, si carbo deciderit, ardere terram¹⁸. In agro Sabino et Sidicino¹⁹ unctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia²⁰, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere.

fonte. Mirabilis est quod de fonte Gratianopolitano semper Ardente, (id enim ei nomen est) narrat August. de Civit. Dei, et oculatus testis Nic. Choixier, lib. I de Hist. Delph. pag. 47. Luculentius vero elegantiusque quam cæteri, Præses DE BOISSIEU, lib. de Septem mirac. Delphin. pag. 1 : « Fons, inquit, ille celebratus in agro Vocontiorum, ad radices Alpium Maritimarum, tertii lapidis a Gratianopoli diverticulo, qui jugi flammarum exhalatione post hominum memoriam, noctu quidem violentius, interdum segnius inæstuat, ea liquoris et ignis seu fidelitate, seu pervicacia, ut neque liquorem ignis calefaciat, neque ignem liquor exstinguat, etc. » Hoc miraculum concinno admodum carmine idem exornavit. HARD. — Consimilia narrantur de fonte Bosley, in Anglia: confr. VALMONT DE BOMARE, verbo *Volcan*. Simile quid mirari est in Apennino, ad locum jam antea dictum a nobis *Pietra mala*; fons ibi, vulgo vocatus *Aqua Buja*, admota face, flammis cæruleis corripitur, cæteroqui frigidus, sed vaporem sulphureum exhalans. ED.

15. *Æterno*. Vet. apud Dalec. *ex æterno*. Alii *superne*. Proponebat Menagius *æternum*. De flamma non

minus innocua apud Megalopolitanos, dictum est, cap. sup. ED.

16. *Vulcano*. Mense Augusto celebrata Vulcanalia scimus ex Columella, lib. XI, cap. 3. HARD. — In calendario Herwartiano, x kal. Septembris. BROU.

17. *Aricia*. In Latio. Vide lib. III, cap. 9. HARD.

18. *Ardere terram*. Sulphurei quiddam aut bituminosi inesse huic terræ necesse est. HARD. — Totum hunc terrarum tractum olim vulcanium fuisse, jam diximus. ED.

19. *Et Sidicino*. Teani Sidicini agro in Campania, de quo lib. III, cap. 9. HARD. — Nunc *Tiano* ad fontes fluvii Savonis. MILLER.

20. *Egnatia*. Ridet hoc miraculum Horatius, lib. I, Satir. 5, v. 97:

Dehinc Gnatia lymphis

Iratis exstructa dedit risusque, jocosque,
Dum, flamma sine, thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit: credat Judæus Apella,
Non ego. HARD.

— Ridere licet. Verum in locis quibusdam vulcaniis, exit e terræ foraminibus vapor tam calidus, ut impositam aridi ligni struem accendere possit. Crebra quidem hujus rei exempla viatoribus, qui Vesuvium invisunt, monstrant indigenæ. Egnatia, nunc *Torre d'Adanazzo*, in provincia regni Neapolitani, vulgo

aciniae²¹ Junonis ara sub dio sita, cinerem immobili-
 sse, perflantibus undique procellis.
 in et repentinos exsistere²² ignes, et in aquis, et in cor-
 us etiam humanis. Trasymentum lacum²³ arsisse totum.
 o Tullio²⁴ dormienti in pueritia, ex capite flammam
 misse. L. Marcio²⁵ in Hispania interemptis Scipio-
 concionanti, et milites ad ultionem exhortanti, ar-
 simili modo, Valerius Antias²⁶ narrat. Plura mox²⁷
 distinctius: nunc enim quadam mixtura rerum omnium
 videntur miracula. Verum egressa mens interpretatio-

la Torre de Bari, ubi vulca-
 olum, ut in tota meridionali
 Italiæ. ED.

In Laciniæ. Valer. Max. lib.
 . 8: « Quapropter Crotone
 plo Junonis Laciniæ aram ad
 ventos immobili cinere do-
 t potissimum natura. » Fuisse
 ram Crotone, scribit etiam
 s. Perieg. v. 371. HARD. —
 ero ad vulcania phænomena
 e pertinet, inter sacerdotum
 orum commenta referendum,
 tur. Forsan et Plinii instituto
 erat hujus modi superstitionis
 ». ED.

Exsist. ignes. Chiffi. *ignes exis-*
ard. omisit et in aquis. ED.

Trasymentum lacum. Visi sunt
 um hydrogenei vapores, (quo-
 genere sunt ignes fatui,) per
 paludis aut stagni alicujus
 icem diffusi, simul exar-
 e. Cæterum in tanto aquarum
 (nam Trasymentus lacus, si
 inos illos omittas, tota Italia
 us est), pulcherrimum esse
 hoc incendium, modo ullum
 ED.

Servio Tullio. Valer. Max.
 cap. 6, n. 1: « Servio Tullio
 tum puerulo dormienti, circa
 flammam emicuisse, domes-

tici oculi adnotaverunt. Quod pro-
 digium Prisci Tarquinii regis uxor
 Tanaquil admirata, Servium serva
 natum in modum filii educavit, et
 ad regium fastigium evexit. » Vide
 pariter Livium, lib. I. Dionys. Ha-
 lic. lib. IV, ipsumque adeo Plini-
 um, lib. XXXVI, cap. ult. HARD.
 — Ex capite et aliis artubus huma-
 nis flamma micat vi electrica, *lé-*
lectricité, de qua jam dixi supra, ad
 cap. 37. BAOT.—Sed ex capite præ-
 sertim, quod in corpore humano
 summum est, et ex capillis, qui
 natura sunt acuti. Materia enim
 electrica, trahente nube superpo-
 sita, eo facilius corporum fastigiis
 erumpit, quo acutiora sunt, et il-
 lorum sæpe mucrones cristis pul-
 cherrimis adornat. Hinc notissi-
 mum in physicis experimentum,
 quod nomine *beatificationis*, insi-
 gnivit doctissimus NOLLET. Eodem
 referendi sunt Castoris et Pollucis
 Helenæque ignes supra memorati,
 cap. 37. ED.

25. *L. Marcio.* Vide Valer. Max.
 loc. cit., n. 2. HARD.

26. *Valerius Antias.* Ex quo eam-
 dem historiam recitat et Livius, lib.
 XXV. HARD.

27. *Mox.* Promisso non stetit,
 inmemor, ut sæpe, Plinius. ED.

nem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem velut manu ducere.

1. CXII. (CVIII.) Pars nostra¹ terrarum, de qua memoro, ambienti (ut dictum² est) Oceano velut innatans, longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies³ quinquescentena, sexaginta octo mill. pass. ut Artemidoro⁴ auctori placet. Ut vero Isidoro, nonagies octies⁵ centena, et

CXII. 1. *Pars nostra.* Exscripsit hæc Martianus a Plinio, totidem fere verbis, usque ad eum locum, *Alia via quæ certior*, etc. lib. VI, cap. de longitudine terræ. Exscripserunt et Theodosii Missi, sed vitiosissime. HARD.

2. *Ut dictum est.* Cap. 66. HARD.

3. *Octuagies quinquescentena sexaginta octo mill.* Ita Martianus, lib. VI, pag. 198, hunc locum ad verbum transcribens: cujus auctoritas, Sabellici et aliorum conjecturas explodit, qui legi volunt, *octoginta quinque millia stadiorum*, etc. Sed Martianum ipsum jam tum in depravatos Plinii codices incidisse deprehendimus, quum scripsit « octuagies quinquescentena, septuaginta octo millia, » quemadmodum in Plinii libris ad hunc diem est editum. Nos *octuagies quinquescentena sexaginta octo* reposuimus, sive *lxxxv. lxxviii*, (sic enim scribebant Veteres) pro *lxxvii*, detracta unica, quæ redundabat, denarii nota. Emendationis auctor fuit Artemidorus, cujus epitomen Agathemerus fecit, caputque integrum exscripsit, capite quarto libri primi operis geographici cui titulus, ut Pliniano, *Περὶ μήκους καὶ πλάτους τῆς οἰκουμένης*. Sic igitur ille:

Μῆκος δὲ τῆς οἰκουμένης ἀπὸ Γάγγων εἰς τὰ Γάδιρα, σταδίων μυριάδων ε' καὶ η̅η̅μ̅θ'. Hoc est, stadiorum 68549, quæ omnino efficiunt millia passuum quot diximus, *lxxxv. lxxviii*, præter fere quingentos. Et vero huic emendationi favent etiam codices Reg. 1, 2, Colb. 2, Chiff. et alii, quum paulo infra ubi totius spatii rursus mensura summaque colligitur, ea esse statuitur, quam diximus. Favet et Parmensis editio, aliæque veteres, in quibus *lxxviii* legitur. II. — Hæc 8568 millia passuum efficiunt 2840 leucas geographicas, quales 25 uno æquatoris gradu continentur, paulo plus 2280 hexapedis constantes: quæ ratio multum a veritate differt, nisi attendas ad diverticula viarum quæ modo indicabuntur. Nam ab ostio Gangis fluminis ad Gaditanum fretum distantia recta esset leucarum circiter 2100. ED.

4. *Artemidoro.* De hoc, et de cæteris qui mox citabuntur auctoribus, supra vide Indicem. ED.

5. *Nonagies octies*, etc. Hæc Isidori mensura 9818 milliaria complectens, 3268 leucas geographicas efficit, multo nimia; auget etiam aliquot milliarius Chiffetii codex, ubi pro *lxxviii*, legitur *lxxviii*. ED.

mill. Artemidorus adjicit amplius, a Gadibus circumsacri promontorii ad promontorium Artabrum, quosissime frons procurrit Hispaniæ, ccccxcī.⁶ Id menduplici currit via. A Gange amne ostioque ejus, se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthyeue, ad Myriandrum⁷ urbem Syriæ in Issico sinu portu, quinquagies⁸ bis centena, xv. mill. pass. Inde ima navigatione Cyprum insulam, Pataram Lyciæ, Iuliam, Astypalæam in Carpathio mari insulas, Laco-Tænarum, Lilybæum Siciliæ, Calarim Sardinia, et semel⁹ centena, tria mill. pass. Deinde Gades,

CCCCXCI. Hactenus editum cccxcī. Martianus etiam deteccccxcī. Nos ex Artemidoro, imus ccccxcī, restituta priore centenarii, quam in quingentilibrarii transformarunt. Artemidi verba sunt loco cit. pag. 9: ἀδείρων διὰ διὰ ἱερῶ ἀκρωτηριῶν Ἀρτάβρων λιμένες, στάδιοι'. • A Gadibus præter Sacrum promontorium, et Artabrurum portadia sunt 3932. • Efficiunt ea ccccxcī, hoc est, quadraginta mill supra nonaginta millia passuum quingentis passibus, qui pro haberi solent in rotundis numeris. HARD. — Ita quidem emendatus Harduinus ex Agagero, I, 4; at MSS. Reg. habent cccxcī. Quod satis concordat cum eodem situ. Nam a Gadibus, Circumcircuitu Sacri promontorii, leuint-Vincent, ad promontorium Artabrum, le cap Finistère, sunt statim plura, quam 491; et si addentur oræ Hispaniæ sinus actus non pauciora sunt, quam Nihil tamen mutavi ob Agageri auctoritatem. BROU.

7. Myriandrum... in Issico sinu. Issicus sinus, le golfe de l'Ainsse. Myriandrus, urbs Syriæ, fuit inter oppida Alexandrette et Rosos. BROU. — Hodie Candelona. MILLER.

8. Quinquagies bis centena, XV mill. pass. Iterum hoc loco Sabellicus movet, legitque quinquaginta quinque millia stadiorum. Satis audacter id quidem. At Plinium Martianus est secutus, vel Artemidorum, cujus verba refert Agathemerus, loc. cit. Ἀπὸ μὲν Γάγγου ποταμοῦ ἕως Μυριάδρου τῆς ἐν Ἰσσηκῶ κολπῶ, σταδίων μυριάδων δ' xxi, αψκς'. Stadia sunt 41725, sive millia passuum 5215, quinquagies et bis centena, quindecim millia passuum. HARD.

9. Vicies et semel, etc. Nihil esse uspiam arbitror, toto Pliniano opere, fœdius depravatam, quam hi numeri sunt. In editis legebatur, tricies quater centena quinquaginta mill. Deinde Gades quatuordecies centena quinquaginta mill. In Reg. I, 2, Colb. 3, Chiff. xxxii. l; hoc est, trigesies bis centena, quinquaginta mill. pass. Sed duas videlicet sum-

duodecies¹⁰ centena, et quinquaginta mill. pass. Quæ mensura universa ab eo mari efficit octogies quinquies centena, LXVIII¹¹ mill. pass.

- 3 Alia via, quæ certior⁴, itinere terreno maxime patet, a Gange ad Euphratem amnem quinquagies⁵ et semel cen-

mas in unam conflarunt eorum codicum exaratores : omisere enim hæc verba, *deinde Gades*, etc. ac subsequentem numerum cum priore, qui *vicies* erat, junxerunt. Nos Artemidorum secuti sumus, apud quem particulares summæ consentiunt mirifice cum totali, quam idem Artemidorus sæpe proposuit, et Plinius ipse paulo ante protulit, moxque iterum colliget. Artemidorus igitur loco citato, a Myriandro intervallum ad Gades ait esse, σταδίων διαμυρίων ς' κχι, ρρκ', stadiorum 26820. A Calari vero ad Gades, σταδίων μυρίων, stadiorum 10000. Igitur a Myriandro Calarim, stadia sunt 16820, quæ efficiunt XXI. MMM. pass. hoc est, vicies semel centena, et tria passuum millia, præter quingentos. HARD.

10. *Gades duodecies centena et quinquaginta mill. pass.* In libris editis perperam legitur *quatuordecies*. Artemidorus, ut diximus, habet decem millia stadiorum : quæ efficiunt duodecies centena, et quinquaginta millia pass. Adde Parmensem editionem, et Venetam 1479, in quibus legitur *duodecim*, haud dubie pro *duodecies*. Martianum nihil moror, apud quem corrupte admodum, *quadrages*, pro *quatuordecies*, si corrupto usus ille est codice, ut videtur. HARD.

11. *LXVIII mill.* In editis post Hermolaum, *septuaginta octo* : at

Parmensis editio, Veneta 1479, aliæque, *LXVIII*. Regius uterque codex, Colb. 1, 2, et Chiff. *LXVIII*; idque cum superiore Artemidori numero congruit, ut diximus. Iterum hic Sabellicus omnia susdeque vertit. HARD.

1. *Quæ certior.* Certissima terrarum mensura est, quæ mathematicis astronomiæ rationibus geographicis fulciens, nec viarum vaga sequitur divortia, nec navigationis dies computat. Hac potius uti debuissent Artemidorus, et post illum aut sine illo Plinius. Cæterum terras, insulas, amnes, maria, quæ recenset hic Noster, non semel in geographicis libris idem commemorabit, ubi notas editionis hujus consulere licebit; quanquam satius erit mappam orbis antiqui geographicam, ac maxime planisphærium ob oculos habere, ubi duas de quibus agitur, vias, ab ortu ad occasum recta pæne linea tendentes, facillime quisque vel parum versatus in Geographia sequetur. EN.

2. *Quinquagies et semel.* In editis et apud Martianum ipsum, desunt amplius centena millia : sic enim habent *quinquagies centena M. pass. et XXI*. In Regio codic. 1, 2, et Colb. 2, 1, *LI. XIX*. Corrigo, *LI. LXIX*, hoc est, quinquagies et semel centena, et LIX mill. pass. Totidem enim passus efficiunt stadia, quæ a Gange ad Euphratem

ill. pass. et LXIX. Inde Cappadociæ Mazaca³, CCCXIX
 inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum⁴, CCCCXV
 ab Epheso per Ægæum pelagus Delum⁵, CC.
 um⁶, CCXII, quingenti. Inde terra, et Lechaïco⁴
 et Corinthiaco sinu, Patras Peloponnesi, xc mill.⁸

orus statuit, loc. cit. Καί
 ηquit, ἀπὸ Γάγγου ἕως Ἐυ-
 σταμῶ, μυριάδων δ' καὶ ,ατν'.
 , a Gange ad Euphratem
 stadia 41350. Miror Sa-
 , qui stadiorum millia quin-
 t hoc loco reponit. HARD.
 eros illos et sequentes eru-
 arduinus ex Agathemero,
 ato, emendavit, quod non
 stent MSS. Plinii codices;
 quidem emendavit. Non-
 nen omnia cum ipso loco-
 plane concordant, qualis
 impertus est astronomicis
 ionibus, quæ certissimum
 eographiæ monumentum.

Inde Cappadociæ Mazaca,
 X millib. Libri omnes scri-
 XLIV, quos ex Artemidoro
 emendamus. Ἀπὸ Εὐφράτου,
 εἰς Μάζακκα Καππαδόκων,
 βφν'. Stadia 2550 efficiunt
 18750, perfecto autem ab-
 te numero, CCCXIX millia.
 porro, Cæsarea Cappadociæ
 id.

Ephesum, CCCCXV mill. Prius
 in CCCCXCVIII, Verum
 lorus, loco citato, Ἀπὸ δὲ
 ἢ διὰ Φρυγίας τῆς παραρίας,
 λης Καρίας ἕως Ἐφέσου στάδια
 A Mazacis vero per Phry-
 antanam, et magnam Cariam,
 phesum, stadia 3320, » quæ
 , quot dixi, passus omnino
 . HARD.

5. *Delum ducenta.* Consentit plane
 hic numerus, et cum libris omnibus,
 et, quod caput est, cum Artemidoro,
 qui stadia numerat 1600. Ἀπὸ δὲ
 Ἐφέσου εἰς Ἄθην διὰ τοῦ Αἰγαίου, στά-
 δία ,αχ'. HARD.

6. *Isthmum CCXII, quingenti.*
 Editores Pliniani, quum in MSS.
 codicibus legerent, CCXII. M. D.
 Inde terra, etc. (sic enim habent Reg.
 1 et 2, aliique): edi curaverunt,
 CCXII. M. Deinde terra: quum eo
 loci littera D quingenarii nota esset;
 quam nos restitimus, tum ex MS.
 tum vero inprimis ex Artemido-
 ro, qui spatium illud definit stadiis
 1700: ἐπ' Ἴσθμῶν στάδια ,αψ'. quæ
 efficiunt CCXII mill. cum quingentis
 pass. HARD.

7. *Et Lechaïco mari et Corinthiaco
 sinu.* Ita correximus hunc locum,
 Pintianum secuti, ubi prius *Laco-
 nico* legebatur. Abest sane ab hoc
 itinere longissime Laconicum mare;
 sed vicinum est Isthmo Lechaicum,
 a Lechæo Corinthiaci sinus oppido
 cognominatum, de quo Plinius, l.
 IV, cap. 5. Emendationi quidem
 nostræ plane suffragatur Chiffletia-
 nus codex. HARD.

8. *XC mill.* Prodigiosum hoc
 loco intervallum posuere Plinii edi-
 tores ab Isthmi orientali parte usque
 Patras, *ducenta duo millia quingenti*:
 ipso Plinio repugnante, qui libro
 IV, cap. 5, Isthmi longitudinem ait
 esse passuum quinque millium; si-
 nus deinde Corinthiaci usque Pa-

Leucadem⁹, LXXXVII millia, quingenti¹⁰: Corcyram, totidem¹¹: Acroceraunia¹², CXXXII millia, quingenti: Brundisium¹³, LXXXVII millia, quingenti: Romam¹⁴, CCCLX millia. Alpes usque ad Scingomagum¹⁵ vicum, DXIX¹⁶. Per Galliam ad Pyrenæos montes Illiberim¹⁷, DCCCCXXVII. Ad

tras, LXXXV, quæ summa efficit millia passuum xc. Atque hic numerus est, quem nos restituimus, quod eum non solum situs locorum, et Plinius ipse, sed et Artemidorus statuit loco toties appellato, quum ait: Ἀπὸ Ἰσθμοῦ διὰ Κορινθίου κόλπου εἰς Πάτρας, στάδια ψκ', stadia 720, sive, quod idem est, passus 9000. HARD.

9. *Leucadem LXXXVII.* Ita Chiffli. cod. Ita Plinius ipse lib. IV, cap. 5. Ita demum Artemidorus toties appellatus: Λευκάδα, στάδια ψ'. Stadia 700 sunt passuum omnino LXXXVII mill. D. Male igitur in editis, LXXXVI. HARD.

10. *Quingenti.* Hæc vox in Chiffli. deest. ED.

11. *Corcyram totidem.* Artemidorus, ἐπὶ Κορκύραν, στάδια ψ', stadia 700, sive LXXXVII mill. D. pass. H.

12. *Acroceraunia.* Consentit plane Artemidorus: ἐπὶ Ἀκροκεραύνια ὄρη, στάδια αεζ'. Stadia 1060, sunt passuum CXXXII mill. cum quingentis. HARD.

13. *Brundisium LXXXVII.* Deest in libris milliare unum. Artemidorus enim ἐπὶ Βρεντῆσιον, στάδια ψ'. Stadia 700, ut diximus, passus efficiunt LXXXVII. mill. D. HARD.

14. *Romam CCCLX.* Artemidorus adstipulatur, qui stadia numerat βωπ', 2880. HARD.

15. *Scingomagum.* Male hactenus *Cingomagum.* Strabo, lib. IV, pag. 179: Ἐπὶ Ἐβροδουνοῦ κόμην, εἰτ' ἄλλοι

τροῦτοι διὰ Βριγαντίου κόμης, εἰς Σκιγγομάγου, καὶ τῆς τῶν Ἀλπίων ὑπερβίσεως· ἐπὶ Ἰταλῶν τὸ τέρας τῆς Κοττίου γῆς· καὶ ἡ ἀπὸ Σκιγγομάγου δι' ἤδη Ἰταλία λέγεται. « Ad Ebrodunum vicum: inde totidem per Brigantium vicum, a Scingomago, et Alpium altos transitus, usque ad Ocellum, qui est terræ Cotticæ finis: nam a Scingomago jam Italia dicitur. » Quibus ex verbis, aliisque idoneis argumentis, egregie probat Honor. BOUCHER, histor. Provinc. lib. III, pag. 145, Scingomagum, illud oppidum esse, quod postea Latinis Segusium dictum est, vulgo *Suze*, Marchionatus titulo nobile, in Diœcesi Taurinensi: neque audiendum esse vulgus Geographorum, qui *Sezanne* interpretantur. Straboni, de Italiæ capite, quod a Scingomago petit, adstipulatur Itinerarium Hierosolymit. « Segusione, inquit, inde incipit Italia. » HARD.— Scingomagus vicus, nunc *Chamlat de Signin*, inter Brigantionem, *Briançon*, et Ocellum, *Uzeau*, dans la vallée de Pragelas. Ibi fuit finis Italiæ, et initium Galliæ. BRON.

16. *DXIX.* In libris omnibus, *DXVIII*, h. e. uno milliari minus. Verum Artemidorus, loco citato, verum definit spatium: Ἀπὸ Ῥώμης ἐπὶ τὰς Ἀλπεὶς ἕως Σκιγγομάγου κόμης, ὑπὸ ταῖς Ἀλπεῖσιν οὐσας, στάδια δρββ'. Stadia 4152, quibus æquivalent passuum millia DXIX. HARD.

17. *Illiberim DCCCCXXVII.*

anum et Hispaniæ oram, CCCXXXI¹⁸. Trajectu¹⁹ Gadis, millia, quingenti. Quæ mensura Artemidori²⁰ ratione it octuagies²¹ novies centena, XLV.

atitudo¹ autem terræ a meridiano situ ad septem- 5
nem, dimidio fere² minor colligitur, quadragies³ qua-

ursum aberrant a vero longis-
codices Pliniani, quos vidi,
s: iidemque nec satis sibi con-

Editi quidem exhibent DLVI
Reg. 1, 2, CCCCLVI. Colb. 2,
xvi, quum scribi oporteat,
xxvii. Apud Agathemerum
m in lacuna est hoc loco nu-
stadiorum, quæ integra esse
ere nostra foret. Verum quum
gularibus summis omnibus
n colligat stadiorum 71560,
as quæ diserte expressæ sunt,
lantur 7417 stadia, illa ipsa
ra sit; jam nullus dubio locus
uitur, quin eam ipsam hoc
eponi oporteat. Sunt autem
ia, DCCCCXXVII mil. passuum,
adio uno, quod est in rotundo
o prætermissum. HARD. —

idem eruditus Harduinus,
jectura. Nempe quum locus
ucus sit et mutilus in Aga-
ro, ipse singulas summas col-
et quod deerat toti summæ
c quæ Illiberim, nunc *Elnæ*,
, contulit. Sed sane perpe-
uantacumque supponantur
divortia, fieri nunquam po-
inter Scingomagum vicum
erim numerentur DCCCCXXVII
passuum. Multo potior est
ra MSS. Reg. 1 et 2, in qui-
gitur DLVI. In MS. Reg. 5,
one principe, *quingenta* LVI
Hæc enim abunde sufficiunt
usque loci distantiam. BROU.

18. CCCXXXI. Pliniani libri
unum milliare addunt, CCCXXXII.
Artemidorus, *ἵσος Γαδισίων, στάδια*
,βχνα', stadia 2651, quæ passus
efficiunt CCCXXXI mill. cum passibus
fere CCC, quæ minor summa negligi
plerumque solet. HARD.

19. *Trajectu Gadis*. Favet Ar-
temidorus, qui trajectum Gadis esse
stadiorum LX ait. HARD.

20. *Artemidori ratione*. Vet. apud
Dalec. *Artemidoro attestante*. ED.

21. *Octuagies novies centena XLV*.
Mire hoc loco discrepant inter se
codices. Editi quidem, *octuagies*
sexies centena LXXXV. Parmensis edi-
tio, *nonaginta* (pro *nonagies*) LXXIX.
Martianus, l. VI, p. 199, *octuagies*
quinquies LXXXVIII. At Reg. codex 1,
2, et Colbert. 2, aliique, LXXXIX.
LXXX, hoc est, octuagies novies
centena, nonaginta millia. Ad hæc
sinceræ scripturæ vestigia accedit
proxime nostra emendatio, LXXXIX.
XLV. Stabilitur autem in primis
Artemidori auctoritate ac ratione.
Is enim summam omnium stadio-
rum colligens, *ὅμω ἀπὸ Γάγγου*
εἰς Γάδιρα στάδιων μυριάδων ζ' καὶ
,αφξ', stadia numerat 71560, quibus
respondent omnino 8945000 pass.
ac præterea 175, quorum in tanta
mensura ratio vix haberi solet. H.

1. *Latitudo autem*. Hæc totidem
verbis Martianus, l. VI, p. 199. H.

2. *Fere*. Chiff. *ferme*. ED.

3. *Quadragies*. Pliniani codices

ter centena, xc millia. Quo palam fit, quantum et hinc vapor⁴ abstulerit, et illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam; sed inhabitabilia utrinque incomperta esse. Hæc mensura currit a littore Æthiopici Oceani, qua modo habitatur, ad Meroën, decies⁵ centena millia. Inde Alexandriam⁶, duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum⁷, DLXIII. Gnidum⁸, LXXXVII millia, quingenti. Con⁹, xxv millia. Samum, c millia. Chium¹⁰, xciv millia. Mitylenen¹¹, LXV millia. Tenedon¹², xciv millia. Sigeum promonto-

multi, LIV. LXII: perperam haud dubie, pro XLIV. xc. m. hoc est, quadragies quater centena, et nonaginta millia, ut Guill. Pellicerii manu in ora librorum ejus scriptum animadverti, ex propriis codicibus: quæ summa respondet stadiis 35920, quo intervallo littus Æthiopici Oceani distare ab ostio Tanais scripsit Artemidorus. Id vero planius multo fiet, collatis in unam singularibus, quæ mox ponentur, mensuris. Martiani cum Plinii libris consensus, jam tum ætate ejus depravatos fuisse codices probat, quod alias sæpe animadvertemus. HARD.

4. *Hinc vapor.* Hinc calor, et illinc frigus. HARD.

5. *Decies centena.* Hic mirum in modum variant codices omnes. Libri editi, *quingenta quinquaginta millia.* Reg. 1, Colb. et Chiff. DCCV. Nos *decies centena*, ex Artemidoro. Πλάτος δὲ τῆς εἰκομένης, inquit, ἀπὸ τῆς Αἰθιοπικῆς θαλάσσης ἐπὶ Μερών, σταδίων η'. Stadia 8000 efficiunt passus 1000000. HARD.

6. *Alexandriam.* Vide supra cap. 75, not. 2 et 16, ubi sane bis quinque mill. stad. efficiunt passuum mCCL millia. ED.

7. *Rhodum, DLXIII.* Artemidorus habet tantum stadia, δ φ', 4500, seu passus DLXII cum quingentis. Pliniani libri, DLXXXIII. HARD. — Dalecamp. et Elz. *octoginta tria*; at Chiff. *octoginta quatuor.* ED.

8. *Gnidum LXXXVII.* In libris editis, LXXXIV. In Chiff. LXXXV. In Colb. 2, LXXXVI. M. D. pass. HARD.

9. *Con... Samum.* Sic Artemidorus, de intervallo utriusque insulæ: εἰς Κῶ, στάδια σ' εἰς Σάμον, στάδια ω'. HARD.

10. *Chium XCIV.* Ita plane Reg. 1, 2; Colb. 2, aliique, quibus suffragatur Artemidorus: εἰς Χίον, στάδια χν'. Stadia DCCL sunt passuum millia XCIII, cum DCCL. Rotundo expletoque numero, xciv. In libris editis, et MSS. quibusdam, excidit denarii nota, dum legunt tantum LXXXIV, pro LXXXIV. HARD. — Chiff. XLIV. ED.

11. *Mitylenen, LXV.* Eodem recidunt Artemidori stadia DXX, εἰς Μιτυλήνην, στάδια φκ'. HARD.

12. *Tenedon, XCIV.* Perturbatas hoc loco numerorum notas agnoscere promptum est, quum in Chiff. cod. hoc intervallum a Samo ad Chium attribuitur, quod sane huc

rium¹³, XII millia, quingenti. Os Ponti¹⁴, CCCXII millia, 6 quingenti. Carambim¹⁵ promontorium, CCCL. Os Mæotidis¹⁶, CCCXII millia, quingenti. Ostium¹⁷ Tanais, CCLXXV mill. qui cursus compendiis maris brevior fieri potest, LXXXIX¹⁸ mill. Ab ostio Tanais nihil modicum¹⁹ diligentissimi auctores fecere. Artemidorus²⁰ ulteriora incomperta existimavit, quum circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septemtriones versas. Isidorus²¹ adjecit duo-

7

revocari oportet, expuncto numero XXVIII, quem editi omnes retinent, vel CXIX, quem manu scripti. Artemidorus enim, εἰς Τένεδον, inquit, στάδια τν', stadia 350, quæ efficiunt passuum XLIII millia, cum DCCL, numero absoluto, XLIV mill. HARD.

13. *Sigeum*. De intervallo loco- rum consentit Artemidorus, εἰς Σί- γειον, ρ'. Stadiis centum respondent ex æquo XII millia passuum, cum quingentis. De Ponti item, Caram- bis, Mæotidisque distantia: ἐπὶ τὸ στόμα Πόντου, β' ρ'. Stadia 2500. Ἐπὶ Κάραμβιν, στάδια β' ω'. Stadia 2800. Εἰς στόμα Μαιώτιδος, β' ρ'. Stadia 2500. Quæ omnia cum Plin- ianis numeris plane congruunt. H.

14. *Os Ponti*. Nunc *le canal de Constantinople*. BROU. — Olim Bosphorus Thracicus. ED.

15. *Carambim promontorium*. In ora Paphlagoniæ, Carambis pro- montorium, nunc *le cap de Kerempi*. Inde autem patet mensuram illam latitudinis terræ non accurate esse sumptam a meridie ad septemtrio- nem. Hic enim multum deflectit ad orientem. BROU.

16. *Os Mæotidis*. Nunc *le détroit de Zabache*. BROU. — Sæpius dictum *le détroit de Caffa*; olim Bosphorus Cimmerius. ED.

17. *Ostium Tanais, CCLXXV*.

Sic Artemidorus, quem secuti su- mus, ut par fuit. Ἐπὶ Τάναϊν ποτα- μὸν, β' σ'. Stadia 2200 efficiunt pas- sus CCLXXV. mill. In libris omnibus excidit librarium culpa denarii nota; nam CCLXV. tantum exhibent. H. — Chiff. CCLXII. ED.

18. *LXXXIX mill*. Ita libri omnes. Ex Artemidoro tamen col- ligi duntaxat possunt stadia 564. Hoc est, passuum millia LXX. Mar- tianus aberrat ab eo numero quam longissime, quum ait lib. VI, pag. 200: « Qui quidem cursus si per maria transeat, in compendium ducit millia DCCLXXVIII. HARD.

19. *Nihil modicum fecere*. Fecerunt ut immodica terrarum magni- tudo conjectari posset. ED.

20. *Artemidorus*. Apud Agathe- merum, loc. cit. Τὰ γὰρ ἄνω τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ταναΐτιδος ἀγνωστὰ εἰς Βορρᾶν. HARD.

21. *Isidorus adjecit*, etc. Ita co- dices omnes MSS. et Martianus: « Sed Isidorus adjecit duodecies centena quinquaginta millia usque ad Thulen: quæ quidem opinatio mihi videtur incerta. » Frustra igitur Sabellicus emendabat, *duodecim millia stadiorum et quinquaginta*. H. — Isidori 1250 millia passuum leucas

decies centena millia quinquaginta, usque ad²² Thulen: quæ conjectura divinationis est. Ego non minore, quam proxime dicto, spatio²³ Sarmatarum fines nosci²⁴ intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantem capiat? Unde ulteriorem mensuram²⁵ inhabitabilis plagæ multo esse majorem arbitror. Nam et a Germania immensas insulas²⁶ non pridem compertas, cognitum habeo.

8 De longitudine ac latitudine hæc sunt, quæ digna memoratu putem. Universum¹ autem hunc circuitum Eratosthenes, in omnium quidem litterarum subtilitate, et in hac utique præter cæteros solers, quem² cunctis probari video, ducentorum quinquaginta duorum millium stadiûm
9 prodidit. Quæ mensura³ Romana computatione efficit tre-

geographicas efficiunt 659, quæ fere vera est distantia sive ad septentrionale Scandiæ promontorium *le Cap Nord*; sive ad insulam hodie dictam *l'Islande*, quæ Thule vocatur ab imperitis. Sed quum insulam Thulen unam esse ex Orcadibus, vel ad summum *Schetland* aut *Feroe* insulas, inter doctos hodie constet, nec tam longinquus sit magisque ad orientem pronus illarum insularum situs quam ut Isidori rationibus convenire possit, Broterio assentiendum, qui Thulen et Scandiam unam eandemque regionem Isidoro fuisse credit: quanquam non sic visum Plinio, et illum ad Britannicam potius Thulen quam ad Scandinavicam respexisse arbitror, quandoquidem illas, ut ait, immensas insulas nuper a Germania compertas ipsem esse Scandiam quum ex hoc loco, tum ex sup. cap. 67, Tacitique et cæteris ibi allatis testimoniis manifestum est. ED.

22. *Thulen.* De Thule vide notam proxime præcedentem, et cap. 77, not. 14. ED.

23. *Spatio.* Latitudine a meridie in septentrionem. ED.

24. *Nosci intelligo.* Viatoribus innotuisse compertum habeo. ED.

25. *Ulteriorem mensuram.* Si tantum spatii a Sarmatis occupari necesse est, additis ultra habitabilibus terris quanta, inquit, efficietur mensura! ED.

26. *Insulas.* Supra not. 23. ED.

1. *Universum autem.* Hæc Martianus, lib. VI, pag. 194; Strabo, lib. II; Vitruvius lib. I, cap. 6; Macrobius, lib. II, in Somn. Scip. cap. 20; Censorinus, cap. 13, aliique. HARD.

2. *Quem.* Dalec. *quam.* Chiff. Elzev. et Hard. cum nobis, *quem.* ED.

3. *Quæ mensura.* Ita Martianus, lib. VI, cap. de circuitu terræ, pag. 198. Et verum id quidem. Nam

centies quindicies centena millia pass. Improbum ausum: verum ita subtili argumentatione⁴ comprehensum, ut pudeat non credere. Hipparchus⁵ et in coarguendo eo, et in reliqua omni diligentia mirus, adjicit stadiorum paulo minus xxv millia.

(CIX.) Alia⁶ Dionysodoro⁷ fides: neque enim subtraham¹⁰ exemplum vanitatis Græcæ maximum. Melius⁸ hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ, quum secutis diebus justa peragerent, invenisse dicuntur in sepulcro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam: « Pervenisse eum a sepulcro ad infimam terram, esseque eo stadiorum quadraginta duo⁹ millia. » Nec de-¹¹ fuere Geometræ, qui interpretarentur, significare epistolam, a medio terrarum orbe missam, quo deorsum ab summo longissimum esset spatium, et idem pilæ¹⁰ me-

stadium cxxv passibus constat. Proinde si 252,000 per 125 multiplices, fient 31,500,000 pass. Sed Eratosthenis errorem detegit Ricciolus, tomo I. Almag. p. 61. H.

4. *Argumentatione.* Dalec. et Elz. *computatione.* ED.

5. *Hipparchus.* Ejus sententiam de terræ ambitu multis explicat Strabo, lib. II, pæne toto. HARD.

6. *Alia.* Aliter, inquit, et cautius multo Dionysodorus est audiendus, qui miraculo solo nititur, quam Hipparchus et Eratosthenes, qui geometricis nituntur principiis. H. — Non discessit ab Eratosthenis opinione Dionysodorus, sed vanissimo superstitionis argumento illam post mortem suam effulciri vivus curavit. ED.

7. *Dionysodoro.* Laudatur Διονυσόδωρος ab Hesychio, verbo Γεωμετρική. Hujus inventum esse genus

quoddam horologii, quod *Conum* vocabant, auctor est Vitruvius, l. IX, cap. 9. Amisenum Mathematicum hunc fuisse auctor est Strabo, lib. XII, pag. 548, et alterum ejusdem nominis Geometram exstitisse. HARD.

8. *Melius.* Ita Reg. 1. 2. etc. Ex insula Melo, de qua lib. IV, cap. 24. HARD. — Vet. apud Dalec. *Chius.* Alii *Cydus.* Alii *Cydnus.* Melos, nunc *Milo*, una Cycladum. BROU. — Sive Melius, sive Cydnus fuit, manifesto differt ab illo Amiseno, quem ex Strabone citat Harduinus, nota priore. Amisos enim urbs Paphlagoniæ est, ad *Amisenum sinum*: Plin. VI, 2. ED.

9. *Stadium XLII. M.* Sive passuum quinquagies bis centena quinquaginta millia. HARD. — Leucas geographicas 1740. ED.

10. *Pilæ medium.* Atque adeo di-

dium. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse ducenta quinquaginta¹¹ duo millia stadiorum pronunciantur.

1. CXIII. Harmonica¹ ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensuræ stadia XII millia²: terramque nonagesimam³ sextam totius mundi partem facit.

metientis dimidia pars, quam semidiametrum vocant. Diametrum igitur fuerit 84 millium stadiorum, seu 10,500,000 pass. HARD.

11. *Quinquaginta duo.* Ita Chiffi. codex, quum alii habeant CCLV, ut editi. Quod si a pilæ medio, quæ est dimetientis dimidia pars, colliguntur XLII millia stadiorum, dimetiens erit LXXXIV mill. qui numerus si triplicetur (neglecta enim videtur septima dimetientis pars, quam Plinius mox addendam esse admonebit), existet prædictus numerus CCLII mill. stad. quam mensuram paulo antea Eratosthenes assignavit. HARD. — Erunt scilicet 10443 leucæ geographicæ, pro 9000, quæ hodie computantur. Erratum fuerit 1443 leucis, id est circiter sexta totius parte. Quod si addatur septima pars diametri, invenietur summa 10942 leucarum, quæ paulo minus duobus leucarum millibus a vero distat. ED.

CXIII. 1. *Harmonica.* Ratio naturæ nihil nisi apte, nihil nisi perfectum absolutumque molientis. HARD.

2. *XII millia.* Ita vetus codex Dalecampii, quum in cæteris perperam legatur *VII millia*, ut vidit

ante nos Pintianus. HARD. — Recte XII millia, quæ septima pars est diametri LXXXIV millia æquantis. Sed hæc septima pars, ut terræ circuitus haberetur, tribus diametris, non uni addenda erat; et sic CCLXIV, non xcvi invenisset Plinius: nec tamen hoc quidquam ad *totius mundi* mensuram pertineret. Absurdissima ergo sunt quæ sequuntur. ED.

3. *Nonagesimam.* Ergo ambitus terræ, quantus quantus est, multiplicetur per 96; quæ inde summa colligetur, prodet ambitum cæli. Terræ porro circuitus constat, ut diximus, 264000 stadiis. Igitur cæli circuitus erit stadiorum 25,344,000 quæ Romana computatione passuum efficiunt 3,168,000 millia. HARD. — Inventis telescopiis, tanta aperta est cæli vastitas, ut nulla assignari possit terram inter totumque mundum ratio. Nam quum stellæ quæ terris sunt proximæ ne minuti secundi temporis, *une seconde*, parallaxim habeant, earum distantiam a terra esse leucarum amplius 6,771,770,000,000 constat. Vide clarissimum DELALANDE, *Astron. t. III*, p. 169. Inde patet quanta sit mundi magnitudo, quam exiguum vero punctum sit terra. BROU.

DE VARIIS APUD ANTIQUOS
VENTORUM DIVISIONIBUS
DISSERTATIO,

Æ GALLICO EXCURSU

D. GOSSELLIN, ACADEM. INSCRIPT. ET LITT.

IN LATINUM VERSA

AD PLINII LIB. II, CAP. 46 ET SEQ.

UT bene intelligamus quæ de ventis dicta sunt ab antiquis, meminisse nos oportet eos *rosam*, quam vocamus, *ventorum* sexies ut minimum mutasse; sive ad numerosiorem, sive ad diversam prorsus rationem ventos distribuere voluerint. Quæ mutatio nominum præcipuas horizontis partes designantium, quosdam ex Veteribus in errorem induxit, tum etiam ex recentioribus nonnullos, qui non satis diligenter explorassent quodnam ad tempus, quam ad *rosam* pertinerent ea quæ passim indicata in antiquorum scriptis invenerant.

Non abs re igitur fuerit accuratius exponere varias, apud antiquos, *rosarum* distributiones, cum *rosa*, quæ nunc est in usu, collatas. Si quid in illustrationibus hisce meis lectori moram faciat, ad effigiem sive synopsis omnium ventorum, quam exsculptam in fine dissertationis exhibemus, utiliter respicietur.

Rosa duorum Ventorum.

Veteres Græci, ut horizontem in duas regiones dividebant, sic duplex tantum genus ventorum noverant¹: nempe BOREARUM, a zona brumali flantium, id est, ab eo semicirculo, qui occasum inter et ortum æquinoctialem per CLXXX gradus patet; et NOTORUM, a zona australi, per dimidiam alteram horizontis partem spirantium.

1. Thrayalces apud Strab. lib. I, pag. 29.

ROSA quatuor Ventorum.

Postea Græci ventos, qui a præcipuis quatuor cæli plagis oriebantur, ita discrevere, ut, horizonte in totidem partes æquabiliter diviso, quarum singulæ xc gradus comprehenderent, his vulgo nominibus uterentur:

BORÆ vocati sunt, qui a septentrione,

EURI seu APOLIOTÆ, qui ab ortu,

NOTI, qui a meridie,

ZEPHYRI, qui ab occasu solis spirabant.

ROSA octo Ventorum, ex Homero.

Ante natum Christum decem amplius sæculis, jam quatuor secundarii venti superioribus sic adjecti erant, ut inter singulos medii nomina haberent ex iis, qui viciniore erant, composita.

Sicilicet Boreas inter et Euros, BORÆ-EURI; Notos inter et Euros, quos et Apeliotas vocabant, NOTI-APOLIOTÆ; Notos inter et Zephyros, qui et Argestæ dicebantur, ARGESTÆ-NOTI; Zephyros inter et Boreas, ZEPHYRI-BORÆ, interjecti.

Hæc est illa *rosa* in homericis poematibus usurpata. Poeta enim quatuor horizontis partes, quarum singularum media regio ad præcipuas quatuor cæli plagas spectat, Boreæ, Euri, Noti Zephyrique nominibus designat¹; immo duos e secundariis ventos nominatim appellat², nempe Argestem - Notum, quem Posidonius eundem esse ait³ ac Leuco-Notum in *rosa* Alexandrina, de qua infra, mox recensendum; et vehementem Zephyrum, in septentrionem deflexum, seu Zephyro-Boream, quem Posidonius ad Argesten *rosæ* Alexandrinæ, id est, ad occasum æstivum refert.

Ille autem Posidonii locus eo Casaubonum induxit⁴, ut crederet Homerum quatuor secundarios ventos ortibus occasibusque solstitialibus assignasse; qui usus, non nisi multo post Homericam ætatem invaluit. Nec etiam sensit vir clarus Posidonium, si tam arcto sensu verba auctoris interpretanda essent, hoc in loco ne sibi quidem constare. Etenim quum antiqui singulas sibi ex adverso respondententes horizontis regiones æqualiter dividere solerent, ex eo quod Zephyro-Boreas ille Homericus idem erat atque Argestes Alexandrinus, sequebatur necessario Argesten-Notum Homericum ad Liba Alexandrinum, id est, ad occasum brumalem pertinere, non ad Leuco-Notum, ut aiebat Posidonius.

Quare si congruere velis ea quæ in Posidonio pugnare secum videntur, secundarios ventos aliter atque Casaubono placuit, ita distribuere oportet, ut singulorum, octavam horizontis partem obtinentium, media regio ad quadragesimum quintum latitudinis gradum spectet, et Zephy-

1. Homer. *Odyss.* lib. V, vers. 295—296.

2. Homer. *Iliad.* lib. XI, vers. 305—306, lib. XXI, vers. 334.

3. Posidonius. apud Strab. lib. I, pag. 29.

4. Casaub. Not. in Strab. lib. II, pag. 29.

ro-Boreas, in *rosa* qua Posidonius utebatur, maximam Argestæ partem, Argestes-Notus vero maximam partem Leuco-Noti complectatur.

Cæterum quum ventos sic discernere antiqui, respexisse illos constat ad superioris *rosæ* rationem, quæ præcipuis quatuor ventis præcipuas totidem cæli plagas adscripserat. Verum in ea, de qua nunc agitur, *rosa*, Zephyri, Boreæ, Euri et Noti, quanquam in secundarias partes dividebantur, sua tamen per spatium xc graduum nomina servabant. Quippe Boreæ, vergentes ad occasum, usque ad quadragesimum quintum latitudinis gradum, Boreæ-Zephyri; Zephyri vero, in septemtrionem deflecti, in tantum quantum priores spatium, Zephyro-Boreæ appellabantur.

Quæ omnia lucem haud dubiam allatura sunt Homeri loco, quem temere ab Eratosthene impugnatum vix atque ægre Strabo defendit ¹. Ait nimirum Poeta in Trojanas oras Zephyrum Boreamque simul a Thracia spirare ². Quod ut probetur, satis erit si meminerimus, Homerus dum viveret, nondum Macedoniæ nomen exstare, et tunc Thraciæ cognomine designari solitas omnes regiones, quæ Propontidem inter et Adriatici Maris ostium patent. Quum autem earum regionum australes plagæ Troadisque oræ eodem fere latitudinis gradu jacerent, Zephyri apud Trojanos vocabantur venti, qui ab occasu, id est, ab occidentali Thraciæ parte ad quadragesimum quintum septemtrionalis latitudinis gradum flabant, dum ii qui a septemtrione usque ad eundem latitudinis gradum in occasum deflectebantur, Thracia orientali trajecta, Boreæ nominarentur. Unde patet Zephyrum Boreamque simul in Hellespontum a Thracia spirare posse. Hæc una est, mea quidem sententia, Homeri illustrandi ratio, qui, quum Troadem ipse perlustrasset, ibi multa de situ finitimarum regionum audivit, quæ Strabonem locorum prorsus imperitum fefellerunt, ita ut, Homeri explicandi gratia, occidentales Thraciæ partes multo australiores, quam reipsa sunt, fecerit.

Eratosthenes vero poetam ob id castigavit quod Homerica ventorum nomina ad *rosam* duodenariam referret, cujus usus apud Alexandrinos, Philadelpho regnante, frequentior fuit. In ea autem *rosa* multo arctius, quam antea, spatium obtinebant Zephyri et Aparctiæ, qui Homericos Boreas exceperant; adeo ut duo illi venti, olim inter se proximi, tunc lx graduum intervallo distarent, Argestis Thrasciisque medium spatium occupantibus.

ROSA octo Ventorum, ex Aristotele.

Quinto aut sexto ante natum Christum sæculo, venti secundarii ortibus occasibusque solstitialibus assignati fuere, et pleraque nominum mutata, aut alio ordine disposita.

Hinc a Septemtrione, APARCTIAS; ab Oriente æstivo, CÆCIAS; ab æquinoctiali, APOLIOTES; ab hiberno, EURUS; a meridie, NOTUS; ab occasu hiberno, LIBS; ab æquinoctiali, ZEPHYRUS; ab æstivo, ARGESTES.

1. Strab. lib. I, pag. 28.

2. Homer. Iliad. lib. IX, vers. 4—6.

Media autem ventorum secundariorum regione ad ortus occasusque solstitiales relata, oportuit *rosæ* divisiones fieri impares, pro impari singularum circuli meridiani graduum seu occidua, seu ortiva amplitudine; ita ut, quo magis ad meridiem procedebatur, eo arctiori regione vel ab oriente vel ab occidente venti flarent, dum contra vel a meridie vel a septentrione spirantibus cresceret spatium: ad septentrionem progrediendo, omnia prorsus contraria eveniebant.

Vitruvius ait ¹ turrim octogonam ab Andronico Cyrreste, Athenis, exstructam fuisse, cujus lateribus nomina ventorum ad quos singula spectabant, inscripta fuere. Hujus monumenti, etiamnunc exstantis descriptionem videre est apud Spon ², Wheler ³, Pockocke ⁴, et inprimis apud Stuart ⁵ et Leroy ⁶. Turrim eam, propter formam, ad *rosam* de qua nunc agimus, plerique referunt, quod certo negant anguli ad normam geometricam exacti; in quibus secundarii venti, quatuor præcipuis interjecti, vix designari potuissent. Quippe in hoc antiqui consentiunt Athenas non elatiores esse ⁷ quam $37^{\circ} 15'$, Eclipticæ vero declinationem $23^{\circ} 51' 20''$; ex quibus constat amplitudinem ortivam, ipsa solstitii die, $30^{\circ} 32' 10''$ Athenis esse ⁸. Ergo turri octogonæ Andronici, dummodo ad rationem Græcorum exstructa fuisset, latera tum ad meridiem, tum ad septentrionem spectantia, duplo et semisse longiora, quam cætera sex esse debuerant. Unde facile collegeris ædificium illud non tam vetus esse quam nonnulli credidere, quod quidem testatur ipsius regularis forma; et uno ante natum Christum sæculo fuisse constructum, post Græciam a Romanis subactam, quum usus ventos ex amplitudinibus distribuendi jam prorsus obsoleverat.

Rosa duodecim Ventorum, ex Timosthene.

Regnante Alexandro, Græci ventos quatuor *rosæ* addiderunt; et spatia quæ prius Aparctiæ Notique obtinebant, in tres regiones partiti sunt, eodem quo antea modo Zephyros Eurosque diviserant: ut jam duodecim ventos numerarent.

Hujus autem *rosæ*, quæ ortus occasusque solstitiales servaverat, usus tum apud Græcos, tum etiam apud Romanos diutissime viguit. Quum vero remotissimæ Mediterranei Maris plagæ quindecim latitudinis gradibus a se invicem distarent, ne quis error consequeretur ex collatione et usu *rosarum* populis quibusque peculiarium, omnes uno consensu debuerunt ad certum latitudinis gradum, inter cæteros medium, lineas ventorum indices referre. Equidem, maximi momenti rationibus inductus, tricesimum sextum ob eam rem electum fuisse arbitror.

1. Vitruv. de Architect. lib. I, pag. 41.

2. Spon, Voyage, tom. II, pag. 102—104.

3. Wheler, Voyage, tom. II, pag. 181—185.

4. Pockocke, Voyage, tom. VI, pag. 147—149.

5. Stuart, the Antiquities of Athens, chap. III, pag. 13.

6. Le Roy, Ruines des plus beaux monuments de la Grèce, Ire partie, chap. XIV, pag. 26.

7. Ptolem. Geogr. lib. III, cap. 25, pag. 98.

8. Ptolem. Almagest. lib. I, cap. 1, pag. 20.

Rosam superiorem, Aristotelicam nempe, pro pari latitudine descriptam fuisse verisimile est, quanquam certis id argumentis probari nequit; nullus vero dubio locus esse potest, quin *rosa*, de qua nunc agitur, hanc ad rationem composita fuerit, ut patet ex Agathemeri ¹ loco, in quo Timosthenem ait, maritimæ rei a Philadelpho præfectum, quum variarum regionum situm ad ventorum *rosam* componeret, Herculeas Columnas, id est, Fretum Gaditanum, ad occidentem recta linea retulisse.

Erravit igitur Tennulius ², qui *rosam* Alexandrinam credidit a Græcis pro latitudine Alexandriæ descriptam fuisse, quum jamdiu urbem illam Fretu Gaditano multo australiorem esse constaret.

Nec jam in incerto est duodecim ventorum *rosam* compositam esse pro tricesimo sexto latitudinis gradu, qui ad Rhodum simul et ad Fretum Gaditanum pertinet. Idem viris astronomiæ vel geographiæ peritis adeo notus erat, ut ad eum referenda sint omnia, quæ ante fundatam Alexandriæ scholam observata notavere. Dicæarchus eum *diaphragma* vocabat ³ quod ab ipso tota Mediterranei Maris et Asiæ longitudo in ambas partes divideretur. Per quinque vero sæculorum seriem, tam illo gradu parallelo, quam linea Rhodi meridiana usi sunt quicumque mappas composuere, ut ex Strabone, Ptolemæo aliisque patet. Hinc minime mirum videbitur quod navigantes, unanimi consensu, *rosarum* centrum in illo potissimum puncto posuerint, quo duæ supra dictæ lineæ se invicem secarent.

Huic autem ventorum distributioni majus quoddam inerat commodum, in alia quavis desiderandum. Scilicet eo, de quo loquimur, tempore, amplitudines, seu ortivæ, seu occidivæ, ad tricesimum latitudinis gradum, ipsa solstitii æstivi die, $29^{\circ} 59' 40''$, aut ad summum triginta graduum erant; unde fiebat ut horizontis circulus in duodecim partes æquas tricenorum graduum divideretur, et quam maxima esset *rosarum* describendarum facilitas.

Duodecim ventorum hæc fuere, primum apud Græcos, deinde apud Romanos, nomina ⁴:

APARCTIAS, seu	SEPTEMTRIO.
BOREAS,	AQUILO.
CECIAS,	CECIAS, oriens solstitialis.
APRILOTES,	SUBSOLANUS, oriens æquinotialis.
EURUS,	VULTURNUS, oriens brumalis.
EURO-NOTUS, seu	PHENICIAS.
NOTUS,	AUSTER, meridies.
LEUCO-NOTUS, seu	LIBO-NOTUS.
LIBS,	AFRICUS, occidens brumalis.

1. Agathem. Compendiar. Geograph. Exposit. lib. I, cap. 2, pag. 5, inter Geograph. minores Græcos, tom. II.

2. Tennul. Not. in Agathemer. pag. 5, not. b.

3. Dicæarch. apud Agathemer. lib. I, cap. 1, pag. 4.

4. Aristot. de Mundo, tom. I, pag. 606. — Timosthen. apud Agathemer. lib. I, cap. 2; lib. II, cap. 12. — Senec. Natur. Quæst. lib. V, cap. 16. — Plin. Nat. Hist. II, cap. 46.

476 DE VENTORUM DIVISIONIBUS

ZEPHYRUS,	FAVONIUS, occidens æquinotialis.
ARGESTES,	CORUS, occidens solstitialis.
THRASCIAS,	CIRCIUS.

Nec operæ pretium deerit notare, quum ventorum ratio numerosior fieret, secundarios ita interjectos fuisse, ut ad quatuor præcipuos antiquæ *rosæ* ventos pertinerent, quorum singuli xc horizontis gradus complectebantur. Itaque numerabantur inter septemtrionales:

Thrascias,	APARCTIAS, seu polaris,	Boreas;
------------	-------------------------	---------

inter orientales:

Cæcias,	APELIOTES,	Eurus;
---------	------------	--------

inter meridionales:

Euro-Notus,	NOTUS,	Leuco-Notus;
-------------	--------	--------------

inter occidentales:

Libs,	ZEPHYRUS,	Argestes ¹ .
-------	-----------	-------------------------

ROSÆ quatuor et viginti Ventorum, ex Vitruvio.

Posquam Romani, Augusto principe, in Germania usque ad Albim flumen circa quinquagesimum quartum latitudinis gradum, in Ægypto usque ad tropicum fines protulissent, sensere demum quantulæ utilitatis essent *rosæ* ex occasibus ortibusque solstitialibus descriptæ. Etenim quum in tanto regionum intervallo amplitudines etiam 43° 30', discreparent, venti orientales occidentalesque adeo late spatiabantur, ut a septemtrionalibus meridionalibusque discerni non possent. Quæ causa fuit cur, neglecta ea, qua solum in Mediterraneo Mari uti poterant, ventorum distributione, nullaque habita occasuum ortuumve solstitialium ratione, *rosam* in quatuor et viginti partes æquas, quindecim graduum singulas dividerent, quibus sequentia nomina sunt assignata²:

SEPTEMTRIO,	vulgo Nord.
Gallicus.	
Supernas.	
AQUILO,	vulgo Nord-Est.
Boreas.	
Carbas.	
SOLANUS	vulgo Est.
Ornithiæ.	
Cæcias.	
EURUS,	vulgo Sud-Est.

1. Aristot. de Mundo, tom. I, pag. 606.

2. Vitruv. de Architect. lib. I, cap. 6, pag. 41, 44.

Vulturnus.	
Euro-Notus.	
AUSTER,	vulgo <i>Sud.</i>
Altanus.	
Libo-Notus.	
AFRICUS,	vulgo <i>Sud-Ouest.</i>
Subvesperus.	
Argestes.	
FAVONIUS,	vulgo <i>Ouest.</i>
Etesia.	
Circius.	
CAURUS,	vulgo <i>Nord-Ouest.</i>
Corus.	
Thrascias.	

Haec est *rosarum*, quas nobis antiqui tradiderunt, ultima; his autem quibus quas supra memoravi, in una eademque figura *rosam* conjuncti videntur recentiores, cum superioribus, prout liberit, conferenda; item gradus in exteriori circulo accuratius notandos curavi, ut horum partes singulas perspicerentur, ad quas spectat uniuscujusque ventus, tum apud Veteres, tum etiam apud recentiores, media regio: ab illa etiam quam his illustrationibus subjunxi nomina singula distincte exponenda censui: ita errores omnes quos admissos a plerisque hunc diem animadverti, vitari demum posse ratus habeo. E dictis ventis, apud Græcos, post Homericam ætatem, ventum ex secundariis iariisve nullum; apud Latinos quatuor præcipuos tantum ventos, totumque secundarios, ad *rosam* recentiorum referri posse: alios esse secundarios tertiariorumque *rosæ* Timosthenæ ventos, alios Vitruvianæ; prima a principio, certis assignata ventis, ad alios postea translata se, eosque multum sæpe distantes a plagis quibus primum adscripti erant.

Æurus, verbi gratia, cujus, auctore Homero¹, media regio ad septemtrionales ventos pertinebat, quos brumalis semicirculus horizontis combattebatur, totus postea inter meridionales relatus est. Item Argestes, in Poeta inter ventos meridionales sedem habere ait, iis primum quibus prima brumali; deinde iis qui a zona meridionali flabant, iterum a Romanis adscriptus fuit.

Hic et media Boreæ regio, quæ, Homeri ætate, septemtrionem designaverat, Timosthenis tempore triginta, sub Augusto sexaginta gradus ad orientem vergebat. Media quoque Cæciæ regio a polo brumali triginta gradibus apud Græcos semper deflexa, apud Romanos viginti gradibus a septemtrione distabat, ita ut ab oriente æstivo transtulerint eam ad orientem brumalem, sicut et Homericum Argesten occasu brumali ad occasum æstivum transtulerant.

Hæc et cætera quæ facile subjiciet exempla quisquis nostram inspexit tabulam, aperte monstrant quanti momenti sit, dum consuluntur antiqui, tempora recte discernere, et quam potissimum ad *rosam* referri debeant venti ab illis memorati.

Appendix de variis, apud quosdam ex antiquis populis, Ventorum nominibus.

Quamvis superiora ventorum nomina plerique navigantium usurpant, ea tamen quibusdam in regionibus immutata fuisse constat, ubi frequentiores venti designabantur nominibus cognominibusve petitis, ut plurimum, a civitatibus, plagis, fluviis aut montibus unde oriri videbantur. Neque ista synonyma *rosæ* tabellisque inscribenda curavi; sed præcipua ex Aristotele, Strabone et Plinio, qui cum *rosæ* duodecim ventorum ea conferunt, hic subjeci, paucis adjunctis adnotationibus.

BOREAS appellabatur etiam

Pagræus, Malli, in Cilicia, quod a Pagricis montibus flare videbatur.

Meses, Cauni, in Caria multisque aliis locis. Agathemerus tamen ait Mesen inter Thrascias ventos, contraria in cæli parte, sedem habere.

Caunias, Rhodi, quod a Cauno urbe, de qua supra, spirabat.

Gaureus, Olbis, in Pamphylia, quod a parva Gauride insula emittebatur.

CÆCIAS vocabatur

Hellespontias, apud eos Græcis populos quibus ab Hellesponto spirare videbatur.

Thebanas, in Lesbo insula, quod, ut eo perveniret, Thebes Mysiæ solum trajiciebat.

Æcaunias, . . . Hic nonnulla apud Aristotelem desiderantur.

Fuere etiam qui Cæciam a Borea non discernerent, et inprimis Lyrnessenses, in Pamphylia, qui Cæciam, ut videtur, ad Homericam *Rosam* referebant, in qua Boreas-Eurus Cæciæ locum obtinet.

APELIOTES vocabatur

Potameus, Tripolide, in Phœnice.

Syriandus, ad Issicum Sinum quia spirabat a faucibus, quas Syrias-Pylas vocabant.

Marsæus, in sinu Tripolitano, a Marso vico.

Vidimus supra Apelioten, Tripolide, in Phœnice, *Potameum* dictum fuisse; nec verisimile est ibidem uni vento duo diversa fuisse nomina; quare agi videtur de alia Tripolide, quam equidem inter omnes civitates ejusdem nominis discernere nequeo.

Hellespontias, in Proconeso, Teo, Creta Eubœaque insulis, inprimis ad Caphareum promontorium; Cyrene, in Africa, et præsertim in portu Apolloniæ. Verum enimvero in nullum e supra dictis locum Apelioten, seu ab oriente æquinoctiali ventus, ab Hellesponto emitti poterat; etenim qui spirasset ab eo freto, Proconeso occidentalis visus esset, Teo septemtrionalis, Eubœæ vero Cretæ Cyrenensibusque Septemtrionem inter et Orientem fere medius. Quare nomen illud ab Hellesponto du-

ctum et jam, ut supra vidimus, Cæciæ adscriptum, errore quodam librarii, pro alio nomine mihi prorsus ignoto hic insertum esse suspicor.

Berecynthias, a Sinopensibus, quia a monte Berecynthio, in Phrygia, oriebatur. Et hic aliquem subesse errorem puto; etenim quum Sinope multo magis quam tota Phrygia ad septemtrionem orientemque vergeret, *Berecynthias* ille nullus omnino, nisi ventus meridiem inter et occasum medius esse poterat.

Cataporthmias, in Sicilia; hic agitur tantum de urbe Messana; *Cataporthmias* enim, seu spirans a freto ventus, plagis Siciliæ orientalibus fere septemtrionalis fuisset.

Alii etiam Apelioten Cæciæ Thebanæque nomine designabant, ut qui eum ad *rosam* quatuor ventorum referrent, in qua Euris, dictus quoque Apeliotes, x° horizontis gradus, ideoque Cæciam *rosarum* posteriorum complectebatur.

EUUS appellabatur

Scopelæus, ad *Ægas*, in Cilicia, quod a scopulis, Rhoso, in Syria, proximis, oriebatur.

Carbas, circa Cyrenen, in Libya, quod a Carbis, in Phœnice, emitti videbatur; unde et Phœniciam illum nonnulli vocabant. Quum vero Phœnices meridionalis plagæ non sint elatiores quam ipsa Cyrene, ventus ab oris Phœnices in littus Cyrenense nullus australior flare poterat, quam qui ab oriente recta ortus esset. Carbæ igitur non in *rosa* duodecim ventorum, sed in quadripartita locus, id est, in Euro, de quo supra, Homericò; quod Vitruvii comprobatur auctoritas, Carbas oriente æquinoctiali elatiores facientis, non australiores. Erravit ergo ille Pseudo-Aristoteles qui Carbam a Phœnicia non discrevit; ii enim venti, ambo quanquam a Phœnice oriundi, ex diversissimis tamen plagis emittebantur; nempe prior a regione vulgo dicta *Est-Nord-Est* in Cyrenenses; posterior vero a regione quam vocamus *Sud-Est* et *Sud-Sud-Est*, in Græcos Asiæ minoris, Cypri insulæ, etc., spirabat. Eurum partem esse Apeliotæ multi quoque credere; quippe qui *rosam* quadripartitam ab octonaria *rosa*, vel duodenaria, non bene discernent.

EURO-NOTUS, aliis *Amneus*, aliis *Eurus* fuit, In *rosa* autem *Vitruviana* vidimus dimidiam Euri et Euro-Noti partem ad Euro-Notum *rosæ* duodenariæ referri debere.

LEUCO-NOTUS, seu *Libo-Notus*, dicebatur et *Libo-Phœnix*, in iis locis ubi a plagis Carthaginensium oriri videbatur, vel in urbibus quas ad fretum usque Gaditanum Phœnices condiderant; hæ autem coloniarum vulgo *Libo-Phœnices* appellatæ.

LIBS nomen inde habuit, quod a Libya, seu Africa spirabat.

ZEPHYRUS vocabatur quibusdam in regionibus, tanquam numero plures, *Ornithiæ*, id est *Aviarü*, quia peregrinas aves secum reducebat; apud Romanos vero, *Ornithiæ* ex orientalibus ventis fuerunt. Item *Che-lidonia*, quum hirundines reducerent.

ARGESTES vocabatur

Iapyx, in occidentali Græcia, quia spirabat ab Iapygia.

Scyletinus, Tarenti; *Scylacinus*, Dorylæi, in Phrygia.

Pharangites, a valle ejusdem nominis, in monte Pegaso.

THRASCIAS vocabatur

Strymonias, in quibusdam Thraciis partibus, a Strymone fluvio.

Sciron, apud Athenienses Megarensesque, a Scironiis saxis, ad isthmum Corinthiacum.

Circas, vel potius *Circius*, in iis Italiæ Siciliæque partibus, ubi videbatur a promontorio Circeiis oriri; a regione autem vulgo dicta *Ouest-Nord-Ouest* in Campaniam spirabat, et hanc illi sedem Vitruvius assignat; in Siciliam vero, ab ea plaga quam dicimus *Nord-Nord-Ouest*, et ille est *Thrascias* Vitruvianus.

Olympias, in Lesbo et Eubœa insulis, a monte Olympo. Agathemerus autem Olympiam Argæstis adnumerat, potiori, ut puto, quod ad Lesbum pertinet, ratione. Illum et Cæciam nonnulli dixere; quod quidem nomen ad ortum æstivum apud Græcos, ad ortum vero brumalem apud Romanos, in *rosa* quatuor et viginti ventorum, relatum est.

ETESIAS Græci generatim vocabant ventos omnes septentrionali horisontis semicirculo comprehensos, qui certo temporis spatio quotannis flabant. Etesiarum media regio a Romanis ad decimum quintum latitudinis septentrionalis gradum relata.

ORNIETHÆ quoque, quibusdam in regionibus, magnam horisontis partem ad meridiem complectebantur, pro variis locis a quibus, veris initio, dum peregrinæ redirent aves, spirabant. Media eorum regio, apud Romanos, ad decimum quintum meridionalis latitudinis gradum spectabat.

TABULA

RERUM QUÆ IN HOC PRIMO VOLUMINE CONTINENTUR.

A DMONITIO Editoris	Pag.	I
Præfatio Harduini		V
Ex Broterii præfatione, C. Plinii vita et scripta		XXXIV
Ad Plinii vitam excursus I, de vera Plinii patria		XLVI
Ad Plinii vitam excursus II, de Plinii fide		LVI
Ad Plinii vitam excursus III, sive Annales Pliniani		LXX
Testimonia veterum de C. Plinio Secundo		LXXVII
Compendiorum, quæ passim in notis ad Plinium occurrunt, brevis elenchus		CXI

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ LIBER I.

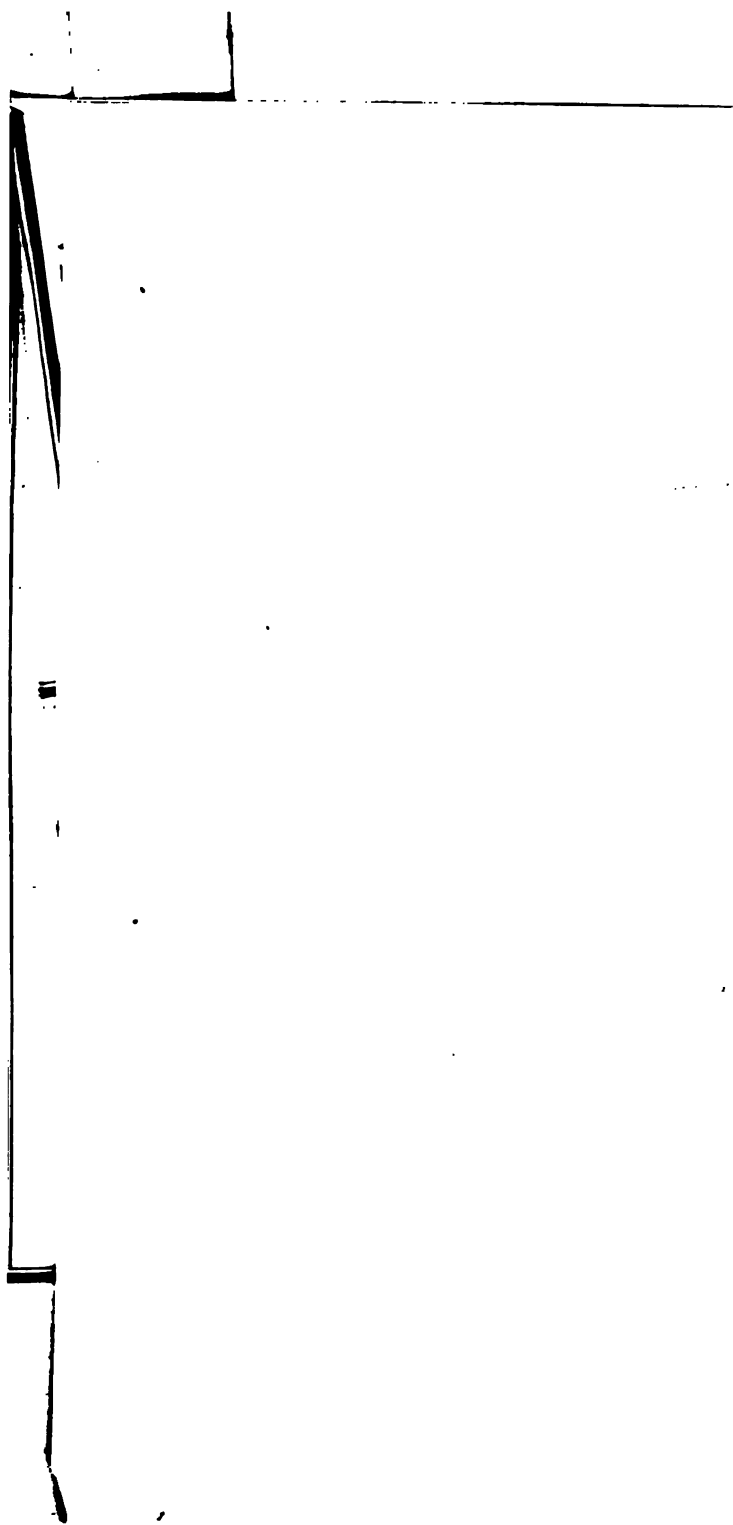
Præfatio Plinii	Pag.	2
Elenchos, qui est et liber primus		33
Ad Plinii librum I, catalogus auctorum		157

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ LIBER II.

Textus et notæ		221
Ad Plinii lib. II, capp. 46 et seq. de ventis Dissertatio et eorum Tabulæ, auctore Cl. GOSSELLIN.		471

FINIS PRIMI VOLUMINIS.

7

Vertical line on the left side of the page.

Small cluster of dots in the upper left quadrant.

Small cluster of dots in the upper center.

Small cluster of dots in the upper right quadrant.

Small cluster of dots in the lower center.

Small cluster of dots in the lower left quadrant.

Small cluster of dots in the lower right quadrant.

